

Tərənə Vahid

DOXSAN İMZA

Mədəniyyət yazıları silsiləsi

- 16855 -

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

Sadq
QADIR
1986-cı ildən

East
West
since 1988

BAKİ
2014

84(5Aze) + 76.02(5Aze)

V 15

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Redaktor: Qulu Ağsəs

Tərənə Vahid. Doxsan imza (Mədəniyyət yazıları silsiləsi)
Bakı, "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2014, 424 səh.

ISBN 978-9952-404-10-4

Kitabda yazıç-jurnalist Tərənə Vahidin son illərdə "Mədəniyyət" qəzetində çap olunmuş yazılarından bir qismi toplanıb. Mədəniyyətimizin müxtəlif sahələrini əks etdirən maraqlı müsahibələr, reportajlar, araşdırma yazıları yüksək zövq və peşakarlıqla qələmə alınıb.

Mədəniyyətimizin, incəsənətimizin, edibliyyətimizin bir parçasını əks etdirən kitab həm də gələcəkdə tədqiqatçılar üçün qiymətli mənbələrdən biri olacaq.

BAKİ
2014

www.eastwest.az
www.fb.com/eastwest.az

© "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2014

Tərənə Vahidlə daha bir tanışlıq

Tərənə Vahidlə ilk tanışlığımın üstündən o qədər də çox vaxt keçməsə də, bu xanım növbəti dəfə mənə yenə əməlli-başlı həm təəccübləndirdi, həm də sevindirdi. Təəccübləndim ki, bir müddət əvvəl yenidən çapdan çıxmış kitabına ondan xəbərsiz yazdığım ürək sözlərimin istisi hələ heç birimizin canından çıxmamışdı, amma mən artıq onun Mədəniyyət və Turizm Nazirliyimizin dəstəyi ilə çap olunacaq növbəti kitabına – bu dəfə Azərbaycanın tanınmış sənət adamları; musiqiçilər, xanəndələr, teatr və kino xadimləri, aşıq sənətinin mahir nümayəndələri, tişə və fırça ustaları – bir sözlə, bizim mənəvi dünyamızı öz fitri qabiliyyət və istedadlarının rəng, söz, səs, naxış, ilmə sehri ilə əfsunlayan insanlar barədə yazdığı məqalələr toplusuna ön söz söyləməli idim. Bu mənim gənc həmkarımın arzusu idi.

Hekayələrini oxuyandan sonra əyani tanış olduğum Tərənənin həyat və yaradıcılıq taleyi barədə hər şeyi olmasa da, müəyyən məqamları bildiyimdən, məmnuniyyətlə onun təklifini qəbul etdim və indi sizin əlinizdə gələcək nəsillərin tarixi mənbə kimi onilliklər sonra müraciət edəcəyi və fəxrlə vərəqləyəcəyi, qürur hissi ilə "bu mənim millətimin mədəniyyət yadlığının daşıyıcıları, əsrlərin və nəsillərin yadigarı olan istedadlı insanların həyat tarixçəsi, ömür və yaradıcılıq yolunun əks-sədasıdır!" – deyə biləcəyi, bu gündən daha çox sabahın kitabı olacaq bir toplunun ilk oxucularından biri kimi öz fikirlərimi sizinlə bölüşürəm...

Bəlkə, bu da taleyin bir xoşbəxtliyi, Ulu Yaradanın lütfüdür ki, Tərənənin həmsöhbəti olmuş söz adamlarının, sənət fədailərinin, ekran və efir qəhrəmanlarının bir çoxunu mən də şəxsən tanımışam, tanıyıram və elə bu üzəndən söz demək, fikir bildirmək üçün özümü dağa-daşa vurmayaçağam. Mən də bir vaxtlar eynən onun kimi ürəyim döyünə-döyünə, həyəcədən

nitqim tutula-tutula o insanların bəzilərindən həm televiziya və həm də radio verilişləri üçün müsahibələr almışam, bəziləri haqqında qəzet və jurnallara məqalələr hazırlamışam.

Mən bu gün haqqında əfsanələr danışılan Maestro Niyazi və onun gözəllər gözəli ömür-gün yoldaşı Həcər xanımın Azərbaycanımızın incisi Şuşada, Cıdır düzündə keçirdiyim günləri indi də böyük məhəbbət və həsrətlə xatırlayıram.

Gənc qələm dostumun haqqında fəxarətlə söz açdığı bəstəkar Xəyyam Mirzəzadə ilə söhbətlərimizin bir az yumor, bir az zarafat, bir az da çilgınlıqla gənclərin ünvanına söylədiyi giley-güzarlı (əlbəttə ki, bu həm də bir ustad, bir sənətkar tövsiyəsi kimi qəbul olunan ərkli narazılıq idi) söhbətləri indi də yadımdadır.

İnsanlığını və sənətkarlıq məharətini Bakıdan min kilometrə uzaqlarda sınıdığım xanəndə, xalq artisti Alim Qasımovun, virtuoz çalğısı ilə həm özümüzün, həm də dünyanın bir sıra nəhəng səhnələrini ram etməyi, yüzlərlə insanın nəbzini çaldığı tarın simlərinə kökləyib saxlamağı bacaran tarzən Ramiz Quliyevlə müsahibələrimdə duyduğum qürur hissi bu gün də köksümə sığmır. Azərbaycanın qadın xanəndələri arasında öz səsi-nəfəsi ilə seçilən Qəndab Quliyeva ilə, yaşının ahıl çağında belə əlində qaval gənc həmkarları ilə yarışdan qalib çıxan ustad xanəndə Cənəli Əkbərovla, səhnəmizin Məcnunu, milli muğamlarımızın və xalq mahnılarımızın yorulmaz təbliğatçısı Mənsüm İbrahimovla elə ilk görüşlərdən yaranan və bu günədək davam edən dostluğumuzu ehtiramla dilə gətirirəm. Sevimli bəstəkarımız Ramiz Mirişli ilə uzun illər bir kollektivdə çalışmağımızı, qüdrətli rejissor, aktyor və pedaqoq Adil İsgəndərovun dərslərində iştirakımı, Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulan ən yaddaqalan və mürəkkəb tamaşaların quruluşçu-rejissoru, məşhur Tofiq Kazımovun məşqlərini izləməyim, bu dünyadan nakam gedən gənc və istedadlı aktrisa Vəfa Fətullayeva ilə müsahibəm, Ramiz Həsənoğlunu çəkiliş meydançasında görmək imkanım... Səyavuş Aslanla, Ağakəşi Kazımovla, Hamlet Xanızadə

ilə üzbəüz oturub danışmaq fürsətim... Bu gün də səmimiyyətlə salamlayıb, yaradıcılıq uğurlarına sevindiyim Azər Paşa Nəmətovun, Hafiz Quliyevin, Mərahim Fərzəlibəyovun, Rafiq Əliyevin, Bəhram Osmanovun, Hacı İsmayilovun, Həmidə xanım Ömərovanın, kinomuzun cəfəkeş tədqiqatçısı Aydın Kazımzadənin adları da mənim yaddaşımda əbədi iz buraxan insanlar cərgəsindədir. Hələ rəssam dostlarım Adil Rüstəmov, Rəşad Mehdiyev, rəqslərinə valeh olduğum Afaq Məlikova, Aliyə Rəzəzadənin haqqında da Təranə Vahidin yeni söz demək cəhdi məni sevindirdi.

Bu kitabın gələcək nəsillər üçün bir sorğu, məlumat mənbəyi olacağını əvvəldə də qeyd etdiyimdən təkrar-təkrar bu fikri qabardaraq söyləyirəm ki, bizdən sonra gələnlər bir vaxt Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına öz töhfələrini vermiş insanları tanımaq istəyəndə uzağa getməyəcəklər, bu kitaba toplanmış məqalələr öz dolğunluğu və fakt bolluğu ilə onların gözü qarşısında XX əsrin əvvəllərində bünövrəsi dahi Üzeyir bəy Hacıbəyli tərəfindən qoyulan professional musiqi mədəniyyətimizin inkişafında və təkamül tarixində xidməti olan bir sıra sənətkarlar barədə məlumatları sərgiləyəcək, Azərbaycan milli teatr sənətinin fədailərinin bir qismi ilə tanışlıq imkanı yaradacaq, aşiq-ozan sənətimizin beşiyi başında dayanmış azman saz və söz xiridarlarımızın ömür yolunu vərəqləyəcəklər.

Nəyə görə məqamı düşdüyü üçün bu insanların bir çoxu ilə şəxsi tanışlığımı xatırlatdım, onların bir çoxu ilə bu gün də davam edən dostluğumu yada saldım? Çünki hər bir qələm sahibinin, hər bir jurnalistin öz müsahibinə fərdi yanaşma tərzi, onun yaradıcılığını təqdim və təbliğ manerası var. Məsələn, mən müsahiblərimlə hər görüşə heç vaxt "nə ola, ola!" arxayınçılığı ilə getməmişəm, hər dəfə o adam haqqında oxuyub öyrənmişəm, çalışmışam ki, onları şablon suallarımınla yormayım və ya cavabı bəlli suallar verib özümü gülünc vəziyyətə qoymayım. Yəni bu insan mənə ən pünhan sirrini etibar edəndə belə, mən onu ictimailəşdirməmişəm, çünki bu yalnız iki insan arasında olan söhbətdir. Onu kimlərsə qeybat və ya müza-

kirə mövzusuna çevirmək ciddi jurnalistika ilə bir araya sığmayan hərəkətdir, – deyə düşünmüşəm.

Təranə də öz qəhrəmanlarına belə yanaşıb, onlarla söhbətlərdə daha səmimi olmağa çalışıb, daha çox sənət adamlarının daxili aləminə güzgü tutub, onları seçdikləri peşənin zirvəsinə daşıyan zəhmətdən, əziyyətdən söz açıb.

“Böyük adamların ölümünə yox, ölümsüzlüyünə inanıram” – çox sevdiyim Niyazi haqqında yazısına belə başlayır Təranə Vahid! Əminəm ki, dahilərin ömrünü onları tanımaq arzusunda olanların yaddaşında ölümsüzləşdirməyi bacaran qələm sahibləri də hörmətə layiqdirlər və inanıram ki, “Mədəniyyət” kitabının cəfakəşliyini öz zərif çiyinlərinə götürməyə müvəffəq olan Təranənin bu yeni kitabını da hekayələri kimi sevgi ilə qarşılayacaqsınız!

Telli Pənahqızı
02.07.2014

Turana qılıncdan daha kəskin ulu qüvvət,
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət!

HÜSEYN CAVİD

İki dahinin ilahi əsəri

"Leyli və Məcnun" eşqin işığında

104 il bundan əvvəl – 1908-ci il yanvarın 12-də Tağıyev teatrında dahi Üzeyir Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operasının nümayişi ilə müsəlman Şərqində opera sənətinin əsası qoyuldu. Başar mədəniyyətinin incilərindən sayılan bu operanın taleyi uğurlu oldu. Dünya opera sənətində yeni, unikal bir janrın – muğam operasının nümunəsi kimi "Leyli və Məcnun" operasının 100 illiyi 2008-ci ildə UNESCO səviyyəsində təntənə ilə qeyd olundu.

MUSİQİNİN İŞIĞI

Bu gün XXI əsrin ikinci onilliyinin ikinci ilindən ötən əsrin əvvəllərinə qayıtmaq, o illərin ab-havasını hiss etmək, o insanların arzusunu, istəyini bilmək, təəccübünü duymaq maraqlı olduğu qədər də çətinidir. Necə ki biz 104 il bundan sonra nə olacağını bilmirik və 104 il bundan sonra adamların bizim baramızda nə düşünəcəklərindən də xəbərsizik. Ancaq həqiqət budur ki, maraq qarışıq heyranət 104 il bundan əvvəl bir qış gecəsində adamları Tağıyev Teatrına topladı və bu insanlar qədim Şərqin sevgi dastanını – "Leyli və Məcnun"u ilk kərə adamlardan bir boy hündür səhnədə, eşqin işığında gördülər. Allahın nəzarət saldığı iki dahinin – Məhəmməd Füzulinin və Üzeyir bəyin ilahi sənət əsəri o gecədən uzun bir yola çıxdı...

...Danışan tarix...

"İrşad" qəzetinin 1908-ci il 10 yanvar tarixli sayındakı elanda yazılır: "Müsəlman dilində əvvəlinci dəfə opera şənbə günü yanvar ayının 12-də Hacı Zeynalabdin Tağıyevin teatrosunda "Nicat" cəmiyyətinin dram heyəti tərəfindən tamaşaya qoyulacaq: "Leyli və Məcnun". Opera 5 məclisdə və 5 təsvirdə".

Həmin elanda "Leyli və Məcnun" əsərinin müəllifi kimi dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzuli, teatr səhnəsi üçün musiqini tərtib edənlər isə Üzeyir bəy və Ceyhun bəy Hacıbəyli qardaşları qeyd olunurdu... Bu da təsadüfi deyildi, librettonun tərtibi zamanı şeirlərin seçilməsində, mətnin dəqiqləşdirilməsində Üzeyir bəyə kiçik qardaşı, 16 yaşlı Ceyhun bəy Hacıbəyli kömək edirdi (Ceyhun bəy sonradan operanın premyerasında Nofəl və İbn Səlam rollarında aktyor kimi səhnəyə çıxacaqdı).

İllər keçəcək, Üzeyir Hacıbəyli "Leyli və Məcnun"dan "Koroğlu"yədək əsərində bu operanın yaranma tarixi barədə belə yazacaqdı: "Mən bu opera üzərində 1907-ci ildən işləməyə başlamışam. Lakin bu ideya məndə hələ xeyli əvvəl, təxminən 1897-1898-ci illərdə, yəni mən 13 yaşında ikən doğma şəhərim Şuşada, həvəskar aktyorların ifasında "Məcnun Leylinin məzarı üstündə" musiqili səhnəciyə baxandan sonra yaranmışdır. Həmin tamaşa mənə o qədər təsir bağışladı və o qədər məni həyəcanlandırdı ki, Bakıya köçdükdən bir neçə il sonra operaya bənzər bir şey yazmaq qərarına gəldim".

Bu səhnəcik yalnız Şuşada müvəffəqiyyət qazanmamışdır. 5 il sonra – 1902-ci ilin yanvarında həmin səhnəcik Bakıda teatrlardan birində "Şərq konserti"ndə nümayiş olunmuşdu. Konsertin proqramına "Leyli və Məcnun"un dueti daxil edilmiş, bu duet Leyli və Məcnun paltarları geymiş, həmin illərin məşhur müğənniləri Cabbar Qaryağdıoğlu və Məmməd tərəfindən ifa edilmişdi...

Professional musiqi sahəsində sonralar çox "ilk"lərə imza atan 22 yaşlı Üzeyir Hacıbəyli böyük bir missiyanın astanasında idi. O bunu bütün qəlbi ilə hiss edirdi və yazırdı: "Azərbaycan xalqı öz səhnəsində Azərbaycan operasının yaranmasını gözləyirdi..."

Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin direktoru, bəstəkar Sərdar Fərəcov "Üzeyir işığında" kitabında yazır: "Leyli və Məcnun"da Azərbaycan muğamlarından, təsniflərdən, xalq mahnılarından, mərsiyələrdən ustalıqla istifadə olunsa da, bəstələdiyi orijinal musiqilər müəllifin böyük istedadını, zərif, kövrək hislərini bütünlüklə aşkar edirdi. Operanın müqəddiməsi, xorlar, rəqslər və bir çox ansambl səhnələri bəstəkarın yenilməz ilhamının məhsulu olaraq özlüyündə xüsusi təravət, gözəllik, kamillik, möhtəşəmlik kimi məziyyətləri əks etdirirdi".

Əfsanəvi musiqinin sehri

...O gecə qeyri-adi gecə idi. Şərq öz sevgi dastanını ilk dəfə musiqinin dili ilə söyləyirdi. Tamaşanın ilk rejissoru Hüseyn Ərəblinski, ilk dirijoru Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Məcnun rolunun ilk ifaçısı Hüseynqulu Sarabski, Leyli rolunun ilk ifaçısı Əbdülrəhim Fərəcov dünyanı unudub başqa bir dünyada yaşayırdılar...

Birinci tamaşa haqqında Hüseynqulu Sarabski "Bir aktyorun xatirələri" kitabında belə yazır: "Axşam teatra gələndə gördüm, qapının qabağında o qədər adam var ki, içəri keçmək mümkün deyil. Dal qapıya getdim, gördüm, ora bundan bətərdir. O gecə binanın dörd tərəfi adamlarla dolu idi..."

...İllər keçəcəkdi, bu opera milyonlarla insanı öz sehrinə salacaq, cazibəsində saxlayacaqdı...

"Azərbaycanın mədəni həyatında artıq aparıcı qüvvəyə çevrilən opera teatrının Qafqazın və Orta Asiyanın, İranın bir sıra şəhərlərinə qastrol səfərlərinə çıxması da opera sənəti tarixində maraqlı səhifələrdəndir. 1914-cü ildə geniş proqramla Tiflisdə çıxış edən opera artistlərinin göstərdiyi tamaşalar xüsusi şöhrət qazanmışdır.

Həmin illər gimnaziya tələbəsi kimi Tiflisdə yaşayıb təhsil alan görkəmli Azərbaycan alimi, maarifçi Əziz Şərif "Leyli və Məcnun"a ilk dəfə baxdıqdan sonra öz təəssüratlarını gündəlikdə belə qeyd edir: "...Məni heyrətə gətirən musiqi və orkestr oldu. Şərq, Qafqaz musiqisi! Bugünkü ifa bambaşqa, görmədiyim və eşitmədiyim ifa idi. Orkestr Avropa alətləri – skripka, violonçel, fleyta, klarnet, şeypur, baraban, və sairədən ibarət idi. Eyni zamanda tar və kamança da çalırdı.

Sarabskinin oyunu misilsiz idi... Bu əfsanəvi musiqini, bu sonsuz kədəri unutmayaq olarmı?"

Zaman-zaman Üzeyir Hacıbəyli, Müslüm Maqomayev, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Kazım Əliverdibəyov, Cavanşir Cəfərov bu operaya dirijorluq edəcək, "Leyli və Məcnun" Soltan Dadaşov, Mehdi Məmmədov, Firudin Səfərov, Hafiz Quliyevin rejissorluğu ilə yeni quruluşda tamaşaya qoyulacaqdı. Müxtəlif illərdə Ələvsət Sadıqov, Qulu Əsgərov, Arif Babayev, Cənəli Əkbərov, Alim Qasımov, Mənsum İbrahimov Məcnun rolunun ən yaxşı ifaçıları kimi yadda qalacaq, Sürəyya Qacar, Həqiqət Rzayeva, Rübabə Muradova, Zeynəb Xanlarova, Səkinə İsmayılova, Mələkxanım Əyyubova, Nəzakət Teymurova, Aygün Bayramovanın yaratdığı Leyli rolları ən gözəl Leylilər kimi seviləcəkdı.

"Üzeyir işığı" kitabından: "Leyli və Məcnun" operası ilə Üzeyir Hacıbəyli öz xalqı qarşısında böyük və şərəfli missiyasını yerinə yetirmiş oldu. Bu uğurlu operadan sonra Üzeyir bəy "Şeyx Sənan", "Rüstəm və Söhrab", "Əsli və Kərəm", "Şah Abbas və Xurşidbanu" kimi operalarını, "Ər və arvad", "O olmasın, bu olsun", "Arşın mal alan" kimi operettalarını yazmaqla musiqili teatrın repertuar bazasını genişləndirdi və Azərbaycan xalqını yeni mədəniyyətə alışdırdı. Ötən 104 ildə "Leyli və Məcnun"un sayısız-hesabsız tamaşaları olub, səhnədən insanları göz yaşına, xəlif kədərə qarq edib, bu tamaşa baxdıqca baxılacaq bir sənət əsərinə çevrilib. XXI əsrdə bu möhtəşəm sənət nümunəsi dünyanın ən böyük səhnələrində tamaşaya qoyulub. Bu gün də belədir, sabah da belə olacaq. Üzeyir musiqisinin işığı qəlbləri, duyğuları, ruhları işıqlandıracaq.

Yanvarın 12-də nə qədər uğurlu və uğursuz tarixlər gizlə-nib. Ancaq bizim üçün bu tarixin öz yeri var. Yanvarın 12-si dahi Üzeyir Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operasının ilk dəfə nümayiş olunduğu gündür. Bu tarixi unutmamaq üçün ilin bir günü yolumuzu Opera və Balet Teatrından salaq...

11.01. 2012.

"Şərq musiqisinin peyğəmbəri"

Atam Şuşanın bu gününü görsəydi, bağı çatlardı...

150 il bundan əvvəl, 1861-ci ilin baharında Şuşanın "Seyidli" məhəlləsində boyaqçı Məşədi İsmayılın ailəsində bir uşaq dünyaya gəldi. Bu, gələcəyin görkəmli xanəndəsi, "Şərq musiqisinin peyğəmbəri" Cabbar Qaryağdıoğlu idi.

Cabbar Qaryağdıoğlu – 150

Azərbaycan milli musiqisinin böyük ustadı ömrünün 70 ilini sənətə həsr etdi. Fövqəladə istedadı ilə musiqi tariximizin qızıl dövrünü yazdı. Necə ki Fikrət Əmirov yazırdı: "Cabbar Qaryağdıoğlu xalq musiqisinin düşünən beyni idi".

150 illik yubileyi arafəsində Qaryağdılar nəslinin nümayəndəsi, Cabbar Qaryağdıoğlunun qızı Şəhla xanım Qaryağdı ilə görüşdük.

Şəhla xanımın sadə mənzilini saralmış olsa belə, olduqca qiymətli fotosəkillər bəzəyir. Bu fotosəkillərdən Cabbar Qaryağdıoğlunun xoşbəxt anları boylanır. Şəhla xanımın nurani çöhrəsi işıqlanır, yaddaşı təzələnir. Yolumuzu XIX əsrin axırlarındakı Şuşadan salırıq...

...On yaşında şəhərdəki musiqi məktəbinə daxil olan Cabbarın ilk müəllimi şuşalı şair Mirzəli Zeynalabdin oğlu olur. O, ədəbiyyatı, fars və türk dillərini mükəmməl bilməklə yanaşı, klassik Şərq muğamlarına da dərinlən bələd idi. O, Cabbara musiqi elmini, fars dilini öyrədir, şeirə, sənətə həvəs yaradır. 13 yaşında oxumağa başlayan Cabbar Qaryağdıoğlu 16 yaşında ifa etdiyi "Şüştər", "Kürd Şahnaz" muğamları ilə məşhurlaşır.

Məşhur tarzən Sadıqcanın təklifi ilə Şuşada "Xandəmirovun teatr salonu"nda təşkil edilən xeyriyyə gecəsində çıxış edir.

Onun bu məclisdə oxuduğu "Heyratı"nın səsi-sorağı tezliklə Gəncəyə, Şamaxıya, Bakıya yayılır. Onu yaxın-uzaq şəhərlərə, Orta Asiyaya, İrana dəvət edirlər.

Opera səhnəsinin ilk Məcnunu

Cabbar Qaryağdioğlu tək-cə xanəndə deyildi, o həm də Azərbaycan opera sənətinin ilk ifaçılarından biri idi. 1897-ci ildə Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev tərəfindən Şuşada hazırlanan "Məcnun Leylinin qəbri üstündə" musiqili səhnəciyində Cabbar Qaryağdioğlu yaratdığı Məcnun rolu ilə həm də operamızın ilk aktyoru oldu.

1911-ci ildə Cabbar Qaryağdioğlu Bakıda "Nikitin qardaşlarının teatri"nda "Fərhad və Şirin" operasının ilk tamaşasında Fərhad rolunu ifa edir. O dövrün qəzetləri bu barədə yazırdılar: "Qaryağdı Fərhadın ariasını çox gözəl və ruh yüksəkliyi ilə oxuyurdu".

Səs və gözəllik Allah vergisidir

Milli musiqi tariximizdə Cabbar Qaryağdioğlunun adı ilə bağlı hələ açılmamış nə qədər səhifələr var. O günlərdən günümüzdə dönürük. Şəhla xanım öz tarixçəsini danışır...

– Mən 1928-ci ildə Bakıda anadan olmuşam, bir tərəfim şuşalıdır, bir tərəfim xızılı. Ailədə 8 uşaq olmuşuq, 6 bacı, 2 qardaş. Mən anadan olanda "Cabbar əmi" (bütün xalq kimi, övladları da atalarını "Cabbar əmi" deyər çağırardılar. Elə indi də Şəhla xanım atasını belə xatırlayır – T.V.) məni Şuşaya aparıb, İsa bu-lağında suya salıb evə gətirəndə deyib ki, bu uşaq oldu şuşalı. Bu hərəkət o zaman adamlara qərribə görünsə də, bu, sadəcə, atamın Şuşaya olan sevgisindən irəli gəlirdi.

Soruşuram ki, görəsən, Cabbar əmi ailədə necə idi? Şəhla xanımın üzü kimi xatirələri də gülümsəyir: "Mülayimdən də mülayim adam idi. Heç kimin xətrinə dəyməzdi. Anama qarşı olduqca diqqətli idi. Bizi də çox istəyirdi. Səsini qoruyardı. Yayda belə pəncərələrin hamısını açmağa icazə verməzdi. "Səs və

gözəllik Allah vergisidir. Gərək onların qədrini biləsən. Birinci növbədə, səsini qorumalısən. Yeməyinə, yatmağına fikir verməlisən. Xanəndə çox yeməməlidir" deyərdi.

Cabbar Qaryağdioğlunun oxumağı adı oxumaq deyildi. Bir muğamı 2-3 saat, bəzən isə böyük məclislərdə 4 saat dayanmadan oxuyardı. Seyid Şuşinski Cabbarın oxuması barədə deyərdi: "Cabbar oxuyanda elə bil qüvvətli bir dağ çayı daşaraq aləmi selə-suya bürüyüb qabağına qatırdı".

XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xanəndələri farsdilli şeirlərlə muğam melodiyalarını ifa etmək ənənəsinə riayət edirdilər. Bu ənənəyə görkəmli Azərbaycan xanəndəsi Cabbar Qaryağdioğlu son qoydu. Muğamların Azərbaycan dilində ifası bütün Güney Qafqazda ənənəyə çevrildi.

Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının ilk təşkilatçılarından biri kimi də Cabbar Qaryağdioğlu uzun illər bu mədəniyyət ocağında klassik musiqidən dərs deyərək gələcək xanəndələrin yetişməsində fədakarlıq göstərdi. Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında, radioda solist kimi uzun illər çalışdı.

Cabbar Qaryağdioğlu tarixə həm də səsi qrammofon valına yazılan ilk azərbaycanlı xanəndə kimi düşüb. Belə ki xanəndə 1906-1912-ci illərdə Kiyev, Moskva və Varşava şəhərlərinə dəvət alıb və orada səsi qrammofon valına yazılıb.

Şəhla xanım deyir ki, atamın dostları çox olsa da, ən yaxın dostlarından biri Qurban Pirimov idi. Həmin Qurban Pirimov ki, illər sonra "Bütün ömrümü Cabbar Qaryağdioğlu ilə keçirmişəm. Cabbar gözəl insan, əvəzedilməz xanəndə, zərif şair, güclü bəstəkar idi", deyirdi.

Söhbətimizin bu yerində Şəhla xanım atasının bəstəkarlığından söz açır. Bu yerdə xatirələr yox, tarixi faktlar danışacaq.

İrəvanda xal qalmadı

Cabbar Qaryağdioğlu bir dəfə İrəvanda toy məclisində oxuyurmuş. Məclisin qızgın vaxtında qız atası xanəndədən xahiş

edir ki, gəlini tərifləyən bir mahnı oxusun. Cabbar əmi də o dəqiqə, elə oradaca "İrəvanda xal qalmadı" adlı mahnı bəstələyib oxuyur. Toy sahibi çox razı qalır. Məclis xanəndəni alqışlayır. Bu, bir faktdır ki, "İrəvanda xal qalmadı" (illər uzunluq xalq mahnısı kimi təqdim edilsə də) mahnısının sözləri də, musiqisi də Cabbar Qaryağdıoğluna məxsusdur. Onun 30-dan çox mahnısı Üzeyir Hacıbəyli, Müslüm Maqomayev tərəfindən nota salınıb. Opera və operetta yazan bəstəkarlarımıza Cabbar Qaryağdıoğlu yaxından kömək göstərmiş. Cabbar Qaryağdıoğlu təkca elə tarzən Qurban Pirimovun müşayiəti ilə 300-ə qədər mahnı və təsnif oxuyub. Yaxşı ki, unudulmaz Bülbülün və bəstəkar Səid Rüstəmovun xeyrixahlığı nəticəsində həmin mahnılar nota köçürülüb.

Səsin möcüzəsi

Cabbar əmi deyirdi ki, kim ki oxuyanda qaval çalmaq ha, o oxuyan deyil. Onun tələbələrindən Xan Şuşinski həmişə fəxrətlə qeyd edirdi ki, xanəndə olmağım üçün unudulmaz müəllimim Cabbar Qaryağdıoğluna minnətdaram. Seyid Şuşinski, Bülbül, Davud Səfiyarov, Zülfü Adıgözəlov, Cahan Talışinskaya, Yavər Kələntərli, Mütəllim Mütəllimov kimi görkəmli muğam ustaları da Cabbar Qaryağdıoğlunun tələbələri olmuşlar.

Tədqiqatçılar yazırlar ki, Cabbar Qaryağdıoğlunun Azərbaycan xanəndələri arasında daha çox dəyərləndirdiyi, sevdiyi Seyid Şuşinski olub. Xatirələrin birində oxuyuruq ki, 1913-cü ildə Bakı milyonçusu Şəmsi Əsədullayevin qızının toyunda Tiflisdən dəvət olunan 24 yaşlı Seyid Şuşinski necə oxuyubsa, Cabbar Qaryağdıoğlu öz qiymətli və məşhur qavalını ona bağışlayaraq ağlamışdı.

Bəstəkar Süleyman Ələsgərov yazırdı: "Dünya vokal məktəbi tarixində heç bir müğənni 70 il oxumamışdır. Qaryağdıoğlunun təkrar olunmaz bir xüsusiyyətini də qeyd etmək istərdim ki, o, 84 yaşına kimi ancaq tarın do kökündə oxumuşdur. Bu isə ifaçılıq aləmində ağlagəlməz cəsarət, məharət və möcüzə idi".

Cabbar Qaryağdıoğlu sənəti ilə hər kəsin gözü qarşısında möcüzə yaradırdı. Bülbül öz müəlliminin səsinə yüksək qiymətləndirərək deyirdi: "Azərbaycan musiqi tarixində Cabbar Qaryağdıoğlu kimi "Heyratı", "Mahur", "Mənsuriyyə" ifa edən çətin tapılır. Onun bu muğamlara vurduğu misilsiz zəngülələr musiqi irsimizə nadir hədiyyələrdir".

Şəhla xanımın xatirələrindən: "Günlərin birində Üzeyir Hacıbəyli atamı çağıraraq deyir ki, konservatoriyada nə qədər mahnılar oxumusan, nota köçürüblər, sənə pul düşür. Cabbar əmi nə desə yaxşıdır, deyib ki, mən bu mahnıları nə özüm üçün, nə də pul üçün oxumamışam, bu mahnıları oxumuşam ki, xalqıma yadigar qalsın".

İkinci Dünya müharibəsinin ağır illərində Cabbar Qaryağdıoğlunun oğlu, daha sonra isə qızı müharibəyə gedir. Şəhla xanım deyir ki, bacım müharibəyə gedəndə tanış-bilişlər atamı qınadırlar ki, qız uşağını da müharibəyə yollayarlarmı? Dedi, hamı necə, mən də elə.

Cabbar Qaryağdıoğlunun həyat yoldaşı Səlimə xanımla çəkirdiyi şəkil diqqətimi cəlb edir. Həyatın xoşbəxt anının yadigarına baxa-baxa onların necə tanış olduqlarını soruşuram.

Şəhla xanımın üzünə yenə də təbəssüm qonur. XX əsrə yollanıraq...

– Cabbar əmi İcərişəhərdə ikimərtəbəli bir ev kirayələyir. Necə ki ölənəcən səhər erkən dururdu, o vaxt da tezdən durub pəncərədən həyata baxırmış. Görür ki, bir qız ağaclara su verir. Pəncərənin ağzındakı qızılgül kolundan bir gül dərib yerə atır. Qız dönüb yuxarı baxır. Atamın qızdan çox xoşu gəlir. Öyrənib bilir ki, kirayə qaldığı ev sahibinin qızıdır, adı da Səlimədir. Cabbar əmi yoldaşlarını elçi göndərir, deyirlər ki, evsiz oğlana biz qız vermərik. Deyib ki, gedin onlara çatdırın ki, o qızı mənə versələr də, verməsələr də, mənə evim olacaq. Gedənlər bu dəfə şad xəbərlə qayıdırlar.

Baxmayaraq ki, evlənəndə atamın 45, anamın 15 yaşı varmış. Mən anadan olanda atamın 60 yaşı vardı, o, anamla çox xoşbəxt idi.

Söhbətimizin əvvəli kimi, sonu da Şuşadan düşür. Şəhla xanım deyir ki, 20 ildir, Qarabağı itirmişik. Şuşanın bu gününü görsəydi, Cabbarın bağı çatlardı...

Sizə elə gəlmir ki, Qarabağı işğaldan azad etmək, Şuşaya qayıtmaq üçün bizə həm də Cabbarın səsi lazımdır...

22.04.2011.

Tanıdığımız qədər tanımadığımız maestro

Avqustun 20-si dünya şöhrətli dirijor, bəstəkar, ictimai xadim, SSRİ Xalq artisti, beynəlxalq və Dövlət mükafatları laureatı, Sosialist Əməyi Qəhrmanı Niyazi Zülfüqar oğlu Tağızadə-Hacıbəyovun 100 yaşı tamam olur.

Niyazi – 100

Böyük adamların ölümünə yox, ölümsüzlüyünə inanıram. Niyazinin mənzil-muzeyini ziyarət edərkən bir daha bunun şahidi oldum.

Bu da taleyin bir naxışı. Niyazinin evi Bülbül prospektində yerləşir. Azərbaycanın iki böyük musiqi xadiminin adı bir ünvan da kəşifir. Və bu ünvan gedərkən heç bir tərəddüd etməsən. Oxuduqlarım, eşitdiklərim və bildiklərimə görə, maestronun mənzili daima qonaqlı-qaralı olub. İndi bu ünvan Niyazinin mənzil-muzeyi adlanır və Allahın verən günü Niyazini yad etməyə, ziyarət etməyə gələnlər olur. Ziyarətçilər arasında sadə insanlar da var, məşhur sənətkarlar da. Qonaqları Niyazinin və həyat yoldaşı Həcər xanımın divardan asılmış fotoşəkillərindən boylanmış doğma baxışları qarşılayır.

***

Niyazi Zülfüqar oğlu Tağızadə-Hacıbəyov 1912-ci il avqustun 20-də Tiflis şəhərində dünyaya gəlib. Niyazinin atası Zülfüqar Hacıbəyov dahi bəstəkar Üzeyir bəyin qardaşı, Azərbaycanda milli musiqili komediya janrının yaradıcılarından biri olub. Belə mühitdə böyüyən Niyazinin musiqi qabiliyyəti erkən yaşlarından özünü büruzə verir. O, ilk musiqi təhsilini 1921-ci ildə Y.Şeffərlinqin rəhbərliyi altında skripka sinfində alır. Niyazinin musiqi təhsilinə əmisi Üzeyir bəy nəzarət edir və Üzeyir

bəyin məsləhəti ilə Niyazi 1926-cı ildə Moskvada Qnesinlər adına musiqi məktəbində (Q.Popov və P.Ryazanovun sinfində) təhsilini davam etdirir.

Niyazi 1932-ci ildə Dağıstan Xalq Maarif Komissarlığında elm, ədəbiyyat və incəsənət şöbəsinin müdiri vəzifəsinə təyin olunur. 1933-cü ildə Həcər xanım ilə ailə qurduqdan sonra Bakıya qayıdaraq konservatoriyada professor L.Rudolf və S.Ştrasse-
rin rəhbərliyi ilə təhsilini davam etdirir. Bu illərdə Niyazi musiqi əsərləri bəstələyir. 1934-1935-ci illərdə isə dirijorluq fəaliyyəti ilə məşğul olur.

1937-ci ildə Niyazi Opera və Balet Teatrına dəvət olunur, 1938-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti on-
günündə M.Maqomayevin "Nərgiz" operasına dirijorluq edərək böyük müvəffəqiyyət qazanır.

Sonrakı illərin gərgin fəaliyyəti də öz bəhrəsini verir. 1946-cı ildə Niyazi Leninqradda (Sankt-Peterburq) keçirilən dirijorların müsabiqəsində laureat adını qazanır. 11 xarici ölkədə konsertlər idarə edən maestro mahir dirijor kimi bütün dünyada şöhrət tapır.

Niyazi simfonik janra müraciət edən ilk Azərbaycan bəstəkarlarından biridir. Onun 1949-cu ildə yazdığı "Rast" simfonik muğamı dramaturji bitkinliyi, güclü emosionallığı, zəngin melodiyası ilə mükəmməl əsərlərdən biridir.

1942-ci ildə Nizaminin "Xosrov və Şirin" poeması əsasında yazdığı eyniadlı opera, 1961-ci ildə hind yazıçısı Rabindranat Taqorun əsərləri əsasında yazdığı "Çitra" baleti musiqi xəzinəmizin ən qiymətli nümunələrindəndir.

Sənətkar eyni zamanda kamera-instrumental əsərlərin, mahnı və romansların müəllifidir. Onun Vətən haqqında mahnı və "Arzu" romansları bu gün musiqisevərlər tərəfindən rəğbət ilə dinlənir.

Niyazi Azərbaycan musiqi tarixində ilk dəfə olaraq, "Rast" və "Şur" muğamlarını nota köçürüb, həmçinin Azərbaycan filmlərinə ilk musiqi yazan bəstəkarlardan olub. "Kəndlilər", "Almaz", "Fətəli xan" və bir çox başqa ekran əsərlərinə musiqi bəstələyib.

Azərbaycan professional dirijorluq məktəbinin formalaşması və inkişafı Niyazinin adı ilə bağlıdır. Məhz onun gərgin əməyi sayəsində 1938-ci ildə Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri yaradılıb.

Maestro Niyazi SSRİ Xalq artisti fəxri adına, SSRİ və Azərbaycan SSR Dövlət mükafatına, C.Nehru adına Beynəlxalq mükafata layiq görülüb. Sovet İttifaqının ən yüksək fəxri adı olan Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı ilə təltif olunub.

***

Dahilər sona kimi dərk olunmur. Sağlığında olduğu kimi, elə ölümündən sonra da, çətin ki, kimsə maestro Niyazini sona qədər anlayacaq. Ancaq onun sənəti qarşısında baş əyənlər həmişə olacaq.

...Ötən əsrin nəfəsi, rəngi, qoxusu, xatirələri hələ də Niyazinin mənzilindən çəkilməyib. Qonaq otağında maestronun iranlı rəssam Bəhrüz Kafi tərəfindən çəkilmiş işıqlı portreti və Həcər xanımın Xalq rəssamı Böyükağa Mirzəzadə tərəfindən kətana köçürülmüş əksi asılıb. Burada müxtəlif illərdə maestroya hədiyyə edilən maraqlı əsərlər də yer alıb. Onların arasında naməlum rəssamın "Güllər" natürmortu, Ejen Delakruanın "Mərakeşli ata minərkən" əsərlərinin surətləri var.

Otaqdakı masa, kreslolar, jurnal stolu, servant və qab-qacaqlar da sahibinin incə zövqündən xəbər verir.

Niyazi vaxtının çoxunu bu otaqda keçirər, həyat yoldaşı Həcər xanım ilə söhbət edər, gün ərzində baş vermiş hadisələri müzakirə edərdilər. "Niyazi jurnal masası arxasında nərd oynamağı çox sevərdi, əsas tərəf-müqabili isə Lütfiyar İmanov və Bəxtiyar Vahabzadə olardı", – deyər Niyazinin mənzil-muzeyinin direktoru Rza Bayramov məlumat verir.

Onun sözlərinə görə, maestro bu mənzildə 1958-ci ildən ömrünün sonunacan – 1984-cü ilədək yaşayıb: "Mənzil əvvəllər üç otaqdan ibarət olub: yemək otağı, yataq otağı və iş ota-

ğı. On ildən sonra – 1968-ci ildə qonşu mənzil boşalarkən bu mənzili də Niyaziyə veriblər. Arakəsmə götürüldükdən sonra mənzil xeyli genişləniib. Böyük otaqlardan biri ekspozisiya zalı, biri isə kiçik tədbir və konsert zalıdır.

1994-cü il sentyabrın 18-də Niyazinin mənzil-muzeyinin açılışı olub. Açılışda ümummilli liderimiz Heydər Əliyev şəxsən iştirak edərək Niyazi ilə bağlı xatirələrini söyləyib, muzeyin qonaqlar kitabına öz ürək sözlərini yazıb”.

Direktorun bildirdiyinə görə, muzey yaranarkən Niyaziyə aid 4707 ədəd material vardı, hazırda isə bu materialların sayı 6200-dən çoxdur. Niyaziyə məxsus materiallar müxtəlif yollarla əldə edilərək muzeyin fonduna daxil edilib: “Bəzilərini fond satınalma komissiyası vasitəsilə almışıq, bəzilərini isə ayrı-ayrı şəxslər muzeyimizə bağışlayıb. Bunlar, əsasən, Niyazinin not əlyazmaları, disklər, afişalar, xeyli miqdarda fotosəkillərdir. Niyazinin hobbisi fotosəkil çəkmək olub. Sənətkarın arxivində 2600-ə qədər foto nümunəsi var”.

Kim bilir, bəlkə də, maestro həyatın anlarını fotosəkillərdə əbədiləşdirmək istəyib.

***

Rza Bayramov Niyazinin 100 illik yubileyinin keçirilməsi ilə bağlı görülən işlərdən də danışdı: “2010-cu il mayın 20-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Niyazinin 100 illik yubileyinin keçirilməsi ilə əlaqədar sərəncam imzalayıb. Sərəncamdan sonra görəcəyimiz işləri planlaşdırdıq. Niyazinin şəkli olan açıqca dəsti, buklet, muzeydəki materiallar əsasında Niyazinin bəstəkarlıq və dirijorluq fəaliyyətini əks etdirən kataloq hazırladıq. Muzeyimizdə ənənəvi olaraq, hər ayın birinci çərşənbə günü dünya şöhrətli musiqiçilərə həsr olunmuş tədbir təşkil olunur. Bu dəfə isə bütün tədbirlər Niyazinin şərəfinə keçirilirdi. Hər il olduğu kimi, bu dəfə də avqustun 20-də Niyazinin məzarını ziyarət etdik. Həmin gün Rama-

zan bayramına təsadüf etdiyindən muzeydə yubiley tədbirini avqustun 22-də keçirməyi qərara almışdıq. Tədbirdə Niyazinin həyat və yaradıcılığını əks etdirən sərgi də nümayiş olundu. Sərgidə maestronun dirijorluğu ilə lentə alınan 16-ya yaxın val, həmçinin vaxtilə Niyazinin Qara Qarayevə göndərdiyi və dahi bəstəkarın qızı Züleyxa Qarayeva-Bağırovanın muzeyimizə bağışladığı 2 məktub və 8 ədəd açıqca da ilk dəfə nümayiş olundu. Niyazinin 100 illiyinə həsr olunmuş gecə isə oktyabr ayında təntənəli şəkildə Dövlət Filarmoniyasında keçirildi”.

***

Avqustun 20-si dahi maestronun 100 yaşı tamam olur. Ancaq dahilər üçün zaman anlayışı yoxdur. Dünyaya çox maestro-lar gələcək, Niyazi sənətinin ecazkarlığı, təkrarsızlığı və qüdrəti ilə hələ çox yüzillikləri arxada qoyacaq və maestro adı hər kəsdən çox ona yaraşacaq – Maestro Niyazi!

17.08.2012

Sənət, eşq və işıq

Avqustun 14-də həyatdan və sənətdən beş alan dünya şöhrətli sənətkar, Xalq artisti Alim Qasimovun 55 yaşı tamam oldu.

Alimin ifası duaya oxşayır... Səsi ilə Allaha yalvarır ki, Yerlə Göy arasındakı unudulmuş, zəifləmiş, üzülmüş telləri qırılmağa qoymasın, günahkar və günahsız bəndələrini bağışlayıb, yaratdıqlarını ilahi eşqdən – işıqdan məhrum etməsin...

Alimin səsi işığa oxşayır... azaddır... Bilmir, nə vaxt, amma əmindir ki, Yaradan nə vaxtsa ona lütf edib... əvvəlcə səs, sonra o səsə azadlıq verib. Odur ki Alimin səsi bizim bildiyimiz sərhədləri çoxdan aşıb...

Alimin səsi və ifası Şərqə oxşayır... Qədimliyi, zənginliyi və müasirliyi ilə Qərbi heyrətləndirir...

Alimin səsinin həlqəsi illərdir ki, ekvator xətti kimi Yeri dolandırır... bu nöqtədə dünya balacalaşır, hər iki qütb ovucun içi kimi aydın görünür...

Ən nəhayət, Alim sənətinin alimidir. Yenilikləri, kəşfləri, eksperimentləri hər dəfə musiqi dünyasını yaxşı mənada tələtümə gətirir. Sənət isə elə budur...

– Alim müəllim, özünüzü iki beşin mərkəzində necə hiss edirsiniz?

– Qurban olum Allaha, o hər kəsə od verir. Kimdəsə bu od tez yanıb tükənir, kimi də qənaət edib ömrünün sonuna kimi yandırır. Tələsmək lazım deyil...

– Amma səsinizin yaşı öz yaşıңызdan qat-qat böyükdür...

– Səsimin yaşı həm çoxdur, həm də qədim. Şükürlər olsun ki, ömrümün çox hissəsini səsimə həsr etmişəm. Səsimin əsiri,

hambalı olmuşam. O da məni hamballıqdan hörmətə yüksəldib. Mən özüm də o səsə minnətdaram.

– Vaxtın sürətini necə hiss edirsiniz?

– Hər dən neçənci ildə, hansı ayda, hansı gündə yaşadığımı belə unuduram. Zamanı hiss etmirəm. Bir də görürəm ki, 50 yaşında, 55 yaşındayam.

– Bu mərtəbəyə gəlib çatmağınızda kimlərin adını çəkərdiniz?

– Ömrümüzü yazan Allahdır. Haradan gəlib hara gedəcəyimizi o bilir. Bu sənətə gəlməyimdə birinci Allahıma şükürlər edirəm, sonra ata-anama minnətdaram. O vaxtlar Asəf Zeynallı adına Musiqi məktəbinə daxil olmaq üçün məndən pul istədilər. Məndə pul nə gəzirdi. İstəyirdim, heç olmazsa, böyük sənətkarlar səsimə qulaq assınlar. Allah rəhmət eləsin, qayınanam Səyavuş Aslana dedi, o da rəhmətlik Vasif Adıgözəlova. Bu üçü mənim sənət tələyimdə mühüm rol oynadılar.

– Birinci dəfə toya getməyinizi necə xatırlayırsınız?

– İlk dəfə Hacı Məmmədovla Nardarana toya getmişdik. Orada məşhur xanəndələrlə üzbəüz oturdum, ritmik muğamların, dəsgahların çoxunu oxudum. Kərim adlı bir nəfər vardı, rəhmətə gedib, dedi ki, ay camaat, nooldu, bəs deyirdiz, tay gəlməyəcək? (qədim oxuyanların davamçıları nəzərdə tuturdu). Bu toy indiyə kimi yadımda qalıb.

– Səhv etmərəmsə, ilk dəfə Səmərqənd festivalında iştirak etdiniz və uğur qazandınız...

– Rəhmətlik Bəhrəm Mənsurov bizi – Ramiz Quliyev, Şəfiqə Eyvazova və məni Səmərqənd festivalına apardı. Festivalda "Çahargah"ı ifa etdik və münsiflər və tamaşaçılar tərəfindən ifamız çox bəyənilirdi. Bu səfərin ayağı uğurlu oldu, 1988-ci ildə bizi Amerikaya dəvət etdilər. Bu o dövrdə gözlənilməz, böyük bir səfər idi. Həmin səfər muğam evinə düşən bir işıq oldu. O vaxtlar bu səfər barədə qəzetlər ətraflı yazdılar. Səfərdən gələn kimi Ramiz Quliyevə Xalq artisti, Şəfiqə Eyvazovaya və mənə Əməkdar artist adı verdilər.

– **Analar qədər övladlarının uğuruna kimsə sevinə bilməz. Tanınıb, məşhurlaşdıqca ananız uğurlarınızı necə qarşılayırdı?**

– Allah önlərimizə rəhmət eləsin, anam musiqini çox sevirdi. Əvvəllər qadınlar toyxanaya getmirdilər, anam deyirdi ki, mən həmişə toyxananın kənarından musiqiyə qulaq asıb Allaha hey dua edirdim ki, balalarımın biri musiqiçi olsun. Allah anamın dualarını eşitdi. Uğurlarıma hamıdan çox o sevinirdi.

– **Bildiyimizə görə, Opera və Balet Teatrında işləyərkən ilk sənət qazancınız 80 manat 80 qəpik olub.**

– Məncə, nə qədər gəlirin olsa da, ilk maaşın dadı tamam ayrıdır. O zaman ailəmizin çox ehtiyacı vardı. Ola bilər, üstündən 3-5 manat götürdüm, amma qalanını gətirdim evə verdim.

Eşq insanın təslim nöqtəsidir

– **Səsinizdə ilahi bir eşq var. Siz o eşqi milyonlarla bölüşə bilərsiniz.**

– Mən uşaqlıqdan o sevgini hiss eləmişəm. Eşq insanın təslim nöqtəsidir. Təkəbbürlü adamda sevgi ola bilməz. O daima yuxarıya can atar, özünü yüksəltmək istəyər. Alınmaz. Sevgisi olan adam isə təkəbbürlü ola bilməz. Həmişə sadəliyə can atar. O eşq ilə yaşayıram, haldan-hala düşürəm. Düzdür, mən bunun elmini oxumamışam, müəllim, ustad görməmişəm, amma bu sənətin halı gətirib məni elə hala çıxardı ki, bu ancaq nağıllarda, yazılarda olur. Mən haldan-hala düşürəm. Bax bu, sənətdir.

– **Hər ifada haldan-hala düşmək mümkündürmü?**

– Bir qəzəli iki-üç dəfə zümzümə edəndə artıq o hal yaranır. Bir şərtlə ki, tam rahatlıq olsun.

– **Sənətdə yeni yol açmağı bacardınız. Buna necə nail oldunuz?**

– Yaxşı ki, mən özüm öz dinləyicim olmuşam. Başqasının sözünə baxmamışam, özüm-özümün qənimini olmuşam, özüm-özümdən öyrənmişəm və sonda özüm olmuşam.

– **Amma o vaxtlar sizi qınayanlar da vardı...**

– Bəli, bu olmalıdır. Kimsə gəlir, birdən-birə özündən bir ifa icad eləyir. Əlbəttə, bu 50 il sənətdə olan adama təsir eləyər.

– **Bəs, siz o insanlara necə cavab verdiniz?**

– Cavab vermədim, öz sənətimlə məşğul oldum. Allah keçsin hamının günahından.

– **Alim Qasımov böyük konsert salonlarında özünü necə hiss edir? Dili, dini, irqi başqa olan xalqlar onun musiqisini necə duyur?**

– Biz xarici səfərlərə dəfələrlə süzgəcdən keçmiş proqramla gedirik. Hansı səfər olursa-olsun, məqsədimiz bu olur ki, musiqinin insana təsir nöqtəsini tapaq, o halı, o əhval-ruhiyyəni tamaşaçılara çatdırıb bilək. Deyə bilmərik ki, bütün tamaşaçılar musiqinin təsirinə düşürlər, yox, bəziləri maraqlanırlar, nəyi isə başa düşməyə çalışırlar, amma elə tamaşaçılar var ki, onlar, həqiqətən, dünyəvi musiqini hiss edirlər, o anları yaşayırlar.

Səhnə mənim üçün zindandır

– **Əsl sənət insanları heyrləndirməlidir. Siz bu mənada xoşbəxt sənətkarsınız, ifanız insanları heyrləndirir.**

– Musiqi sərhad tanımır. Dünyəvi ifa içdən gəlir, o qədər həyəcanla, o qədər eşqlə ifa olunur ki, dünyadakı insanların əksəriyyəti bu musiqini duyur. Dünyəvi musiqi sənətkar tərəfindən təqdim olunanda onun təsir qüvvəsi dəfələrlə artır. Allaha qurban olum, dünyəvi sənətkarlar var ki, yaratdıqları olur dünyəvi. Onu dünya görə bilir, hiss edə bilir, duya bilir. Biz demirik ki, bizim sənətimiz dünyəvidir, amma eyni zamanda iza-holunmazdır. Oturub saat yarım alman xalqı üçün "Şur dəstgahı" oxuyursan, durub getmirlər, əl çalıb səni təkrar səhnəyə qaytarırlar. Deməli, tamaşaçı ilə sənətkar arasında vəhdət əmələ gəlir. O da bir sirri-xudadır ki, onu sənətkar həmişə axtarır. Amma çox çətinliklə tapır.

– **Bu mənada Alim Qasımovun sirri nədədir?**

– Sirri elə sirsizliyindədir... (gülür)

– **Siz həm də o xoşbəxt sənətkarlardansınız ki, sizə oxşamaq istəyənlər çoxdur və bu gün artıq öz məktəbiniz var.**

– Hiss edirəm ki, onların çoxunda o ifa tərzini, o eşq, o işıq var. Mənə bənzəmək istəyənləri görəndə isə sevinirəm. Kimsə məni də yad edirsə, deməli, ifam qəlbina yatıb. Təlqin sevgidən gəlir.

"Dahilər hər gün anadan olmur..."

– Hər bir şəxsiyyətin arxasında güclü bir qadın dayanır. Uğurlarınızda yəqin ki, xanımınızın da rolu az olmayıb?

– Allah elə qismət eləyib ki, biz ailə qurmuşuq. Sonra o mənim sənətimi sevib, qayğıma qalıb. Əgər ailədə sənətimi qiymətləndirməsəydilər, bəlkə də, sənətə belə bağlanmazdım.

– 55 illik həyatınızda unuda bilmədiyiniz gün?

– Belə günlərin sayı həddindən çoxdur. O qədər çoxdur ki, onları nə planlaşdırmamışam, nə də arzulamamışam. Buna görə göydə Allaha, yerdə də sənətkarlara minnətdaram.

– Səhnə sizin üçün nədir?

– Səhnə mənim üçün zindandır. Necə ki insan zindanda qalır-qalır, sonra onu azadlığa buraxırlar, konsert qurtarır, alqışlardan sonra mənim üçün həyat başlayır.

– İcddən gələn alqışların altında insan hansı hisləri yaşayır?

– Bir dəfə mən öz dostlarımla – muğam həvəskarları ilə məsləhətləşdim ki, bu dəfə səhnəyə klarnet də çıxısın. Narazılıq elədilər ki, bu, mümkün olan iş deyil. Ancaq dediyim kimi elədim. Klarnetdə Yavər, nağarada Natiq çalır. Mən oxuyub qurtarandan sonra səhnə arxasına keçdim. Kompozisiyanı çaldılar. Bir alqış gəldi, mən səhnənin arxasında tir-tir əsə-əsə ağlayırdım. Alqış insanı bax belə təsirləndirir.

– Allaha tez-tez şükür edirsiniz?

– İnsan naşükür bəndədir. İsti olanda soyuq arzulayır, soyuq olanda isti. Amma elə insanlar var ki, Allahın hər gününə şükür edir. Allahın verdiklərinə nə qədər şükür etsəm, yenə azdır.

– Özünüz özünü nə arzulayırdınız?

– Səbir arzulayıram və istəyirəm ki, bundan sonra da sənətimlə, səsimlə insanlara xidmət edim.

15.08.2012

XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələrindən biri, XXI əsr musiqimizin canlı əfsanəsi Xəyyam Mirzadənin oktyabrın 5-də 75 yaşı tamam oldu. Dövlət mükafatı laureatı, Əməkdar incəsənət xadimi, Xalq artisti, professor, "Şöhrət" ordenli Xəyyam Mirzadə ölkə prezidentinin sərəncamı ilə Azərbaycanın daha bir dövlət nişanı – "Şərəf" ordeni ilə təltif olundu.

Xəyyam Mirzadənin 50 il ərzində yazdığı əsərlərin musiqi xəritəsi çox genişdir. "Ağlar və qaralar" baleti, iki simfoniya, "Oçerklər-63" simfonik poeması, "Memory", "Mərakeş rapsodiyası", skripka ilə orkestr üçün konsert, səs ilə orkestr üçün "4 esse", 2 simli kvartet, ayrı-ayrı alətlər üçün solo sonatalar, fortepiano üçün 12 prelüd, soprano və fortepiano üçün "Etiraf" və s. əsərlər, 40-dan artıq kinofilmə və 30 dram əsərinə yazılmış musiqi, estrada və caz musiqisi, mahnılar... 75 illik yubileyi ərəfəsində bəstəkar 22 ilə yazdığı violın və orkestr üçün böyük bir əsəri başa çatdırıb.

Beləliklə, müsahibimiz görkəmli bəstəkar Xəyyam Mirzadədir.

– Xoşbəxt sənətkarsınız, həm də o mənada ki, Qara Qarayev kimi böyük bəstəkarın sevimli tələbələrindən biri olmusunuz...

– Hansı sənət olursa olsun, sənətkarlıq yüksək səviyyədə olmalıdır. Sənətkar olmaq üçün mütələq mühit və fədakarlıq lazımdır. Elə bir mühit ki, təhsil aldığı məktəb, tanış olduğu adamlar sənin şəxsiyyət kimi formalaşmağına və öz yerini tutmağına düzgün yol göstərsinlər. Bu mənada bəxtim onda gətirib ki, ziyalı ailəsində anadan olmuşam, ziyalı mühitində böyümüşəm. Düzdür, uşaqlıq illərimiz müharibə dövrünə təsadüf

edirdi, biz də hamı kimi o ağır illəri yaşamışdıq. Dövlət Konservatoriyasının (indiki Musiqi Akademiyası – red.) nəzdində yerləşən musiqi təmayüllü onillik orta məktəbdə skripka dərsi almışam. Konservatoriyada dərslər deyən müəllimlərin əksəriyyəti o məktəbdə də işləyirdilər. Kitabların, notların qıtlığı dövründə orada təhsil almışdıq. Sonra təhsilimi Dövlət Konservatoriyasında davam etdirdim. Üzeyir bəy bu təhsil ocağına Moskvadan, Leninqraddan (Sankt-Peterburq – red.) yaxşı müəllimlər dəvət etmişdi. Sonralar öz bəstəkarlarımız – Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev Moskvada təhsil alıb qayıtdılar, bizə dərslər dedilər.

Qara Qarayev böyük müəllim idi. Onun sinfində oxumaq özü bir fərah idi. Musiqi ilə yanaşı, bütün sahələrdən məlumatı vardı, əsl yaradıcı insanıydı. Mən tək deyildim, Qara müəllimin yaxşı tələbələri çoxdur...

“Əsərin yaxşılığını, pisliyini vaxt təyin edir”

– Bəs sizin necə, yaxşı tələbələriniz varmı?

– Mənim də yaxşı tələbələrim var. Birinin adını desəm, o birinin adını deməsəm, inciyərlər. Mənim indiki, lap təzə dostlarım mənim köhnə tələbələrimdir.

– Əsərlərinizi yazarkən sizə ilham verən qüvvə nə olur?

– Yaşa dolanda insanın ilhamından başqa ustalıq və ustadlığı ortaya çıxır. Böyük bəstəkarın əvvəlki musiqisi hara, sonrakı musiqisi hara? Bunlar bir-birindən fərqlənir. Çünki inkişaf gedir, üslub bir haldan başqa hala düşür. Mən bir bəstəkar olaraq, yaradıcılığım boyu çalışmışam ki, nə isə icad edim. Bu mənim yeganə arzum olub. Ona görə də mənim yazdığım musiqilər intellektual musiqidir. İstəmişəm ki, bu musiqini dinləyən adamın, musiqi ilə məşğul olan adamın təfəkkürü yaxşı olsun. Təfəkkürü yaxşı deyilsə, heç mən incimərəm ki, mənim musiqimə qulaq asıb bəyənməsinlər. Dünyada elə yazıçılar var ki, onlar çox az oxunurlar, elə bəstəkarlar var ki, onların əsərlərini çox az ifa edirlər. Əsas odur ki, belə yazıçıların, belə bəstəkarların öz auditoriyası var. Bax bu, çox vacibdir.

Son zamanlar, maşallah, oxuyanlarımız hamısı musiqi yazır. Bunlar musiqi yazmırlar, artıq yazılan musiqinin variantını yazırlar. Çox qəribədir, pianoçuluq, musiqişünaslıq pis sənətdir? İndi hamısı musiqi yazır – özü də pis musiqi, ikinci növ musiqi. Bu gün radioda, xüsusilə özəl televiziyalarda olan biabırçılıqların qarşısında dayanmaq çox çətindir. Baxın onlar kimin mahnısını oxuyurlar, kimin musiqisini ifa edirlər? Tək indi deyil, zövqsüz, mənasız musiqi yazanlar dünən də vardı. Hamısı da itdi getdi... Əsərin yaxşılığını, pisliyini vaxt təyin edir.

Xəyyam müəllim bir anlıq söhbətinə ara verir. Sonra da deyir ki, mən 50 il konservatoriyada bəstəkarlıqdan dərslər demişəm. Günlərin bir günü də ərizəmi yazıb işdən çıxdım. Səbəblərdən biri də bu oldu ki, əvvəla gələn kadrlar çox yüksək səviyyədə deyildilər. Səsi olmayanlar oxuyurdu, ifa edə bilməyənlər ifa edirdi, demirəm ki, hamısı, onların arasında çox istedadlıları da vardı...

– Əsas odur ki, yaradıcılığınızı davam etdirirsiniz...

– Bu yaxınlarda violin və orkestr üçün böyük bir əsəri bitirmişəm, 22 ildir onu yazıram, axır ki, qurtarmışam. İfaçım yoxdur, çünki əsər çox çətin əsərdir, o gərək yüksək səviyyədə ifa olunsun. Bundan başqa, kamera instrumental musiqisi yazıram. 75 yaşındayam, elə bilirsiniz, oturub baxıram? İnsan daima inkişaf etməlidir.

– Yaradıcılığınız boyu müxtəlif janrlara müraciət etmişiniz...

– Musiqi yazma bilməyənlər yalnız bir janrda – mahnı yazırlar. Yüksək sənətkarlığı olan, xalqa qulluq edən bəstəkarlar isə musiqinin bütün janrlarında əsərlər yazırlar. Mən opera janrından başqa bütün janrlarda musiqi yazmışam. Opera janrına da ona görə müraciət etməmişəm ki, bu janra bizdə o qədər də fikir vermirlər. Gözəl teatrımız, gözəl sənətkarlarımız var, ancaq insanlar opera teatrına o qədər də getmir. Adam var ki, 50 yaşı var, hələ də “Koroğlu”nun nə olduğunu bilmir. Bu səbəblərdən Azərbaycanda opera teatri yaranandan, görün cəmi neçə əsər yazılıb.

Özümü iki yerə bölə bilmirəm

– Yeni əsər yazarkən və onu bitirərkən hansı hisləri keçirirsiniz? Ümumiyyətlə, bu prosesi necə yaşayırsınız?

– Əsər yazmaq qərribə bir hisdir, yeni ev tikməkdir, yeni dünya qurmaqdır. Hər dəfə əsəri yazmamışdan əvvəl qeyri-ixtiyari olaraq axtarışda olursan, hazırlıq dövrü yaşayırsan. Günlərin bir günü də oturub yazırsan. Bir not, iki not, beş not, bir takt, iki takt, bir xanə... yavaş-yavaş görürsən ki, alınır...

Əsəri bitirəndən sonra dərindən nəfəs alırsan. Çünki mən musiqi yazmağa başlayanda çox həyəcan keçirirəm. Sonra mütləq istirahət edirəm. Heç vaxt eyni zamanda iki əsər yazmamışam. Çünki özümü iki yerə bölə bilmirəm. İstənilən əsərdə isə sənətkarlığı ən yüksək zirvə sayıram. Biz böyük ustadları niyə sevirik, çünki onların əsərlərində sənətkarlıq çox yüksəkdir. Sənətkarın gərək sənətkarlığı olsun.

Xəyyam müəllim arada saata baxır. Qeyri-ixtiyari "saata tez-tez baxırsınız" – deyirəm. Xəyyam müəllim evdə xeyli saatı olduğunu deyir. Sual verirəm ki, madam ki saat zamanın vaxtını dəyişdirə bilmir, bu qədər saat nəyə lazımdır? Bəstəkarın cavabı belə olur: saatın özü gözəllikdir, bir də ki mən dəqiqliyi çox sevirəm.

– Siz həm də 40-a yaxın kinofilmə musiqi yazmısınız. "Yeddi oğul istərəm", "Arxadan vurulan zərbə", "Bizim küçə", "Birisigün, gecəyarısı...", "Mənim ağ şəhərim", "Arxada qalmış gələcək" və neçə-neçə filmlər gözəl musiqisi ilə seçilir. Sizin yazdığınız musiqi ilə filmin ümumi ahəngi tam üst-üstə düşür. Buna necə nail olursunuz?

– Kino musiqisi çox yazmışam. Amma heç vaxt film yazdığım musiqi səbəbinə görə gecikməyib. O ki qaldı musiqi ilə filmin ümumi ahənginin tam üst-üstə düşməsinə, bu mənim şah nömrəmdir. Təbii ki, əvvəlcədən ssenari ilə tanış oluram və filmin ümumi ahənginə uyğun musiqi yazıram. Eyni zamanda film montaj olanda bu prosədə iştirak edirəm. Elə məqamlar

olur ki, məsələn, ekrana baxıram, rejissor deyir ki, burada qapı açılacaq, qapı bağlanana kimi olan zamana musiqi yazılmalıdır. Mən saata baxıram, gəlib evdə o müddətə musiqini bəstələyirəm. Ona görə də mənim musiqim dəqiqdir.

– Səsin ətri, rəngi, forması olurmu?

– Mən belə düşünürəm ki, səsin rəngi olmur, obrazın rəngi olur. Əsərdə olan qara qüvvələr, ağ qüvvələr, sevgi, məhəbbət qüvvələri... Onlar da səslərin birliyinin nəticəsində əmələ gəlir. Musiqidə səsin rəngi yoxdur, səsin xasiyyəti var.

– 75 illik ömrünüzdə hansı rənglər daha qabarıq yer tutur, ağlar, yoxsa qaralar?

– Mənə elə gəlir ki, bütün rənglər bərabərdir. Həyat təzadlıdır, bir rəngdə ola bilməz. Ziddiyyət olmalıdır ki, yaşamaq maraqlı olsun.

– Xəyyam Mirzəzadə üçün xoşbəxtlik nədir?

– Həyatından – işindən, sənətindən, ailəsindən, ətrafından, mühitindən razı olmaq xoşbəxtlik deyil?

– Çoxlarını, elə məni də bu sual çox maraqlandırır: niyə bu gün Üzeyir Hacıbəylilər, Qara Qarayevlər, elə müasirimiz olan Xəyyam Mirzəzadələr doğulmur?

– (Gülür.) Onlardan gündə doğulsaydı, ləzzəti olmazdı. Əvvəla, hər dövrün özünün qəhrəmanı, hər dövrün özünün tələbi var. Bir də ki dahi adamlar hər gün anadan olurlar...

13.10.2010

"Bilmirəm, bu nə hikmətdir, "Segah"ın əsiriyəm"

Aprəlin 30-da Xalq artisti, professor, "Şöhrət" ordenli görkəmli tarzan Ramiz Quliyevin 65 yaşı tamam olur. Ömrünün 65-ci baharında Ramiz Quliyev ötən illərə nəzər saldı.

– Ramiz Quliyev ömrünün 65-ci baharını hansı hislərlə qarşılayır?

– İnsan ömrü boyu səmimi ola bilirsə, onun üçün həyat mənalı keçir. 65 il kimin üçün az, kimin üçün də çox ola bilər. Mən bu illərin necə gəlib-getdiyini bilmirəm. Bu yolda iti addımlarım da olub, orta sürətlə də getmişəm, ancaq yerimdə sayan vaxtlarım az olub. Bütün addımlarımı düşünərək atmışam. Qarşısına məqsəd qoymayan insanın arzusu da yoxdur. Mən həmişə evdə, ailədə, sənətdə qarşıma məqsəd qoyub arzularıma nail olmuşam. 65 ilə nəzər salanda görürəm ki, az iş görməmişəm.

– Gənc yaşlarınızdan şöhrət tacını gəzdirirsiniz. Musiqi sahəsində əldə etdiyiniz uğurlara görə, ilk növbədə, kimə minnətdarsınız?

– Birinci növbədə, valideynlərimə. Mən valideynlərimdən iki qiymətli dəyər almışam. Biri mənə verdikləri tərbiyə, biri tərcümeyi-halımdır. Bu iki təleyüklü dəyərin cəmində həyatımı qurmuşam. Və bir də, sözsüz ki, əldə etdiyim uğurlara görə müəllimlərimə minnətdaram. Gözəl müəllimlərim olub. Valideynlərimdən ayrı olanda müəllimlərimdən həmişə ata-ana qayğısı görmüşəm. Ona görə həyatım boyu çalışmışam ki, onların yolunu davam etdirim.

– Ancaq bildiyimizə görə, ailənizdə musiqiçi olmayıb?

– Bilmirəm, bəlkə, neçənci babamsa musiqiçi olub, ancaq ailəmizdə heç kim sənətlə məşğul olmayıb. Azərbaycan xalqı

istedadlı xalqdır. İncəsənət, musiqi, sənət bizim qanımızdadır. Ələlxüsus da, Qarabağda. Mən çal-çağır, toy-büsat görmüşəm. Adlarını eşidib üzlerini görmədiyim korifey sənətkarların səsinə aqlım kəsəndən radioda qulaq asmışam. Bülbülə, Rəşidə, Sara xanıma, Şövkət xanıma, Rübabə xanıma. Sonra onları gəlib sənətdə gördüm, onlardan çox şey öyrəndim.

Sədəfli tarların sirri

– **Gəlin, illərin gəldiyi yollarla geri dönüb əlinizə ilk dəfə tar götürdüyünüz günləri xatırlayaq.**

– Ağdamda ikiotaqlı evimiz vardı. Bir gün – 5-6 yaşım olardı – gördüm ki, divardan nə isə asılıb. Atama "ağa" deyirdik, soruşdum ki, o nədir? Dedi, tardır. Sonra soruşdum ki, ağa, o kimindir? Dedi ki, əminindir. Dedim, bəs niyə oradan asılıb? Dedi, əmin indi çala bilmir. Bunu deyib atam qəhərləndi. Söhbətimiz burda bitdi. Həbib əmim hərbiçi idi. O, rayonlarda hərbi komissar işləyirdi. Anam mənə danışdı ki, əmim müharibədə qolundan yaralanıb. O yara ömrünün axırına kimi əmimi incitdi. O vaxt uşaq idim, səbirsizliklə əmimin yolunu gözləyirdim. Bir gün əmim rayondan gəldi. İndiki kimi yadımdadır, UAZ markalı maşınla gəlmişdi. Əmimin əlindən tutub tar olan otağa apardım, dedim əmi, o kimindir? Dedi, sənindir. Tarı divardan alıb mənə verdi. O gündən bu günə o sadə, saya tar mənimlədir. Hazırda çaldığım tardır.

– Bəs niyə o tarı dəyişmədiniz?

– Sədəfli tarlarım olub. Bunun da öz sirri var.

– Maraqlıdır, bəlkə, o sirri açmağın vaxtı çatıb?

– Bu sirri ilk dəfə sizə açıram. O sədəfli tarları Əyyubun təhsilinə bağışladım. Avstriyada oxuyanda 16 min avro pul lazım oldu. 4-5 sədəfli tarım vardı, dəyər-dəyməzinə satıb o pulu ödədim. Çünki o istedadla qayğı göstərmək lazım idi. Mən bu gün də əmimin yadigarı olan vəfalı tarı sinəmə basıb dərdləşirəm.

– İlk dəfə neçə yaşında professional səhnədə çıxış etdiniz?

– İlk dəfə səhnəyə Ağdam rayon mədəniyyət evinin nəzdində fəaliyyət göstərən xalq çalğı alətləri ansambli ilə çıxmışam. Azərbaycanın hər yerində elədir, amma Qarabağda musi-

qiyə həddindən artıq həssaslıqla yanaşırlar. Balaca bir səhv musiqiçiyə baha başa gəlir. Ona görə çalışırdım ifamda heç bir səhv olmasın ki, məni tənbeh etməsinlər. Yeniyetmə idim, 14 yaşım vardı. 1961-ci ildə Moskvada Xalq təsərrüfatı nailiyyətləri sərgisi keçirilirdi. İlk dəfə böyük səhnədə orda çıxış etdim. Mənə medal verdilər, o medalı bu gün də saxlayıram.

Muğam xəzinəsi

– Ramiz müəllim, məktəb yaratmaq çox az sənətkarə nəşib olan xoşbəxtlikdir. Müasir tar ifaçılıq məktəbinin yaranması sizin adınızla bağlıdır. Tar ifaçılığın sahəsində yeni cığır açmağa necə nail oldunuz?

– Mən özümdən əvvəlki sənətkarların yoluna çox hörmətlə, diqqətlə yanaşdım. Ümumiyyətlə, bütün tarçalanlar mənim üçün həmişə maraqlı olub. Tarzənlərin məktəblərinə nəzər saldım, onların keçdiyi yolu özümə örnək götürdüm. Amma mənim üçün daha maraqlı Qurban Pirimov, Hacı Məmmədov, Əhsən Dadaşovun sənəti olub. Mən onların həm lent yazısına qulaq asırdım, həm də filarmoniyada canlı olaraq onları dinləyib bəhrələnirdim. Sonra onlar nəyi edə bilməmişdilər, mən onu etdim. Hacı Məmmədov, Əhsən Dadaşov orkestrlə tarda solo çalmışdı. Amma mənə qədər heç bir tarzən böyük simfonik orkestrlə tar solo konserti verməmişdi. 2-3 saatlıq repertuarı dərinləndirib bilmək, dinləyicini, tamaşaçını təmin etmək ağır işdir. Bunun üçün, ilk növbədə, Üzeyir Hacıbəylinin təməl daşını qoyduğu tədris məktəbindən bəhrələnmək, musiqi biliklərimi artırmaq, müəllimlərimin mənə öyrətdikləri repertuarı genişləndirmək lazım idi. Dünya musiqisi çox zəngindir. Xalqımızın da böyük muğam xəzinəsi var. Musiqi mədəniyyətində muğam qədər böyük olan ikinci bir xəzinə yoxdur. Ancaq muğamımızla yanaşı, dünya musiqisini, klassikləri – Bethoveni, Motsarti, Çaykovskini də bilmək lazım idi. Çünki dünyaya inteqrasiya oluruq. İtalyanla, fransızla, yunanla öz doğma musiqi alətimizdə, dünya dilində danışmağı bacarmalıyıq. Ona görə bu gün

Azərbaycan musiqisi dünyada çox maraqla qarşılanır. Bir var ifa etmək, bir də var yaratmaq, yenilik etmək. O yenilik gözəldir ki, ümumbəşəri olsun.

– Dünyanın bir çox ölkələrində ustad dərsləri vermişiniz. Dünya musiqi alətləri arasında tarın yerini necə görürsünüz?

– Cəsarətlə deyə bilərəm ki, tarın müasir ifaçılığı elə bir səviyyədədir ki, dünya səhnələrində məşhur olan skripka, violençel, piano ilə adı bir sırada çəkilir. Bu, tədrisin, müəllimlərin tar ifaçılarının nailiyyətidir.

– Şərqdən Qərbə kimi dünyanı dolaşmışınız, tarın möcüzəsinin şahidi olmuşunuz. İllər keçsə də, hansı xatirə sizi heç tərk etmədi?

– 1976-cı ildə İslam Rzayev, Abdulla Abdullayev və mən Türkiyəyə festivala getmişdik. Milli geyimdə açıq havada konsert verirdik. "Segah" çaldım, ardınca da Cahangir Cahangirovun "Ana" mahnısını. Qurtaranda gördüm başımın üstündə çarşablı, ağsaçlı yaşlı bir qadın dayanıb. O qadın əlimdən tutub öpmək istədi, qoymadım. Sonra gördüm, əlimdə mizrabı axtarır. Dedi, oğul, gözlərindən öpürəm, Azərbaycan torpağının həsrətindəyəm. Ahil çağımdır, ömrümün son günlərini yaşayıram. O mizrabı mənə bağışla, qoysunlar torpaq əvəzi gözlərimin üstünə. Qəhərləndim. O andan sonra mən sənətin gücünü, möcüzəsini gördüm. Azərbaycan xalqı qədər sənət qədri bilən, sənətkarı sevən xalq tanımıram. Bu xalqın başına dönüm...

Əyyub sənəti ilə məni varlandırdı

– Ramiz Quliyev tar ifaçılıq sənətində estafeti oğlu Əyyub Quliyevə verdi. Ata kimi yox, bir sənətkar kimi Əyyubun sənətini necə qiymətləndirirsiniz?

– Əyyub barədə xoş sözlər eşitdikcə ürəyim açılır, fərəhlənirəm, onun nailiyyətlərini, uğurlarını özümün uğuru bilirəm. Valideyn kimi yox, onun ilk müəllimi kimi deyirəm ki, Əyyub fitri istedadla malikdir. Sənət yolu ağır, tikanlı, dərəli-təpəli yoldur. Eyni zamanda, o qədər şərəfli, şöhrətli ki... Millətin musiqisi, Vətənin səsi, mədəniyyətimizin qüdrəti sənət adamlarının əlin-

dədir. Var-dövlət, vəzifə gəl-di-gedərdi, sənət əbədidir. Əyyub sənəti ilə məni varlandırdı. Hansı ölkəyə gediriksə, onun çıxışlarına baxıb deyirəm ki, şükür sənə, İlahi, mənim də, oğlumun da çəkdiyi zəhmətlər hədəf getmədi.

– Əyyub əvvəllər sizinlə birlikdə çıxış etsə də, sonradan dirijorluq sənətini seçdi...

– (Gülür.) Allah üzümə baxdı ki, Əyyub tarın arxasınca mənim kimi getmədi, yoxsa nəfəsimi kəsəcəkdi. O, həmişə deyirdi ki, ata, mən istəmişəm, özüm olum, öz istəyi ilə də dirijorluq sənətini seçdi. Bu sənət daha dünyəvidir. O, yüzlərlə dirijorun içində laureat oldu. Azərbaycan musiqisinə belə uğurlar lazımdır.

– Hansı muğamı özünü də daha yaxın hesab edirsiniz?

– Bütün muğamlar mənim üçün çox doğmadır. Amma bil-mirəm, bu nə hikmətdir, "Segah"ın əsiriyəm.

– Siz musiqimizin canlı əfsanələrindən birisiniz. Küçədə, yolda, işdə adamların sizə münasibətini necə qarşı-layırsınız?

– Təbiətən sadə adamam, səmimiyyəti xoşlayıram. Məndə həm mərdlik, həm sərtlik var. Həyatım boyu xalqın içində olmuşam. Metroda, avtobusda, tramvayda yol getmişəm, sadə insanlarla təmasda olmuşam. Harada oluramsa olum, mən heç vaxt həddimi aşmamışam. Məni görəndə sevinən, qiymət verən insanlara həmişə minnətdarlığımı bildirmişəm.

– Qarabağın, Ağdamın baharı özgə bir bahar idi. İçiniz-dəki həsrəti, nisgili, kədəri necə ovudursunuz ?

– Mənim ürəyimin ən böyük ağrısı Qarabağ dərdidir. 20 illə həsrətlə yaşamışam, Allah eləsin, heç olmazsa, 70-ə doğru gedən yolda bu həsrətdən qurtarım. Mənim arzum var, Qarabağ-da daşın-qayanın, dumanın-çənin, gülün-çiçəyin səsinə tarın səsinə qovuşdurum...

– Amin!

27.04.2012

Biz əfsanələri çox vaxt uzaqda axtarıyıq

Aprelin 16-sı görkəmli bəstəkar, Xalq artisti, professor, "Şöhrət" ordenli Ramiz Mirişlinin doğum günüdür. Ömrünün 78-ci baharında Ramiz Mirişli ilə görüşüb ötən illərdən, ömrünün mahnılarından, bir az da gələcəkdən danışdıq.

Ömür yolundan səhifələr

Ramiz Miraqil oğlu Mirişli 1934-cü ildə Naxçıvanda müəllim ailəsində anadan olub. Üzeyir Hacıbəylinin 1937-ci ildə Naxçıvanda açdığı uşaq musiqi məktəbində təhsil alıb. Sonra təhsilini Bakıda, Asaf Zeynallı adına orta Musiqi Məktəbinin xalq çalğı alətləri şöbəsində davam etdirib. Burada bəstəkarlıqla da maraqlanaraq kiçik fortepiano pyesləri yazıb. 1954-cü ildə təhsilini başa vurub Naxçıvana qayıdıb, şəhər musiqi məktəbində kamança ixtisasından və musiqi nəzəriyyəsindən dərs deyib. Bəstəkar olmaq istəyi onu rahat buraxmadığından Bakıya gəlib və 1957-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olub, Xalq artisti Cövdət Hacıyevin bəstəkarlıq sinfində oxuyub. Diplom işi kimi yazdığı "Simfonik poema" Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri tərəfindən açıq konsertdə ifa olunub. 1962-ci ildə konservatoriyayı bitirən Ramiz Mirişli müstəqil yaradıcılıq yoluna qədəm qoyub. 1964-cü ildə Azərbaycanda ilk dəfə olaraq mahnı janrında "Yallı" rəqsi ritminə müraciət edib və "Bayram axşamlarında" mahnısını yazıb. 1965-ci ildə xalq çalğı alətləri orkestri üçün "Konsert", 1974-cü ildə kamera orkestri üçün I simfoniya, 1984-cü ildə tar və simfonik orkestr üçün "Konsert" yazıb. 1997-ci ildə simfonik

orkestr üçün "Şahidlər" simfoniyasını yazıb. Bu əsərlər müəllifin orijinal musiqi incilərindəndir.

Tamaşalara, bədii filmlərə yazdığı musiqilər də orijinallığı və özünəməxsusluğu ilə seçilir. Ramiz Mirişli 500-dən çox müxtəlif səpkili mahnının müəllifidir. Uzun illər F.Əmirov adına Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblının bədii rəhbəri işləyib. 40 ilə yaxındır ki, Bakı Musiqi Akademiyasının xalq çalğı alətləri kafedrasında çalışır.

– Ramiz müəllim, ən məşhur mahnılarınızdan biri olan "Dalğalar"ı 50 il bundan əvvəl, 1962-ci ildə yazmışınız. 50 ildir ki, bu mahnı könülləri dalğalandırır. Onu bəstələyərkən dənizə getmişdiniz, yoxsa dənizi qəlbinizə köçürmüşdünüz?

– (Gülür.) Onda cavan oğlan idim. Konservatoriyada oxuyurdum. Tələbə dostlarımla tez-tez dənizə gedirdik. Həmin mahnı o illərdə yarandı. İslam Səfərli ilə bir məhəllədə yaşayırdıq. Eşitmişdi ki, konservatoriyada oxuyuram, evinə çağırıb mənə "Dalğalar" adlı şeirini verdi, mən də ona musiqi yazdım. Bu mənim ilk professional mahnım oldu. Mahnı hazır olan kimi ürəyimdən keçdi ki, onu Şövkət Ələkbərova oxusun. Şövkət xanıma zəng etdim, o da böyük məmnuniyyətlə təklifimi qəbul etdi. Mahnı çox xoşuna gəlmişdi. Ancaq o vaxtlar bədii şura vardı. Şeirdəki "çalxalanır dalğalar" sözüə görə mahnının birinci bədii şuradan keçmədi. Dedilər, bu, mahnı sözü deyil. O sözləri rəhmətlik İslam Səfərli "mirvari dalğalar" sözləri ilə əvəz elədi. "Dalğalar"ın taleyi uğurlu oldu. Bu günə kimi onu 30-dan çox tanınmış müğənni ifa edib. Bizim müğənnilərlə yanaşı, türk müğənniləri də bu mahnını ifa ediblər.

Muğam elə bir xəzinədir ki...

– Musiqinin bir çox başqa janrlarında əsərləriniz var. Ancaq yaradıcılığınızın tacı mahnılarınız sayılır. Ruhunuz o qədər xalqa yaxındır ki, hərdən mahnılarınızı xalq mahnıları ilə dəyişik salanlar da olur. Bunun sirri nədədir?

– Müxtəlif janrlarda əsərlər yazmışam: 4 musiqili komediya, kamera orkestri üçün simfoniya, 3 simfonik poema, 4 simfonik süita, 3 kantata, səs və orkestr üçün 2 vokal məcmuə, fortepiano üçün 12 süita və miniatürlər, 40-dan artıq teatr tamaşasına və kinofilmlərə musiqi. Ancaq mahnı xalq tərəfindən sevilən janrdır. O ki qaldı mahnılarımın xalqın ruhuna yaxın olmasına, yaqın, bu ondan irəli gəlir ki, muğamatı yaxşı bilirəm. Muğamat elə bir xəzinədir ki, bəstəkarlar ondan nə qədər götürsə də azalmır, əksinə, artır. Mənə elə gəlir ki, muğam ilahi tərəfindən səmədan göndərilmiş musiqidir. Bu mükəmməl musiqini yaratmaq qeyri-mümkündür. Hindistanda, ərəb ölkələrinin hamısında muğam oxuyurlar, amma bizim muğamımızın əvəzi yoxdur. Ona görə də musiqilərimiz, mahnılarımız bu qədər çox sevilir.

– Qeyd etdiniz ki, 40-a yaxın tamaşaya və filmə musiqi yazmışınız. İstərdim, bu barədə danışsınız...

– "Qaçırılmış qız", "Gəl qohum olaq", "Qışqanc ürəklər", "Amerikalı kürəkən" tamaşalarına, Ramiz Həsənoğlunun "Bəylik dərsi" film-tamaşasına, 15 filmə - Arif Babayevin "Alma almaya bənzər", Tofiq Tağızadənin "Evdə kişi var", Elxan Qasımovun "Köhnə bərə", Şahmar Ələkbərovun "Sahilsiz gecə" və s. ekran əsərlərinə musiqi yazmışam. Şahmar Ələkbərovun "Qəzəlxan" və Vaqif Mustafayevin "Yarasa" filminə isə böyük oğlum Nazimlə birlikdə musiqi yazmışam. Eləcə də bir çox sənədli filmlərə və balacalar üçün "Tık-tık xanım", "Dost axtarıram", "Kirpi və alma" cizgi filmlərinin musiqisinin müəllifiyəm.

"Mahnı da sevgi kimi azaddır..."

– Musiqilərinizdə qəribə bir şuxluq var. Bu nə ilə bağlıdır?

– Həyatımızın müxtəlif anlarında çətinliklər olsa da, biz həmişə həyatı sevmişik.

– Yəqin ki, qəlbinizdə böyük məhəbbət olmasaydı, siz bu əsərləri yaza bilməzdiniz. Sevgiyə münasibətiniz necədir?

– Mən sevməsəm, heç vaxt yaza bilmərəm. Mahnı da sevgi kimi azaddır...

– Ramiz müəllim, az adam bilir ki, siz orta məktəbi bitirəndən sonra Xarici Dillər İnstitutunun alman dili fakültəsinə daxil olsanız da, 3-4 aydan sonra oranı tərk etmişiniz. Axı bu, ciddi bir qərar idi...

– Orada otura bilməzdim, ürəyim partlayardı. Rəhmətlik anam musiqiçi olmağımı istəmirdi, Lenin ordenli Əməkdar müəllim idi. İstəyirdi, nüfuzlu ali məktəblərdən birində təhsil alım. Atam da müəllim idi, müharibədən yaralı gəlmişdi, 1945-ci ildə rəhmətə getdi. Bizim nəsilə ya müəllim olurlar, ya da həkim. Amma mən musiqini seçdim.

1947-ci ildə 12 yaşım vardı. Musiqi məktəbində oxuyurdum. Bir gün bizə də dedilər ki, təmiz geyinib məktəbə gəlin. "Təzə geyinin" demədilər ha, müharibədən sonra ağır illər idi, təzə paltar nə gəzirdi. Təmiz paltarda, qalstuk da bağlamışdıq, getdik məktəbə. Üzeyir bəy məktəbimizə gəlmişdi. 10-15 nəfər şagird idik. Tar, kamança siniflərinə baxdı, gördü pianino yoxdur. Getdi, bir aydan sonra məktəbimizə pianino göndərdi. Oturub o pianinoda bir barmaqla çalırdıq.

Mən kamança sinfində oxuyurdum, orta məktəbi bitirəndə sənədlərimi Xarici Dillər İnstitutuna verdim, qəbul oldum. Amma oxumadım, Asaf Zeynallı adına Musiqi məktəbinə getdim. Süleyman Ələsgərov mənə çox yaxşı qarşıladı. Sonralar o da, həyat yoldaşı da mənə oğulları kimi çox istəyirdilər. Burada təhsilimi başa vurdu. O vaxt qərar vardı, gedib rayonlarda iki il işləməli idin. Getdim Naxçıvana. Musiqi məktəbində dərs dedim. Sonra Bakıya gəldim, 1956-cı ildə Konservatoriyanın bəstəkarlıq sinfinə qəbul olundum. Xülasə...

– Sərhədlərin bağlı olduğu vaxtlar sizin mahnılarınız sərhədləri aşmışdı. Türkiyədə, İranda mahnılarınızı sevə-sevə oxuyurdular...

– O vaxtlar müxtəlif xarici ölkələrə səfərlərimiz olurdu. Bolqarıstana, Rumıniyaya SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının xətti ilə İngiltərəyə getmişdik. 1984-cü ildə isə ilk dəfə Türkiyəyə getdim. O vaxtlar Türkiyəyə getmək çox çətin idi. Orda Ajda Pekan "Ay qəlbi kövrək", Nəşə Qaraböcək "Bir könül sındırmışam" mahnı-

larımı oxuyurdular. Mənim mahnılarımı İranda da oxuyurdular. Ora ilk dəfə gedəndə mənə çox təmtəraqla qarşıladılar. Demək olar ki, sonralar dünyanın xeyli ölkəsini gəzib dolaşmışam.

Baharın gəlişini hiss eləmirəm...

– Ramiz müəllim, hansı mahnınızı ömrünüzün musiqisi adlandırardınız?

– Bir gün Fikrət Qoca zəng eləmişdi, biz ikimiz də yaşıdıq, dedim bilirsən nə var, XXI əsrə gəlib çıxmışıq. Bir dəne "Əlvida" yazarsan. O da yazdı. Bu mahnını Nazpəri Dostəliyeva oxuyur. Bir də "Mənim ömrüm" adlı mahnım var, onu da Aygün Bayramova oxuyur. Əslində, bütün musiqilərim mənim ömrümün musiqiləridir...

– Bir bəstəkar kimi xoşbəxtliyiniz həm də ondadır ki, mahnılarınız uzunömürlüdür. Zaman keçdikcə bu mahnılar daha da qiymətli olur...

– Mənim mahnılarımı Rəşid Behbudov, Şövkət Ələkbərova, Zeynəb Xanlarova, İlhamə Quliyeva, Flora Kərimova, Yaşar Səfərov, Elmira Rəhimova, Zaur Rzayev kimi tanınmış müğənnilər oxuyub. Bir də mahnının sözü uğurlu olsa, o mahnı yaşayar. Hüseyn Cavidin, Mikayıl Müşfiqin, Məmməd Arazın, Fikrət Qocanın, İslam Səfərlinin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Rafiq Zəkənin, Nəriman Həsənzadənin və adını çəkmədiyim neçə-neçə şairin sözlərinə musiqilər bəstələmişəm. "Bir könül sındırmışam", "Bir xumar baxışla", "Toy olacaq", "Həyat, söylə sən kiminsən", "Səndən danışdı", "Mən sənə neyləmişəm", "Oxu, tar", "Səadət". Xülasə...

– Son vaxtlar nə yazmısınız?

– Ötən ilin dekabrında möhtərəm Prezidentimizin 50 yaşının tamam olması münasibətilə yazdığım "Oda" simfonik orkestrin müşayiəti, dörd nəfər solistin ifası ilə Azərbaycan Televiziyasında nümayiş olundu. Televiziyada "Mürəfiə vəkilləri" tamaşasına musiqi yazmışam.

– Övladlarınızdan ikisi bəstəkar, biri rejissordur. Ancaq bildiyimə görə, onlar mahnı yazmırlar...

– Oğlanlarımın ikisi Türkiyədə çalışırdı. Biri gəlib, o biri oradadır. Yusif Xocalı haqqında simfoniya yazmışdı. Fevralın 26-da

Ankarada konserti oldu. Simfoniya çox yüksək səviyyədə qarşılandı. Nazim yaxın vaxtlarda İspaniyada açıq dərslər verəcək. Hər iki oğlum simfoniya, filmlərə musiqi yazırlar, amma mənə hörmət edib mahnı yazmırlar (gülür)...

– Ramiz müəllim, hər dəfə bahar gələndə hansı hissləri keçirirsiniz?

– Vallah, mən baharı hiss eləmirəm. Mən 90-cı illərdə filarmoniyada Mahnı və Rəqs Ansamblının bədii rəhbəri işləyirdim. 20 Yanvar hadisələrindən sonra bir il məşq eləmədik. Nə isə, mən o vaxtdan baharı hiss eləmirəm. Həyatımızda ərik ağacı var, görürəm çiçəkləyib, deyirəm, bu nə vaxt çiçəklədi? İnanın mənə, baharın gəlişini hiss eləmirəm...

...Biz əfsanələri çox vaxt uzaqda axtarıyıq. Ancaq ətrafınıza diqqətlə baxsanız, müasirimiz olan canlı əfsanələr görürsünüz. O əfsanələrdən biri də Ramiz Mirişlidir...

13.04.2012

Şərəfli ömür yaşamışam...

50 illik yubileyini qeyd etməyə hazırlaşan Xalq artisti Mənsüm İbrahimov keçdiyi yola bir daha nəzər saldı...

Ömür kimi səsi də Allah verir...

O, Allahın verdiyi səslə, gözəl ifası, səhnə mədəniyyəti və sənətinə olan sonsuz məhəbbətiylə milyonların sevimlisinə çevrildi...

17 il Opera və Balet Teatrının səhnəsində 112 dəfə Məcnun oldu...

112 dəfə Məcnun olandan sonra adam gərək dəli olsun, amma o sənəti ilə, sözün yaxşı mənasında, çoxlarını dəli etdi...

Ustadlardan dərs alıb özü də ustad oldu...

Klassik muğam sənətinin ən layiqli davamçılarından biri kimi, özü də layiqli davamçılar yetişdirdi...

Bütün bunlara cəmi 25 ildə nail oldu...

– Qarşıdan 50 illik yubileyiniz gəlir. Mənsüm İbrahimovun ömür yolu haradan başlayıb, kəndiniz, eviniz, uşaqlıq xatirələriniz 50 illik məsafədən necə görünür?

– Bu illər necə gəlib gedib, heç özüm də bilməmişəm. Vaxt su kimi axıb gedir. Bir də görürsən ki, xeyli yol gəlmisən. Amma hər yaş yaşamağın özü bir xoşbəxtlikdir. Heç kim bilmir ki, ömrü nə qədərdir. Mən mövhumatçı deyiləm, amma hər bir müsəlman kimi Allaha bağlı adamam. Allahın yazdığı alın yazısına, taleyə inanıram. Dönüb arxaya baxanda uzun bir yol görürəm. Bu yollar Ağdamın İmanqulubəyli kəndinə gedib çıxır. Kəndimizin yuxarı tərəfi Sultanbud meşəsi idi. Xaçın çayı kəndimizin yanından axıb keçirdi. Belə gözəl bir məkanda doğulub, böyüyüb boya-başa çatmışam.

Təbii gözəlliyi ilə yanaşı, Qarabağ həm də gözəl səslər diyarıdır. Uşaq vaxtı mənə elə gəlirdi ki, hamının səsi var, hamı oxu-

ya bilər. Çünki gözümü açıb toy şənliklərində böyük xanəndələr görmüşəm. O da yadımdadır ki, Xan Şuşinski, Şövkət Ələkbərova, Əbülfət Əliyev, Yaqub Məmmədov kimi böyük sənətkarlar kəndimizdə konsert verərdilər. Mən də onlara həsrətlə, heyranlıqla qulaq asardım. Belə-belə bir də baxıb görüm ki, artıq sənətdəyəm.

Gəldiyim yollara dönüb baxanda həm də ona görə rahatlıq tapıram ki, ömrümdə heç kimə zərər verməmişəm, sənətimi çox sevmişəm. Çalışmışam ki, işimin mütəxəssisi, sənətkarı olum və bu gün də buna çalışıram. Çünki muğam sənəti ağır sənətdir, bu sənəti axıra kimi öyrənməyə bir ömür bəs eləmir. Öyrəndikcə öyrənirsən. Hər halda şərəfli bir ömür yaşamışam, valideynlərimin, ailəmin yanında, xalqımın, Vətənimin qarşısında başım aşağı deyil.

– Yollar sizi böyük və sirli şəhərə gətirdi. Hansı arzularla gəlmişdiniz, kim olmaq istəyirdiniz və sonda kim oldunuz?

– Ağlım kəsəndən intuisiya – altıncı duyğu ilə kim olduğumu və kim olmaq istədiyimi hiss eləmişəm. Tərəzi bürcündənəm, riski sevmirəm, hər addımı ölçüb-biçən adamam. Qarşıma məqsəd qoysam, qərar qəbul etsəm, heç kim məni yolumdan döndərə bilməz. Hərbi xidmətdən qayıdıandan sonra oturub yaxşı-yaxşı düşündüm ki, mən nə qədər toy şənliklərinə gedəcəyəm? Qarşıma məqsəd qoydum ki, təhsil alım, bu sənətin sənətkarı olum. Bu məqsədlə Bakıya gəldim. Mərhum sənətkar Vahid Abdullayev səsime qulaq asıb bəyəndi, məsləhət bildi ki, sənədlərimi Asaf Zeynallı adına Orta İxtisas Musiqi Məktəbinə verim. Belə də etdim, imtahanda “Çahargah” dəsgahı oxuyub ilk muğam imtahanından beş aldım...

Sənət taleyimi Şövkət xanım həll etdi

– 1985-ci ildə Üzeyir Hacıbəylinin 100 illik yubileyi münasibəti ilə V respublika musiqi müsabiqəsi keçirildi və bu müsabiqədə I diploma layiq görüldünüz. Bu uğur sizə düşərli oldu, ardınca yeni uğurlar gəldi...

– Müəllimim Vahid Abdullayev çox tələbkar müəllim, həm də çox yaxşı insan idi. Üçüncü kursda oxuyanda Üzeyir bəyin

100 illiyi ilə bağlı müsabiqədə iştirak etdim. Münsiflər heyətinin sədri Gülağa Məmmədov idi. Şövkət xanım Ələkbərova da münsiflər heyətində idi. Müsabiqədə müxtəlif bölmələr vardı, muğam sahəsi üzrə I diploma layiq görüldüm. Bu müsabiqədən sonra Şövkət xanımla tanışlığımız başladı. Səsim, ifam Şövkət xanımın xoşuna gəlmişdi deyə, məni öz sinfinə dəvət etdi, böyük məmnuniyyətlə onun dərslərində iştirak etdim. Günlərin birində məndən soruşdu ki, operada oxumaq istəyərsən? Dedim ki, Şövkət xanım, mən operada oxuya bilərəm? Dedi, sən səsən də, görünüşün də Məcnuna uyğundur, əgər öz üzərində çalışsan, zəhmət çəksən, səndən yaxşı Məcnun olacaq.

Hər dəfə səhnədən alqışlarla yola salınanda Şövkət xanımın ruhuna dua oxuyuram. Mənim sənət taleyimi Şövkət xanım həll etdi. Opera və Balet Teatrının o zamankı rəhbəri Azər Rzayevə zəng edib dedi ki, bir müsabiqə qalibimiz var, ona qulaq asmaq lazımdır. Gün təyin elədilər, bədii şuranın üzvləri yığıldılar, Şövkət xanım da mənimlə getdi. Səsimə qulaq asdılar, həmin gün də məni işə götürdülər. Həm böyük sənətkar, həm yaxşı insan, həm də əvəzsiz müəllim olmaq nadir haldır. Bu üç cəhətin üçü də Şövkət xanımda cəmləmişdi.

Opera və Balet Teatrında 6-7 il kiçik rollar ifa etdim. “Leyli və Məcnun” operasında ilk rolum isə Zeyd olub. Teatrın rəhbərliyi dəyişəndən sonra Akif Məlikov gənclərə geniş meydan verdi. Hazırda teatrın baş rejissoru olan, Əməkdar incəsənət xadimi Hafiz Quliyev 8 ay müddətində məni Məcnun roluna hazırladı. 1993-cü ildə ilk dəfə Məcnun rolunda səhnəyə çıxdım.

Klassik muğam məktəbinə xidmət edirəm

– Beləcə səhnəmizin ən uzunömürlü Məcnunlarından biri oldunuz...

– 17 ildə 112 dəfə Məcnun kimi səhnəyə çıxmışam. Yaddaqalan tamaşalarım çox olub. 1995-ci ildə Füzulinin 500 illiyi ilə bağlı iki hissəli “Leyli və Məcnun” bədii film-operasında Məcnun rolunu oynamışam. 2008-ci ildə “Leyli və Məcnun” operasının 100 illik yubileyində Məcnun rolunda çıxış etmişəm. Parisdə, UNESCO-nun mənzil-qəragahında “Leyli və Məcnun”

operasını nümayiş etdirmişik. Bu il Qətərdə Azərbaycan Mədəniyyəti Gününi keçirildi və ilk dəfə biz ərəb dünyasında "Leyli və Məcnun" operası ilə çıxış etdik və ən yadda qalan tamaşalardan biri də bu oldu. Bütün bunlar tarixi tamaşalardır.

– Yaxşı müəllimin yaxşı da tələbələri olur. Bu gün kifayət qədər tanınan tələbələriniz var. Artıq Mənsüm İbrahimoğlu məktəbi öz bəhrəsini verir...

– Müəllimlik sənətini çox sevirəm, istəyirəm, bildiyimi gənclərə öyrədim. İfaçılıq başqa sənətdir, müəllimlik tamamilə başqa sənət. Gözəl ifaçılarımız var, amma tələbələri yoxdur. Muğam notla öyrədilmir, ustad illər boyu öyrəndiklərini tələbələrinə, davamçılarına öyrədir. Borcumuzdur ki, özümüzdən sonra gələnlərə kömək edək. Böyük ustadlarımız var, Əlibaba Məmmədov, Arif Babayev, Ağaxan Abdullayev, Cənəli Əkbərov, Alim Qasımov və bir çox sənətkarlar bu gün tələbə yetişdirirlər. Biz də onlara baxırıq. Mənsüm məktəbi yoxdur, Azərbaycan muğam məktəbi var, mən də klassik muğam məktəbinə xidmət edirəm. Amma, əlbəttə ki, dəst-xətt özünü göstərəcək. Bu il müəllimlik fəaliyyətinin bəhrəsi kimi Milli Konservatorianın kollektivi və Elmi Şurasının yekdil fikri ilə dosent elmi dərəcəsi adını almışam.

– Özünüzü Üzeyir bəyin mənəvi övladı sayırsınız...

– Tək mən yox, musiqi sahəsində çalışan hər bir insan Üzeyir bəyin mənəvi övlətidir. 25 il əvvəl mən Ü.Hacıbəylinin anadan olmasının 100 illik yubileyi ilə bağlı müsabiqədə iştirak edib laureat oldum, 20 ildən sonra Üzeyir Hacıbəyovun anadan olmasının 120 illik yubileyində mən artıq münisiflər heyətinin üzvü idim. 2005-ci ildə keçirilən bu muğam müsabiqəsi böyük mədəni hadisəyə çevrildi. Tələbəm Təyyar Bayramov birinci yer qazandı. Müəllim üçün bundan böyük xoşbəxtlik yoxdur.

Heydər Əliyev Fondunun keçirdiyi muğam layihələri, muğam müsabiqələri muğama yeni bir ömür, yeni həyat verdi. 2009-cu ildə Bakıda Beynəlxalq Muğam Mərkəzi tikildi və ilk

dəfə Azərbaycanda beynəlxalq muğam müsabiqəsi keçirildi. Bu dövlətimizin muğamata qayğısının nəticəsi idi. Mənim üçün böyük xoşbəxtlik həm də bu oldu ki, tələbəm Təyyar Bayramov bu müsabiqədə Qran-pri qazandı, hazırda Əməkdar artist fəxri adını daşıyır. Mən tələbələrimlə fəxr edirəm və onların uğurlarına, bəlkə də, valideynlərindən daha çox sevinirəm.

Torpaqsız yaşamaq böyük dərdidir.

– Qeyd etdiyim kimi qarşıdan yubileyiniz gəlir, yubileyinizi necə qeyd etmək istəyirsiniz?

– Adı vaxtı çox da təmtəraq xoşlamıram, amma 50 illik yubileyi keçirmək lazımdır. Təbii ki, sənət dostlarımla yubileyimi qeyd edəcəyik. Bu ərafədə həm solo konsertimi, həm də tələbələrimin konsertini keçirməyi planlaşdırırıq. Eyni zamanda, Azərbaycanın bölgələrində konsertlərlə çıxış etməyi və yaradıcılıq hesabı kimi yekun konserti Bakıda verməyi nəzərdə tuturuq.

Yazıçı-publisist Mustafa Çəmənli 50 illik yubileyimlə əlaqədar "Məcnunun Məcnunu" adlı maraqlı bir kitab yazıb. Kitabda həyatım, yaradıcılığım, dostlarımla dediyi sözlər, ustadların dediyi fikirlər cəmlənib. Kitab "Təhsil" nəşriyyatında yüksək səviyyədə çap olunub. Əməyi olan hər kəsə təşəkkürümü bildirirəm.

– Sizin üçün dünyada ən böyük hədiyyə nə olardı?

– Hədiyyələr çoxdur. Ancaq Allahın insana verdiyi ən böyük hədiyyə övləddir. Mənim üçün ən böyük hədiyyə övladlarım, tələbələrimin, dostlarımla uğurlarıdır.

Doğma torpağıma qayıtsaydım, bu mənim üçün dünyada ən qiymətli hədiyyə olardı. Çünki torpaqsız yaşamaq böyük dərdidir.

– Deyirlər, hər güclü kişinin arxasında güclü bir qadın dayanır...

– İnsanın, sənətkarın arxasında sağlam ailəsi varsa, o, uğur qazanacaq. Həyat yoldaşım öz kəndimizdəndir: bir yerdə böyümüşük, ziyalı ailədəndir və özü də ziyalı xanımdır. Sadiq dost, həyat yoldaşı, uşaqlarımın anası kimi hər zaman mənə dəyər olub. Övladlarımla fəxr edirəm. Böyük qızım bu il ali

təhsilini başa vurub Xarici İşlər Nazirliyində gənc diplomat kimi işə başlayıb, ikinci qızım BDU-da təhsil alır, üçüncü qızım orta məktəbdə oxuyur, oğlumun isə bu il 6 yaşı tamam olur, məktəbə gedəcək. Bu baxımdan Allahımdan çox razıyam ki, sağlam ailəm, gözəl övladlarım var.

– **Özünüz özünü nə arzulayırdınız?**

– O qədər görməli işlərim, arzularım var ki, sayı-hesabı yoxdur. Bu işləri görmək, başa çatdırmaq üçün Allahımdan vaxt, möhlət istəyirəm...

– **“Mədəniyyət” qəzetinin kollektivi adından sizi ürək-dən təbrik edirik. Hər zaman səhnəmizdə olarsınız!**

– Mən də sizə təşəkkür edirəm ki, “Mədəniyyət” qəzeti mədəniyyətimizlə bağlı heç bir hadisəni nəzərdən qaçırmır.

18.08.2010

Məcnun Kərimovun səs xəzinəsi

“Xoşbəxtəm ki, musiqi xəzinəmizin 11 incisini qədimdən bu günümüzdə gətirmişəm və ruhumuzu oxşayan səsləri hər kəs dinləmək imkanı qazanıb”

Ümid insanı gələcəyə, maraqla keçmişə aparır. 43 il əvvəl sadə bir musiqiçi tarixin yaddaşında it-bata düşmüş qədim musiqi alətlərini axtarıb tapmaq qərarına gəldi. Bu maraqla uzun bir yola çıxıb əsrləri adladı, zamanın dərin qatlarına enib sonda axtardığını tapdı. Qədim zamanlardan bizə ancaq adı qalib çatan 11 musiqi alətini bərpa edib, yenidən xalqımıza qaytardı. Odur ki min bir çətinliklə bərpa etdiyi alətlər ilk dəfə səslənəndə o özünü xəzinə tapan adam kimi xoşbəxt sayır. “Kiçik maraqla böyük xəzinənin üstünü açdı”, – deyir.

Budafəki qonağımız Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, sənətşünaslıq doktoru, Qədim Musiqi Alətləri Ansamblının rəhbəri Məcnun Kərimovdur.

– **Məcnun müəllim, Azərbaycan mədəniyyətində xidmətləri olan insanlardansınız. “Məcnun Kərimov kimdir” sualına özünüz necə cavab verərdiniz?**

– Məcnun Kərimov, sadəcə, musiqiçidir. 1959-1963-cü illərdə Ü. Hacıbəyov adına Ağdam orta ixtisas musiqi məktəbində təhsil almışam. 1963-1972-ci illərdə Zəngilan rayon 7 illik Uşaq Musiqi məktəbinə rəhbərlik etmişəm. 1972-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının xalq çalğı alətləri şöbəsinin tar fakültəsini bitirmişəm. İlk müəllimlərim bəstəkar Səid Rüstəmov və Adil Gəray idi. Hər ikisi Üzeyir Hacıbəyovun tələbəsi olub. Mən də həmin məktəbin üçüncü nəslinin nümayəndəsiyəm.

Qarıba emalatxana

- Ancaq müəllimlərinizdən fərqli olaraq özünüzə fərqli yol seçdiniz...

- 1967-ci ildə ilk dəfə bu fikrə düşdüm. Düşündüm, necə olub ki, bizim zəngin musiqi irsimizdən olan musiqi alətlərimiz unudulub, müasir dövrümüzdə gəlib çatmayıb? Nizaminin, Füzulinin əsərlərində qədim musiqi alətlərinin adına rast gələndə həyəcanımı, marağımı gizlədə bilmirdim. Qərara aldım ki, bu işin ardınca gedim. Əvvəlcə M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutuna üz tutdum. İki ilə yaxın bir müddətdə ərəb-fars dili mütəxəssislərinin köməyi ilə bir çox alətlərin - rud, çəng, bərbəd, rübab, qopuz, çəqanə, tambur alətlərinin tarixini araşdırdım, miniatür sənət əsərlərində o musiqi alətlərinin təsvirini tapdım. Beləliklə, bu sahəyə marağım gün-gündən artdı. Alətlərin görünüşü, səslənməsi isə məni daha da maraqlandırır. Bu həvəslə eskiz hazırlayıb musiqi alətləri hazırlayan bir çox sənətkarlara müraciət etdim, ancaq onlar bunun çətin iş olduğunu bildirdilər. Sonda özüm bu alətləri hazırlamaq qərarına gəldim.

Hər bir sənətin sirri, incəlikləri, hazırlanma texnologiyası var. Təbii ki, bunları bilmirdim. Ancaq məqsədimə çatmaq üçün öyrənməli, alətləri hazırlamaq üçün dəzgahlar, materiallar yığmalı idim.

O vaxtlar Bayılda birotəqlı evim vardı. Uşaqlar körpə olduqlarından bağçaya gedirdilər. Onlar bağçaya gedən kimi işə başlayırdım. Pəncərənin ağzını emalatxana eləmişdim, ağacları yonurdum, yonqarlayırdım. Əvvəlcə rud alətini hazırladım. Bu alətin yansı dəridən, yarısı tut ağacındandır. Onu çox çətinliklə, 6-7 aya hazırladım. İlk alət hazır olub səslənəndə gördüyüm işdən o qədər zövq alıb sevindim ki, elə bildim, xəzinə tapmışam.

Doğma səslər

- Ən çox vaxt sərf etdiyiniz və çətin başa gələn alət hansı olub?

- Çəng musiqi aləti var. Nizaminin, Füzulinin çox sevdiyi musiqi aləti olub. 31 simdən ibarətdir. Miniatür əsərlərdə onun şəkli var, simlər pərdənin üstündən bağlanır. Amma necə, hansı

texnologiya, hansı üsulla? Üç il çalışdıqdan sonra axır ki, onu bərpa edə bildim.

- Bugünədək 11 qədim musiqi alətini bərpa edib xalqımıza qaytarmısınız. Bu alətlər musiqiçilər tərəfindən necə qarşılandı?

- Əlbəttə, qədim alətlərin səsləndirilməsi məsələləri vardı. 3 sayılı Musiqi Məktəbində şöbə müdiri işləyəndə artıq 6 musiqi alətini bərpa etmişdim. Qərara gəldim ki, bu alətləri ansambl şəklində səsləndirəm. Bu məqsədlə məktəbin müəllimlərindən ibarət ansambl yaratdım. Məşq edib bir neçə musiqi nömrəsi hazırladıq. Artıq işlərimizdən və əldə etdiyimiz nəticələrdən mətbuat, televiziya, radio xəbər tutmuşdu. Bir gün Dövlət Filarmoniyasına dəvət olundum. Şah İsmayıl Xətəinin 500 illiyi ilə bağlı tədbir keçiriləcəkdi, bizim kollektivə o tədbirdə çıxış etməyi təklif etdilər. Çıxışımızı yüksək səviyyədə qarşıladılar.

O konsertdən sonra mənə şərait yaradıldı, emalatxana verildi, fəaliyyətimi genişləndirdim. 1991-ci ildə hörmətli Fərhad Bədəlbəyli məni Musiqi Akademiyasına dəvət etdi, məsləhət bildi ki, akademiyanın nəzdində Qədim musiqi alətlərinin bərpası və təkmilləşdirilməsi elmi laboratoriyası açaq. Bu mənim çoxdankı arzum idi. Bununla bağlı Mədəniyyət Nazirliyinə müraciət etdim, laboratoriya açıldı və bu gün də fəaliyyət göstərir.

Qədim alətlər muzeydə yaşayır

- 90-cı illərin əvvəlində ansambl bir müddət fəaliyyətini dayandırmışdı. 1996-cı ildə Musiqi Akademiyasının tələbələrindən ibarət yeni bir heyət yığıb məşqlərə başladıq. Fərhad müəllim bizi akademik Yusif Məmmədəliyevin yubileyinə dəvət etdi. Prezident Heydər Əliyev həmin tədbirdə iştirak edirdi. Ansamblımızda musiqi alətləri kimi geyimlər də fərqli idi. Bütün bunlar cənab prezidenti çox maraqlandırmışdı. Nazir Polad Bülbüloğlu kollektivimiz barədə prezidentə məlumat verdi. Səhərişi gün prezident bizim ansamblıla bağlı sərəncam imzaladı. Böyük şəxsiyyətin qayğısı ilə ansamblımız dövlət statusu aldı, Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin nəzdində fəaliyyətə başladı.

– Min bir çətinliklə bu alətləri bərpa etmişiniz. Onların yaşaması üçün daha nələr edilməlidir?

– Alətlərin bərpa edilməsində dörd mərhələ var. Birinci tədqiqat işləri, ikinci alətin hazırlanması, üçüncü səsləndirilməsi, dördüncü bu alətlərin tədrisə daxil olmasıdır. Biz bu gün varıq, sabah yoxuq, bu alətlər itib batmasın, muzey eksponatı olmasın deyə, mütfləq tədrisə salınmalı, hər biri ayrılıqda tədris edilməli və gələcəkdə ansambların, orkestrlərin tərkibinə əlavə olunmalıdır.

– Bildiyimizə görə, bu alətlər haqqında kitab da yazmışınız...

– 2002-ci ildə "Azərbaycan musiqi alətləri" kitabım üç dildə – ingilis, rus, Azərbaycan dillərində nəfis şəkildə çap olunub. Bu kitabın yazılmasının da maraqlı tarixçəsi var. 1997-ci ildə Avstriyada elmi konfransda iştirak edirdim. Tokio Musiqi Kollecinin professoru olan bir xanım çəng alətinin Şərqdə yayılmasından geniş danışdı, ondan sonra mən çıxış etdim. O vaxt 9 musiqi alətini bərpa etmişdik, bu alətlər haqqında məlumat verdim, onların qədim miniatürlərdəki təsvirlərini göstərdim və bu alətlərin bərpası, səslənməsi və nəhayət, ansamblın yaradılması barədə danışdım.

Həmin xanım fasilədə mənə yaxınlaşıb dedi ki, əgər siz bunları əyani şəkildə göstərməsəydiniz, sübut etməsəydiniz, heç kəs inanmazdı ki, sizin xalqınız belə zəngin mədəniyyətə sahibdir. Bakıya gələndən bir ay sonra ondan bağlama aldım. O mənə Tokioda nəfis şəkildə çap olunmuş "Dünya xalqlarının musiqi alətlərinin atlası"nı göndərmişdi. Dünyanın bütün xalqlarının musiqi alətləri barədə məlumat vardı, amma bizim musiqi alətləri o atlasda yox idi. O yazmışdı ki, kitabın üçüncü nəşri nəzərdə tutulub, xahiş edirik, alətlər haqqında məlumatları bizə yazın, şəkillərini göndərin, üçüncü nəşrdə atlasə daxil edək. Biz həmin məlumatları hazırlayıb göndərdik. Mən onsuz da işlərimin son nəticəsi kimi kitab çap etdirmək istəyirdim, həmin hadisə bu işi sürətləndirdi.

Repertuarımızda 40-a yaxın musiqi nömrəsi var

– Son vaxtlar iki musiqi alətini bərpa etmişiniz. Onlar barədə bir qədər məlumat verə bilərsinizmi?

– Nusə adlı alət tam hazırdır, hələlik onun ifası, səsləndirilməsi məsələsi ilə məşğul oluruq. Bu alətin 81 simi var. Hələ XIII əsrdə Səfiəddin Urməvi nusə alətinin 108 simli növü barədə məlumat verirdi. Urməvi yazır ki, mən o dövrün insanların, musiqiçilərin çoxsimli musiqi alətinə olan maraqlarını nəzərə alıb 3 alətin – çəng, səntur və qanun (kanon) üstünlüyündən, gözəlliyindən istifadə edib bir alət icad elədim. O da nusədir. Nusə əylənmək, şənəlmək, ruh vermək mənasını daşıyır. İndi o aləti bərpa etmişik və çox gözəl səsi var.

Muğni adlanan ikinci alətin də yaradıcısı Səfiəddin Urməvidir. Uda bənzər bu alətin 37 simi var. Bu ilin sonunadək muğni alətinin də bərpası başa çatacaq.

– Qədim Musiqi Alətləri Dövlət Ansamblı ilə xarici ölkələrdə Azərbaycan musiqisini layiqincə təmsil edirsiniz...

– Dünyanın 20-dən artıq ölkəsində çıxış etmişik. Bir çox qədim musiqilər, xalq mahnıları, rənglər, təsniflər işləyib hazırlamışıq. Ansamblın üzvləri çox vətənpərvər, milli ruhlu, sənəti yaşatmağa çalışan insanlardır. Ansamblımızın konsertmeysteri əməkdar artist Munis Şərifov həm də qədim çəqənə alətinin mahir ifaçısıdır. Ansamblımızın solistləri Əməkdar artistlər Nuriyyə Hüseynova, Teyyub Aslanov gözəl sənətkarlardır. Repertuarımızda 40-a yaxın musiqi nömrəmiz, 3 saatdan çox proqramımız var. Bizim laboratoriyanın elmi əməkdaşı Sürəyya Ağayeva həm Əbdülqədir Marağayinin, həm də orta əsrlər musiqisinin tədqiqatçısıdır. O, Türkiyədə araşdırmalar aparıb bir çox Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini əldə edib gətirib. İndi biz həmin əsərlərdən ibarət yeni proqram hazırlayırıq.

Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, son illər nazirlik tərəfindən bizə çox böyük qayğı-diqqət var. Mən bunu xüsusi qeyd etməliyəm. Çünki sənətkarın ən böyük qazancı, ən böyük qiyməti onun sənətinə verilən qiymətdir.

Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, son illər nazirlik tərəfindən bizə çox böyük qayğı-diqqət var. Mən bunu xüsusi qeyd etməliyəm. Çünki sənətkarın ən böyük qazancı, ən böyük qiyməti onun sənətinə verilən qiymətdir.

– **Xoşbəxtlik nisbi anlayış olsa da, həm də ömrün bəzəyidir.**

– Çox xoşbəxtəm ki, kiçik bir maraq məni böyük xəzinəyə aparıb çıxardı. Musiqi xəzinəmizin 11 incisini qədimdən bu günümüzə gətirə bildim və xoşbəxtəm ki, ruhumuzu oxşayan bu səsləri hər kəs dinləmək imkanı qazandı.

07.07.2010

Kərpic evin pəncərəsindən muğam dünyasına

Yeddinin yanındakı sıfır qəfil-dən yoxa çıxdı. Özünü Lənkəranın nağılları Tükəvilə kəndinin mənzərəli bir yerində - dağın döşündə, çiy kərpicdən tikilmiş iki-gözlü evlərində gördü. Bu evin balaca pəncərəsindən muğam dünyasına boylananda yeddi yaş ancaq olardı. Atası Xanəlinin oxuduğu muğamlar yaddaşına hoppar, səsə qoşulub başqa bir aləmə düşərdi. Ancaq bir gün qrammofon valında eşitdiyi bir səs ağılı başından aldı, qəlbina hakim kəsildi, onun gələcək taleyini büsbütün dəyişdi...

– Mənim maraqlı taleyim var. Sevindirəm ki, Allah-Təala məni kodlaşdıranda babamdan atama ötürdüyü səsi atamdan da mənə pay veribdi. Gözümü açıb atamı xanəndə gördüm. Onun muğam aləminə, muğam elminə, muğam sənətinə məhəbbətinin şahidi oldum. Evimizdə o dövrün nəhəng xanəndələrinin - rəhmətlik Cabbar Qaryağdıoğlunun, Xan Şuşinski-nin, Seyid Şuşinskinin qrammofon valları vardı. Gecə-gündüz bu səslərə qulaq asardım. Bu səslər arasında bir səs vardı ki, eşidəndə məni heyrət bürüyərdi...

Vaxt gələcəkdi ki, bu balaca uşaq muğam dünyamızın Xanını yaxından görəcək, onunla bir səhnədə çıxış edəcək, məclislər yola salacaqdı. Ancaq o hələ balaca uşaqdı, yaşlılarına qoşulub oyun oynamazdı, səslə oynayırdı, səslə öyrənərdi, səslə nəfəs alardı. Deyir ki, atamın çox əzəmətli, çox təmtəraqlı səsi vardı. Onun ifası mənim üçün bir möcüzə idi. Bu möcüzəni tamamlayan Xan əminin ifası oldu. Bu iki səsi eşitməsəydim, ola bilsin sənətə bu qədər bağlanmazdım.

– Atama qoşulub toylara gedərdim. Sifariş verərdilər ki, Xanəli "Bayatı-Şiraz" muğamı oxusun. Atam oxuduqca diqqətlə

qulaq asardım. Hansı şöbə, hansı guşə olduğunu bilməsəm də, muğamları olduğu kimi iç dünyama köçürərdim.

Səsin işığı

Bir vaxtlar Lənkəranda tibb təhsili alıb tibb işçisi kimi insanlara şəfa verən Cənəli Əkbərov illər sonra səsiylə insanların sevgisini qazanır.

21 yaşında Bakıya gəlir, gənc ifaçıların müsabiqəsində iştirak edib qızıl medalla kəndlərinə qayıdır.

– Sənədlərimi Asəf Zeynallı adına Musiqi məktəbinə verdim. A Maksim Qorki, 8. (Bu doğma ünvanı hələ də yaddaşında əziz xatirə kimi qoruyub saxlayır). Birinci imtahanı iki böyük sənətkar - Seyid Şuşinski ilə Əhməd Bakıxanov götürürdü. Seyid Şuşinski muğam təbliğinin bayraqdarı, Əhməd müəllim tarın ustadı idi. Dedilər nə oxuyacaqsan, dedim ki, "Heyratı" zərb muğamını. İmtahandan çıxanda Əhməd müəllim dedi ki, oğul sən getmə, məni gözlə. Məni evinə apardı. Evində təzədən tar çaldı. Bir az oxumuşdum ki, "sən mənim yadıma Cabbar Qaryağdıoğlunu saldın" – dedi. Bu mənim üçün böyük qiymət idi. Məni filarmoniyaya göndərdi. Oxudum, komissiya səsimə qulaq asdı. Dedilər, bu ki hazır xanəndədir.

Tələ gənc xanəndənin üzünə gülür. O, gənc ifaçılarla bir yerdə 1963-cü il avqustun 9-da ilk dəfə filarmoniyada çıxış edir.

– Elə bil yuxu görürdüm. Qatarla yola düşdüm, səhəri kəndin mərkəzinə çatanda atam da burdaydı. Dedilər ki, "Kommunist" qəzetini al. Aldım, gördüm bir elanda yazılıb: gənc xanəndələrin konserti. Siyahıda mənim də adım vardı. Atam sevincindən yerə-göyə sığmırdı...

Həmin konsertdə "Qarabağ şikəstəsi" və "Rast" muğamını ifa edən Cənəli Əkbərov məlahətli səsi ilə tamaşaçıların qəlbinə yol tapır, alqışlanır, səhəri gün onu filarmoniyaya solist götürürlər. Xan əmiylə, Mütəllib Mütəllibovla, Sara xanım, Şövkət xanımla, Əbülfət Əliyevlə və neçə-neçə böyük sənətkarlarla bir yerdə işləmək, onların mühitində formalaşmaq gənc xanəndə üçün əsl məktəb olur.

Xan əminin səsinin vurğunu olan Cənəli Əkbərov, böyük sənətkarın canlı ifalarının şahidi olsa da, ilk dəfə onunla 1964-cü ilin yayında, filarmoniyanın bağında yaxından tanış olur.

– Xan əmiyə xanəndəlik sənətinin peyğəmbəri kimi baxmışam, o indi də mənim üçün həmin zirvədir. Bu məhəbbət, inam, etibar günü-gündən artıb çoxaldı. Xan əmi sonralar mənsiz toya getməzdi. Aramızda ata-oğul məhəbbəti yaranmışdı.

Səhnədəki yeni Məcnun

1976-cı il xanəndənin taleyində dönüş ili kimi yadda qalır. Onu filarmoniyaya səhnəsindən opera səhnəsinə keçirirlər. "Leyli və Məcnun" da ilk dəfə İbn Səlam rolunu oynayan Cənəli Əkbərov qısa vaxtdan sonra Məcnun roluna dəvət olunur.

– Uzun illər səhnədə Məcnunu oynamışam. Səhnədə altı Leylim olub: Rübabə Muradova, Nəzakət Məmmədova, Zeynəb Xanlarova, Səkinə İsmayılova, Qəndab Quliyeva və Yaqut Abdullayeva.

30 il opera səhnəsində baş rolları böyük məharət və məhəbbətlə ifa edən Cənəli Əkbərov Müslüm Maqomayevin "Şah İsmayıl" operasında Şah İsmayıl, Zülfüqar Hacıbəyovun "Aşıq Qərib"ində Aşıq Qərib, Üzeyir Hacıbəylinin "Əsl və Kərəm"ində Kərəm, Şəfiqə Axundovanın "Gəlin qayası"nda Camal, Cahangir Cahangirovun "Xanəndənin taleyi"ndə Mirseyid və başqa obrazları böyük ustalıqla ifa edir.

50 yaşında Əməkdar artist, 52 yaşında Xalq artisti, 2000-ci ildə "Şöhrət ordeni" ilə təltif olunan Cənəli Əkbərov, 50 ilə yaxındır ki, muğam sənətimizi yaşadır, bu yolda yorulmadan çalışır, tələbaları ilə fəxr edir və gənclərə tövsiyə edir ki, muğamlarımızı olduğu kimi gələcək nəsillərə çatdırsınlar.

İlahi arzular

Muğamlarımıza, xalq mahnılarımıza meydan verilməyən, dırnaqarası baxılan vaxtlarda mənəvi azab çəkən sənətkarlardan biri də Cənəli Əkbərov idi.

– 1978 və 1983-cü illərdə dünyada ilk dəfə olaraq Səmərqənd şəhərində Beynəlxalq Muğam Simpoziumu keçirildi. Hər

ikisində də mən iştirak edib qalib oldum. "Muzikalniy jizn" jurnalı yazdı ki, azərbaycanlı xanəndə simpoziyum günlərində ağılsız möcüzə göstərdi. O vaxtı deyirdim ki, pərvərdigarə, nə olaydı, bu simpoziyum mənim Vətənimdə də keçiriləydi. O arzumu elə bil yaradan eşitdi. Vaxt gəldi bu xalqın, bu millətin ən ləyaqətli xanım-xatın qızı Mehriban Əliyeva muğamın təbliğiylə bağlı layihələr həyata keçirdi və muğamın bayrağını YUNESKO-nun uca zirvəsinə sənədi. Bakımızın ən gözəl guşələrinin birində əzəmətli Beynəlxalq Muğam Mərkəzi ucaldıldı.

Və nəhayət, Bakıda Beynəlxalq Muğam Simpoziyumu keçirildi. Dünyanın tanınmış musiqiçiləri, şərqşünas alimləri, muğam ustaları bu ilahi musiqinin işığına yığıldı. Mən bu günü illər boyu gözləmişdim...

Ömrünün yetmişinci baharında sənəti, ailəsi ilə fəxr edən Cənəli Əkbərov deyir ki, mən Allahımdan çox razıyam. Ona görə razıyam ki, mənim məhəbbətimi xalqımın ürəyinə saldı, mənim səsim, ifam bəyanıldı, bu yolla xalqıma xidmət elədim.

1940-cı il, martın 10-da Lənkəranın ucqar, dəmirağac meşələri ilə zəngin bir kəndində gələcəyin böyük xanəndəsi dünyaya gəldi. Dünyanın çox ölkəsini gəzib-dolaşan, böyük səhnələrdə mələhatli səsiylə insanları heyretləndirən Cənəli Əkbərov illər sonra doğma kəndiylə bağlı suala belə cavab verəcəkdi:

– Rəsul Həmzətova sual verirlər ki, dünyanın mərkəzi haradan başlayır? O da cavab verir ki, mənim balaca aulumdan. Mən də balaca bir kənddə dünyaya göz açmışam, çiy kərpicdən tikilmiş evimizin pəncərəsindən muğam dünyasına boylanmışam, muğamın cazibəsinə düşmüşəm, oxumuşam, öyrənmişəm, o muğam dünyasına doğru hələ də yol gedirəm...

12.03.2010

"İki ömrüm də olsaydı, yenə bu sənəti seçərdim..."

İllər keçəcəkdi, xalça toxuyan qız xanəndə olub opera səhnəsində şah əsərlərini - Leylini, Əslini, Ərəbzəngini və neçə-neçə təkrarsız obrazları yaradacaqdı.

Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının səhnəsində bənzərsiz rollar yaradan, xalq mahnılarımızın, muğamlarımızın nadir ifaçılarından biri, Xalq artisti Qəndab Quliyeva yaşadığı ömrün unudulmaz xatirələrini bizimlə bölüşdü.

...Onda hələ bəpbalaca qız idi. İçindəki sehrli səs durmadan deyirdi ki, oxusun, oxuyub ətrafındakıları da səsinin sehrinə salsın. Amma bu, o qədər də asan deyildi. Çünki Qarabağda hamı oxuyurdu. Valideynləri qızlarının musiqiyə olan marağını ötəri həvəs sayırdılar. Bircə özü bilirdi ki, sussa, oxumasa, ölər, vallah ölər, ürəyi dayanar... Odur ki, xəlvətə düşəndə oxuyurdu, ürəkdən oxuyurdu və belə anlarda xoşbəxt olurdu...

...Həyatısa qəribədir, əvvəl insanı sınağa çəkir, süzgəcindən keçirir, sonra istədiyini verir...

Orta məktəbi bitirən il Füzuli rayonunda toxuculuq kombinatı açılır. O, səs toxumaq arzusunda ikən valideynlərinin məsləhəti ilə xalça toxumağın sirini öyrənmək üçün qızlara qoşulub rayon mərkəzinə yollanır. Eynən filmlərdə olduğu kimi, yataqxanada yaşayır, oxuyur, işləyir...

İllər keçəcəkdi, o müğənni olub opera teatrının səhnəsində şah əsərlərini – Leylini, Əslini, Ərəbzəngini və neçə-neçə təkrarsız obrazları səslə ilmə-ilmə muğamımızın yaddaşına hərəcəkdi, xalçaçı olduğunu isə heç vaxt unutmayacaqdı...

O zaman isə kənddən gəlmiş, adi, sadə, heç kəsin diqqətini çəkməyən bir qız idi. Hərdən taleyi ilə barışmaq istəməyəndə, "axı mən xalçaçı doğulmamışam" - deyib üsyan edəndə elə oxuyurdu ki, səsi dağı-daşı yandırırdı.

...Yerin də qulağı var...

...Günlərin birində qapını bağlayıb yenə də məlahətli, yanıqlı səslə oxuyurdu. Komendant qapını döyüb səsin haradan gəldiyini xəbər alır. Qızlar nə qədər gizlətməyə çalışsalar da, sirrini üstü açılır. Söhbət 1973-cü ildən gedir...

...Yerin də qulağı var, bu xəbər tezliklə yayılır. Çalışdıqları toxuculuq kombinatının direktoru gənc qızın istedadından xəbər tutan kimi onu Asəf Zeynallı adına Orta İxtisas Musiqi Məktəbinə oxumağa göndərir.

Həyəcanlı, gərgin anlar arxada qalır. Gənc qız böyük sənətkarların qarşısında imtahan verib "əla" qiymətlər alır. Arzularının dalınca qaçan qızın həyatında yeni, onun üçün olduqca maraqlı mərhələ başlayır. Muğamların sirlərinə bələd olduqca, xalq mahnılarının sirrini anladığıca bu sənətə daha möhkəm bağlarla bağlanır.

Bulaq kimi çağlayan duru, yapışıqlı səsi onu elə hey böyük səhnəyə səsləyir. O zaman opera səhnəsində Leylini oynamaq onun ən böyük, əlçatmaz arzularından birinə çevrilir. Özünü səhnədə Leyli rolunda görən Qəndab Quliyeva əslində Leylinin özü idi...

"Əsl Leylini tapmışam"

– Bu sənətə gəlmək üçün böyük çətinliklər çəkmişdim, evdəkilər bir müddət mənimlə kəsümlü qalmışdılar. Ona görə də özümü bu sənətdə doğrultmalı idim. Musiqi məktəbini bitirəndən sonra qəlbimdə böyük bir istək baş qaldırdı. Opera və Balet Teatrının direktoru Azər Rzayevin yanına gedib açıqca dedim ki, Leylini oynamaq istəyirəm. Heç nə demədi, telefonu götürüb Bəhram Mansurova zəng etdi. Dedi ki, yanına bir qız göndərirəm, səsinə bax, gör bundan Leyli olar, yoxsa olmaz?

... Zəngi basanda qapını Bəhram müəllim özü açıb məni içəri dəvət etdi. Allah ona da, xanımına da qəni-qəni rəhmət eləsin, məni mehribançılıqla qarşıladılar. And olsun o bir olan Allaha, elə əsirdim, elə əsirdim, gəl görəsən! Ürəyimdə deyirdim ki, görən, səsimi bəyanəcək, yoxsa bəyanməyəcək, çox həyəcan keçirirdim. "Mahur"u oxudum, səsimə qulaq asdı. Azər müəllimə zəng edib dedi ki, əsl Leylini tapmışam. Qara, arıq, uzun saçlı, əsl ərəb qızıdır.

Beləliklə, 1980-ci ildən Bəhram Mansurov gənc istedadı Leyli roluna hazırlaşdırır və Qəndab xanım arzusunda olduğu Leyli rolunu böyük məharətlə ifa edir.

İllər sonra o Leyli obrazı barədə belə deyir:

–Gənc olanda o qədər məsuliyyət hiss etmirsən. 10 il səhnədə Leylini oynayırdan sonra özünü Leyli kimi görürsən, bu rolu tam mənimsəyirsən və elə bilirsən ki, öz həyatını oynayırsan.

"Leyli və Məcnun", "Əsl və Kərəm", "Gəlin qayası", "Vaqif" operalarında bənzərsiz ifası ilə şöhrət tapan müğənni sənət yollarında inamla irəliləyir. Onun xoş zəngülələri, şirin səsi sərhədlər aşır, Azərbaycan musiqisini dünyanın neçə-neçə ölkəsində layiqincə təbliğ edir.

Bakı toylarının nadir qadın xanəndələrindən biri

Musiqidə Xan Şuşinski və Zeynəb Xanlarovanın sənətini yüksək qiymətləndirən xanəndə ilk dəfə Nardaran kəndinə toya gedir. Deyir ki, muğamı oxumağımda, mənimsəməyimdə o camaatın böyük xidmətləri olub: "Muğamın bütün şöbələrini oxuya bilirdim, amma muğamın içində bir bəzək var, bunu mən Bakı kəndlərindəki toylarda öyrənmişəm. Nardaran camaatı sadə oxuyanları toylarına çağırır. Rübabə xanımdan sonra yeganə qadın müğənniyəm ki, mənə Bakı kəndlərindəki kişi toylarına dəvət edirdilər. Bütün muğam oxuyanları, xanəndələri Bakı camaatı dolandırıb, elə mənim özümü də...".

İndiyə kimi dünyanın bir çox ölkələrində qastrol səfərlərində olsa da, Yaponiya səfərini bu gün də unutmayıb. Deyir ki, o səfərimiz 12 gün davam etdi. Yaponlar bizim muğamlarımıza

xüsusi maraq göstərir, konsertlərdən sonra gəlib oxuduğumuz qəzəllərin mənasını soruşurdular. Muğamlarımız onları əməlli-başlı heyratlandırmışdı. Necə ki, indi dünyanı heyratlandırır...

Sənətdə öz sözünü deyən Qəndab xanım bu gün də dəvət olunan məclislərə, televiziya və radio verilişlərinə ürəklə gedir. Onun ifası bu gün də özünəməxsusluğunu, təravətini qoruyub saxlayır. Deyir ki, sənətim məni xalqıma tanıtdırdı, xalqıma sevdirdi, sənətim məni xoşbəxt elədi. Sənət ömrümdən də, taleyimdən də razıyam. Əgər iki ömrüm olsaydı, yenə bu sənəti seçərdim...

10.08.2012

"Kamança mənim dünyamdır"

Sentyabrın 26-da məşhur kaman ustası, Milli Konservatoriyanın professoru, Xalq artisti Fəxrəddin Dadaşovun 60 yaşı tamam olur.

Fəxrəddin Dadaşov o sənətkarlardandır ki, ən sevincli və ən kədarli anlarında yaşadığı hisləri kamançası ilə bölüşür...

Fəxrəddin Dadaşov o sənətkarlardandır ki, 44 il səhnədə olsa da, sənətə olan sevgisi və ehtiramı qarşısında halə də səhnəyə çıxanda bir anlıq həyəcanlanır...

Fəxrəddin Dadaşov o ustadlardandır ki, 40 ildir sənətinin sirlərini və incəliklərini sevə-sevə tələbələrində öyrədir...

Fəxrəddin Dadaşov o bəndələrdəndir ki, Allahın verdiklərinə hər gün min dəfə şükür edir...

– Gəlin söhbətimizə əvvəldən başlayaq. Sizi sənətkar kimi kifayət qədər tanısaq da, 60 yaşın astanasında daha yaxından tanımaq istəyirik. Necə oldu ki, ömrünüzü-günü-nüzü sənətə bağladınız?

– Bakıda musiqiçi ailəsində anadan olmuşam. Atam Əlisəhib zərb alətləri çalardı, mən də 3-4 yaşım olanda atama baxıb stolun üstündə onun hərəkətlərini təkrar etməyə çalışırdım. 4 yaşım olanda atam mənə balaca bir nağara aldı, 7-8 yaşına kimi nağara çaldım. İndiyə kimi yadımdadır, atam tez-tez radioda İrən musiqilərinə, ən çox da Mustafa adlı xanəndəyə qulaq asardı. O da bizim Hacıbaba Hüseynov kimi oxuyardı. Uşaq olmağıma baxmayaraq, bu səsə qulaq asanda elə bil göylərdə uçardım, dincələrdim...

8 yaşım olanda 2 saylı Uşaq Musiqi Məktəbinə qəbul olundum. Əvvəl ritmi, sonra səs duyumumu yoxladılar, dedilər, ha-

mısı yaxşıdır. Amma tar sinfi dolduğu üçün, bir də boyum balaca olduğu üçün məsləhət bildilər ki, kamança sinfində oxuyum. Beləliklə, musiqi məktəbində oxumağa başladım, amma elə birinci sinifdə müəllimlərimdən soruşdum ki, bəs muğamatı öyrətməyəcəksiniz? Dedilər, hələ tezdir, notları öyrən. İkinci sinifdən başladılar muğamatı öyrətməyə.

İlk uğur

1961-ci ildə respublikada musiqi məktəbləri üzrə müsabiqə keçirilir. Həmin müsabiqədə Fəxrəddin də iştirak edir. Kamançada Üzeyir Hacıbəylinin "Cəngi" əsərini, Müslüm Maqomayevin "Radio marşı"nı və "Şüştər" muğamını çalaraq birinci yerə layiq görülür. Sənətdəki ilk uğur, onun gələcək uğurlarının ilki olur...

– Beş il oxuyandan sonra musiqi məktəbini əla qiymətlərlə bitirib Bülbül adına Orta İxtisas Musiqi Məktəbinə daxil oldum. 8-ci sinifdə oxuyurdum. Bir gün məşq gedirdi, yaxınlaşıb həsrətlə məşqə baxırdım. Təzən Həbib Bayramov məni görüb yanına çağırırdı. Dedi, gəl, kamança çal. Böyük sənətkar Əhməd Bakıxanov da orada idi. Utana-utana oturub "Şur" üstündə nə isə çaldım. Əhməd Bakıxanov "bu ki professionaldır", – dedi. Sonra da əlavə etdi ki, həftənin iki günü məşqlərimiz var, dərslərinlə toqquşmasa, gələrsən. Bu söz mənə qol-qanad verdi. Beləliklə, Həbib müəllimin vasitəsi ilə Əhməd Bakıxanov məni 16 yaşında Azərbaycan Dövlət Radio və Televiziya Komitəsinin Xalq Çalğı Alətləri Ansamblına götürdü. 7 il Əhməd Bakıxanovla bir yerdə işlədim. O, 1973-cü ildə dünyasını dəyişəndən sonra ansamblın bədii rəhbəri 1994-cü ilə qədər rəhmətlik Həbib Bayramov oldu. 1994-cü ildən bu günə kimi isə 30 illik dostum, əslində, qardaşım Möhlət Müslümov ansambl rəhbərlik edir. 44 ildir ki, şanlı tarixi olan bu musiqi kollektivində işləyirəm və hazırda ansamblın konsertmeystriyəm. Həmin kollektivlə Azərbaycanın hər bir guşasında, dünyanın dörd bir yanında konsertlərdə, festivallarda, radio və televiziya verilişlərində iştirak etmişəm, Azərbaycanın bir neçə nəsih-muğam ifaçıları ilə – ad-

ları artıq əfsanəyə çevrilən Xan Şuşinski, Mütəllim Mütəllimov, Rübabə Muradova, Şövkət Ələkbərova, Hacıbaba Hüseynov, Əlibaba Məmmədov, Əbülfət Əliyev, Yaqub Məmmədov kimi ustadlarımızdan tutmuş yeniyetmə istedadlaradək birgə çıxış etmişəm.

Həyatının xoş xatirəsi

– **Ancaq bildiyimizə görə, sonralar təhsilinizi davam etdirdiniz.**

– 1972-1977 illərdə təhsilimi Üzeyir Hacıbəyli adına Dövlət Konservatoriyasında (indiki Musiqi Akademiyası – red.) davam etdirdim. Konservatoriyada da əlaçı olmuşam. Müəllimim Ramiz Mirişli olub. Həm müəllimim, həm dostum olub. Bir xatirə danışım, konservatoriyada oxuyurdum, amma bundan nə anamın, nə də atamın xəbəri yox idi. Sentyabrın 1-də ikinci kurs başlayırdı, səhər tezdən durdum, anam dedi ki, hara gedirsən, oxumağın qurtarmadı? Dedim ki, konservatoriyanın ikinci kursunda oxuyuram, anamın rəngi ağappaq ağardı, gözləri doldu, sevincindən ağladı... Bu xatirə həyatımın ən xoş xatirələrindən biridir...

Tanrı mənə həmişə yol açıb, çox çətinliklər çəkmişəm, ailəməz böyük olub, onları təkbəşinə dolandırmaq atam üçün çətin idi. Mən xoşbəxtəm ki, Allah elə qismət elədi ki, 16 yaşından qazancım oldu, həm atama, həm ailəməzə kömək edə bildim.

– **Sənəti, istedadı, insani keyfiyyətləri ilə hörmət qazanan sənətkarlarımızdan birisiniz. Başqa hansı özünəməxsus cəhətləriniz var?**

– Bir az tez özümdən çıxanam, amma həddindən artıq kövrək insanam, qarışqanı da ayaqlamaram. Bir də bütün sənətkarlarımız kimi mən də milli musiqimizin təəssübünü çəkən adamam. Qoy heç kim məndən inciməsin, bu gün televiziya zövqü korlayan verilişlər var. İnsanların musiqi zövqünü korlamağa heç kimin ixtiyarı yoxdur. Azərbaycan Televiziyası mənim ən sevimli kanalımdır. Bu kanalda milli adət-ənənəmizi yaşadan, milli musiqimizin şəffaflığını qoruyub saxlayan verilişlər çoxdur. Buna görə də bir sənət adamı kimi Azərbaycan Televiziya-

sının rəhbəri Arif Alişanova öz təşəkkürümü bildirirəm. Azərbaycan musiqisi dünyanın ən gözəl, ən zərif və ən qədim musiqilərindən biridir. Onu olduğu kimi qoruyub gələcək nəsillərə çatdırmaq hər birimizin borcudur.

– Dünyanın əksər ölkələrində olmusunuz, ən yaddaqalan səfəri necə xatırlayırsınız?

Səfərlər, təəssüratlar

– Dünyanın 4 qitəsinin 50-dən artıq ölkəsində qastrol səfərlərində olmuşam. Mötəbər salonlarda və məşhur festivallarda iştirak etmişəm. Vyana, İstanbul, London, Paris və onlarca başqa böyük şəhərlərin görkəmli mədəniyyət ocaqlarında keçirilmiş beynəlxalq musiqi tədbirlərinin iştirakçısıyam. 1990-cı ildə Fransanın "Maison des Cultures du Monde" mərkəzi tərəfindən Mərakeşdə hazırlanan "Rihla" beynəlxalq musiqi tamaşasında iştirak etmişəm. Mənim ifam bir sıra val və disklərdə əksini tapıb – Fransada nəşr olunan "Azərbaycan muğamı antologiyası", Niderlandın "PAN Records" şirkəti tərəfindən buraxılan "Azərbaycan musiqisi antologiyası" silsiləsində bir sıra kompakt-disk, həmçinin "Rast" – CD formatda ilk tamhəcmli muğam dəsgahının yazısı və s. sənəzma layihələrini misal gətirmək olar. İsveçrə, Almaniya, Rusiya, Belçika, Tacikistan, Hollandiya və bir çox başqa ölkələrin radio arxivlərində mənim ifamda Azərbaycan musiqisi nümunələri saxlanılır.

O ki qaldı yaddaqalan görüşə, 1989-cu ildən tarzən Möhlət Müslümovla birlikdə Cabbar Qaryağdı adına Muğam üçlüyünə rəhbərlik edirəm. 1991-ci ildə o üçlüklə – mən, Möhlət Müslümov və xanəndə Zahid Quliyev Hollandiyanın Amsterdam şəhərində konsert proqramı verirdik. Birinci hissədə 45 dəqiqə "Rast" dəsgahı çalıb oxuduq, tamaşaçılar gözlərini yumub qulaq asırdılar. İkinci hissəni də qurtardıq, ayağa qalxdıq. Bir neçə saniyə sükut oldu, birdən tamaşaçıların hamısı ayağa qalxıb ayaq üstündə uzun müddət bizi alqışladılar, konsertdən sonra bizə yaxınlaşıb milli musiqimiz, çalğı alətlərimiz barədə maraqlandırdılar, avtoqraflar aldılar. Xarici səfərlərimizin hamısı yaddaqalan olsa da, bu görüşü hələ də unuda bilmirəm.

– Yəqin ki, oturub kamançanızla dərdləşdiyiniz vaxtlar da olur?

– O qədər... Neçə illərin söhbətidir, ad almadığım vaxtlar idi, bir gün sinifdə tək idim, "Humayun" muğamını çaldım, gözlərim doldu. Kamançaya baxıb dedim ki, nə olsun, ay kaman, qiymətin ki, yoxdur. Neçə ildir səninlə yol yoldaşyam, sən mənim sirdaşım, sən də qocalmışam, mən də. Yaş gedir, amma qiymət verən yoxdur... Çox pis olmuşdum. Bir də dönüb baxdım ki, tələbələrimdən biri dayanıb söhbətimizə qulaq asır...

Ümitsiz anları tezliklə arxada qalır. Həyatı boyu sınaqlardan keçən Fəxrəddin Dadaşovun sənəti layiqincə qiymətləndirilir:

– Xalqımızın və milli musiqimizin qarşısındakı kiçik xidmətlərim ölkə rəhbərliyi tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. 2000-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə Əməkdar artist, 2005-ci ildə prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə Xalq artisti fəxri adları ilə təltif olundum.

"Kamança mənim üçün həyatdır, dünyadır. Kamançasız mənim bir günüm olmasın" – deyən sənətkarın 5 övladı, 8 nəvəsi var. Həyatında xoşbəxt anları çox olsa da, oğul nəvəsinin dünyaya gəldiyi günü belə xatırlayır: "Elə bil Yer kürəsi bir anda dayandı. O sevinci mən belə yaşadım. Nəvəmə öz adı qoydum, Allahdan ömür istəyirəm ki, sənətimi nəvəmə öyrədim..."

Biz də yubilyarımızın arzusuna qoşulub "amin" deyirik və böyük sənətkarımızı ürəkdən təbrik edirik!

24.09.2010

Aşıq İsgəndər dərini "Ağ dəvə"yə yükləyib yol gedir...

El sənətkarları

Aşıq İsgəndər 64 ilin zurnaçısıdır. Bir zamanlar zurnasının sədəsi bir eli, bir obanı yerindən oynadardı. İndi nə el var, nə oba...

Ömrünün 84-cü yayını Sumqayıtda oğlunun, nəvələrinin əhatəsində doğma torpaq nisgili ilə qarşılayır. Xəyalında dolaşan isə Laçındır, doğma kəndi Mişnidir, bir sözlə, Qarabağdır. Əli çatmır, ünü yetmir, gümanı bircə ona çatır ki, dərini "Ağ dəvə"yə yükləyib yol getsin...

Onu xəyaldan ayırıram:

– **Neçə yaşından zurna ifa etməyə başlamısınız?**

– 15 yaşından bu alətdə ifa edirəm. O vaxtdan gör neçə illər keçir...

Kövrəlir, bükülmüş barmaqları titrəyir. İmkan vermirəm ki, araya çökən sükut ləpələnsin...

– **Ustadınız kim olub?**

– Bizim tərəflərdə Aşıq Səməd adlı mahir bir zurnaçı vardı, Allah ona rəhmət eləsin, mənim ustadım o olub. Böyük sənətkar idi.

– **O vaxtlar zurnanı nədən düzəldirdilər?**

– Keçmişdə zurnanı öküz buynuzundan düzəldəmişlər. Biz onu görməmişik. Amma bizim vaxtımızda balabanı da, zurnanı da ərik ağacından hazırlayırlar.

– **Çaldığınız zurnanın, yaqın ki, xeyli yaşı olar?**

– Ermənilərin tifağı dağılsın. Gecənin bir vaxtı hay düşdü ki, ermənilər yolu bağlayırlar. Bu süfrə haqqı, evimdən əyin palta-

rımı da götürə bilmədim. Çalğı alətlərim, Aşıq Səməddən mənə yadigar qalan gümüş ətəklə zurnam da orada qaldı. Gördüyünüz bu zurnanı isə 13 il olar, almışam...

– **Eşitdiyimizə görə, toyların birində zurnanı elə çalmı-sız ki, zurna ikiyə bölünüb. Bəlkə bu barədə özünüz danı-şasınız?**

– Neçə illər bundan əvvəl soyuq bir qış günündə qonşu Mayıs kəndində Abdüləli müəllimin toyuna getmişdim. Toyda çaldığım yerdə zurna əlimdə ikiyə bölündü. O gün şaxtalı hava idi, görünür, soyuğun təsirindən parçalanmışdı. Bir nəfər zurnanı bərpa etdi, toyu necə lazımdırsa, o cür yola verdim.

– **İndiyə kimi nə qədər zurnanız olub?**

– Bəlkə, 20-30 cüt olub. Ancaq ən qiymətli ustadımdan mənə yadigar qalanı idi.

Başımın tükü sanı toy yola vermişəm

– **Təxminən nə qədər toy yola salmışınız?**

– Vallah, başımın tükü sanından çox olar... Eh, nə məclislər yola salmışıq, nə yaxşı günlər keçirmişik!...

– **Hansı toy bu günə kimi xatirinizdədir?**

– Qarabağ məsələsi təzə başlayanda Cağazür kəndindən Allahverdi müəllim gəlib məni oğlunun toyuna apardı. Toya iki min adam çağırılmışdı. Üç gün, üç gecə durmadan toy çaldıq. O toy heç yadımdan çıxmır.

– **Əvvəllər yeddi gün, yeddi gecə toy çaldırardılar. Belə bir toy çalmısınız?**

– Olub, o vaxtlar mağar qurmazdılar, toyları "qara dam" da keçirərdilər. Çalardılar, oxuyardılar, o toyların özgə ləzzəti olardı...

– **Bəs niyə yeddi günlük toylar sonradan üç günə, sonra iki günə, daha sonra bir günə endi? İndi isə toy bir neçə saat çəkir.**

– Hər saatin bir hökmü var. Zəmanə dəyişib, indi başqa əy-yamdır...

– **Siz toylarını çaldığınız ailələrin təməli möhkəm olurdu?**

– Mənim çalğım Allah tərəfindən idi. Vaxtı ilə toyunu elə-diyim adamların sonradan oğullarının, nəvələrinin toyunu yola vermişəm. Nə boşanan olub, nə də ayrılan...

Aşıq İsgəndər deyir ki, keçmişdə yeddi gün, yeddi gecə toy çalib yuva qurardılar, indi toy çaldırıb pul yığırlar. Toyun həyküyü, pulun istisi qurtaranda divarlar da uçur...

- Adətən, toyları hansı hava ilə açıb, hansı hava ilə bağlayardınız?

- Toyları "Qoçalı", "Vağzalı" ilə açar, "Heyvagülü", "Tərəkəmə", "Gəlin havası"ı, hansı tuş gəlsə, onunla da bağlayardıq.

Mərcdə kim uddu?

- Zurnanızın havasına oynayanlar az olmayıb...

- Hə, belə şeylər çox olub. Soyubulaq kəndində toyda idik, bir nəfər dedi ki, mənə iki saat durmadan oynatdın, sənə 300 manat pul verəcəyəm, oynatmadın, 300 manatını alacağam. İki saat yarım ifa etdim, 300 manatı gətirib stolun üstünə qoydu. Onda yaxşı nəfəsim vardı...

- Zurnada hər havanı çalmaqla olur?

- Olur. Səməd Vurğunun, Aşıq Alının, Aşıq Ələsgərin sözlərinə qoşulan aşıq havalarının hamısını çalırdım.

- O tərəflərdə elə bir adam olub ki, bu sənətdə sizi üstələsin?

- Qara zurnada heç kəs mənə üstələyə bilməyib. Deyirlər, filankəs haqq aşığıdır, bu nəfəsi, bu ruhu mənə verən Allahdır. Camaatla yaxşı rəftar eləmişəm, sənətimi sevib, mənə hörmət ediblər.

Üç dost

Bir kənddə üç dost yaşayırdı: Aşıq İsgəndər, Aşıq Mirzəli, Aşıq Möhübbət. Toy başlamamış pıçpıç düşərdi: "İsgəndərin dəstəsi gəlir". Dünyanın yamanlıqlarını unudub çalardılar, elə çalardılar ki, dağ-daş lərzəyə gələrdi. Günlərin birində qarlı dağlardan müharibə başladı.

Dağılan tək evlər, kəndlər, obalar olmadı, İsgəndərin dəstəsi də dağıldı...

- "Deyirəm, Allahın altında Vətənimdən çıxanda erməni gülləsinə tuş gələydim, sümüklərim o torpaqda qalaydı!"

Aşıq İsgəndər dərdin əlində aciz qalan insanlar kimi yığışib yumağa döner...

Son arzu

- Hə vaxt kövrə bilərsiniz?

- Dağlar"ı çalanda kövrəlirəm, "Vagzalı" isə ən yanıqlı havadır, - deyib zurnasını əldəqayıma taxta çamadandan çıxarır. "Dağlar"ı haraylayır. Dağlardan ayrı düşən insanın nisgili, acısı, həsrəti dil açıb danışır. İsgəndərin zurnası qan ağlayır...

- Laçına qayıdanda, ilk çaldığınız hava hansı olacaq?

- Qaçaq Nəbi"ni çalardım...

Aşıq İsgəndər o yerlərə qayıtmaq ümidi ilə yaşayır. O gün uzaqdadırmı, yaxındadırmı, onu bir Allah bilir...

- Həyatdan umacağınız nədir?

- Allah səsini eşitsin, mənə Vətən torpağında öldürsün, bundan başqa arzum yoxdur.

Papaqdan söz düşür. Ömrü boyu başına qazağı papaq qoyan Aşıq İsgəndər indi başında adi, nimdaş bir papaq gəzdirir. Adi, çox adi bir papaq...

Hər halda o, papaqsızlığı özünə sığışdırmır. Papaqsız kişiler papaqlı kişiləri gərək papaqsız qoymayırdılar...

... Aşıq İsgəndər çalır, "Ağ dəvə"nin harayı isə o dağlara çatmır ki, çatmır...

09.07.2010

Sənətinin vaqifi – “Segah Vaqif”

“Elə bir muğam yoxdur ki, onun qapısını döyməyim. Amma “Segah” mənə anam qədər, balam qədər yaxındır”. Xalq arasında “Segah Vaqif” kimi tanınan, Səxavət Məmmədov adına “Qarabağ” instrumental ansamblının üzvü, məşhur qarmon ifaçısı Vaqif Əliyev belə deyir.

O, sənətə səhnədən gəlmədi, heç böyük müəllimlərdən də dərslə almədi.

Fitri istedadı ilə sənətin qapısını döydü, xalqın xeyir-duasını qazandı, milli musiqilərimizi təbii rəngləri, duru səsləri, bütün gözəllikləri ilə xalqa çatdırdı. Odur ki ifası daima sevilir, alqışlanır. Bu gün Vaqif Əliyevin 50 yaşı tamam olur. Onun ömür yoluna birlikdə nəzər salaq.

Mənim vuran ürəyim Qarabağdır

Vaqif Məhərrəm oğlu Əliyev 1961-ci il aprelin 1-də Bakıda anadan olub. Ancaq valideynləri Ağdamın sənətkarlar beşiyi olan Abdal-Gülablı kəndindəndir. Vaqif müəllim deyir ki, o kənddən çox sənətkarlar çıxıb, Aşıq Valehdən Sara Qədimovaya, Səxavətə, Rəmişə və neçə-neçə sənətkarlara qədər. Özünü də bu torpağın övladı sayır, “Mənim vuran ürəyim Qarabağdır”, – deyir. Sənətə gəlişini isə belə xatırlayır:

– Bu gün çox sənətkarlar deyir ki, müəllimim olmayıb, şübhə eləmirəm, mən də onlardan biriyəm. Mənim müəllimim olmayıb. Amma atam balaban, rəhmətlik dayım qarmon ifaçısı idi. Yadımdadır, atamgil məşq edəndə o səsləri, o musiqiləri yaddaşıma köçürürdüm. 6-7 yaşım olanda valideynlərimdən xahiş etdim ki, mənə qarmon alsınlar. Sözümlü yerə salmadılar, mənə balaca qarmon aldılar.

Əslində, “Segah Vaqif”in sənətə ilk addımı o gündən başlayır. Vur-tut 7-8 dili olan qarmonu çox keçmir ki, dil açıb danışıq.

İlk ifası dünyaca məşhur “Cücələrim” mahnısı olur. Özü çalğısından nə qədər zövq alsada, eyni musiqini dinləmək axır ki evdəkiləri bezdirir.

Bir gün dayım biza gəldi, anam ona mənim baramda danışıq. Dayım ifama qulaq asandan sonra dedi ki, görürəm, bu uşağın istedadı var, barmaqları yaxşıdır, mümkünsə, ona böyük qarmon alın. Qarmon qucaqda oturmaldır, görürsünüz ki, sinəsində çalır.

Valideynləri cəmi üç notu səsləndirən qarmonun əvəzinə ona böyük “Kazan” qarmonu alırlar. Vaqif yeni qarmonda yeni mahnılar ifa edir.

Günü-gündən sənətə sevgisinin artdığını görən Vaqif sənətin sirlərini mükəmməl öyrənmək üçün müəllimə ehtiyacı olduğunu hiss edir. Xalası onu Bakıxanov qəsəbəsindəki musiqi məktəbinə aparır. Vaqifin ifasını eşidən müəllimlər onu birbaşa ikinci sinfə qəbul edirlər. Musiqi məktəbinin III-IV sinfində oxuyanda müəllimi heç bir tərəddüd etmədən dərsi Vaqifə tapşır. O da öz yaşadlarını böyük həvəslə öyrədir.

Beşinci sinfi bitirərkən Vaqifin imtahanda çaldığı “Zabul segah” münəffərləri heyratlandırdı. Vaqifin gələcəkdə böyük sənətkar olacağına onların heç bir şübhəsi olmur. İllər keçir, müəllimlərinin uzaqgörənliyi özünü doğruldur. Vaqif sənətinin vaqifi kimi şöhrət tapır...

Bu, Vaqifin ifasıdır

Sənətinə olan sonsuz sevgisi ilə yanaşı, Vaqif Əliyev illər sonra təhsilini davam etdirir. M.Əliyev adına Azərbaycan İncəsənət İnstitutunu bitirir.

Bir müddət böyük sənətkarımız Əlibaba Məmmədovun “Hümayun” ansamblında çalışır. Sonra məşhur xanəndə, nadir səs sahiblərindən biri Səxavət Məmmədovla uzun illər çiyin-çiyinə “Qarabağ” instrumental ansamblında ən çox sevilən qarmon ifaçısı kimi məşhurlaşır. İldən ilə püxtələşən sənətkar sonralar 7 ilə yaxın Ağadadaş Ağayevlə, mərhum sənətkarımız Məmmədbağır Bağırzadə ilə çalışır. “Niyə sizin ifanıza qulaq asan hər kəs, “bu, Vaqifdir” – deyir. Bunun sirri nədədir?” sualına

Vaqif müəllim özünəməxsus tərzdə cavab verir: "Çünki mənim öz yolum var. Sənətə gələn hər kəs öz yolunu tapmalıdır. Belə olmasa, o sıradan bir ifaçı olar, sənətdə iz qoya bilməz. Çox arzu edirəm ki, sənətdə hərənin öz yolu olsun". Vaqif müəllim deyir ki, gənc olanda böyük qarmon ifaçılarına həsrətlə, arzu ilə baxarmış. "O vaxtlar Zakir Mirzəyevin, Aftandil İsrailovun ifasına çox qulaq asmışam. Amma sənət baxımından onları təkrarlamaq yox, onların səviyyəsinə ucalmaq istəmişəm. Ürəyimdən keçirmişəm ki, kaş mən də onlar kimi bu sənətdə püxtələşmiş olaydım".

Vaqif müəllimin ifasını dinləyicilər həm də özünəməxsus ifasına, hər musiqinin ilkin, orijinal üslubunu qoruyub saxlamasına görə sevirlər. "Musiqini, muğamı xalq necə eşidibsə, o cür də xalqa çatdırmaq lazımdır. Xalqın musiqisi əmanətdir, əgər əmanəti sənə tapşırıblarsa, olduğu kimi saxlayıb sahibinə çatdırmalısan. Musiqi xalqın sərvətidir. Mən bu milliliyi qoruyub saxlamağa çalışıram".

Vaqif müəllim deyir ki, sənət elə qəribə bir aləmdir ki, o aləmə daxil olmusansa, bir an da olsun dayanmamalısan, axtarışda olmalısan, sənətini püxtələşdirməlisən, insanların zövqünü oxşamağa çalışmalısan.

Gün ərzində 3-4 saat məşq edən sənətkar "Məşq eləməsəm, barmaqlar da ölür, alət də. Sənətkar alətə canlı kimi yanaşmalıdır. Elə havalar olub ki, qarmonum lap insan kimi susub danışmayıb. Başqaları yox, mən onu hiss etmişəm. Məşq mütləq olmalıdır, fasiləsiz olmalıdır", - deyir.

Ömrünü-gününü sənətə bağlayan Vaqif müəllim 35 il ərzində onun əlindən tutan, yol yoldaşı olan qarmonlarından da danışır:

- İnsan yaşa dolduqca daha çox duyumlu olur. Əvvəllər satdığım, dəyişdiyim qarmonların heç birinin ardınca heyifsilənməmişəm, amma iki-üç qarmonum olub ki, məcbur olub satmışam, birinin də səsi tamam ölüb, məcbur olub dəyişmişəm, sonra da çox peşman olmuşam. Allah şahiddir ki, sevdiyim qarmonlardan ayrılanda neçə günlər ağlamışam da...

Vaqif müəllimin ifası ürəyəyatımlı olduğu kimi, özü də həyatda xeyirxah, kövrək, nəcib insandır. Bəzən bir adamla dil tapa bilməyənlər, qarmonun 60 dilini tapan ifaçının səbrinə, hövsələsinə qibtə edirlər. Vaqif müəllim isə buna fitri istedadı sayəsində nail olduğunu deyir. Deyir ki, sənət adamı ifa etdiyi aləti özünə ram eləməlidir. Əgər qorxsan, çəkənsə, sən ondan qorxacaqsan, ifa edə bilməyəcəksən.

Bəs, görəsən, qarmon ifaçısına niyə "Segah Vaqif" deyirlər? Bu suala Vaqif müəllim belə aydınlıq gətirdi:

- "Segah" mənim qanımdadır, içimdədir. Onu heç çür içimdən çıxara bilmərəm. Bütün muğamlar mənə doğmadır, elə bir muğam yoxdur ki, onun qapısını döyməyim. Amma "Segah" mənə anam qədər, balam qədər yaxındır. İnsan hara gedirsə getsin, sonda evinə qayıtdığı kimi mənim də evim-eşiyim "Segah"dır. "Segah"ın vətəni Qarabağdır. Mən Qarabağ dərdimizi, kədərimizi, qəhərimizi "Segah"la dilləndirəmsə, əgər mənim ifam kiminsə ürəyinin Qarabağ adlı sarı siminə toxunursa, demək, sənətdə nəyə isə nail olmuşam. Qarabağ arzularımızın ünvanıdır.

Bu gün Vaqif Əliyevin 50 yaşı tamam olur. Amma sənətkar ömrü illərə sığmır. Bəzən sənətin bir anı əsrə bərabər olur. "Segah Vaqif"ə əsrə sığmayan ömür arzulayırıq, bir də Qarabağ torpağında, doğma kəndində, Şuşada onun ifasında "Segah"ı dinləmək istəyirik. Bu arzuya qoşulmayan kimsə varmı?

01.04.2011

Anadolunun səsi – Esat Kabaklı

Elazığ görüşləri

İllərdir ki, onun oxuduğu türkülər türk ellərinin səsinə, türk tarixinin əzəmətinə, yurd, vətən, torpaq həsrətini, türklərin incə, kövrək hislərini, sevginin minbir çeşidli rəngini, ayrılıq, nisgillik, kədər cizgilərini günümüzdə, könlümüzdə, ruhumuza daşıyır. "Elazığ-Bakı mədəniyyət və sənət görüşləri" çərçivəsində türklərə yeni nəfəs, yeni ruh, yeni can verən saz-söz sənətçisi, İstanbul Universiteti Dövlət Konservatoriyasının Xalq Musiqi Birliyinin rəhbəri Esat Kabaklı ilə görüşüb tanış olduq. Anadolunun, əslində, türk dünyasının nadir səslərindən və sənətkarlarından olan Esat Kabaklı oxucularla bir az da yaxından tanış olmaq istədik.

Ömür xəritəsindən qeydlər

Esat Kabaklı 1954-cü ildə Elazığda doğulub. Orta təhsilini başa vurduqdan sonra əvvəlcə Elazığ Dövlət Mühəndislik və Memarlıq Akademiyasını, 1986-cı ildə İstanbul Texniki Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasını bitirib.

Uşaq yaşlarından sənətə meyil edən Esat Kabaklı xalq oyunlarını, türküləri sevə-sevə öyrənib, Elazığ Xalq Evinə xalq oyunları və Elazığ Musiqi Cəmiyyətində sənət müəllimi kimi çalışıb. Elazığ Musiqi Cəmiyyətində yaratdığı Türk Xalq Musiqi Birliyinin uzun illər rəhbəri olub.

1982-ci ildə TRT Ərzurum radiosunda türk xalq musiqi səs sənəti müsabiqəsində birincilik qazanıb. Ərzurum radiosunda bir il çalışaraq sənətçi kimi püxtələşib. 1983-cü ildə Adnan Atamanın təşkil etdiyi İstanbul Bələdiyyə Konservatoriyasında türk xalq musiqisi heyətində səs sənətçisi olaraq çalışmağa başlayıb. 1986-cı

ildə TRT İstanbul radiosunda işləməyə başlayıb. 12 il burada işlədikdən sonra 1998-ci ildə təkrar İstanbul Universitetinin Dövlət Konservatoriyasına qayıdıb. O vaxtdan burada işləyir. Esat Kabaklı konservatoriyada sənət müəllimi olmaqla yanaşı, həm də Türk Xalq Musiqi Birliyinin rəhbəridir. Repertuarında türk xalq musiqisinə geniş yer verən sənətkar Almaniya, Hollandiya, Belçika, Avstraliya, Yunanıstan və dünyanın bir çox ölkələrində konsertlər verib. Esat Kabaklının bu günə kimi "Oğul" (1997), "Kirva Məmi" (2000), "Yalnız türkülər" (2002) və "Siyah bəyaz türkülər" (2004) adlı dörd albomu çıxıb.

Sazdan deyil, səsdən qazandım

– Elazığ torpağının yetişdirdiyi ünlü sənətkarlardan birisiniz. Bu torpağın övladları saza-sözə, sənətə bağlı insanlardır. Sizin sənətə gəlişiniz necə olub?

– Mən elazığlıyam, burada, Harputda bağımız-bağçamız var. Universitetə qədər burda oxudum, evləndim. Sonra çeşidli xalq oyunları, xalq türküləri, saz dərsləri verdim.

Mən həmişə belə düşünmüşəm: qabiliyyəti olmayan sənətçi ola bilməz. Sonradan sənətçi olmaq olmur, insan sənətçi olaraq doğulur. Allahın verdiyi səs, qulaq, ürək, sevgi olmasa, o kəsdən sənətkar olmaz. Bunlar uşaq yaşlarından mənə vardı. İlk məktəb müəllimim bunu hiss etmişdi. Mənə türkü söyləmərdi, mən də sevə-sevə türkü söyləyərdim. Sənətə olan sevgim illər boyu daha da artıb çoxaldı. Onu da deyim ki, orta məktəbdə bir il sinifdə qaldım, o biri sinifə keçə bilmədim. O il saz çalmaq öyrəndim. Demə, xeyirlisi bu imiş. Qonşularımızın, qohum-əqrəbaların uşaqları saz çalmaq öyrənirdi, mən də onlara baxıb öyrənirdim. Saz ifaçılığında mənim ustadım olmadı, özüm öyrəndim. Elazığda musiqi gecələrində saz çalardım. Ancaq o vaxtlar türkü söyləməzdim, ona görə ki mənim səsim bas-bariton idi. Bizdə isə türküləri, adətən, zil səslə oxuyardılar. Ona görə də mən oxumurdum, yalnız sazda ifa edirdim. 44 ildir ki, saz çalırım. Ancaq zaman gəldi ki, sazdan deyil, səsdən qazandım. Xalq musiqi ansamblında sənətkarlarımız çox yaxşı

səsim olduğunu dedilər. 1980-ci ildən etibarən səs sənətçisi kimi çalışmağa başladım.

– Bəlkə, ifanız ona görə bu qədər fərqli oldu ki, tapdığınız cığırda getmədiniz, sənətdə öz yolunuz, öz cığırınız oldu.

– Hər kəsin edə bildiyini eləmək sənət deyil. Gərək olanlara yeni nə isə əlavə edəsən. Mən də sənətdə təcrübə qazandıqca fərqli nə isə etməyə çalışdım. Yeni bəstələr yazdım, dediyiniz kimi, fərqlilik yaratmağa çalışdım. Biz sənət adamları o fərqliliyi yaradanda xoşbəxt oluruq.

Xalq var olduqca türkü olacaq

– Elə bir türk ola bilməz ki, türkü eşidəndə qəlbi titrəməsin. Baxmayaraq ki, XXI əsrdə yaşayırıq, türkü elə türkü olaraq sevilməkdədir. Sizcə, bunun sirri nədədir?

– Türkünün adı üstündədir. Folklor olan hər şey türkülərin içindədir. Türkülər yox olsa, o xalq, o millət yox olar. Bu mahnılarda insan anasını, atasını, nənəsini, babasını, elini, obasını, keçmişini tapır. Ona görə də türkülər həmişə ürəyimizi sızladır. Məsələn, İstanbulda modern, Avropasayağı toylar olur. Bəlli bir zamandan sonra toyu döndərirlər türkü məclisinə. Çünki şüur altında o yatır, ondan qaçıb qurtara bilməzsən. Kimsə deyir ki, türkülər yoxa çıxır, ölür, xeyir, xalq var olduqca türkü olacaq.

– Elazığla Azərbaycan, Bakı arasında qəribə bir söz, sənət, könül bağlılığı var. Azərbaycan musiqisi ilə ilk tanışlığınızı necə xatırlayırsınız?

– Bizim Elazığda mədəniyyətə, sənətə, incəsənətə böyük maraq göstərilir. Mənim əmim tanınmış qəzet yazarı Əhməd Kabaklı hələ sovet dönəmində Azərbaycana gedəndə ona Bülbülün vallarını hədiyyə etmişdilər. Qutunun içində 4 val vardı. Əmim bu valları mənə bağışladı. Bülbülün oxuduğu 14 mahnının sözlərini yazıb əzbərlədim. Bülbülün səsi, oxuduqları təsniflər, romanslar hələ də qulaqlarımdadır. Ondən sonra Azərbaycana olan sevgim daha da artdı. Ərzurum radiosunda işləyərkən Xan Şuşinskinin, Teymur Mustafayevin və neçə-neçə sənətkarların ifasını daima dinləyirdim. Böyük sənətkar Zey-

nəb Xanlarova Türkiyəyə tez-tez gəlirdi. Azərbaycana, Azərbaycan musiqisinə sevgim, heyranlığım belə-belə yarandı. Azərbaycan musiqisi çox cilalanıb, çox inkişaf edib, mən gözəl musiqilərin hamısını sevərəm.

– Bir neçə dəfə Azərbaycanda olmusunuz, möhtəşəm çıxışlarınız hələ də xatırlanmaqdadır...

– Azərbaycanda dörd dəfə olmuşam. Heydər Əliyev sarayında çıxış etdik, yer yerindən oynadı. Orada çox maraqlı dinləyicilər vardı, bizə çox hörmət, diqqət göstərdilər. Bir konsertimiz də Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrında olub. Azərbaycanda hər çıxışımız alqışlarla qarşılanıb. Şəkidə Xan sarayını, Şamaxıda Sabirin ev-muzeyini ziyarət etmişəm.

– Sizin oxuduğunuz "Oğlum" türküünü Azərbaycanda hər kəs sevir. "Vatanına göz dikeni ez, oğlum!" misrasını "Qarabağa göz dikeni ez, oğlum" – kimi oxuyursunuz ki, bu da mahnını könlümüze bir az da yaxınlaşdırır...

– Bu türkünün sözlərini Sərhat Kabaklı yazıb, mən isə bəstələmişəm.

Çabuk böyü, çabuk yetiş, tez, oğlum,

Çakal gezen şu dağlarda gez, oğlum,

Gez oğlum!

Qarabağa göz dikeni ez, oğlum!

Dostun kim, düşmanın kim sez, oğlum,

Tarihini şərəfinle yaz, oğlum,

Yaz oğlum!

Bu günə kimi dörd albomum çıxıb, hər albomda 12-13 əsər olur. Onların da 7-8-nin həm sözləri, həm də bəstələri mənimdir.

– Sizin saatlarla oturub türkülər oxuduğunuzu söyləyirlər. Özünüz bu sənəti təkbaşına öyrənsəniz də, saysız-hesabsız şagirdlərinizin olduğunu deyirlər...

– Mən üç saat, beş saat oturub fərqli musiqilər ifa edirəm. Sənətin cazibəsini bu müddətdə daha çox hiss etmək olur. O ki qaldı tələbələrimə, mən İstanbulda yox, Elazığda tələbələrimə ifaçılıq, oxumaq dərsləri keçmişəm. Burada mənim 600-700 tələbəm olub. İndi onlara Türkiyənin dörd bir yanında rast gəl-

qaldı tələbələrime, mən İstanbulda yox, Elazığda tələbələrime ifaçılıq, oxumaq dərsləri keçmişəm. Burada mənim 600-700 tələbəm olub. İndi onlara Türkiyənin dörd bir yanında rast gəlmək olar. Burada ilk xalq musiqisi ansamblını da mən yaratmışam, öz əllərimlə nağara, dəf, balaban, kamança düzəltmişəm.

– **Xarici ölkələrdə də möhtəşəm konsertləriniz olub.**

– Avropanın bütün şəhərlərində, üç dəfə Amerikada, iki dəfə Avstraliyada olmuşam. Hollandiya, Belçika, Avstraliya, Yunanistan və neçə-neçə ölkələrdə konsertlər vermişəm. Türkün olduğu hər yərə isə bizi çağırırlar, biz də sazımızı alıb gedirik...

– **Yolunuz açıq olsun...**

24.02.2012

"Əldə etdiyim nailiyyətlər mənim yox, Azərbaycanındır"

Müsaibimiz İtaliyanın Ozimo şəhərindəki Opera Sənəti Akademiyasının tələbəsi, Vokalçıların Bülbül adına IV Beynəlxalq Müsabiqəsinin və Vokalçıların Roza Ponsel adına X Beynəlxalq Müsabiqəsinin qalibi, gənc vokalçı Cavid Samədovdur.

Dönüş nöqtəsi

– Ailəmədə musiqiçi olmayıb, mən isə böyüyəndə memar olmaq istəyirdim. Günlərin birində Müslüm Maqomayev televizorda oxuyurdu, qəfildən oxumağa başladım: "Ey əziz anam, Azərbaycan! Otaqdakıların hamısı mənə qərribə baxışlarla baxdılar. Elə bil dəqiqləşdirmək istəyirdilər ki, bu səs haradan gəlir – televizordan, ya məndən..."

O zaman 16 yaşım vardı. Evdə qərara gəldilər ki, səsimi professionallar qiymətləndirsinlər. Dövlət Uşaq Filarmoniyasında Mobil Əhmədov səsimə qulaq asıb dedi ki, səsin baritondur. Sonra məni Opera və Balet Teatrının solisti Mürsəl Bədirovun yanına göndərdi. Maestro səsimə qulaq asıb dedi ki, səsin var.

Orta məktəbi bitirən ərafədə 4 ay hazırlaşdım, notları öyrəndim, nəzəriyyə ilə tanış oldum, sənədlərimi Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasına verdim. Qəbulda gələcək müəllimim professor Elmira Quliyeva ilə yanaşı, xalq artistləri Fidan və Xuraman Qasımovalar imtahan götürürdülər. İmtahan verən 25 nəfərin arasında yeganə mən oldum ki, üç qabiliyyət imtahanının üçündən də beş aldım. Hələ imtahanların nəticələrini gözləyərkən öz-özümə xəyallar qururdum, gələcəkdə təhsilimi İtaliyada davam etdirmək barədə düşünürdüm.

Bir neçə ildən sonra onun dedikləri yerini alacaqdı. Ancaq o zamana kimi ömürlük xatirəsinə həkk olunacaq o qədər maraqlı hadisələr baş verəcəkdə ki...

Səhnədən lojaya qədər uzun məsafə

– Musiqi Akademiyasında birinci kursu bitirdiyim vaxt Rostropoviçin həyat yoldaşı, dünya şöhrətli opera müğənnisi soprano Qalina Vişnevskaya Bakıya gəlmişdi. Moskvada onun Opera İfaçılıq Mərkəzi var. Mərkəzin tələbələri Dövlət Filarmoniyasında konsert verəcəkdilər, mən də konsertə bilet almışdım. Axşam Əməkdar artist Samir Cəfərov zəng etdi. (həmin opera mərkəzində təhsil almışdı). Dedi, elə indi Qalina Vişnevskaya ilə oturub söhbət edirik ki, bizim gənc vokallara dəstək lazımdır. Məsləhət bildi ki, sabah filarmoniyaya gələsən, səsinə qulaq asacaqlar.

Deyilən vaxtda filarmoniyada oldum. Operanın solistləri, tanınmış musiqiçiləri görəndə həyəcanım bir az da artdı.

Prezident Administrasiyasının şöbə müdiri Fatma xanım Abdullazadə, Qalina Vişnevskaya, Murad Adıgözəlzadə lojada əyləşmişdilər. Oxudum. Qalina Vişnevskaya uca səslə dedi: Neçə yaşın var? 18 yaşım olduğunu dedim. Sual verdi: Daha nə oxuya bilərsən? Başqa bir əsər də oxudum. Qalina xanım məni yenə çağırdı. Səhnədən lojaya qədər olan məsafə mənə çox uzun göründü. Düşünürdüm ki, görün mənə nə deyəcək, zəlin reaksiyası necə olacaq? Qalina Vişnevskaya məndən soruşdu ki, Moskvada oxumaq istəyirsən? Bir il Musiqi Akademiyasında oxuyandan sonra bu təklifi eşitmək mənə çox məsuliyyətli və çətin göründü. Sözüün doğrusu, heç cavab da verə bilmədim. Yerimə başqa adamlar cavab verdilər ki, hə. Qalina Vişnevskaya Fatma xanıma tərəf dönərək soruşdu ki, dövlət kömək edəcək? Yəqin, başa düşmüşdü ki, tələbəyəm, o imkanım yoxdur ki, Moskva kimi şəhərdə yaşayıb təhsil alım. Fatma xanım cavab verdi ki, əgər bəyənirsənsə, dövlət dəstək verəcək.

Bir görüşün tarixçəsi

Dövlət gələcəyinə ümid etdiyi gəncdən köməyini əsirgəmədi. Cavidin yolunun üstünə xeyirxah, qayğıkeş insanlar çıxdı. Bu insanlara və özünə güvənən Cavid Moskvaya yola düşdü. Ən böyük arzusu isə...

– Çox istəyirdim ki, Müslüm Maqomayevi, heç olmazsa, yaxından görüm. Novruz bayramı ərəfəsində Bakıdan bir hədiyyə aldım, Müslüm Maqomayevin ünvanını öyrənib oraya yollan-

dım. Qapının zəngini basdım, həyəcanlı idim. Qapını Müslüm Maqomayevin həyat yoldaşı, dünya şöhrətli opera müğənnisi Tamara Sinyavskaya açdı. Onu görəndə həyəcanım bir az da artdı. Çox səmimi şəkildə dedi ki, Maqomayev hazırda sizi qəbul edə bilməyəcək. Mən də bircə bunu dedim ki, Azərbaycanlıyam, gəlmişəm, Müslüm Maqomayevin Novruz bayramını təbrik edim.

Bu hadisənin üstündən 3-4 ay keçmişdi. Metroda gedirdim, birdən mobil telefonuma zəng gəldi. Səs olduqca tanış idi. Dedi ki, Müslüm Maqomayevdir danışan. Həyəcandan telefonu əlimdə tuta bilmirdim, əlim əsirdi. Dedi, sizinlə görüşmək istəyirəm, evimi tanıyırsız? Tanıdığımı dedim. Vaxt təyin etdi, sabah dedi vaxtda o ünvana getdim. Yenə də qapı açılanda məni həyəcan bürüdü. Qarşımda Müslüm Maqomayev dayanmışdı. Məni içəri dəvət etdi. O qədər səmimi idi ki, hərdən unurdum ki, Müslüm Maqomayevlə danışiram. Oxumamışdım əvvəl birinci sualım bu oldu ki, siz məni necə tapdınız? Məlum oldu ki, barəmdə bir neçə dəfə Müslüm müəllimə danışblar, onun üçün maraqlı olub ki, səsimə qulaq assın.

Özümə opera CD orkestrorvkaları aparmışdım. Çətin bir ariya oxudum. Əvvəl özü dinmədi, Tamara xanım dedi ki, səsin var, amma səslə yox, ürəklə oxumaq lazımdır. Müslüm müəllim xanımına diqqətlə baxdıqdan sonra məndən soruşdu: "Azərbaycan" mahnısını bilirsen? Dedim xətrimə dəyirsiz, hansı Azərbaycanlı o mahnını bilmir? Durdu ayağa, royalın arxasına keçdi, başladıq oxumağa, həyat yoldaşı da bunu videoya çəkirdi. Mahnı qurtaranda xanımına dedi ki, bax gör musiqi haradan gəlir.

– Azərbaycandan.

O zaman Moskva təhsilimi bitirməyimə iki həftə qalmışdı. Həmin iki həftəni hər gün səhər saat 9-dan günorta saat 1-dək Müslüm müəllimgilə gedirdim. Dostlaşmışdıq. Mənə çox şərəf idi ki, elə bir adamın inamını, etibarını qazanmışdım.

Müslüm Maqomayevlə bağlı Cavidin o qədər xoş xatirələri var ki, bu əziz xatirələri həyatı boyu qoruyub saxlayacaq...

İtaliyada belə bir məsəl var: səslə də irəli getmək olar...

Yollar arzu kimidir, sonu görünür. Bu dəfə yollar Cavid Vokalçılarının Bülbül adına IV Beynəlxalq Müsəbiqəsinə gətirib çıxarır.

– Birinci-ikinci turdan keçdim, amma üçüncü tura inamım yox idi. Simfonik orkestrlə heç vaxt oxumamışdım. Biləndə ki, Rauf Abdullayev kimi böyük bir musiqiçi ilə səhnəyə çıxacam, çox həyəcanlandım. Qara Qarayev və Cövdət Hacıyevin "Vətən" operasından Mərdanın ariasını və "Karmen" operasından Eskamillionun ariasını oxuyurdum. Gənc vokalçı kimi müsabiqədən bir diplom almaq istəyirdim ki, xatirə qalsın. Ancaq müsabiqədə birinci yerə layiq görüldüm.

Dövlətimiz mənə böyük etimad göstərdi

– Musiqi Akademiyasının təmirdən sonra keçirilən açılışında iki vokalçı çıxış edirdi: mən və İtaliyadan dəvət edilmiş tenor. Açılışda cənab Prezident İlham Əliyev və onun xanımı iştirak edirdilər. Heç vaxt prezidentin qarşısında çıxış etməmişdim. Oxudum, hiss etdim ki, ifam bəyənilirdi. Konsertdən sonra prezident mənə təbrik etmək üçün yanına dəvət elədi. Yaxınlaşdım, əlimi sıxdı. Cəmi 21 yaşım vardı. Bu görüşdən sonra Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə tövsiyə olundu ki, təhsilimi xarici ölkələrin birində davam etdirim. Mədəniyyət və Turizm naziri cənab Əbülfəs Qarayevə təşəkkürümü bildirirəm ki, İtaliyada təhsil almağıma imkan yaratdı. İtaliyada belə bir məsələ var: səsli də irəli getmək olar. Ancaq ondan qabaq nə qədər insanların sənə inamı, etimadı olmalıdır. Dövlətimiz mənə belə bir etimadı göstərdi. Oxumağım üçün vəsait ayırdı, hətta harada oxumağımı seçməyi də öz öhdəmə buraxdılar. Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru, professor Fərhad Bədəlbəylinin yanına məsləhətə getdim, o mənə beynəlxalq müsabiqələr laureatı, vokalçı və bəstəkar Rizvan Sədixanovla tanış etdi. Rizvan Sədixanov indi oxuduğum Ozimo Akademiyasında təhsil almışdı və məsləhət bildi ki, təhsilimi orada davam etdirim. O ərafədə Rizvan müəllim İtaliyaya getdi, mənim də bir DVD-mi (J.Bizenin "Karmen" operasında oynadığım Eskamilio rolu) özü ilə apardı. Məni akademiya qəbul etdilər.

"Məhəbbət eleksiri" operası ilə debüt

– Təhsil aldığım Ozimo Akademiyası hər il 8-10 konsert verir. Əgər ildə bir konsertdə iştirak edərsənsə, böyük işdir. Keçən il 8 konsertdə, bu il 10 konsertdə iştirak etdim. Məni "Akademi-

yanın bayrağı" deyə çağırırdılar. Birinci kursun sonunda məni qədim Qubbio şəhərinin Roman teatrına dəvət etdilər. "Məhəbbət eleksiri" operasını öyrənmək üçün mənə 25 gün vaxt verdilər. Operanı əzbər bilmək lazım idi. 18 günə bu operanı öyrəndim, müqavilə bağladım, opera mövsümünün açılışında həmin tamaşada əsas rollardan birini – Belkorenin partiyasını ifa etdim. O zaman 22 yaşım vardı və bu mənim operada debütüm idi.

2009-cu il oktyabrın 12-də Bakı Musiqi Akademiyasında dirijor Azad Əliyevin başçılığı altında Azərbaycan Televiziya və Radiosunun Niyazi adına Simfonik Orkestrinin müşayiəti ilə ilk solo konsertim oldu.

Konsertin videoyazısını Youtube saytında yerləşdirdim, məni bu il – 27 aprel – 2 may tarixlərində İtaliyanın Matera şəhərində keçirilən Vokalçıların 10-cu Roza Ponsel adına Beynəlxalq Müsabiqəsinə dəvət etdilər. Müsabiqədə 300 nəfər vokalçı iştirak edirdi. 100 baldan 98 bal toplayaraq birinci yeri qazandım.

Yenə də həyəcan, sevinc... Bu hisləri hər dəfə yaşamaq və təkrar yaşamaq çətin olduğu qədər də, xoşdur...

– Mən öz üzərimdə çox böyük məsuliyyət hiss edirəm. Dünyanın tanınmış opera sənəti ustalarından Raina Kabaivanskaya mənim haqqımda Azərbaycana məktub göndərmişdi. Məktubda yazılmışdı: "Hörmətli Azərbaycan, bu gün Cavid Səmədovə kömək edərsiniz və kömək edin. Sabah Cavid Səmədov sizə kömək edəcək". Bu sözləri özümə fəxr kimi yox, missiya kimi qəbul edirəm. Bu mənim nailiyyətim deyil, dövlətimizin nailiyyətidir.

Cavid bu il Qəbələdə keçiriləcək II Beynəlxalq Musiqi Festivalına da dəvət alıb...

– Həmin festivalda iki konsertdə iştirak edəcəyəm. Biri simfonik, o biri kamera musiqisi axşamında. İnanıram ki, ölkəmizi layiqincə təmsil edəcəyəm.

Biz də inanırıq, çox inanırıq ki, Cavid Səmədov Azərbaycan musiqisini dünyada layiqincə təmsil edəcək. Gənc vokalçıya həyəcan və sevinc dolu anlar arzulayırıq.

02.07.2010

Qeyri-adi pianoçu barədə adi yazı

O, gözünün nurunu itirəndən sonra meylini musiqiyə saldı...

O, dünyaya ruhun və səsin gözü ilə baxdı...

O, dünyanın kəla-kötür yollarında gözünün işığı ilə yox, ürəyinin işığı ilə irəlilədi...

O, böyüklüyü və nikbinliyi ilə hər zaman insanların dostuna, sirdaşına, qardaşına çevrildi...

Azərbaycan Dövlət Radio və Televiziyasının Əhməd Bakıxanov adına Xalq Çalğı Alətləri Ansamblının pianoçusu, Bakı Şəhər Mədəniyyət və Turizm İdarəsi Gözdən Əlil Uşaqlar üçün 38 saylı 11 illik musiqi məktəbinin müəllimi Zaur Rüstəmovun pianodakı ifaları bənzərsiz musiqi nümunələridir. Onu siz də yaxından tanıyın...

Zaur Rüstəmov öz taleyindən, sənətdən və bir də ömrünü başa vurub, kökdən düşmüş pianinolardan danışdı:

– Əslən gəncəliyəm. Babalarım bəy olublar. Ata-anamın yeganə oğul övladiyam. 10-11 yaşında bir gözümün nurunu, 13-14 yaşında ikinci gözümün nurunu itirmişəm. 1960-cı ildə atam məni Bakıya müalicəyə gətirdi. Əməliyyat uğursuz alındı, ağır günlər yaşadım... Sonra tanış-bilişlər məsləhət gördülər ki, məni gözdən əlillərin musiqi məktəbinə qoysunlar. O zaman bu məktəb Buzovnada yerləşirdi. Məni ora apardılar. 1963-cü ildə göz işığını tamamilə itirdim. Meylimi musiqiyə saldım. Gözdən əlil insanlar, ümumiyyətlə, musiqiyə, səsə çox bağlı olur. Radio-da Əhməd Bakıxanovun rəhbərlik etdiyi Xalq Çalğı Alətləri Ansamblında Zaur Əliyev adlı bir pianoçunun ifası qəlbimə yol tapdı. Onun sənətinin pərəstişkarına çevrildim.

Zaur növbəti yay tətlinə gedəndə atasından xahiş edir ki, ona pianino alsın. Atasını onun arzusunu yerinə yetirir.

– Başladım özüm özümə məşğul olmağa. Zaur Əliyevə qu-

laq asırdım, dinlədiklərimi oturub düşünmədən pianoda çalırdım. Qısa müddətdə pianoda çalmağı öyrəndim. Elə bil anadangəlmə pianoçu olmuşam. 1968-ci ildə Bakıda keçirilən Cənubi Qafqaz musiqi festivalında "Şur" muğamını ifa edib birinci yerə layiq görüldüm...

1969-cu ildə respublika üzrə keçirilən "Oxu tar" müsabiqəsində isə Zaur Rüstəmov birincilik qazanır və onun ifası münsiflər heyətinin sədri Əhməd Bakıxanovun diqqətindən yayınmır...

– Əhməd müəllim mənimlə tanış oldu, ünvanını verib dedi ki, bizə gələrsən. Evlərində çalğıma qulaq asdı, özü ilə məni ansambla apardı. Yadımdadır, Həbib Bayramov, Zeynəb Xanlarova orada idilər. Məni onlara təqdim etdi, dedi ki, Zaur Əliyev olmayanda pianonunu bu Zaur çalacaq. Bir şey çalmağımı xahiş etdilər, mən də "Segah" çaldım. Zeynəb xanım ağlayıb qucaqladı məni. Zeynəb xanım böyük sənətkar olduğu kimi, həm də olduqca həssas insandır.

Zaur Rüstəmov böyük səbirsizliklə bu ansamblıda çalışacağı günü gözləsə də, arzuları puç olur...

– Əhməd Bakıxanov olduqca nəcib insan idi. Bir gün məni yanına çağırırdı. O qədər gözəl insan idi ki, ona deyilən sözləri dilinə gətirmək istəmirdi. O, sovet hökumətinin müəyyən xüsusiyyətlərini tənqid elədi, məni başa saldı ki, televiziya ansamblı çalışmağına icazə vermirlər. Bundan sonra məni radioya aparıb ifamda "Şur" və "Segah" muğamını lentə yazdırdı. Bütün bunlar onu sarsıdır və o bir müddət sənətdən uzaqlaşır...

Sənətdən ayrı illər

– 1972-ci ildə pianino çalmağın daşını atdım, hər şeydən küsdüm. O zaman mən kirayədə yaşayırdım. O vaxtkı pulla, bəlkə də, 8-10 min manat dəyəri olan çoxlu not kitablarım, plastinkalarım vardı – Bethovendən tutmuş Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinə, operalara qədər. Yayda tətillə gedib-qayıdanda onların heç birini tapmadım. İt-bata düşmüşdülər. Bir tərəfdən də bu zərbəni aldım. Dedim, kimin üçün ifa edirəm? Bir müddətdən sonra toylara getməyə başladım. Gah qarmon

çalırdım, gah sintezator. Ta 1999-cu ilə kimi... 1999-cu ildə gənclik dostum tarzən Məmməd Ağasıyev məni axtarıb tapdı, "Qönçə" ansamblını yaratdığını söylədi və dedi ki, ansamblıda pianoçu yoxdur, onlara kömək edim. Sözü düz, çox çətinliklə bu təklifi qəbul etdim. O ansamblıda 2001-ci ilə kimi işlədik, 2001-ci ildən bu günə kimi Əhməd Bakıxanov adına Xalq Çalğı Alətləri Ansamblında çalışıram.

Pianoda muğamlarımızı, xalq mahnılarımızı yüksək peşakarıqla və özünəməxsus xallarla ifa edən Zaur Rüstəmov dünyasını dəyişmiş mənəvi müəllimindən – Zaur Əliyevdən də danışdı:

– Pianoda muğam ifa etmək çox çətinidir. Allah rəhmət eləsin Zaur Əliyevə, böyük sənətkar idi, mən onun sənətini çox yüksək qiymətləndirirəm. Çox böyük pianoçu idi. Xalq mahnılarını, muğamları ansamblıda pianoda ifa etmək Zaur Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ondan əvvəl Mahmud Əliyev, Rüksarə Mirzəbəyova pianoda muğamları ifa ediblər, ancaq ansambl üçün ən gözəl harmoniya, akkord, ikiəlli muğam çalmaq Zaurə məxsusdur. Mən onun ifasından bəhrələnmişəm. Eyni zamanda pianoda bütün muğamları çalmaq mümkündür. Ancaq onun öz yolu var, gərək o yolu tapasan. Allah Vəqif Mustafazadəyə rəhmət eləsin, böyük cazmen, əvəzolunmaz musiqiçi idi. Mən ona qulaq asanda arada muğam gəzişmələrində Zaur Əliyevin "barmaqlarını" duyurdum. Bir dəfə radioda Vəqif Mustafazadədən veriliş hazırlamışdılar. Bəstəkar Rəşid Şəfəq dedi ki, Vəqif Mustafazadə Zaur Əliyevin yanına gedirdi, ondan pianoda muğam ifa etməyi öyrənirdi. Zaur Əliyev Asaf Zeynallı adına Musiqi Məktəbini, Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq və nəzəriyyə fakültəsini bitirmişdi. Radionun fondunda onun ifasında təkrarsız muğamlar qalıb. Zaur böyük sənətkar idi. Mən həmişə onun ruhuna dua edəcəyəm, əgər o olmasaydı, onun sənəti olmasaydı, bəlkə də, indi mən də olmazdım.

Kökədən düşmüş piano

– Əhməd Bakıxanov deyirdi ki, piano ansamblıda təkanverici qüvvə rolunu oynayır. Ansamblıda bütün alətlərdən iki-üç

dənə olur, amma piano bir dənə olur. Piano həm gözəllik, həm harmoniya yaradır. Çünki piano bir ansamblı, bir orkestri əvəz edir. Çox təəssüf edirəm ki, bu gün pianoların əksəriyyəti kökdən düşüb. Sovet vaxtı çoxlu piano kökləyən ustalar vardı. Onlar pianonu gözəl kökləyirdilər. Gözəl piano kökləyən, deyərdim ki, dünya səviyyəli Lev Sergeyeviç vardı, sovet vaxtı onu Almaniyaya, Rumıniyaya, Hollandiyaya dəvət edirdilər. Hazırda Moskvada yaşayır. Aleksandr Semyonoviç isə indi Amerikada yaşayır. Odur ki yaxşı piano kökləyən ustalar yoxdur. Pianoda 400-500 sim var, bunlar hamısı köklənməlidir. Kök düz olmasında ifaçıya da ləzzət eləmir.

İnsanları səsi ilə duyan Zaur Rüstəmov deyir ki, səs insanın pasportudur – biz dünyaya ruhumuzun gözü ilə baxırıq.

Şükürlü adam

– Allahımdan çox razıyam, iki qızım, iki oğlum, iki nəvəm var. Həyat yoldaşım mehriban, alicənab bir qadındır. Mən həm də o mənada xoşbəxtəm ki, yaxşı dostlarım var. 47 ildir musiqi ilə yaşayıram, balalarımı musiqi ilə böyütmüşəm. Əgər insanlar mənim ifamdan zövq alırlarsa, o mənim üçün böyük sevincdir.

Zaur Rüstəmov sözünə ara verib royalın arxasına keçir. Barmaqları şirmayı dillər üstündə rəqs edir. Analar kimi zərif, analar kimi həssas bir ifa ətrafa yayılır. Cahangir Cahangirovun "Ana" mahnısı Zaur Rüstəmovun ifasında canlanır, nəfəs alır. Məhz onun ifasında bu musiqinin hər yerdə səslənməsini istəyirsən.

60 yaşını yola salmış Zaur Rüstəmov öz taleyini yaşayır. 30 ilə yaxındır Gözdən Əlil Uşaqlar üçün 38 sayılı 11 illik musiqi məktəbində dərs deyir, ansamblıda çalışır, arabir yolunu səs-yazma studiyalarından salır.

Hər zaman qeyri-ədilik axtarsaq da, hərdən nadir və maraqlı insanları vaxtında və qədərində qiymətləndirməyi bacarmırıq. Pianoçu Zaur Rüstəmov qaçığıya daha çox ehtiyacı olan sənət adamlarından biridir. Tələsək, tələsək ki, keçikməyək...

22.10.2010

138 illik səhnə həyatı

10 mart Milli Teatr Günüdür

1873-cü il martın 10-da görkəmli maarifçilər Həsən bəy Zərdabi, Nəcəf bəy Vəzirov və Əsgər ağa Goraninin (Adıgözalov) təşəbbüsü ilə M.F.Axundzadənin "Lənkəran xanının vəziri" əsəri Bakı Realnı Məktəbinin şagirdlərinin iştirakı ilə "Nəciblər klubu"nda oynanırdı və o gündən Azərbaycanda peşəkar teatrın əsası qoyuldu.

Teatra getmək də, teatra baxmaq da, hətta teatr haqqında düşünmək də maraqlıdır. Odur ki milli teatrımızın keçdiyi yola nəzər salmamış teatr tarixinə qısa bir nəzər salaıq.

Böyükələr üçün məktəb – teatr

Teatrın vətəni qədim Yunanıstan olsa da, tezliklə yunan dilində "tamaşa yeri" mənasını verən teatr bütün dünyaya yayıldı. Teatrı çox sevən yunanlar onu həm də "böyükələr üçün məktəb" adlandırdılar. Qədim yunan əfsanələri teatra olduqca zəngin mövzu verdikcə ilk tragediyalar adlanan pyeslər yaranırdı. "Tragediya" sözü isə yunanca "keçilər mahnısı" deməkdir. Tragediyalarda qəhrəmanlar arasında gedən kəskin mübarizə, onların iztirabları, faciəsi təsvir edilirdi. Gülməli səhnəciklərdən

TEATR VƏ KİNO

isə şən və məzəli pyeslər – komediyalar yarandı. Yenə də yunan sözü olan "komediya" "şən sakinlərin mahnısı" deməkdir. Yunanlar tamaşa günündə sübh tezdən yemək-içmək götürüb teatra toplaşdılar. Tamaşa qurtarıqda xüsusi komissiya tamaşaçıların rəyini nəzərə alaraq qələbəni ən yaxşı pyes müəllifinə və ən yaxşı aktyorlara verərdi. Onlar çaləng və qiymətli hədiyyələrlə mükafatlandırılırdılar.

Teatr sonralar qədim Romada, Şərq ölkələrində – Çində, Hindistanda, Yaponiyada geniş yayıldı. 1948-ci ildə teatr ictimaiyyəti rəsmi olaraq UNESCO-nun himayəsi altında Beynəlxalq Teatr İnstitutunda birləşdi.

Dünya teatr xadimləri və təşkilatlarının iştirakı ilə 1961-ci il martın 27-də Vyanada ilk teatr konqresi toplandı. Konqres iştirakçıları belə qərara gəldilər ki, martın 27-də ilk dəfə dünya teatr xadimləri bir araya toplandığı üçün həmin gün Beynəlxalq Teatr Günü kimi qeyd olunsun.

Bəlkə də, təsadüfdür, bəlkə də, təsadüf deyil, Beynəlxalq Teatr Günü də, Azərbaycanda Milli Teatr Günü də mart ayının payına düşür.

Milli teatrımızın anları...

1873-cü ilin 10 martında "Lənkəran xanının vəziri" tamaşası Bakıda səhnəyə qoyuldu...

1875-ci ildə Qubada, 1879-cu ildə Şəkida, 1882-ci ildə Naxçıvanda teatr tamaşaları göstərilir...

1880-ci ildə Hacı Zeynalabdin Tağıyev Bakıda ilk teatr binası tikdirdi və bu teatr xalq arasında "Tağıyev teatri" kimi tanındı, sevildi, teatr tariximizdə yeni bir səhifə açdı.

1896-cı ildə Həsən bəy Zərdabi Bakıda "Birinci müsəlman dram truppası" adlı ilk professional teatr kollektivini təşkil etdi...

1897-ci ildə Bakıda ilk dəfə "Artistlər ittifaqı" yaradıldı...

1906-cı ildə Bakıda "Müsəlman dram artistləri" şirkəti quruldu...

1908-ci il yanvarın 12-də Bakıda ilk milli opera – Ü.Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" əsərinin tamaşası ilə Azərbaycanda professional musiqili teatrin əsası qoyuldu...

1910-cu ildə "Səfa" adlı yeni mədəni-maarif cəmiyyəti və onun yanında teatr şöbəsi yaradıldı...

1917-ci ildə Bakıda "Müsəlman artistləri ittifaqı" yaradıldı...

Teatr tariximizlə bağlı kifayət qədər belə faktlar var...

Akademik Milli Dram Teatrı

... Böyük sənət məbədimiz – Akademik Milli Dram Teatrı teatr tariximizi özündə yaşadır. Əvvəllər müxtəlif truppalar şəklində "Nicat", "Səfa", "Həmiyyət" mədəni-maarif cəmiyyətləri nəzdindəki teatr dəstələri, həmçinin "Müsəlman Dram Artistləri İttifaqı", "Hacıbəyov qardaşları müdiriyyəti" şəklində tamaşalar verən teatr 1919-cu ildən Dövlət Teatrı statusu ilə fəaliyyətə başlayır.

Sonrakı dövrdə mədəniyyət və incəsənət sahəsində Üzeyir Hacıbəyli, Cəfər Cabbarlı, Hüseyn Ərəblinski və digər sənət fədailərinin şəxsi təşəbbüsləri, yorulmaz zəhməti sayəsində Azərbaycan teatri öz simasını formalaşdırmağa başlayır. Özü-nün dramaturgiyası, aktyor və aktrisalrı ilə birlikdə milli teatr məktəbi böyük zəhmətlər, səylər və fədakarlıqlar nəticəsində təşəkkül tapır.

Mirzəağa Əliyev, Sidqi Ruhulla, Məziyyə Davudova, Ələsgər Ələkbərov, Adil İsgəndərov, İsmayıl Dağıstanlı, İsmayıl Osmanlı, Möhsün Sənanı, Rza Təhmasib, Əjdər Sultanov, Sona Hacıyeva, Fatma Qədri, Barat Şəkinskaya, Leyla Bədərbəyli, Kazım Ziya, Məmmədali Vəlixanlı və onlarla başqaları öz fədakarlıqları və sənətkarlıqları ilə milli teatrımızın inkişafında misilsiz xidmətlər göstərirlər.

Teatr Texnikumu, M.Əliyev adına İncəsənət İnstitutu (indiki Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti), Tənqid-təbliğ və Tədris teatr-studiyalarının divarları arasından peşəkar səhnəyə Ağasadiq Gəraybəyli, Tofiq Kazimov, Mehdi Məmmədov, Həsənağa Turabov, Hökumə Qurbanova, Şəfiqə Məmmədova və neçə bu kimi möhtəşəm simalar çıxdılar. Bir qismi Moskvada təhsil alan, oranın son dərəcə teatral mühitində "bişib" vətəninə dönan bu sənətkarların, o cümlədən adlarını çəkmədiyimiz aktyor və re-

jissorların əksəriyyətinin istedadı, bacarığı keçmiş SSRİ və hətta dünya miqyasında tanınmağa layiq idi və tanınırdı da. Bu illərin repertuarında milli əsərlərlə yanaşı, xarici ədəbiyyat nümunələri də uğurla təqdim olunurdu. M.F.Axundzadənin, N.B.Vəzirovun, Ə.B.Haqqverdiyevin, N.Nərimanovun, C.Cabbarlının, H.Cavidin, S.Rəhmanın, İ.Əfəndiyevin pyesləri ilə pərvəriş tapan Akademik Milli Dram Teatrı, müxtəlif illərdə dünya klassiklərindən Şekspirin, Şillerin, Molyerin, Lope de Veqanın, Karlo Qaldoninin, A.Dümanın, V.Hüqonun, H.Hauptmanın, Moris Metterlinkin, Balzakın, H.Heynenin, Volterin, A.Ostrovskinin, L.Tolstoyun, N.Qoqolun, A.Çexovun və onlarca bu kimi dramaturqların əsərlərini repertuarına daxil edib. Ötən əsrin əvvəllərində dəstələr halında Türkiyədə, İranda, Volqaboyu şəhərlərdə, Orta Asiyada tamaşalar verən teatr dövlət statusu aldıqdan sonra dünyanın bir çox ölkələrində qastrollarda olub.

1991-ci ildə Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra isə ölkə mədəniyyətinin əsas tərkibi olan teatrların işinə xüsusi önəm verilib.

Üstündən 138 il keçəndən sonra rejissor Vaqif İbrahimovlu Akademik Milli Dram Teatrında "Lənkəran xanının vəziri"ni səhnəyə çıxarmağa hazırlaşır. İnşallah tamaşa hazır olanda bu barədə sizə ətraflı məlumat verəcəyik.

Bu gün isə ölkəmizdə 27 dövlət teatrının fəaliyyət göstərən teatrı sevməyimizdən, hələ də teatrın cazibəsində olmağımızdan xəbər verir. Teatr aləmində çalışan, milli teatrımızın ənənələrini sevə-sevə yaşadan hər kəsi təbrik edirik. Alqış səslərini eşidirsinizmi?

11.03.2011

Bir əsrə sığmayan Adil İsgəndərov

Böyük yaddaş, böyük zövq, böyük sevgi sahibi Adil İsgəndərov XX əsr Azərbaycan teatrının zirvəsində qərar tutub. Bu zirvədən milli teatrımızın ümumi mənzərəsi aydın və işıqlı görünür.

Mayın 5-də Akademik Milli Dram Teatrında milli teatr sənətinin görkəmli xadimi, aktyor, rejissor, pedaqoq, SSRİ Xalq artisti, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı Adil İsgəndərovün anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yubiley gecəsi keçirildi.

Gecəni Mədəniyyət və Turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev açaraq Azərbaycan teatrının ən parlaq, ən istedadlı nümayəndələrindən biri, Azərbaycan teatr sənəti yaşadığıca yaşayacaq Adil İsgəndərovün xatirə işığına yığışanları salamladı. Qeyd etdi ki, Adil İsgəndərov Azərbaycan teatrını inkişaf etdirərək məbəd səviyyəsinə qaldıran rejissorlardan biri olub. Onun Akademik Milli Dram Teatrında quruluş verdiyi tamaşalar milli teatrımızda yeni səhifə açıb və bütövlükdə Azərbaycan teatrının inkişafına güclü təkan verib. Təsadüfi deyil ki, teatrşünaslar, sənətşünaslar 1938-1960-cı illəri milli teatrımızın qızıl dövrü adlandırırlar. O illərdə Adil İsgəndərovün quruluş verdiyi hər bir tamaşa əsl sənət nümunəsi kimi teatr tariximizin şanlı səhifələrini yazıb. Nətiq çıxışında Adil İsgəndərovün quruluş verdiyi tamaşalar arasında özünəməxsus yeri olan "Vaqif" tamaşasından söz açdı. Qeyd olundu ki, 1938-ci ildə Səməd Vurğunun "Vaqif" dramını tamaşaya qoyan Adil İsgəndərov geniş bədii ümumiləşdirmələr, tipik xarakterlər və mizanlar, xalq dramına xas əzəmətli səhnələrlə zəngin olan "Vaqif" tamaşası ilə Azərbaycan səhnəsində bir inqilab etdi.

İllər keçəcəkdi, stalinizmin tüğyan etdiyi bir dövrdə milli ruhda yazılan və milli ruhda səhnəyə gətirilən "Vaqif" iki dahinin - Səməd Vurğun və Adil İsgəndərovun birgə işi, birgə nailiyyəti, birgə uğuru kimi Azərbaycan teatrının nadir incilərindən birinə çevriləcəkdi.

1949-cu ildə Adil İsgəndərov dünya dramaturgiyasına müraciət edir və V.Şekspirin "Otello" əsərini səhnələşdirir. Onun quruluş verdiyi "Otello" dünya teatr xəzinəsindən olan "Otello"larla bir səviyyədə dayanır və sənətşünaslar tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Nazir müavini Adil İsgəndərov yaradıcılığından danışarkən onu da qeyd etdi ki, sənətkar, ömrünün son illərinə qədər qurmaq, yaratmaq həvəsi ilə yaşayırdı. Adil İsgəndərov məktəbinin bu gün də mövcud olduğunu, sonuncu tələbələri olana qədər də mövcud olacağını və teatr tarixində bu məktəbin həmişə yaşayacağını deyən nazir müavini sənətkarın görkəmli aktyor kimi yaratdığı obrazlar qalereyasından da danışdı: "Onun yaratdığı obrazlar bitkin və mükəmməl idi. Mən həmişə Adil İsgəndərov haqqında düşünəndə gözlərimin önünə onun "Axırncı aşırım" filmində yaratdığı Kərbəlayı obrazı canlanır: ötkəm, bütöv, səndə, hərəkətində bir amirlik olan, dediyindən dönməyən, son dərəcə parlaq bir şəxsiyyət. Adil İsgəndərov həm də böyük yaddaş, böyük zövq, böyük sevgi sahibi idi. Bu sevginin ünvanı bütövlükdə Azərbaycan idi. Qədirlilən xalqımız bu gün o sevgini yaşadır. Adil İsgəndərov məktəblərdə, teatrlarda, insanların qəlbində, xatirəsində, yaddaşlarda yaşayır".

Gecədə Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının sədri, Xalq artisti Azər Paşa Nemət çıxış edərək Adil İsgəndərovu yeni Azərbaycan teatrının banisi kimi qiymətləndirdi. Adil İsgəndərovla Azərbaycan teatrında yeni bir dövrün başladığını bildirdi. Sənətkarın milli teatrımızın inkişafındakı xidmətlərini yüksək dəyərləndirərək onunla bağlı xatirələrini bölüşdü.

Adil İsgəndərovun lent yazısı səsləndirildi: "Teatr milli dramaturgiya olmadan yaşaya bilməz. Həm klassik, həm də tər-

cümə əsərləri onun yerini verməz. Mirzə Fətəli Axundov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Nəcəf bəy Vəzirov, Cəfər Cabbarlı, Hüseyn Cavidin əsərlərindən sonra teatrın səhnəsi birdən-birə boşaldı. Cəfər Cabbarlıdan sonra səhnədə üç ilə yaxın heç nə olmadı. Teatr müəllif axtarırdı. Yeni əsərlər gözləyirdi".

Adil İsgəndərov teatra yeni dramaturqlar cəlb edir, milli ruhlu əsərlər gözləyirdi. S.Vurğunun "Vaqif", "Fərhad və Şirin"; V.Şekspirin "Otello"; N.Hikmətin "Türkiyədə" əsərlərini tamaşaya qoyan rejissor səhnəyə həyatilik və orijinallıq gətirmişdir.

Gecənin aparıcısı, sənətşünaslıq doktoru, Əməkdar incəsənət xadimi, professor Məryəm Əlizadə Adil İsgəndərov yaradıcılığı barədə gecə boyu iştirakçılara ətraflı və dolğun məlumat verdi. Məryəm xanım çıxışında Adil İsgəndərov yaradıcılığının mərhələlərindən, Adil İsgəndərovun teatra olan sevgisindən danışdı.

Adil İsgəndərov teatrı xalqa sevdirə bildi. Tamaşaçı onun simasında sənət və sənətkarın əlçatmaz olduğunu hiss etdi. Adil İsgəndərov aktyoru adilikdən qeyri-adiliyə kimi yüksəldə bildi. Bütün bu uğurların arxasında isə Adil İsgəndərov şəxsiyyəti dayanırdı. Onun şəxsiyyətinin, böyüklüyünün sayəsində o dövrdə Azərbaycan teatrının bir çox görkəmli aktyorları repressiya qurbanı olmaqdan xilas ola bildilər.

Ömrünün böyük bir hissəsi teatrla bağlı olsa da, Adil İsgəndərov 1966-1974-cü illərdə "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının direktoru vəzifəsində işləyir. Azərbaycan kinosuna da öz töhfələrini verir. Canında-qanında olan milli ruh bu dəfə filmlərimizdə açıq-aydın hiss olunur. Onun rəhbərliyi ilə Azərbaycan kinosunun ən gözəl nümunələri yaranır. O, kino aktyoru kimi "Qara daşlar", "Uzaq sahillərdə", "Axırncı aşırım", "Dərviş Parisi partladır", "Arxadan vurulan zərbə" və s. filmlərdə yaddaqalan rollar yaradır. "Əhməd haradadır?" filminə quruluş verir.

Gecədə Akademik Milli Dram Teatrının aktyorlarının iştirakı ilə "Vaqif", "Otello", "Şeyx Sənan" tamaşalarından parçalar nümayiş olundu. Görkəmli sənətkarın nadir səs yazıları səsləndirildi.

Xatırladaq ki, yubiley gecəsinin ssenari müəllifi Akademik Milli Dram Teatrının ədəbi hissə müdiri, Əməkdar incəsənət işçisi Atababa İsmayılov, rejissoru Rövşən Almuradlı idi.

Adil İsgəndərovun 100 illik yubileyi də beləcə tarixin yadına köçdü. Ancaq Adil İsgəndərov kimi şəxsiyyətlər zamana sığmır. Adil İsgəndərov Azərbaycan teatrının ən böyük hadisəsi kimi daima xatırlanaçaq, yad ediləcək, anılacaq.

11.05.2011

Gülüş kralı

1973-cü il dekabrın 9-da müasirlərinin "Gülüş kralı" adlandırdıqları Lütfəli Abdullayev 59 yaşında dünyasını dəyişdi. Ölümündən 37 il keçməsinə baxmayaraq, o yaşayır. Rolları, xoş xatirələri ilə...

O, sənətkar kimi çox xoşbəxt idi. Ömrü boyu səhnəyə alqışlarla gəldi, səhnədən alqışlarla getdi...

O, aktyor kimi çox istedadlı idi, irili-xırdalı bütün rolları qibətə doğurdu...

O, tərəf-müqabil kimi əvəzsiz idi. İstənilən tamaşada onunla oynamaq sənət dostlarına şərəf gətirirdi...

O, insan kimi bütöv idi, şəxsiyyəti ilə sənəti bir-birini tamamlayırdı...

...Bütün bunlara görə Allah-taala sevdiyi bəndəsini xoş bir gündə, 1914-cü il martın 22-də Novruz bayramında dünyaya gətirmişdi. Özü də adi bir məkanda yox, dünyanın gülüş ocaqlarının birində – keçmiş Nuxada, indiki Şakidə. Günlərin birində o, gülüşünü də götürüb yola çıxacaqdı və bu yol onu elə bir zirvəyə aparacaqdı ki, Lütfəli yaşından, milliyyətindən asılı olmayaraq, bütün insanları güldürəcəkdi. Hətta gülüşü oğurlanmışları da...

Xalqına, millətinə gülüş bəxş edən, roldan-rola dəyişən, başqalaşan Lütfəli Abdullayevin bütün rolları bənzərsiz idi. "Köhnə dudman"da Tağı, "Çiçəklənən arzular"da Nadir, "Dərviş Məstəli şah"da Qulaməli, "Hacı Qara"da Hacı Qara, "Beş manatlıq gəlin"də Möhsün, "Gözün aydın"da Qəhrəman, "Hardasan, ay cavanlıq"da Qüdrət Səda, "Axırı yaxşı olar"da Cabbar və neçə-neçə belə saysız-hesabsız rollara, obrazlara o həyat vermişdi.

Lütfəli Abdullayev səhnədə möcüzələr yaratdığı kimi, həm də gözəl kino aktyoru idi. Kinoda ilk uğurlu rolu rejissorlar Rza

Təhmasibin və Nikolay Leşşenkonun 1945-ci ildə lentə aldıkları "Arşın mal alan" filmindəki Vəli rolu olsa da, "Əhməd haradadır?"da Zülümov, "Ulduz"da Məhəmməd, "Qəribə əhvalat"da Kefçilov, "O olmasın, bu olsun"da Baloğlan rolları milli kinomuzun çox sevilən obrazlarına çevrildi.

Onun ömrünə haradansa, bəlkə, elə göylərdən qəribə bir işıq seli axmışdı. O da səxavətlə bu nurdan ətrafındakılara paylayırdı.

Söz vaxtına çəkər, 1999-cu ilin soyuq dekabr günlərindən biri idi. Lütfəli Abdullayevin evində onun ömür-gün yoldaşı Sevda xanım Pepinova kövrək, şirin xatirələrini, öz həyat hekayəsini özünəməxsus təmkinlə mənə danışdı.

Haşiyə: İllər keçib gedib, Sevda xanım dünyasını dəyişib, ancaq onun danışdığı xatirələr yaşayır, həm də onları yaşadır. Bu xatirələr ekranda gördüyümüz, sevdiyimiz Lütfəli Abdullayevin görünməyən tərəfləri haqqında ən gercək həqiqətlərdir. Böyük sənətkar və böyük insan haqqında əsl həqiqətlər. Sevda xanım "O, tək yaxşı insan yox, həm də yaxşı ər, arxa, yaxşı dost, yaxşı ata idi", – deyərək həyat hekayətini danışmağa başladı.

İlk görüş

– Mühəribənin ağır illəri idi, əhali ərzaq sarıdan korluq çəkirdi. O vaxtlar incəsənət adamlarına "propusk" verirdilər ki, yeməxanada pulsuz yemək yesin. Anam Xurşid xanım Ağayeva incəsənət adamı olduğuna görə onun da belə bir güzəşti vardı. Anamın yerinə yeməxanaya həmişə mən gedərdim. Bir neçə dəfə biz onunla eyni stolda oturub yemək yedik. Söhbətlərimizin birində dedi ki, Musiqili Komediya Teatrında işləyir. Mən teatr həvəskarı idim, ancaq o vaxtacan bilmirdim ki, Azərbaycanda belə bir teatr da var. Növbəti görüşlərin birində o mənə dəvətnamə verib "Ürəkçalanlar" komediyasının premyerasına dəvət etdi. Bir müddətdən sonra aramızdakı sevgidən ailəmiz xəbər tutsa da, aktyor olduğuna görə bu işə razılıq vermədilər.

"Lütfəli mərd idi"

Haşiyə: Yadımdadır, Sevda xanım Pepinova söhbətinə bir anlıq ara verdi. Cavanlıq tərəvətini hələ də qoruyub saxlayan

gözəl siması, uşaq gözləri kimi saf, duru gözləri bir andaca doldu. Söhbətinə davam etdi:

– O zaman ailəmizin vəziyyəti çox da yaxşı deyildi. Babam Həsən bəy Ağayev Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin sədr müavini, atam isə Cümhuriyyət hökumətinin əmək naziri Əhməd bəy Pepinov olduğu üçün ailəmiz "xalq düşməni" ailəsi sayılırdı. 1937-ci ildə atamı güllələmişdilər. Sözsüz ki, xalq düşməninin qızına o vaxt yaxın düşən yox idi. Amma Lütfəli heç nəyə baxmadı. Onun belə mərdliyi mənə hər şeydən əziz idi.

Biz 1948-ci ildə evlənmək istəsək də, bu istəyimiz ancaq 1956-cı ildə baş tutdu. Bu illər ərzində anam rəhmətə getdi, 1955-ci ildə atamın bəraətini aldım. Ondan sonra mənimlə evlənmək istəyənlərin sayı çoxaldı. Ancaq mənim onların heç birinə inamım qalmamışdı. Ona görə də dedim ki, ailə qursam, Lütfəli ilə quracağam. Bir ay nişanlı qalandan sonra, toyumuz oldu. O, hətta icazə vermədi ki, soyadımı dəyişim. Dedi, sənin atanın oğlu yoxdur, öz soyadını daşı.

Nənəm iki il ərzində Lütfəlidən o qədər hörmət gördü ki, rəhmətə gedəndə dedi ki, səndən arxayın gedirəm. O, sözün əsl mənasında, kişi idi. Həm ər kimi, hər arxa kimi, həm dost kimi.

Ciddi insan

Səhnədə hər kəsi güldürməyi bacaran böyük aktyor, görəsən, həyatda necə idi?

– Lütfəli həyatda çox ciddi insan idi. Onun həyatdakı obrazı ilə səhnə obrazı heç vaxt düz gəlməzdi. Özü deyirdi ki, mən yas yerinə getməkdən çəkinirəm. Məclisə girən kimi hamı başlayır gülməyə, yas yaddan çıxır, qalırım pis vəziyyətdə. Toya getməkdən də xoşu gəlməzdi, deyirdi, toya gedəndə hamı deyir, gülməli bir söz danış. Mən də səhnədə aktyoram, həyatda aktyor deyiləm ki. Lütfəli öz dostlarının əhatəsində xudmani məclisləri xoşlayardı.

Sevda xanım danışdı ki, milyonlarla tamaşaçısı olan aktyorun barmaqla sayılacaq qədər dostları vardı: Şəmsi Bədəlbəyli, Süleyman Rüstəm, Şıxəli Qurbanov, Bəşir Səfəroğlu, Vasif Adıgözəlov və bir də Bəxtiyar Vahabzadə.

Haşiyə: İllər sonra bu dostlardan yalnız biri sağ qalmışdı: Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə. Yaxşı yadımdadır, ömrünün son illəri idi. Lütfəlidən danışib uşaq kimi ağladı. Əsl dost kimi...

Yenə Sevda xanımın söhbətinə qayıdaq. Lütfəlinin dostlarının arasında Bəşir Səfəroğlu da vardı. O Bəşir Səfəroğlu ki, xoş bir təsadüf onu səhnəyə gətirdi.

– Bəşir əvvəllər bizim “Pobeda” maşınımızı sürərdi. Lütfəli Bəşirin çox istedadlı olduğunu görüb rayonlara qastrola gedəndə ona da tamaşalara rol verərdi. Çünki o bütün rolları əzbərdən bilərdi.

Günlərin birində Lütfəli Musiqili Komediya Teatrının direktoru Şəmsi Bədəlbəyliyə deyir ki, hazır aktyorumuz var, istəyirsiniz? O vaxtdan da Bəşir səhnəyə gəldi və böyük aktyor oldu...

Mən anadangəlmə aktyoram

Haşiyə: Sevda xanım xatirələrini açıb söylədikcə nurlu siması bir az da nurlanırdı. Lütfəli həmişə deyərmiş ki, mən anadangəlmə aktyoram. Şəmsi isə (Şəmsi Bədəlbəyli – red.) deyərdi ki, sən Allah fikir ver, Lütfəli rolunu əzbərləsin. Məşqə gəlir, rolunu əzbərdən bilmir. Lütfəli də mənə deyirdi ki, sən Şəmsinin sözünə baxma, rolu əzbərləməzlər, gərək o, ürəkdən gəlsin. O, ömründə oturub söz əzbərləməzdi. Hərdən ərəb əlifbası ilə cib dəftərcəsinə qeydlər edərdi. Rolunu da ancaq məşq zamanı öyrənərdi.

Bir xatirənin işığı

O özünü bir sənətkar kimi xoşbəxt sayırdı. Çünki üzərində Allahın nəzəri vardı. Bunu həyatı boyu sınamışdı. Ətrafındakı insanlar da buna əmin idilər.

Sevda xanım danışdı ki, bir dəfə onları İsmayilli rayonunun ucqar bir kəndinə qonaq aparmışdılar. Ev yiyəsi dedi ki, bir bulaq var, gedək ora. Qonşular dedilər ki, bəs o bulaq çoxdan quruyub. Lütfəli inad etdi, dedi ki, gedəcəyik, vəssalam! Yiğışib getdik. Ora çatanda gördük ki, bulaqdan şirhaşırta su axır. Hamı mat-məəttəl qaldı. Sonra mənə deyirdi ki, o vaxt ürəyimdə tutmuşdum ki, mən xoşbəxtəmsə, bulaqdan su gələcək...

Onun hobbisi yaxşılıq etmək idi

– Maaş günündə evə gələndə, deyərdim, ay Lütfəli, hanı maaşın? Deyərdi filankəsin çətinliyi vardı, ona vermişəm. Çox genişqəlblı adam idi Lütfəli. Teatrda elə adam olmazdı ki, ona əl tutmasın. Qastrola gedəndə bütün tanış-bilişə pay gətirərdi. Bəlkə, ona görə də onun simic adamlardan acığı gələrdi.

Lütfəli uşaqları çox istəyirdi. Əvvəldən deyərdi ki, uşaqlara qarşı məndən ciddilik gözləmə, necə istəyirsən, elə də tərbiyə et. Mən onlara qarşı ciddi, tələbkar ola bilmərəm. Ona görə də uşaqlar atalarını daha çox istəyirdilər. Ancaq o deyərdi ki, uşaqlar hansı sənəti istəyirlər seçsinlər, artistlikdən başqa.

Kimin nə dərdi vardı, onun üstünə gələrdi. Hansısa bir kolxoza traktor lazım idi. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə Lütfəli gədərdi, birinin xəstəsi olardı, həkimi o tapardı, heç yerdə də “yox” sözünü eşitməzdi bu adam.

O, insan, sənətkar, dost, həyat yoldaşı, hətta ata kimi də bənzərsiz idi. Həyatında zəhmətlə sənət, sənətlə şöhrət birləşmişdi. Dünyaya baharda gəlsə də, bir qış günü 59 yaşında dünyasını dəyişdi. 59 ilə sığmayan bir sənəti oldu...

08.12.2010

Zaman içində zamansız: Tofiq Kazımov

"Mən kommentator... deyiləm, müstəqil sənət növünün – rejissuranın nümayəndəsiyəm, odur ki heç kimin, hətta dahi Şekspirin rüporu olmağa razı deyiləm"

Tofiq Kazımov

Yanvarın 14-ü milli teatr tariximizdə özünəməxsus yeri olan görkəmli rejissor, Xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı Tofiq Kazımovun

anadan olmasının 88 ili tamam olur. Artıq 31 ildir ki, o, dünyasını dəyişib. Yaşasaydı, kim bilir, bu illər ərzində Azərbaycan teatrına, Azərbaycan səhnəsinə daha hansı yenilikləri, daha hansı sənət incilərini bəxş edəcəkdi. Ancaq qərdən kim qaçıb ki...

Tofiq Kazımov o xoşbəxt sənətkarlardandır ki, sənəti ilə teatr tariximizdə, yaddaşlarda, xatirələrdə yaşayır və yaşayacaq...

Əməkdar incəsənət xadimi, sənətsünaslıq doktoru, professor Məryəm Əlizadənin Tofiq Kazımov fenomenindən bəhs edən "Dördüncü ölçünün rəngləri" kitabında görkəmli ədəbiyyat, mədəniyyət, incəsənət xadimlərinin Tofiq Kazımov sənəti və şəxsiyyəti barədə söylədikləri fikirlərdən bəzi məqamları oxucularımıza təqdim edirik.

Elçin Əfəndiyev, Baş Nazirin müavini, Xalq yazıçısı:

– Sənətkarın hansı zamanda, hansı dövrdə yaşayıb-yaratması, təəssüf ki, onun özündən asılı deyil. Sənətkar zamanı seçmir, amma zaman sənətkarı yetişdirir və sənətkar hansı zamanda yaşayırsa-yaşasın, o öz zamanını, dövrünü ifadə etməklə bərabər, gələcəyin sənətkarıdır. Tofiq Kazımov bu gün – senzurasız, bədnam "qlavlit"siz, sosrealizmdən əsər-ələmət qalmamış bir dövrdə yaşayıb-yaratsaydı, Azərbaycan teatr sə-

nəti, şübhəsiz ki, öz tarixinin başqa bir Tofiq Kazımov hadisəsinə şahid olacaqdı. Ancaq Tofiq Kazımov sovet dövründə yaşayıb-yaratdı. Ən əsası budur ki, Tofiq Kazımov "sovet rejissoru" yox, milli teatr sənətimizin böyük xadimlərindən biri oldu. Tofiq Kazımovun daxilində, bütün içində sovet quruluşuna, sistmə, ideoloji riyakarlığa, söz ilə əməl arasındakı təzadə, hətta mən deyərdim ki, patoloji bir nifrət var idi. Onun quruluş verdiyi əsərləri xatırlayın: bunların heç biri – uğurundan, yaxud uğursuzluğundan asılı olmayaraq, ideoloji hadisə deyildi, onun bütün sənət qələbələri yalnız Azərbaycan teatr sənətinin deyil, bizim milli mədəniyyətimizin bədii-estetik hadisələri idi. Onun quruluş verdiyi ən yaxşı tamaşalar – "Sən həmişə mənimləsən" (1964, İlyas Əfəndiyev), "Ölülər" (1966, Cəlil Məmmədquluzadə), "Hamlet" (1968, Uilyam Şekspir), "Aydın" (1972, Cəfər Cabbarlı) və başqaları heç vədlə dövrün, zamanın hakim ideologiyasını hər vasitə ilə, o cümlədən inzibati yollarla tələb ediyi sosrealizm estetikasının təzahürü yox, həmin zamana, dövrə, elə bil ki daxil olmayan həqiqi sənətkarın özünüifadəsi idi. Tofiq Kazımovun yaradıcılığı sovet dövründə başladı, amma bu yaradıcılığı ortaya qoyan istedadın miqyası həmin zaman və dövr çərçivələrinə sığmadı, o çərçivələr onu boğub saxlaya bilmədi. Bu sovet dövrü mədəniyyəti kontekstində hər sənətkara müyəssər olmayan bir hadisə idi.

Anar, Yazıçılar Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı:

– Mənim üçün Tofiq müəllimin ilk yaddaqalan quruluşu "Ölülər" tamaşası idi. Bu tamaşada ölməz Mirzə Cəlil əsərinin ruhunu saxlamaqla Tofiq Kazımov ora bir çox yeni mətnlər, elə C.Məmmədquluzadənin öz felyetonlarından alınmış mətnlər də əlavə etmişdi. Rəssam Elçinin maraqlı dekorları (personajlar sanki məzarların başdaşlarının içindən çıxırdı), Qara Qarayevin təsirli musiqisi, Kefli İsgəndər rolunda Həsənağa Turabovun, Şeyx Nəsrullah rolunda Məlik Dadaşovun, Hacı Həsən ağa rolunda Məmmədrza Şeyxzamanovun, hətta epizodik rolda

Hamlet Xanızadənin ifası indiyədək gözümün qabağındadır. Şübhəsiz ki, bütün bu ünsürləri – tərtibatı, musiqini, aktyor

ifasını vahid və dəqiq rejissor yozumunda birləşdirmək Tofiq Kazımovun istedadı, güclü yenilik hissi ilə bağlı idi. Tamaşaya, xüsusilə mətnə olan əlavələrə kəskin etiraz edənlər də vardı. Bu etirazlar ictimai baxışdan sonra müzakirələrdə də səsləndi. Mən də ömrümdə ilk dəfə belə müzakirədə iştirak etdim. Tamaşanı müdafiə etdim, eyni zamanda hansısa iradlarımı da bildirdim. İndi heç yadımda deyil ki, bu iradlarım nədən ibarət idi. Sonra eşitdim ki, Tofiq müəllim deyib: Hamıdan yaxşı Anar çıxış etdi, amma onun da iradlarını qəbul etmirəm... Yəqin ki, düz edirdi.

İlham Rəhimli, sənətsünaslıq doktoru, professor:

– Tofiq Kazımov XXI əsrin düşüncə tərzini, teatr estetikasını, insanlıq fəlsəfəsini, cəmiyyət və şəxsiyyət problemlərini məhz XX əsrin ortalarında dərk edirdi. Dərk edib təfəkkür süzgəcindən keçirirdi. Təfəkkür süzgəcindən keçirib Karlo Qoldoninin "Mehmanxana sahibəsi" (1952), Mirzə Fətəli Axundzadənin "Lənkəran xanının vəziri" (1953), Lope de Veqanın "Sevilya ulduzu" (1953), "Dəlilər" (1963), Vilyam Şekspirin "Antoni və Kleopatra" (1964), "Hamlet" (1968), "Fırtına" (1974), Cəlil Məmməd-quluzadənin "Ölümlər" (1966), İlyas Əfəndiyevin "Sən həmişə mənimləsən" (1964), "Unuda bilmirəm" (1968), Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin "Pəri cadu" (1969), Yucin O'Nillin "Qızıl", Cəfər Cabbarlının "Aydın" (1972) əsərlərinin tamaşalarında poetik vüsətlə, fəlsəfi dərinliklə, cazibəli füsunkarlıqla təcəssüm etdirirdi. Bir daha qeyd edirəm, Tofiq Kazımovun bütün tamaşaları müəyyən zamanda doğulsa da, onların bağları zamanın "ətəyindən tuturdu".

Azər Paşa Nəmət, Teatr Xadimləri İttifaqının sədri, Xalq artisti:

– Hesab edirəm ki, Tofiq Kazımov Azərbaycan teatrında bir növ keçid prosesi yaşanan dövrdə yaradıcılığa başladı. Keçid dövrü yaşayan teatra yeni aktyor və rejissor nəslə lazım idi. Bu dövrdə ayrı-ayrı teatrlarda Məhərrəm Haşimov, Mehdi Məmmədov, Tofiq Kazımov, Zəfər Nəmətov kimi rejissorların həmin keçid dövründə yeni Azərbaycan teatrının yaranmasında böyük rolu olub. Bu nəsilədən olan Tofiq Kazımovun Milli Dram Te-

atrının səhnəsində öz zamanı üçün yeni düşüncə, yeni teatr tərzini yaratmasını qeyd etmək istərdim. Zaman çox ağır və çətin idi. Sovet kommunizm quruluşu azad yaradıcılığa imkan vermirdi. Lakin Tofiq Kazımov bu zamanda teatr səhnəsinə yeni fikir, yeni düşüncə gətirdi, bir növ, zamanla mübarizə aparırdı. C.Məmmədquluzadənin "Ölümlər" əsərinin tamaşası buna misaldır. Bu dövrdə Həsən Turabov kimi bir aktyor parlamağa başladı. Yeni aktyor nəslə ortaya çıxdı – Tofiq Kazımovun aktyorları – Həsən Turabov, Amaliya Pənahova, Şəfiqə Məmmədova, Fuad Poladov, Səməndər Rzayev, Vəfa Fətullayeva.

Amaliya Pənahova, Bakı Bələdiyyə Teatrının bədii rəhbəri, Xalq artisti:

– Görkəmli rejissor professional səhnədə mənə ilk addım atmağı öyrətdi. İlyas Əfəndiyevin "Sən həmişə mənimləsən" pyesi ustad rejissor Tofiq Kazımovun quruluşunda teatr aləmində bir çevriliş etdi. Mən bir gecənin içində məşhur oldum. Tofiq müəllim bu tamaşanı çox sevirdi və hər tamaşanın sonuna yaxın Nargilənin Həsənzadə ilə vida səhnəsinə öz lojasından baxanda onun gözlərinin yaşardığının şahidi olurdum. Bu, sevincdəndimi, yoxsa gənc qızın taleyi üçün acıyan insanın göz yaşları idimi, deyə bilmərəm. Lakin bu hal hər tamaşada təkrar olunurdu.

Şəfiqə Məmmədova, Xalq artisti:

– Zaman kateqoriyası elə mürəkkəbdir ki, şəxsən mənim üçün onun təsirini sadə sözlərlə ifadə etmək mümkün deyil. Tofiq Kazımovun zamanla münasibətləri çox mürəkkəb, təzadlı, ziddiyyətlə dolu, eyni zamanda son dərəcə məhsuldar idi. Təbii ki, zaman ona təsir edirdi. Amma bir filosof sənətkar kimi onun da öz yaradıcılığı ilə Zamana təsiri danılmazdır. Dediyim bu təsiri mütəxəssislər daha dəqiq və tutarlı aşkarlayar.

Bütün yaradıcılığımı mən ustadım, müəllimim Tofiq Kazımovun adı ilə bağlayıram. Onun teatrında işləmək, onun sevimli aktrisası olmaq mənim üçün böyük səadət və xoşbəxtlik idi. Böyük fəxrə özümü "Tofiq Kazımov məktəbi"nə mənsub olan sənətkar hesab edirəm.

İsrafil İsrailov, Akademik Milli Dram Teatrının direktoru, professor:

– Tofiq müəllimin rejissor kimi səhnəyə gəlişi elə bir dövrə təsadüf edir ki, o illəri mədəni-estetik oyanma dövrü kimi dəyərləndirmək olar. Həmin dövrün salnaməsini yaradan, adları böyük hərflərlə yazılan görkəmli simalardan biri də məhz Tofiq Kazımov idi. Öyünməyi xoşlamayan, təbiətindəki Allah vergisini canı qədər sevdiyi teatr üçün xərcləyən bu insan, ilk onilliyini yaşadığımız yüzilliyin də ruh yaddaşında yaşayan, unudulmaz bir sənətkardır.

Vaqif İbrahimov, "YUG" teatrının baş rejissoru, professor:

– Şəxsən mən Tofiq Kazımov adında fenomenin mədəniyyətimizdəki, mənəviyyatımızdakı və konkret olaraq, teatr sənətimizdəki rolunu, əhəmiyyətini, nailiyyətlərini, problemlərini elmi düşüncənin müstəvisində illərcə təhlil etmişəm. Odur ki tam məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, Ustadıma bəslədiyim münasibət kor-koranə pərəstiş deyil – mən Tofiq Kazımovu milli mədəniyyətimizin sərvəti kimi dəyərləndirirəm.

14.01.2011

Vəfasız illər

Tamaşaçı ilk gündən Vəfani, Vəfa da ilk gündən səhnəni sevmişdi. Odur ki, ölümündən 25 il keçsə belə, tamaşaçı sirlə təbəssümlü aktrisanı hələ də unuda bilmir. Çünki Vəfa Fətullayeva Azərbaycan səhnəsinə, Azərbaycan teatrına elə bir təbiilik gətirmişdi ki, süni bütələr çat verib yerlə-yeksan olmuşdu, teatr cana gəlmişdi. Vəfa aktrisa kimi bunu bacarmışdı...

Ancaq ölümlə bacara bilmədi. Cəmi 42 il yaşadı. 25 ildir ki, həyatdan və çox sevdiyi səhnədən ayrılıb. Azərbaycan tamaşaçısı isə hələ də səhnədə və ekranda gördüyü, sevdiyi çığın, ərköyün, sadə, utancaq, kədərli, güləyən Vəfa Fətullayevanı unuda bilmir. Çünki Vəfa səhnədə özü idi. Obrazı üstünə biçmirdi, obrazı içindən keçirirdi. İri, qara, mənalı gözləri heç vaxt tamaşaçısını aldatmırdı.

Vəfa gördüyü həyatı olduğu kimi səhnəyə gətirmək, səhnə ilə tamaşaçı arasındakı şəffaf pərdəni bir az da şəffaflaşdırmaq, hərəkətləri, yerişi, duruşu, ürəkdən gələn qəhqəhələri ilə dünyanı tamaşaçıya unutdurmaq istəyirdi. Bəlkə, ona görə ki Vəfa səhnəyə şöhrət üçün gəlməmişdi. Gözünü açandan anasının başında şöhrət çələngi görmüşdü, atasının fırçasında bütün rəngləri çalarına qədər sezməmişdi. Vəfa üçün maraqlı olan sənət və sənətin cazibəsi idi. Sənətin içində özgələrinin həyatını yaşayanda Vəfa özü də yaşayırdı.

O, sənətkar ailəsində dünyaya gəlmişdi. Atası Azərbaycanın Xalq rəssamı Nüsrət Fətullayev, anası SSRİ-nin Xalq artisti Hökumə Qurbanova idi. Ancaq o özü olmaq istəyirdi. Rejissorluq fakültəsində oxusa da, fakültəsini dəyişib teatrşünas olmaq

qərarına gəldi. Amma teatrşünas da olmadı. Günlərin birində özünü böyük teatrın səhnəsində tapdı. Rejissor Tofiq Kazımov Vəfani yazıçı-dramaturq İlyas Əfəndiyevin "Məhv olmuş gündəliklər" əsərində Fəridə roluna dəvət etdi. Bu rolu oynamaq onun üçün çətin idi. Çünki tamaşaçılar arasında onun ən həssas tamaşaçısı – anası Hökumə Qurbanova vardı. Amma Fəridə rolunu o qədər özünəməxsusluqla, təbii oynadı ki, tamaşaçı Vəfani, Vəfa da səhnəni sevdi. "Məhv olmuş gündəliklər" ona uğur gətirdi.

Bundan sonra Vəfa bir-birinin ardınca tamaşalarda gözəl, yaddaqalan obrazlar yaratdı. İ.Əfəndiyevin "Mahni dağlarda qaldı" əsərində Gülgəz, N.Hikmətin "Məhəbbət əfsanəsi"ndə Şirin, N.Xəzrinin "Sən yanmasan"ında Tənzilə, M.F.Axundzadənin "Müsyö Jordan və dərviş Məstəli şah"ında Şərafisə, M.İbrahimovun "Kəndçi qızı"nda Bənövşə rollarını böyük ustalıqla yaratdı.

"Göz həkimi", "Alov", "Atayevlər ailəsi" televiziya tamaşalarındakı rolları isə Vəfa Fətullayevanı milyonlarla tamaşaçıya sevdirdi. Televiziya tamaşalarında Vəfanın bir sənətkar kimi görünməyən tərəfləri üzə çıxdı, Vəfa baş rolların ən yaxşı ifaçısı kimi şöhrət qazandı.

Sənətdə tapdığı xoşbəxtliyi, görəsən, həyatda necə, tapa bildimi? Bu suala cavab vermək çətindir, ancaq həqiqət budur ki, Vəfa, sənəti sevdiyi kimi, həyatı da, insanları da sevirdi. Nə yazıq ki, 42 yaşında ölüm səhnəsini oynayası oldu. Səhnədə yox, həyatda. Bu, Vəfanın sonuncu rolu idi...

Yaşasaydı, avqustun 25-də 67 yaşı tamam olacaqdı. Ancaq heç kim onu bu yaşda təsəvvür edə bilməyəcək. Vəfa səhnəmizin həmişəcavan aktrisası kimi qəlblərdə, yaddaşlarda, xatirələrdə yaşayacaq...

29.08.2012

Vaxt içində vaxt tapan rejissor

Müsaibimiz tanınmış rejissor, Xalq artisti Ramiz Həsənoğlu.

Onu zamanın rejissoru, teatrın generalı adlandırırsalar da, o özünü sənətinin sıravisi sayır. Hər dəfə sənət dünyasına səyahətə çıxanda az qala bir ömürlük yol gedir. Əvvəlcə "Evləri köndələn yar"ın ünvanını tapır, "Kökədən düşmüş pianino"nu kökləyir, "Qatarıda" yol gedə-gedə "Ordanburdan" danışır "Nigarançılıq" yaradanlara "Yaşıl əynəli adam" kimi bəxir, "Kamança"nın səsinə yığışb "Ac həriflər" in halına acıyanlara "Günahsız Abdulla"nın dardını danışır, keçmişdən söz düşəndə "Topal Teymur"un zamanına qayıdır, "Fatehların divanına" ürək ağrısıyla tamaşa edir, "Bəylik dərsi"ndən qaçanlara dərslər verir...

30-dan çox televiziya tamaşasına quruluş verən Ramiz Həsənoğlu bu səyahət zamanı çəkdiyi "Ailə" və "Cavid ömrü" bədii filmlərinə, teatrda yaratdığı "Məzali əhvalat" və "Brüsseldən məktublar" tamaşalarına da baş çəkməyi unutmur. Hələ 43 ildə hazırladığı bir ağacın yarpağı sanı ədəbi-bədii verilişləri demirik...

"İnsan keçmişdən, bu gündən və gələcəkdən ibarətdir" – deyən rejissorla bu isti yay günlərində bir qədər keçmişdən, xeyli indidən, bir az da gələcəkdən danışmağa çalışdıq.

– Vaxtın azlığından şikayətlənən Ramiz Həsənoğlu bu günlərdə yenə də vaxt tapmır və yenə də harasa tələsir?

– Mən Allahın yaratdığı bir bəndəyəm, amma vaxt bizdən asılı olmayaraq, sürətlə irəli qaçır. Sən də istəyirsən, heç olmazsa, vaxta uyğunlaşasan. Çünki görə biləcəyin işlər çox vaxt yarıdan keçib gedir. 6-7 il əvvəl ağır xəstəlik keçirdim, həyatda

qalib-qalmayacağıma həkimlər böyük şübhə ilə yanaşırdılar. Möcüzə nəticəsində həyata qayıtdım. Sağalib işə gələndə bir həmkarım "Həvəsdi, bəsdı, nə lazımdı eləmişən, bundan sonra daha nə eləyəcəksən ki, özünü öldürürsən?" – dedi. Mən özümü öldürmürəm, sadəcə, düşünəcə və həyat tərzim elədir ki, bütün problemlərim, sevinclərim bu sənətin içindədir. Yenə də tamaşalara, yenə də filmlərə hazırlayıram. Hazırda Azərbaycan televiziyasının "Sabah" yaradıcılıq birliyində M.F.Axundzadənin "Mürəfiə vəkillərinin hekayəti" əsəri əsasında televiziya tamaşası hazırlayırıq. Azərbaycan televiziyasında texniki yeniləşmə işləri aparılır, pavilyonlar təmir olunur. İşlərimizin bir qədər ləngiməsi bununla bağlıdır. Çəkilişləri "Qarabağ" studiyasında aparacağıq. Yaradıcı qrup böyük məsuliyyətlə bu işə hazırlaşır.

– Necə oldu ki, bu dəfə Axundov yaradıcılığına üz tutdunuz?

– Mürəfiə vəkillərinin hekayəti" Axundzadənin altı komediyasından biridir və səhv etmirsə, bu əsər indiyə qədər professional səhnədə tamaşaya qoyulmayıb. Axundzadə elə böyük şəxsiyyət, dramaturq və mütəfəkkirdir ki, onun yaradıcılığına müraciət etməyi özümə borc bildim. Əsərdə 27 personaj var. Bu da imkan verir ki, Azərbaycan teatr və kino aləminin ən maraqlı şəxslərini bu tamaşaya cəlb edim. Tamaşada aktyor seçimi ilə bağlı sürprizimiz də olacaq. Onu deməyəcəm, efiyə çıxanda sizinlə danışarıq...

Bəxtlə vaxt yola getmir

– Gördüyünüz bütün işləri peşəkar səviyyədə, zövqlə yerinə yetirməyə çalışmışsınız. Buna necə nail olmusunuz?

– Mən sənətkar ailəsində doğulmuşam. Sənət yolunda ilk müəllimlərim də valideynlərim olub. Anam Ətəyə Əliyeva aktrisa idi, atam Həsən Mirzəyev teatr sahəsində çalışırdı. Mənə elə gəlir ki, insanı yetişdirib tərbiyə edən ilk mühit ailədir. Sonra oxuduğun kitablar, təhsil aldığı məktəb, öyrəndiyin sənət zövqünü formalaşdırır. Məni yetişdirən, tərbiyə edən mühit başqa cür işləməyimə imkan vermir.

– Vaxt, zaman dəyişsə də, sizin quruluş verdiyiniz tamaşalar öz tərəvətini itirmir. Tamaşaçı təkrar-təkrar bu tamaşalara baxmaq istəyir. Bunun, yaqın ki, bir sirri var.

– Dedikləriniz məni sevindirir. Amma, çox təəssüf ki, mən hər işimə baxanda tam razılıq hissi keçirə bilmirəm, çünki hər görülmə işdə bir qüsurlur və sən onu görürsən.

– 43 il əvvəl sizi televiziya işıqçı götürmədilər. Amma siz qəlbinizin işığı, zəhmətiniz və istedadınızla televiziyanı və teatr sənətini xeyli işıqlandıra bildiniz. Azərbaycan televiziya sizin üçün nədir?

– Mənə elə gəlir ki, hansı bir sənəti seçsəydim, o sənətə sadıq olacaqdım. İnstituta daxil oldum, sonra ixtisasım üzrə işləmək lazım gələndə Ətəyə xanım məni televiziya gətirdi ki, özümə iş tapım. İnsanın öz sənətinə gəlib çıxmağı da Allahın işidir. Mövhumatçı deyiləm, amma Allaha və alın yazısına inanırım. Milyon vəziyyətin içində elə məqam yetişir ki, sənin şəxsiyyətin ilə sənətin birləşir və vaxt keçəndən sonra sənin şəxsiyyətin sənətinin içində qəbul olunur. Əgər sən seçilmisənsə, hər zaman özünü sübut, təsdiq eləməlisən. Dünən görülmə işlər dünəndə qalır. Yeni nə işə etməlisən və yeni işin daha mükəmməl, daha peşəkar olmalıdır. Azərbaycan televiziyası işə mənim üçün doğmadır, çünki mən burada öz sənət biqrafiyamı yazmışam.

– Görülmə işin qiymətini nə verir?

– Bunu zaman həll edir. 15 ilin söhbətidir, "Ac həriflər"i komediya janrında çəkdim, amma çoxunun dodağı qaçmadı. Onda dedilər ki, bu, Ramizin uğursuz işidir. Vaxt keçdi, zaman hər şeyi yerinə qoydu. Ola bilsin ki, nə vaxtsa qiymətini almayan əsər, zamanı çatanda öz qiymətini alır. Əsərin ortaya çıxması üçün tək sənət adamının o əsəri üzə çıxarmaq niyyəti bəs etmir. Komponentlərin bir yerə düşməyi və bir az bəxtlə bağlıdır.

– Özünüzü bəxtli rejissor sayırsınız?

– Bəxtimdən şikayətlənməyə haqqım yoxdur, sadəcə, bəxtlə vaxt bir-biri ilə bəzən yola getmir.

Vaxtın içində yaşamaq lazımdır

– “Topal Teymur” tamaşasını çəkməyə hazırlaşanda özünüzü uçuruma atılan insanla müqayisə etmişiniz. Özünüzü belə uçurumlara çoxmu atmısınız?

– Bizim sənətimiz cəmiyyətin – insanların gözü qarşısında olan sənətdir. Hər kəs sənin gördüyün iş barədə fikir söyləyə bilir. Ona görə də hər yeni işə başlayanda böyük riskə gedirsən. Uğursuzluq da ola bilər, iş alınmaya bilər. Belə bir söz var, deyir, yalnız hazırlığı yetərinə olan adamlar improvizəyə qadirdirlər. O mənada hesab edirəm ki, ən böyük problem peşəkarlığın səviyyəsidir. Peşəkarlıq artdıqca uçuruma düşmək ehtimalı da azalır.

– Müsahibələrinizdə “bu gün Azərbaycan tamaşaçısına keyfiyyətli seriallar lazımdır – demisiniz. Bəlkə, bu addımı da elə siz atasınız?

– Serial xüsusi hazırlıq tələb edən bir işdir, 200-300 bölüm olur. Bu artıq böyük bir istehsalatdır. Azərbaycanda bu gün keyfiyyətli serial çəkmək üçün şərait hələ ki yoxdur. Bu o demək deyil ki, biz onu yaratmamalıyıq, yaratmalıyıq. Ən başlıcası isə, bu niyyətə düşənlər hər şeydən əvvəl bilməlidirlər ki, peşəkar prodüссер məktəbi olmasa, serial çəkmək olmaz. Azərbaycanda ilk rəsmi prodüссерlərdən biri mən olmuşam. Bu işə 17 il bundan əvvəl “Sabah”ı yaradanda başladım. Əsasnamə tərtib etdik, prodüссер ştatı yaratdıq. Sadəcə, mən dövlət televiziya nəzdində bu fəaliyyətimi davam etdirdim. Maliyyələşdirən dövlət oldu. Amma bir prodüссер kimi “Sabah”ın bütün istiqamətlərini razılaşdırdım, nəticədə biz “Sabah”ı gətirib bu günə çatdırdıq. Ümid edirəm ki, prodüссер məktəbləri ciddi şəkildə nə vaxtsa bizdə də yaranacaq.

– Sizi zamanın rejissoru, teatrın generalı adlandırırlar. Siz özünüzü necə adlandırırsınız?

– Vallah, mən işin içində olanda özümü sənətin sıravisi kimi hiss edirəm. Çalışmam ki, mənimlə bir yerdə çalışan aktyor

dostlarımı, dramaturqları, operatorları, rəssamları rejissorun xofu basmasın. Xüsusi ilə aktyorlar mənimlə işləyəndə özlərini o qədər də rahat hiss etmirlər. Çalışmam ki, cəlb etdiyim adamlara mümkün qədər özlərini realizə etməyə imkan yaradım. Mənim prinsipim budur.

– Dünya səhnə, insan, sadəcə, tamaşaçıdır. Sizə ixtiyar versəydilər, bu səhnədə hansı pərdəni dəyişərdiniz?

– Heç nəyi dəyişməzdim. Çünki dəyişdirən ancaq Yaradandır. Mən, sadəcə, mənə verilən enerjini, öz sənətim müqabilində, öz düşüncəmin içində reallaşdırmaq istərdim.

– Rejissor yazıçı ilə tamaşaçı arasında vasitəçidir. Bu gün rejissor yazıçı ilə tamaşaçı arasında özünü necə hiss edirsiniz?

– Baxır bu üçlüyə zaman necə təsir edir? O bizim işimiz deyil. Yaxşı bir söz var, deyir, sən öz məqsədlərini vaxtaşırı dəyişə bilərsən, amma meyarları dəyişməyə haqqın yoxdur.

– Ramiz müəllim, ömrünüzün hansı məqamındasa teatra üz tutmusunuz. Bu teatra olan sevginizlə bağlıdır, yoxsa...

– 1980-ci ildə Musiqili Komediya Teatrında Vaqif İbrahimoğlu ilə birlikdə Ruhəngiz Qasımovanın “Məzəli əhvalat” əsərini tamaşaya qoymuşuq. Üstündən 23-il keçəndən sonra Akademik Milli Dram Teatrında “Brüsseldən məktublar” əsərini tamaşaya qoydum. Çünki teatrda böyümüşəm, teatrı sevirəm. Şərait elə gətirib ki, uzun müddət televiziya üçün çalışmışam və çalışıram. Amma teatra məhəbbətim heç vaxt tükənməyib. İstərdim ki, bu məhəbbət qarşılıqlı olsun.

– Yenə teatrda tamaşa hazırlayırsınız?

– Hər şey ola bilər. Məsələn, deyir, heç vaxt “yox” sözünü demə.

– Sənət dünyanıza səyahət edəndə ilk üz tutduğunuz yer hara olur?

– Əgər mən bunu bilsəydim... Hər dəfə sənətdə yeni iş görəndə eyni vəziyyətə düşür. Xaosun içində düşürsən və o xaosun içində başlayırsan kosmos qurmağa. O kosmosu quraqura istədiyini düzəni yaradırsan.

- **Balıq tutmağı necə, xoşlayırsınız?**
- Balıq tutmamışam. Amma balıq tutanlara çox böyük maraqla tamaşa edirəm.
- **Amma siz sənət dəryasına həmişə tor atmısınız və torunuza da vaxtaşırı qızıl sənət əsərləri düşüb.**
- (Gülür.)...
- **Ramiz müəllim, sizin haqqınızda "Vaxt gözləmir" adlı film çəkilməmişdi. Vaxt gözləmir?**
- Vaxt gözləmir. Amma vaxtın dalınca qaçmaq lazım deyil, vaxtın içində yaşamaq lazımdır...

25.06.2010

"Gərək sənətin dəlisi olasan"

"Deyirlər ki, insan öləndən sonra yenə təkrar dünyaya gəlir. Əgər nə vaxtsa mənim kimi bir aktyor görsələr, demək, o elə mənəm, gəlmişəm..."

Səyavuş Aslan

Ömrünün 56 ilini səhnədə keçirən, sağlığında sənətinin canlı əfsanəsinə çevrilən, teatr və kinoda yaratdığı obrazlarla milyonların qəlbinə yol tapan Xalq artisti Səyavuş Aslanın sentyabrın 5-də 75 yaşı tamam olur.

Onunla beş il əvvəl, 70 illik yubileyi ərəfəsində çox sevdiyi məkanda – Dənizkənanı Milli Parkda görüşüb söhbət etmişdik. Beş ildən sonra, 75 illik yubileyi ərəfəsində yenə eyni məkanda görüşdük. Məkan da dəyişib, müsahibim də, elə mən də... Hə, illər öz işini görür. Beş il əvvəlkindən fərqli olaraq, həmsöhbətim gözümə xeyli dəlgin və kədərli göründü – eynən payız kimi...

- **Səyavuş müəllim, son beş ildə nələr oldu, nələr baş verdi?**
- Bu beş ildə yağış yağdı, külək qopdu, bir çox hadisələr oldu, xəstələndim, teatrdan uzaqlaşdım.
- **Necə ildir səhnədən uzaq düşmüşsünüz?**
- İki ilə yaxındır.
- **Səhnə üçün darıxmısınız?**
- Yox, darıxmamışam, çünki səhnəni o qədər çox istəyirəm ki, elə kənardan baxmağın özü də ləzzət eləyir.
- **75 yaşın astanasında dayanan Səyavuş Aslan 56 il əvvəl sənətə qədəm qoyan Səyavuş Aslanın arzularını gerçəkləşdirə bildimi?**
- Haradasa hə, haradasa yox. Sənət aləmində əsl sənətkar olmaq üçün keşməkeşli yollardan keçməlisən. O yollarda çətinliklər də, dözülməz vəziyyətlər də olur, xoş, sevincli günlər

də. Əlbəttə, uzun bir yoldur. Kim bütün çətinliklərə dözsə, sənətkar olur. Mən də buna nail olmuşam.

– **Nələrin hesabına?**

– İstedadımın, Allah tərəfindən verilən verginin hesabına. Yolum həmişə açıq olub, çox asanlıqla istədiyimə nail olmuşam.

Teatr mənim üçün məbədghadır

– **Yarım əsrdən çox səhnədə olandan sonra deyə bilərsinizmi, səhnə sizin üçün nədir?**

– Necə ki məscidə səcdə etməyə gedərsən, teatr da elə bir yerdir. Orada başqalarının taleyini oynamaq, başqalarının taleyini yaratmaq əsl sənətkarlara nəsib olub. Mənim üçün səhnə həmişə ən əziz yer olub, olacaq da. Həmişə! Çünki mən bu sənətə uşaqlıqdan bağlı olmuşam, gənc vaxtımdan rəhmətlik Ağadadaş Qurbanovun – biz ona Mirzəqədəş deyərdik – tələbəsi olmuşam, ondan sənətin ilk sirlərini öyrənmişəm. Səhnə həmişə mənim üçün böyük məbədghah olub. Gərək bu səhnənin, sənətin dəlisi olasan.

– **İlk addımlarınızı Musiqili Komediya Teatrında atmısınız. Amma sonra ayrıldınız bu teatrdan...**

– Bayaq dedim ki, sənətə bağlı, vergili, Allahı sevən adamam. Həmişə də istəmişəm ki, sənətlə bağlı xalqıma, tamaşaçılara yeni bir söz deyim. Amma Musiqili Komediya Teatrında bu alınmırdı. Alınmırdı ona görə ki bu teatrın tavanı vardı. Bu tavadan yuxarı qalxmaq olmurdu. Həmişə sənətdə özümü göstərmək istəmişəm. Rəhmətlik Lütfuli Abdullayev, Nəsimə xanım Zeynalova söhbət edəndə eşitmişdim ki, Dram Teatrı böyük sənət ocağıdır. Bu teatrdə hər bir sənətkar püxtələşib, hərtərəfli, böyük sənətkar ola bilər. Çünki orada klassiklərimizin əsərlərini oynamaq olur. Azərbaycan Milli Dram Teatrının tavanı o qədər hündürdür ki, qalxıb göylərə ucala bilərsiniz. Onu nəzərə alaraq mən komediya teatrdan getdim və istədiyimə də nail oldum.

– **Azərbaycan teatrının “qızıl dövr”ünün şahidi kimi sənətin qızıl qaydalarının pozulmasından narahatsızsınız?**

– Mən teatrın “qızıl dövr”ünü görmüşəm. Onda bütün teatrlar böyük sənətkarların ocağı idi. Çoxları dünyasını dəyişib. Mən də daxil olmaqla o dövrü görən adamlar indi narahat oluruq ki, niyə teatr sənətinin səviyyəsi get-gedə aşağı düşür. İndiki dövrdə də yaxşı aktyorlar var, amma o dövrə çatmaz. Çünki o dövrdə birinci sənət idi. Gənclərdən xahişim budur ki, sənətlərində möhkəm olsunlar.

– **Onun üçün nə etməlidirlər, bəlkə, məktəbləri zəifdir?**

– O zaman bizim məktəbimiz yalnız sənətkarların oyununa baxmaq və onlardan nə isə götürmək idi. İndi dövlətimizin gözəl məktəbləri var.

– **Amma nə Adil İsgəndərov var, nə də Ağadadaş Qurbanov.**

– Baxma, o məktəbi götürən müəllimlər dərs deyir, amma tələbələrin beyninə girmir. Əgər tələbə bu sənətə “Xalq artisti” adı üçün gəlsə, ondan sənətkar olmayacaq.

Təkrarçılıqdan xoşum gəlmir

– **Niyə siz də bir çox sənətkarlarımız kimi Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində dərs demədiniz?**

– Nə gizlədim, universitetin rektoru neçə il əvvəl dönə-dönə mənə belə bir təklif etmişdi. Rəzi olmadım. Dərs deməyə nə vaxtım, nə də həvəsim olmadı. Bəzi adamlar oraya gedir ki, professor adı alsın, afişada adı yazılanda yazılsın ki, Xalq artisti, professor. Bəziləri fəxri ada görə də gedib orada dərs deyirlər. Amma mən bunu istəməmişəm.

– **Hansı rolunuzu dəfələrlə oynasanız yorulmazsınız?**

– Vallah, mən çox rollar oynamışam, bütün rolları sevirəm, hamısı ləzzət verir, amma bu ləzzətin içində tam bir ləzzətliyi var. Elçinin “Mənim ağıllı dəlim” əsərində oynadığım idarə rəhbəri rolumdur. O əsəri çox sevirəm və o rolu nə qədər oynasam da, doymaram.

– **Aktyor sənətində kumiriniz kim olub?**

– Lütfuli Abdullayev səhnəyə çıxanda bütün salon ayağa qalxırdı. O, böyük sənətkar, çox böyük ürək sahibi idi. Bizim sənət aləmində elə bir adam yox idi ki, o vaxt çörəyin qıt vax-

tında, pulun olmayan vaxtında Lütfəli ona köməklik eləməsin. İlk addımlarımı Musiqili Komediya Teatrında atmışam, mənə kömək eləyən Lütfəli olub. Özünü vururdu xəstəliyə ki, mənim yerimə Səyavuş oynasın. Sənətə yenidən gəlmiş gənc bir aktyor o boyda sənətkara dublyorluq edirdi. Elə bil o dövrdə aktyorlar quş südü içmişdilər, ürəkləri böyük idi.

"Hicran" yaxşı xatirədir

- "Hicran" tamaşası, səhv etmirəmsə, üç böyük sənətkarın - Nəsimə Zeynalova, Hacıbaba Bağırov və Səyavuş Aslanın son birgə işi oldu.

- O, yaxşı bir xatirədir. Necə ki yaşlı nəsilərdən bizə yaxşı xatirə qalıb, "Hicran" tamaşası da bizim nəsilədən qalan yadigardır.

- Ömrünüzün hansı anını təkrar yaşamaq istərdiniz?

- Təkrarçılıqdan xoşum gəlmir. Yaşananı bir də yaşamaq nə mümkün deyil, nə də arzulamıram.

- Nə vaxt özünüzü xoşbəxt saymısınız?

- Sənətə gələn gündən özümü xoşbəxt saymışam. Heç vaxt heç nədən narazı olmamışam. Ona görə də həmişə taleyimdən razı qalmışam. Bircə ailədə... Görünür, qismət belə imiş.

- Niyə ailə səadətiniz sona kimi davam etmədi?

- Çox çalışdım ki, xoşbəxtliyimizi qoruyub saxlayaq. Qismət...

- Seviş ailə qurmuşdunuz?

- Əlbəttə, o vaxt Dram Teatrında işləyirdik. Orada bir-birimizi sevmişik, anası qızı verməyib, götürüb qaçmışam. Sevmişik, istəmişik, evlənmişik. Amma axırcan bu xoşbəxtliyi qoruyub saxlaya bilmədik. Həyatımda bir qadını sevmişəm, o da həyat yoldaşım Ofeliya olub. Həyatımın tək və yeganə qadını o olub (kövrəlir, gözləri dolur).

- Sizi, əsasən, komik aktyor kimi qəbul edirlər?

- Məni komik rollarda görəndə komik, dramatik rollarda görəndə xarakterik aktyor kimi qəbul edirlər.

- Hansına daha yaxınsınız?

- Hər ikisinə.

- Həyatınızı hansı janra aid edərdiniz?

- Bütün janrlara.

- Elə bir rol var ki, bu günə kimi arzulayıb, ancaq oynamayınsınız?

- Ürəyimdə elə rollar olub ki, istəmişəm, mənə qismət olmayıb, amma yoldaşıma qismət olub, mən də baxıb ləzzət almışam.

- Bir az çətin ki, aktyoru rejissor seçir?

- İki cür rejissor var, bunu, bəlkə də, çoxları bilmir. Rejissor var aktyorun arxasında gizlənir, rejissor da var ki, aktyorları saymır, öz seçdiyi aktyoru çəkir qabağa, istədiyinə nail olur və onunla da fəxr edir. Mən o rejissorlara üstünlük verirəm. Çünki elə aktyor var ki, inanmırsan, o rolu oynaya bilər. Rejissor onu qabağa çəkir və sonradan məlum olur ki, o aktyor aləm imiş.

- Təklidə özünü ən çox nə deyirsiniz, nəyi tövsiyə edirsiniz?

- Özümə deyirəm ki, bir az dözümlü ol. Səbirli olmaq yaxşı şeydir. Elə vaxt olub səbirsizlik eləmişəm, ağrısını da çəkmişəm.

- Boş vaxtınızı necə keçirirsiniz?

- İndi yaşın o vaxtıdır ki, boş vaxtlarımı dostlarımla söhbətdə, çox vaxt isə tənhalıqda keçirirəm. Oturub ötən günlərimi xatırlayıram. Harada düz hərəkət eləmişəm, harada düz hərəkət eləməmişəm.

- Ad gününüzü qeyd edirsiniz?

- Heç vaxt ad günümü keçirməmişəm, sənətkar olduğuma görə yubileylərim dövlət tərəfindən keçirilib.

- Həyat şirindir...

- Əlbəttə.

- Yaş üstə yaş gəldikcə nə fikirləşirsiniz?

- İnsan yaşa olduqca uzaq bir səfərə hazırlaşır. İllər keçdikcə o səfərin yolu yaxınlaşır.

- İki ömrünüz olsaydı, təkrar bu sənəti seçərdiniz?

- Başqa əlimdən nə gəlir, nə bacarıram ki? Mən bu sənəti sevirəm vurğunu olub, gəlmişəm. Təkrar-təkrar neçə ömrüm olsaydı, yenə bu sənətə gələrdim. Deyirlər ki, insan ölüb gedəndən sonra yenə dünyaya qayıdır. Əgər nə vaxtsa mənim kimi, mənim səpkidə bir aktyor görsələr, demək, o elə mənəm, gəlmişəm...

8.10.2010.

"Mənim üçün mənfə, müsbət rol yoxdur"

Məmməd Səfa: "Heç bir aktyorun ixtiyarı yoxdur ki, hazırlaşmamış, düşünməmiş, rolunu içində yetişdirməmiş tamaşaçıya təqdim etsin"

Arzularının dalınca çox qaçdı. Hamı kimi. Allaha şükür, arzu da tükənmir ki... Arzuları kimi sonra rollarının dalınca qaçdı... "Yuğ" teatrında dayandı. "Yuğ" yenilikdir, yeni ruhdur, onun da ruhu burada rahatlıq tapdı. Yeni tamaşalarda

yeni rollar yaratdı. Rollar da arzular kimidir, bir, beş, on... Yəni azdı... Sonra qaçıb kino qatarına çatdı. Kino sürət qatırı kimidir: daima hərəkətdədir, o qatarın pəncərəsindən bir kadra yalnız bir dəfə baxmaq olur... Nə olsun ki, belədir, xoşdur. Sonra ali məktəb auditoriyası, aktyor sənətindən dərslər... Dərs başa çatanda, gözünü divardakı təqvimə sataşdı, təqvimə tərəf qaçdı. Təqvimin vərəqləri qaçdı. Gün, ay, il... başa düşdü ki, 50-dən də qaçıb...

Sənətə və sənətinə olan sonsuz sevgisi onu başqalarından fərqləndirdi...

Sənət sevgisi onu yeni axtarıslara sövq etdi...

Teatrda teatrı, kinoda kinonu, ümumilikdə, sənəti düşündü...

Əslində, rolları axtarmadı, rollar onu tapdı...

Ən çətin məqamlarda, ən çətin anlarda sənətindən bezmədi...

Oynadığı rollar yadda qaldı...

Müsaibimiz teatrda və kinoda maraqlı, yaddaqalan rollar yaradan, mənfə rolların ən yaxşı ifaçılarından biri kimi böyük tamaşaçı rəğbəti qazanan, 50 illik yubileyini hay-küysüz yola salıb, yaşadığı ömrü Allahın hədiyyəsi sayan Əməkdar artist, Dövlət "Yuğ" Teatrının aktyoru Məmməd Səfadır.

- Aktyor Məmməd Səfa, əslində, kimdir?

- Məmməd Səfa adı, aktyor iddiasında olan bir insandır,

əgər ola bilsə. Səmimi deyirəm, aktyorluq çətin bir sənətdir, çox istərdim ki, bu peşənin, həqiqətən, sahibi olum, bu sənətə ziyalana bilim.

- Sizin bu etirafınızı 25 il sənətdə olan və əsl sənətkar olmaq istəyən bir aktyorun səmimiyyəti kimi qəbul edirik, ancaq harada dünyaya gəlməyiniz, hansı mühitdə böyüməyiniz, niyə məhz bu sənəti seçməyiniz də bizim üçün maraqlıdır...

- Dəvəçi rayonunda, indiki Şabranda doğulub boya-başa çatmışam, orta məktəbi də orada qurtarmışam. Dəqiq elmlərdə bir az zəif olsam da, qalan bütün fənləri dəli kimi sevmişəm. Xüsusilə tarixi. Müəllimlərim elə bilirdilər ki, tarixçi olacağam.

- Amma siz heç kimin gözləmədiyiniz bir addım atdınız.

- Sənədlərimi İncəsənət İnstitutunun teatr və kino aktyorluğu fakültəsinə verdim. Qabiliyyət imtahanını Adil İsgəndərov götürürdü. Yadımdadır, Adil müəllim gözlərini yumub qulaq asırdı. Mənə qiymət yazacaqlarını gözləmədim, ancaq üç yazdılar. O biri imtahanları versəm də, müsabiqədən keçə bilmədim. Allah bilir, həmin müddətdə nələr yaşadım. Vaxt itirmədən sənədlərimi Bakı Mədəni-Maarif Texnikumuna verdim. Orada da aktyorluqla bağlı fakültə vardı. Qəbul olundum. Aktyor sənətindən ilk müəllimim Əfrasiyab Məmmədov oldu. Oranı fərqlənmə diplomu ilə bitirib, 1980-ci ildə yenidən sənədlərimi İncəsənət İnstitutuna verdim. Qabiliyyət imtahanını Mehdi Məmmədov götürürdü. İki beş, bir dörd alıb, axır ki, arzusunda olduğum fakültəyə qəbul oldum.

İnstitutu qurtaran gündən isə Vaqif İbrahimov ilə bir yerdə işləyirəm və hesab edirəm ki, Vaqif müəllim bu sənətdə əsas müəllimlərimdən biridir. O vaxtlar Vaqif müəllim yeni teatr açmaq istəyirdi, özü də Musiqili Komediya Teatrında baş rejissor işləyirdi. Biz tez-tez oraya yığıyırdıq. Bir müddətdən sonra Həsənağa Turabov Akademik Milli Dram Teatrının nəzdində bir studiya yaratdı, bir müddət orda fəaliyyət göstərdik. Nəhayət, 1991-ci ildə "Yuğ" teatrı dövlət statusu aldı, teatrımızın öz binası oldu.

Teatrımızın tamaşaçı zalı 50 nəfərlik olsa da, hüdudları çox genişdir. Orada bir-birindən gözəl, layiqli insanlar çalışır. Nə yaxşı bu gün Vaqif müəllim, nə yaxşı "Yuğ" teatrı var.

"Yuğ teatrı iri plandır

– **Bir aktyor kimi özünüzü "Yuğ" teatlında tapa bildinizmi?**

– İnsan ömrü boyu özünü axtarır, tapır, tapmır, bunu Allah bilir. Ancaq onu bilirəm ki, "Yuğ" teatrı elə bir məkandır ki, o məkansız mən özümü heç cür təsəvvür edə bilmirəm. Hesab edirəm ki, bu teatr ömrümün bir hissəsidir. O ki qaldı bir aktyor kimi bu teatrdə özümü tapmağıma, ümumiyyətlə, bu sənət o qədər çətin bir sənətdir ki, çalışıram ki, bu çətinliyin içində özümü tapım.

– **Bəs "Yuğ" teatrı sizin üçün nədir?**

– Mənə elə gəlir ki, "Yuğ" teatrı həm də kinodur, iri plandır. Üz-üzə, göz-gözə tamaşaçı ilə işləmək həm çətin, həm məsuliyyətlidir. Çünki "Yuğ" teatrı sənəni yalan danışmağa qoymur, imkan vermir ki, sən bir aktyor kimi özünü yalan üstündə formalaşdırasan. "Yuğ" teatrı səndən həssaslıq istəyir, həqiqəti tələb edir. Bu mənim üçün çox qiymətlidir. Təsədüfən demədim, "Yuğ" teatrı kinodur. Kinoda iri planda işləmək zərgər dəqiqliyi istəyir. "Yuğ" teatrı da iri plandır. İri planda hara dönürsən dön, tamaşaçıdan qaçmaq mümkün deyil. Aktyorun inkişafında, özünü tapmasında, təsdiq etməsində, nələrisə əldə etməsində belə bir məkanın özü qiymətlidir.

– **İstərdim ki, bu qiymətli məkanda yaratdığınız obrazlardan söz açasınız.**

– İndiyə kimi "Yuğ" teatlında 60-dan çox tamaşamız olub. Əksər tamaşalarda iştirak etmişəm. "Səma" adlı ilk tamaşamız Şah İsmayıl Xətai ilə bağlı idi və o tamaşada Şah İsmayıl rolunda oynamışam, "Dədə Qorqud"un "Bamsı Beyrək boyu"nda, Nizaminin "Xəmsə"sində, Şekspirin "Otello"sunda və əksər tamaşalarda iştirak etmişəm. Son vaxtlar isə teatrımızda Füzulinin qəzəlləri əsasında 8 silsilə tamaşa hazırlanıb, ən sonuncu işimiz isə "Kafkadan salam" tamaşasıdır. İnanın, heç vaxt arzusunda

olmamışam ki, filan rolu oynayım. Bütün oynadığım rollar özü gəlir mənə tapıb və mənə elə gəlir ki, oynadığım rolları özümünkülləşdirə bilmişəm.

Mənim üçün mənfi, müsbət rol yoxdur

– **Son illər kinoda da bir-birindən maraqlı rollar yaratmısınız. İlk dəfə hansı filmə çəkildiniz?**

– Kinoda ilk işim Tofiq Tağızadənin 1994-cü ildə çəkdiyi "Köpək" filmi olub. Filmdə baş rola çəkilməmişəm. Ailəsinə sevən, bu yolda özünü oda-közə vuran müsbət bir roldur. Təəssüf ki, bu film bugünədək ekranlara çıxmayıb.

Bu filmdən sonra Gülbəniz Əzimzadənin "Ümid", Oqtay Mirqasımovun "Ovsunçu", Ramiz Həsənoğlunun "Cavid ömrü", Oqtay Mirqasımovun "Günaydın, mələyim", Ramiz Fətəliyevin "Hökmdarın taleyi" filmlərinə çəkilməmişəm. "Nərimanfilm" studiyasında İlqar Safatın çəkdiyi "Sahə" filmində çəkilməmişəm. Bu da maraqlı, qeyri-ənənəvi bir filmdir. Son işimiz isə Ənvər Əblucun "Tərsinə çevrilmiş dünya" filmidir ki, filmdə son montaj işləri aparılır.

– **Mənfi obraz yaratmaq, o qədər də asan deyil. "Ovsunçu", "Cavid ömrü" filmlərində yaratdığınız obrazlar bu baxımdan yadda qalan obrazlardır.**

– Mənim üçün mənfi-müsbət obraz yoxdur, sadəcə, insanın yaşam şərtləri var. Bu insan belə yaşayır, bu insanın xisləti belədir. Sən də rolda o insan olmalısən. Əgər bunu bacarırsansa, obrazı özünükülləşdirə bilirsənsə, o rol alınacaq.

– **Teatr və kino. Bir-birinə yaxın və bir-birindən fərqli sənət. Siz hansı fərqləri görə bildiniz?**

– Bu mənada "Yuğ" teatrı mənim üçün kinoya gözəl bir keçid oldu. İstər kino olsun, istər teatr olsun, hər bir aktyorun öz iş prinsipi, özünü rola kökləməsi, işə hazırlaşması var. Fərqə qaldıqda hər sənətin özünəməxsus, spesifik xüsusiyyətləri, incəlikləri var. Teatr canlı ünsiyyətdir, kinonun auditoriyası isə daha böyükdür. Ona görə də aktyorun boynuna çox böyük məsuliyyət düşür. Heç bir aktyorun ixtiyarı yoxdur ki, hazırlaş-

mamış, düşünməmiş, rolunu içində yetişdirməmiş tamaşaçıya təqdim etsin. Bu gün bizim elə istedadlı aktyorlarımız var ki... Çox istərdim elə şərait yaransın ki, onlar özlərini dünya səviyyəsində təsdiqləyə bilsinlər.

– **Bayaq qeyd etdiniz ki, tarix fənnini çox sevmisiniz. Əslində, sizin, oynadığınız, yaratdığınız rollar da bir tarixdir.**

– Doğrudan da, tarixdir. İstəsən də, o anlara təkrar qayıda bilməzsən. Sadəcə, yaşadığın həmin anları bir tamaşaçı kimi seyr edə bilərsən. Ona görə də hər bir aktyor işinə elə məsuliyyətlə yanaşmalıdır ki, sabah oynadığı rola baxıb təəssüflənməsin.

– **Eyni zamanda İncəsənət Universitetində müəllimsiniz.**

– Səkkiz il Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin səhna danışıq kafedrasında işləmişəm, hazırda aktyor sənəti kafedrasının müəllimiyəm. Müəllim adını daşımaq, bu yükün altına girmək böyük məsuliyyətdir. Çalışırım ki, üzərimə düşən işin öhdəsindən layiqincə gələ bilim.

– **Aktyor üçün gözəl danışıq əsas şərtlərdən biridir. Sizi tez-tez dublyaja dəvət edirlər, bədii qiraətlə də məşğul olursunuz. Söz sizin üçün nədir?**

– Sözlə işləmək asan məsələ deyil, mənə elə gəlir ki, bu, ayrıca elmdir. Məsələn, şeir kiçik bir tablodur. Bu tablo sözlərdən hörülmüş həyatdır, səslər var, rənglər var, hislər var. Sözü nə qədər hiss etməlisən ki, onu olduğu kimi qarşındakına çatdırı biləsən. Bunun üçün hər sözə həssaslıqla və məsuliyyətlə yanaşmaq lazımdır.

– **Həyat bir marafondur. Siz hara doğru qaçırsınız?**

– Hara qaçırsan-qaç, müəyyən bir vaxt, müəyyən bir qədər var, ondan o tərəfə gedə bilməzsən. Mənə elə gəlir ki, 50 il Allahın mənə verdiyi gözəl bir hədiyyədir. Əminəm ki, bu 50 ili normal yaşamışam və normadan kənara çıxmamışam. Ona görə də bu hədiyyənin dəyəri mənim üçün əvəzsizdir.

27.08.2010

“Bu dünyada mən də yaşamışam”

Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının quruluşçu rejissoru, Xalq artisti, professor Ağakişi Kazımovun 75 yaşı tamam olur

Bir azdan pərdələr açılacaq, zal işığa qarq olacaq, zamanın fonunda əsrin dördəüçünü yola salmış Ağakişi Kazımov görünəcək. Ömrünün 55 ilini teatra həsr edən, 100-dən çox əsərə səhnə ömrü verən Ağakişi Kazımov bu dəfə səhnədə öz həyatını danışacaq. Səhv etməməyə, bu cür tamaşalara “monotamaşa” deyilir.

O film mənim dünyamı dəyişdi

– Həmişə məndən soruşurlar ki, sənətə bağlılığının özülü nə vaxt qoyulub? Bu sualı eşidəndə uşaqlıq illərimə qayıdıram. 6-7 yaşım olardı, Ağcabədinin rayon mərkəzində yaşayırdıq. Qəsəbənin qurtaracağında qohumumuz yaşayırdı, bir gün onlara getmişdik. Mühəribə illəri idi, çox adamların evi xaraba qalmışdı. Dedilər ki, o boş evlərin birində uşaqlar tamaşa göstərirlər. İndiki kimi yadımdadır, çiy kərpicdən tikilmiş ikimər-təbəli ev idi. İçəri keçdik, gördüm, 5-6 uşaq bir tərəfdə aylaşib. Mən də keçib onların yanında oturdum. Divardakı rəf yerləri boş idi, uşaqlar nə isə danışdırlar, ora-bura qaçırdılar, bir-birini vurub yıxırdılar. Bu mənim gördüyüm ilk tamaşa idi. Yaman xoşuma gəlmişdi...

Gördüyü ilk tamaşa heç vaxt onun hafizəsindən silinmədi. Böyük teatrların böyük səhnələrində quruluş verdiyi işıqlı, rəngli tamaşalar belə qorxu, aclıq, səfalət içində yaşayan mühəribə uşaqlarının aylaşmaq və əslində, yaşadıkları dövrün mənzərəsini yaratmaq səhnəsini ona unutdura bilmədi. Günlərin birində isə möcüzə ilə qarşılaşdı...

dı. O demişdi ki, qarşıdakı iki ildə Azərbaycan Dövlət Teatr İnstitutunu qurtaranlardan Mahmud Allahverdiyev, Ağakışi Kazımov və Şirin Abdullayevi teatra götürmək fikrim var. Elə də oldu. 1955-ci ilin fevralında əmrimi verib, məni teatra işə götürdülər. Düz 55 ildir...

Bu illərdə o, dram teatrının səhnəsində böyük həvəslə "Almaz", "Cavanşir", "Şirvan gözəli" tamaşalarında rollar yaradır.

– Mən bir yerdə görsəm ki, perspektivdə mənim işimin heç bir işıqlı tərəfi yoxdur, o yerdən milyon da alsam, çıxıb gedirəm. Bu mənim xasiyyətimin ikinci tərəfidir. Fikirləşdim ki, bu gedişlə Ələsgər Ələkbərovun, Mustafa Mərdanovun yerini tuta bilməyəcəyəm, heç Məmmədəli Vəlixanlı, Əjdər Sultanovu demirəm. Qərara gəldim ki, rejissor olacağam.

Bir gün rejissor Əliheydər Ələkbərov məni yanına çağırdı. O zaman o, İlyas Əfəndiyevin "Qəribə oğlan" pyesini hazırlayırdı. Dekorasiyalar sifariş verilmişdi. Dedi, sənənlə vacib söhbətim var. Əlavə etdi ki, "Qəribə oğlan" tamaşasını başlamaq istəyirdim, rolu bölməmişəm. İlyas müəllim də məsləhət görür ki, bu tamaşanı sən hazırlayasan.

O, böyük müvəffəqiyyətlə "Qəribə oğlan" tamaşasını hazırlayır və bu, Azərbaycan teatrında ilk musiqili dram tamaşası kimi yadda qalır.

Rejissor olmaq arzusu günü-gündən daha da artır. Günlərin birində sənədlərini Leningrad Dövlət Teatr, Musiqi və Kinematografiya İnstitutuna verir. Böyük sınaqlardan və çətinliklərdən keçərək rejissorluq sənətinin sirlərinə yiyələnir. Tatarıstan Dövlət Akademik Dram Teatrında diplomqabağı tamaşalarını – M. Baycıyevin "Duel" dramını və C.Cabbarlının "Aydın" əsərini hazırlayır. Diplom işi müvəffəqiyyətlə qəbul olunur. Təhsilini başa vurub Vətənə dönəndən sonra onu Sumqayıt Dövlət Dram Teatrına direktor təyin edirlər. Bir müddətdən sonra isə bu teatrda baş rejissor işləyir. Gürcü yazıçısı Georgi Xuqayevin "Arvadımın əri" tamaşasını hazırlayır. Tamaşa 500-600 dəfə anlaşıqla

keçir. Nəcəf bəy Vəzirovun "Müsibəti-Fəxrəddin", Əfqanın "Gülməyən adam", Sabit Rəhmanın "Toy" komediyalarını da bu səhnədə uğurla tamaşaya qoyur.

Çətin günlər arxada qalmışdı, sənət uğurları bir-birini əvəzləyirdi. Müxtəlif səpkili tamaşalara quruluş verən rejissorun sənət axtarışları isə davam edirdi. N.Dumbadzenin "Darıxma, ana!" əsərinə Akademik Dram Teatrının səhnəsində quruluş verəndən sonra bütün teatrların qapıları onun üzünə açılır və Ağakışi Kazımov Azərbaycan teatr tarixində yaddaqalan tamaşalara imza atır...

Hər tamaşadan sonra ağlayan rejissor

Səhnədə böyük rejissor həyatının anlarını yada salır, xatırlayır, qulağına ardı-arası kəsilməyən alqış səsləri gəlir. Bunlar sənətinə və ömrünə düşən alqışlardır. Ömrünün 75-ci payızında öz-özü ilə söhbət edir. Sakit, təmkinli, səmimi...

– Teatr sizin üçün nədir?

– Ömrüm, həyatım, işim. Əgər öləndə həyatda bir az yaşamışam deyərəmsə, o da teatra aiddir.

– Nə vaxt həyəcanlanırsınız, pərdələr açılıb tamaşa başlayanda, yoxsa tamaşa qurtarıb pərdələr bağlananda?

– Tamaşa hazır olub ilk dəfə başlayanda çox narahat oluram ki, görəsən, necə qarşılanacaq, necə qəbul olunacaq. Amma ilk tamaşanı təhvil verəndən sonra heç kim görmür, mən evə ağlaya-ağlaya gedirəm. Hər tamaşadan sonra... Fikirləşirəm ki, tamaşa özü yeriyir, daha mən kimə lazımam? Özümü kimsəsiz və yetim kimi hiss edirəm...

– 75 yaşınız tamam olanda hansı hissləri keçirdiniz?

– Bu yaşa çatacağımı heç gözləməirdim...

– Həyatda istədiklərinizə nail olmusunuzmu?

– Həyatda istədiklərimə o qədər də nail ola bilməmişəm. Ancaq sənətdə Tatarıstan Dövlət Akademik Dram Teatrındakı "Aydın", Gənc Tamaşaçılar Teatrındakı "Söhrab və Rüstəm", Akademik Milli Dram Teatrındakı "Darıxma, ana!", "Qəribə oğlan",

"Büllur sarayda", "Özümüzü kəsən qılınc", Köln-Düsseldorf Almaniya Türkl Dövlət Teatrında Bəxtiyar Vahabzadənin "İkinci səs" və Ü.Hacıbəylinin "Arşın mal alan", Aşqabadda Nəcəf bəy Vəzirovun "Yağışdan çıxdıq, yağmura düşdük", bir də Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrında Şəfiqə Axundovanın "Gəlin qayası" operası – 10 tamaşam bəs edər, deyim ki, rejissoram. Mən vaxtın çox hissəsini özümə tələbkar ola-ola uduzmuşam.

– Vaxt nədir?

– Bəzən heç nə, bəzən ömrünün hamısını aparan amansız bir fakt. Axırını xarakterik xüsusiyyətim bundan ibarətdir: istərdim ki, öləndən sonra, heç olmazsa, yüz nəfər öz arzusu ilə gəlib məni yola salsın. Öz arzusu ilə, təhriklə yox. Mən özüm can verəndə deyə bilim ki, bu dünyada mən də yaşamışam...

01.09. 2010.

"Tamaşaçı alqışını eşitmək sənətkar üçün böyük xoşbəxtlikdir"

"Opera sənəti sevgi kimidir. Bu əlamə daxil olmaq da, oradan çıxmaq da çətindir".

Hafiz Quliyev:

Bu il milli operamızın 102 yaşı tamam oldu. Opera və Balet Teatrının baş rejissoru Hafiz Quliyev isə bu il 50 yaşını tamamlayıb. Bu illərin tən yarısı bu sənət məbədi ilə bağlıdır.

Çalışdığı teatr həyatının ayrılmaz hissəsi sayan rejissor opera sənətini sevgi ilə müqayisə edir. Ən böyük sənət əsərləri də sevgidən yaranır. 25 il ərzində Opera və Balet Teatrının səhnəsində Ü.Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun", "Koroğlu" operalarını, "Arşın mal alan", "O olmasın, bu olsun" operetalarını, Z.Hacıbəyovun "Aşiq Qərib", F.Əmirovun "Sevil", Ş.Axundovanın "Gəlin qayası", S.Ələsgərovun "Solğun çiçəklər", N.Əliverdibəyovun "Cırtan", R.Mustafayevin "Vaqif" operalarını böyük sənət sevgisi ilə səhnələşdirib.

Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının baş rejissoru, Əməkdar incəsənət xadimi Hafiz Quliyevlə teatr mövsümünün son günlərində görüşdük.

– Teatrlarımız mövsümü başa vurur. Bu mövsüm Opera və Balet Teatrı üçün nə ilə yadda qalan oldu?

– Hər il olduğu kimi, bu mövsümdə də Opera və Balet Teatrının yadda qalan sənət hadisələri oldu. Keçən il ölkəmizdə "Uşaq ili" elan olunduğundan uşaqlar üçün iki tamaşa – Nazim Əliverdibəyovun "Cırtan" nağıl-operasını və lohan Ştrausun "Düyməcik" baletini hazırlayıb balaca tamaşaçılarımıza təqdim etdik. Bütün dünyada belə bir təcrübə var: uşaqları lap erkən yaşlarından ciddi musiqiyə, ciddi incəsənətə alışdırmaq lazımdır ki,

böyüyəndə ciddi sənətə meyil etsinlər. Bu baxımdan hər il teatrımızda uşaqlar üçün opera və balet nümunələri hazırlayırıq.

Opera və Balet Teatrının özünəməxsus cəhətləri var. Biz bu teatr vasitəsilə Azərbaycan bəstəkarlarının opera və baletlərini dünya tamaşaçılarına, eyni zamanda, dünya klassik opera və balet əsərlərini Azərbaycan tamaşaçısına təqdim edirik. Bu gün Bakıya gələn əcnəbi qonaqların əksəriyyəti birinci növbədə bu teatra üz tutur, burada Azərbaycan musiqisi, incəsənəti ilə yaxından tanış olmaq imkanı qazanırlar. Əcnəbi tamaşaçılar teatrdan çox böyük təəssüratla ayrılırlar. Dünya teatr səhnələrində təqdim olunan ən məşhur opera və balet əsərləri bizim teatrdə oynanılır. Dünyanın tanınmış opera və balet ulduzlarını teatrımıza dəvət edirik, onlar kollektivimizlə birlikdə tamaşalarda çıxış edirlər.

Bu mövsüm "Leyli və Məcnun" operası 102 illik tarixində ilk dəfə dastanın doğulduğu yerdə – ərəb dünyasında nümayiş olundu. Qətərdə Azərbaycan Mədəniyyəti Günləri keçirildi. Bu səfərə zəngin proqramla getmişdik. Opera sənətimizin şah əsərlərindən olan "Leyli və Məcnun" orada nümayiş olundu və çox yüksək səviyyədə, maraqla qarşılandı.

Teatrımız üçün bu mövsümdə yaddaqalan bir sənət hadisəsi də iyun ayında Şəkidə keçirilən "İpək yolu" I Beynəlxalq Musiqi Festivalında baş verdi. "Leyli və Məcnun" və "Şah İsmayıl" operalarını ilk dəfə olaraq açıq havada, təbii dekorlarla göstərdik. Düzdür, biz bu operaları qısaldılmış kompozisiya şəklində (hərəsi 1 saat) təqdim etdik, bununla belə, bu ideya çox yaxşı qarşılandı, müsbət fikirlər söylənilirdi.

Bu mövsüm mənim üçün bir məqamla da yaddaqalan oldu. 2003-cü ildə Ankarada Ü.Hacıbəylinin "Arşın mal alan" əsərini tamaşaya qoymuşdum və tamaşa çox böyük uğur qazanmışdı. Elə oldu ki, Türkiyə tərəfi məni bu mövsümdə Samsun Dövlət Opera və Balet Teatrına dəvət etdi. 2009-cu ilin dekabrında orada "Arşın mal alan" əsərini səhnələşdirdim, 2010-cu ilin yanvarında tamaşa teatrın repertuarında oldu. Türkiyədə ən yaxşı tamaşalar yay qastrollarında, yay turnesində göstərilir və

"Arşın mal alan" tamaşası da Türkiyəni qarış-qarış gəzir. Mənim üçün önəmli olan hadisələrdən biri də budur.

Bundan əlavə, teatrımızın özünün repertuar siyasəti var. Ən böyük, ən ciddi incəsənəti yaşatmaqla yanaşı, yeni tamaşaçıları teatra cəlb etmək də önəmlidir. Başa çatan mövsümü həm də ona görə uğurlu sayıram ki, səhnəmizdə gözəl sənət nümunələri göstərildi və nümayiş olunan hər bir tamaşa anlaşıqla keçdi.

– "Opera teatrına münasibət heç vaxt birmənalı olmayıb" – bu sizin qənaətinizdir. Belə qənaətə gəlməyinizin səbəbi nədir?

– Opera janr etibarən ilə ağır, çətin bir janrdır. Ola bilsin ki, bütün təbəqələrdə bu eyni cür qavranılmır. Amma təcrübəmdən belə bir qənaətə gəlmişəm ki, opera sənəti sevgi kimi bir şeydir. O aləmə daxil olmaq da, o aləmdən çıxmaq da çətinidir. Elə ki o aləmə düşdün, o sənətin aludəçisi oldun, artıq o aləmdən çıxma bilmirsən.

– Opera və Balet Teatrı, bir qayda olaraq, ənənələrinə sadıq qalır. Ancaq tamaşaçı zövqü dəyişir. Nə etmək lazımdır ki, tamaşaçı zövqü ənənəni qəbul etsin?

– Söz yox ki, hazırda dünya teatrlarında müxtəlif istiqamətlər var. Ancaq bu gün ən çox qəbul olunan da elə klassik formadır. Çünki klassikanın içində bir müasirlik xətti var. Əgər bu gün Ü.Hacıbəylinin yüz il əvvəl yazdığı musiqiyə böyük heyranlıqla qulaq asırıqsa, demək, müasirlik xətti o klassikanın içindədir. Böyük teatrlar da, adətən, ənənəvi və klassik yolla gedirlər. Çünki biz böyük teatrdə böyük sənəti yaşadıırıq və böyük sənətə baxmaq üçün tamaşaçılar hazırlayırıq. Əslində, mühafizəkar adam deyiləm, amma incəsənətimizdə, mədəniyyətimizdə nə gözəldirsə, onu qoruyub gələcək nəsillərə ötürməyin tərəfdarıyam.

– 14 ildir ki, böyük bir teatrdə baş rejissor vəzifəsində çalışırsınız. Təbii ki, rejissordan yüksək zövq, fantaziya tələb olunur. Bu gün tamaşaçıları heyrləndirmək o qədər də asan deyil. Sənət işə heyrləndirməlidir...

– Rejissorun mütləq dünyagörüşü, zövqü, elmi, savadı və bundan da əvvəl fitri istedadı olmalıdır. Üstəlik rejissor işləməli,

tər tökməlidir. Çalışmam ki, işin öhdəsindən gəlim. Bu sənətdə müşahidə və fantaziya da əsas şərtlərdəndir. Rejissor istəyir ki, fantaziyasını hər yerdə nümayiş etdirdin. Amma opera teatrında belə bir spesifik xüsusiyyət var ki, fantaziyanı bəstəkarın yazdığı musiqi taktlarına sığışdırmağa məcbursan. İkinci çətinlik isə o taktların işində fantaziyanı göstərə bilmək bacarığıdır. Əsl sənət qarşısında isə tamaşaçılar mütləq heyrlənir. Bu anları görmək, tamaşaçı alqışlarını eşitmək hər bir sənətkar üçün ən böyük xoşbəxtlikdir.

– Teatrda çalışmaqla yanaşı, Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində aktyor və rejissor sənətindən dərs deyirsiniz. Bütün bunlara necə vaxt tapırsınız?

– Mən tələbə olanda müəllimlər həmişə deyərdilər ki, üç cür – praktik, nəzəri, pedaqoq rejissorlar olur. Ən maraqlı və püxtələşmiş rejissor bu üçünü özündə birləşdirə bilənlərdir. Həvəs, maraq, zəhmət olan yerdə isə həmişə vaxt tapmaq mümkündür.

– Deyirlər, rejissor tamaşaçı ilə səhnə arasında vasitəçidir. Siz necə düşünürsünüz?

– Mən ilk məşqlərdə çox çilgün görünürəm, tamaşa hazırlana yaxın aktyorlarla tamaşaçı arasında əriyirəm. Çünki mənim ifadə vasitəm aktyor, ifadə vasitəmi qəbul edən isə tamaşaçıdır. Sənin işini necə ifadə edəcəklər və tamaşaçılar bu işi necə qəbul edəcəklər – bu, əslində, maraqlı, tamaşadan-tamaşaya dəyişən bir vəziyyətdir.

– Opera və Balet Teatrında mövsüm ərzində neçə tamaşa təqdim olunur?

– Repertuarımızda tamaşaların sayı 40-dan çoxdur. Həftədə 3-4 opera və balet tamaşası nümayiş olunur və çalışırıq ki, tamaşaçılara milli və dünya əsərlərini növbəli şəkildə təqdim edək. Eyni zamanda, yeni ifaçılar cəlb edirik. Bu, vacib şərtidir. Məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, teatrda baş rola bir opera sənətçisi hazırlamaq, bir tamaşa qoymaq qədər məsuliyyətli işdir. Bir obraz üzərində 6-7 ay çalışmalı olursan. İstedadlı gənclərə opera səhnəsində sınaq imkanı verilir. Kim Opera və Balet Teatrının

səhnəsində özünü ifadə eləmək gücünə qadirdirsə, burada qalır. Teatrın yeni ifaçılara həmişə ehtiyacı var. Yaradıcı heyət təzələndikcə teatrın coşqusu da artır. Buna görə də biz teatra davamlı olaraq istedadlı gəncləri dəvət edirik.

– Mayın 10-da 50 yaşınız tamam oldu. Ömrünüzün yarısını bu teatrda keçirmisiniz. Teatr sizin üçün nədir?

– Bu teatr mənim üçün çox böyük bir sənət məkanı, həyatımın bir hissəsidir.

– Teatr mövsümü bağlanır, siz mövsümü nə zaman yekunlaşdıracaqsınız?

– İyulun 20-də rəsmi olaraq mövsümü bağlayacağıq. Ancaq elə həmin gün – iyulun 20-də teatrımızın simfonik orkestri TÜRKSOY-un xətilə İstanbulda "Koroğlu" operası ilə çıxış edəcək. Avqust ayında isə teatrımızın simfonik orkestri Avropada ən möhtəşəm musiqi festivallarından biri olan Münhen Opera Sənəti Festivalində iştirak edəcək.

– Bəs yeni teatr mövsümünü necə qarşılamaq fikrindəsiniz?

– Sentyabrın 18-i – dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin doğum günü Azərbaycanda musiqi bayramı kimi qeyd olunur. Hər il teatrımız yeni mövsümü Üzeyir bəyin bir əsəri ilə açır. Çox güman ki, mövsümü "Koroğlu" operası ilə açacağıq. Mən həmişə deyirəm, Ü.Hacıbəylinin möhtəşəm musiqisi, "Koroğlu"nun "Uvertürə"sı ilə başlanan mövsüm Allahın köməyi ilə yaxşı olmalıdır.

16.07.2010

Sənətinin paşası – Azər Paşa Nemətov

Qısa arayış:

Azər Paşa Zəfər oğlu Nemətov 1947-ci il avqustun 13-də Bakı şəhərində anadan olub. 1965-1970-ci illərdə Teatr İnstitutunun rejissorluq fakültəsində təhsil alıb.

1972-ci ildə Gənc Tamaşaçılar Teatrında rejissor assistenti, sonra isə quruluşçu rejissor işləyib. İlk dəfə A.Aleksin "Qardaşım klarnet çalır" əsərini Gənc Tamaşaçılar Teatrının rus bölməsində tamaşaya qoyub.

1973-1978-ci illərdə Sankt-Peterburqun Gənc Tamaşaçılar Teatrında çalışmaqda yanaşı, Leninqrad Dövlət Teatr, Kino və Musiqi İnstitutunda dərs deyib. Bakıya qayıtdıqdan sonra 1983-1990-cı illərdə Gənc Tamaşaçılar Teatrında rejissor, baş rejissor və bədii rəhbər vəzifələrində çalışıb. 1990-cı ildən Akademik Milli Dram Teatrında quruluşçu rejissor vəzifəsində işləyib. 2004-cü ildən Teatr Xadimləri İttifaqının sədridir. 1987-ci ildə Əməkdar incəsənət xadimi, 2002-ci ildə Xalq artisti fəxri adına layiq görülüb.

Azər Paşa Nemətov o rejissorlardandır ki, sənətdə hər kəsin görə bilmədiyini görür, duya bilmədiyini duyur, bacara bilmədiyini bacarır. Quruluş verdiyi 80-ə yaxın tamaşa, o cümlədən Vilyam Şekspirin "Hamlet", "Afinalı Timon", Elçinin "Ah, Paris, Paris", "Mənim sevimli dəlim", "Mənim ərim dəlidir", Arif Süleymanovun "Tufandan əvvəl" və s. səhnə əsərləri orijinallığı, həyatiliyi və çoxqatlılığı ilə milli teatrımızın ən gözəl nümunələrindən sayılır.

Rejissor Teatr Xadimləri İttifaqında yaradıcı gənclər laboratoriyasını yaradıb və onun rəhbərliyi ilə burada Qurban Səidin "Əli və Nino", Şekspirin "12-ci gecə" tamaşası hazırlanıb.

Teatr elə bir aləmdir ki, bu aləmin əsl sənətkarı – paşası, xanı, padşahı ölkələr fəth etməsə də, qəlbləri fəth edir. Azər Paşa Nemətov bu mənada xoşbəxt sənətkardır.

Azər Paşa Nemətov köhnə kişilərə bənzəyir. Baxmayaraq ki, yeni düşüncəsi, yeni baxışı ilə həmişə zamanı qabaqlamağı bacarıb. Ancaq görünüşü, zəhmi, sözbütövlüyü ilə ötən əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış ziyalılarımıza oxşayır.

Rejissorun rejissor oğlu

Azər Paşa XX əsr Azərbaycan teatrında özünəməxsus yeri olan istedadlı rejissor Zəfər Nemətovun ailəsində dünyaya gəlib. Uşaq yaşlarından musiqiyə böyük maraq göstərmiş. Bu da təsadüfi deyil. Əmisi Hacığa Həmətov Üzeyir Hacıbəylinin sevimli tələbələrindən biri olub, istedadlı bəstəkar imiş, Böyük Vətən müharibəsində həlak olub. Tələbəsini çox yüksək qiymətləndirən Üzeyir bəy Bakıda onun dəfnini təşkil edib, haqqında nekroloq yazıb. Atasını əmisi Hacığanın arzularını davam etdirmək üçün Azər Paşanı musiqiçi görmək istəyirdi.

– Mən Bülbül adına orta ixtisas musiqi məktəbinin bəstəkarlıq şöbəsində bəstəkar Nazim Əliverdibəyovun tələbəsi olmuşam. Görkəmli bəstəkar idi. 9-cu sinifdə oxuyarkən imtahan verirdik, təsadüfən böyük bəstəkar Qara Qarayev imtahana gəldi. Mən də iddialı idim, götürüb piano və orkestr üçün konsert yazmışdım. Özüm ifa etmədim, iki pianoçu royaldə çalırdı. İfa bitəndən sonra Qara Qarayev soruşub ki, bunu yazan kimdir. Müəllimim adıma, soyadıma deyib. Zəfərin oğlu olduğumu bilib. Sonra məni yanına çağırırdı, söhbət elədik, əmim barədə danışdı. Dedi ki, sən çox böyük imkanların var. Konservatoriyada təzə kurs götürmüşəm, gələrsən yanıma. Mən Bülbül adına məktəbdə oxuya-oxuya bir il konservatoriyada Qara müəllimin dərslərində iştirak etdim. Qara Qarayev böyük bəstəkar olmaqla yanaşı, çox ciddi, maraqlı, yüksək yumor hissi olan, ensiklopedik biliyə malik bir insan idi.

Azər Paşa musiqini sevsə də, musiqiçi olmadı. Niyətini özü deyəcək.

– Uşaq olanda atam bir necə dəfə məni özü ilə teatra aparmışdı. Çox xoşuma gəlmişdi. Elə bil ki, nağıllar aləminə düş-

müşdüm. Teatrı görəndən sonra musiqi mənim üçün ikinci plana keçdi. Hərçənd ki, musiqi ilə beş yaşından məşğul olurdu.

Orta məktəbi bitirib sənədlərimi Teatr İnstitutunun rejissorluq fakültəsinə verdim. İmtahan verəndə yaşda da, boyda da, çəkiddə də abituriyentlərin hamısından kiçik idim. Üstəlik, dişim ağrıyırdı, üzüm iki tərəfdən şişmişdi. İmtahanda teatr sənətinin qüdrətli sənətkarları – Mehdi Məmmədov, Tofiq Kazımov, Adil İsgəndərov, Rza Təhmasib oturmuşdular. Məni bir saat 20 dəqiqə sorğu-sual elədilər, nəticədə beş aldım.

İllər keçəcəkdə, Azər Paşa sənətdə çox imtahanlar verəcək, çox beşlər alacaqdı. Ancaq böyük sənətkarlardan aldığı o beşi heç unutmayaçaqdı.

– Atamı həm həyatda, həm sənətdə özümə birinci müəllim sayıram. Atam böyük ziyalı, böyük rejissor idi. İlk tamaşamın premyerası olanda atam gələ bilmədi, xəstəxanada idi. Tamaşaya bir ildən sonra gəlib baxdı. Tamaşadan sonra gəldim evə, anam dedi ki, atan bu gün tamaşada olub. Gəldi mənə dedi ki, Azər balacılıqda "böyük-böyük danışdı", inanmırdım, indi deyirəm ki, oğlunun dili də var, dilçəyi də!

Bu tək atanın oğula yox, böyük rejissorun gənc rejissora verdiyi qiymət idi.

Avtoritet

Azər Paşa üçün teatr sənətində dünən də, elə bu gün də ən böyük avtoritet Adil İsgəndərov olub. Sənətdə isə heç kimə bənzəmək istəməyib. Öz yolunu axtarıb, öz yolunu tapıb.

– Mən heç vaxt heç kimin qarşısında nə baş əymişəm, nə də yalan danışmışam. Hesab edirəm ki, o mənada çox layiqli sənət ömrü yaşamışam. Heç vaxt heç kimə xain çıxmamışam, mərd olmuşam. Kənardan elə görünür ki, mən çox rahat həyat yaşamışam. Amma mənim çox narahat həyatım olub. Mənim üçün heç vaxt, heç kəs şərait yaratmayıb, o barədə mən heç kəsə borclu deyiləm. Gənclik dövrlərimdə sənətdə irəliləmək mənim üçün çox çətin olub, ona görə ki hazırladığım tamaşalar başqa tamaşalardan seçilib. Odur ki mənə yol açmaqdan çox, mane olmağa çalışıblar. Mən isə ortaya tamaşa qoyurdum və tamaşalarımı sevirdilər.

Teatrı çox sevirəm

Azər Paşa Nemətovun fikrinə rejissorlar müxtəlif olur. Hər kəs təhsil alıb rejissor sənətinə yiyələnə bilər, ancaq istedadı, fərqli düşüncəsi, fərqli baxışı, fərqli yozumu yoxdursa, ondan rejissor olmayacaq.

Görəsən, rejissor özü quruluş verdiyi hansı tamaşaya təkrar-təkrar baxmaq istərdi?

– Bütün tamaşalarım. Mən tamaşalarımın hamısını sevirəm. Baxıram, yorulanda yenə gedib baxıram. Çünki mən, ümumiyyətlə, teatrı çox sevirəm. İlk dəfə teatra gedəndə səhnənin spesifik qoxusu ürəyimi fəth eləmişdi. İndi də çox xoşlayıram, səhnədə, zalda heç kim olmasın, qaranlıqda oturub o qoxu ilə nəfəs alım. Həm rənglərin, həm parçaların, həm döşəmənin, həm divarların qoxusu elədir ki, onu heç yerdə oradakı kimi hiss edə bilməzsən.

– Nə vaxtsa ürəyinizdən aktyor olmaq keçibmi?

– Aktyor sənətini çox sevmişəm, indi də sevirəm. Hərçənd ki aktyorlar deyirlər, biz rejissordan asılıyıq, mən hesab edirəm ki, aktyorluqdan azad sənət yoxdur. Çünki aktyor sonda səhnədə tamaşaçı ilə təkbətək qalır, tam azaddır. Tamaşaçını arxadan aparır. Rejissor zalda oturub baxır, heç nə edə bilmir. Tamaşa başlayanda sükan artıq aktyorun əlində olur. Hesab edirəm ki, yaxşı aktyor rejissorla işləməyi bacarmalıdır.

Azər Paşa müəllim deyir ki, teatr canlı sənətdir, daima hərəkətdədir. İrəli gedəndə hər şey ola bilər: bürəyə də bilər, yağışa, tufana da düşə bilər. Bütün bu yolları keçə-keçə teatr yaşayır. Yaşayacaq da! Bu sənət ölümsüzdür.

Teatr Xadimləri İttifaqının sədri Azər Paşa Nemətov son illər burada həyata keçirilən layihələrdən də danışdı.

– Bu il bizim "2+1" adlı teatr festivalımız olacaq. Kim istəsə bir, iki və üç nəfərlə tamaşa hazırlayıb göstərə bilər. Bu festival noyabrın ortalarında baş tutacaq. Həsən Əblucun xatirəsinə həsr olunmuş bədii qiraət müsabiqəsini də keçirməyə hazırlaşırıq. Mirzə Fətəli Axundzadənin 200 illik yubileyi ilə bağlı "Axundzadə dərsləri" təşkil edirik. Hesab edirəm ki, bu gün

bizdə dramaturgiya axsayır. Gənc nəslə bu dərslərə cəlb etməklə onlarda dramaturgiyaya həvəs və maraq yaratmaq istəyirik.

Görəsən, rejissor özünə ən çox hansı sualı verir?

– Mənim çoxlu arzularım var. Fikirləşirəm ki, görəsən, onları görəcəyəm, ya yox?

Azər Paşa müəllimin arzuları çoxdur. Kosmosa getməkdən tutmuş, Yer kürəsini qarış-qarış gəzməyədək. Bu il arzularından biri də gerçəkləşib. "Ömrüm boyu arzum idi ki, Çində olum. Çinin qədim tarixi, mədəniyyəti məni çox maraqlandırır. Kosmosdan görünən Çin səddini görmək istəyirdim. Bu il qismət oldu. Çində oldum, Çin səddinə tamaşa etdim.

Azər Paşa müəllimin arzularından biri də budur ki, öz teatrı olsun.

Bu mövzuda bir xeyli söhbət edirik. Teatrın adı, ilk tamaşası barədə danışırıq. Təbii ki, arzu kimi... Gerçəkləşməyə qayıdırıq. Hazırda Azər Paşa Nemətov İlyas Əfəndiyevin "Sən həmişə mənimləsən" əsərini Akademik Milli Dram Teatrında tamaşaya hazırlayır. İlk dəfədir ki, İlyas Əfəndiyev yaradıcılığına müraciət edən rejissor Həsənzadə roluna Fuad Poladovu, Nargilə roluna Məsmə Aslanqızını dəvət edib. "Mənim arzularımdan biri də Lev Tolstoyun "Hacı Murad" əsərini tamaşaya qoymaqdır. Bu tamaşanı da, inşallah, Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında hazırlayacağam".

Hər il avqustun 13-də Azər Paşa Nemətov ad gününü yaxın dostları ilə birgə bağda qeyd edir. Uşaq vaxtı Abdulla Şaiqin ona hədiyyə etdiyi balaca gümüş çəngəl-bıçağı və Aleksandr Tuqanovun ona bağışladığı üstü yazılı balaca gümüş qədəhi bu günə kimi əziz xatirə kimi qoruyub saxlayır.

Ömrünün 64-cü yayını yaşayan Azər Paşa Nemətov dənizə baxmağı çox sevir. Ucsuz-bucaqsız dənizdə nə vaxtsa arzularının dalınca gedən ağ gəmi görünür.

Bu ağ gəmi inanıq ki, hələ uzun illər Azər Paşa Nemətovun arzularının dalınca gedib bu arzuları gerçəkləşdirəcək...

12.08.2011

"Səhnə aynadır, tamaşaçı orada özünü görməlidir"

*O, səhnəyə, səhnə ona yaraşır...
O, səhnədə özünü unudub, başqa bir ömür yaşayır...*

O, teatrı aylanca yox, məktəb adlandırır...

O, sənətkarlığı ilə tanınır, sevilir, alqışlanır...

Nəcəf bəy Vəzirov adına Lənkəran Dövlət Dram Teatrının aktyoru, Xalq artisti Qabil Quliyev o sənətkarlardan ki, şəxsiyyəti ilə sənəti, əzəmətli səsi ilə aydın diksiyası, istedadı ilə sənətkar azadlığı birini tamamlayır.

...1973-cü ilin soyuq dekabr günlərinin birində ürəyi sənət eşqi ilə döyünən gənc bir aktyor Lənkəran teatrının qapısından içəri keçdi. Keçdi və bir daha geri qayıtmadı. Böyük səhnələrə sığışmayacaq arzularını, istəklərini balaca səhnədə qeyri-adi həvəslə, bacarıqla, ürəklə gerçəkləşdirdi. Balaca səhnə tamaşaçıların gözündə böyüdü, genişləndi, gözəlləşdi. Prometei insanlara işıq oğurlayıb gətirdiyi kimi, Qabil Quliyev Lənkəran Teatrına təhsil aldığı sənət ocağından, çalışdığı sənət məbəbindən sənət işığı gətirdi.

O vaxtdan nə az, nə çox, 38 il keçir...

38 ildə Qabil Quliyev Lənkəran Dövlət Dram Teatrında bir-birinə bənzəməyən, tamaşaçıları güldürməkdən çox düşündürən 100-dən artıq rola səhnə həyatı verib. Hərdən keçib-gəldiyi sənət yoluna dönüb baxanda xəyalları bir anlıq uşaqılıq illərinə yollanır...

Gerçəkləşən arzular

Haşiya: Kənd uşaqlarını xoşbəxt etmək çox asandır. Əgər ucqar bir kəndə paytaxtdan "teatr göstərənlər" gəlibsə, hamı

sevinəcək, hamıdan da çox sevinən isə uşaqlar olacaq. Uşaq olanda onların da kəndlərinə "teatr göstərən" gələrdi. Tamaşadan sonra uşaqların gözlərinin qabağında yeni bir dünya açıları. Aktyorlar gəldikləri kimi, özlərindən sonra bir il bəs edəcək sevinc qoyub gedərdilər. Deyəsən, elə o xoşbəxt günlərin birində – aktyorların hərəkətini təqlid edə-edə ürəyində sənətə qarşı sonsuz bir duyğu hiss etdi.

Kənddən şəhərə – 1 sayılı məktəbə oxumağa gedəndə də diqqətini ilk çəkən Pionerlər Evinə Səttar müəllimin yaratdığı dram dərnəyi oldu. İlk dəfə qiraət gecələrində və bir də Cəfər Cabbarlının "1905-ci il" əsərində səhnəyə çıxdı.

İllər keçdi və həyat sübut etdi ki, onun teatra olan marağı, sevgisi ötəri bir həvəs deyilmiş.

Orta məktəbi bitirib sənədlərini Neft və Kimya İnstitutuna (indiki Neft Akademiyası) verib yüksək qiymətlərlə bu təhsil ocağına daxil olsa da, bir il sonra 1968-ci ildə ürəyinin istəyi ilə sənədlərini Teatr İnstitutuna verir.

– İndiyə kimi yadımdadır, qabiliyyət imtahanında Əliheydər Ələkbərov, Rza Təhmasib, Şəfiqə Məmmədova kimi sənətkarlar əyləşmişdi. Məndən nə etüd istədilər, nə də ritmimi yoxladılar, soruşdular ki, nə hazırlamısən? Dedim, Mikayıl Müşfiqin bir şeirini, bir də Maksim Qorkinin "Fırtına quşu"ndan bir parça hazırlamışam. Mənə qulaq asandan sonra dedilər ki, daha bu abituriyentdən ayrı şey soruşmaq lazım deyil. Yeganə abituriyent idim ki, imtahanların hamısından beş almışdım. Beləcə, mən instituta daxil olub Əliheydər Ələkbərovun kursunda oxudum.

Tələbəlik illərində Akademik Dram Teatrında yardımçı aktyor kimi çalışan Qabil Quliyev böyük sənət ocağında əsl məktəb keçir. Ali məktəbi qırmızı diplomla başa vurur. Təyinatla onu Sumqayıt Dövlət Musiqili Dram Teatrına göndərsələr də, bu təyinatla razılaşmayıb hərbi xidmətə yollanır. Moskvadakı hərbi kino bazasında xidmət edir. Kütləvi səhnelərin çəkilişlərində iştirak edir, kaskadyorluq sənətinin sirlərinə yiyələnir. Bir

ildən sonra hərbi xidmətini başa vurub vətənə dönür. Bir neçə filmdə kaskadyorluq eləsə də, alın yazısını kim dəyişə bilər ki? Yollar onu Lənkəran Dövlət Dram Teatrına gətirir...

Yaratmaq yaradana məxsusdur

– Mən bu teatra gələndə ən təcrübəli kadr sayılırdım. Çünki böyük sənət məktəbi keçmişdim. Teatrın zirzəmisindən tutmuş, tavanına kimi hər şeyi bilirdim. Gələndə kimi dövlət tədbirlərini də mənə həvalə elədilər. Kollektiv kiçik olsa da, teatrda çoxlu əsərlər hazırlanırdı. Daima yük altında idik, baş qaşımağa vaxtımız olmurdu.

Qələbənin 30 illik yubileyi münasibəti ilə teatrda M.Musi-yenkonun "Nəsillər, eşidin" əsəri tamaşaya qoyuldu. Çox maraqlı bir əsər idi.

"Nəsillər, eşidin" tamaşasındakı ilk rolu ilə tamaşaçıların rəğbətini qazanan Qabil Quliyev bir-birinin ardınca yadda qalan, maraqlı, tamaşaçılar tərəfindən sevilən rollar yaradır. C.Məmmədquluzadənin "Ölülər"ində İsgəndər, Ü. Hacıbəylinin hekayə və felyetonları əsasında hazırlanmış "Olanlardan keçənlərdən" tamaşasında Mirzə rolları onun adı yox, qeyri-adi bir aktyor olduğunu sübut edir. Bu tamaşalar lentə alınaraq Azərbaycan Dövlət Televiziyasının "Qızıl fondu"na daxil edilir. 29 yaşı tamam olmamış Qabil Quliyevə Əməkdar artist fəxri adı verilir.

Haşiyə: Qürurlu olduğu qədər təvazökar, zəhmli olduğu qədər sadə olan Qabil Quliyev rolları barədə belə deyir: "Mən rol yaratmamışam, yaratmaq yaradana məxsusdur, mən rolu oynamışam. Aktyor ömrü boyu yaddaşlarda qalan, uğurlu sayılan ən çox 3-4 obraz oynaya bilər. Mənim üçün ən əziz rollarım alınmayan obrazlarımdır. Yəni mən onu özüm istədiyim qədər, özüm istədiyim tərzdə, formada oynamamışam".

Lənkəran teatrı dünya ədəbiyyatına da tez-tez müraciət edir. Qabil Quliyevin Gilyermo Fiqeyredonun "Ezop" tamaşasında oynadığı Ksanf, Mikloş Xubainin "Neron" tamaşasında Pavel, Qriqori Qorinin "Herostratı unudun" tamaşasındakı Kleon rolları

aktyorun obrazlar qalereyasının ən yaddaqalan sənət nümunələrindəndir.

Son illərdə Lənkəran teatrı "Çar Edip", "Ezop", "Neron" əsərləri ilə bir neçə xarici ölkədə olub, festivallarda iştirak edib və bu tamaşalar maraqlı tamaşalar kimi yadda qalıb.

Əməkdar artist adını alandan 20 il sonra isə Qabil Quliyev Xalq artisti fəxri adına layiq görülüb.

– Hökumətimiz, şəxsən cənab prezidentimiz böyük etimad göstərdi, əməyimi qiymətləndirdilər, fəxri ad verdilər. Bəzən aktyorlar fəxri adlara nail olandan sonra onlara elə gəlir ki, öz işlərini bitiriblər. Amma sənətkarın qiymətləndirilməsi sənət adamının boynuna daha böyük vəzifə, daha böyük məsuliyyət qoyur. Səni qiymətləndirirlərsə, daha böyük işlər görməlisən.

Sənət əyləncə deyil

Qabil müəllimin klassikaya münasibəti də fərqlidir:

– Bu gün Azərbaycan teatrının səhnəsinə hansı əsər gəlişə-gəlsin, ona klassik formatda yanaşmaq daha gözəldir. Ona görə ki səhnə aynadır. Tamaşaçı orada özünü görməlidir. Tamaşaçı orada özünü görmürsə, deməli, sənin aynanda ləkə var, yaxşı təmizləməmişən. Bir də çox zaman deyirlər, teatr əyləncədir, istirahət yeridir, əslində, teatr insanların düşüncələrini formalaşdıran bir məkandır. Çox zaman insanlar cəmiyyətdə görüb deyə bilmədiklərini gəlib tamaşada aktyorun dilindən eşidəndə təskinlik tapır. Bu mənada teatr məktəbdir. Teatra yüngül bir əyləncə kimi baxmaq yolverilməzdir. Mən Lənkəran Dövlət Universitetində 12 il etika-estetika-kulturologiyadan dərslər demişəm. Estetikada belə bir şey var, bütün sənət növləri özündə zamanın ruhunu daşıyır. Yaşadığımız zamanın ruhu da bugünkü sənət əsərlərimizə hopub. Özündə bugünkü zamanın yükünü daşıyır. Əgər bu gün tamaşaya qoyulan hər hansı bir sənət nümunəsi cəmiyyətin həyatındakı ziddiyyətləri, anlaşmazlıqları, çatışmazlıqları özündə əks etdirə bilmirsə, heç olmazsa, onun çıxış yolunu göstərə bilmirsə, əslində, o sənət, o sənət ada-

mı heç kimə lazım deyil. Sənətin gücündən qorxanlar deyirlər, sənət əyləncədir. Sənət əyləncə deyil. Hər bir xalq kənarında onun mədəniyyəti ilə tanıyırlar. Mədəniyyət böyük anlayışdır.

Qabil müəllim deyir ki, dünyada peşələr çox olsa da, sənət azdır. Tarixdə isə milləti yaşadan peşə yox, sənətdir. Peşələr insanlara maddi sərvət, sənət insanlara mənəvi sərvət qazandırır. Bir də sənətdə son nöqtə yoxdur, bu yol əbədidir...

Son haşiyə: Bilməyənlərə bunu da xatırlatmalıyam. Akademik Milli Dram Teatrının aktyoru, Xalq artisti Nurəddin Mehdi-xanlı Qabil Quliyevin kiçik qardaşıdır. Azərbaycan teatrında hər birinin öz yeri, öz çəkisi olan iki qardaş, iki böyük sənətkar bu gün öz sənətləri ilə, bacarıqları qədər teatr sənətinin yükünü, ağırlığını çiyinlərində daşıyır, teatr tarixinə öz adlarını təkrarsız rolları ilə yazırlar. Bax bu yerdə tamaşaçı alqışı mütləq lazımdır!

10.08.2011

"Mən teatrsız yaşaya bilmərəm"

...Həyatda olduğu kimi, səhnədə də bəxti gətirən və bəxti gətirməyən sənətkarlar var. Müsahibimiz sənədə həm bəxti gətirən, həm də bəxti gətirməyən aktyordur. Bəxti onda gətirib ki, Gənc Tamaşaçılar Teatrının səhnəsində 100-dək rol oynayıb, 20-dən çox tamaşaya quruluş verib, 70-ə yaxın filmdə çəkilib. Bəxti onda gətirməyib ki, rusdilli teatrda çalışıb, Azərbaycan tamaşaçısı onu az tanıyıb, böyük rollar üçün yaransa

da, ömrünün hansı məqamındasa səhnədən uzaqlaşıb. Ancaq o, oynadığı bütün rolları ürəklə oynayıb: "Qarşıma məqsəd qoymamışdım ki, məşhurlaşım, ad alım, mən, sadəcə, oynayırdım..."

...Onunla müsahibə üçün vədələşdiyimiz gün Bakıda o ki var yağış yağdı. Şıdırığı yağış bir çoxlarımızın iş-güc planlarını da pozdu. Amma həmin günə nəzərdə tutduğumuz müsahibə təxirə salınmadı. Aktyor, rejissor, prodüser, müəllim, Teatr Xadimləri İttifaqının sədr müavini, Xalq artisti Rafiq Əliyevlə yaradıcılıq yolundan, səhnədə yaratdığı rollardan – bir sözlə, sənətdən danışdıq...

Rafiq Əliyev 1949-cu ildə Füzuli rayonunun Merdini kəndində anadan olsa da, hələ uşaq ikən atasının işi ilə əlaqədar ailəliklə Bakıya köçürlər. O dövrdə rus dilinə böyük önəm verildiyindən, atası oğlunu rusdilli məktəbə qoyur. Rus dilində bir kəlmə bilməyən Rafiq üçün ilk sınaq ağır olur. Özü demişkən, çabalaya-çabalaya rus dilini öyrənir, orta məktəbi də yaxşı qiymətlərlə başa vurur. Ancaq atasının prokuror, anasının həkim görmək istədiyini övladları sonda ürəyinin səsinə qulaq asır, incəsənəti seçir...

– Orta məktəbdə oxuyanda bir dəfə dostlarımla Fioletov adına kluba getdik və ilk dəfə orada Həsən Əblucla tanış oldum. O, rus dərnyinə rəhbərlik edirdi. Bu dərnyəyə iki-üç dəfə gedib gələndən sonra həyatımı həmişəlik teatra bağladım...

Sənət axtarışı

İllər keçəcək, sənət axtarışına çıxan Rafiq Əliyevin yolları şimaldan – Kiyev, Moskva, Leninqraddan düşəcək, hərbi xidməti başa vuracaq və düz 7 ildən sonra M.Əliyev adına İncəsənət İnstitutunda tale yenidən onu Həsən Əblucla qarşılaşdıracaqdı. Bu işıqlı insanın sayəsində o, Gənc Tamaşaçılar Teatrının səhnəsində ilk rolunu oynayacaqdı. Bütün bunlar sonralar baş verəcəkdi....

Orta məktəbi bitirəndə Rafiq sənət yolunu özü seçmək istədi. Əl boyda bir kağız yazıb evi tərk etdi. Yox, evdən qaçmadı, əslində, arzularının dalınca qaçdı...

– Kiyevə getdim, İncəsənət İnstitutuna daxil olmaq istəyirdim. Xəbərim yox idi ki, orada qəbul imtahanları bir il rus, bir il Ukrayna dilində keçirilir. Bəxtimdən həmin il qəbul Ukrayna dilində oldu. Geri dönməyi özümə sığışdırmadım, qatara minib Moskvaya getdim. Moskvada da məlum oldu ki, qabiliyyət imtahanları çoxdan başlayıb, mərhələ-mərhələ seçim turları keçirilir. Bunu biləndə qatara minib bu dəfə də Leninqrada yollandım. Sənədlərimi Leninqrad Teatr və Kinematoqrafiya İnstitutuna verdim. Yenə də imtahanlara gecikmişdim. SSRİ-nin bir çox yerlərindən mənim kimi gələnlər vardı, seçim turunda 15 nəfərin içində məni seçdilər, çox istedadlı, bacarıqlı olduğumu bildirsələr də, sonda "sən ancaq Azərbaycan teatrı üçün yarıyarsan, danışığında qüsurlar var", – dedilər. Bu haqsız irad qəlbimə toxundu. Bunu qəbul imtahanında iştirak edən müəllimlərdən biri də hiss etdi. Məsləhət gördü ki, Mədəni Maarif İnstitutunda ilk dəfə eksperiment kimi televiziya və kino rejissorluğu kursu açılacaq, o müsabiqədə iştirak edim. Belə də oldu, müsabiqədə iştirak edib instituta qəbul olundum.

İki il burda təhsil aldım. Ancaq iki ildən sonra eksperiment kimi açılmış kursu Teatr və Kinematoqrafiya İnstitutuna köçür-

mək istədilər. Bu təhsil ocağında böyük sənətkarlardan dərs almışdıq, sənətin müəyyən sirlərinə bələd olmuşduq, hər şeyi yenidən başlaya bilməzdik. Odur ki təhsilimi yarımcıq qoyub hərbi xidmətə getdim və bu müddətdə hüquq fakültəsinə daxil olmaq üçün hazırlaşdım. Fikirləşirdim ki, sənət alınmadı, heç olmasa atamın arzusunu yerinə yetirirəm.

Bakıya gəldim, o zaman bacım A.Zeynallı adına orta-ixtisas musiqi məktəbində vokaldan dərs alırdı. Bir gün mənə məktəbin müəllimi Tamara Xəlilovanın yanına apardı. Yaxşı səsım olduğunu ona demişdi. Tamara xanım mənə qulaq asandan sonra dedi ki, sənın başqa sənət seçməyə ixtiyarım yoxdur. Bəlliklə, mən M.Əliyev adına İncəsənət İnstitutunun musiqili komediya fakültəsinə daxil oldum.

Rejissor üçün risk, aktyor üçün şans

Böyük sınaqlardan sonra Rafiq Əliyev çox sevdiyi sənət aləminə qədəm qoyur. Günlərin birində institutda Həsən Əbluc ilə qarşılaşır. Həsən Əbluc onu Gənc Tamaşaçılar Teatrının rus bölməsinə aparır və hazırladığı "Qaçış" tamaşasında ona 76 yaşlı adamın rolunu verir. Gənc aktyor bu rolun öhdəsindən məhərətlə gəlir və ömrünü Gənc Tamaşaçılar Teatrına bağlayır...

– Gənc Tamaşaçılar Teatrında il yarım işləyəndən sonra rejissor Azər Paşa Nemətov mənə "Bumbaraş" tamaşasında baş rolunu verdi. Rejissor üçün böyük risk, mənim üçün şans idi. Bu şansıdan, yəqin ki, düzgün istifadə etdim, çünki bu roldan sonra Azər Paşa Nemətov bütün baş rolları mənə həvalə elədi.

"Buraxılışdan sonrakı gecə", "Ötən ilin son gecəsi", "Necəsən, cavan oğlan?", "Üç müşketyor", "Aprel səhəri", "Buratino" və onlarca tamaşalarda yaratdığı rollar onu balaca tamaşaçıların sevimli aktyoruna çevirir. "Mən oynayarkən bir uşağa çevrilirəm" – deyən aktyor 20 il ərzində Gənc Tamaşaçılar Teatrının səhnəsində yaddaqalan rollar yaradır.

– 1990-cı ildə Azərpaşa Nemətov teatrdan gedəndən sonra mənim üçün böyük bir boşluq yarandı. Çünki o, istedadlı rejissor, böyük, əvəzolunmaz bir insandır. O gedəndən sonra özü-

mü rejissor kimi sınağı həm Azərbaycan, həm rus bölməsində tamaşalar hazırladım. Rus bölməsində 20-yə yaxın tamaşaya quruluş verdim, Azərbaycan bölməsində isə "Nəsrəddin", "Sarıköynək günəşi necə gətirdi?", "Çimnaz xanım yuxudadır" tamaşalarını hazırladım.

1990-cı ildən sonra özünü daha çox rejissor kimi sınayan Rafiq Əliyev "rejissorluq sənəti dünyanın ən çətin, ən ağır peşəsidir", – deyir.

– 2000-ci ildən "İbrus" teatrında çalışıram. Teatra tanınmış aktyorlar dəvət olundu. Fuad Poladov, Şükufə Yusifova, Mehriban Zəki, Fəxrəddin Manafov, Mələk Abbaszadə, Məbud Məhərrəmov, Sadiq Əhmədov və başqa sənətkarlar teatrdə fəaliyyətə başladılar. Mən də yenidən aktyor sənətinə qayıtdım. Molyerin "Tartuf" əsəri əsasında hazırlanmış "Tartuf Aqayevič" tamaşasında baş rolunu oynadım.

Aktyorun bu rolunu teatr ictimaiyyətini, sözün yaxşı mənasında, heyrləndirdi və Tartuf Aqayevič Rafiq Əliyevin ən yaddaqalan rollarından biri oldu.

Teatrdə işləyib kinoda məşhurlaşan aktyor

Rafiq Əliyev son illərdə Teatr Xadimləri İttifaqının "Zəfər Teatrı"nda hazırlanan "Kaktus gülü" tamaşasında aktyor, "Afinalı Timon"da isə isə prodüser kimi yer alır. Amerika yazıçısı Nil Saymonun "Növbəti" əsərini Ramiz Fətəliyev yeni variantda yazır və Rafiq Əliyevin bu tamaşada yaratdığı Villi Klark rolunu isə aktyorun ən sevimli rollarından biri olur.

– Sənət ömrümün yarısını Gənc Tamaşaçılar Teatrında aktyorluq eləmişəm və demək olar ki, çox sayda rollar oynamışam. Amma Azərbaycan ictimaiyyəti mənə o qədər də yaxından tanımayıb. Çünki rus bölməsində çalışmışam. Bu rolları oynayılanda minlərlə tamaşaçını sevindirmişəm, minlərlə uşağın qəlbində teatra məhəbbət hissi oyatmışam. Bütün bunları sənəti, səhnəni, teatrı sevdiyim üçün eləmişəm. Bu gün teatrlarımız təmir olunur, yeni üslubda, yeni formada, yeni texnologiya ilə tamaşalar hazırlanır. Tamaşaçıya teatrı sevməyi, teatrı başa düşməyi, teatrı duymağı öyrətmək lazımdır.

Ömrünü teatra həsr eləsə də, Rafiq Əliyev kino aktyoru kimi daha çox məşhurlaşmış. Son illər "Hökmdarın taleyi" filmində oynadığı yüzbaşı Vanya və "Məhkumlar" filmində yaratdığı müstəntiq obrazları Rafiq Əliyev sənətinin yeni çalarlarını ortaya qoyur.

Beləliklə, atasının prokuror, anasının həkim görmək istədiyi Rafiq Əliyev həyatda valideynlərinin sənət arzularını gerçəkləşdirə bilməsə də, səhnədə bu obrazları məharətlə yaratdı...

Rafiq Əliyev yaradıcılıq fəaliyyəti ilə yanaşı, yeddi ilə yaxındır ki, Teatr Xadimləri İttifaqında sədr müavini vəzifəsində çalışır. Söhbət əsnasında ittifaqın yeni teatr mövsümündə görəcəyi işlərdən də danışdı.

– Bu il bizim çox böyük işlərimiz olacaq. Biz vaxtaşın ittifaqda konfranslar, ustad dərsləri, seminarlar keçiririk. Gənclərin istedadını üzə çıxarmaq üçün hər cür şərait yaradır, təqaüddə olan sənətkarlarımıza maddi və mənəvi yardım etməyə çalışırıq.

Xeyli vaxt idi ki, Moskvada keçirilən A.Çexov adına Beynəlxalq teatr festivalının bir qolunu Bakıda təşkil etmək istəyirdik. Bu təşəbbüs Teatr Xadimləri İttifaqının olsa da, ideyanı gerçəkləşdirmək üçün Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi bizə hərtərəfli kömək etdi və inşallah bu ilin noyabrında "Çexov festivalının İpək yolu" layihəsi Bakıda keçiriləcək. Bu böyük bir mədəni hadisə olacaq, dünyanın tanınmış teatr xadimləri Azərbaycana gələcəklər. Burada həm də Dünya Teatr Konfransı keçiriləcək, Kanadanın, Fransanın, Belarusun və dünyanın bir çox başqa ölkələrinin teatrları festivalda iştirak edəcəklər. Əlimizdən gələni edəcəyik ki, bu imtahandan uğurla çıxaq. Çünki festivalı Bakıda keçirməkdə məqsədimiz Azərbaycan tamaşaçısını dünya teatrlarının səviyyəsi ilə tanış etmək, eyni zamanda, Azərbaycanı mədəniyyəti və incəsənəti sevən istedadlı xalq kimi dünyaya tanıtmadır.

Söhbətimiz bitəndə bayırda hələ də yağış yağırdı. Rafiq müəllim sonda yağışı çox sevdiyini, yağış yağanda gəncliyini, Leninqradda oxuduğu illəri xatırladığını və bir də nə üçünsə "mən doğma kəndimizi çox sevirəm", – dedi...

22.09.2010

"Səhnə müqəddəs yerdir..."

Hardan mənə elə gəlir ki, səhnə yalnız ruhlu, qanadlı adamlar üçündür, səhnədəsənsə, oynamalısən, mütləq oynamalısən, həyatın bahasına olsa belə... Və bir də səhnə gözəl qadın kimidir, yalnız onu dəlicasına sevməni sevir...

Yazımızın qəhrəmanı da səhnəni sevir, bəlkə də, dəlicasına... Sevməsəydi, ömrünün 42 ilini səhnədə keçirməzdi.

Gənc Tamaşaçılar Teatrının səhnəsində irili-xırdalı xeyli yadda qalan rollar yaradan, sənət dostlarının dediyi kimi, uşaq saflığını, sadəliyini bu yaşacan qoruyub saxlayan, səhərlər teatra, axşamlar evə tələsən Əməkdar artist Rahib Əliyev bu yay 65 yaşını sakitcə qarşılayıb, ömür daxilinə atdı. Yubiley yaşında özündən çox təvazökarlıqla danışsa da, sənət dostları ondan ürəkdolusu söz açdılar.

– İçərişəhərdə böyüyüb boya-başa çatmışam. 7-8 yaşım olanda dayım mənə o zaman Dağüstü park deyilən yerə apardı. Orada "O olmasın, bu olsun" tamaşasını göstərirdilər, Məşədi İbad rolunu da Mirzəağa Əliyev oynayırdı. O tamaşaya baxandan sonra məndə teatra böyük maraq yarandı. Orta məktəbdə oxuyanda rejissor Ağasəlim Manaflı xalq teatrı yaratdı, orada yaxşı rollar oynadım, teatra həvəsim birə-beş artdı.

Rahib Əliyev atasını erkən yaşlarından itirdiyindən 16 yaşından gündüzlər işləyib, gecələr oxuyur, məktəbi bitirən kimi Teatr İnstitutunun dram, kino aktyorluğu fakültəsinə daxil olur. Sənət müəllimi Əməkdar artist Kərim Həsənov üçüncü kursda oxuyan Rahibi Gənc Tamaşaçılar Teatrına dəvət edir. Böyük sənətkarlar Yusif Vəliyev, Hüseynağa Sadıqov, Süleyman Ələsgərov, Rəhilə xanım Məlikova və neçə-neçə korifey sənətkarlarla bir səhnədə çıxış edir, aktyorluq sənətinin incəliklərini on-

lardan öyrənir. Üstündən uzun illər keçəndən sonra belə "onların yanında işləmək böyük fəxr idi", – deyir.

– Hüseyn Arifin ssenarisi əsasında hazırlanan "Yolda" tamaşasında Yusif Vəliyevlə bir səhnədə iştirak etmişəm. O, Səməd Vurğunu oynayırdı, mən də aşığı. Çox gözəl tamaşa idi.

Bir il teatrda pulsuz işləyəndən sonra 1968-ci ilin sentyabrın 18-də Rahib Əliyevin əmri verilir, teatrda işə götürülür...

Rahib xarakterik aktyordur

Əməkdar artist Rafiq Hüseynov sənət dostu barədə belə deyir:

– Rahib Əliyevlə teatra təxminən bir vaxta gəlmişik və gələn kimi də bir-birimizə dublyor olmuşuq. Rahib xarakterik obrazları gözəl oynayır. Məncə rejissorlar onun yaradıcı imkanlarından daha səmərəli istifadə edə bilərdilər. Onun çox uğurlu rolları var. "Hacı Qəmbər"də ("Yağışdan çıxdıq, yağmura düşdük") Cəbi, Əkrəm Əylislinin "Mənim nəğməkar bibim"də Mərməş müəllim və s. rolları tamaşaçıların yaddaşından silinməyib. Böyüklüyündən kiçikliyindən asılı olmayaraq, onun yaratdığı obrazlar tamaşaçıların yadında qalır. Aktyor üçün bundan yaxşı nə ola bilər? Gənc Tamaşaçılar Teatrının səhnəsində həm böyük, həm balacalar üçün rollar yaradan Rahib Əliyev uşaqları çox sevir və "uşaqlar üçün oynamaq daha çətindir" deyir. "Uşaqları aldatmaq olmur, onları inandırmalısən, rolunla, ifanla. Bunun üçün səhnədə uşaq olmalısən".

Aktyorun ən sevimli rollarından biri "Hacı Qəmbər" tamaşasında yaratdığı Cəbi roludur. Bir zamanlar bu rolla Moskvada, Aşqabadda bol alqışlar qazanardı...

Rahib həm də Allah adamıdır

Xalq artisti Yasin Qarayev:

– 1974-cü ildə bir qrup gənc İncəsənət İnstitutunu bitirib Gənc Tamaşaçılar Teatrına gəldik. Rahiblə ilk oynadığım tamaşa "Hacı Qəmbər" tamaşası oldu. Mən aşıq Vəlini, Rahib Əliyev Cəbini oynayırdı. Çox duzlu, məzəli, koloritli rol oynayırdı və hər dəfə də onun ifası alqışlarla qarşılanırdı. İsi Məlikzadənin

"Sağlıq olsun" tamaşasında da mən Əziz rolunu, o isə müdir rolunu oynayırdı. Rahib tamaşaçılar tərəfindən sevilən və alqışlanan aktyordur. Rahib həm də Allah adamıdır, sözün bütün mənalərində. Ürəyində hansı arzusu varsa, qoy hamısı yerinə yetsin.

Yazıçı-dramaturq Elçinin Gənc Tamaşaçılar Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulan bütün əsərlərində rol alan Rahib Əliyev rejissor Loğman Kərimovdan razılıq edir: "Ona çox minnətdaram, o mənə yaxşı rollar verir", – deyir. Tamara Vəliyevanın "Mənim ağ göyərçinim" əsərində yaratdığı zabıt rolunu isə aktyorun çox sevilən rollarından biridir.

Aktrisa Sona Babayeva:

– Rahib müəllim təmiz qəlbli, güclü yumor hissi olan adamdır. Aktyor kimi onunla çox tamaşalarda oynamışam, "Mənim ağ göyərçinim" tamaşasında isə o zabıtı oynayırdı, mən də onun arvadı rolunu. İnanın, bir adam tamaşadan gülüşsüz çıxmırdı. Onunla tamaşada tərəf-müqabil olmaq olduqca xoşdur. Həm özü oynayır, həm tərəf-müqabil oynadır. Ona ən birinci cansağlığı arzulayıram. Rahib böyük sənətkardır.

Teatrla yanaşı televiziya tamaşalarında bir-birinə bənzməyən rollar yaradan Rahib Əliyev 12 filmə dəvət alıb. Bu filmlərdən əksəriyyətinin rejissoru Vaqif Mustafayevdir. Maraqlıdır, görəsən, Rahib Əliyev özünü şanslı aktyor hesab edirmi?

– Şanslı aktyor olmamışam, oynamışam da... mənim xarakterim elədir ki, heç özümü gözə soxmuram. Gedib xahiş-minnətlə rol almıram, mən rolları oynayıram, onunla da kifayətlənirəm...

Gənc Tamaşaçılar Teatrının rejissoru Nicat Kazimov:

– Mən balaca vaxtımdan Rahib müəllimi tanıyırdım. O zaman "Dəyməduşər-Gülməşəkər" adlı veriliş vardı, Rahib müəllim orda Dəyməduşəri, mərhum Mübariz Əlixanoğlu da Gülməşəkəri oynayırdı. Çox sevimli personajlar idi.

Qismət elə gətirdi ki, 1991-ci ildə bu teatra gəldim və "Sirlilə dəyirman", "Dördüncü təcavüz olmayacaq" tamaşalarında aktyor kimi Rahib müəllimlə tərəf-müqabil oldum. Rejissor kimi

isə mənim bir tamaşamda – Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin "Pəri Cadu" tamaşasında Rahib müəllim Rəhim kişi obrazını oynayıb. "Pəri Cadu"da oynadığı roldan da yerdən-göyə razı qalmışam.

Rahib müəllim o tipli aktyorlardandır ki, onun üçün rolun böyüyü kiçiyi yoxdur. Bütün rollarını eyni diqqətlə, eyni canfəşanlıqla, sevə-sevə oynayır...

"Səhnədə özümü unudub başqa adam oluram, başqa adamın həyatını yaşayıram", – deyən sənətkar teatrı futbol komandasına bənzədir. Komanda güclüdürsə, hər kəs öz yerindədirsə, oyun uğurlu alınacaq. Təbii ki, məşqçidən də çox şey asılıdır. Son sözü isə oyunçular deyir...

Ampluası olmayan aktyor

Aparıcı səhnə ustası Vahid Əliyev:

– 36 ildir ki, Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrının aktyoruyam və səhnəyə gələn gündən bir çox tamaşalarda aktyor kimi Rahib Əliyevlə tərəf-müqabil olmuşam. Rahib Əliyev çox maraqlı aktyordur. Kimi onu dramatik, kimi komik aktyor kimi qəbul eləyir, amma mənə belə gəlir ki, Rahib məhz ampluası olmayan aktyordur. Yəni o təxəyyüllü aktyordur, hansı obrazı verirsənsə, o obrazın öhdəsindən ustalıqla gəlir. Yadımdadır, mən teatra gələndə heç kəsin rəqabətə girmədiyi Xalq artisti Hüseynağa Sadıqovla Cəbi rolunda dublyor idilər. Hər aktyor Hüseynağa Sadıqovla dublyor ola bilmirdi. Həm Hüseynağa müəllim, həm də Rahib rolunu özünəməxsus çalarlarla oynayırdı. 25 ildir ki, Novruz bayramlarında Azərbaycan televiziyasında Kosa-Keçəl kimi iştirak edirik. Olub ki, Kosanı başqa bir aktyorla da oynamışam, hər halda Rahib tam başqadır.

Rahib müəllim həm də ailəcanlı bir insandır. Bu illər ərzində Rahib müəllim beş övlad böyüdüb boya-başa çatdırıb, onlara təhsil verib və bu övladlar həyatda öz yerlərini tutublar. Sənət dostuma cansağlığı arzulayıram.

Görəsən, sevdiyi sənət, müqəddəs saydığı səhnə Rahib Əliyevə nə qazandırdı?

– Səhnə mənim üçün müqəddəs yerdir, teatr həyatımın bir parçasıdır. Beş övladım var, hamısı da ali təhsillidir. Səkkiz nəvəm var. Bunlar hamısı qazancıdır, Allah verən paydır. Uzun illər ərzində teatrda yaxşı dostlar qazanmışam. Teatr mənə bunları verib. Həyatımdan razıyam.

Gənc Tamaşaçılar Teatrının truppa müdiri Ələsgər Muradxanlı:

– Rahib müəllimi 20 ilə yaxındır tanıyıram. Aktyor kimi çox istedadlı, çox təvazökar bir insandır. Heç vaxt məşqə gecikməz, məşqdən qalmaq. Çoxlu sayda rolları, hər rolunun da özünəməxsus ifaları var. Çox həlim xasiyyətli aktyordur. Öz işinə tələbkər aktyordur. Tamaşaya həmişə 2 saat əvvəl gəlir, qrimləyir, oturub öz çıxışını gözləyir. 65 yaşı tamam oldu, təbrik edirəm, yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Çex dramaturqu Karel Çapek yazırdı: "Əgər sizlərdən biri aktyor olmaq istəyirsə, ilk növbədə, əsəblərinin gərginliyini yoxlasın. Görsün ki, yelçəkənlərə, kağız qırıntılarını yeməyə, nimdəş trikonu təzə kimi geyməyə, taxtabiti iyi verən lakı üzünə yaxmağa gücü çatırsa, onda gəlsin. Səhnə onu gözləyir".

Hər gün teatra üz tutan sakit, mülayim, mehriban Rahib müəllim 42 ildir ki, Karel Çapekin dediyinə əməl edir. Buyurun, Rahib müəllim, səhnə sizi gözləyir...

24.09.2010

"Sənətdə özümü xoşbəxt sayıram"

İyunun 26-sı tanınmış rejissor, Xalq artisti Mərahim Fərzəlibəyovun doğum günüdür. Bu ərafədə sənətkarla görüşüb söhbət etdik.

- 70-ə yaxın əsərə səhnə həyatı verən Mərahim Fərzəlibəyov öz həyatını səhnələşdirsəydi, tamaşanı hansı janrda hazırlayardı?

- Hər bir insan tale ilə doğulur, Tanrı tərəfindən ona bir ömür qis-

məti, tale yazısı verilir. Əlbəttə, sənətkar taleyi keşməkeşlidir. Çünki o, həmişə zirvəyə doğru can atır. Zirvəyə gedən yol isə heç də hamar deyil. Bu yolda gərək həmişə nikbin olasan, həmişə çalışasan ki, uğur qazanasan. Mənə elə gəlir ki, sənətkar taleyimdən tamaşa hazırlasam, çalışardım ki, nikbin ruhlu olsun və işıqlı sonluqla qurtarsın. Çünki hər yolun sonunda bizi işıq gözləyir.

- O tamaşada ömrünüzün hansı anlarını daha qabarıq göstərərdiniz?

- Yaşadığım illəri kinolent kimi geriyyə fırladardım, 62 yaşdan başlayıb uşaqlıq dövrünə qədər gedərdim. "İrəli getmək, sənətdə daha çox uğur əldə etmək üçün daha nələri etmək olardı" sualına cavab axtarırdım.

- Bəs ömür tamaşanızda nələri dəyişərdiniz, nələrə yeni quruluş verərdiniz?

- Həyatda enişlər də olub, yoxuşlar da. Səhvlərim də çox olub. Mən özümü yumşaq təbiətli insan sayıram, heç vaxt yumruğunu masaya vuran rəhbərlərdən olmamışam. Sumqayıt Dövlət Dram Teatrının, Akademik Milli Dram Teatrının baş rejissoru olmuşam. Çalışmışam, aktyorları başa düşüm. Hər aktyor özü bir

dünyadır. Onları başa düşmək, onların hər işini istədikləri kimi həll etmək, mümkün olmur. Kiminsə gözündə pis rejissor, kiminsə gözündə yaxşı rejissor, kiminsə gözündə zəif, kiminsə gözündə humanist insan ola bilərsən.

Mən diktator olmamışam

- Ancaq rejissor sözünün hərfi mənası "diktator" deməkdir. Sənətdə diktatorluğa münasibətiniz?

- Bəli, rejissor sözü latınca bu mənanı verir. Hökm verən, diktə edən. O diktator yox ki, çalışır nəyin bahasına olursa-olsun istədiyinə nail olsun. Burada da qələbə çalmaq var, amma bu hökm humanist notlarla olmalıdır. 40 ilə yaxındır, teatr sənətidəyəm, mən diktator olmamışam, çalışmışam, həmişə öz fikirlərimi aktyorlarla müştərək bölüb ortaq məxrəcə gəlmişəm. Çünki özümü diktator rejissor saymıram. Ancaq dünyada öz hökmünü, hətta özünün yanlış fikrini yeritməyə çalışan rejissorlar var.

Xeyirxah əl

- Nə zamansa sənət adamının çiyinə xeyirxah bir əl toxunur və onun qarşısında yeni yollar açılır. Sizin həyatınızda bu yol, bu məqam hansı andan başlayır?

- Sənətdə özümü xoşbəxt sayıram. Orta məktəbi bitirəndə Teatr İnstitutuna girə bilmədim. Sən demə, taleyin hökmü başqa imiş. Leninqrada getdim, sənədlərimi Leninqradda (Sankt-Peterburq) Dövlət Teatr, Musiqi, Kinematografiya İnstitutunun rejissorluq fakültəsinə verdim. Güclü müsabiqə vardı, 700 nəfər sənəd vermişdi. İnstituta qəbul olundum. Təhsilimi başa vurandan sonra təyinatla məni Çeçenistana, Qroznı şəhərinə göndərdilər. Orada Rus Dram Teatrında iki il işləyəndən sonra, Bakıya qayıtdım və burada mənə ilk xeyirxah əlini uzadan Mehdi Məmmədov oldu. Sumqayıt teatrında hazırladığım "Poladərindənər" tamaşasına baxandan sonra Mədəniyyət Nazirliyinə müraciət elədi, tamaşa barədə ittifaq mətbuatında ma-

raqlı yazı çap etdirdi, "Pravda" qəzetində tamaşa ilə bağlı yazı dərc olundu. Xeyirxah əl Mehdi Məmmədovdan başladı.

Sonra böyük ata, böyük sənətkar kimi İlyas Əfəndiyevin əlini çiyində hiss etdim. İlyas Əfəndiyev kimi prinsipial, ötkəm xasiyyətə malik olan böyük bir dramaturq mənə – 26 yaşlı gənc rejissora Akademik Milli Dram Teatrında "Xurşidbanu Natəvan" tamaşasını həvalə elədi. Teatrın baş rejissoru Tofiq Kazımovun mənə dəstəyi oldu. O imkan yaratdı ki, teatrın ən tanınmış aktyorları bu tamaşada iştirak etsinlər.

İlyas Əfəndiyevin xeyirxah əli 20 il mənim çiyində oldu. O, Azərbaycan dilinin gözəlliyini mənə öyrətdi, teatrda lirik-psixoloji əsərlərin meydana gəlməsində mənə çox kömək elədi. O mənim müəllimim idi. O, rejissor kimi mənə inanırdı. İlyas Əfəndiyevin üç əsərini başqa rejissorlar hazırlayıb təhvil verəndə o, üç tamaşanın heç birini qəbul etmədi, yenidən mənə qayıtdı. Bu teatr aləmində nadir bir hadisədir. Ona görə yox ki, mən tamaşanı onlardan daha yaxşı hazırlayırdım, ona görə ki, İlyas Əfəndiyev mənə inanırdı.

Bu inam sayəsində İlyas Əfəndiyevin "Xurşidbanu Natəvan", "Şeyx Xiyabani", "Sevgililərin cəhənnəmdə vüsali", "Tənha iydə ağacı", "Dəlilər və ağıllılar", "Hökmdar və qızı" (iki quruluşda), "Bizim qəribə taleyimiz" və "Qaçaq Süleyman" televiziya tamaşasını hazırlamaq mənə qismət oldu.

Teatr çox mürəkkəb mexanizmdir

– Gözəlliğin yanında şeytanın kölgəsi dolaşdığı kimi teatr sözünün yanında da həmişə bir intriqa sözü olur. Uzun illər ərzində özünüzü bu intriqalardan qoruya bilmisiniz?

– Teatr çox mürəkkəb bir mexanizmdir, bu mexanizmdə udmaq da olar, uduzmaq da. Əsas odur ki, aktyor sənətkardır, yaradıcı insandır. Rejissor əvvəl aktyorun daxilini, onun şəxsi xarakterini öyrənib ona rol verməlidir. Boş mübahisədən, boş hikkədən nə rejissor, nə də aktyor udar. Ancaq iki tərəf orta q məxrəcə gəlməlidir. Fikir haçalaşanda yaradıcılıq axsayır.

– Bir vaxtlar yollar sizi Hüseyn Ərəblinski adına Sumqayıt Dövlət Dram Teatrından Akademik Milli Dram Teatrına gətirdi. İllər sonra Sumqayıt Dövlət Musiqili Dram Teatrına siz artıq teatr sənətində öz sözünü demiş, öz möhürünü vurmuş bir sənətkar kimi qayıtdınız. Bildiyimizə görə, bu teatrda tamaşa hazırlayırsınız?

– Məni Sumqayıt Dövlət Musiqili Dram Teatrına dəvət ediblər və mən bu teatrda İlyas Əfəndiyevin "Sən həmişə mənimləsən" əsərini səhnələşdirməyə hazırlaşırım. Çünki mənim 15-16 yaşım olanda "Sən həmişə mənimləsən" əsərinə baxmışam, orada Nargilə obrazını çox sevmişəm, o dramı çox sevmişəm. Həmin vaxtlar mən dərnəyə gedirdim, həvəskar aktyor idim. O tamaşaya baxandan sonra gələcək sənət yolumu müəyyənləşdirdim, bu tamaşa mənim üçün bir təkan, bir başlanğıc oldu. Dedim, rejissor olacağam.

Şişırtmək istəmirəm, bəlkə də, o tamaşaya 30-40 dəfə baxmışam. Bugünədək o tamaşanın bütün mizanları, bütün anları yadımdadır. Mən yaddaşıma hopmuş "Sən həmişə mənimləsən" tamaşasından bəhrələnərək bu əsəri yeni quruluşda tamaşaçılara təqdim etməyi düşünürəm.

Bununla yanaşı, Akademik Milli Dram Teatrında iki əsər üzərində işləyirəm. Bildiyiniz kimi, Akademik Milli Dram Teatrında islahatlar, yeniləşmə gedir. Çox sevinirəm ki, bu gün böyük teatr ocağımız olan Akademik Milli Dram Teatrına teatr sahəsini dərindən bilən, teatrşünas alim İsrafil İsrailov rəhbərlik edir. O, bütün aktyorların yaradıcılığına dərindən bələddir. Çalışır ki, hər bir aktyor öz istedadını göstərsin. İsrafil müəllim mənə iki çətin əsərin üzərində işləməyi təklif edib, hazırda o əsərlər üzərində işləyirəm.

– Atalar və oğullar bəşəri mövzulardan biridir. Oğlunuz Samir teatr rejissoru olmasa da, kinorejissor oldu. Doğmılıqla yanaşı, sizi eyni zamanda sənət birləşdirir. Bu barədə nə deyərdiniz?

– Adətən, deyirlər ki, oğullar atalarının istedadının kölgəsində yatırlar. Samir teatr rejissoru deyil, kino rejissoru olsa da, teatrı sevir. Onun kompüter qrafikasında gördüyü işləri həmişə mənə tərifləyirlər, bir ata kimi fəxr edirəm ki, oğlum mənim istedadımın kölgəsində yatmayıb, onun öz yolu var.

– İyunun 26-da 62 yaşınız tamam olur...

– Ad günləri elədir ki, insanı həmişə bir an geriyə baxmağa vadar edir. Çünki sən geriyə baxmasan, irəliyə gedə bilmərsən. 62 yaşında fikirləşirəm ki, çoxlu səhvlərim olub. Nədənsə mən səhvlərim barədə həmişə çox düşünürəm. Və fikirləşirəm ki, mən yenidən doğulsaydım, bu səhvləri eləyərdimmi? Baxıram ki, yenə eləyərdim. Ona görə fikirləşirəm ki, yaş qoy ötsün, mən də bu yaşın müqabilində tale nə ömür veribsə, öz xasiyyətimdə qalaraq Azərbaycan teatrına öz töhfələrimi verim. Biz gələcək nəsil üçün elə bir teatr qoyub getməliyik ki, onun imzası, Avropa, dünya teatrlarının sırasına düşsün və bizdən sonra gələn gənclər desinlər ki, bizim belə bir teatrımız var.

24.06.2011

Azərbaycan teatrı Vaqifini itirdi

Vaqif İbrahimovun isə Azərbaycan teatrına yaratdığı sənət ocağını – “Yuğ” teatrını yadigar qoyub getdi.

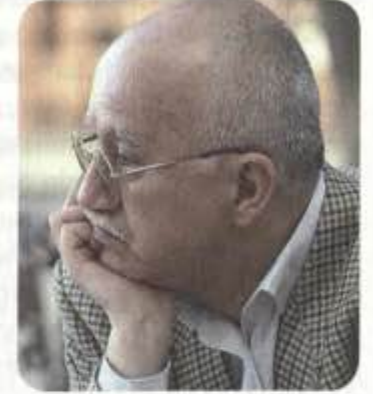
Xəbər verildiyi kimi, mayın 12-də Azərbaycan teatr sənətinin parlaq simalarından biri, tanınmış rejissor, “Yuğ” teatrının bədii rəhbəri, Əməkdar incəsənət xadimi Vaqif İbrahimovun vəfat edib.

Mayın 13-də Aktyor Evində sənətkarla vida mərasimi keçirildi.

Mərasimi mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev açaraq bütün şüurlu həyatını, fəaliyyətini Azərbaycan teatr sənətinin inkişafına, təbliğ olunmasına, dünyada tanıtılmasına həsr edən Vaqif İbrahimovunun keçdiyi sənət yoluna nəzər saldı.

Zaman Vaqiflə dostluq edəcək

Teatr İnstitutunda görkəmli rejissor Tofiq Kazımovun sinfini uğurla başa vuran Vaqif İbrahimovun sənətdə ilk addımlarını Gənc Tamaşaçılar Teatrında atsa da, qısa zaman kəsiyindən sonra arzu və ideyaları bu teatrın səhnəsinə sığmadı, Teatr Xadimləri İttifaqının nəzdində ilk dəfə olaraq, Eksperimental studiya yaratdı. O illərdə nəinki Azərbaycanda, keçmiş sovetlər məkanında belə studiyalar barmaqla sayılacaq qədər az idi. Belə bir studiyayı yaratmaq mənəvi gücü və böyük ideyası olan rejissorlara qismət olurdu. Vaqif özündə bu gücü hiss edirdi. Daha sonra İncəsənət İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən Tədris Teatrına bədii rəhbər təyin olunanda Vaqif İbrahimovun Azərbaycanca səs-səda salan bir xeyli tamaşalarla sənət bioqrafiyasını zənginləşdirməklə yanaşı, həm də Azərbaycan teatr salnaməsinə yeni adlar yazdı. Neçə-neçə aktyor həmin teatrda ilk addımlarını atdı. Bunun ardınca Musiqili Ko-

mediya Teatrında baş rejissor fəaliyyətini davam etdirdi. Türkiyədə ilk dəfə olaraq azərbaycanlı rejissor kimi bir-birinin ardınca səhnə əsərlərinə quruluş verən də Vaqif İbrahimov oldu.

Ədalət Vəliyev qurmaq, yaratmaq eşqi ilə "qaynayan" Vaqif İbrahimov ilə 80-ci illərin əvvəlində olan söhbətlərini xatırladı:

– Teatrın idarə olunması, səhnə amirlik sistemi, teatrın gələcəyi, Azərbaycan teatrının söykənə biləcəyi məqamlarla bağlı Vaqiflə saatlarla, günlərlə davamlı söhbətlərimiz olurdu.

80-ci illərin ikinci yarısında Vaqif İbrahimov uzun illər içərisində gəzdirdiyi öz müəllif teatrını yaratmaq ideyasını həyata keçirmək üçün gərgin axtarışlar edirdi. 1989-cu ildə Milli Akademik Dram Teatrının o dövürü direktoru, böyük sənətkar Həsənağa Turabovun xeyir-duası, razılığı, yaxından köməyi ilə bu teatrın nəzdində Vaqif özünün teatr studiyasını yaratdı. Bu gün artıq "Yuğ" teatri kimi formalaşmış, 20 ildən artıq fəaliyyətdə olan teatrın əsası Milli Akademik Dram Teatrının kiçik səhnəsində qoyuldu. Vaqif belə bir dövrdə heç bir teatra bənzəməyən, öz yolu, öz xətti olan bir teatri yaradırdı, formalaşıdırırdı. Sonralar dövlət statusu alan bu teatr bu gün artıq Azərbaycan teatrına onlarla aktyor və rejissor vermiş bir məktəbə çevrilib.

Dünyada avanqard teatrlar, studiyalar, cürbəcür teatr laboratoriyaları çoxdur, bunlar zaman-zaman yaranır, birləşir, dağılır, məhv olur. Amma Vaqif İbrahimov yuğlama ilə özünü bürüzə verən, ağlayaraq, gülərək təmizlənən böyük nəzəriyyəyə söykənən yeni bir teatr yaratdı. Bu teatr birmənalı qarşılanmadı. Öncə başa düşülmədi, tənqid də olundu, amma teatr axsamadı, çökmədi. Öz yolundan sapmadan irəlilədi. Azərbaycanın çox istedadlı insanları – dramaturqlar, qələm sahibləri bu teatrla ünsiyyət qurdular. Bu teatra çoxlu sayda xarici qonaqlar, rejissorlar gəldilər. Çoxlu sayda tələbələr ilk addımlarını burada atdılar. Artıq bu gün finaldır, Vaqif yoxdur. Bəlkə, bu gün isti-isti Vaqifin yoxluğu bir fiziki yoxluq kimi qəbul olunur, amma hesab edirəm ki, zaman Vaqiflə dostluq edəcək, güman edirəm ki, zaman Vaqifin xeyrinə işləyəcək. 62 il ömür yaşasa da, neçə

60 illər Vaqifi onun qurduğu, yaratdığı, həyata keçirdiyi tamaşalarla yaşadacaq.

Mədəniyyət və Turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev nazirliyin rəhbərliyi və kollektivi adından mərhumun ailəsinə, yaxınlarına, sənət dostlarına dərin hüznə başsağlığı verdi.

Vida mərasimində Vaqif İbrahimovunun tələbə yoldaşları, dostları da öz ürək sözlərini söylədilər.

Vaqif sonuncu məşqini, sonuncu dərslərini keçir

Teatr Xadimləri İttifaqının sədri, Xalq artisti, professor Azər Paşa Nemətov göz yaşlarını saxlaya bilmədi: "Mən bu gün sənət qardaşımı itirdim. Biz hələ anlamırıq ki, necə böyük sənətkarı, insanı itirmişik. Vaqif Azərbaycan teatr sənətində silinməz izlər qoyub. Vaqif İbrahimov Azərbaycan teatr sənətinin çox düşüncəli, çox idraklı, qeyri-adi bir nümayəndəsi kimi qeyri-adi bir teatr yaratmağa da nail oldu".

"Vaqif sonuncu məşqini, sonuncu dərslərini keçir", – deyən Azər Paşa Nemətov Vaqif İbrahimovunun ağır anlarında dərdlərinə şərik olan, ona dəstək verən Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin rəhbərliyinə təşəkkürünü bildirdi.

Balaca "Yuğ" teatri böyük bir dünya idi

Vaqif İbrahimovunun gənclik, tələbəlik dostu, sənətsünaslıq doktoru, professor Məryəm Əlizadə nə qədər çətin olsa da, vida sözlərini ifadə etdi: "Həmişəki kimi yenə də Vaqifin ətrafına insanlar toplaşdı. Onu heç vaxt tərk etməmişəm. O balaca "Yuğ" teatri elə bil ki böyük bir dünya idi. Əslində, ən seçmə, ən sayılan Azərbaycan ziyalıları mütləq ora baş çəkirdilər. Vaqif orada hər axşam bir zəka ziyafəti, bir intellekt ziyafəti verirdi. "Yuğ" teatri dünyada çox nadir rast gəlinən bir ruh məkanıdır. Son 5-6 ayda o çox ağır xəstəliyə düşər olsa da, Vaqif o xəstəlikdən öz ruhunu qoruya bildi. Ruhu təslim olmadı".

Məryəm xanım qeyd etdi ki, Vaqif İbrahimov özünü çox xoşbəxt insan sayırdı. O, xoşbəxt idi. Çünki həyatının ən ağır mərhələsində də, o, sonsuz sevgi ilə, səmimi dost münasibəti ilə əhatə olundu. "Mənim bu qədər dostlarım var, mən

xoşbəxtəm, mənim üçün narahat olmayın. Mən həyatda qarşıma nə məqsəd qoydumsa, istər sənətkar, istər insan kimi ona yetə bildim”, – deyirdi Vaqif İbrahimov.

Məryəm xanım Vaqif İbrahimovunun sənət yoluna da nəzər saldı.

– 70-80-ci illərdə Azərbaycanda teatr avanqardı yarandı. Teatr avanqardının ən görkəmli nümayəndələrindən biri Vaqif İbrahimov idi. 90-cı illərin əvvəlində Azərbaycan xalqı müstəqillik uğurunda mübarizəyə atıldı. Vaqifin qurduğu tamaşalar Azərbaycan vətəndaşında ictimai şüuru, milli özünüdərkə oyatdı. Vaqif İbrahimov bunların hamısını çox yüksək səviyyədə etdi.

O, teatr pedaqogikasında böyük müəllim adını qazandı. Hamı ona müəllim deyirdi. Bu gün Vaqif İbrahimovunun bir ordu qədər tələbələri var. Onlar artıq yetişmiş rejissorlar, aktyorlardır.

Çıxışının sonunda Məryəm xanım bildirdi ki, böyük şəxsiyyətlər ölmürlər, yalnız dünyasını dəyişirlər: “Vaqif ölmədi, o, dünyasını dəyişdi. Nə qədər ki Azərbaycan teatrı var, Vaqif yaşayacaq, nə qədər ki onun tələbələri, dostları var, onların ürəyində yaşayacaq, nə qədər ki müstəqil Azərbaycan var, Vaqifin ruhu müstəqil Azərbaycanın ruhunun içərisində yaşayacaq”.

Əyani bir kitabım vardı: bu gün mən onu itirdim

Xalq artisti Fəxrəddin Manafov müəllimi ilə belə vidalaşdı:

– Mən Vaqifin tələbəsiyəm. O mənim müəllimim olub. O məni səhnəyə gətirdi, öyrətdi. Mənim bir çox kitablarım var, amma əyani bir kitabım vardı: bu gün mən onu itirdim”.

Vaqifdən daha olmayacaq

Yazıçılar Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı Anar:

– Mənə danışmaq çox çətin, çünki Vaqifi çox istəyirdim. 30 il əvvəl bu binada mən Teatr Cəmiyyətində işləyəndə Vaqiflə ilk dəfə tanış oldum. Sonralar Vaqif öz teatrı yaratdı. O, çox böyük, çox istedadlı rejissor idi. Həm də çox istedadlı aktyor idi. Vaqif Azərbaycanda mənim tanıdığım insanlar arasında ən

savadlı insanlardan biri idi. Ən nəhayət, Vaqif İbrahimovlu çox etibarlı bir dost idi. Vaqifdən daha olmayacaq...

O hələ uzun zaman yaşayacaq

Milli Akademik Dram Teatrının direktoru, sənətşünaslıq doktoru İsrail İsrailov:

– Vaqif ilk dəfə mənə “yuğ” estetikası, “yuğ” teatr ənənələri barədə danışanda hələ o teatr yox idi. Vaqif deyirdi ki, müxtəlif türkdilli xalqlar içərisində yuğ mərasimlərini keçirmək çox dəbdə olub. Hər hansı bir insan dünyasını dəyişəndə, qəbilə adamları toplaşır o qəhrəmanın taleyini, həyatını, gördüyü əməlləri teatral şəkildə canlandırır. Bu gün bir yuğ mərasimi yaratmağa bizim gücümüz yoxdur, ancaq Vaqif bunu bacarırdı.

İsrail İsrailov Vaqif İbrahimovunun Azərbaycan teatırında sayılıb-seçilən xidmətlərindən də danışdı: “Yuğ” teatrı Azərbaycan teatır məkanında elə bir yer tutdu, Azərbaycan teatır düşüncəsində elə bir zəlzələ yaratdı ki, hələ uzun müddət o dalğalar özünü göstərəcək, yeni ciğirlərin yaranmasına imkan yaradacaq. Vaqif hələ uzun zaman yaşayacaq”.

Qeyri-standart düşüncə tərz, novatorluğu, nəcib insani keyfiyyətləri ilə XX əsrin sonu XXI əsrin ilk onilliyinin böyük rejissorlarından biri kimi sənət tariximizə düşən Vaqif İbrahimov, öz vəsiyyətinə əsasən, Mərdəkan qəbiristanlığında torpağa tapşırıldı. Onun işıqlı xatirəsi isə uzun illər teatr dünyasında yaşayacaq.

“Yuğ” teatrı barədə belə bir deyim var: “İnsan burada məbəddə olduğu kimi içinə çəkilib tənhaləşir, təklənir, sükuta, Tanrıya qovuşur”. Vaqif İbrahimovlu uzun illər idi ki, Tanrıya doğru yol gedirdi. O, Haqq dünyasında – sükutla işığın birləşdiyi məkandadır...

18.05.2011

Məbədin sirri, gizli kod və teatr...

O, rejissorluq sənətini sənət kimi çox sevir...

O, "səhnə mənim üçün bir obrazdır", – deyir...

O, arzusunda olduğu beş əsərin hələ də sirrini, kodunu axtarır...

Bəhrəm Osmanov 1985-ci ildə Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun rejissorluq fakültəsini bitirib. 1987-ci ildə Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında quruluşçu rejissor kimi fəaliyyətə başlayıb.

T. Uilyamsın "Şüşə heyvanxana", B. Vahabzadənin "Hara gedir bu dünya?", Y. O'Nillin "Qarağaclar altında məhəbbət", V. Babanlının "Ana intiqamı", Ə. Əmirinin "Ağ qoynular və Qaraqoynular", "Varlı qadın", "Mesənət", C. Cabbarlının "Ədirmə fəthi", U. Şekspirin "Kral Lir", Sofoklun "Şah Edip", N. Həsənzadənin "Pompeyin Qafqaza yürüşü", H. İbsenin "Oyuncaq ev" və daha neçə-neçə əsərini özünəməxsus yozumu ilə səhnələşdirib.

İstedadlı rejissor həmçinin Füzuli Dövlət Dram Teatrında "Diribaş adamlar" (V. Şukşin), Gəncə Dövlət Dram Teatrında "At ilinin birinci ayı" (R. Novruzov), Lənkəran Dövlət Dram Teatrında "Yudif" (A. Tammsaars), "Günahsız müqəssirlər" (A. Ostrovski), Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrında "Caza" (Ə. Əmirli), Azərbaycan televiziyasında "6 sayılı palata" (A. Çexov), "Bəyaz gecələr" (F. Dostoyevski), "Yurd yeri" (E. Mehraliyev), "Qu quşunun məhəbbəti" (Şahin) və s. tamaşalara maraqlı quruluş verib.

Həmsöhbətimiz Əməkdar incəsənət xadimi, tanınmış rejissor Bəhrəm Osmanovdur.

– Bəhrəm müəllim, söhbətimizə Mirzə Fətəli Axundzadənin 200 illik yubileyindən başlayaq. Yəqin ki, bir rejissor kimi ötən illər ərzində Axundzadə yaradıcılığına müraciət etmişiniz...

– Axundzadə yaradıcılığına daha çox Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində aktyor sənətini tədris edərkən müraciət etmişəm. Böyük dramaturqun 6 komediyasından müxtəlif parçaları tələbələrə hazırlamışam. Peşəkar səhnədə isə 12 il bundan əvvəl Gənc Tamaşaçıları Teatrında Axundzadənin "Sərgüzəşti-mərdi-xəsis" komediyası əsasında "Hacı Qara" tamaşasını hazırlamışam və hazırda teatrda bu tamaşanı bərpa etmişik.

Məlum olduğu kimi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Axundzadənin 200 illiyi münasibətilə teatr festivalı təşkil edib. Ədibin yubileyinə bayram çaləngi kimi bütün teatrlar öz töhfəsini verəcək. Gənc Tamaşaçıları Teatrında hazırladığım "Hacı Qara" və Musiqili Komediya Teatrında "Hekayəti-Molla İbrahimxəlil kimyagər" komediyası əsasında hazırladığım "Kimyagər" tamaşası da festival çərçivəsində nümayiş olunacaq.

– "Hekayəti-Molla İbrahimxəlil kimyagər" uzun illərdir ki, səhnəyə qoyulmurdu. Necə oldu ki, bu əsərə müraciət etdiniz?

– Səhnə eləmirəmsə, bu əsər axırıncı dəfə ötən əsrin 50-ci illərinin sonunda tamaşaya qoyulub. Sevindirici haldır ki, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə bu il Axundzadənin bütün əsərləri tamaşaya qoyuldu. Hər bir kollektiv, hər bir rejissor da həmin əsərləri fərqli yozumlarda tamaşaçılara təqdim etmək arzusundadır. O ki qaldı "Kimyagər"ə, bu, o dövrdə xurafatın əleyhinə yazılmış qiymətli bir əsərdir. Komediya az işləyib çox qazanmaq sevdasına düşən, nəfsinin quluna çevrilən insanlardan bəhs olunur. Ancaq əsərə bu günün gözü ilə baxanda görürsən ki, İbrahimxəlil fırıldaqçı olsa da, əslində, bu əsərdə hər kəs bir-birini aldatmaqla yaşayır.

Tamaşanın libretto müəllifi Əjdər Ol, musiqi tərtibatçısı Siyavuş Kərimidir. Tamaşanın hazırlanmasında Əjdər müəllim mənə çox kömək etdi. Siyavuş müəllimin tamaşaya yazdığı musiqi isə hadisələri daha qabarlıq şəkildə göstərməyə imkan yaradır. Hansı cəmiyyətdə tamah öndə gedirsə, həmin cəmiyyətdə qarmaqarışıqlıq hökm sürür. Qarmaqarışıqlıq hökm sürəndə fırıldaqçılar həmişə ön planda "qəhrəman" olur. Tamaşada bu detalları göstərməyə çalışmışıq.

Komediyanı komediya kimi hazırlamağı sevmirəm

– **Komediya fərqli bir janrdır. Yaradıcılığınızda bu janrın yeri...**

– Komediyanı janr kimi sevirəm. Bu janr zalı tamaşaçılarla doldurmağı bacarır. Antik ədəbiyyat faciə ilə başlasa da, ondan 50 il sonra komediyanın atası sayılan Aristofan çoxlu sayda komik əsər yazdı. O dövrdə insanlar həyatı problemlərini dəf etmək üçün teatra gedirdilər, sonra da evə gedib məişət problemlərini həll edirdilər. Mən komediyanı komediya kimi hazırlamağı sevmirəm. Komediya elə bir dramatik məqam axtarıb tapıram ki, bu günlə səsleşsin və sözünü desin. 50 il bundan əvvəl "Hacı Qara"nı xəsislik mövzusunda yazılmış bir əsər kimi dəyərləndirirdilər. Ancaq bu gün məlum olur ki, Axundzadənin bu pyesində XXI əsrə gərək olan xeyli gizli məqam var. Mən bu məqamlardan bəhrələnmişəm. Axundzadənin komediyaları iki əsrdir ki sözünü deyib, yaqın, yüz illər bundan sonra da öz sözünü deyəcək.

– **Bəhram müəllim, bir qədər də ötən illərə nəzər salaq. Bildiyimizə görə, orta məktəbdə oxuyarkən səhnədə rollar oynamısınız.**

– Gəncə Dövlət Dram Teatrında uşaq rolları oynamışam. Ona aktyorluq deməzdim. Sadəcə, bir həvəs idi. Yaşımdan böyük rollar oynayırdım. Əmək kitabçamda ilk iş yerim də bu teatrdır. Ancaq orta məktəbi bitirəndə aktyor yox, rejissor olmaq qərarına gəldim. Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rejissorluq fakültəsini bitirdim. Diplom işi kimi T.Uilyamsın "Şüşə heyvanxana" tamaşasını hazırladım. Bu tamaşada SSRİ Xalq artisti Hökümə Qurbanova, tanınmış aktyorlar Fuad Poladov, Hamlet Xanızadə iştirak edirdilər. İnstitutumuzun rektoru mərhum Aslan Aslanov o vaxt təhsil naziri Qurban Əliyevi də bu tamaşaya dəvət etmişdi. Tamaşa bəyənildi. Hərbi xidmətdən qayıdandan 3-4 gün sonra məni Akademik Milli Dram Teatrına çağırıdılar. Həsənağa Turabov teatra yenidən direktor təyin olunmuşdu. Mədəniyyət və Turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev üç günün içində iş məsələmi həll etdi. Mənim taleyimdə, sənətdə qalmağımda bu şəxslərin mühüm rolu olub. Uzun illər

keçsə də, mən bu gün ilk dəfə olaraq, qəzetiniz vasitəsilə bu minnətdarlıq hissini qeyd etmək istəyirəm.

– **Və beləcə, xeyli sayda tamaşaya uğurlu səhnə həyatı verdiniz...**

– O gündən bu günə işləyirəm. Elə mövsüm olub ki, altı tamaşa hazırlamışam, elə mövsüm olub ki, beş tamaşa hazırlamışam, elə mövsüm olub ki, bir tamaşa da hazırlamamışam. Amma onu deyə bilərəm ki, Azərbaycan teatrının sevilməsi, çiçəklənməsi üçün nə qədər gücüm var çalışmışam və çalışacağam. Hazırda Azərbaycan teatrında olan aktyor nəslə 140 illik Azərbaycan teatrında heç vaxt olmayıb. Bu gün hər bir teatrdə truppanın yarısı işləməyi bacaran sənət adamlarıdır. Onları qorumaq, onlara qayğı göstərmək lazımdır.

– **Adətən premyeradan sonra hansı hisləri keçirirsiniz?**

– Tamaşa hazırlayıb təhvil verəndən sonra artıq beynimdə başqa bir əsər formalaşır. Yəqin, bu bir vədişdir. Ancaq mən hələ arzuladığım tamaşaları hazırlamamışam.

– **Maraqlıdır, bunlar hansı əsərlərdir?**

– Beş əsər var ki, onlardan hər hansı birini hazırlamaq istərdim. Bilmirəm, bəlkə, heç ömür vəfa etmədi...

Teatrlarımızın kamil dramaturgiyaya ehtiyacı var

– **Sənətinizdə dönüş nöqtəsi nə vaxt yarandı?**

– 40-dan sonra işləmək bir qədər çətin olsa da, ləzzətlidir. Bu yaşda sənəti anlayırsan və çalışırsan ki, zəif əsəri tamaşaya hazırlamayasan.

– **Klassika, yoxsa müasir əsərlər sizin üçün daha maraqlıdır?**

– Klassikanı sevirəm. Ancaq klassika daha çox aktyor yetişdirmək üçün lazımdır. Teatr müasir əsərsiz yaşaya bilməz. Hər dövrün öz dramaturqu olmalıdır ki, tamaşaçı ona inanıb teatra gəlsin. Müasir əsər səhnəyə həm də yeni nəslin ədəbi zövqünü gətirir.

– **Bu gün səhnəmizdə hansı əsərlərə ehtiyac var?**

– Janrımdan asılı olmayaraq, teatrlarımızın kamil dramaturgiyaya ehtiyacı var. Bu gün Azərbaycan dramaturgiyasında XXI

əsrin tələblərinə cavab verən Xalq yazıçısı Elçin, Əli Əmirli, dramaturgiyada sınaqdan çıxan Əjdər Ol, Elçin Hüseynbəyli, dramaturgiyaya gəlmək istəyən gənc yazıçımız İlqar Fəhmi və neçə belə istedadlı dramaturqlar var.

– **“Teatr məbəddir” fikrinə münasibətiniz: teatr doğrudanmı məbəddir?**

– Teatr məbəddir” fikri orda işləyən insanlara aid deyil. Tarixin səhifələrinə daha çox kilsə, məscid və teatr tikən memarlar düşüblər. Teatr yeganə sənət növüdür ki, tamaşaçılar könüllü olaraq məscidə, kilsəyə, ibadət xanalara getdikləri kimi, evlərindən çıxıb bu sənətə tamaşa etməyə gəlirlər.

– **Teatra gəlib baxanların ruhu necə, təmizlənmirmi?**

– Bəli. Əgər səhnədəki ifaçılarla tamaşaçılar arasında gözəgörünməz enerji mübadiləsi yaranırsa, onlar təmizlənilir.

Səhnə mənim üçün bir obrazdır

– **Aktyorluq çətindir, yoxsa rejissorluq?**

– Mənim üçün aktyor sənətindən böyük sənət yoxdur. Aktyor sənətinə pərəstis edirəm, ancaq teatrın düşünən beyni rejissordur.

– **Rejissor həm də diktatordur...**

– Teatr sənəti, ümumiyyətlə, qarşılıqlı diktaturanı istəyir. Aktyor sənəti ilə məşğul olan illər keçdikcə o diktaturanı qəbul edirsə, mənim fikrimcə, böyük aktyor olur.

– **Nə vaxtsa bu sənətə gəldiyinizə görə peşman olmusunuz?**

– Xeyr. Bu sənətə gələndə bilirdim ki, məni nələr gözləyir. Amma mən bu sənəti sənət kimi çox sevirəm. Hərdən mənə elə gəlir ki, bütün teatrların giriş qapısına bu sözlər yazılmalıdır: özünü sənətdə yox, sənəti özündə sev.

– **Tamaşa yeni başlayanda daha çox həyəcan keçirirsiniz, yoxsa tamaşa başa çatanda?**

– Əsərin lazım olan nöqtəsini – tamaşanı nəyin nəminə hazırladığımı tapana qədər əzab çəkirəm. Bəzən bu, illərlə uzanır. Və bəzən ayılırsan ki, arzuladığın və hazırlamaq istədiyini tamaşada baş rolda görmək istədiyini aktyor artıq həyatda yoxdur.

Peşəkar sənətimin 23 ili Akademik Milli Dram Teatrında keçib. Mən o teatra gənc ikən gəlmişdim. Mənimlə yaşlı olan aktyorlarla birgə yaşlaşmışam. Bu müddət ərzində mən düşünürdüm ki, filan aktyorun 70 yaşı olanda filan pyesdə oynayacaq. Bir gün ayılıb görürəm ki, arzuladığım aktyor artıq həyatda yoxdur...

– **Səhnədə ən çox sevdiyiniz obraz.**

– Elə səhnə mənim üçün bir obrazdır. Bayaqqı sualınıza cavab olaraq hazırlamaq istədiyim tamaşalardan birinin adını çəkmək istəyirəm. Uzun illərdir ki, Şekspirin “Üçüncü Riçard” pyesi üzərində çalışıram. 32 yaşında Şekspirin “Kral Lir”ini tamaşaya qoymuşdum. İmkan olsa, “Maqbet”, “Üçüncü Riçard” əsərlərini də tamaşaya qoyaram. Mənə elə gəlir ki, bu əsərin lazım olan kodunu, sirrini tapmışam.

– **Uzun illər səhnədə bir-birindən maraqlı tamaşalar hazırlayırdınız sonra deyə bilərsinizmi, ilk dəfə hansı tamaşadan heyrlənməmişdiniz?**

– 5-6-cı sinifdə oxuyanda Gəncə Dövlət Dram Teatrında Polşa yazıçısı Yan Saloviçin “Qəribə dilənçi” əsəri əsasında hazırlanmış tamaşaya baxmışdım. Onda mən o sehri gördüm. Teatr, ümumiyyətlə, sehri aləmdir...

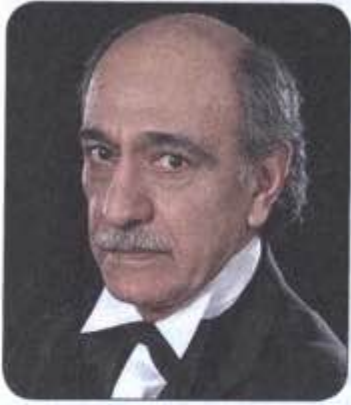
– **Öz həyatınızdan tamaşa hazırlasaydınız, onu hansı janra aid edərdiniz?**

– Deyə bilmərəm...

01.06.2012

Yetmiş yaşlı cavan

Təbassümlü yubiley yazısı

...Ağaxan Salmanlı səhnəyə təsadüfən yox, taleyin hökmü ilə gələn aktyorlardandır. 50 ildən çoxdur ki, onun yolu səhnədən keçir. Bu illər ərzində o, səhnədə müxtəlif xarakterli, müxtəlif xasiyyətli, müxtəlif əqidəli insanların fərqli, bir-birinə bənzəməyən obrazlarını özünəməxsus ustalıqla oynayıb. Ağaxan Salmanlı həm də o xoşbəxt aktyor-

lardandır ki, balaca, epizodik rolları bir ştrixlə, bir jestlə – bir sözlə, əsas, yadda qalan obrazlar səviyyəsinə qaldırmağı bacarır.

Çünki onun istedadı ilə intellekti bir-birini tamamlayır. Öyrəndikləri ilə kifayətlənməyib öyrənmədiklərini öyrənir. Onunla tək teatrda yox, ədəbiyyatdan, musiqidən də söhbət etmək maraqlıdır.

Ağaxan Salmanlı həm də tamaşaçılar tərəfindən sevilən aktyordur. Bu sevginin arxasında onun səmimiyyəti dayanır...

Oktyabrın 29-da Gənc Tamaşaçılar Teatrının aktyoru, Xalq artisti Ağaxan Salmanlının 70 yaşı tamam olacaq. Həyatının 50 ildən çoxunu teatr sənətinə həsr edən Ağaxan Salmanlı ömrünün 70-ci payızından dönüb gəldiyi yollara baxdı...

– Bütün fəsillərin öz gözəlliyi olduğu kimi, ömrün payızının da öz gözəlliyi var. Payızda yarpaqlar saralır, tökülür, təbiət öləziyir, amma bununla yanaşı, payız həm də barlı-bəhərli fəsildir. Mənə elə gəlir ki, yaradıcılığımın ən bəhrəli, bol dövrünə indi – ömrümün payızında gəlib çatmışam. Və bu dövrdən dönüb yaradıcılıq yoluna nəzər yetirəndə ilk olaraq uşaqlıq illərimi xatırlayıram.

Mən Bakıda – Yeni Suraxanıda dünyaya gəlmişəm. Atam poeziya həvəskarı idi, Əli Fani təxəllüsü ilə şeirlər, qəzəllər ya-

zırdı. Yadımdadır, evimizdə tez-tez ədəbi məclislər qurulurdu. Mən də onlara qulluq edirdim. Anam isə bağçada tərbiyəçi işləyir, uşaqların bədii tərbiyəsi ilə məşğul olurdu. Bağçada, müxtəlif səhnəciklər hazırlayanda anam da mənə o tədbirlərə cəlb eləyirdi. Yəqin ki, o mühitin mənə təsiri oldu. Amma böyüyüb orta məktəbi bitirəndə sənət seçimim ailədə müsbət qarşılanmadı.

– **Maraqlıdır, niyə?**

– Dedilər, bu sənətə getmə, acılıqdır (gülür), amma mən inanmadım. Ürəyimin səsinə qulaq asdım, aktyor oldum.

Bu məqamda balaca bir haşiyyə çıxıb deməliyəm ki, Ağaxan Salmanlı orta məktəbi bitirib aktyor olmaq sevdasına düşəndə valideynləri əməlli-başlı narahat olur. Elmlər Akademiyasında işləyən Əli kişi oğlunu bu fikrindən daşındırmaq üçün Fizika İnstitutunda işə düzəldir. Ağaxan yay aylarında üç ay mühasib işləyir və günlərin birində işini atıb Kukla Teatrına gedir. O gedən, bu gedən...

– Cavanlığımda çox utancaq idim, amma səhnəyə həvəsim o qədər güclü idi ki, səhnədən əl çəkmədim. Rola hazırlaşırıdım, tamaşaçı qarşısına çıxmaq istəyəndə utanırdım. O utancaqlıq mənimlə xeyli yol yoldaşı oldu. Teatr İnstitutunun dramkino aktyorluğu fakültəsində təhsil alanda özümə inamım bir az artdı. Ancaq "dördüncü divar" söhbəti uzun illər mənə tərək etmədi. Sovet vaxtı teatrımız 10 il təmirə dayandı. On il ərzində teatrımız səyyar fəaliyyət göstərdi. Rayonlarda qastrollarda olduq, tamaşaçı ilə üz-üzə, göz-gözə dayandıq. Belə-belə dördüncü divarı tamaşaçı özü qırdı.

Sən sənətkar olacaqsan

– İnstitutda oxuduğum vaxt Rauf Kazımovski televiziya "Danabaş kəndinin əhvalatları" tamaşasını hazırlamışdı. Həmin tamaşada Əliağa Ağayev Xudayar bəy rolunu, mən də Səkinə xanımın oğlu Əliqulu rolunu oynayırdım. Maraqlı bir rol idi. Mən Xudayar bəyin qızını istəyirəm, Xudayar bəy də anamı istəyir, anam da ona getmir. Orada maraqlı bir səhnə vardı,

mən anama çımxırırdım ki, get də Xudayara. Məqsədim var axı. Anamın üstünə çımxıranda bilərəkdən səsimdə "xoruz" buraxırdım. Rauf Kazımovskinin ürəyi gedirdi. Deyirdi ki, tələbə ola-ola bu rola belə incəliklə yanaşırsansa, gələcəyin var, sən sənətkar olacaqsan.

Gənc Tamaşaçılar Teatrında fəaliyyətə başlayan Ağaxan Salmanlı bir-birindən maraqlı obrazlar yaradır.

Seyfəddin Dağlının Cəfər Cabbarlının həyatından bəhs edən "Bahar oğlu" əsərində Cəfər Cabbarlı obrazı Ağaxan Salmanlının böyük teatrda debütü olur. Vilyam Şekspirin "Romeo və Cülyetta"sında Romeo, Nəcəf bəy Vəzirovun "Hacı Qəmbər"ində Cəbi, İmran Qasımov və Həsən Seyidbəylinin birgə qələmə aldıkları "Sən nə üçün yaşayırsan"da Səməd, Altay Məmmədovun "Yadındamı" tamaşasında Dinar obrazları həyatiliyi, təbiiliyi ilə yadda qalır, istedadlı aktyor tezliklə tanınıb məşhurlaşır.

Ağaxan Salmanlının bir aktyor kimi tanınıb məşhurlaşmasında televiziya tamaşalarının və ədəbi-bədii verilişlərin də böyük rolu olur. Üzeyir Hacıbəylinin telenovellaları əsasında hazırlanan "Ordan-burdan" televiziya tamaşasında yüksək sənətkarlıqla oynadığı doktor Bayram və "Səhər görüşləri"ndə yaratdığı Feliçita rolları tamaşaçılar tərəfindən sevilir.

Bizim sənətdə tamaşaçı sevgisi əsasdır

– Tələbə vaxtı Arif Babayevin, Rauf Kazımovskinin, Ağəli Dadaşovun dəvəti ilə televiziyanın "Səhər görüşləri", "Yumoristik hekayələr", "Satirik novellalar" verilişlərində, xeyli sayda televiziya tamaşalarında iştirak etmişəm. Azərbaycan Dövlət Televiziyasına ona görə minnətdaram ki, populyar olmağımda, tanınmağımda, sevilməyimdə bu televiziyanın müstəsna xidmətləri olub. Cəlil Məmmədquluzadənin "Danabaş kəndinin əhvalatları", Qılman İlkinin "Bam nağılı" televiziya tamaşalarında oynadığım obrazlar öz yerində, məni televiziya da ən çox tanıdan rollarım "Ordan-burdan" tamaşasında oyandığım doktor Bayram, bir də "Səhər görüşləri"ndə oynadığım Feliçita rollarım

oldu. "Ordan-burdan"da kiçik bir rolda mən xarakter yarada bildim. "Eto mne nado?" sözü bir anın içində qanadlanıb uçdu. "Mani mani Feliçita" sözləri də qanadlı oldu. Aktyor ömrü boyu çoxlu rollar oynayır, ancaq onların içində bir-iki rolu seçilən, sevilən olur. Onu da biz seçmirik, tamaşaçı seçir. Ona görə də bizim sənətdə tamaşaçı sevgisi əsasdır.

– İstərdim, 50 illik sənət yolunuzun ən yaddaqalan üç məqamını xatırlayasınız...

– Çətin sual oldu... "Bahar oğlu" tamaşasında oyandığım Cəfər Cabbarlının obrazı mənim üçün çox möhtəşəm bir rol idi. Cəfər Cabbarlı obrazı qərribə bir obraz idi. Bu obrazda həm dramatiklik, həm liriklik, həm də faciə vardı.

İkincisi, 1971-ci ildə mənim teatrdan çıxarılmamış oldu. Bu mənə ən böyük zərbə idi. Teatrımızda Etel Liliyan Voyniçin "Ovod" əsərini tamaşaya qoymuşdular, mən də Ovod rolunu oynayırdım. O dövrdə ən uğurlu tamaşalarımızı Akademik Dram Teatrının səhnəsində oynayırdıq. Belə oldu ki, axşam bu tamaşanı oynadıq, çox da uğurla oynadıq. Səhəri gəlib gördüm ki, "Qaraca qız" tamaşasında mənə meymun rolunu veriblər. Bu mənə çox pis təsir etdi. O rolu oynamadım, məşqlərə getmədim. Cavan idim, ağılla yox, emosiya ilə hərəkət etdim. Roldan imtina elədiyimə və əmək intizamını pozduğuma görə mənə işdən çıxartdılar. Gedib üç il Mədəni-Maarif Texnikumunda dərs dedim.

Bu da tələyin bir işidir. Mədəni-Maarif Texnikumunda dərs deyərkən, tələbəmlə ailə qurdum. Üçüncü yaddaqalan məqam isə təkrar teatra qayıtmağım oldu. Düzdür, kollektivdə təzədən özümü təsdiq eləmək çətin oldu, amma bir-iki roldan sonra Altay Məmmədovun "Yadındamı" əsərində oynadığım Dinar obrazı ilə səhnədə bir daha özümü təsdiqlədim. Bu rol mənə uğur gətirdi.

Ağaxan Salmanlı aktyor olmaqla yanaşı, özünün dramaturgiya və rejissorluq sənətində də sınaıyb. Uşaqlar üçün yazdığı pyeslər ("İgidlik imtahanı", "Niyət gecəsi" və s.) müxtəlif teatr-

ların səhnəsində tamaşaya qoyulub. Ağaxan Salmanlı quruluşçu rejissor kimi Dərbənd Azərbaycan Dram Teatrında 10 tamaşaya quruluş verib, ümumilikdə isə müxtəlif teatrlarda 30 tamaşanın quruluşçu rejissoru olub. "Pul dəlisi", "Məhəbbət bir bələdir", "Məzəli hadisə", "Nənənin kələyi", "Dovşanın ad günü", "O da mənəm, bu da mənəm" tamaşaları maraqlı rejissor yozumu, incə musiqi duyumu, rəqsləri ilə yadda qalıb.

Ağaxan Salmanlı eyni zamanda üç kitab müəllifidir. Onun ən çox sevdiyi dramaturqlar isə Cəfər Cabbarlı, Vilyam Şekspir və Karlo Qaldonidir...

Son 10 ildə ən çox sevdiyi rolu isə Elçinin "Ağ dəvə" əsərində oyandığı Balakərim roludur...

– Hamı məni komik aktyor kimi tanıyır. Amma mən dramatik rolları daha çox sevirəm. Bu mənada Balakərim rolu sevdiyim rollardan biridir.

– **Bildiyimizə görə, filmlərə az çəkilmisiniz. Bunun səbəbi nədir**

– Kinoda məni rejissorlar görmürlər. Həmişə xırda-para rollara çəkilmişəm. Son vaxtlar tez-tez filmlərə dəvət olunuram.

– **Səhnənin o üzündəki Ağaxan Salmanlı kimdir?**

– Çox sadə, çox aciz, utancaq, kömək olmasa, küncdə qısılib qalan bir kəs. Ağaxan bax budur.

– **Bir insan kimi istəyirəm, özünü xarakterizə edəsiniz.**

– Birca bunu deyə bilərəm ki, bir insan kimi pislik eləmək məndə alınmır, bacarmıram (gülür).

– **Ömrünüzün bu məqamında ürəyinizdən hansı rol keçir? Özünüz özünü hansı rolu arzulayırsınız?**

– Ürəyimdən Kral Liri oynamaq keçir. Özüm özümə bu rolu arzulayırdım.

– **Adamın inanmağı gəlmir ki, 70 yaşınız tamam olur. Özünüz necə, buna inanırsınız?**

– Mənim də inanmağım gəlmir. Amma bu faktdır, gərək faktla barışam, çarəm yoxdur... (gülür).

12.10.2011

"Ölülər" in sonraki taleyi

Bir əsərin tarixi

...Rəfiqəmin atası ölüm ayağında olanda həkim məsləhət gördü ki, dağa-daşa düşməsinlər. Gedib hazırlıq görsünlər. Bütün külfət həkimin hərəkətindən qeyzlənsə də (həmin anda hamı belə düşünür və tələb edir ki, həkim nə edirsə-etsin, amma xəstəni ölmün çaynağından qurtarsın), sonda onun sözü ilə razılaşdı. Birca rəfiqəm ipə-sapa yatmadı. Sanki hamı onun atasının ölməyini istəyirdi. Həmin gün məni yanına alıb Sumqayıta – "ölünü belə dirildən", "duası daşdan keçən" (rəfiqəm belə deyirdi) – bir molla-nın yanına apardı. Molla gözlərini qıyıb rəfiqəmə dedi ki, evinize tərəf qara bir ilan sürünür.

Rəfiqəmlə baxışdıq. Bu o demək idi ki, sənə inanmayana lənət! Rəfiqəm əl-ayağa düşüb molladan kömək istədi. Mən də dünyanın ən yöndəmsiz müqayisəsini apardım. Qırq-salxaq cümlələrlə onu Nostradamusa bənzətdim və deyəsən, bu adı

molla həyatında birinci dəfə eşidirdi. Çünki bunu eşidincə üç kərə "Kim?", – deyib susdu. Başa düşdüm ki, o, Nostradamusun kimliyindən tamamilə bixəbərdir.

Nə başınızı ağrıdım, mollanın məsləhəti ilə vaxtı fəvta vermədən qara bir toyuq almalıydıq. Bazara getməyinə getdik, amma qara toyuğu tapanacan ayağımıza qara su endi. Guya toyuq ağ olsa, qara ilan rəfiqəmin atasını udacaqdı.

Bazarda qaraşın toyuqlar çox olsa da, ağ çillər işləri korlayır. Axır ki qapqara bir toyuq tapdıq və elə sevindik ki, elə bil dirilik suyu tapmışdıq. Sonra o qapqara toyuğu satan oğlana bir iki şirin söz deyib qara toyuğun başını "xırt" elətdirib bədəninin üstə qoyduq və mollaya apardıq. Molla ədəb-ərkanla qara toyuğun başını ərəb hərifləri ilə qaraladığı ağ parçaya büküb bərk-bərk sarıdı. Tərslikdən qan sızıb "kəfən"dən çıxdı.

Hələ biz bu qorxunc bükülünü köhnə qəbiristanlıqda, köhnə bir qəbirin ayaq tərəfində basdırmalı idik. Rəfiqəm başını itirmişdi. Oxuduğumuz universitetdən bir az yuxarıda – nəşriyyatın yanında qəbiristanlıq olduğunu bilirdim. Bakıya üz tutduq. Rəfiqəm atasının öləcəyindən elə qorxurdu ki, yol boyu ağzını açıb bir kəlmə də danışmadı. Qəbiristanlıqda köhnə bir qəbir tapıb, o qəbirdə uyuyana Allahdan qəni-qəni rəhmət diləyib, oğurluğa gəlmiş adamlar kimi ətrafa baxa-baxa yeri tələm-tələsik qazdıq. Toyuğun başını basdıran kimi dabanımıza tükürüb qəbiristanlıqdan qaçdıq. Uzaqlaşdıqca rəfiqəmin soluxmuş çöhrəsi işıqlanırdı, mən də xeyirxah bir işin qulpundan yapışdığıma görə ürəyimdə özümə təsəlli verirdim ki, bəs dost-dosta nə gündə gərəkdir?

Səhəri gün rəfiqəm dərsə gəlmədi. Dekanatlıqdan xəbər verdilər ki, atası rəhmətə gedib...

Neçə gün özümə gələ bilmədim. Rəfiqəmin atası öldüyünə görə yox, guya kimin atası dünyanı tutub duracaqdı, rəfiqəmin boşa çıxan inamına görə heyifsilənirdim.

Rəfiqəmin atası torpağa tapşırılan gün çox fikirləşdim, diqqətlə baxıb özümü və ətrafımdakıları Cəlil Məmmədquluzadənin "Ölülər"inin arasında tapdım...

Bu uzun-uzadı müqəddimədən sonra yüz il geriyyə yollanıram. Zaman elə bir şeydir ki, keçmişə getmək asan, gələcəyə getmək çətindir. Çünki keçmiş ölümlərə, gələcək dirilərə məxsusdur...

"Ölülər" doğulur

1909-cu il iyunun 12-də iti qələmi, kəskin publisistikası, həyatı pyesləri ilə dövrünün işıqlı simalarından biri olan Cəlil Məmmədquluzadə "Ölülər" əsərini yazıb başa çatdırır. Yazıçı əlyazmasını qələm dostlarına verir və "Ölülər" əl-əl gəzib dolaşır.

"Açıq söz" qəzetinin 73-cü sayında Sultan Məcid Qənizadə, Hüseyn Cavid, Üzeyir Hacıbəyli, Nəriman Nərimanov "Ölülər" haqqında müsbət rəylərini bildirərək yazırdılar: "Artıq dərəcədə məharətlə yazılmış, məzmunu eynən həyatımızdan götürülmüş, ideyası inqilabi bu drama müsəlmanların həyatında böyük rollar oynayacaq, paslanmış beyinləri pasdan təmizləyib, ölmüş ruhlara can verəcəkdir".

Ancaq beyinləri pasdan təmizləyib, ruhlara can vermək üçün "Ölülər" səhnədə dirilməli idi. Bu məqsədlə Cəlil Məmmədquluzadənin Qafqaz Mətbuat Komitəsinə yazdığı müraciət cavabsız qalır. Sensura 1909-cu il 27 avqust tarixi qərar ilə əsərin tamaşaya qoyulmasına icazə verir. Amma 1911-ci il 7 iyun tarixli "Kaspi", 9 iyun tarixli "Baku" qəzetlərinin yazdığına görə, "Ölülər" in həmin il Tiflisdə oynanılması üçün iki dəfə cəhd göstərilərsə də, bu təşəbbüs nəticəsiz qalır. Bütün bunlara baxmayaraq, Mirzə Cəlil "Ölülər" in səhnəyə yol tapacağına inanırdı...

"Ölülər" səhnədə

Əsər səhnəyə yalnız 7 ildən sonra – 1916-cı il aprelin 29-da yol tapdı. İlk dəfə Bakıda – Tağıyev Teatrında tamaşaya qoyulan "Ölülər" ilin ən böyük teatr hadisəsinə çevrildi. Tamaşanın ilk rejissoru Hüseynqulu Sarabski olur. Tamaşada Şeyx Nəsrullah rolunu Əliqulu Qəmküsar, İsgəndər rolunu Mirzəəğa Əliyev oynayırdı. Onların qeyri-adi oyunu uzun illər tamaşaçıların yadından silinmir.

Belə danışirlər ki, ilk tamaşadan əvvəl İsgəndər obrazını oynamağa hazırlaşan Mirzəəğa Əliyev eşidir ki, Kefli İsgəndər ob-

razını yaradarkən Cəlil Məmmədquluzadə Naxçıvanda yaşayan Paşa aga Sultanov adlı bir vəkili nəzərdə tutub. Bu soraqla Naxçıvana yollanır, böyük səylə onun xarakteri, əxlaqı, rəftarı barədə məlumat toplayır. Öyrənir ki, Paşa ağa 1874-cü ildə Novorossiysk Universitetinin hüquq fakültəsini bitirib. Türk, fars, rus dillərini və ədəbiyyatını mükəmməl bilir. Məmməd Tağı Sidqi ilə birlikdə 30 min sözdən ibarət rus-fars lüğətini hazırlayıb, sonra isə 56 min sözdən ibarət rus-fars-Azərbaycan lüğətini tərtib edib. Belə geniş biliyi və dünyagörüşü olan adam, təbii ki, cəhalətdə ayıq başla yaşaya bilməzdi.

Cəlil Məmmədquluzadə isə "Kefli İsgəndər yüzlərlə Paşa ağaların içindən seçilmiş real bir surətdir", – deyərdi.

Şeyx Nəsrulla rolunu isə Əliqulu Qəmküsar elə ustalıqla yaratmışdı ki, sonralar Mirzəəğa Əliyev yazırdı: "Mən Əliqulu Qəmküsarla üç dəfə "Ölülər" əsərində oynamışam. İki dəfə Bakıda, bir dəfə Gəncədə. Qəmküsar ruhaniləri yaxşı tanıdığı, onlara yaxşı bələd olduğu üçün Şeyx Nəsrullah rolunu fəvqaladə bir məharətlə oynayırdı. Mən onun oyununun mislini sonralar da görə bilmədim" (bütün bunlara görə də yenilik və sənət düşmənləri 1919-cu il yanvarın 28-də onu qətlə yetirdilər – T. V.)

İlk tamaşa barədə "Açıq söz", "Baku", "Kaspi", "İqbal", "Bəsirət", "Tuti", "Babayı-Əmir" qəzet və jurnallarının səhifələrində ətraflı və mübahisəli məqalələr çap olunur.

Hüseyn Cavid "Ölülər"i yüksək qiymətləndirərək yazırdı: "'Ölülər" son komediyalarımız içində parlaq mövqe tutur. "Ölülər"də sənətkarənə bir dirilik, mahir bir incəlik var. "Ölülər"in hər təbəssümündən acı bir fəryad qopar... "Ölülər" qüsursuz deyil. Fəqət bu qüsür bir rəsmın ətrafında gözə çarpan ləkələr qədər təbii görünə bilər".

O illərdə "Ölülər" Orta Asiyada, Volqaboyu və Qafqazın bir sıra şəhərlərində də nümayiş olunur.

"Ölülər" mühakimə olunur

Mürtəcə dairələr isə Cəlil Məmmədquluzadəni "millətə yaraşmayan", xalqın adət-ənənəsinə zidd olan bir əsər yazmaqda günahlandırırtdılar. Onları "Ölülər"də ən çox narazı salan İsgəndər obrazı idi.

"Ölülər" tamaşasının hər bir səhnəsi din pərdəsi altında gizlənilib insanları aldadan mübarizə silahına çevrilmişdi. Bu əsər yalnız sıradan oxucular, tamaşaçılar, dindarlar arasında deyil, elm adamları və ədəbi ictimaiyyət arasında da geniş səs-küyə səbəb olmuş, hətta əsər günah işlətməmiş adam kimi məsuliyyətə cəlb edilmiş, mühakimə olunmuşdu. "Ölülər"in ədəbi mühakiməsi haqqında mətbuatın verdiyi bir elanda oxuyuruq: "Bu günlərdə Dövlət Teatr Heyəti Ədəbiyyat və Tənqid Komissiyasının təşəbbüsü ilə dövlət teatr müdiriyyəti və bəzi ədəbi simaların iştirakı ilə məşhur "Ölülər" faciəsinin qəhrəmanı Kefli İsgəndərin ədəbi mühakiməsi olacaqdır".

Lakin Cəlil Məmmədquluzadə ailə üzvləri ilə birlikdə 1920-ci ilin iyununda Təbrizə yola düşür. 1921-ci ilin mayınadək orada yaşaması və başqa səbəblərdən ədəbi mühakimə ləngiyir. Mühakimə 1923-cü ilin fevralında baş tutur. "Ölülər"in ədəbi mühakiməsi belə bir qərar qəbul edir: "İsgəndər müvəqqəti olaraq ictimai həyata müqayir bir şəxsiyyət kimi mədəni hüquqdan məhrum edilsin, lakin Şeyx Nəsrullaha qarşı üsyanı müsbət bir hərəkət kimi qeyd edilsin".

Bu ədəbi mühakimə "Ölülər"in ölülərlə növbəti qarşılaşması idi...

"Ölülər" dirilir

Sonrakı illərdə "Ölülər" Abbas Mirzə Şərifzadənin, Aleksandr Tuqanovun quruluşunda tamaşaya qoyulur. 1938-1939-cu teatr mövsümündə Şəmsi Bədəlbəyli bu məşhur əsəri yeni quruluşda tamaşaya hazırlayır. Bu quruluş "Ölülər"in ən yaddaqalan tamaşalarından biri olur.

1948-1949-cu teatr mövsümündən 1966-cı ilə kimi "Ölülər" Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrının səhnəsində oynanılmır. Yalnız 1966-cı noyabrın 12-də milli teatr sənətimizin parlaq simalarından olan Tofiq Kazımov "Ölülər"i yenidən səhnəyə dəvət edir. Tofiq Kazımov Mirzə Cəlilin ruhunu saxlamaqla əsərə elə Mirzə Cəlilin öz felyetonlarından bir çox yeni mətnlər də əlavə edir. Tofiq Kazımovun quruluşunda rəssam Elçinin

maraqlı dekorları, Qara Qarayevin təsirli musiqisi, Kefli İsgəndər rolunda Həsənağa Turabovun, Şeyx Nəsrullah rolunda Məlik Dadaşovun, Hacı Həsən ağa rolunda Məmmədrza Şeyxzamanovun ifası ilə "Ölülər" səhnədə yenidən dirilir.

Zaman-zaman "Ölülər" tamaşası Azərbaycan teatr sənətinin yüksəlişini, aktyor və rejissor işi, teatr tənqidi sənətində müəyyən qüvvəyə malik olduğunu sübut edir.

1992-ci ildə Cəlil Məmmədquluzadənin "Ölülər" əsərinin motivləri əsasında görkəmli rejissor Tofiq Tağızadə "Ölülər" əsərini "O dünyadan salam" adı ilə ekranlaşdırdı. Film insanları ayıq olmağa, yaxşını pisdən, xeyiri şərdən, həqiqəti yalandan ayırmağa, həyata ayıq gözlə baxmağa çağırır. Cəhalət və kor-təbii fanatizm ifşa olunur.

Elə bu gün də bizi güldürən və ağladan "Ölülər" müxtəlif teatrların səhnəsində, müxtəlif rejissorların quruluşunda, müxtəlif aktyorların ifasında səhnədədir. Sabah da belə olacaq, illər sonra da. Çünki ölülər ölmür, Cəlil Məmmədquluzadənin "Ölülər"i də heç vaxt ölməyəcək...

23.02.2011

Sənətinin sultanı

Bəs mənim bir abbasım hara gəetdi?

Həyat qəribədir. Bəzən sultanların çata bilmədiyi ucılığı sadə bir sənətkar fəth edir. Necə ki, Əhməd Rumlu "O olmasın, bu olsun" filmindəki ham-bal rolu ilə sənətinin sultanı oldu...

Ötən əsrin əvvəllərində elə bu şəhərdə xeyli küçələr vardı. "Misgərpalan", "Güzgüçülərpalan", "Zərgərpalan", "Başmaqçıpalan"...

"Həmşəripalan" adlanan məhəllədə tacir Məhəmmədqulunun ilk övladı dünyaya gələndə adını Əhməd qoydular. Məhəmmədqulu dinə meyilli olduğundan oğlunu axund görmək istəyirdi. Bu arzuya da onu molla məktəbinə qoyur. Molla məktəbini başa vurduqdan sonra Əhməd mədrəsədə təhsil alır. Sonralar çalışqanlığı ilə yaşadlarından xeyli seçilən Əhmədi Nəcəf şəhərində mükəmməl dini təhsil almağa göndərmək istəsələr də, Məhəmmədqulu ilk övladının gözündən uzağa getməsinə razılıq vermir.

Səhnə işiqlarının uğur sorağı

"Quran"ı əzbərdən bilən, fars, ərəb dillərinə yaxından bələd olan Əhməd, yeniyetməlik vaxtlarında məlahətli səsi, zehni, hafizəsiylə yaşadlarından seçilər, məhərrəmlikdə böyük məharətlə "şəbih" deyər, qəsidələr oxuyardı.

Bütün bunlar keçən əsrin onuncu ilində baş verirdi.

Tezliklə bu mərasimlər xalq teatrları ilə əvəz olunur. Əhməd yolunu Tənqid-Təbliğ Teatrından salır. Səhnəni sevir, ömrünü bu sənətə bağlayır.

Eyni zamanda Sədi Şirazini, Füzuli yaradıcılığına dərinəndən bələd olan Əhməd "Rumlu" təxəllüsü ilə şeirlər yazmağa başlayır. Özünü nəsrədə də sınayır. Teatrda çalışan rejissorlar onun

əsərlərini böyük həvəslə tamaşaya qoyurlar. "Səadət uğrunda", "Qan içində", "Seyran", "Yanar daş", "Dostluq" dramları uzun müddət Gənc Tamaşaçılar Teatrının səhnəsində uğurla oynanılır.

O, səhnədə bir-birinə bənzəməyən rollar yaradır. "Əlvida, Hindistan"da kahin, "Bir saatlıq xəlifə"də saray əyanlarından biri, "Hacı Qara"da Cəbi və saymaqla qurtarmayan rollar... Əhməd Rumlu dilənçi rolundan tutmuş şah roluna kimi bütün rolları ürəklə, məharətlə oynayırdı.

Dövrünün qabaqcıl aktyorlarından Ərəbliński, Sarabski kimi o da Əhməd Rumlu kimi tanınır və sevilirdi.

Hambalın sınağından 50 aktyor keçə bilmədi

Saysız-hesabsız rollar yaratsa da, yalnız bir rol ona əbədilik qazandırdı. "O olmasın, bu olsun" filmindəki sadə və klassik Hambal rolu...

Əhməd Rumlu vaxt itirmədən məşqlərə gedir, tamaşalarda oynayıb, böyük bir ailəni saxlamaq üçün isə ticarətlə məşğul olurdu. Belə bir vaxtda "O olmasın, bu olsun" filmi çəkməyə hazırlanırdılar. Filmin quruluşçu rejissoru Hüseyn Seyidzadə olsa da, ikinci rejissoru Moskvadan dəvət etmişdilər. Sınaq çəkilişindən filmdə gördüyümüz bütün aktyorlar çıxsa da, hambal roluna aktyor tapmırlar ki, tapmırlar. Moskvadan gəlmiş rejissor belə qərara gəlir ki, çəkilişlər bir müddət saxlanılsın. Bu vaxt kimsə Gənc Tamaşaçılar Teatrında belə bir aktyor olduğunu deyir.

Əhməd Rumlu dəblə geyinib-keçinməyi sevən, səliqəli bir adam olduğundan onu ilk dəfə rejissor görəndə çəş-baş qalır. Baxışları ilə sanki demək istəyir ki, bunu çəkək hambal roluna? Adamlar rica edir ki, beş dəqiqə səbir etsin. Bir azdan Əhməd Rumlu paltarını dəyişir, qrimlənir, əlində rolun mətni gəlir. "Ha, Məşədi" deməyi ilə baxıb görürlər ki, rol əsl bu aktyor üçün ölçülüb-biçilib.

Hambal rolu Əhməd Rumluya uğur gətirir. Sonralar o, "Bu film yaşayan filmdir, o rol da əsas obrazlardan biridir", - deyərdi.

Əhməd Rumlu "Bir məhəlləli iki oğlan" filmində iki rol – qapıçı və qatarn kafesindəki satıcı rolunu oynayıb. Bundan əlavə, "Amfi-biya adam", "Füzuli" filmində də yaddaqalan obrazlar yaradıb.

Kim Rumlu kimi olmasa...

Əhməd Rumlu yalnız aktyor deyildi. Onun könül dünyası olduqca zəngin idi. Beş minəcən qəzəli bu gün də qorunub saxlanılır.

*Heyranam o rəssama ki,
çəkmiş belə surət,
Xilqətdə sənə oxşayan
incə əsər olmaz.
Kim Rumlu kimi olmasa,
aşarda dara,
Peyğəmbəri-əsr olsa,
sözündə kəsər olmaz.*

Bu maraqlı, istedadlı insanla bağlı çoxlu xatirələr yaşayır. Deyilənə görə, Əhməd Rumlu Əliağa Vahidlə bir məhəllədə qonşu yaşayar, dostluq edərlərmiş. Pəncərələr arasında məsafə bir metrədən çox deyilmiş. Əliağa Vahid birinci pəncərədən keçəndə əlini şüşəyə vurub deyərmiş:

"Əhməd, tut". Qəzəlin bir misrasını deyərmiş. İkinci pəncərəyə çatanda Əhməd ikinci misranı qaytararmış. Bəzən saatlarla deyişərmişlər.

Əhməd Rumlu yaddaşlarda hambal rolu ilə qalsa da, sən demə, əsl hambal rolu yaratmaq üçün də böyük şəxsiyyət olmaq gərəkmiş. Sənətkar 80 illik ömründə heç vaxt yaltaqlığın, yalançılığın, saxtəliğin dadına baxmadı. Yaşadı, yaratdı, həyatda çoxlu xatirələr, izlər qoyub getdi.

Nəsillər dəyişəcək, hər dəfə Azərbaycan kinosunun incilərindən sayılan "O olmasın, bu olsun" filminə baxanlar Əhməd Rumlu yad edəcək, sevəcək və yorulub əldən düşmüş hambalın "Sənin 5000 manatın cəhənnəmə, bəs mənim bir abbasım hara geeətdi? A dədəm qurban, a nənəm qurban..." kina-yəli şivəsinə gülümsünəcək...

12.03.2010

Eldar Quliyev: "Kino sənəti böyüdücü şüşədir"

"Sovet dövründə 20 ildə 15 film çəkmişdim. Son 20 ildə isə cəmi 3 film çəkmişəm. Amma bu filmlər mənə, bəlkə də, 15 filmin çoxundan daha yaxındır".

İyunun 10-da Heydər Əliyev Sarayında rejissor Eldar Quliyevin "İstanbul reysi" bədii filminin təqdimatı keçiriləcək. Müsahibimiz Dövlət mükafatı laureatı, Xalq artisti, kinorejissor Eldar Quliyevdir.

Onun sənət yolu "Bir cənub şəhərində"nə başladı. Sonra bir cənub ölkəsinin keçmişinə, "Babək"in zamanına yollandı, "Sevinc buxtası"nı çəkdi, "Nizami"ni kinoda əbədiləşdirmək istədi, "Ürək, ürək..."; "Var olun, qızlar"; "Gümüşgöl əfsanəsi" bir-birini əvəz etdi, "Təxribat", "Nə gözəldir bu dünya", "Girov" filmlərində də öz sözünü dedi. İndi "İstanbul reysi" kinomuzda öz yerini tutmağa hazırlaşır...

– Eldar müəllim, "İstanbul reysi" filmi barədə suala keçməzdən öncə istərdim, zaman reysi ilə bir qədər keçmişə qayıdaq. O illərə ki, yeniyetmə bir oğlan "Vətən" kinoteatrında "Durnalar uçuş" filminə baxdı və bu film onun gələcək həyatını büsbütün dəyişdi. Film sizə niyə bu qədər təsir etmişdi və illər sonra bu filmə baxanda yenə də eyni hisləri yaşayırsınızmi?

– Sözsüz, o film mənə böyük təsir etdi. Yaxşı ki mən bu filmi gördüm. Yoxsa həyatda özümə başqa bir sənət, başqa bir yol seçərdim (gülür). Bilmirəm, o yollarda özümü tapa biləcəkdim, ya yox. Bu filmə ilk dəfə baxanda orta məktəbdə oxuyurdum, özüm də Moskva Dövlət Universitetinin fizika-riyaziyyat fakültəsinə daxil olmaq arzusunda idim. Bilmək istəyirsiniz, bu film

mənə niyə belə təsir etmişdi? 1945-ci ildə Böyük Vətən müharibəsi başa çatandan sonra işıqlı bir dövr başlamışdı. Bu işığın içində "Durnalar uçuş" filminə insan həyatının dramını gördüm. Rejissorun böyük ustalığı idi. Ona görə də bu film həyatımı büsbütün dəyişdi və mən kinorejissor olmaq qərarına gəldim. İnanıram ki, hər insanın bir taleyi var. O da Allahdan gəlir...

– Ümumittifaq Dövlət Kinematografiya İnstitutunu bitirib Bakıya qayıtdınız...

– Gələndən sonra iki il işsiz qaldım. Kiyevdə yaşayan dostlarının yanına getdim. Bir müddətdən sonra qayıtdım, çünki diplom işimi çəkməliydim.

– Hər şey "Xəzan yarpaqları"ndan başladı

– Salam Qədirzadənin "Xəzan yarpaqları" adlı hekayəsi vardı. Adını dəyişib "Biri vardı, biri yoxdu..." qoyub qısametrajlı bir film çəkdim. Moskvada diplom işimə yüksək qiymət verdilər. Qayıdandan sonra bizim kinostudiyada da rəhbərlik mənə bir qədər diqqət verməyə başladı.

– Sonra "Bir cənub şəhərində" filmi çəkdiniz. Cənub şəhərinin sirri nədə idi?

– Gör neçə illər keçir... (fikrə gedir) 40 ildən çoxdur. Onda cavan idim. Ssenari maraqlı, mövzu mənə yaxın idi. Özüm də belə bir məhəllədə böyümüşdüm. Təzə Pir məscidinin yaxınlığında... Bütün çəkilişləri Təzə Pir məscidinin arxasında və Mustafa Sübhü küçəsində aparmışdıq. Amma filmə baxanlar elə bilirlər ki, çəkilişlər İcərişəhərdə aparılıb. Doğma, tanış səhnələri çəkməyə elə də çətinlik çəkmədim. Yaxşı ssenari idi, eyni zamanda, o filmə mənim də uşaqlıq həyatımın, uşaqlıq dünyamın xatirələri gizlənilib.

– Yeri gəlmişkən, nə vaxtsa bu filmin davamını çəkmək istəmişinizmi?

– Heç vaxt belə bir fikrim olmayıb. Dünya praktikasında belə şeylər çox olub ki, filmin ardını çəkiblər, ancaq o filmlər özünü doğrultmayıb.

– **“Baş müsahibə”, “Var olun, qızlar”, “Ürək-ürək...”, “Gümüşgöl əfsanəsi”, “Burulğan” müasir mövzuda çəkdiyiniz filmlərdir. Tarixi mövzuda çəkdiyiniz filmlər arasında “Babək” filminin öz yeri var. “Bu mənim filmimdir”, – deyirsiniz. – Yenidən tarixi mövzuda film çəkərdinizmi?**

– Çəkərdim. O vaxtlar uzun müddət tərəddüd edib “Babək” filmini çəkmək istəmədim. Elə hesab edirdim ki, məni bu filmi çəkməyə məcbur edirlər. Amma sonralar dedim, nə yaxşı ki bu filmi çəkdim. Çünki bu filmin sayəsində tariximizi daha yaxşı, daha dərinəndən öyrəndim. Tarixi film çəkən rejissor gərək o dövrü, o zamanı elə öyrənsin ki, özünü də o həyatın içində hiss edə bilsin. Bütün bunlara görə bu filmə minnətdaram.

– **Kino incəsənət olmaqla bərabər, həm də istehsalatdır. “Babək” filmini sovet vaxtı 60-dan çox ölkə almışdı. İndi necə, filmlərimizin xarici ölkələrdə alıcıları varmı?**

– Niyə, indi də alınır. “Girov” filmi bir neçə ölkə tərəfindən alınıb. Polşa kimi kino ölkəsi filmi alıb. Eyni zamanda, bu film bir neçə beynəlxalq festivalda iştirak edib. O ki qaldı sualınızın ikinci tərəfinə, bəli, zamanə belədir. İndi “Avatar”, “Terminator” kimi filmlər milyonlar qazanır. Mən bilən bu zaman da ötüb keçəcək. Çünki belə filmlərdə tamaşaçını maraqlandıran onun texnologiya tərəfidir. Belə baxanda Hollivuddan başqa heç yerdə belə yüksək səviyyəli texnologiya yoxdur. Heç Avropada da belə imkanlar yoxdur. Belə çıxır ki, filmin bazarı yoxdursa, gərək film çəkməyə? Xeyr. İndi şükür Allaha, müstəqil dövlətlik. Tariximiz, müasir həyatımız var. Biz film çəkməliyik. Çünki kino həm də ən yaxşı təbliğat vasitəsidir. Gənclərimiz vətənpərvərlik mövzusunda filmlərə baxıb qəhrəmanlarını tanımalıdırlar. Bu baxımdan kino ağır yük daşıyır. Bu gün dünya səviyyəsində filmlər çəkməyə imkanımız olmasa da, gec-tez bütün bunlar düzələcək. Kinoya yeni nəsillər gəlir, inşallah onların imkanları daha yaxşı olacaq.

Kinomuzun pauza dövrü

– **Müsahibələrinizin birində demisiz ki, kinomuzda pauza hökm sürür.**

– Bəli, 90-cı illərin əvvəllərində o pauza oldu. Kinostudiya faktiki olaraq işləmirdi. O pauza, əslində, yeni mərhələnin gələ-

cəyindən xəbər verirdi. Biz bu pauzadan yavaş-yavaş çıxdıq. Bizim cavan rejissorlar filmlər çəkirlər, beynəlxalq festivallarda iştirak edirlər. Bütün bunlar yaxşıdır. Qoy dünya Azərbaycan kinosunu görsün, tanısın.

– **Müsahibələrinizin birində demisiniz ki, nə qədər həyat, insan var, kino da olacaq. Sizcə, kino hansı yeniliyin astanasındadır?**

– Kino incəsənətin bir qoludur. Kino birbaşa texnika, texnologiya ilə bağlıdır. Üstəlik cəmiyyətdə yaxşı yazıçı, bəstəkar, rəssam olmalıdır ki, kino sənəti inkişaf etsin. Bizdə Markes yoxdur. Bizdə Pikasso, Salvador Dali də yoxdur. Amma biz Tahir Salahovla, Toğrul Nərimanbəyovla, Qara Qarayevlə, Fikrət Əmirovla, Niyazi ilə fəxr edirik. Bu adlarını çəkdiyim insanların kinomuzun inkişafında çox böyük əməyi olub.

Sualınızın ikinci tərəfinə keçək. Bilirsinizmi, kino hansı yeniliyin astanasında olursa-olsun, əsas insan amilidir. Dahi şairimiz Nizami deyirdi ki, insanın daxili dünyası kosmosdan böyükdür. Bir baxın, insanın daxili dünyasında açılmamış nə qədər sirlər var. İnsanın daxili o qədər zəngindir ki, axtarsa, hər dəfə bir yenilik tapacaq. Və bu yeniliyi hər kəsdən əvvəl sənətkarlar duyub sənətin gücü ilə insanlara çatdıracaqlar.

– **Son 20 ildə cəmi üç film çəkmişiniz. Bu sizdə təəssüb hissi yaratmır ki?**

– 20 ildə üç film çəkmişəm, sovet vaxtı isə 20 ildə 15 film çəkmişdim. Amma bu üç film mənə, bəlkə də, 15 filmin çoxundan daha yaxındır. İstəmişəm, bu filmlərlə bugünkü həyatda gedən prosesləri necə görürəmsə, necə hiss edirəmsə, o cür də tamaşaçılara çatdırım.

– **Kino sənətinə həyatın güzgüsü deyə bilərikmi?**

– Kino sənəti güzgü deyil, böyüdücü şüşədir. Sənətkar heç kimin görmədiyini görür, hiss edir və şüşədən başlayır onunla söhbət etməyə.

– **Kinomuzun daha geniş inkişafına nail olmaq üçün nə etməliyik?**

– Son illər kinoteatrlar təmir olunur, müasir texnologiyalar alınır. “Nizami” kinoteatrında təmir işləri gedir. Amerikada avtomobilləri istehsal etməyə başlayanlar özlərinə sual verildilər ki,

yaxşı, bu avtomobilləri istehsal edirik, bəs onlar harada hərəkət edəcək. Qərara gəldilər ki, əvvəl yolu çəksinlər. Kinoteatr yoxdursa, kino heç kimə lazım deyil. Ona görə də biz əvvəlcə kinoteatrları bərpa etməliyik.

– **Sovet vaxtının statistikasıdır. Bir ildə kinoteatrlarda “Dədə Qorqud” filminə 1,9 milyon nəfər, “Babək” filminə isə 1,7 milyon nəfər tamaşaçı baxmışdı.**

– Bəli, əvvəllər tamaşaçılar çox böyük həvəslə kinoteatrlara gedirdilər. Ona görə də biz, ilk növbədə, tamaşaçı ilə əlaqəni bərpa etməliyik.

– **“İstanbul reysi” filminiz artıq hazırdır. Film necə alındı?**

– Bu suala cavab verə bilmərəm. Bəlkə, bu filmi sabah çəkəydim, tamam başqa cür çəkərdim. Alındı, alınmadı, yaxşıdır, ya yox, bunu ancaq tamaşaçı deyə bilər. Film çəkilib qurtarandan sonra özü yaşamağa başlayır. Sənsiz. Necə ki, uşağı böyüdürsən və o, həyatda özü yol seçir, sənət seçir, dostlarını seçir, düşmənləri də olur, film də belədir. Elə olur ki, bu gün baxıb əla dediyin filmə üç ildən sonra baxan olmur. Kino sənətində əsas budur ki, film ürəyə yol tapsın. Elə filmlər də var ki, uzunömürlü olacağına inanmırsan, amma o, illər boyu yaşayır.

– **Eldar Quliyev özü haqqında film çəksəydi, hansı janrda çəkərdi, o filmin adı necə olardı?**

– Mən heç vaxt özüm haqqında film çəkməzdim. Amma onu deyim ki, çəkdiyim hər filmdə məndən nəşə var. Yenə böyük şairimiz Nizaminin sözlərini xatırlatmaq istərdim. Nizami deyir, gələcəkdə kim mənimlə maraqlansa, kim mənim haqqımda bilmək istəsə, əsərlərimi oxusun. Hər misrada mən varam.

– **Deməli, çəkdiyiniz hər bir filmdə Eldar Quliyev var.**

– Sözsüz. Hər filmimdə mən varam.

04.06.2010

Kino, ilk sevgi və ağ qarpız

Həmidə Ömərova: “Mədəniyyət xalqın simasıdır, onu qorumaq lazımdır”

Əvvəl istədim, söhbətimizə bir-başla kinodan başlayım. Sonra fikrimi dəyişdim. Axı o kinodan əvvəl, birinci sinifdə ilk dəfə gördüyü oğlanı sevmişdi... Sonra böyüdü, sevdiyi sənət yolunu seçdi. Kinoda sevsə seva yaratdığı rolları ilə tamaşaçı rəğbətini qazandı, milyonların sevimlisinə çevrildi. Ulduz oldu. Günlərin birində köhnə bir xatirəni xatırlayıb güldü də... Hələ bağçada bambalaca qız olanda yolda gördüyü və böyük çətinliklə bağçaya gətirdiyi qarpız ağ çıxmışdı. Qeyri-adilik qarpızın ağ çıxması deyil, ağ qarpızın şirin çıxması idi. O da ağ qarpız şirin qisməti kimi yemişdi...

Xalq artisti Həmidə Ömərova ilə budəfəki söhbətimiz ağ qarpız, ilk sevgi və kino barədə olacaq. Üçüncüdən başlasaq yaxşıdır...

– **“Balıq üçün su nədirsə, aktyor üçün filmə çəkilmək o deməkdir”. Müsahibələrinizin birində belə demisiniz. Ötən əsrin 80-ci illərində ən çox filmə çəkilən aktrisa Həmidə Ömərova 90-cı illərdə milli kinomuzun ağır günlərinin də şahidi oldu. Artıq XXI əsrin onuncu ilini yaşayırıq. Son on ildə neçə filmə çəkilmişiniz?**

– Bu sualı mənə heç kim verməmişdi... Son on ildə “Aztefilm”in istehsalı olan “Tənha durna uçuşu”, “Dədə Qorqud”, Rusiyada “Dronqo” seriallarına, “Qafqaz yuxuları” ikiseriyalı bədii filminə, yenə Rusiyada, NTV studiyasında “Silah” filminə çəkilmişəm. İnişil Oqtay Mirqasımovun “Günaydın, mələyim” filminə çəkildim. İndi də “Xəzər TV”-də nümayiş olunan “Susmuş vicdan” serialında çəkilirəm. Yadıma düşən bunlardır. Əsas NTV

studiyasının seriallarına dəvət alıram. Düzdür, buna tam yaradıcılıq demək olmaz, çünki hər bir aktyor öz potensialını, öz imkanlarını bilir. Vaxtilə ildə 4-5 filmə çəkilən aktrisa üçün bunlar kifayət deyil. Mən o mühitə alışmışam ki, bir gün çəkilişim Bakıda olurdu, bir gün Tacikistanda, o biri gün Moskvada. Çalışıram, o boşluğu doldurum. Odur ki indi özüm də ssenari yazıram.

İndi serial zamanasıdır

– **Özünü incəsənətin bir çox sahələrində sınınamırsınız – kinoaktrisa, kinoşünas, müəllif və teleaparıcı, müəllim, jurnalist, dublyajda filmlərin səsləndirilməsi... İndi də məşhur qadınların həyatından bəhs edən kinossenari yazırsınız. Bu ideya hansı zərurətdən yarandı və işlər nə yerdədir?**

– Yenə də bayaqkı fikrimə qayıdıram: kino aktyoru üçün başlıca məsələ filmə çəkilmək, teatr aktyoru üçün isə səhnədə rollar yaratmaqdır. Hər bir aktyor çalışır ki, özünü realizə eləsin. Aktyorun həmişə formada olması üçün onun yaradıcılıqla məşğul olması vacib şərtidir. Boşluqdan istifadə edib tanıdığım aktrisaların həyatından ssenari yazmaq qərarına gəldim. Əlbəttə ki, o həyat olduğu kimi ssenaridə əks olunmayıb. Heç bir aktrisa istəməz ki, öz həyatını olduğu kimi oynasın. Amma onların xarakteri, münasibətləri, həyatda qarşılaşdıqları problemlər hamısı ssenaridə əksini tapıb. Obrazların adları da eynən qalır. Əslində, mən yazmağa başlayanda qarşıma serial yazmaq məqsədi qoymamışdım. Sadəcə, böyük bir əsər alındı. Obrazları yaxından tanımaq üçün bu ssenari serial formasında çəkməlidir. Çox arzu edirəm ki, nə qədər aktrisalar sağdırlar, öz obrazlarını özləri yaratsınlar. Çünki heç kim onların obrazlarını özləri kimi oynaya bilməz.

– **Ssenarinin film variantını necə görürsünüz?**

– Orada eyni zamanda beş-altı qadının həyatından danışılır. Bu artıq serialın işidir. Açıqı, bu ideyanın həyata keçəcəyinə elə də inanmıram. Çünki bizdə seriallara dəstək yoxdur. Seriallara maliyyə dəstəyi olmalıdır. Mən bir tamaşaçı kimi türklərin çəkdiyi "Aşqa sürgün", "Yarpaq tökümü" seriallarına baxıram.

Digər tərəfdən, onların müəllifləri Türkiyənin tanınmış yazıçılarıdır. Onların qaldırdığı problemlər bizim hər gün qarşılaşdığımız, üzləşdiyimiz problemlərdir. Daha yaxşı olmazmı ki, bizim tamaşaçılar necə ki köhnə filmlərimiz üçün darıxırlar, eləcə də seriallarımız olsun, öz seriallarımıza baxsınlar. Belə hesab edirəm ki, indi zamana serial zamanasıdır.

– **Möcüzə baş versə, ssenarinin taleyini hansı rejissora həvalə edəcəksiniz?**

– İcazə verin bunu hələlik sirr saxlayım (gülür). Nə isə gizli qalmalıdır axı...

– **Telekanalların birində yeni layihə ilə çıxış edəcəyinizi də eşitmişik....**

– Ola bilsin ki, yaxın vaxtda layihəni gerçəkləşdirməyim. Oğlum 10-cu sinifdə oxuyur, mən sənətə görə oğluma çox vaxt ayıra bilməmişəm. O, tez böyüdü, uşaqlıq görmədi. İndi müstəqil həyatın astanasındadır. Gələn il 11-də oxuyacaq. Mən bacardığım qədər ona çox vaxt ayırmalıyam.

Sarkazmla gülürəm

– **Öz həyatına italyansayağı gülməyi bacaran Həmidə Öməröva sənətdə nəyə gülə bilir?**

– O qədər şeylər var ki... Gülürəm, sarkazmla gülürəm, çünki gülməkdən başqa çarəm qalmır. Real həyatda qeyri-adi hadisələr çox olur. Məsələn, sürücü gəlib böyük bir müğənni olur. Səs var, Allah vergisidir. Və yaxud da görürsən ki, istedadlı olan kölgədə qalır, istedadsız qabağa gedir. Bütün bunları başa düşürəm. Həyatın təcrübəsindən çıxmış aksiomdur ki, əgər sən özünün bacarığın, qabiliyyətin yoxdursa, illərin ələyindən keçə bilməyəcəksən. Dünya kinosunda elə parlaq nümunələr var. Məsələn, ötən yüzilliyin ən yaxşı Amerika filmi kimi tanınan Orson Uellsin "Vətəndaş Keyn" filmi. Filmdəki sarı mətbuatın maqnatı Keyn obrazını həyatdakı prototipdən götürmüşdülər. O, səsi olmayan bir opera müğənnisini nə qədər məşhurlaşdırmağa çalışsa da, ulduz edə bilmir. Arzu başqadır, onu həyata keçirməyi bacarmaq başqa. Çoxumuz uşaqlıqda aktyor, aktrisa

olmaq, kinoya çəkilmək istəmişik, amma buna istedad, bacarıq da lazımdır. Bacarıq, istedad, qabiliyyət olmayandan sonra o arzunu heç cür reallaşdırmaq mümkün deyil. Rusların belə bir məsələ var: "istedadlıya kömək eləmək lazımdır, istedadsız onsuz da özünə yol tapacaq". O yolun müddəti uzun olmayacaq, amma zərbə istedadlıya dəyəcək. Belə hadisələrin şahidi olan da acı-acı gülürəm...

– Ömrünüzün bu anlarında hansı rolu böyük məmnuniyyətlə oynayırdınız?

– Özümü, öz müasirimizin qarşılaşdığı problemləri... Çünki bu mənə daha yaxındır. Həyata baxırsan, o qədər maraqlı qadın obrazları var ki... Yaşlı qadın obrazlarını, mərd, işgüzar, həttə kişilərin görə bilmədiyi, bacara bilmədiyi işləri bacaran, möhkəm xarakterli, oğlanlarını müharibədə itirən, amma heç nəyə baxmadan nəvələrini böyüdüb boya-başa çatdıran qadınların obrazını yaratmaq istərdim.

Sevgini illərlə yaşatmaq sevməkdən də çətindir

– Həmidə xanım, gəlin söhbətimizin səmtini bir az dəyişək. Birinci sinifdə gördüyünüz oğlanı sevmisiniz. Mümkünsə, o əhvalatı danışın, sonra keçid edin verəcəyiniz sualın cavabına. Doğrudanmı, sevgi yalnız kitablarda və kinolarda qalıb?

– Sualınızın ikinci hissəsindən başlayaq. Həyatda sevgi anlayışı yavaş-yavaş ilkin mənasını, mahiyyətini itirir. Mən həmişə demişəm ki, Romeo və Cülyetta, Leyli və Məcnun bir-birinə qovuşsaydılar, bilmək olmazdı ki, onlar həyatın problemləri ilə toqquşandan sonra o sevgidən əsr-ələmət qalacaqdı, ya yox. Onların sevgisi ona görə əbədi məhəbbətə çevrildi ki, bir-birlərinə qismət olmadılar. Sevmək, o sevgini illərlə yaşatmaq sevməkdən də çətindir. Sevməyi hamı bacarır, amma onu illərlə əbədləşdirmək, illərlə qoruyub saxlamaq çətindir, çox çətindir...

O ki qaldı birinci sinif məhəbbətinə, qərribə bir məhəbbət idi. Yadıma gəlir, sinif yoldaşım ağappaq bir oğlan idi. Dayım oğlanlarının arasında böyümüşdüm deyə, məndə oğlan həra-

kətləri vardı. Onun yanaqlarını tutub sıxmaqdan, dartmaqdan xoşum gəlirdi. Bir gün məktəbdən evə gəldim, nənəm namaz qılırdı. İmkan vermədim ki, yazıq arvad düz-əməlli namaz qılsın. Qışqırdım ki, nənə mən ərə gedirəm (gülür). Nənəm də sakit-sakit dedi ki, yaxşı, qoy anan gəlsin məsləhətləşək. Üçüncü sinifdə oxuyanda həmin oğlanın ailəsi başqa yerə köçdü...

Söhbət ki, sevgidən düşdü, sizə maraqlı bir əhvalat da danışım. Heç yerdə yazılmayıb. Biz Şakidə Tofiq Tağızadənin "Babamızın babasının babası" filminə çəkildik. Texniki avadanlıqda problem olduğundan bizə istirahət vermişdilər. Mənim Marqarita adlı geyim üzrə rəssamım vardı, biz onu "Marqo" deyə çağırırdıq. Mehmanxanada bir otaqda qalırdıq. Fursətdən istifadə edib dedik ki, gedib bazardan meyvə ala. Yayın cırhacı vaxtı idi. Gedirdik ki, gördük arxamızca bir oğlan düşüb. Hara getdiksə, o da gəldi. Bir dükan belə, iki dükan belə, axır dedim ki, gəl qaçaq. Biz qaçırıq, o da qaçır, bu nə işdir düşmüşük... Çox çətinliklə izi itirdik. Qaç-a qaça gəlib mehmanxananın ikinci mərtəbəsindəki otağımıza çatdıq. Elə təzəcə dərinədən nəfəs alıb Allaha şükür edirdik ki, qapı döyüldü. Dedim Marqo, get qapını aç. Marqo getdi, əlüstü də geri qayıtdı ki, səni çağırırlar. Getdim, gördüm həmin oğlan qapıda dayanıb. Acıqlı-acıqlı dedim ki, nə istəyirsən? Dedi bir manat ver də... (gülür). Mən də elə bilmişdim ki, xoşuna gəlmişəm.

– Ağ qarpız da həminin qismətinə çıxır...

– Mənim ömrüm boyu bəxtimə ağ qarpızlar çıxıb. Hər barədə. Necə istəyirsiniz, başa düşün...

– Aktyor, aktrisa nə vaxt xoşbəxt olur?

– Aktyor, aktrisa o zaman xoşbəxt olur ki, kinoteatrda film nümayiş olunur, tamaşaçılar ayağa qalxıb onu alqışlayırlar

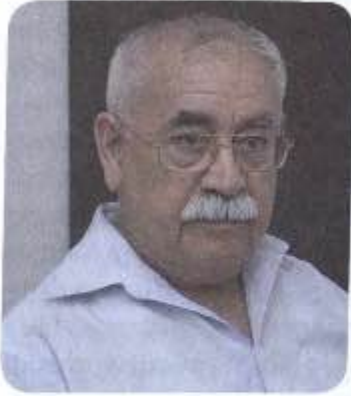
– Bir cümlə ilə mədəniyyətə necə tərif verərdiniz?

– Mədəniyyət xalqın simasıdır. Xalq öz simasını qorumaq üçün mədəniyyətini qorumalı, inkişaf etdirməlidir.

19.05.2010

Aydın Kazımzadə: 70+1

Onun iş otağının qapısının üstünə "kinoarxiv" sözü yazılıb. Özü də kino tarixini araşdırmaq üçün ömrünün 48 ilini arxivlərdə keçirib. Yarım əsr ərzində milli kinomuzun gerçək tarixini araşdırıb aydınlığa çıxaran da elə o olub – Aydın Kazımzadə.

Yanvarın 15-də Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin dosenti, Azərbaycan Dövlət Film Fondunun

aparıcı mütəxəssisi, Əməkdar İncəsənət xadimi, tanınmış kinoşünas Aydın Kazımzadənin 71 yaşı tamam olur. Ömrünün 48 ilini Azərbaycan kino tarixinin araşdırılmasına, kino salnaməsinin yaradılmasına həsr edən Aydın müəllimlə bu məqamda görüşüb söhbət etdik.

– İnsanın yaddaşı kinolentə bənzəyir. Sadəcə, bu ömür lenti canlı, sürətli və daha etibarlıdır. Ömür lentinizdə hansı anlara təkrar-təkrar baxmaq istərdiniz?

(Bilmirəm, sual müsahibimi niyə belə kövrəltdi, ömür lentinə hansı kadrları boylandı? Göz yaşını görməyim deyə, ayağa qalxıb pəncərənin önünə keçdi. Bir azdan iş stolunun siyirtməsindən təsbehini götürdü...)

– İnsanın ən silinməz yaddaşı uşaqlıq illəri ilə bağlı olur. O illərdə gördüklərin, yaşadıkların yaddaşından silinmir. Müharibə dövrünü görmüş bütün uşaqlar kimi, mənim də uşaqlıq illərim çox ağır keçib. Atam Böyük Vətən müharibəsində həlak olub, anam iki uşağa həm ana, həm də atalıq edib. Uşaq olanda hərdən özümə sual verirdim ki, filankəsin atası var, bunun atası var, onun atası var, bəs mənim atam niyə yoxdur? Amma çətinliklərə baxmayaraq, o dövr ən ağır, həm də ən xoşbəxt il-

lərim olub. Çünki o ağırlığı mən o qədər də başa düşməmişəm, anam üçün, ailəm üçün ağır olub. Novruz bayramı gələndə bildirdim ki, anam bizə nə isə alacaq. Qardaşıma ayaqqabı, mənə köynək... Biz bir il ərzində oturub o günü gözləyirdik. Yeddinci sinfə qədər mənim həyatım belə keçib, amma yeddinci sinfə gəlib çatanda artıq dərk eləməyə başladım ki, ailədə çətinlik çoxdur, bu çatmır, o yoxdur, bu yoxdur... Bir gün musiqi məktəbindən gəlib musiqi duyumu olan uşaqlar, o cümlədən mən də seçdilər. Dedilər ki, sənə musiqi məktəbinə götürürük, amma deyərsən, anam sənə qarmon, ya da tar alsın. Bu xəbəri sevinə-sevinə anama çatdırdım. Anam susdu, heç nə demədi...

Çox arzularının üstündən o beləcə sakit, səssizcə ötüb keçdi...

– Yeddinci sinfdə başa düşdüm ki, ailəyə kömək eləmək lazımdır. Gecə məktəbinə – fəhlə-gənclər məktəbinə getdim, gecələr oxuyurdum, gündüzlər Azərbaycan Teatr Cəmiyyətinin istehsalat müəssisəsində xarrat köməkçisi işləyirdim. Teatrlar üçün mebellər, stol, stul, şkaf hazırlayırdıq.

Həyatın anları

Həyatın ağırlığını, ehtiyacın nə olduğunu kiçik yaşlarından aydınlığı ilə görən balaca Aydın ilk qazancı ailədə, görəsən, necə qarşılandı? Bu sual da müsahibimi kövrəltdi:

– Bilirsiniz, niyə kövrəlirəm, anam bir gün görmədi. Həyatı çox çətin oldu. İlk dəfə maaşı alıb evə gələndə anama balaca suvenir aldım. Ağ rəngli balaca-balaca fillər idi. Gərək ki 7 dənə idi. Onu qoyduq radionun üstünə ki, evimizə yaraşlıq versin. Pulun qalanını isə anama verdim.

Çiyinlərini ağır yük altına verib böyükklərlə işləsə də, o, hələ uşaq dünyasından ayrılmamışdı. Həmişə dükanda gördüyü və ala bilmədiyi ağ fillər əslində onun istədiyi və saatlarla baxa biləcəyi oyuncaq idi. Həyat isə əslə oyuncaq deyil...

– İki il xarrat köməkçisi işləyəndən sonra universitetə daxil oldum və mənim üçün ikinci bir həyat başladı. Gecə məktəbində oxuduğuma görə çox çətinlik çəkirdim. Çünki gecə məktəbi ilə gündüz məktəbi eyni təhsili vermirdi. Gecə-gündüz oxudum, amma gördüm yox, yenə çətinlik çəkirik, evə pul

gətirmək lazımdır. Ona görə də universitetin qəzet redaksiyasında ədəbi işçi kimi işləməyə başladım. Tələbələr dərstdən sonra bulvara, kinoya gedərdi. Mən bunların hamısından məhrum idim. Tələbəçiliyin nə olduğunu görməmişəm, hiss eləməmişəm. Həmişə işləmək, işləmək, işləmək, iki-üç manat pul qazanmaq. O illəri belə yaşamışam.

Aydın müəllimin unuda bilmədiyi ən böyük yaxşılıq isə o dövrdə Azərbaycan Kinematografiya Komitəsinin sədri işləyən Məmməd Qurbanovun adı ilə bağlıdır.

– O insan mənə atalıq qayğısı göstərib. Onun sayəsində Azərbaycan Kinematografiya Komitəsi Məlumat-Reklam bürosunun direktoru, "Kino" qəzetinin və "Film" jurnalının baş redaktoru vəzifələrində işləmişəm. Məmməd Qurbanov məni çox qiymətləndirirdi. Məni qonaqlara həmişə belə təqdim edərdi: bizim ən gənc rəhbər işçi. Kinoda müəyyən hadisələr baş verirdi, elə anlar olurdu ki, o məni təhlükələrdən qoruyurdu, mənə arxa olurdu. Bu insanın yaxşılıqlarını heç vaxt unutmaram. Yaxşılıq unudulmamalıdır.

Yeniliyi sevən adam

– Hər kəsin bir alın yazısı var, Aydın Kazımzadənin həyatının ana xəttindən axtarışlar, axtarışlar, axtarışlar... keçir...

– Mən yeniliyi sevən adamam. Evdə də yeniliyi sevirəm, işdə də. Eynilikdən xoşum gəlmir. Yeniliyə olan bu həvəsim məni arxivlərə aparıb çıxardı. Arxivlər niyə mənim üçün maraqlıdır? Ona görə ki arxivlərdə olan protokolları, ərizələri, yazıları, soyadları oxuyanda mən o insanları tanıyıram. Çünki elə insanlarla bir yerdə işləmişəm ki, onlar Cəfər Cabbarlı, Abbas Mirzə Şərifzadə ilə bir yerdə işləyiblər. O insanlarla bağlı o qədər xatirələr eşitmişəm ki, o protokolları oturub oxuyanda mənə elə gəlirdi ki, bu insanlarla danışırım. Ömrümün 48 ilini arxivlərdə keçirmişəm. Kinonun tarixi ilə məşğul olmaq istəyən insan ancaq arxivlə işləməlidir.

– Aydın müəllimin həyatının ən böyük mükafatı nədir?

– Bu suala birmənalı cavab vermək olmaz. Ən böyük mükafat mənim ailəmdir. 48 ildir ki, ailə qurmuşam, iki övlad böyütmüşük, 4 nəvəmiz var. Nəvələrimin dördü də ali məktəbdə təhsil alır. Mənim həyatda ən böyük mükafatım ailəmdir.

Azərbaycan kino tarixinə dair 15 kitabın müəllifi olan Aydın Kazımzadə səbirli, təmkinli olduğu üçün bəzən bir məqaləyə iki il vaxt sərf edir. Ancaq itirdiyi vaxta və ömrə təəssüflənmir. Əldə etdiyi nəticə ona sevinc bəxş edir və gördüyü işə görə kiminsə ona "sağ ol" deməsini də gözləmir. Əvvəllər doğum gününü dostları ilə həvəslə qeyd edən kinoşünas indi belə deyir:

– Qabaqlar ömür binası tikilirdi, kərpicin üstünə kərpic gəlirdi. İndi o kərpiclər ömrün sarayından bir-bir düşür. Kinomuzun tarixi ilə bağlı bir neçə kitab var, o kitabları yazıb başa çatdırmaq istərdim ki, həyatdan köçəndən sonra məndən də bir iz qalsın.

Sonda kinomuzun zəhmətkeş, cəfakəş, yorulmaz tədqiqatçısına elə milli kinomuzun yaşı qədər ömür arzuladıq. Əminəm ki, bu arzuya mədəniyyətimizi, incəsənətimizi, kinomuzu sevən hər kəs qoşulacaq.

15.01.2011

Ölümdən əvvəl "Qətl günü"

Hamlet Xanızadə "Qətl günü" filmində müxtəlif zamanlarda yaşamış üç insanın faciəsini yaratdı: Şair, Sədi Əfəndi, Xəstə. Ancaq bu filmdə yaratdığı rollarını görmək ona nasib olmadı. Ölüm səssiz-səmirsiz gəlib əvvəlcə onu, sonra filmin ssenari müəllifi Yusif Səmədoğlunu apardı. "Qətl günü" isə qaldı...

O heç nəyə məhəl qoymadan qıyqacı baxışları ilə kələ-kötür dünyanın tozlu-dumanlı, ağı-qaralı, haqlı-nahaqlı yolları ilə yol gedirdi. Niyə belə tələsirdi, heç özü də bilmirdi. Bilmirdi ki, bu yollar onu "Qətl günü"yə aparır. Bəlkə də, bilirdi... 49 il Allaha sarı boy atan bir insan "İblis"də İblisi, "Xəyyam"da Həsən Səbbahı, "Dəli yığıncağı"nda Molla Abbası, "Topal Teymur"da Teymurunu dirildərək tamaşaçıların yaddaşında müxtəlif zamanda və məkanlarda yaşamış insanların obrazını canlandırırdı. Hamlet Xanızadə səhnədə xeyirlə şəri eyni məhəbbətlə yarıdanda iki dünyanı özündə birləşdirəndə, sənəti və sənətkarlığı ilə insanları heyrətləndirəndə nəhəng olurdu...

Ölümündən 21 il keçsə də, o, teatr və televiziya tamaşalarında, kinoda yaratdığı rollarla insanların yaddaşındadır. Ömür-gün yoldaşı Nailə xanımın xatirələrində Hamlet Xanızadə belə yaşayır.

Böyük sənətkarın böyük sevgisi

Bizim yaşadığımız evlə üzbəüz Kamal Xudaverdiyev yaşayırdı. Biz eyvana çıxanda onları, onlar da bizi görürdülər. Hamletlə Kamal tələbə yoldaşı idilər. Bir gün onlarda bir-birimizi gördük. Sonralar küçədə tez-tez üz-üzə gələrdik. Bir dəfə necə

oldusa, məhəllə qızları ilə şəhərə çıxdıq. Kamalla Hamlet də bizimlə getdilər. Yavaş-yavaş tanış olduq. Sonralar bildik ki, analarımız bir yerdə işləyirlər. Hamletin anası bu məsələdən xəbər tutanda sevinib, deyib ki, Leyla xanıma (anama) böyük hörmətimiz var. Sonra elçilər gəldilər, dörd ay nişanlı qaldıq. Hamlet çox ciddi, hərəkətlərini ölçüb-biçən, dilli-dilavər bir oğlan idi. Nə isə, çox xoşuma gəlmişdi. O vaxtlar Hamletin aktyor olduğunu bilsəm də, teatrda heç bir rolunu görməmişdim. Ailə qurandan sonra məni hər tamaşasına aparırdı.

Ciddi xasiyyəti vardı, yalanı, şit zarafatları sevmirdi. Ürəyi yumşaq, həddindən artıq qohumcanlı adam idi. Əslində, Hamlet bütün insanları sevirdi. Bəlkə, ona görə də qohum da, yad da onun xətrini istəyirdi. Həssas, emosional olduğu üçün daima narahat görünürdü. Həddən çox mütaliə edirdi. Özü də bütün elmlərdən xəbərdar idi. Yaxşı rəssamlığı da vardı. Hərdən pianinoda özü çalıb-oxuyar, ailədə mehribanlıq yaradardı. İmkan daxilində köməksizə əl tutardı.

Etibarlı dostlar

Hamletin həyatda dostları çox olsa da, Fuad Poladov, Hafiz Fətullayev, Mikayıl Mirzə, Yaşar Nuri, Flora Kərimova xətrini çox istədiyi dostlarından idi. Ancaq Hamlet ən çox Fuad Poladovla söhbət edərdi, onların söhbəti bitib-tükənməzdi. Hər il dünyasını dəyişdiyi gün və bir də Novruz bayramında dostları yığışıb qəbrini ziyarət edirlər. Olub ki, havalar pis keçib, nəsə bir iş çıxıb, onlar borana, qara baxmayaraq Hamletin ziyarətinə tələsiblər. Belə dostlara minnətdar olmaya bilərəm?

Hamlet onlarla filmdə irili-xırdalı rollar yaratmışdı

Hamlet hər şeydən razı idi. Sevdirdi rollar vardı, istəyirdi onları oynasın. Bəzi arzusuna çatdı, bəzi istədiyi rollar ürəyində qaldı.

İşləməkdən yorulmurdu. Teatra gedirdi, radioda səs yazdırırdı, televiziya dublyajda olurdu. Sonra kinostudiyaya keçdi. Söz gəzirdi ki, Hamlet teatrdan inciyib gedib. Ancaq belə deyildi, Hamlet onlarla filmdə çəkilməmişdi. "Yeddi oğul istərəm", "Axırncı aşırım", "Arxadan vurulan zərbə", "Qızıl uçuşum" və sairə.

Epizodik rolları belə onun üçün olduqca əziz idi. Sonra yenə teatra qayıtdı. "Atabəylər", "Fəryad", "Dəli yığıncağı"nda oynadı. 1988-1989-cu illərdə Fuad Poladovla birlikdə maşın qəzasına düşdü. Çənəsi bərk əzilmişdi. Əməliyyatdan bir neçə gün sonra "Qətl günü" əsərini oxuyur, obrazla tanış olurdu. Rejissor demişdi ki, baş rola Hamletdən başqa heç kimi çəkməyəcəyəm. Hamlet o filmə çəkildi. Birinci hissənin dublyajı öz səsi ilə oldu. Ancaq ikinci hissəni dublyaj etmək ona nəsib olmadı. Fuad Poladov bu məsuliyyətli işi öz boynuna götürdü.

"Qətl günü"nin çəkilişi dörd ay çəkdi. Sonra 20 Yanvar hadisəsi baş verdi. Hamlet sarsılmışdı. Hər gün Şəhidlər xiyabanına gedirdi. Bir gün işdə təzyiqi qalxır, həkimə gedir. Həkim məsləhət görür ki, evə qayıtsın. O isə dostları ilə Şəhidlər xiyabanına gedir. Bir də gördüm ki, Hamleti gətirdilər. Artıq beyninə qan sızmışdı. Xəstəxanaya apardıq. Fevralın 3-də səhər saat 6-ya 15 dəqiqə qalmış Hamlet bizi həmişəlik tərk etdi.

Son arzu

Hamlet kristal adam idi. Donə-dönə deyərdi ki, "məni orda-burda yox ha, kəndimizdə basdırarsınız, Bakının Şağın kəndində". Doğma kəndi onun dünyada ən çox sevdiyi yer idi. Onu Fəxri xiyabanda dəfn etmək istəsələr də, arzusunu yerinə yetirdik. Başqa cür ola da bilməzdi. Hamletin yas mərasiminə Dərbənddən Lənkərana kimi tanıdığımız, tanımadığımız adamlar gəlmişdilər...

Hamletin ölümü də adi ölüm olmadı. Şəhidlərin məzarını ziyarət edə-edə haqsızlığa, ədalətsizliyə dözməyib özü də şəhid oldu. Görünür, Hamlet daxilən azad insan olduğuna görə azadlığın nə olduğunu bizdən yaxşı bilirdi.

Ölümündən 21 il vaxt keçsə də, bu dünyada ailəsi, övladları, yaxşı dostları, xoş xatirələri və bir də onun üçün həyatı qədər qiymətli olan rolları qaldı. O rolları ki, teatr və kino tariximizdə bu obrazları ancaq və ancaq Hamlet Xanızadə yarada bilərdi.

04.02.2011

Teatr tale sənətimdir

"Ad günü" kövrək hisslərin qanadında çəkilmiş, ilk məhəbbətə bən-zəyən çox həssas filmidir".

Hacı İsmayılov

Doğulduğu il – 1944

Bürçü – Dolça

Sevdiyi rəng – səma rəngi

Sevdiyi rəqəm – 7

Sevdiyi müğənni – Rəşid Behbudov

Yanvarın 22-si Akademik Milli

Dram Teatrının aktyoru, Xalq artisti Hacı İsmayılovun doğum günüdür.

– Sənətə gəlməzdən əvvəl Hacı İsmayılov kim idi, nə düşünürdü, nə fikirləşirdi, nə arzulayırdı?

– İcərişəhərdə anadan olmuşam. Gözümü açandan qədim memarlıq abidələrini, Şirvanşahlar sarayını, qala divarlarını görmüşəm və bütün bunlar məndə qəribə hisslər oyadıb. 6-7 yaşında "Amfibiya-adam", "O olmasın, bu olsun" filmlərinin çəkilişlərinin şahidi olmuşam. Elə o zamanlar məndə kino sənətinə, aktyorluğa maraq oyandı. 190 sayılı orta məktəbdə oxuyanda dram dərnəyinə yazıldım. Məktəb səhnəsində ilk rolum "Gənc ustalar" tamaşasındakı Tənbel Mahmud oldu və bu rol indi də kimi yadımdadır.

– Sənətə olan marağınız ailədə necə qarşılandı?

– Pis qarşılanmadı. Atam dənizçi, anam evdar qadın olub. Nəslimizdə yeganə adamam ki, bu sənətə maraq göstərmişəm.

– Sənətdə mənən dayağınız kim olub?

– Heç kim əlimdən tutmayıb, heç kəs də dayaq olmayıb. Orta məktəbdə ədəbiyyat müəllimimiz vardı, Zərbəli Səmədov. 8-9-cu sinifdə oxuyanda müəllimimiz hərəyə bir sənət məsləhət gördü. Mənə də qayıtdı ki, bala, sən də get artist ol, səndən yaxşı artist olar. Mən də meyilləndim bu sənətə.

Sənət aləmində bir aktyor kimi məşurlaşmağımda kinorejissor Rasim Ocaqovun xidmətləri böyükdür. O məni ilk dəfə "Ad günü" filminə dəvət elədi. Mustafa rolundan sonra beş filmdə çəkildim. Ona ömrüm boyu borcluşam.

Cismən Hacı, ruhən Mustafayam

– Teatrın sehrinə necə düşdünüz?

– Orta məktəbdə oxuyanda iki şeyə sevinirdim: bir idman dərsi olanda, bir də teatra gedəndə. O vaxt bizi tez-tez Gənc Tamaşaçılar Teatrına aparırdılar.

– Səhnədə sizi nə heyrləndirirdi?

– İlk dəfə pərdə açılanda səhnədən qərribə qoxu gəldi. Çox xoşagələm, heç bir atırla müqayisə olunmayan qoxu idi. Bu qoxu məni məftun elədi, sanki sehrli aləmə düşdüm. Elə o anda qərara gəldim ki, özümü teatra həsr eləyim.

– "Sevil" tamaşasındakı Məmmədəli bəy teatrda ilk rolunuzdur. Bəs hansı rol sizə uğur gətirdi?

– Belə hesab edirəm ki, teatrda ən müvəffəqiyyətli rolum yazıçı-dramaturq Anarın Cəlil Məmmədquluzadənin əsərləri əsasında yazdığı "Sizi deyib gəlmişəm" tamaşasındakı Məhəmmədhasən əmi roludur.

– Necə oldu ki, Rasim Ocaqov sizi filmə dəvət etdi?

– 70-ci illərdə biz cavan aktyorlar kinostudiyaya gedirdik. Ürəyimdən filmə çəkilmək istəyi keçsə də, aktyorlara baxanda bu istəyimdən vaz keçirdim. Bir gün bufetdə çay içirdik, sən demə, Rasim Ocaqov da üzbaşlı stolda oturub baxır, müşahidə edirmiş. Qəfildən yaxınlaşıb dedi ki, yeni film çəkirik, istəyirəm, səni də fotoçəkilişə dəvət edirəm. Beləliklə, "Ad günü" filmində çəkildim və Mustafa müəllim mənim kinoda ən uğurlu rolum oldu.

– "Ad günü" sizə uğur gətirdi, Dövlət mükafatına layiq görüldünüz. Bəs "Həm ziyarət, həm ticarət" sizə hansı uğuru qazandırdı?

– "Ad günü" kövrək hislərin qanadında çəkilmiş, ilk məhəbbətə bənzəyən çox həssas filmidir. Mən o filmə çəkiləndə bilirdim ki, o, uğur qazanacaq. Amma "Həm ziyarət, həm tica-

rat"ə qədər artıq arxada neçə film vardı. Tamaşaçıların rəğbətini doğrultmaq, üstəlik, yeni bir söz demək də lazım idi. Şükürlər olsun ki, bu film də alındı. Rəsmi mükafat-zad almasa da, tamaşaçılar tərəfindən sevidi. Mən bu sözü dəfələrlə demişəm: cismən Hacı, ruhən Mustafayam.

– Kino aktyoru kimi daha çox şöhrət qazansanız da, Rasim Ocaqovdan sonra az filmə çəkildiniz...

– Əlbəttə, rəhmətlik Rasim Ocaqov sağ olsaydı, mən, yəqin ki, daha çox filmlərə çəkilərdim. Vaxt gedir, ömür gedir, adam elə bir yaşa çatır ki, istəyir yaradıcılığında daha çox iş görsün. Son 10 ildə demək olar ki, arzularımın əksəriyyəti ancaq teatrda gerçəkləşib. Nə kinoda, nə televiziya da elə böyük işlərim olmayıb.

– Yeni aktyor üçün yaş həddi olmamalıdır.

– Hansı rəssama, demək olar ki, ixtiyar yaşın çatıb, daha rəsm çəkmə. Aktyor da elədir, teatr aktyoru idmançı deyil, rəqqas deyil ki, müəyyən yaş həddinə çatanda sənətdən uzaqlaşsın. Aktyor ömrünün axırına qədər aktyordur. Bir söz də var, aktyor gərək elə səhnədən getsin. Aktyor üçün yaş həddi olmamalıdır.

– Bu gün teatrda nə baş verir?

– Teatrda hər zaman müəyyən söz-söhbətlər, dedi-qodular da olub, intriqa da, narazı adamlar da. Vaxt olub ki, mən də nədənsə narazı olmuşam, amma bunlar teatrın içində gedən prosesdir. Mən dedi-qodulardan, intriqadan həmişə uzaq olmuşam. Yaradıcılıq və həyat kredom o olub ki, mənə tapşırılan işi sədəqətlə, vicdanla yerinə yetirim. Ümumiyyətlə, teatr bir evdir, o evin mətbəxində olan söz-söhbəti kənara çıxarmaq o qədər də etik normalara uyğun deyil.

– "Kino, yoxsa teatr" seçimi qarşısında qalsaydınız, hansını seçərdiniz?

– Sözsüz ki, teatrı seçərdim. Mən teatr aktyoru olmaq istəmişəm. Düzdür, tamaşaçı sevgisini mənə kino qazandırıb, amma teatrı çox sevirəm. Teatr tale sənətimdir.

– Bu gün çəkildiyiniz filmlərə, oynadığınız tamaşalara baxanda hansı hisləri keçirirsiniz?

– Dediyim kimi, rol aldığım filmlərin əksəriyyətini Rasim Ocaqov çəkib. Qərribədir, o məni məndən yaxşı tanıyırdı. İndi

həmin filmlərə baxıb deyirəm ki, nə yaxşı mən o filmlərə çəkilməmişəm. Bir çox aktyorlar kimi mən də gözləyirəm ki, yerli teleseriallar çəkiləndə kino fəaliyyətimi davam elətdirim.

– Aktyorları daxilən azad adamlar hesab edirlər. Siz necə?

– Mən bilmirəm o daxili azadlıq nədir, ancaq uşaqlıqdan bu günə kimi ürəyim nə istəyibsə, onu da etmişəm. İndi də belədir, elə axıracan da belə olacaq.

Məndən yaxşı qapıçı olardı

– Səhnədən kənarında Hacı İsmayilovun həyatında nələr var? Marağınız, hobbiniz...

– Şəxsi həyatım o qədər də maraqlı deyil. Gündəlik məişət qayğıları, gündəlik işlər. Boş vaxtlarımda mütaliə ilə məşğul oluram. Yaxşı şeirləri, gülməli lətifələri toplayıram, müdrik sözlər eşidəndə kitabçama qeyd edirəm. İdmana böyük marağım var. Bu sənəti seçməyəydim, yaqın ki, idmançı olardım.

– İdmanın hansı növü ilə məşğul olmusunuz?

– Futbol, boks, qılıncoynatma, voleybol... bunların hamısı ilə məşğul olmuşam. Məndən yaxşı qapıçı olardı, sənət qoymadı (gülür). Hərdən deyirlər ki, kökəlmirsən. Deyirəm ki, mənim özülüm idmanla qoyulub, ondandır.

– Sizi nə sevindirir, nə kədərləndirir?

– Başımı qaldırıb səmaya baxanda, təbiətin gözəlliklərini görəndə sevinirəm ki, nə yaxşı bir insan kimi dünyaya gəlmişəm. Məni kədərləndirən isə xalqımızın başına gələn bəlalardır.

– Sehrli balıq bir arzunuzu yerinə yetirmək istəsəydi, ondan nə istərdiniz?

– Sovet vaxtı qərribə arzum vardı. Deyirdim ki, Allah mənə çoxlu pul yetirsin, özümə bir maşın, bir bağ alım. Sonralar "Zaporej", "Moskviç" markalı maşınlarım oldu. İndi də maşınım var: "Fiat". İndi isə arzum oğlumu evləndirməkdir. Çoxdankı arzum da qüvvəsində qalır: bağım olsun. Harada olursa olsun, fərqi yoxdur, amma bağım olmasını çox istəmişəm. Yayda dincəlməyi çox sevirəm, istəmişəm ki, balaca bir bağım olsun, yayı orada keçirim.

– Ürəyinizdə qalan rol varmı?

– Cavanlıqda Ovodu, Hamleti oynamaq istəmişəm. İndi də klassik əsərlərin birində yaxşı bir rol oynamaq arzusundayam.

– Dublyaj sahəsində də xidmətləriniz böyükdür. Bu sahədə indi hansı işlər görürsünüz?

– Dublyaj sahəsində 70-ci illərdən çalışıram. Hazırda İran serialının səsləndirilməsində iştirak edirəm.

– Bu il "Əjdaha ili"dir, bu ildən nə gözləyirsiniz?

– "Yaşıl eynəkli adam" televiziya tamaşasından sonra hər dəfə "Əjdaha ili" gələndə elə bilirəm, mənim ilimdir. "Əjdaha ili"ndən çox şey gözləyirəm. Gözləyirəm, teatrımızda yaxşı-yaxşı tamaşalar hazırlansın, yaxşı qastrol səfərlərimiz olsun, kimin ürəyində nə arzusu varsa, bu il həyata keçsin.

– Ad gününüzü, adətən, necə qeyd edirsiniz?

– Ad günlərini təmtəraqla keçirmirəm. Yalnız 60 yaşım tamam olanda qohumlarım, yaxın dostlarım yığışb 60 illiyimi yaxşıca qeyd eləmişik.

– Ən böyük arzunuz?

– Allah-taala mənə ömür versin, yarımçıq işlərimi sona çatdırım.

Səhnədə 100-dən artıq obraz yaradan, 20-dən çox filmə çəkilən sevimli aktyorumuz Hacı İsmayilovun 68 yaşı tamam olur. Əslində, Hacı müəllim heç vaxt qocalmayacaq. Azərbaycan kinosunda yaratdığı Mustafa müəllim obrazı ilə həmişə Mustafa müəllimin yaşında olacaq...

13.01.2012

İNCƏSƏNƏTİN RƏNGLƏRİ

Böyük sivilizasiyanın beşiyi – Qobustan abidələri

Mədəniyyətlər danışanda dünya ilkin çağlarına qayıdıb bütövləşir. Sülh və dostluq bərqərar olur.

...Dünyada ən qədim insan məskənlərindən birinə səyahət etmək istəyirsinizsə, yolunuzu Mesopotomiyadan da qədim olan Qobustan abidələrindən salın.

Üzərində günəş təsvirləri olan qayıq rəsmləri bir anda hərəkətə gəlib sizi 15000 il əvvələ – paleolit dövrünə aparacaq. Başər cəmiyyətinin ilkin dövründə yaşayan insanların həyat tərzini, məişətini, məşğuliyyətini, mədəniyyətini, incəsənətini ilə yaxından tanış olmağa imkan qazanacaqsınız.

Açıq səma altındakı muzeydə qayaüstü rəsmlər, təsvirlər, dünyanın ən qədim təqvimini, "Günəş saati", "Qavaldaşı" və sirlər dolu bir dünya sizi heyrləndirəcək.

Bakıdan 54 kilometr cənubda – Böyük Qafqaz dağlarının Xəzər dənizinə qovuşan daşlı-kəsəkli atəklərində yerləşən Qobustan Dövlət Bədii Qoruğunun sahəsi 4000 hektardan artıqdır. "Səma altında muzey" in əsas eksponatları Böyükdaş, Kiçikdaş və Çingirdağ adlanan ərazilərdəki 4400-ə yaxın qayaüstü rəsmlər – petroqliflərdir. Bu günə kimi qoruq ərazisində 6000-dən artıq qayaüstü təsvir, 20 mağara və yaşayış yeri, 40 kurqan aşkar edilib.

Dünya tarixçilərinin ümumi rəyinə görə, Qobustan petroq-liflərinin ən qədim hissəsi bəşəriyyətin inkişafının ilkin çağla-rında yaranıb. Sadəliyinə və primitivliyinə baxmayaraq, bu rəsmlər ibtidai insanın özünüifadə vasitəsi kimi olduqca qiymətli-dir. Bu rəsmlərdə heyvan təsvirləri, balıq ovu, məişət səhnələri, kollektiv rəqslər, müxtəlif rəzmlər, o cümlədən fəza cisimləri, Günəş, bürclər əks olunub.

Gələcəyə uzan qayıqlar

Bir zamanlar Xəzərin ləpələri Qobustana kimi uzanardı. Qobustan qayalarında yüzdən artıq qayıq təsviri var. Formasına görə, bu qayıqları üç qrupa bölürlər: xətti siluet və hörmə görünüşlü qayıqlar daha qədim qayıqlar hesab olunur. Çünki arxeoloqlar bu fikirdədirlər ki, Qobustanda qayıqların tarixi yalnız mezolit – orta daş dövründən başlayır. İlk qayıqlar, əsasən, ağac gövdəsindən düzəldilmiş, kiçik ölçülü və təknəşəkili olmuşdur. Belə qayıq təsvirləri Böyükdaş və Kiçikdaş dağlarının ətəyindəki daşlar üzərində daha çoxdur. Qayalara döyülmüş kölgəvarı, enli gövdəli qayıq təsvirləri ikinci tipə daxildir. Qamışdan və qarğıdan hazırlanmış qayıqlar isə e.ə. VII-VI minilliklərə aid edilir. Qədim insanlar bu qayıqlarla balıq ovuna çıxardılar. Böyükdaşa həkk olunmuş balıq təsvirləri bu baxımdan maraqlıdır. 29 sayılı qayadakı səhnə təxminən belə oxunur: qayıq səfərdən uğurla qayıdıb. Sahildəki adamlar sevinclərini, şad yanalıqlarını rəqs edərək bildirirlər.

Qayıq təsvirləri təkcə ovçuluğu deyil, həm də dənizçiliyin tarixi, su-nəqliyyat vasitələrinin tarixini öyrənmək baxımından olduqca dəyərlidir. Qayıqların burun hissəsində təsvir olunan günəşin təsviri isə fəza cisimlərinə inamı, işıqlı həyatı əks etdirir. Xəzər Qobustanın qədim sakinləri üçün ümmansız, sonu görünməyən bərəkətli bir dəniz idi və günəş də hər gün onun mavi suları arasından doğurdu.

Qədim insanların "Günəş saati"

Astronomların fikrincə, qədim insanlar Qobustandakı bu qayalardan Günəş rəsədxanası, yaxud "Günəş saati" kimi istifad-

də edirlərmiş. Müləhizələrə görə, qədim insanlar ilin uzunluğunu da öyrənmiş, saat, ay, mövsümü rüblərlə bağlı təsəvvürə də malik olmuşlar. Qədim qobustanlılar ili hər biri 40 gündən ibarət 9 aya bölürlərmiş. Qayaüstü rəsmlərdə bunun izləri açıq-aydın hiss olunur. Bu, Neolit dövrünün ən böyük kəşflərindən sayılır.

Astronom A.Rüstəmov qayaüstü rəsmləri tədqiq edərkən həm də onu aşkar edib ki, Qobustan qayalarında işıq-kölgə prinsipi ilə işləyən "Qnomon təqvimi" dünyada bənzəri olmayan ən mükəmməl təqvimlərdən biridir.

Qədim insanların incəsənət əsərləri

Qazma üsulu ilə qayalar üzərinə həkk olunan qadın və kişi obrazları bəzən öz təbii böyüklüyündə təsvir olunub. Təsvirlərdə kişi rəsmləri daha çoxdur. Kişilər uca boylu, silahlı, ov ovlayan, qurub-yaradan güclü və əzmlı bir qüvvə kimi təsvir və tərənnüm olunub.

Təsvirlərdə təkrar-təkrar qadın gözəlliyi və ülviliyi ilə qarşılaşmaq mümkündür. Ana nəslinin ibtidai icma quruluşunda tayfalara başçılıq etməsi, yol göstərməsi bu təsvirlərlə təsdiqlənir. Qadınların bədənini döyülmüş şəkillərlə bəzədilib. Bəlkə də, bu şəkillər geyim mədəniyyətinin otlardan, yarpaqlardan hazırlanan ən qədim nümunələridir.

Tarix dərsi və ya qayalarda gizlənən tarix

Ulu əcdadlarımız olan albanlar ilk sinfli cəmiyyətdə bu torpağın əsl varislərindən biri kimi şöhrət qazanmışlar. Mənbələrdə deyilir ki, eradan əvvəl I əsrdə albanlar romalılara qarşı 60 min piyada, 22 min süvari qoşun çıxarmış, böyük igidliklə vuruşmuşlar. Bizim eramızın 90-cı illərində romalıların yenidən Azərbaycana hücumunu, Xəzər sahillərinə qədər gəlmələrini Qobustandakı Böyükdaşda sal qaya üzərinə həkk olunmuş latın yazısı təsdiq edir. Həmin daş kitabədən oxuyuruq: "İmperator Domisian Sezar Avqust Germanisinin dövrü, Lutsi Juli Maksim ildırım sürətli XII legion centurionu". Bu yazıdan məlum olur ki, imperator Domisianın hakimiyyəti zamanı (eramızın 81-96-cı

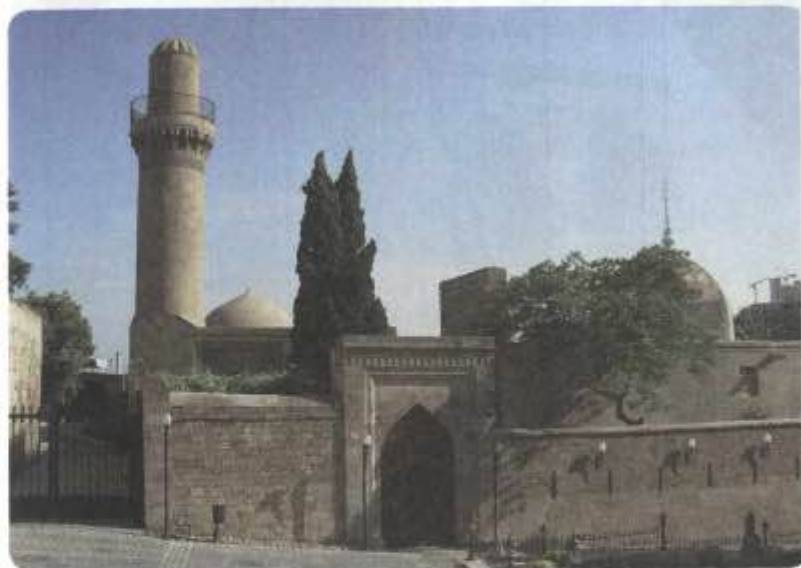
illəri) Roma legionu Azərbaycanda olmuş, Qobustan ərazisinə qədər gəlib çıxmışdır. Çox güman ki, qədim romalılar Qobustana valeh olmuş, öz tarixlərindən də bu qeydləri daş kitabələrə həkk etmişlər. Son iki əsrdə dünyanın bir sıra ölkələrində – Afrika, Fransa, İspaniya, Orta Asiya, Sibirdə, Ağ dəniz sahillərində on minlərlə qaya təsvirlərinə təsadüf edilsə də, Qobustan qaya rəsmləri qalereya çoxəsrliyi, zənginliyi və sənətkarlıq baxımından kamilliyi ilə daha qiymətlidir.

Dünya şöhrətli Norveç alimi və tədqiqatçısı, qədim nəqliyyat vasitəsi kimi gəmiçiliyin tarixini araşdıran Tur Heyerdal 1981-1994-cü illərdə qayaüstü rəsmləri tədqiq etmək üçün Qobustana xüsusi səfər təşkil edir. Qobustanı gəzərkən öz heyranlığını gizlədə bilmir. Qayıqlar aləminə tamaşa edərkən sevincini belə ifadə edir: "Dünyada qaya təsvirlərində əksini tapan qayıqların yaşı 3500 ildən çox deyil, bəs niyə sizinkilərin sorağı səkkiz minillik öncədən gəlir?", – deyər soruşur. Qayaların dibindən aparılan arxeoloji qazıntılardan aşkar edilən təsvirləri göstərəndə məşhur səyyah sevincdən əllərini qaldırır: "Bax mən təslim. Bu qaya təsvirləri dünya mədəniyyət beşiklərindən olan beynəlnəhrdən də qədimdir. Görünür, Azərbaycan da belə qədim ocaqlardan olub. Bu yadigarlardan sonra şübhələnməyə dəyməz", – deyir.

Dünyanın beş qitəsinin qaya təsvirləri arasında zənginliyi ilə seçilən Qobustan abidələri Dünya Mədəni İrs Siyahısına daxil edilib. Xatırladaq ki, dünyada 800 abidə bu siyahıya daxildir ki, onların da ikisi – "İçərişəhər" Dövlət Tarix Memarlıq Qoruğu və Qobustan Dövlət Tarixi-Bədii Qoruğu Azərbaycana məxsusdur. Demək, Qobustan tək Azərbaycan xalqına deyil, bütün bəşəriyyətə məxsusdur.

27.04.2011

Tariximizin yaddaşı, İçərişəhərin baş tacı: Şirvanşahlar sarayı

Bakı – qədim Azərbaycanın qaynar ürəyi, sivilizasiyaların kəsişdiyi və əslində, birləşdiyi yer. Zamanın damla-damla hördüyü, təzələdiyi, böyütdüyü məkan. Gözəlliyinə və zənginliyinə qənim kəsilməmiş tarix yellərin nə qədər çox əssə də, Yer üzündən silə bilmədiyi odlar və küləklər diyarı. Xəzərin baş qoyub dincəldiyi qoca şəhər...

Tarixi abidələri ilə insanları heyratlandırən bu məkanda keçmişlə gələcək gözəl qas qədər bir-birinə yaxındır. İstəsən, əsrləri daş kitabələrdə vərəqləyəcəksən, diqqətlə qulaq assan, danışan tarixin səsinə eşidəcəksən. Bunun üçün yolunu şəhərin içindəki Ana şəhərdən – İçərişəhərdən salmalısən. İçərişəhərin hər daşında tarixin ürəyi döyünür. Dalanlar, döngələr, daş yollar sirli şəkildə bir-birini əvəz edir. Nəhayət, gəlib İçərişəhərin baş tacı olan Şirvanşahlar sarayına çatırıq...

Əsrlər boyu xalq arasında Murad darvazası kimi tanınan Şərq darvazasının bu üzündə XXI əsrdir. Müasir dünya, çağdaşlıq, modern inkişaf. Demək, bəşəriyyətin keçdiyi yolda çox şey dəyişib. Dəyişməyən Tanrıya olan sevgi, tarixin izləri və heç nəyə məhəl qoymadan öz yoluyla axıb gedən zamandır...

İndi zamanın gəldiyi yolla geri dönəcəyik. Darvazalar açılacaq və cəmi bir addımdan sonra XV əsrə düşəcəyik.

Orta əsrlər Azərbaycan memarlığının incisi sayılan Şirvanşahlar sarayı İçərişəhərin ən hündür nöqtəsində qüdrətli Şirvan hökmdarı I Xəlilullah ibn Şeyx İbrahim tərəfindən ucaldılıb. Yaxın Şərqdə analoqu olmayan bu möhtəşəm kompleksdə 52 otaqlı saray binası, divanxana, alim Seyid Yəhya Bakuvinin türbəsi, Şərq üslubunda portal, gözəl memarlıq elementləri ilə diqqəti cəlb edən minarəli məscid, şahın ailəsinin dəfn olduğu türbə, qədim saray hamamı, 70 pilləli yeraltı su anbarı – şah ovdanı yerləşir.

Tarixi mənbələrin verdiyi məlumata görə, 1420-ci ildə inşasına başlanılan bu əzəmətli sənət abidəsi 30 il müddətinə hissə-hissə tikilib başa çatdırılıb.

Şirvanşahlar sarayı hündür portalı, minarəli günbəzlə təmamlanan binaları, ornament və kitabələrinin təkraredilməz incə oyma təsvirləri, yüksək bədii zövq və ustalıqla yaradılmış

detalları, son dərəcə zərif və qüsursuz daş hörgüsü ilə bu gün də insanları heyratlandırır.

Sarayın Şərq arxitekturasının nadir incilərindən sayıla biləcək nəbati və həndəsi ornamentlərlə süslənmiş əzəmətli portalını donmuş musiqi adlandıranlar da yanılmırlar.

Saray binası

İkimərtəbəli saray binası kompleksin ən qədim tikilisidir. Birinci mərtəbədə 27 otaq, ikinci mərtəbədə 25 otaq yerləşir. Bina öz lakonik forması, daşların düzülüşündəki işıq oynaqlığı, portalının möhtəşəmliyi, birinci və ikinci mərtəbənin pəncərə və mazgallarındakı şəbəkə ilə diqqəti cəlb edir. Bu möhtəşəm sarayın divarları Şirvanşahların şanlı tarixini günümüzə qədər gətirib çıxarıb.

XV əsrin əvvəllərindən Şirvanşahlar dövlətinin təqribən 100 il davam edən müstəqillik və inkişaf dövrü başlanır. 50 ilə yaxın hökmdarlıq etmiş Şirvanşah I Xəlilullah möhkəm idarəçilik qanunlarına əsaslanan güclü dövlət aparatı, inzibati-amirlik və vergi sistemi yaratmağa müvəffəq olur. Şah ölkəsinin abadlığı və çiçəklənməsi üçün qalalar, qəsrlər, qala divarları, saraylar, karvansaralar, körpülər tikdirir.

Qüdrətli Xəlilullah ən mühüm qərarlarını da məhz bu sarayda verirdi. Ömrünün ən xoşbəxt anları da elə bu sarayla bağlıdır.

Divanxana

Divanxana Şirvanşahlar sarayının əsas binasına yaxın yerləşir. Təyinatına görə divanxanada rəsmi qəbul mərasimləri, şahın və əyanlarının iştirakı ilə dövlət şurasının iclasları keçirilərdi.

Əsas girişin hündür, simmetrik biçimli portalı ornamentlə, qeyri-adi dərəcədə zərif və gözəl yazı ilə bəzədilib. Ornamentin naxışları əncir və üzüm yarpaqlarının hörülməsindən ibarətdir. Bundan əlavə, portal iki medalyonla bəzədilib, onların içərisində ərəb dilində, kufi qrafikası ilə yazılar var.

Divanxanaya daxil olan yerdə, qapının üstündə Quranın 10 surəsi əks olunub. Mübarək kəlamların birində deyilir: "Allah öz istədiyi insanları düz yola aparır".

Divanxana həm içəridən, həm də çöldən daş günbəzlə örtülmüş səkkiz guşəli zaldan ibarətdir.

Memar Əmirşahın yaratdığı Şərq darvazası Şirvanşahlar ansamblının XVI əsrə aid olan yeganə tikilisidir.

Şah məscidi

Saray məscidi kompleksin aşağı həyatındadır. Yüksək zövq və sənətkarlıqla tikilib. Məscidin minarəsində abidənin 1441-ci ildə tikildiyi göstərilir və daşlara həkk olunmuş yazıda deyilir: "Böyük və qüdrətli Allaha həmd, Məhəmmədə dualarımız olsun. Bu minarənin açılmasını qüdrətli sultan Xəlilullah əmr etdi. Allah onun hakimiyyət və şahlıq günlərini göylərə ucaltsın".

Allah bəndələrinin dualarını qəbul etdi, Şah məscidindən bu gün də azan səsi eşidilir.

Əsrləri yola salmış daş yollarla addımladıqca adama elə gəlir ki, bu dəqiqə şahər darğası Mövlana Həsən, ya şahnesi Saleh, ya da saray şairi Bədr Şirvani, bəlkə də gələcəkdə I Xəlilullahın varisi olacaq balaca Fərrux Yasarla qarşılaşacaqsan.

Xatirə türbəsi

Bu türbə Şirvanşahların ailəvi məqbərəsidir. Giriş qapısının üstündə sağ və sol tərəfdə yazılı medalyonda "Allah, Məhəmməd" sözləri oxunur. Türbənin giriş qapısına həkk olunmuş başqa bir yazıda isə oxuyuruq: "Mərhəmətli böyük sultan Xəlilullah hicri tarixiylə 839-cu ildə bu müqəddəs türbəni anasının və oğlunun xatirəsinə tikdirmişdir".

Ölüm haqdır. Hamının keçdiyi son qapıdır. I Xəlilullahın anası Bikə xanımın uyuduğu bu türbəyə diqqətlə baxsanız, orada rahat uyuyan və oğluyla fəxr edən bir ananın üz cizgilərini görə bilərsiniz.

Xatirə türbəsində başqa qəbirlər də var. Xəlilullahın saray şairi Bədr Şirvaninin verdiyi məlumata görə, Şirvanşah I Xəlilullahın 5 oğlundan dördü atasının sağlığında dünyasını dəyişmiş, qüdrətli hökmdar bu ağrıları yaşamışdı. Böyük hökmdar əzizlərinin xatirəsinə uca tutmuş, özünün və zövcəsi Xanikə Sultanın da son mənzili bu türbə olmuşdur.

Müəllifi memar Məhəmməd Əli olan Şirvanşahlar türbəsi öz gözəlliyi və zəngin ornament bəzəyi ilə bu gün də hər kəsi heyrləndirir.

Bakuvi türbəsi

Çox da böyük olmayan günbəzlə örtülmüş səkkizbucaqlı türbə xalq arasında "Dərviş türbəsi" kimi tanınır. Bu türbədə saray alimi olmuş Seyid Yəhya Bakuvi uyuyur. Bakuvinin həyat və yaradıcılığı xeyli zəngindir. 30 adda sufi-mistik xarakterli əsəri günümüzə qədər gəlib çatıb. Onun "Həqiqəti axtaranların sirri", "İşarələrin rəmzi" kimi əsərləri fəlsəfə, astronomiya və riyaziyyat elmlərinin öyrənilməsi sahəsində dəyərli mənbələrdir.

Saray hamamı

Şirvanşahlar saray kompleksinin ən aşağı hissəsindəki həyətdə, yerin altında tikilmiş hamamxana da xüsusi maraq doğuran tikililərdəndir. XV əsrə aid olan bu tikilidə Şərq hamamlarına xas bütün cəhətlər birləşib. Hamam bizə uçub-dağılmış formada gəlib çatsa da, qalıqlar binanın rəşional kompozisiyaya uyğun inşa edildiyindən xəbər verir.

"Çöl" adlanan otaqlar soyunma, "içəri" adlanan otaqlar isə yuyunmaq üçün nəzərdə tutulub. İsti su hovuzu olan yerdə suyun qızdırılması üçün xüsusi qızdırıcı külxana otağı olub. 1733-cü ildə sarayda olmuş avropalı səyyah I.Lerx hamam haqqında yazırdı: "O, xaricdən olduğu kimi, daxildən də gözəl bəzədilib".

Deyirlər, tarix də teatr səhnəsi kimidir. Bu səhnə hər zaman yeni tamaşalar istəyir. Zaman gəldi, Şirvanşahlar tarixin səhnəsinə çıxmış güclü Səfəvilər dövlətinin hücumu qarşısında sükut etdi. Şirvanşahlar sülaləsinin adından, bir də əsrləri keçib gələn bu qiymətli abidələrdən başqa bir iz qalmadı.

XV əsr mədəni irsimizin tacı olan Şirvanşahlar saray kompleksinə səyahətimiz burada başa çatdı. Hə, az qala unudacağdım: 1964-cü ildən qoruq-abidə elan olunan saray 1997-ci ildən UNESCO tərəfindən qorunan abidələr siyahısına daxil edilib.

Darvazalar açılır, biz şanlı tariximizin bir parçasından ayrılıb yenidən XXI əsrə qayıdırıq...

14.05. 2010

"Qarabağ şikəstəsi" rənglərin göz yaşında

Bu dəfə "Qarabağ şikəstəsi" nə çalınacaq, nə oxunacaq. Qarabağın dardları tanınmış qrafika ustası, respublikanın Əməkdar rəssamı, Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının professoru Adil Rüstəmovun "Qarabağ şikəstəsi" adlı yeni fərdi sərgisində rənglərin dili ilə danışacaq.

O gün Bakı gözünü açıb hər tərəfi dumağ qar içində gördü. Axır ki Bakıya qar yağdı, 2010-cu ilin ilk qarı. Qulağımda "Qarabağ şikəstəsi"

nin harayı, ürəyimdə Qarabağ nisgili, yaddaşımda Qarabağ xatirələri "Qarabağ şikəstəsi"nin rəsmiini çəkən rəssamla görüşə gedirəm. Əvvəlcə ilk qar münasibəti ilə bir-birimizi təbrik edirik. Axı söhbətə başlamaq üçün bəhanə lazımdı.

Neçə illərdi ki Qarabağ mövzusu hər bir sənətkarı düşündürür, narahat edir. Hər kəs sanki sənətinin qüdrətiylə Qarabağı işğaldan azad etməyə çalışır. 20 ildən sonra Adil müəllim bu kövrək, ağırlı mövzuya müraciət etdi. Səhhətinin ən kritik məqamında – infarkdan sonra. Bir il müddətində Qarabağ həqiqətlərini, Qarabağ müsibətlərini Qarabağ lövhələrinə köçürməklə, əslində, ürəyinin yükünü azacıq da olsa yüngülləşdirmiş oldu. Sənətsünas Ziyadxan Əliyev rəssamın yeni əsərləri barədə belə deyir: "Adil Rüstəmovun rəssam, daha çox isə vətəndaş münasibətinin vaxtında, özü də layiqli səviyyədə gerçəkləşdiyini söyləməliyik. Obrazlı desək, onun rənglərdən "yoğrulmuş", cizgilərdən "hörülən" "Qarabağ şikəstəsi" hələlik bizlər üçün əlçatmaz olan torpaqlarımıza yönələn bədii ağıdır, qəriblik nəğməsidir".

Adil Rüstəmov Qarabağ ünvanlı qrafik lövhələri qarışıq texnikada işləsə də, rəssamın fəlsəfi yozumu, duyumu aydın və düşündürücüdür. "Görəsən, "Qarabağ şikəstəsi" silsiləsində hansı rənglər daha qabarıq nəzərə çarpır" sualına cavab axtarıram. Axı "Qarabağ şikəstəsi" ən kədərli, nisgilli şikəstələrimiz-

dən olsa da, Qarabağ dünyanın ən rəngli torpağıdır! "Əsərlərin hamısı az, həddindən artıq ağır rənglərə malikdir. Qızılı, qəhvəyi, qara... Bu rənglər təbiətimə keçib, dəst-xəttimə həkk olunub", – deyir Adil müəllim.

Rəssam Qarabağ ünvanlı qrafik lövhələrə ayrı-ayrılıqda yox, ümumi bir ad verib. Çünki Adil Rüstəmovun indiyə kimi keçirilən 6 fərdi sərgisinin hər biri ünvanlıdır. "Artıka", "Lirika-poeziya", "Əliğa Vahid – 100", "Füzuli – 500", "Biz bir millət, iki dövlətlik", "Adil Rüstəmov – Hüseyn Hüseynbəyli", "Ömər Xəyyam aləmi". Özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilən rəssam öz əsrlərinin bir ad altında nümayiş olunmasını opera ilə müqayisə edir: "Operada bütün səhnələr bir-biri ilə əlaqədardır və bir-birini tamamlayır. 30-dan çox əsərin bir ad altında olması mən bilən elə operadır" – deyir.

Adil müəllimin sənətini sevənlər yüksək zövqə, dünyagörüşə, geniş mütaliyəyə malik olan insanlardır. Bəlkə, ona görə ki rəssam hər bir mövzunun daxilinə nüfuz etməyi bacarır, illərlə çəkəcəyi əsərin fəlsəfi yozumunu, poeziyasını, musiqisini axtarır. Xalq rəssamı Ömər Eldarov Adil Rüstəmov yaradıcılığı barədə belə deyir: "Onun hər bir qrafik əsəri böyük estetik zövq və texniki baxımdan yüksək səviyyənin təzahürüdür".

"Qarabağ şikəstəsi" bu baxımdan rəssamın sənəti və sənətkarlığı barədə yeni söz deməyə əsas verəcək. İnşallah bu qeyri-adi, rəssamın sayca yeddinci sərgisi yaxın vaxtlarda V.Səmədova adına Sərgi salonunda nümayiş olunacaq və hər kəs öz gözüylə "Qarabağ şikəstəsi"ni görəcək.

Söhbətimizi qarlı başladığımız kimi, qarlı da yekunlaşdırırıq. "Yağışdır, qardır, bunlar hamısı paklıqdır, təmizlikdir. Bir də balıqda görürəm o paklığı" – deyir rəssam. Təəccüblənirəm. "İndiyə kimi yüzə yaxın balıq rəsmi çəkmişəm. Balıq çəkəndə dincəlirəm, rahatlıq tapıram". Kim bilir, bəlkə, bir gün Adil müəllimin çəkdiyi balıqlardan biri dil açıb danışacaq və rəssamın üç arzusunu yerinə yetirmək istəyəcək. Əminəm ki, o arzulardan biri, bəlkə də, elə birincisi Qarabağı işğaldan azad etmək olacaq...

30.01.2010

"Ən böyük rəssam Yaradanın özüdür"

Rəssam Rəşad Mehdiyevın sənət dünyası özünəməxsus, fərqli və rənglidir...

...Onun sənət aləmi geniş, sirlı və fəlsəfidir...

...Onun əsərləri duyğulu, düşündürücü və təsirlidir...

...Onun yaratdıqları çoxqatlı və bütövdür...

...Onun təsvirləri sənətkarlıq baxımından heyranedicidir...

Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının baş müəllimi, Rəssamlar İttifaqının üzvü, incəsənət nəzəriyyəsi üzrə fəlsəfə doktoru Rəşad Mehdiyev yeganə azərbaycanlı rəssamdır ki, 2006-cı ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatında fərdi sərəgisi keçirilib. BMT-nin tarixində bu fakt hələlik ilk və sonuncu olaraq qalmaqdadır. Dünyanın bir çox ölkələrində fərdi sərəgisi keçirilən, əsərləri böyük marağa səbəb olan rəssam Rəşad Mehdiyevlə ilayrıcında bir az sənətdən, bir az fəlsəfədən, bir az indidən və gələcəkdən danışdıq...

Sənət dairəsi

Gözünü açanda hər tərəfdə rəng gördü, elə bil dünyanın bütün rəngləri onun görüşünə gəlmişdi. Ağılı kəsəndə atasının sehrli fırçasına heyranlıqla tamaşa elədi. Məktəbə gedəndə siniflərinin rəssamı olub bütün uşaqların rəsm tapşırıqlarını o çəkdi. Günlərin birində ən yaxın sirdaşının fırça olduğunu anladı və bu dostluq get-gedə möhkəmlənib ömürlük dostluğa çevrildi.

Atası Xalq rəssamı, professor Rafiq Mehdiyev sənət seçimini oğlunun ixtiyarına buraxdı. Rəşad da qəlbinin səsinə, ürəyinin istəyinə qulaq asıb, Tanrının verdiyini – rəssamlığı missiya kimi qəbul etdi.

– Mənim bir rəssam, ən əsası bir insan kimi yetişməyimdə atamın böyük rolu olub. O həm mənim müəllimim, həm də

həyatda mənəvi dayağım idi. Eyni zamanda atam mənə vizual sənətin incəliklərini, rəssamlıqda peşəkar düşüncə formalarını, incəsənət tarixinin faktorları və təhlilini aşılayıb.

Haşiyyə: Əzim Əzimzadə adına Rəssamlıq Texnikumunda, daha sonra Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində təhsil alıb. 1991-ci ildə təhsilini Türkiyənin Memar Sinan adına Gözəl Sənətlər Universitetində davam etdirib. 1996-cı ildən Rəssamlıq Akademiyasında baş müəllim kimi pedaqoji fəaliyyətə başlayıb.

Çərçivə içində çərçivədənəkanar

Hansı mövzuda və hansı janrdə olursa-olsun, Rəşad öz düşüdüklərini, öz duyduqlarını və öz gördüklərini çəkir. Daxilindəki sənətkar azadlığı, sənətə baxışı o qədər hüdudsuzdur ki, yaratdıqları, çəkdiqləri hansısa çərçivədə olsa belə, çox vaxt çərçivəyə sığmır.

"Kətanın üstündə nə çəkirsənsə çək, tək professional olsun. Nəinki tamaşaçı, rəssam da öz içində çəkdiyinin sənət əsəri olduğuna inanmalıdır", – deyir Rəşad Mehdiyev.

O istənilən mövzuya öz baxışı, öz düşüncəsi ilə yanaşır, hər bir əsərini yeni formada tamaşaçılara təqdim edir və onları heyratləndirməyi bacarır. Onun yaratdığı rəsmlər təkəcə məşhurların şəxsi kolleksiyalarında deyil, dünyanın bir sıra muzeylərində də qorunub saxlanılır. Müxtəlif ölkələrdə – ABŞ, Rusiya, Türkiyə, Gürcüstan, İtaliya, Avstriya və s. sərəgiləri nümayiş olunan rəssamın Bakıda üç fərdi sərəgisi keçirilib.

Sənətin öz qanunları var

– İnsanları hansı mövzular düşündürürsə, onlar mənim üçün də maraqlıdır. Sənət adamlarını isə daha çox bəşəri mövzular düşündürür. Baxır, o mövzuya kim necə münasibət göstərir, necə yanaşır, o aləmi necə görür. Sənətin öz qanunları var, o qanunlar çərçivəsində sən o aləmə daxil olmalısən. Sənətə yeni baxış, yeni kolorit, yeni forma, özünəməxsusluq gətirirsənsə, tamaşaçı onu görüb qiymətləndirəcək.

Sənətdə özünü təsdiqləyib uğurlar qazansa da, Rəşad Mehdiyev rəssamlığın çətin bir sahə olduğunu da deyir:

– Rəssam olmaq çox çətinidir. Çünki rəsmi çəkmək azdır, onu yaratmaq lazımdır. Sən öz daxili aləmini hər gün inkişaf etdirməlisən, dünyagörüşünü, biliyini artırmalısan, dayansan, tükənəcəksən. Üstəlik bildiklərini kimə isə öyrətməli, ötürməlisən ki, o, yenidən sənə qayıtsın. Çətin sahədir, həm də deyərdim ki, çox çətin həyat tərzidir.

Haşiyə: “1960-1980-ci illərdə Azərbaycan dəzgah qrafikasının inkişaf yolları” mövzusunda araşdırmalar aparan, sənballı elmi iş ortaya qoyan Rəşad Mehdiyev incəsənət nəzəriyyəsi üzrə fəlsəfə doktorudur.

– Atam Rafiq Mehdiyev də həmin dövr Azərbaycan qrafikasının bir nümayəndəsi idi. Baxmayaraq ki, onun yağlı boya ilə işlədiyi əsərləri çoxdur, – deyən gənc rəssam da atası kimi bildiklərini və öyrəndiklərini sevə-sevə tələbələrinə öyrədir. Dövlətin mədəniyyətimizə və incəsənətimizə göstərdiyi qayğıdan, diqqətdən də ürək dolusu danışır.

Əsərlərinə ad qoymağı sevməsə də, “Sufi”, “Dairə”, “Leyla”, “Vaqif Gərayzadə”, “Tərəzi”, “Ağac”, “İlanlarla rəqs” kimi əsərlərinin adı ilə mövzusu bir-birini bitkin şəkildə tamamlayır.

Yaradıcılığında simvollar geniş yer verən rəssam deyir ki, bu sənətdə simvollar çox şeyi ifadə edir.

Yola salmağa hazırlaşdığımız 2010-cu ili yaradıcılığında uğurlu il adlandıran Rəşad Mehdiyev ilboyu çalışdığını deyir. “Ola bilsin ki, kimsə bir il, beş il, on il əsərlərini təqdim etməsin, amma on ildən sonra elə əsərlər təqdim etməlidir ki, mədəniyyətimizin inkişafına öz töhfəsini versin. Fikrim var ki, aprel ayında Bakıda fərdi sərgimi keçirim. Necə alınacaq, bunu bəri başdan deyə bilmərəm, ancaq belə bir planım var”.

Sənətdə istədiyinə nail olduqca, xoşbəxtlik hisləri keçirən sadə, istedadlı, təvazökar rəssam Rəşad Mehdiyev söhbətimizin sonunda “Ən böyük rəssam Yaradanın özüdür”, – deyərək yuxarı baxdı... Göylər həmişəki kimi sakit idi...

29.12.2010

“Xalça sənəti ornamental mədəniyyət və tarix kitabəmizdir”

Xalçalarda nəsilərin bir-birinə ötürdüyü kodlaşmış ornamentlər, xalqın təfəkkürü və itmiş tarixi gizlənidir.

Məmmədhüseyn Hüseynov özünəməxsus yaradıcılığı olan xalçaçı rəssamlarımızdan biridir. Xalça sənətini müqəddəs hesab edən rəssam illərdir ki, bu sahədə axtarışlar aparır, sənətin sirlərini öyrənir. Yaradıcılığında tarixi süjetli xalçalar, semantik simvolik işarələrlə tərtib olunmuş kompozisiyalar başlıca yer tutur. Həndəsi və nəbati yöndə böyük layihələri olsa da, onların həyata keçirilməsi üçün maliyyə vəsaitinin tələb olunduğunu bildirir.

Rəssamın 28 kompozisiyadan ibarət Məkkə-Mədinə məktəbinə aid “Sufi” adlı xalçası, “Xeyir və şər” kompozisiyası özünəməxsusluğu və sirliliyi ilə diqqəti cəlb edir. Hələ tamamlamadığı “Azərbaycan oğuz dünyası” adlı xalçası isə tariximizə aid qiymətli bir xalça olacaq. Bu xalçada süjet xətti ilə yanaşı, Gəmiqaya, Qobustan və Abşeronda olan bəzi tarixi abidələr kodlaşdırılmış şəkildə əks olunacaq.

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının dosenti, xalçaçı-rəssam Məmmədhüseyn Hüseynov milli xalçalarımızın keyfiyyətindən, gözəlliyindən və tarixiliyindən söz açdı.

...Yol...

Məmmədhüseyn Hüseynov 1967-ci ildə Neftçala rayonunun Qədimkənd kəndində anadan olub. Neftçaladakı 8 illik rəssamlıq təmayüllü məktəbdə təhsil aldıqdan sonra Əzim Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Məktəbinin rəngkarlıq bölməsini bitirib.

Hərbi xidmətdən sonra iki il Leninqrad (Sankt-Peterburq) şəhərində Rəssamlıq Akademiyasının hazırlıq kursunda təhsil alıb. Bu müddətdə şəhərdəki muzeylərdə Azərbaycan xalçaları, miniatürləri ilə yaxından tanış olub. Özü demişkən, məhz bu sənət əsərləri ilə tanışlıqdan sonra qərara alıb ki, xalçaçı-rəssam olsun.

1990-cı ildə məlum hadisələrlə bağlı vətənə dönan Məmmədhusəyn həmin il Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutuna (Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti) daxil olub. Bu təhsil ocağında xalça sənətinin ustadı Lətif Kərimovdan cəmi bir il dörd ay dərs alsada, bu müddət onun həyatında silinməz izlər buraxıb...

– Lətif Kərimovun xalça sənətində bizə miras qoyub getdiyi yol çoxşaxəli yoldur. Onun kitablarını oxuyanda çoxlu elm koridorları görürsən. Hansı araşdırıcı hansı yolla getsə, mütləq nəyə isə rast gələcək. Xalçaçı rəssam kimi mən də xalçanın texnologiyasını, sirlərini öyrənə-öyrənə başa düşdüm ki, bu sənəti öyrənmək azdır, bu sənətdə mütləq müəyyən biliklərə yiyələnməlisən. Xalça sənəti bizim ornamental mədəniyyət və tarix kitabəmizdir. Zaman keçdikcə yazılı ədəbiyyatda belə nəyi isə dəyişmək mümkündür, amma xalça sənəti elədir ki, hər hansı tarix, yazı, hadisə ornament şəklində, bir növ kodlaşmış formada xalçada əks olunur. Əgər bu gün qədim xalçaların üzərindəki ornamentləri insanlar oxuyub başa düşsəydi, tariximizə daha dərinləndən bağlanardılar.

Böyük sənətkarımız Lətif Kərimov həmişə deyirdi ki, mən öz sənətimi, tarix və ədəbiyyatı kamil bilirəm. Onun yanında bir il olmaq kifayət idi ki, xalçaçılıq sənətinə ürəkdən bağlanasan, bu sənəti sevsən. Xalçaçı rəssam kimi mən bu yolla yetkinləşməyə doğru gedirəm. Hər hansı bir ornamentin və ya hər hansı bir kompozisiyanın üzərində işləyərkən mütləq onun tarixini, etnoqrafik xüsusiyyətlərini öyrənirəm.

Xalça sənətinin sirri

– Xalça sözünün mənası "xallı yer", "xallı çəmən" deməkdir. Eyni zamanda şifahi xalq ədəbiyyatında, türk etnoqrafik mənbəyində xalı sözünün mənası "qala-qalan" deməkdir. Bu xalça-

larda nəsillərin bir-birinə ötürdüyü kodlaşmış ornamentlər, xalqın təfəkkürü, itmiş milli tariximiz gizlənidir.

Bu sənətdə o qədər sirlər var ki, onlar açılarsa, hər bir adam xalçanı evinin ən qiymətli sərvəti sayar. Bu sirlərdən agah olmaq üçün xalça sənətinin tarixini bilmək lazımdır. Qədim oğuzların həyat tərzində xalçaçılıq əsas sənətlərdən olub. Müqəddəs kitabımız olan "Qurani-Kərim" in "Əl-Rəhman" surəsində belə bir ayə var: "Onlar yaşıl balıqlara, incə ilməli, gözəl na-xışlı xoflu xalılara söykənmiş olacaqlar..." Deməli, xalça sənəti eyni zamanda göylərdən gələn bir sənətdir. Xalçanın "Türk ilməsi" deyilən bafı həndəsi simmetriya adlanır. Türk bafının ilməsini müasir texnologiyaya, müasir texnikaya tətbiq etmək mümkün deyil. Bu ilmələri yalnız əllə toxumaq mümkündür. Necə ki elə kitablar var ki, onu tərcümə etmək mümkün olmur, onun müqəddəsliyinə xələl gəlir, xalça sənətinin müqəddəsliyi də bax bundadır.

Xalçaya köçən genetik informasiyalar

Qədimlərdən üzü bu yana Azərbaycanda belə bir ənənə vardır: uşaq anadan olan kimi adına xalça toxunardı. Onu toxuyan ya ana, ya nənə olardı. Onların toxuduğu xalçalar genetik informasiya şəklində ilmələrə köçürülər, nəsildən nəslə ötürülərdi. Uşaq həmin xalça üzərində iməklədikcə bədəninə dəyən qıcıqlar, gözüne toxunan rənglər, şüuruna təsir edən müsbət enerji doğulduğu elə, obaya, vətənə, ailəyə bağlılığını şüuruna və genetik koduna hopdurardı. Həmin toxunan xalçaların bəzisi xovsuz, bəzisi xovlu olardı. Yayda, qışda, çöldə-bacada xalçanı beşiyin altına sarərdilər. Bu da uşaqların təhlükəsizliyinə zəmanət verərdi. Çünki nə ilan, nə əqrəb, nə zərərverici həşəratlar xalçanın üstündə hərəkət edə bilmir.

Uşaq böyüyüb yetkinlik yaşına çatanda qızlara və oğlanlara aid xalçalar toxunardı. Kişilərə aid xalçalarda qəhrəmanlıq, nəsilartırma, xeyir, döyüş və ibadət simvolları əks olunardı. Qadınlara aid xalçalarda isə bakirəlik, gözəllik, analıq, nurani-pirani ol-

maq nişanələri ilə yanaşı, cadugərlik nişanələri ornamentlərdə əksini tapardı. Qız-gəlinlərimiz özləri üçün cehizlik xalça toxuyar, arə gedəndə özünü ilə birlikdə həmin qiymətli sərvəti aparardı. Ona görə də xalça bizim həm mənəvi, həm maddi sərvətimizdir.

Zaman-zaman toyluq, hədiyyəlik, eyni zamanda ölümlük xalılarımız da olub. Ölümlük xalı insanları son mənzilə kimi müşayiət edəmiş. Dəfndən sonra xalçanı yuyar, məscidlərə və yaxud da mərhumun ailəsinə verərdilər. Ölümlük xalılarının simvolları, rəng koloriti fərqliliyi, mürəkkəbliyi ilə seçilərdi.

Oxunan xalçalar

Belə hesab edirlər ki, xalça sənətinin himayəçiləri peyğəmbərlərdir. Çünki İbrahim peyğəmbər Allah yolunda oğlunu qurban kəsərkən Yaradan bu qurbanı qoyun qurbanı ilə əvəz edir. Xalça da bu heyvanın yunundan toxunur.

Şərqdə xalça sənəti çox xalqlara aid olsa da, bu sənətin, əsasən, türk xalqına aid olduğunu tarixi mənbələr sübut edir. Dünyada yayılan xalça kompozisiyalarını öyrənərkən maraqlı faktlar üzə çıxır. Azərbaycan xalçasının 28 kompozisiya quruluşu var. 28 növ kompozisiya öz növbəsində 28 hissəyə, hər hissə də sağ və sol qanada ayrılır. Hər qanad 28 məfhumu ifadə edir. Həmin məfhum isə 28 rəmzi ifadə edir. Hər rəmz də xüsusiyyətinə görə dörd ünsürü – od, hava, torpaq, su ünsürünü tamamlayır. Deməli, bizim xalçaların elementləri yüklüdür, kodludur. Əsasən də, türklərə məxsus olan ornamentlər naxışların yaddaş məfhumudur. Həmin yaddaş məfhumunu oxumaq üçün mütləq tarixi, etnoqrafiyanı bilmək lazımdır.

Xalça 40-a yaxın xəstəliyi müalicə edir

– Bizdə xalçaları, adətən, məişət nöqtəyi-nəzərindən təbliğ edirlər. Ancaq bu heç də belə deyil. Mənim öz araşdırmalarıma görə, xalça 40-a yaxın xəstəliyi müalicə edir. Xalçanın toz sormağ qabiliyyəti var. Türk ilməsinin-bafının bir ucu mənfi, bir ucu müsbətdir. Biz həmin ilməyə mikroskop altında baxsaq, həmin tükərlərin içərisində kanal görürük. O borucuğun içərisi spiralvaridir. Həmin ilmələr ətrafda olan mənfi enerjiyi, evdəki

kədəri, gərginliyi və yaxud da sevinci sormağ qabiliyyətinə malikdir. Xalça o enerjiyi sorur, arişlərə dolanan yerdən həmin enerji keçib geri qayıda bilmədiyindən orada qalib kristallaşır. Ona görə də bizim ulu əcdadlarımız Qubada, Şirvanda, Qarabağda xalçanı ildırımli havada şimşək çaxanda, göy guruldayanda çayda yuyarlarmış. Onlar fizikanın qanunlarını bilməsələr də, təbiəti hiss edərlərmış. İldırımli havada o kristallar parçalanar, axar su insanın xalçaya hopan xəstəliyini, mənfi enerjiyi yuyub apararmış. Ona görə də xalçaya canlı varlıq kimi yanaşmaq lazımdır.

Azərbaycan xalçasının özəllikləri

Azərbaycan xalçası həm texnoloji xüsusiyyətlərinə, həm rəng, həm də ornament xüsusiyyətinə görə Bakı, Təbriz, Quba, Şirvan, Qarabağ, Gəncə-Qazax klassik xalça məktəblərinə bölünür. Hər məktəbin özü isə qruplara, tiplərə, məntəqələrə, ocaqlara ayrılır. Bu da xalça sənətimizin zənginliyindən irəli gəlir. Bizim xalçaları fərqləndirən onun keyfiyyəti, gözəlliyi və tarixiliyidir. Bu gün dünyada ən məşhur xalçalar elə Azərbaycan xalçalarıdır.

17.02.2012

40 il dayanmadan rəqs

Tamaşaçı alqışı qızıldan da qiymətlidir

Milli rəqslərimizi dünyaya sevdiren Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblının yaranmasının 40 illiyi qeyd olunur

Filosoflar bu qənaətdədirlər ki, rəqs gözəl, harmonik, təbii, axıcı və sərbəst, avropalıların təbirincə desək, qratsiyalı bir hərəkətin təqdimatıdır. Rəqs haqqında danışarkən həm də "hərəkətin ən gözəli süzməkdir"; – deyirlər. Bu mənada Azərbaycan rəqsi dünyanın ən gözəl, ən mükəmməl rəqsidir.

Ansamblın tarixinə qısa bir nəzər

Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblı 1970-ci ildə yaradılıb. Ansambla müxtəlif illərdə görkəmli balet ustaları SSRİ Xalq artisti, "Şöhrət" ordenli Leyla Vəkilova və respublikanın Xalq artisti Əlibaba Abdullayev rəhbərlik edib. Bu illər ərzində ansambl Azərbaycan xoreoqrafiyasının parlaq təbliğatçısına çevrilib. Öz repertuarını rəngarəng rəqslərlə zənginləşdirən ansambl Azərbaycan folklorunun qədim xalq oyunlarının, milli rəqslərin, rəqs havalalarının öyrənilməsi və təbliği sahəsində misilsiz xidmətlər göstərüb. Ansamblın repertuarında Üzeyir Hacıbəyli, Tofiq Quliyev, Cahangir Cahangirov, Fikrət Əmirov, Telman Hacı-

yev, Səid Rüstamov, Hacı Xanməmmədov və başqa görkəmli bəstəkarların musiqisi əsasında yaradılan rəqslər yer alıb.

Yüksək peşəkarlığı ilə seçilən ansambl 40 il ərzində həm də yüksək ifaçılar nəslini yetişdirib – Nəriman Kərimov, Yusif Qasimov, Təranə Muradova, Zahir Qasimov, Fərman Məmmədov və onlarca tanınmış rəqs ustaları ən yüksək fəxri adlara layiq görülüb. Bir çox beynəlxalq festivalların, Azərbaycan mədəniyyəti günlərinin, dövlət səviyyəli irimiqyaslı tədbirlərin iştirakçısı olan ansambl 1979-cu ildə Beynəlxalq Karfaqen Folklor Festivalının qızıl medalına layiq görülüb. Milli mədəniyyətimizin inkişafındakı xidmətlərinə görə Dövlət Rəqs Ansamblı 1991-ci ildə "Əməkdar kollektiv" fəxri adı ilə təltif olunub.

40-a yaxın rəqsə quruluş vermişəm

Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblının bədii rəhbəri, Xalq artisti, "Şöhrət" ordenli Afaq Məlikova ilə yubiley ərəfəsində görüşüb ansamblın keçdiyi sənət yoluna nəzər saldıq.

– Afaq xanım, söhbətimizə lap əvvəldən, sənətə gəlişinizdən başlayaq...

– Mən sənətkar ailəsində dünyaya gəlmişəm. Atam Süleyman Tağızadə Akademik Milli Dram Teatrında çalışırdı, Əməkdar artist idi. Amma o istəmirdi ki, mən rəqsə gedim. Deyirdi ki, sənət çox çətindir, adamlar müxtəlifdir, paxıllıq eləyəcəklər, sən özünə başqa sənət seç, ali təhsil al. Bizim evimiz Dram Teatrına yaxın idi. Tez-tez tanınmış sənətkarlar evimizə gələrdilər. Hökumə Qurbanova, Barat Şəkinskaya, Leyla Bədirbəyli. Anam yemək hazırlayırdı, hamısı oturub yeyib-içər, deyib-gülərdilər. Mən də onlar üçün bir az rəqs edərdim. Rəhmətlik Leyla Bədirbəyli deyirdi ki, ay Süleyman, Allah bu uşağa istedad verib, sən niyə bunu qoymursan rəqsə? Atam qəti şəkildə "olmaz", – deyirdi.

Amma mən xoreoqrafiya məktəbinə qəbul olundum, uzun müddət atamın bundan xəbəri olmadı.

İllər sonra həyat bizi sınağa çəkdi, əvvəlcə anamı, sonra atamı itirdim. Onlar rəhmətə gedəndən sonra qəti qərara gəldim ki, mən rəqs edəcəyəm.

- **Müəllim sarıdan bəxtiniz gətirdi, Leyla Vəkilova, Qəmər Almaszadə kimi böyük sənətkarlardan dərs aldınız...**

- Xoreoqrafiya Məktəbində SSRİ Xalq artisti Leyla Vəkilovanın sinfində oxuyurdum, Qəmər Almaszadə kimi böyük sənətkar bizə dərs deyirdi.

Əminə xanım Dilbazi bir gün gəlib öz ansambli üçün uşaqlar seçirdi. 20 qız arasından iki nəfəri seçdi, onlardan da biri mən idim. Əminə xanım dedi ki, sən milli rəqslər oynamalısən. 1963-cü ildə M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasına gəldim. 15 yaşım vardı.

Mənə "balerina" deyirdilər. "Bu qız balet öyrənib, xalq mahnılarını oynamaq ona çətin olacaq" sözlərini də eşidirdim. O sözləri eşidəndə atamın dediklərini xatırlayırdım. Paxıllıq, çəkişmə... Amma mən heç vaxt münaqişələri sevməmişəm, heç kimin paxıllığını çəkməmişəm, başımı aşağı salıb öz işimlə məğul olmuşam.

1970-ci ildə Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansambli yaradılanda Afaq Məlikovanı solist kimi ansamblla dəvət edirlər. Ansamblda "Durnalar", "Süzən qızlar" və s. rəqsləri böyük şövq və məhərətlə ifa edən Afaq xanım tamaşaçı rəğbətini qazanır. 1980-ci ildə onu ansamblla baletmeyster, 1983-cü ildə isə bədii rəhbər təyin edirlər.

- Leninqrada səfərə hazırlaşdıq, maestro Niyazi mənə dedi ki, baletmeystersən, get, rəqslərə quruluş ver. Hansı musiqi olacaq, rəqsi nəyin üstündə quracaqsan, bunları özün müəyyənləşdir. Dedim ki, maestro, mən rəqsi necə qurum, özüm hələ oynayıram. Dedi, get, nə istəyirsən elə.

Çox fikirləşəndən sonra Üzeyir Hacıbəylinin "Cəngi"sinin üstündə rəqs qurmağı qərara aldım. Rəqsi iki obraz üzərində qurdum, məşqlər apardım, solo yerini də özüm oynadım. Rəqs hazır oldu, nömrəni proqrama saldılar. Konsert başlayanda çox həyəcanlı idim. Böyük sənətkarımız Qəmər Almaszadə də konsertdə idi. Ürəyim döyünürdü, rəqs qurtaran kimi Qəmər xanım məni yanına çağıraraq təbrik etdi. Dedi, çox xoşuma gəldi.

İlk imtahandan uğurla çıxan Afaq Məlikova o vaxtdan bu günədək 40-a yaxın rəqsə quruluş verib. "Cəngi", "Odlar yurdu", "Gənclik rəqsi", "İncəlik", "Lirik rəqs", "Qavalla rəqs" və onlarca gözəl rəqslər Afaq xanımın səhnəmizə bəxş etdiyi incilərdəndir.

- **Quruluş verdiyiniz rəqslərdə milliklə müasirlik birini tamamlayır, qəribə harmoniya yaradır...**

- XXI əsrdə yaşayırıq. İncəsənətdə milliliklə müasirliyin sintezi dünyanın hər yerində müsbət qarşılır. Biz rəqs ansambliyıq, milli rəqslərimizlə yanaşı dünya xalqlarının da rəqslərini ifa edirik.

Səhnə mənim üçün həyatdır

- **Afaq xanım, uzun illərdir ki, böyük bir kollektivə rəhbərlik edirsiniz. Bu illər ərzində ansambl öz şöhrətini, nüfuzunu həmişə qoruyub saxlayıb. Buna necə nail olmuşunuz?**

- Rəqs çox çətin sənətdir. Hər gün ən azı 5-6 saat məşq edirik. Konsertlərə, mədəniyyət günlərinə dəvət olunuruq, səfərlərə gedirik. Hər zaman deyirəm ki, bu sənəti seçən insan fiziki cəhətdən sağlam olmalıdır. Mən 22 il səhnədə oynamışam. Bizim sənətimiz elədir ki, ildə bir dəfə xəstələnə bilərsiniz. Ailəmiz, uşağımız da olub, məşqlərdən, səfərlərdən heç vaxt qaçmamışıq. Əgər sən bu sənəti seçmişənsə, canını bu sənətə qurban eləməlisən.

O ki qaldı sualınıza, 75 nəfərdən ibarət böyük bir kollektivimiz var. Bədii rəhbər kollektivi elə saxlamalıdır ki, aralarında dostluq olsun. Bir nəfər hamı üçün, hamı bir nəfər üçün. Ən birincisi, kollektivdə birliyə nail olmaqdır. Sənətdə nizam-intizam olmasa, heç nə olmayacaq. Saat 10-a məşq təyin olunanda saat 9-da özüm məşq otağında olmuşam, hamıdan sonra işdən getmişəm. Məşqdən əvvəl mən onların bacısıyam, anasıyam, amma elə ki zala girdim, hamının fikri rəqsdə olmalıdır.

- **Ömrünüzün bir hissəsi xarici ölkələrdə, səfərlərdə, gastrollarda keçib. Azərbaycan rəqsləri dünya səhnələrində necə qarşılır?**

- Çox gözəl, xüsusi ilə də milli rəqslərimiz. Sovet vaxtı xarici ölkələrə getmək çətin idi. Hələ o zamanlar Zeynəb Xanlarova ilə mən az qala bütün dünyanı gəzmişik. Hər yerdə də bizi ayaq üstündə alqışlayıblar. Sərhədlər açıldıqdan sonra ansamb-

lımız dünyanı qarış-qarış gəzdi. ABŞ, Yaponiya, İtaliya, Fransa, Avstriya, Almaniya, Portuqaliya, İspaniya, Norveç, İsrail, Tunis, Əlcəzir, Türkiyə, Hindistan, Nepal, İsveçrə, Çin, İraq, Vyetnam – bir sözlə, dünyanın əksər səhnələrində dəfələrlə Azərbaycan rəqslərinin ən gözəl nümunələrini nümayiş etdirmişik. Bizim musiqimiz, rəqslərimiz o qədər gözəldir ki, dilindən, dinindən, irqindən asılı olmayaraq, hər kəsi heyrətləndirir. Mən bunun şahidiyəm.

– Rəqs nömrələriniz olduqca ölçülü, biçili, nizamlı, mükəmməldir.

– Kollektivimizin üzvlərinin 90 faizi ali təhsillidir. Gənclər 16 yaşında ansamblımıza gəlirlər. Onlara birinci tövsiyəm bu olur ki, oxuyub ali təhsil alsınlar. Çünki rəqs sənəti elə bir sənətdir ki, 20-25 ildən sonra səhnədən getməlisən. Ona görə də gənclərə məsləhət görürəm ki, 35-36 yaşında təqaüdə çıxanda hansısa klubda, özfəaliyyət kollektivində işləyə bilsinlər. Ancaq mükəmməl rəqslər fasiləsiz məşqin, bir də bu sənətə sonsuz məhəbbətin nəticəsidir.

“Səhnə mənim həyatımdır. Tamaşaçı alqışı isə səhnə adamı üçün qızıldan da qiymətlidir”, – Azərbaycan səhnəsində təkrarsız ifaları ilə rəqs tariximizin qızıl səhifələrini yazan Afaq Məlikova belə deyir. 40 illik yubileyi münasibəti ilə doğma kollektivinin hər bir üzvünə cansağlığı arzulayan Afaq xanımın arzusuna biz də qoşuluruq.

27.04.2011

Rəqqasənin taleyi

Onun həyatı filma bənzəyir: uğursuz başlanğıc, gözənilməz şöhrət və xoşbəxt sonluq...

Milli rəqslərimizin mahir ifaçısı, Əməkdar artist Aliyə Ramazanova-nın bu il 70 yaşı tamam olsa da, zərif, bənzərsiz sənəti ilə hələ də tamaşaçıları heyran etməkdədir.

...Bir azdan çəkiliş başlayacaq. Aliyə xanım növbəti televiziya çəkilişinə hazırlaşır. Fərsətdən istifadə edib onunla söhbət edirik. Deyir ki, bir az rəssamlığı da var, paltarlarının eskizlərini, adətən, özüm çəkərdim. İndiyədək 70-ə yaxın milli geyimim olub. Ən uzunömürlü rəqs paltarımın yaşı isə yarım əsrə çoxdan keçib...

Həyat qaydasız, amansız oyundur. Aliyə gözünü dünyaya açanda II Dünya müharibəsi başlamışdı. Müharibənin dalğaları əvvəlcə atasını, sonra anasını əlindən aldı. Üç bacı taleyin ümidinə qaldı. Üç-dörd yaş olanda onu Qusardan Bakıya – 11 sayılı uşaq evinə gətirdilər. Bacılarından da belə ayrı düşdü. Ancaq xeyirxah insanlar sevgisini, nəvazişini ondan əsirgəmədi. Uşaq evinin müdiri Bahar Ağalarova o ağır illərdə kimsəsiz uşaqlara dayaq oldu.

Üstündən uzun illər keçsə də, Aliyə xanım o günləri belə xatırlayır: “Yeddinci sinfə kimi uşaq evində qaldım. O vaxta kimi bu gözəl qadının əsl adını bilmirdim, yalnız “Anacan” kimi tanıyırdım”.

Mən rəqs edəcəyəm

– Uşaq evində gözəl rəqs otağımız vardı, otağın bir küncündə iri royal qoyulmuşdu. Bu otaq mənim xoşuma gəlirdi. Orada oturub royal çalmağı və rəqs etməyi çox sevirdim. Müəllimlərim məni “itirəndə” həmişə rəqs otağında tapardılar...

İllər keçdikcə Aliyə böyüyür, böyüdükcə bacıları haqqında fikirləşir, onları görmək üçün Allaha dua edir. Soyuq bir qış gecəsində onun həsrətinə son qoyulur. Qəbələ (o vaxtkı Qutqaşen) rayonundan uşaq evinə 10 nəfərə yaxın 12-13 yaşında qız gətirirlər. Aliyə bu qızlardan biri ilə tanış olur. Bir müddətdən sonra həmin qız rayondakı rəfiqələrinə məktub yazarkən Aliyə təsadüfən bacısının adına – Abidə adına rast gəlir. Bu qızın kim olduğunu soruşur. Qız Abidə haqqında danışır və məlum olur ki, o qız Aliyənin bacısıdır və necə illərdir ki, onu axtarır...

"Uzun sürən ayrılığa baxmayaraq, mən bacımın şəklini tanıdım. O məndən bir neçə yaş böyük idi, həmişə də qayğıma qalmışdı".

"Anacan" Aliyənin bacısını uşaq evinə gətirir. "O gündən mən bacımdan ayrı düşmədim, həyat məni hara aparırdı, onu da özümlə birlikdə aparırdım... Ancaq o biri bacım o ağır illərdə dünyasını dəyişmişdi".

7-ci sınıfdan sonra Aliyə bacısı ilə 5 sayılı sənət məktəbində daxil olur, orada həm orta təhsil alır, həm də nəşriyyat üzrə mütəxəssis ixtisasına yiyələnir. Aliyə məktəbdə həmçinin rəqs dərnəyində fəaliyyət göstərir.

– Üç il Ehtiyat Əmək Qüvvələrinin rəqs dərnəyinin üzvü oldum. 1958-ci ildə respublika üzrə rəqs kollektivləri arasında müsabiqələr keçirilirdi. Xalq artistləri Əminə Dilbazi və Əlibaba Abdullayev bizim rəqs kollektivimizə baxmağa gəlmişdilər. Bizim çıxışımıza baxandan sonra Əminə xanım məni xeyli təriflədi, Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblında işləməyə dəvət etdi və fikrimi soruşdu. Fikirləşmək nədir, az qala göylərdə uçurdum...

1958-ci il iyunun 15-də Əminə Dilbazi məni Filarmoniyanın direktoru, görkəmli incəsənət xadimi Soltan Hacıbəyovun yanına apardı. Haqqımda bir qədər söhbət etdilər. Soltan müəllim ərizəmə qol çəkib dedi: "Qızım, bu gündən sən bizim balaca "artistkamızsan", sənə müvəffəqiyyətlər arzu edirəm".

O gündən 16 yaşlı Aliyənin böyük səhnə həyatı başlayır, düz 25 il fasiləsiz Azərbaycan Dövlət Mahını və Rəqs Ansamblı-

nın gözəl, istedadlı rəqs mələyi kimi böyük səhnələrdə milli rəqslərimizi sevə-sevə, böyük şövq və məhəbbətlə ifa edir.

Aliyə xanımın birinci qastrol səfəri Çin Xalq Respublikasına olur. Sonralar dünyanın yarıdan çox ölkəsini gəzsə də, ilk səfərin həyəcanı hələ də onu tərk etməyib:

– Rəqslər Əminə Dilbazi və Əlibaba Abdullayev tərəfindən qurulmuşdu. Hədsiz dərəcədə gözəl milli rəqslər idi. "Neftçilər süitəsi", "Vətən süitəsi", "Tirmə şal", "Turacı", "Nəlbəki", "Nazlanana", "Hind rəqsi", "Üç gül", "Naz eləmə", "Vağzalı-Mirzeyi" və neçə-neçə gözəl rəqslər. Səfər üçün təzə milli kostyumlar da tikilmişdi. Milli kostyumların eskizini hamımızın sevimlisi, milli geyimlər üzrə rəssam Reyhan Topçubaşova çəkirdi. Kostyumlarda həm rəqsin mənası, həm də milli xarakter saxlanılırdı.

İllər keçdikcə Aliyə Ramazanova ansamblın ən tanınmış solistlərindən biri kimi şöhrət tapır. Çindən başlayaraq Misir, Danimarka, Almaniya, Macarıstan, İtaliya, İspaniyayadək bir çox ölkələrdə milli rəqslərimizi təbliğ edir.

Böyük səhnələr, alqışlar, güllər...

...O bir sənətkar kimi bu sevinci uzun illər yaşayır. 1982-ci ildə Əməkdar artist fəxri adına layiq görülür. Rəqs aləmində 20-22 ildən sonra səhnəni tərk etməlisən. Aliyə xanım 25 ildən sonra səhnəni tərk eləsə də, onun yeni sənət ömrü başlayır. Şəhriyar adına mədəniyyət mərkəzində "Zəriflik" rəqs qrupunu təşkil edir, istedadlı uşaqları qrupa cəlb edir.

– Rəqs sənətinin bütün sirlərini onlara öyrətdim. "Azərbaycan elləri", "Yallı", "Azərbaycan toyu", "Zəriflik", "Güllər", "Tərəkəmə", "Dəsmalı", "İnnabı", "Sarı gəlin" rəqslərini uşaqlara sevdirdim. Onların xarici ölkələrə qastrol səfərinə getmələrinə nail oldum.

Aliyə xanımın fəaliyyəti bununla yekunlaşmır. O, Azərbaycan Dövlət Universitetində "Sevinc" milli rəqs qrupunu yaradır və 10 il bu qrupun rəhbəri olur. Eyni zamanda Əbilov adına Mədəniyyət Evinə "Çiçək" qızlar ansamblına rəhbərlik edir. Hazırda "Muğam" Teatrında sənətinin sirlərini gənc nəsələ öyrədir.

Aliyə Ramazanovanın ustad sənətkar kimi özünün qurduğu rəqslər də var.

– “Zəriflik” rəqsini özüm qurmuşam. “Ay ləli yar” rəqsi də mənim rəqsimdir. Uşaqlar üçün isə “Güllər” rəqsini qurmuşam. Belə rəqslərim çoxdur. İndi hamısını xatırlaya bilmirəm.

Aliyə xanımın milli rəqslərimizlə bağlı dəyərli fikirlərini də eşitmək istədik:

– Azərbaycan milli rəqsləri öz mövzusunə görə müxtəlifdir. Xalq arasında geniş yayılmış “Vağzalı-Mirzeyi”, “İnnabı”, “Turacı”, “Nazlına-nazlına”, “Tirmə şal”, “Dağlar gözəli”, “Qara göz”, “Qara tellər” və s. rəqslər toylarda, bayramlarda, şənliklərdə ifa olunur. Bu rəqslər qadın rəqqasələr tərəfindən ifa olunur.

Kişi rəqqasların ifa etdikləri “Qazağı”, “Nuxa rəqsi”, “Gənclik rəqsi”, “Çobanlar rəqsi” isə daha çəvik və şux olur.

Xalqımızın ən tanınmış rəqslərindən biri də kütləvi rəqslərdir. Kütləvi rəqslərə hər rayonun özünəməxsus “Yallı”sı, qəhrəmanlığı tərənnüm edən “Cəngavərlər” rəqsi, idmana daha yaxın olan “Zorxana” rəqsi, dəstə ilə ifa edilən “Cəngi” və başqa rəqslər daxildir.

El içində çox yayılmış rəqslərdən biri də məzəli rəqslərdir. “Məzəli hadisə”, “Dostlar”, “Ovçular” belə rəqslərdəndir.

Azərbaycan milli rəqslərindən biri də görkəmli bəstəkarlarımız tərəfindən bəstələnən süitalardır. Süitalar gözəl musiqi nömrələrinə qurulan bir neçə hissəli rəqslərdən ibarətdir. Səid Rüstəmovun “Azərbaycan süitasi”, Cahangir Cahangirovun “Vətən”, “Bahar gəlir”, Qılman Salahovun “Neftçilər”, Vasif Adıgözəlovun “Şadlıq”, Hacı Xanməmmədovun “Zəhmət” süitaları uzun illər səhnəmizi bəzəyib.

Aliyə xanım deyir ki, hər gülün öz ətri olduğu kimi hər rəqsin də öz gözəlliyi var. Mənim şah əsərim “Vağzalı-Mirzeyi”dir. Bu rəqsi uzun illər sevə-sevə ifa etmişəm.

Aliyə Ramazanova yaxşılığı unutmayan insandır. Əminə Dilbazini sənət müəllimi sayan rəqqasə bu gün də ustadından ürək dolusu danışır: “Rəqs kraliçamız Əminə xanım Dilbazi biz rəqqasələrin həm müəllimi, həm anası, həm bacısı idi. Onun sənətə olan sevgisi hamımız üçün nümunədir”.

Xalq artisti Əminə Dilbazi isə Aliyə xanım haqqında belə yazırdı: “Günlərin bir günü yolumuz Qara şəhərdəki məktəblərdən birinə düşdü. Mən orada zahiri cazibəsi, gözəl ifası ilə diqqətmi cəlb edən Aliyə Ramazanovanı tapdım və Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblına dəvət etdim. Biz tələbələrini öyrədirdik, Aliyə isə rəqsləri özü öyrənirdi. Aliyənin sirri ondadır ki, o, sənətə, rəqsə vurğundur.

Aliyə xanım həm də canlara dəyən, səmimi, dar günün dostudur. Onun sənətkarlığı ilə yanaşı, dostluğunu da yüksək qiymətləndirirəm. Mən Aliyəni özümə dost sayıram”.

Ömrünü sənətə və oğluna həsr edən Aliyə xanım dəyərli bir övlad böyüdü. Oğlu Bəxtiyar Ramazanov yüksək ixtisaslı neft mühəndisidir. Nəvələri isə nənələri ilə fəxr edir.

Çəkilişin vaxtı çatır. Səhnə onu gözləyir...

...Rejissorun üzü günəş kimi işıq saçır. “Bir görəydiniz ki, Aliyə xanım “Sarı gəlin”i necə rəqs elədi?! Əladan da, əlal”, – deyir.

Aliyə xanım o xoşbəxt sənətkarlardandır ki, sənətin, səhnənin cazibəsi bu gün də onu tərk etməyib: “Mən səhnədə olmasaydım, bəlkə də, indi dünyada yox idim. Məni yaşadan səhnənin cazibəsi, səhnə sevgisi, səhnə gözəlliyi olub. Şadam ki, həyatım səhnədə sevinclərlə, güllərlə, uğurlarla keçib...”

28.12.2011

Azad düşüncənin ilk mehi və ya uzun yolun başlanğıcı

I yazı

Yazıçı, filosof, ictimai xadim, milli dramaturgiyamızın banisi Mirzə Fətəli Axundzadə zəngin yaradıcılığı ilə ədəbiyyat tariximizdə azad düşüncənin böyük nümayəndəsi kimi görkəmli yer tutur. O, ətrafındakı zülmət, cəhalət, nadanlıq çərçivələrini sındıraraq xalqa azadlıq işığını göstərmək istəyirdi.

Mirzə Fətəli Axundzadə – 200

1812-ci il iyunun 30-da qədim Şəkiddə Mirzə Məhəmmədtəğinin ailəsində gələcəyin dahisi – Fətəli adlı uşaq dünyaya gəldi. İki ildən sonra atası Mirzə Məhəmmədtəği və anası Nənə xanım ilə Təbriz yaxınlığındakı Xamnə qəsəbəsinə köçən balaca Fətəli 13 yaşınadək Cənubi Azərbaycanın müxtəlif yerlərində yaşayır. Sonda Nənə xanım ərindən ayrılmağa məcbur olur və 1825-ci ildə oğlu ilə Şəkiyə, əmisi Axund Ələsgərin yanına qayıdır. Axund Ələsgər Fətəlini oğulluğa götürür, onun təhsil və tərbiyəsi ilə yaxından məşğul olur. "Axund Ələsgəroğlu" kimi tanınan Fətəli sonralar atalığına məhəbbət və hörmət əlaməti olaraq Axundzadə soyadını daşıyacaq və bu soyad bir xalqın taleyində mühüm rol oynayacaqdı... O illər hələ qarşıda idi...

Fətəlinin ruhani olmasını istəyən Axund Hacı Ələsgər 1832-ci ildə onu Gəncəyə aparır. Fətəli Şah Abbas məscidinin nəzdindəki mədrəsədə görkəmli ziyalılardan və tanınmış ruhani alimlərdən dərslər alır, məntiq və fiqh elmlərini, habelə dahi şair və filosof Mirzə Şafi Vazehdən nəstəliq xəttini öyrənir. Mirzə Şafinin gənc Fətəliyə təsiri bununla bitmir, bu görüş Mirzə Fətəlinin həyat və yaradıcılığına, ümumiyyətlə, onun bir mütəfəkkir kimi formalaşmasına ciddi təsir göstərir.

Dövrünün müasir elmləri ilə maraqlanan Fətəli 1833-cü ildə Şəkidə açılmış rus məktəbinə daxil olur və bir il burada təhsil alır. 1834-cü ildə Hacı Ələsgər Fətəlini mükəmməl təhsil alması üçün Tiflisə aparır. Qafqazın baş hakimi baron Rozen (general Roman Fyodoroviç Rozen – red.) Fətəlinin Şərq dilləri və elmləri sahəsində mükəmməl hazırlığından razı qalaraq onu dövlət xidmətinə – Qafqaz hakiminin baş dəftərxanasında Şərq dilləri üzrə tərcüməçi vəzifəsinə qəbul edir.

“Səbuhi” – səhər mehi

...Artıq üçüncü il idi ki, Fətəli Tiflisdə mütərcim kimi çalışırdı. Ərəb, fars, türk dillərinə, Şərq poeziyasına, Firdovsi, Hafiz, Sədi, Rumi, Nizami, Füzuli kimi dahilərin yaradıcılığına yaxından bələd olan Fətəli tezliklə rus dilinə də yiyələnir, rus ədəbiyyatını ciddi surətdə öyrənməyə, müasir ədəbi mühitdə baş verən hadisələri izləməyə başlayır.

Poetik istedadla malik olan Mirzə Fətəli ədəbi fəaliyyətə də poeziya ilə başlayır və “Səbuhi” təxəllüsü ilə fars dilində şeirlər yazır. Klassik poeziya ənənələri əsasında, məsnəvi formasında yazılan “Zəmanədən şikayət” adlı şeirində Mirzə Fətəli xalqın ağır həyat tərzinin əsl səbəbkarı olan dövrünün eybəcərliklərini açıb göstərir:

*Kimə mən üns ilə baxdım, mənə təshifi yandırdı,
Kimə qəlbimdə yer verdim, mənə qovdu kənarından,
Kimə yar dedim, dərhal dönüb mənə nar oldu,
Vəfa umdumsa hər kəsdən, cəfa etdi mənə hər an.*

Onun poetik duyğuları 1937-ci ilin fevralında böyük rus şairi Aleksandr Puşkinin ölümünə yazdığı “Şərq poeması”nda özünü daha qabarıq göstərir. Puşkinin ölüm xəbəri 25 yaşlı Fətəliyə ağır təsir edir. Elegiya bu sətirlərlə başlayır:

*Gecə etdim uyğumu gözümdən kənar,
Sordum: “Ey sirr çeşməsi – ürəyim, nə var?”*

Mirzə Fətəli öz qəlbinə nələr söyləyirdi? Bahar gəlmiş, güllər əlvanlığına, çəmənlər yaşıllığına heyran kəsilib, şairin bağçasının “şeyda bülbülü”, “nitqinin tutisi” isə nədənsə susub. Nə

üçün? Ona görə ki “söz ordusunun başçısı” artıq yoxdur, “söndürmüş əcal yeli onun çıraq ruhunu”.

Gənc şair obrazlı dillə rus ədəbiyyatının inkişafında Puşkinin yerini və xidmətlərini dəqiq müəyyənləşdirir:

*Nəzm evini süsləyən Lomonosovdu –
Orda Puşkin xəyalı oldu bərqərar.
Derjavın tutmuşdusa sözün mülkünü,
Yerində Puşkin oldu nəzmiylə muxtar.
Cəmə bilik meyini tökdü Karamzin –
Puşkinə qismət oldu o cami-gülzar.*

Elegiya şairin ruhuna təntənəli, eyni zamanda hüznü müraciətlə bitir:

*Tutulub bu xəbərdən ağsaçlı Qafqaz,
Səbuhinin şeiriylə yasını saxlar.*

Az sonra “Puşkinin ölümünə Şərq poeması” İ. Klementyevin köməyi ilə “Moskovski nablyudatel” jurnalının 1837-ci il mart nömrəsində çap olunur. Jurnalın redaksiyası bu şeiri “şair əli ilə Puşkinin məzarına atılmış lətif bir çiçək” kimi səciyyələndirir, “rus mədəniyyətinə bu cür rəğbət göstərən parlaq istedadla” uğurlar diləyirdi.

M.F.Axundzadənin elegiyası həm də Azərbaycan ədəbiyyatında Rusiya haqqında, onun böyük şairi barədə deyilmiş ilk söz olur...

Ədəbi yaradıcılığa şeirlə başlayan Mirzə Fətəlini qarşıda uzun bir yol gözləyirdi. Min bir çətinliyə baxmayaraq, bu yolu keçəcəkdilər...

Azərbaycan dramaturgiyasının ilk nümunələri

M.F.Axundzadənin yaradıcılığı müxtəlif sahələri əhatə etsə də, ona ən böyük uğur qazandıran ölməz komediyalarıdır. Belə ki Tiflis şəhərində fəaliyyət göstərən rus teatrları, bu teatrlarda tamaşaya qoyulan əsərlər Mirzə Fətəlidə dramaturgiyaya böyük maraq yaradır. O, doğma xalqını orta əsr feodal dünyasının bəlalərindən, nadanlığından qurtarmaq, ictimai-siyasi şüurunu oyatmaq, mədəni xalqlar səviyyəsinə qaldırmaq üçün teatr və

dramaturgiyanın təsirli bir vasitə olduğunu görürdü. Nəticədə XIX əsrin 50-ci illərində bir-birinin ardınca "Hekayəti-Molla İbrahimxəlil kimyagər", "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və darviş Məstəlişah cadukuni-məşhur", "Hekayəti-xırs quldurbasan", "Sərgüzaştı-vəzir-xani-Lənkəran", "Sərgüzaştı-mərdixəsis" ("Hacı Qara") və "Mürafə vəkllərinin hekayəti" adlı altı komediya yazır. 1850-1855-ci illərdə qələmə alınan bu komediyaların hər birinin mövzusu real həyatdan götürüldüyündən həyatın güzgüsünə çevrilir. Bu güzgüdə isə hər kəs özünü görür...

Azərbaycan dramaturgiyasında ilk təcrübə olan "Hekayəti-Molla İbrahimxəlil kimyagər" (1850) komediyasında Mirzə Fətəli realizminin qüdrəti, sənətkarlığı ilk komediyasından diqqəti cəlb edir. Tədqiqatçı L.Məmmədova yazır: "Molla İbrahimxəlil surəti real həyatdan götürülmüş, həqiqətən, olmuş hadisələr əsasında qələmə alınaraq komediyanın ruhuna uyğun şəkllə salınmış, tipikləşdirilmişdir. Komediyaadakı hadisələr Şəki şəhəri yaxınlığında, Xaçmaz dağlarında cərəyan edir. Əsərin qəhrəmanı Molla İbrahimxəlilin "möcüzə"si müflisləşmiş və varlanmaq istəyən "nuxulular" üçün göydəndüşmə bir "səadət" kimi görünür. Var-dövlətini itirən, yüngül yolla qazanmaq istəyən, hər cür alçaqlığa razı olan cahillər yalançı kimyagərin "möcüzəsini" anlamaq qabiliyyətinə malik deyillər. Avam xalqın sadəlövhliyyündən asanlıqla istifadə edən tüfeyli Molla İbrahimxəlil din pərdəsi altında soyğunçuluğa başlayır".

M.F.Axundzadə və N.V.Qoqol

Avamlar mühitində özünə sığınacaq tapan, qazanc üçün "işiq ucu" görən Molla İbrahimxəlil kimyagər surəti çox dözülməz dərəcədə qəddar təsvir edilmişdir. "Molla İbrahimxəlil kimyagər" komediyası avamlıq və cəhalət əleyhinə yazılsa da, burada əyri yolla varlanmaq istəyən tüfeylilərin tənqidi ön plana çəkilmiş, heç nəyə yaramayan, həyatda yeri bilinməyən ünsürlər kimi damğalanmışdır.

Mirzə Fətəli Axundzadə dram əsərlərində böyük rus yazıçı-dramaturqu Nikolay Vasilyeviç Qoqola (1809-1852) daha çox yaxındır. Mirzə Fətəli də Qoqol kimi dövləti çürüdən, onu məh-

və doğru sürükləyən rüşvətxorluğu, oğurluğu, satqınlığı, avamlığı öz gözləri ilə görmüşdü. Hər iki yazıçı komediyaları vasitəsilə cəmiyyətin yaramaz cəhətlərini üzə çıxartmış, tamaşaçılarla birgə gülmüşdülər. XIX əsrin birinci yarısında Rusiyada tənqidi realizmin əsasını qoymuş Qoqolun yaradıcılığı bir çox yazıçılar kimi Axundzadənin də diqqətini çəkmişdi. O, rus realizm ənənələrini Azərbaycanın yerli şəraitinə uyğun şəkildə ədəbiyyata tətbiq etmişdi. "Hekayəti-Molla İbrahimxəlil kimyagər" komediyasının süjeti, orada qoyulan ictimai-siyasi məsələlər Qoqolun "Müfəttiş" komediyasındakı hadisələrlə yaxından səsleşir.

"Molla İbrahimxəlil kimyagər" komediyasında əsas məqsəd xalqı geridə saxlayan feodal münasibətlərinin ifşası, vətənə, millətə, xalqa məhəbbət, rəğbətdir. Bu komediya artıq çürüməkdə olan ictimai quruluşa qarşı çevrilmiş, vaxtında yazılmış satirik əsər idi...

06.04.2012

II yazı

Axundzadənin ölməz komediyaları

Mirzə Fətəli Axundzadənin 1850-1855-ci illərdə yazdığı və "Təmsilat" adı altında birləşən altı dram əsəri Yaxın və Orta Şərq ədəbiyyatında ədəbi məktəb formalaşdırdı. Görkəmli ədəbiyyatşünas və pedaqoq Firidun bəy Köçərli Mirzə Fətəlinin ədəbi irsindən bəhs edərkən bu məqamı xüsusi qeyd edirdi: "Komediya yazmaq hər bir ədibin işi deyil. Ədəbiyyatın bu növündə əsərlər vücuda gətirmək üçün elm və savaddan başqa təcrübə, bilik və millətin məişətinə ətraflı bələdiyyat dəxi lazımdır. Bunlardan əlavə fitri bir istedad və yaradıcı bir qüvvə, bir təbii-füsunsaz, bistihi-türki "Allah vergisi" lazımdır ki, bir yandan görüb-əşitdiyini götürüb yetirə bilsin və bir tərəfdən öz fikrünü xəyalatı ilə yoxdan var etsin. Bu "Allah vergisi", yoxdan vücuda gətirmək qüvvəsi mərhum Mirzə Fətəlidə kəmalınca var imiş. Bu sözlərin doğru olmağına onun komediyaları möhkəm dəlil və aqil şahiddir".

"Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah cadukuni-məşhur"

Mirzə Fətəli Axundzadənin 1850-ci ildə qələmə aldığı ikinci dram əsəri "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah cadukuni-məşhur" komediyasıdır.

Komediyada hadisələr XIX əsrin ortalarında Qarabağda cərəyan edir. Tanınmış fransız botanika alimi müsyö Jordan mülkədar Hatəmxan ağanın qonağı olur. O, ev sahibinin qardaşı oğlu Şahbaz bəyi özü ilə Parisə aparmaq, orada onu oxutdurmaq istəyir. Lakin feodal-patriarxal ənənələrə kor-korana riayət edən qohumlar bu səfərin qarşısını almaq üçün hər cür hiyləyə əl atırlar.

Əsərdə XIX əsr feodal Azərbaycanında hökm sürən ətalət və gerilik ifşa edilir. Müəllif qadınların – Şəhrəbanı xanım və Şərəfnisə xanımı avamlığına, hətta kişilərin də onlardan geri qalmamasına ürək ağrısı ilə acıyır. Şəhrəbanu xanımın Dərviş Məstəli şahın Parisi dağıdacağına inanması, Şahbazın Avropaya elm dalınca getməsi ilə razılaşmaması, yoluna sədd çəkməsi, Şahbaz bəyin isə "Mənim tay-tuşlarım tamam mərifət sahibi olub, qulluq edib, xoşbəxt olublar. Mən qalmışam elə bu qamışlıqda adsız-sanzıs", – deyərək əzmlə mübarizə aparması, Hatəmxan ağanın "Balam, sən hələ uşaqsan, bu zadlar tamam boşdur. İnsana ağıl lazımdır. Bir dil artıq bilməklə ağıl artmaz" və ya "Sən Parijə getmədən də müsyö Jordanın söhbətlərinə qulaq asmaqla oranın əhlinin adət və xəvvasından mütəllə ola bilərsən" sözlərində Axundzadənin nə qədər yüksək sənətkarlıqla avamlığı, geriliyi pisləməsini, dövrünün eybəcərliklərini bacarıqla qabartması aydın sezmək olur.

"Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatatı və dərviş Məstəli şah cadukuni-məşhur" əsərində faktları nəzərdən keçirək: "Allahı seversən, öz yanından zad quraltma", "Parisdə onun nə iti azıbdır?"; "Vallah, ona bir töv tutaram ki, gəlidiyi yolu da azar, özü də Parisi unudar"; "...analı-qızlı iki pulluq aqlınız yoxdur", "Papağı çevirərsən, il gələr keçər", "Tamam Parisin qızları qurban olsun sənə bir tükünə!" ... Bu cümlə və ya ifadələr drama-

turji məqamları aydın təsəvvür etməyə, obrazın psixologiyasını duymağa bədii əsas verir.

Komediya ilk dəfə Tiflisdə "Kafkaz" qəzetində rus dilində hissə-hissə çap olunur, ilk dəfə Peterburqda rus dilində oynanılır, sonralar isə milli teatrımızın səhnəsinin ən uzunömürlü və sevilən əsərlərindən birinə çevrilir.

Xatırladaq ki, 1976-cı ildə Kamil Rüstəmbəyov və Şamil Mahmudbəyov Mirzə Fətəli Axundzadənin bu klassik komediyasının motivləri əsasında "Dərviş Parisi partladır" bədii filmi çəkiblər. Film milli kinomuzun ən gözəl nümunələrindən biridir.

"Sərgüzeşti-vəzir-xani-Lənkəran"

Mirzə Fətəli Axundzadə 1850-ci ildə "Sərgüzeşti-vəzir-xani-Lənkəran" komediyasını yazır. Bu komediyada xanlıq idarə üsulu komik dillə ifşa olunur.

Bu komediyada dramaturq lətifələrdən bacarıqla istifadə edir, xanın şikayətlərə baxarkən çıxardığı hökmlər Molla Nəsrəddin lətifələri qədər mənə daşıyır. Ədib bu lətifələrdən istifadə etməklə səriştəsiz, boşbeyin və ağılsız xanı xalq gülüşü ilə öldürür.

...1873-cü il martın 10-da görkəmli maarifçilər Həsən bəy Zərdəbi, Nəcəf bəy Vəzirov və Əsgər ağa Goraninin (Adıgözəlov) təşəbbüsü ilə M.F.Axundzadənin "Sərgüzeşti-vəzir-xani-Lənkəran" əsəri əsasında "Lənkəran xanının vəziri" tamaşası Bakı Realni Məktəbinin şagirdlərinin iştirakı ilə "Nəciblər klubu"nda oynanılır və o gündən Azərbaycanda peşəkar teatrın əsası qoyulur. 139 ildir ki, Axundzadənin komediyaları səhnəmizin şah əsərləridir və illər keçdikcə də belə olacaq.

"Hekayəti-xırs quldurbasan"

M.F.Axundzadənin 1851-ci ildə qələmə aldığı bu komediyanın mövzusu kənd həyatından götürülüb. Əsərin fabulası Bayramla Pərzadın sevgi macərası üzərində qurulub. Bayram kasıb bir gənc, Pərzad isə dövlətli qızıdır. Onlar bir-birini sevir. Ancaq Pərzadın əmisi Məşədi Qurban ölmüş qardaşının (yəni Pərzadın atasının) var-dövləti başqasına qismət olmasın deyə,

onun qızını öz oğlu Tarverdiyə nişanlayır və toy etməyə hazırlaşır. Çətin vəziyyətə düşən Bayram sevgilisini Məşədi Qurbanın pəncəsindən qurtarmaq üçün Tarverdinə öyrədir quldurluğa göndərir. Tarverdi quldurluqda tutulur. Ancaq Bayram Tarverdinin tutulmasına razı olmur, düzəltdiyi hiyləni etiraf edir.

"Hekayəti-xırs quldurbasan" komediyasının da uğurlu səhnə həyatı olmuş, zaman-zaman müxtəlif teatrların repertuarında yer almışdır.

"Sərgüzaştı Mərdi-Xəsis" ("Hacı Qara")

1852-ci ildə Axundzadə "Sərgüzaştı Mərdi-Xəsis" komediyasını yazır. Komediya xəsislik, tüfeyli yaşam tərzini tənqid edilir. Əsər belə başlayır:

Əvvəlinci məclis

Əvvəlinci məclis vaxt olur Heydər bəyin obasından kənar bir böyük palıd ağacının dibində, aydınlıq gecədə, Səfər bəy qıvrıq geyinmiş, yaraqlı-əsbablı oturub daş üstə. Heydər bəy qabağında habelə yaraqlı-əsbablı qıvrıq geyinmiş məlal ilə danışır.

Heydər bəy: Pərvərdigara, bu necə əsrdir? Bu necə zəməndir? Nə at çapmağın qiyməti var, nə tüfəng atmağın hörməti var! Sabahdan axşamadək, axşamdan sabahadək arvad kimi gərək dustaq alaçağın içində otursan. Dövlət dəxi haradan olsun, pul haradan olsun!? Ah, keçən günlər! Keçən dövrlər! Hər həftədə, hər ayda bir karvan çapmaq olurdu, bir ordu dağıtmaq olurdu. İndi nə karvan çapmaq olur, nə ordu dağıtmaq olur! Nə qızılbaş döyüşü var, nə Osmanlı döyüşü var!

Axundzadə bütün əsərlərin mövzunu real həyatdan götürmüşdü. O, "Hacı Qara"nın mövzunu Avropa ədəbiyyatından götürsə də, əsərdə əsas mənfi obraz kimi səciyyələndirilən Hacı Qara real şəxsiyyət olub. Ağcabədi bazarında parça ticarəti edərmiş.

"Sərgüzaştı-mərdi-xəsis" komediyası xalq deyimləri ilə zəngin, zamansız bir komediya.

"Mürəfiə vəkillərinin hekayəti" və ya altıncı komediya

Mirzə Fətəli Axundzadənin altıncı komediyası 1855-ci ildə yazdığı "Mürəfiə vəkillərinin hekayəti"dir. Bu pyes üç pərdədən

ibarət olsa da, Axundzadənin yazdığı ən kiçikhəcmli pyesdir. Bu əsər komediya janrında olsa da, içində Səkinənin dramı var.

M.F.Axundzadənin realizmindən insan psixologiyası, mənaviyyəti, onun inikası əsas cəhətlərdən biridir. Mütəfəkkirin yaradıcılığı haqqında hələ öz sağlığında xarici ölkələrdə dəyərlə yazılar çap olunmuş, onun komediyaları rus, fars, ingilis, fransız, alman dillərinə tərcümə olunaraq, ona dünya şöhrəti qazandırmışdı. O dövrdə Azərbaycan yazıçılarından Rusiyada və Qərbi Avropada ən çox tanınan, məşhur olan, sevilən məhz Mirzə Fətəli Axundzadə olmuşdur.

Əsərləri müxtəlif ölkələrdə, müxtəlif dillərdə çap olunsada, ədibin Azərbaycan dilində komediyaları ilk dəfə 1859-cu ildə Tiflisdə çap olunmuşdur.

"Kavkaz" qəzetinin 19 avqust 1853-cü il tarixli nömrəsində (N 61) yazılır: "Canlı şəxsləri qələmə almaqla, onların məişətini düzgün təsvir etməklə o, (M.F.Axundzadə – red.), elm və etnoqrafiya üçün böyük iş görmüşdür. Bundan əlavə o, azərbaycanlıların adət-ənənələri haqqında quru traktat deyil, canlı insanları təsvir edən dramatik parçalar təqdim etməklə sadə oxuculara da böyük yardım göstərmişdir. Vaxt gələcək ki, bu gün dönüb keçmiş olacaq və bugünkü mollaların, bəylərin, mirzələrin nəvələri Avropa təhsili alacaqlar. Biz əminik ki, bu zaman hər hansı alim XIX əsr Zaqafqaziya müsəlmanlarının ictimai və şəxsi həyatı haqqında tədqiqat işi apararkən... Axundovun komediyalarına əsaslanacaqdır. Biz buna tam əminik. Çünki Axundzadənin komediyalarından biz onun öz xalqının adət-ənənələri ilə gözəl tanış olduğunu görürük".

11.04.2012

III yazı

Axundzadənin nəsrı

Yazıçı, filosof, ictimai xadim, milli dramaturgiyamızın banisi Mirzə Fətəli Axundzadə zəngin yaradıcılığı ilə Azərbaycan ədəbiyyatında azad düşüncənin ifadəçisinə çevrildi. Ətrafındakı zülməti, cəhaləti, nadanlıığı yararaq xalqa işığın, azadlığın, maarifin yolunu göstərdi...

Nəsrimizdə yeni cığır – “Aldanmış kəvakib”

Mirzə Fətəli Axundzadə 1857-ci ildə özünün ilk nəsr əsəri olan “Aldanmış kəvakib” (“Hekayəti-Yusif şah”) povestini yazır. Yazıçı bu əsərlə Azərbaycan ədəbiyyatında realist nəsrin banisi olmaqla yanaşı, həm də milli ədəbiyyatımızda povest janrının əsasını qoyur. Povestdə Avropa maarifçilərinin “dünyanı sağlam ağıl idarə edir” konsepsiyasından çıxış edən müəllif İran feodal üsul-idarəsinin ictimai nöqsanlarını, ölkənin ali feodal dövlət başçılarını kəskin satira atəşinə tutur və maarifçi, humanist hakim ideyasını qızğın təbliğ edir. Odur ki “Aldanmış kəvakib” povesti dünya maarifçi nəsrinin orijinal, parlaq nümunələrindən biri kimi dəyərləndirilir. Axundzadə bu əsərində fanatikliyi, nadanlıığı tənqid etməklə yanaşı, rüşvətxorluğu, özbaşınalığı, haqsızlığı da ifşa edir.

Yazıçı tarixdən götürdüyü kiçik bir hadisəni öz realist qələminin gücü ilə yüksək ədəbi-bədii səviyyəyə qaldırır. Müəllifin etiraf etdiyi kimi, o, hadisəni təsvir etməklə İran feodalizminə idarə üsulu öyrədir. M.F.Axundzadə yazır: “Mən kiçik məsələni əldə bəhanə edib, öz fikrimdə onu genişləndirmişəm. O zamanın vəzirlərinin və dövlət başçılarının ağılsızlığını ifşa etmişəm ki, gələcək nəsillər üçün ibrət olsun. Qoy onlar bir daha axmaq münəccimlərin sözlərinə və xəbərlərinə inanmasınlar”.

Axundzadə bu əsərdə I Şah Abbas hakimiyyətini ona görə tənqid edir ki, o öz iradəsini, axmaq bir münəccimin insafına tapşırır, onun yalançı xəbərləri ilə xalqın müqəddəratını həll edir. Şah öz hakimiyyətini möhkəmlətmək üçün azad fikirli in-

sanları amansızcasına təqib edir. Onun vəzirləri Sərdar Zaman xan, Müstəvfi Mirzə-Yəhya, Mirzə Möhsün və Axund Səməd xalqa ziyan vuran hərəkətləri ilə fəxr edirlər. Yazıçı bütün bu mənfii tiplərə qarşı özünün rəğbət bəslədiyi, xalq arasından seçdiyi Yusif Sərrac obrazını yaratmışdır.

Axundzadənin yaratdığı şah obrazı uzaqqörən, xalqın xeyrinə çalışan insan, zəhmətkeş kütlənin tipik nümayəndəsidir. O özünün qısamüddətli hakimiyyəti dövründə Şah Abbasın xalqa vurduğu ziyanları aradan qaldırır, özü də xeyli tədbirlər həyata keçirir.

Mirzə Fətəli bu əsəri ilə dünya mütləqiyyətinin əleyhinə çıxmışdır.

Bədii-fəlsəfi abidə – “Kəmalüddövlə məktubları”

Mirzə Fətəli Axundzadə 1865-ci ildə “Kəmalüddövlə məktubları”nı yazır. Bu əsərində yazıçı hər cür dini fanatizmi aradan qaldırmaq üçün amansız mübarizəni qarşısına məqsəd qoyur. Odur ki “Kəmalüddövlə məktubları” bəşəriyyətə xidmət etmək, Şərqi xalqlarını dini xurafatdan, zalımların əsarət zəncirindən azad etmək üçün zülmə və əsarətə qarşı mübarizə silahına çevrilir.

Yazıçının şəxsi arxivində saxlanan bir sıra məktublar bu ölməz bədii-fəlsəfi əsərin yazılması, rus və fars dillərinə tərcümə edilməsi, İngiltərə, Fransa, İran, Türkiyə və Hindistanda yayılması səbəblərini aydınlaşdırmağa kömək edir.

Məlum olduğu kimi, yazıçı bu bədii-fəlsəfi traktatında Kəmalüddövlə ilə Cəmalüddövlənin məktublaşma yolu ilə aparıcıları mübahisədə təbliğ etmək istədiyi fikirlərin həqiqət olmasını sübut etməyə çalışır.

M.F.Axundzadə 1869-cu il 4 fevral tarixli (Londona, İran səfiri Hacı Şeyx Möhsün xana) məktubunda əsərin yazılmasında qarşıya qoyduğu məqsədi şərh edir. O, “ömrümün son dövründə kədərli qəlbi”nə munis olan dostuna bildirir ki, “Kəmalüddövlə”nin müəllifi də Avropa filosoflarının əqidəsindən olan bir adamdır. Yəni liberaldır, tərəqqi və mədəniyyət tərəfdarlarından sayılır. Onun məqsədi bundan ibarətdir ki, xalqın içərisində bütün siniflərə mənsub olan adamlar elmlərin və sənayenin tərəqqisinə nail olsunlar...

Müəllif istəyir ki, onun da xalqının qəlbində qeyrət, namus, ədalət, bərabərlik, xalqı və vətəni sevmək hislərinin toxumu əkilsin. O, xalqın içərisində olan nifaq və ədavətin birlik və səmimiyyətə çevrilməsini, zəllilik, yoxsulluq və dilənçiliyin aradan qaldırılmasını arzu edir. Xalqın sərvət və qüdrət sahibi olmasını istəyir. O bilir ki, dini fanatizm aradan qalxmayınca, onun bu arzuları yerinə yetməyəcəkdir. Çünki dini fanatizm insanların həqiqəti görən gözünü pərdələyir və onların dünya işlərində irəliləməsinə mane olur.

Professor Teymur Əhmədov "Böyük ideallar mücahidi" məqaləsində yazır: "Kəmalüddövlə məktubları"nda M.F.Axundzadə istibdada, cəhalətə və fanatizmə qarşı çıxır, insanpərvərlik, həmrəylik, xalqlar arasında dostluq və əməkdaşlıq ideyasını təbliğ edir. Bu, hakim feodal dünyasına qarşı çevrilmiş bir əsərdir. M.F.Axundzadənin təbirincə desək, hələ "hicrətdən bu günə qədər bu sərtlikdə bir əsər yazılmamışdır". Elə ona görə də öz məktublarında M.F.Axundzadə özünü əsərin müəllifi deyil, nəşiri və ya sahibi kimi qələmə verir, əsərin nəşr edilməsi xətrinə maddi imtiyaz hüququna göz yumduğunu dönə-dönə bildirirdi. O, ədəbi-tənqidi, ictimai-siyasi və fəlsəfi görüşlərini bəzən yaxın dost və tanışlarına göndərdiyi məktublarında ətraflı şərh edirdi. Yazıçının İranın "Millət" qəzetinə 1870-ci il (dəqiq gün yoxdur) tarixli məktubu, Mirzə Ağanın pyesləri haqqında 1871-ci il 28 iyun tarixli məktubu, Mirzə Yusif xana "Yek kəlmə" haqqında" 1875-ci il 8 noyabr tarixli məktubu və s. bu baxımdan diqqəti cəlb edir.

"Pak Allahdan birca arzum vardır"

Fransa dövlətinin baş konsulu müsyö Nikolaiyə göndərdiyi 1872-ci il 6 dekabr tarixli məktubunda M.F.Axundzadə yazır: "Mən özüm bu əsəri əhalisi müsəlman olan Şərqi ölkələrinin heç bir yerində çap etdirmək işindən azad deyiləm. Avropada çap etdirmək üçün də özüm lazımi imkan və vəsaitə malik deyiləm. Sizə bildirim ki, bu əsər Avropa müəlliflərinin əsərləri üslubunda yazılmışdır, onu ancaq Avropada çap etdirmək mümkündür. Şərqi İslam ölkələrində bu əsəri yaymaq isə ancaq

Avropa alimləri və mütəfəkkirlərinin əli ilə icra etmək mümkündür. Mən kitabın həm orijinalında, həm də tərcümədə satılmasından əldə ediləcək qazancı tamamilə və həm də könüllülük və razılıq hissi ilə sizə bağışlayıram".

Buna baxmayaraq, M.F.Axundzadənin Peterburq, Paris, London, Tehran, Təbriz, Bombay və İstanbul şəhərlərində yaşayan dostlarına göndərdiyi məktublar nəticəsiz qaldı. Yerli nəşirlər müstəbid hakimlərin və fanatik din xadimlərinin qorxusundan əsəri çap etmək istəmədilər.

M.F.Axundzadə özü də "bir para mülahizələrə görə" əsərin müəllifi olduğunu gizli saxlayırdı. Bununla belə, "Kəmalüddövlə məktubları"ni nəşr edib yaymaq, insanlıq aləminə bir xidmət göstərmək üçün bütün imkanlardan istifadə edirdi. Yazıçı öz məktubunda bildirirdi ki, bu əsərdə toxunulmamış "elə bir böyük siyasi və ya dini məsələ yoxdur". Əsəri Peterburqda çap etmək ixtiyarını Y.A.Isakova həvalə etməklə yanaşı, M.F.Axundzadə arzu edirdi ki, o, əsərin fransız, alman və ingilis dillərinə tərcüməsinin qayğısına qalsın.

Zamanın tələbi başqa idi. Xalqı qəflət və cəhalət yuxusundan ayılmaq üçün "tənqid, istehza və məsxərə" zəruri idi. Artıq moizə, nəsihət və ata məhəbbəti tərzində yazılan əsərin vaxtı çoxdan keçmişdi. Bunların "insan vaxtını zay etmək və insana kəsalət gətirməkdən savayı faydası" yox idi.

Ədib 1871-ci ildə Tehrana, "Təmsilat"ı fars dilinə tərcümə edən Mirzə Məhəmmədçəfərə göndərdiyi məktubunda bildirirdi ki, "Əgər nəsihət və moizənin insanlara təsiri olsaydı, mərhum Şeyx Sədinin "Gülüstan" və "Bustan" əsərləri əvvəldən axıra qədər nəsihətdir. Bəs nə üçün İran camaatı 600 ildən bəri onları oxuyur, lakin oradakı nəsihət və moizələrə əsla əhəmiyyət vermir?! Nəticədə isə zülm və istibdad gündən-günə artır ki, əskilməyir".

M.F.Axundzadə cəhalət zülmətini dağıdıb insanlıq aləmini nura qərq edə biləcək əsərlərinin hələ öz sağlığında çap edilib yayılacağına inanırdı. O, Belçikada, Brüssel şəhərində təhsil alan oğlu Rəşidə göndərdiyi məktublarının birində yazırdı ki, "Kə-

malüddövlə"nin nəşr ediləcəyinə və ümumdünya şöhrəti qazanacağına ümid bəsləyir. Sonra narahatlıqla yazırdı: "Bilmirəm, mən ölünçəyə qədər bu arzuma çatacağammı? Yoxsa o da köhnə müsəlman əlifbasını dəyişmək kimi bir arzu olaraq qəlbimdə qalacaq və bu iki ümidimi həyata keçirmək məndən sonra sənəin öhdənə düşəcəkdir".

Yazıçı dostu Manukçı Sahibə göndərdiyi 1876-cı il 18 may tarixli məktubunda "qocalsa da, saç-saqqalı ağarsa da, qüvvətli olduğunu" bildirir: "Pak Allahdan bircə arzum vardır ki, əcəl mənə o qədər aman verəydi ki, Brüssel şəhərində mühəndislik elmini öyrənən yeganə oğlum Mirzə Rəşidin təhsildən qayıtmasını görərək ona özüm toy edəydim. Ondan sonra "Kəmalüddövlə"ni və bundan əlavə 20 başqa əsərimi gələcək nəsil üçün yadigar qoyaraq, bu fani və puç dünyanı tərk edərdim. Qoy gələcək nəsil "Kəmalüddövlə"nin məzmununa əməl etsin və məhvi yolunda illər uzununu çalışdığım köhnə İslam əlifbasını da dəyişdirsin!"

Vaxtilə Aleksandr Radışevin "Peterburqdan Moskvaya səyahət" əsəri Rusiyada necə tufan qoparmışdısa, bu əsər də yüksək ruhani dairələrdə eyni həyəcan doğurur. Təsadüfi deyil ki, bu əsəri "Azərbaycan maarifçiliyinin manifesti" adlandırırlar.

20.04.2012

Təbi dəniz kimi dalğalanan şair

"...Mən vücudumda olan atımı xalqımın yolunda çürütdüm. Əgər ömür vəfa etsəydi, sümüklerimi də xalqımın yolunda qoyardım".

Mirzə Ələkbər Sabir

Bura Sabir bağdır. Ziyalıların ən çox üz tutduğu, Sabirlə dərdləşdiyi məkan. Bu bağda həmişə sakitlik olur, heç kim fikirli Sabiri öz dünyasından ayırmaq istəmir. Mən də Sabirin keçib gəldiyi 150 ilik tarixə nəzarət salmaq üçün yolumu Sabirin ruhunun hopduğu məkanlardan biri olan bu bağdan saldı. Tarix demişkən, bu bağın da öz tarixi var. Elə bu tarixdən başlayaq...

M.Ə.Sabir - 150

Sabirin abidəsi

...Mirzə Ələkbər Sabirin adını daşıyan park şəhərin mərkəzində, İstiqlaliyyət küçəsində yerləşir. Vaxtilə bu bağ İsmailiyyə bağı kimi məşhur olub. 1922-ci ildə burada böyük satirik şairin 60 illiyi münasibətilə abidəsi ucaldılır. Abidənin müəllifi tanınmış heykəltəraş, Peterburq Rəssamlıq Akademiyasının məzunu Yakov Keylixis idi. Bu, Bakıda ucaldılan ilk heykəltəraşlıq nümunəsidir. Satirik şair ayaq üstə təsvir olunmuşdu.

İllər sonra, 1958-ci ildə bu heykəl Cəlal Qaryağdının hazırladığı yeni abidə ilə əvəz olunur. Heykəlin hazırlanmasında C.Qaryağdı ilə yanaşı, arxitektorlar Q.Əlizadə, A.İsmayılovun da

böyük zəhməti danılmazdır. Şair bu dəfə oturaq vəziyyətdə, əlində kitab, sakit xəyalə dalmış şəkildə təsvir olunub...

***

Biz də Sabir bağının bir küncündə oturub sakitlik axınında XIX əsrə qayıdırıq – Mirzə Ələkbər Sabirin doğulduğu 1862-ci ilə...

Ələkbər Zeynalabdin oğlu Tahirzadə (Sabir) 1862-ci il mayın 30-da Şamaxıda anadan olub. Atası kiçik baqqal dükanı olan dindar bir kişi idi və Ələkbəri gələcəkdə ruhani görmək istəyirdi. Buna görə oğlu səkkiz yaşına çatanda onu mollaxanaya qoyur.

Mollaxanada şagirdlərin ilk vəzifəsi "Quran" oxumaq olsa da, Ələkbər "Quran"ı oxuyub başa vurmada yazı yazdığı üçün molla onun ayaqlarını falaqqaya salıb döyür. Mollaxanadakı dözülməz qanun-qaydalar, maraqsız keçən dərslər, evdə ata və anası tərəfindən səkkiz yaşlı uşağın oruc tutmağa, namaz qılmağa məcbur edilməsi Sabirin uşaq vaxtı yazdığı üç misralıq ilk şeirində ifadə olunur:

*Tutdum orucu irəmazanda,
Qaldı iki gözüm qazanda,
Mollam da döyür yazı yazanda.*

Sabir 12 yaşına qədər mollaxanada oxusa da, sonra məşhur şair Seyid Əzim Şirvaninin açdığı yeni üsullu məktəbə keçir. Bu məktəb onun üçün faydalı olur, xüsusilə biliyinin və şairlik istedadının inkişafına kömək edir. Müəllimi Ələkbərə fars dilindən şeirlər tərcümə etdirir, sonra bu tərcümələri oxuyub məsləhətlər verir, onda yaradıcılıq həvəsini artırır.

Seyid Əzim öz şagirdinin tərcümələri ilə bərabər, orijinal şeirlərini də oxuyub redaktə edir. Lakin bir-iki il sonra atası Ələkbəri təhsildən ayırır və öz dükanında köməkçi işlədir. Ancaq elmə və ədəbiyyata həvəsi sönməyən gənc yenə oxuyub yazmağında davam edir. Dostu Abbas Səhhətini yazdığına görə, Sabir alış-verişdən ziyadə oxuyub-yazmağa həvəs göstərdiyi üçün atası tez-tez onu məzəmmət edərmiş. Hətta bir dəfə şeir dəftərini cırır. Atasının bu hərəkəti gənc Sabirə ağır təsir etsə

də, onu mütaliədən və yaradıcılıqdan çəkəndirir. Əksinə, bu münasibətlə yazdığı bir qitəsində o, şeir dəftərinin atası tərəfindən cırılmasına cavab olaraq şairlikdən əl çəkməyəcəyini, atası onu bir də incidərsə, Şamaxıdan çıxıb gedəcəyini qeyd edir.

Doğrudan da, Sabir atasının verdiyi əzab-əziyyətdən xilas olmaq üçün 1885-ci ildə ziyarət adı ilə səyahətə çıxır, Orta Asiyaya, oradan da İrana gedir. Səbzivar, Nişabur, Səmərqənd, Buxara, Xorasan və başqa şəhərləri gəzir. Bir tərəfdən yerli feodal və ruhani ağaların taladığı bu yerlərin yoxsulluğu və cəhəlati şairə ağır təsir bağışlayırsa, o biri tərəfdən bu şəhərlərdə tərəqqipərvər alimlər, yazıçılarla görüşüb tanış olur.

İlk səfərindən qayıdandan sonra 1887-ci ildə o, qohumlarından olan Büllurnisə adlı qızla evlənir. On beş il ərzində Ələkbərin 8 qızı, bir oğlu dünyaya gəlir. Belə böyük ailə sahibi olmaq Sabirin vəziyyətini olduqca çətinləşdirir. Başqa bir sənəti olmayan şair ailəsini dolandırmaq üçün sabun bişirib satır, ailəsini çox çətinliklə dolandırır. Buna baxmayaraq, o, yenə dövrünün qabaqcıl ziyalılarını ilə əlaqə saxlayır, bədii yaradıcılıqla məşğul olur.

1902-ci ildə baş vermiş dəhşətli zəlzələ Şamaxı şəhərini tərmar edir. Yanğın nəticəsində şəhərdə yüzlərcə imarət yanır, külə dönür, əhalinin çox qismi evsiz-əşiksiz, quru yerdə qalır. Sabirin evi də dağılır. O, təkbaşına böyük bir çətinliklə ailəsi üçün müvəqqəti bir daxma qaralayır. Xatirələrdə deyilir ki, çox fədakar, qayğıkeş, mehriban ailə başçısı olan Sabir uşaqlarının yalnız maddi ehtiyacını deyil, mənəvi rahatlıq və tərəqqisini də təmin etməyə çalışmış. Arvadını və qızını savadlı görmək istəyən Sabir onlara əlifba öyrədirmiş. Şairin qızı Səriyyə xanım sonralar yazırdı ki, həyatının olduqca ağır, sıxıntılı keçməsinə baxmayaraq, atam xoş üzlü, zarafatçı, səmimi idi.

Ağır ailə qayğısı çəkən Sabir şeirdən bir qədər uzaqlaşsa da, tamam ayrılmır. Bu zaman dostu Abbas Səhhət ona mənəvi cəhətdən dəyər olur. Onlar boş vaxtlarında Şamaxının o zamanlı ziyalılarından Ağəli Bəy Nasəh və Məhəmməd Tərrahla kiçik bir ədəbi məclis düzəldib, axşamlar klassik şairlərin və ya özlərinin şeirlərini oxuyub müzakirə edirdilər.

"Molla Nəsrəddin" in ən sevimli şairi

XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Sabirin əsərləri mətbuat səhifələrində görünür. 1903-cü ildə "Şərqi-Rus" qəzetində mənzum təbriknaməsi çap olunur. Bir qədər sonra isə "Həyat" qəzetində "Beynəlmiləl" şeir çap etdirir. 1906-cı ildə "Molla Nəsrəddin" jurnalını öz arzularına müvafiq həqiqi bir xalq jurnalı kimi qarşılayıb onun ən sevimli şairi, ən fəal müəlliflərindən biri olur.

Bu zamandan C.Məmmədquluzadə ilə Sabir arasında qırılmaz dostluq münasibətləri yaranır. Hər iki sənətkar əməkçi xalqın qanını soran zalım ağalara, yaltaq ruhanilərə, satqın ziyalılara qarşı haqq səslərini ucaldırlar. Bütün bunların nəticəsi olaraq Sabir özünə çoxlu dost qazandığı kimi, düşmən də qazanır. Şeirlərini gizli imzalarla yazmasına baxmayaraq, istər Şamaxıda, istər Bakıda, istərsə də Azərbaycanın başqa yerlərində və İranda bir çox irticaçılar şairin əsərlərini pisləyir, onun yazdığını oxuyanları kafir elan edirlər. Hətta bəzən ruhanilər Sabirin ölümünə fitva verir, varlılar ona hədələyici məktublar göndərir, qoçular küçədə yolunu kəsib ağır sözlər deyirdilər.

1907-ci ilin əvvəllərində Sabir sabun bişirib satmaqdan əl çəkib, mətbuat və maarif sahəsində çalışmaq, şeir yaradıcılığını daha müntəzəm davam etdirmək qərarına gəlir. O, Bakıya gəlib bir müddət "İrşad" qəzetinin redaksiyasında korrektor işləyir və müəllimlik imtiyazı əldə etmək üçün imtahan verməyə hazırlaşır. Bu arada Qori Müəllimlər Seminariyasında işləyən dostlarından bir neçə fərəhli məktub alır. Həmin məktublarda deyirdi ki, yaxın zamanlarda seminariyanın Azərbaycan şöbəsində müəllim yeri boşalacaqdır. Dostları şairə həmin yeri tutmaq üçün təşəbbüs etməyi məsləhət görür və bu işdə ona kömək edəcəklərini bildirirlər.

Sabirin "Ümid" məktəbi

1908-ci il aprelin 11-də Bakı quberniya ruhani idarəsində imtahan verən şair mayın 7-də Tiflisə gedib, Qafqaz şeyxülislamı idarəsindən ana dili və şəriət müəllimi diplomu alır. Lakin Qori seminariyasından aldığı məktubdan sonra o, seminariya-

dan ümidini kəsməli olur. Bir müddət Şamaxı məktəblərindən birində köməkçi müəllim kimi dərs deyir. Müəllim yoldaşları onun dərin bilik və pedaqoji ustalıqla verdiyi dərsləri çox bəyənilir.

Həmin ilin sentyabrında Sabir çoxdan arzuladığı "Ümid" məktəbini açmağa müvəffəq olur. Bu məktəbdə 60-a yaxın şagird təhsil alırdı. Yeni üsulda olan başqa məktəblərdəki kimi burada da şagirdlər skamyada oturur, əyani vəsaitlərdən istifadə edir, ekskursiyaya çıxırdılar. Məktəbdə ana dili, fars dili, hesab, coğrafiya və təbiətə dair məlumat verilir, "Quran" və şəriət dərsləri tədris edilirdi.

1910-cu ilin əvvəllərində Sabir Bakıya işləməyə gəlir. Əvvəlcə "Zənbur" jurnalının redaksiyasında çalışır. Az sonra Balaxanı məktəbində böyük həvəslə dərs deməyə başlayır. Müəllimliyilə bərabər, şair Balaxanı neft mədənlərində işləyən fəhlələrə, yerli inqilabçılara yaxınlaşaraq, onların açdıqları "Nur" kitabxanasının fəal üzvü olur. O ilin yazından Sabir Bakıda çıxan "Günəş" və "Həqiqət" qəzetlərinin redaksiyasında işləyir. "Günəş" qəzeti hər həftənin cümə günü "Palanduz" sərlövhəli gülüş səhifəsində Sabirin "Nizadə" və "Çuvalduz" imzaları ilə müntəzəm şeirlərini çap etdirir. Şair eyni zamanda "Molla Nəsrəddin"də yazmaqda davam edir.

Aylarla ehtiyac içində, işsiz, əzab-əziyyətlə dolanan böyük şair 1910-cu ilin axırlarında qaraciyər xəstəliyinə tutulur, Şamaxıya qayıdır. 1911-ci ilin mayında müalicə üçün Tiflisə gedir, dostu C.Məmmədquluzadənin evində qalır. "Molla Nəsrəddin" in əməkdaşları şairə böyük qayğıkeşlik göstərirlər. Xəstəliyinin getdikcə şiddətləndiyinə baxmayaraq, Sabir yenə şeir yazmağa davam edir, "Molla Nəsrəddin" jurnalının redaksiya işlərinə yaxından kömək edir.

İyun ayında həkimlər şairə cərrahiyyə əməliyyatı aparmağı təklif edirlər. Lakin xəstə buna razı olmur. O, Şamaxıya qayıdır. Ömrünün son günlərinin birində şair yazır:

*İstəram ölməyi mən, leyk qaçar məndən acəl,
Gör nə bədbəxtəm, acaldan da gərək naz çəkəm!*

"Molla Nəsrəddin" jurnalı 1911-ci il 14-cü sayında xəstə şairə maddi yardım etməyə çağıran bir elan dərc edir. Bu elandan sonra Rusiyanın və Yaxın Şərqi bir çox şəhərlərindən onlarla oxucu böyük xalq şairinə məhəbbət və hörmət əlaməti olaraq "Molla Nəsrəddin"ün ünvanına ianə göndərirlər.

Xəstəliyinin çox şiddətləndiyini və ona başqa bir əlac olmayacağını görən şair cərrahiyyə əməliyyatına razı olur, iyulun 8-də Bakıya gəlir. Lakin artıq həkimlər cərrahiyyənin də heç bir fayda verməyəcəyini söyləyərək, ona Şamaxıya qayıtmağı məsləhət görürlər. Jurnalist H.Qasımov xəstə şairlə Bakıda son görüşünü xatırlayaraq yazır: "...Qəzetdə yazarsan, Sabir deyirdi ki, mən vücudumda olan ətimi xalqımın yolunda çürütdüm. Əgər ömür vəfa etsəydi, sümüklərimi də xalqımın yolunda qoyardım".

1911-ci il iyulun 12-də, həyatının və yaradıcılığının ən parlaq bir vaxtında Sabir vəfat edir. Şairin cənazəsi Şamaxıda "Yeddi günbəz qəbiristanı"nda dəfn olunur.

Sabirin xatirəsinə hörmət əlaməti olaraq vəfatından bir il sonra, 1912-ci ildə arvadı Büllurnisə xanım, dostları Abbas Səhəhət və M.Mahmudbəyovun səyi ilə onun şeirləri "Hophopnamə" adı ilə çap olunur. Oxucular kitabı hərarətlə qarşılayır. İki il sonra xalqın ianəsilə "Hophopnamə"nin ikinci, daha mükəmməl nəşri işıq üzü görür...

25.04.2012

Şair, ölüm dalgası və azadlıq

1937-ci ilin bütün tarixləri qan rəngindədir. Üstündən 75 il keçsə belə, o tarix hələ də insanları üşüdür, qorxudur, məyus edir. 1937-ci il oktyabrın 13-də Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə milli inqilabi poeziyanın banisi kimi daxil olan,

*Nə qədər ki hakimlik var, məhkumluq var, mən varam.
Zülmə qarşı üsyankaram, əzilsəm də, susmaram!* –

Əhməd Cavad – 120

– deyən böyük istiqlal şairi, azərbaycançılıq, türkçülük ideyalarının yorulmaz təbliğatçısı, həyatı boyunca bir an olsun belə, ideallarından əl çəkməyən, həm ictimai fəaliyyəti, həm də bədii yaradıcılığı ilə tarix səhifəsindən üzüağ çıxan vətən oğlu, mübarizlik, qəhrəmanlıq nümunəsi Əhməd Cavad güllələnir.

Özü demişkən:

*Soranlara bən bu yurdun
Anlatayım, nəsiyəm:
Bən çeynənən bir ölkənin
"Haqq!" bağırən nəsiyəm!*

Ədəbiyyatımızın Əhməd Cavad səhifəsi

Babaları Cənubi Azərbaycandan olan Əhməd Cavad Axundzadə 1892-ci il mayın 5-də Şəmkinin Seyfəli kəndində anadan olub. Altı yaşında ikən atasını itirən Əhməd ilk təhsilini mollaxanada alır. Sonra ailələri Gəncəyə köçür. O, buradakı Şah Abbas məscidinin nəzdində fəaliyyət göstərən ruhani seminariyasında təhsil alır. Seminariyanın müəllimləri uşaqlara yalnız dərs vermir, həm də onlarda milli vətənpərvərlik ruhu formalaşdırırdılar. Onların arasında şair Hüseyn Cavid, ədəbiyyatşünas Abdulla Sur, Şeyxülislam Pişnamazzadə kimi dövrünün tanın-

miş simaları var idi. Əhməd tezliklə seminariya müəllimlərinin sevimli tələbələrindən birinə çevrilir. Hüseyn Cavidlə tez-tez ünsiyyətdə olması və onun şeirlərini dinləməsi Əhmədi də yazmağa ruhlandırır. O, ilk şeirlərini də məhz seminariyada oxuyarkən qələmə alır. Bundan əlavə, müəllimlərinin milli-mənəvi ruhlu söhbətlərini dinləməsi, türk xalqlarının düşdüyü vəziyyət, gələcəyi barədə seminariyada gedən söhbətlər Əhməd Cavadın gələcək həyat yolunun müəyyən edilməsində, onun bütün varlığı ilə milli istiqlal yolunda mücadiləyə başlamasında böyük rol oynayır.

Əhməd seminariyada ərəb, fars, rus dillərini mükəmməl öyrənir. 1912-ci ildə təhsilini bitirərək müəllimlik şəhadətnaməsi alan Əhməd Cavad əmək fəaliyyətinə başlayır. Yaradıcılığa lirik şeirlərlə qədəm qoyan gənc şairin əsərləri 1913-cü ildən çap olunmağa başlayır. "Qoşma" adlı ilk şeirlər kitabı isə üç il sonra, 1916-cı ildə çapdan çıxır.

Çırpınırdın, Qara dəniz

Bunlar işığa can atan, fəqət taleyi qaranlıqdan keçən Əhməd Cavadın həyatının başlanğıcıdır. O, yüksək istedadla malik, vətəni, xalqını bütün qəlbi ilə sevən bir türk oğlu idi. Odur ki əsrin əvvəllərində Türkiyənin düşdüyü ağır vəziyyət onu ciddi narahat edir. Şair və pedaqoq Abdulla Şaiqlə birlikdə könüllü əsgər kimi İstanbulda qurulan "Qafqaz könüllü hissəsi" sıralarına qatılır. 1914-cü ildə başlanan Birinci Dünya müharibəsi gedişində Türkiyənin şərq cəbhəsindəki döyüşləri Sarıqamış uğursuzluğu ilə nəticələnir. Ölkənin rus ordusunun işğalı altında olan Qars və Ərzurum əhalisi rus və erməni dəstələri tərəfindən qırğına məruz qalır. Bakıda yerləşən "Azərbaycan xeyriyyə cəmiyyəti" Türkiyənin şərq vilayətlərindəki əhaliyə yardım edir. Bu işdə Əhməd Cavad da yaxından iştirak edir, Bakı ilə Qars arasında rusların törətdikləri maneələrə baxmayaraq gedib-gəlir, yardım işlərində yorulmadan çalışır. Qardaş xalqın ağır günündə Qarsda qarşılaşdığı ürək parçalayan mənzərəni bədii şəkildə "Nə gördümsə" şeirində dilə gətirir:

*Ərmağanım yaslı nağma,
Bir quş oldum, çıxdım yola.
Getdim, gördüm dost elində
Nə bir səs var, nə bir layla.*

Əhməd Cavad bu tarixi şeiri 1915-ci il martın 22-də yazır. Çünki 1914-cü ildə Osmanlı dövlətinin müharibədə iştirak etməsindən həyəcanlanan Əhməd Cavad "Qara dəniz" şeirini yazmış və böyük ümidlərlə yaşamışdı. "Qara dəniz" şeirinin son bəndi belə bitir:

*Dost elindən əsən yellər
Mənə şeir... salam söylər.
Olsun bizim bütün ellər
Qurban Türkün bayrağına.*

Birinci Dünya müharibəsinin axırlarında Qafqaz cəbhəsində türk ordusu müvəffəqiyyət qazanır. 1918-ci ildə türk ordusu qardaş Azərbaycanın istiqlalına köməyə gəlir. Azərbaycan və türk birlikləri Bakını erməni-rus işğalından azad edir. Əhməd Cavad azərbaycanlı və türk əsgər yoldaşları ilə Bakının Yasamal dağındakı səngərlərdə düşmənlə vuruşur. Bu döyüş meydanında Əhməd Cavadın yazdığı "Bismillah" şeiri milli həyəcana malik olan dəyərli lirik əsərlərindən biridir:

*Atıldı dağlardan zəfər topları,
Yürüdü irəli əsgər, Bismillah.
O Xan sarayında çiçəkli bir qız,
Bəklilər bizləri zəfər, Bismillah.*

Azadlıq və mübarizə himni

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasını milli tariximizin ən parlaq səhifəsi kimi sevinclə qarşılayan Əhməd Cavad 1919-cu ildə müstəqil dövlətimizin himnini – "Azərbaycan marşı"nı yazır. Şairin Azərbaycan bayrağına ithaf etdiyi şeir də onun üçrəngli, ay-ulduzlu bayrağımıza böyük sevgisinin bədii ifadəsidir:

*Türküstan elləri öpüb alınını
Söyləyir dardını sana, bayrağım!*

*Üç rəngin əksini Quzğun dənizdən
Ərmağan yollasın sana, bayrağımı!..*

Əhməd Cavadın yuxarıda adını çəkdiyimiz "Çırpınırdı, Qara dəniz" şeirinin sözlərinə yazılmış mahnı (musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir) bütün türk dünyasının azadlıq və mübarizə himninin əks-sədasıdır

Azərbaycan milli-azadlıq mücadiləsinin öndəri və Şərqdə qurulan ilk demokratik cümhuriyyətin banilərindən biri Məhəmməd Əmin Rəsulzadə yazırdı: "O, şeirləri ilə türk xalqlarının, doğma Azərbaycanın apardığı istiqlal mübarizəsinə bir ordu-dan daha çox xidmət göstərdi. Onun qələmi minlərlə süngüyə bərabər idi".

1919-cu ildə Əhməd Cavadın "Dalğa" adlı şeir kitabı nəşr olunur.

1920-ci ildə cümhuriyyətin süqutundan sonra şair Qusarın Xuluq kəndinə köçərək müəllimlik edir.

Əhməd Cavad 1922-ci ildə Bakıda Pedaqoji Ali Məktəbə daxil olur. "Maarif və mədəniyyət" jurnalında işləyə-işləyə Ali Pedaqoji İnstitutu bitirən Əhməd Cavadın sonrakı pedaqoji fəaliyyəti ali məktəblərlə bağlı olmuşdur. Bir müddət Azərbaycan Politexnik İnstitutunda, Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda (Gəncə) dərs demiş, rus dili üzrə Azərbaycanın ilk professorlarından biri olmuşdur.

Əhməd Cavadın məşhur "İstiqlal uğrunda şeirlər" kitabı 1928-ci ildə İstanbulda işıq üzü görür və bununla da həmin dövrdə mətbuatda Əhməd Cavadın əleyhinə hücumlar başlayır. Mətbuat səhifələrində Əhməd Cavadı çirkab atanlar özləri də yaxşı bilirdilər ki, o, mənafe və təmizliyi ilə çoxlarından yuxarıda dayanır. Şairin əsərlərini "əks-inqilabi yazılar" adlandıraraq onu hər tərəfdən tənqid və təhqir atəşinə tuturdular.

Sən ağılama, mən ağılaram

1935-ci ildə Gəncədən Bakıya qayıdan Əhməd Cavad "Azər-nəşr"də fəaliyyətini davam etdirir. Ona qarşı hücumlar burada da sənətimək bilmir. Xüsusilə də Yazıçılar İttifaqının plenumla-

rında şairi kəskin tənqid edirlər. Əhməd Cavad bütün bu zərbələrə mərdliklə dözür, əleyhdarlarının adı ədəbi faktlara kəskin siyasi don geydirmələrinə təmkin göstərirdi. Hücumlar isə öz nəticəsini verir.

1937-ci il. Dövrün qara yelləri başlayır. Mətbuat səhifələrində Əhməd Cavadı qarşı mənhus iftira kampaniyası getdikcə genişlənir. "Kommunist" qəzetinin 12 mart 1937-ci il nömrəsində Seyfulla Şamilovun yazıçıları tənqid edən "Ədəbiyyatda bolşevizm ideyalılığı uğrunda" adlı məqaləsindən: "Burada hər kəsdən əvvəl Əhməd Cavad haqqında danışmalıyıq. Əhməd Cavad Azərbaycan xalqının ən qatı düşməni olan "Müsavat" hökumətinin sevimli və dərvişlik edən şairi olmuşdur.

Bu adam, ümumiyyətlə, bir yazıçı olaraq xalqımız tərəfindən lazımcına oxunmadığına, sevilmədiyinə, daha doğrusu, tanınmadığına baxmayaraq, xalq düşmənlərinin agitasiyası işində az vəzifə daşmamışdır. Əhməd Cavad özünün belə bir mənhus keçmişi ilə revolusiyadan (inqilabdan – red) sonra yenə də ədəbiyyatımızda iştirak etməkdən məhrum edilməmişdir".

Həmin məqalədən üç ay sonra, 1937-ci ilin 3 iyununda Əhməd Cavadı Yazıçılar İttifaqının üzvlüyündən çıxarırlar. Beş gün sonra isə həbs edirlər. Həmin dövrdə qəzetlərdə çıxan materialların yalnız sərlövhələrini xatırlamaq kifayətdir: "Sonadək ifşa etməli", "Sıralarımızı təmizləyin", "Amansız olmalı", "Səhvlərimiz haqqında". Bu yazıların müəllifləri sovet hökumətindən kifayət qədər bəhrələnən yazıçı və tənqidçilər idi.

Azərbaycan xalqının azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda mübarizə aparan çox qüdrətli bir insana "xalq düşməni" damğası vurulur. Şairin evində aparılan axtarış zamanı mənzilindən əmlakını, hətta həyat yoldaşı Şükriyyə xanımın daş-qaşını, bəzək əşyalarını da müsadirə edirlər.

Bu da taleyin bir ironiyası: vaxtilə Əhməd Cavadla bir kənddə müəllim işləyən Mirəcəfər Bağırov sonralar Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin rəhbəri olur. Əhməd Cavadın repressiyaya məruz qalmasında onun xüsusi rolu olduğu güman edilir.

Azərbaycanı müstəqil, doğma xalqını xoşbəxt görmək istəyən Əhməd Cavad 1937-ci il oktyabrın 13-də güllələnir. Şairin sağ qalan ailə üzvlərinin taleyi isə daha ağır və faciəli olur. Şükriyyə xanım həyat yoldaşının ölümündən sonra "vətən xaininin arvadı" kimi uşaqları ilə birlikdə həbs edilir. Yeddi ildən sonra sürgündən azad edilsə də, ona Bakıda yaşamaq qadağan olunur. Yalnız 1955-ci ilin dekabrında ailə bəraət alır.

Tarix insan səhvlərini düzəldir. 1958-ci ildə Əhməd Cavadın "Şeyrlər", 1961-ci ildə "Sən ağlama, mən ağlamam" kitabları çap olunur. Şairliklə yanaşı, həm də istedadlı tərcüməçi olan Əhməd Cavadın dilimizə çevirdiyi əsərlər – 1961-ci ildə Fransua Rablenin "Qarqantua və Pantaqrue", 1962-ci ildə Vilyam Şekspirin "Otello", "Romeo və Cülyetta", 1978-ci ildə Şota Rustavelinin "Pələng dərisi geymiş pəhləvan" əsərləri işıq üzü görür.

Azərbaycan xalqının azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda mübarizə aparan, bu yolda "xalq düşməni" damğası ilə güllələnən Əhməd Cavad, zaman gəldi ki, xalqın qəhrəmanı kimi yəni-dən tarixin səhnəsində öz yerini, layiq olduğu zirvəni tutdu. Azərbaycan var olduqca bu yer onun olacaq!

06.06.2012

Ədəbiyyatımızın böyük dayacağı

Gələcək günün yazıçısı

Həyat Mirzə İbrahimovu erkən yaşlarından sınağa çəkdi. Körpə yaşlarından hər iki valideynini itirib amansız həyatla üz-üzə qaldı. Göy-də Allaha, yerdə ürəyinin səsinə qulaq asıb arzuların dalınca getdi. Bu yol acılıqdan, susuzluqdan, 37-ci ilin ölüm saçan anlarından, ikinci dünya müharibəsinin odundan-alovundan, 50-ci illərin "millətçi" damğasından ötüb keçdi. Nə yaxşı ki, Allahın yazdığını bəndə poza bilmir. Mirzə İbrahimov öz taleyini yaşadı. Zəngin ədəbi yaradıcılığı, böyük elmi irsi ilə yanaşı, ictimai xadim kimi zamanəsinin qəhrəmanına çevrildi. Qəhrəmanlar isə unudulmur...

Mirzə İbrahimov – 100

Xalq yazıçısı, dramaturq, publisist, akademik, ictimai xadim Mirzə İbrahimovun 100 illik yubileyi ərafəsində yazıçının qızları – Xalq artisti, professor Sevdə İbrahimova və "Literaturnı Azərbaycandan" jurnalının baş redaktoru Solmaz İbrahimova ilə görüşdük. Onlar ataları ilə bağlı xatirələrini bizimlə bölüşdülər.

Sevdə İbrahimova:

– Hər insanın ata-anası ona əzizdir. Zaman keçdikcə bunu daha dərinləndirən başa düşürük. Övlad üçün ata-ana bir məfhumdur, onları ayrı təsəvvür edə bilmərik. Atam həyatın çətin sınaqlarından, azablı yollarından şərəflə keçmiş, sənət və elm fədaisi kimi xalqına xidmət etmişdir. Ona görə də atamın özünə, öz sənətinə dərin məhəbbəti və tələbkərligi mənim üçün əvəzsizdir.

Düşünürəm ki, atamın xoşbəxtliklərindən biri də anam kimi gözəl və qayğıkeş bir həyat yoldaşının olmasında idi. Anam Sara xanım məşhur tarzən Qurban Pirimovun qızı idi. O, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təhsil almış, ilk azərbay-

canlı pianoçu qadınlardan biri olmuşdur. Güzəl musiqiçi olsa da, ailə qurandan sonra həyatını biza və atama həsr etdi. Anam olduqca fədakar qadın idi. Atamla anamın münasibəti isə xüsusi qeyd olunmalıdır. Atamla anam mənim üçün ayrılmazdır. Bu iki insan bir-birini tamamlayırdı. Belə ailələr tək-tək olur.

Sevda xanımın "Atama çatmayan məktub"undan satirlər: "Bizim evdə həmişə Azərbaycan xalq mahnıları, Üzeyir bəyin, Baxın, Bethovenin, Şopenin musiqiləri səslənər, Azərbaycan və dünya ədəbiyyatının inciləri ilə tanışlıq, gözəl incəsənət əsərləri, teatr tamaşaları və konsertlər haqda şirin söhbətlər olardı..."

"Atam olduqca sadə insan idi"

– Allah atama yaxşı dostlar nəsim etmişdi. Onlar dar gündə də, xoş gündə də atama qardaş, bacı olublar. Aralarında yaş fərqi olmasına baxmayaraq, Üzeyir Hacıbəyli ilə atam bir-birlərinə böyük hörmət və məhəbbət bəsləyiblər. Səməd Vurğun, Abdulla Şaiq, Rəsul Rza, Sabit Rəhman, Nigar Rəfibəyli və neçə-neçə böyük sənətkarlar o zamanın ədəbi-bədii mühitində bir-birinə dayaq olublar. Onların hamısı bizim evin əzizləri idilər.

O zamanlar bir çox görkəmli insanların – bəstəkar, şair və yazıçıların yaşadığı bir ünvan vardı: Xaqani, 19.

1938-ci ildə "Həyat" pyesinin premyerası olur. O zamana qədər Mirzə İbrahimov kirayədə yaşayırdı. Həmin premyeradan sonra Mirzə İbrahimova ev verirlər. Yazıçı ömrünün axırına qədər bu ünvandakı mənzildə yaşayır. Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin sədri olarkən ona daha geniş mənzil təklif olursa da, o həmin mənzildən imtina edir.

– Atam olduqca sadə insan idi. Vəzifədə olanda da, vəzifədən gedəndə də heç dəyişmədi. Çünki atam yüksək amallarla, yüksək ideyalarla yaşayırdı. Vətəni, torpağını, xalqını, sadə, səmimi, ürəkli, dürüst insanları sevərdi. Bizi zəhmətə, əməyə öyrədirdi.

Mirzə İbrahimovun qızı Sevdaya yazdığı məktubdan satirlər: "Sevda bala! Yazmaq barədə hər gün düşün, hər gün işləməyə çalış, az da olsa, bir saat, iki saat da olsa, işlə, onda əsər

yarandır. Mən sən üçün bunun çətinliyini başa düşürəm, ancaq yazmayanda darıxacağını, ruhən əzginlik hiss edəcəyini də bilirəm. Buna görə də çalış müəyyən saatlarda işlə. Ancaq darıxma, əsər yavaş-yavaş yaranır. Mən romanı düşünəndə, stolun dalında günlər və saatlarla oturub heç bir şey yazıb bilməmişəm – yazıb-pozmuşam. Demə, elə o əzablı dəqiqələrdə əsər yaranmış" 16 fevral 1969-cu il.

Mirzə İbrahimov başqa bir məktubda yazır: "Sevda, operanın birinci pərdəsini qurtarmağın, onun üzərində ciddi işləməyin məni lap sevindirdi. Ancaq iş, xüsusən yaradıcılıq işi hər cür darıxmağa və qəm-qüssəyə qarşı ən yaxşı dərmandır. Yəqin saxla, mənim həyatımda elə ağır və faciəli dönüşlər olub ki, əgər yazıb-oxumasaydım, özümü öldürməli olardım. Səadət ancaq əməkdədir, qızım!"

28 aprel 1970-ci il.

– Mən sizə bir fakt söyləyim. Atamın dəfn mərasimində bir qadın ağlayaraq rusca dedi ki, "naş papa umer". Soruşdum ki, siz onu tanıyırsınız? Dedi ki, mən uşaq evində böyümüşəm, 50-ci illərdə o, Ali Sovetin sədri olanda hər ay biza pul, ərzaq malları göndərirdi. Biz onu "ata" deyər çağırırdıq. Doğrudan da, atam Ali Sovetdə aldığı maaşı uşaq evinə göndərmiş, deyərmiş ki, kitabların nəşrindən aldığı qonorar basimizdir.

İllər sonra o da məlum oldu ki, atam 37-ci ildə neçə-neçə ziyalılar – şairləri, yazıçıları ölümün pəncəsindən – xalq düşməni kimi damğalanmaqdan xilas edib. Bu o dövrdə böyük qəhrəmanlıq idi.

Bizim evdə həmişə sadəlik və səmimiyyət olub. Babamız da elə idi, atamız da, anamız da.

Sevda xanımın "Atama çatmayan məktub"undan: "Atam xalqımızın 90-cı illərdə başına gələn müsibətləri, Qarabağ faciəsini çox böyük həyəcanla, ağrı ilə duyur, narahatçılıq keçirirdi. Vertolyot qəzası onun səhhətinə yeni bir zərbə endirdi. Ömrünün son illərində ürəyinin bütün nazik telləri tarıma çəkilmişdi. Xal-

qına, torpağına olan məhəbbət hissi onda bütün hislərdən öndə idi. Ancaq ən ağır vəziyyətdə belə Azərbaycan xalqının işıqlı, gözəl gələcəyinə inanırdı".

– Atam hərtərəfli, fenomen, işqılı bir şəxsiyyət olub. Zaman keçdikcə mən ata-ana məhəbbətini, işığını daha da dərinlən duyuram. Bu işıq bizim üçün müqəddəsdir...

Həsrat

Mirzə İbrahimovun qızı Solmaz İbrahimovanın xatirələrindən:

– Hər övlad valideynləri barədə xoş sözlər deyə bilər. Mənə elə gəlir ki, o cür ata, o cür baba olmayıb. Atam mənim üçün nümunədir. Atamın ağır, xoşbəxt günləri də olub, ancaq heç vaxt özünü itirməyib. Yolunu özü seçib və öz yolu ilə gedib.

Ailəmizdə həmişə sadəlik olub. Yəqin ki, bu atamdan gələn xüsusiyyətdir. Atam bütün insanlara qarşı çox sadə idi. Yadımdadır, biz həmişə küçə ilə gedəndə çox adamlar atama yaxınlaşardı. Atam o insanları tanımasa da, onlarla doğma insan kimi davranardı. Yəqin ki, bu hiss insanın içindən gəlir.

Atam heç vaxt evdə iş barəsində söhbət etməzdi. O, evə gələndən sonra vaxtını ailəsinə, uşaqlarına ayırırdı. Yeni kitabları çap olunanda ilk sevincini bizimlə, yaxın dostları ilə bölüşərdi. O, ədəbiyyatla yanaşı, musiqini, teatrı da çox sevərdi. Ömrünün son illərində atam çox arzulayırdı ki, "Yaxşı adam", ya da "Kəndçi qızı" pyesləri yenidən Milli Akademik Dram Teatrında tamaşaya qoyulsun.

Mirzə İbrahimovla həyat yoldaşı Sara xanım arasında böyük məhəbbət olub. O vaxtlar Mirzə İbrahimov artıq yazıçı kimi tanınırdı, "Həyat" pyesi tamaşaya qoyulmuşdu. Sara xanım da incəsənətə bağlı insan idi. Onlar ilk dəfə Filarmoniyada görüşürlər. 1937-ci ildə Sara xanımın barmağına nişan üzüyünü Nigar Rəfiyyəli taxır. Üzeyir Hacıbəyli, Səməd Vurğun, Rəsul Rzanın xeyirdusu ilə 1938-ci il dekabrın 4-də Mirzə İbrahimovla Sara xanım ailə qurur. Onlar uzun illər bir yerdə xoşbəxt yaşayırlar.

– Anam rəhmətə gedənə qədər atamın qocalığı heç hiss olunmurdu. Anam rəhmətə gedəndən sonra atamın belə büküldü. Anamın dünyadan getməyi ona çox pis təsir eləmişdi. Mən atamı, anamı ən xoş xatirələrlə yad edirəm. Onların xatirələri mənim üçün ən qiymətli təsəllidir.

İllər arxada qalmışdı. Mirzə İbrahimov ləyaqətli ömür yaşamışdı. Bir insan, yazıçı, ictimai xadim kimi xoşbəxt ailə, ağıllı övladlar, qiymətli dostlar və ən əsası xalqın sevgisini, məhəbbətini qazanmışdı. Bütün bunlarla yanaşı, Mirzə İbrahimovun qəlbində Təbriz həsrəti vardı. Bu həsrət ömrünün son anıncan onu tərk etmədi.

Mirzə İbrahimovun işıqlı xatirələri tək övladlarının yox, xalqımızın yaddaşında zaman-zaman yaşayacaq, o hər zaman yad olunacaq, anılacaq.

21.10.2011

Səhnəmizə gülüş və təbəssüm gətirən Sabit Rəhman

Sabit Rəhman 100

Onun tamaşaları səhnəmizə yeni nəfəs, yeni mövzu və sağlam gülüş gətirdi. Onun komediyalarının dadı, duzu, istiotu qədərində, ölçüsündə oldu. O, hər zaman sevildi...

70 ilə yaxındır ki, səhnəmizdə "Toy" çalınır, "Xoşbəxtlər" "Aydınlıq" a çıxır, "Nişanlı qız"ların "Hicran"ına son qoyulur, Allah bilir, bəlkə, neçənci dəfədir ki, "Əliqulu evlənilir". Bütün bunlar "Yalan" deyil. Həqiqət budur ki, Sabit Rəhman olmasaydı,

bu ədəbi incilərin heç biri olmayacaqdı. Bütün bunlarsız Azərbaycan səhnəsinin nə qədər kəsəd olacağını təsəvvür etmək isə o qədər də çətin deyil.

Bu il Sabit Rəhmanın anadan olmasının 100 illiyi qeyd olunur. Bu il ərzində görkəmli yazıçı-dramaturqu nə qədər xatırlayıb yad etsək, yenə də azdır...

Sovet əxlaqına divan tutan "Toy"

Sabir Kərim oğlu Mahmudov (Sabit Rəhman) 1910-cu il mart ayının 26-da Şəkiddə dünyaya gəlib. 1926-cı ildə "Molla Nəsrəddin" jurnalında "Şeyx Samit" imzası ilə dərc olunan fel-yetonu ədəbiyyat aləminə yeni bir istedadın gəlişindən xəbər verirdi. İllər keçəcək, 50-dən çox hekayə, "Vəfasız", "Son faciə", "Arzular" povestlərini, "Nina", "Böyük günlər" romanlarını, "Hicran", "Ulduz" musiqili komediyalarını yazacaq Sabit Rəhman daha çox səhnəmizin gülüşü və təbəssümü kimi seviləcəkdir.

Müasir Azərbaycan komediyasının yaranmasında və inkişafında xüsusi xidmətləri olan Sabit Rəhman 1938-ci ildə "Toy" komediyasını yazır. "Toy" toy kimi qarşılanarsa da, Sabit Rəhman

nın yazdığı "Toy"un əsl mahiyyətini bilmək üçün böyük bir imperiyanın süqutunu gözləmək lazım gəlirdi. Mərhum ədəbiyyatşünas-tənqidçi Yaşar Qarayev yazırdı: "Mən həmişə heyrət edərdim ki, bu qədər şaqraq, şən və şux bir "Toy" "37"-dən dərhal sonra 1938-ci ildə necə meydana çıxa və necə belə ucadan səslənə bilərdi?! Doğrudanmı, bu "Toy" – matəmdə bayram, vəba vaxtı işrət" idi?

Axı düz yarım əsr biz "Toy"u məhz belə təsvir və təhlil etmişik! Yox, teatr Cavidin və Müşfiqin yasını "Toy"la qeyd edə bilməzdil! Əslində, bu toy ölən mənəvi-əxlaqi sərvətlər üçün Sabitin və səhnənin qoşa ittihamı, mövcud əxlaq və zamanəyə onların birlikdə tutduğu mənalı, eyhamlı divan və toy idi".

Sabit Rəhman dırnaqarası ideal sayılan sovet cəmiyyətinin nöqsanlarını gülə-gülə göstərsə də, əslində, bu gülüşün arxasında bir insan taleyi dayanırdı. Necə ki, özü "Toy" komediyasını yazandan sonra demişdi: "Mən qabaqcadan bilirdim ki, yerim 37-ci ildə tutulan yazıçıların arasında olacaq. Lakin yazıçı borcumu yerinə yetirmək mənə üstün gəldi".

Aktyorlar üçün yaradıcılıq çeşməsi

Bu mənada Sabit Rəhman zamanında sözünü deməyi bacardı və böyük sənətkarlar cərgəsində yer aldı. O təkcə nasir, dramaturq kimi yox, qeyri-adi istedadı, fərqli düşüncəsi, cəsə-rəti ilə kinossenarist kimi də uğur qazandı. Sabit Rəhmanın qələmindən çıxan "Arşın mal alan", "O olmasın bu olsun", "Koroğlu", "Əhməd haradadır" filmlərinin ssenarisi təsadüfi deyil ki, kinossenarilərimizin ən gözəl nümunələrindən sayıla bilər. Bunu vaxtı ilə "Arşın mal alan" filminin kinossenarisini oxuyan Üzeyir bəy Hacıbəylinin Sabit Rəhmana dediyi sözlər də təsdiq edir: "Başqası mənim gülüşlərimi hoqqabazlığa çevirə bilərdi, amma sən gülüşlərimə ekran üçün can vermişən".

Böyük sənətkar olmaqla yanaşı, Sabit Rəhman böyük insan idi. O, hər zaman yaxşı dostlarının olması ilə özünü xoşbəxt sayardı. Xalq şairi Rəsul Rza onun barəsində yazırdı: "Sabit mənim üçün hər şeydən əvvəl insani dostluq mücəssəməsidir. Necə deyərlər, can bir qəlbə dostuq. İndiyə kimi bizim dostlu-

ğumuza kiçik bir ləkə düşməyib. Mən fəxr edirəm ki, Sabit kimi bir dostum var”.

Sabit Rəhman teatra çox bağlı insan idi. Onun yaradıcılığı aktyorlar üçün yaradıcılıq çeşməsi sayılırdı. Sabit Rəhmanın tamaşalarında Mirzəəğa Əliyev, Sıdqi Ruhulla, İsmayıl Osmanlı, Möhsün Sənani, Ağasadiq Gəraybəyli, Hökumə Qurbanova, Barat Şakinskaya, Süleyman Ələsgarov kimi qüdrətli sənətkarlar iştirak edirdi. Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin təbirincə desək, Sabit Rəhman və Azərbaycan teatri – bu iki anlayış arasında sıx bir yaxınlıq vardı.

İllər arxada qalmışdı. Sabit Rəhman yaradıcılığını büsbütün komediya janrına həsr etmişdi. Kifayət qədər tanınır və sevilirdi.

1970-ci ilin 23 sentyabrında teatrda “Küləklər” komediyasının məşqləri gedir, özü 60 illik yubileyinə hazırlaşdı. Ancaq “Toy”dan başlanan yolda “Küləklər” əsdi. O, “Vəfasız” olmasa da, dünya ona vəfasız oldu. “Küləklər” komediyasını görmək ona nəsib olmadı. Sabit Rəhmanın iş otağında saatın əqrəbləri sanki donub, həmişə 3-15 dəqiqə qalmış göstərir – Sabit Rəhmanın dünyadan ayrıldığı vaxtdır....

Gülməyi və güldürməyi bacaran Sabit Rəhman dünyasını dəyişəndən sonra belə, ənənəsinə sadıq qalaraq əsərləri ilə insanları güldürməyi, sənəti, fitri istedadı, uzaqqörənliyi ilə zamanın fəvqündə dayanmağı bacardı.

Bu gün də Sabit Rəhmanın tamaşaları sevə-sevə baxılır, Şəki Dövlət Teatri onun adını daşıyır.

P.S. Ən sevdiyən və çox baxdığın tamaşa hansıdır? Bu sorğunun bir cavabı var: “Hicran”. Bu tamaşanın isə öz taleyi var...

22.09.2011

İki imperiyanın qorxduğu şair – Əli Tudə

Əli Tudə barədə şahın xüsusi fərmanı: “Tutulduğu anda məhkəməsiz-filansız qatla yetirilsin!” O, ağır sınaqlardan keçə-keçə Azərbaycanın yaddaşında AZADLIQ şairi, xalqının şairi kimi qaldı.

Zaman su kimi rahat, dəvə karvanı kimi ləngərli, dəyirman daşı kimi ağır-ağır ötüb keçəcək, Əli adlı bir uşaq böyüyüb iki imperiyanın qorxduğu şairə çevriləcəkdi. Xalq isə qəhrəmanını sevirib “Tudə” – yəni “Xalq” təxəllüsü ilə çağıracaqdı. Ancaq o zamana qədər Əli keşməkeşli, mübarizələrlə dolu bir tale yaşayacaqdı.

*O qaldırdı deyə bükük bellini,
Başından keçmədi yetən yolunda,
Kimi ayağını, kimi alını,
Mən başımı qoydum Vətən yolunda!*

Əslən Ərdəbilin Çanaxbulaq kəndindən olsa da, Əli Tudə (Əli Əliqulu oğlu Cavadzadə) 1924-cü il yanvarın 31-də Bakıda anadan olub. Ötən əsrin əvvəllərində neft Bakısına üz tutanların arasında Əlinin də ailəsi var. Ancaq bu səfər ailəyə uğur gətirmir. Uşaqkən valideynlərini itirən Əli nənəsinin himayəsində böyüyür. Tanrı sanki ona yetimliyən, itkilərin əvəzində istedad verir. 13 yaşında Əlinin şeirləri qəzetlərdə çap olunur. Ancaq bu sevincin ömrü də uzun çəkmir. 30-cu illərdən başlayan qanlı repressiyalar onların da talelərini, yollarını dəyişir. Cənubi Azərbaycandan olduqlarına görə Əli nənəsi ilə birlikdə İrana sürgün olunur. Onun tale payı mühacir həyatı olur.

Cənubda da Əlini sakit həyat gözləmir. Ata yurdu Savalan dağının ətəyindəki Çanaxbulaq kəndində təsərrüfat işləri ilə məşğul olur. Sonra bir müddət Ərdəbildə qara fəhləlik edir, vaxt tapan kimi isə ürəyindən süzülən şeirləri kağıza köçürür.

*Sən ey baxıb neçə yera,
Nəsə xəbər alan dünya!
Heç demirsən birca kərə,
Nə təhərdi balan, dünya!*

1940-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda başlanan milli azadlıq hərəkatı Əlinin həyatında yeni bir səhifə açır.

*Nə qədər döyüş var, mübarizə var,
Bayrağım vətəndir, silahım qələm.*

– deyən gənc Əli bu hərəkata qoşulur və onun fəallarından biri olur. Milli ruhda yazdığı şeirləri ilə xalqı mübarizəyə səsləyir. 1945-ci il dekabrın 12-də Cənubi Azərbaycanda milli hökumət qurulur. Xalqını, millətini ürəkdən sevən Əli milli hökumətin Maarif Nazirliyində işləyir. "Ana dili" kitabının tərtibində və çap olunmasında xüsusi rol oynayır.

Bundan əlavə Əli Tudə İran tarixində ilk dəfə olaraq, Təbrizdə Milli Filarmoniya yaradır. "Öz gözlərimlə" kitabında Əli Tudə yazır: "Bu təkcə Təbrizdə deyil, bütün İranda açılan ilk filarmoniya idi. Salondakılar intizarla səhnəyə baxır, əllərindəki konsert proqramını dənə-dənə oxuyurdular. Ancaq proqramda yazılmamış bir çıxış da vardı. Bu da konsert başlamazdan əvvəl milli hökumətin lideri Seyid Cəfər Pişavərinin edəcəyi nitq idi. Bunu yalnız filarmoniyanın müdiriyyəti bilirdi".

*Tudə taxəllüsünü
Xalq özü verdi mənə.
Mərd, fədai olmağı
Məsləhat gördü mənə.*

Milli hökumət onu ali mükafatla, "21 Azər" medalı ilə təltif edir. O zaman Əli Tudənin 22 yaşı vardı...

Üzünə gülən taleyi yenə ondan üz döndərir. Qanlar bahasına qurulmuş hökuməti İran dövləti beşikdəcə boğur. Əli Tudə-

nin üsyankar ruhlu kitabları mətbəədə yandırılır. Əli Tudə barədə şah xüsusi fərman verir: "Tutulduğu anda məhkəməsiz-filansız qətlə yetirilsin!"

O, yenidən Şimali Azərbaycana üz tutur. Budəfəki mühacirlik Əli Tudə üçün ömürlük taleyə çevrilir. Əli Tudə 1946-cı il dekabrın 12-də ləkəsiz vicdanla sovet Azərbaycanına gəlir və bu ləkəsiz vicdanını ömrünün sonunadək qoruyub saxlayır.

*Hər kəsin öz qibləsi var,
Mənim qibləm Vətəndir –*

deyən şair 60 illik yaradıcılığında bütöv şair ömrü yaşadı. Ayırlığın həsrətini köksündə gəzdirdi və bütün yaradıcılığı boyu Vətən, Cənub həsrəti mövzusunda sadıq qaldı. Poeziya yolunda yorulmadan çalışdı və böyük Əli Tudə irsi qoyub getdi. "Cənub nəğmələri", "Məhbusların son sözü", "Arazın o tayında", "Qəzəb", "Təbriz yolu", "Mühacir qeyrəti", "Mənim səsim", "Yarımqıç dastan" – bir sözlə, 40-dan çox kitabın müəllifi kimi ədəbiyyat tariximizdə yer aldı.

Əli Tudəni həm də XX əsr Cənubi Azərbaycan poeziyasının klassiklərindən biri kimi qiymətləndirirlər. "Ona ömrünün axırına kimi Cənubi Azərbaycana, Təbrizə, Ərdəbilə, doğma kəndinə getməyə imkan vermədilər. O tərəf İran, bu tərəf sovet. İki imperiya bir şairdən qorxdu!" Bu sözlər Xalq şairi Nəriman Həsənzadəyə məxsusdur.

Əli Tudə 1996-cı il fevralın 26-da vəfat etdi. Mərd, məğrur, heç kəsə baş əyməyən şair sağlığında heç bir fəxri ad almasa da, bütöv Azərbaycanın yaddaşında AZADLIQ şairi, xalqının şairi kimi qaldı.

25.02.2011

Şəxsiyyəti ilə yaradıcılığı bir-birini tamamlayan yazıçı

3 oktyabr XX əsr Azərbaycan
ədəbiyyatının klassiklərindən sayıl-
an Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin
anım günüdür

"Müəllif öz adına və oxucuya
hörmət etməlidir".

İlyas Əfəndiyev

İlyas Əfəndiyev o xoşbəxt sənətkarlardanır ki, onu tez-tez anmaq, xatırlamaq üçün səbəblər çoxdur. Çünki onun yaradıcılığı mədəniyyətimizin qiymətli bir parçasıdır. İlyas Əfəndiyev ədəbiyyatımıza "Kənddən məktublar"la gəlsə də, qısa vaxt ərzində həyat qədər həyatı hekayələri, povestləri, romanları, pyesləri ilə sovet ideologiyasında boğulan ədəbi mühiti xeyli durulda bildi. İlyas Əfəndiyev əlinə qələm aldığı gündən ömrünün son gününə kimi ürəyinin səsinə qulaq asdı, ədəbiyyat naminə yazdı...

İlyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyev 1914-cü ildə Füzulidə tanınmış tacir ailəsində anadan olub. Ata-babası bütün Qarabağda kasıba, yoxsula əl tutan, xeyirxah insanlardan biri kimi ad qazanmışdı. Bu ailənin bir qolu tacir nəslə, digər qolu ruhani təhsil almış axund və üləmalardan ibarət idi. Ona görə də bu ailə sovet hakimiyyəti dövründə – 30-cu illərdə ciddi təqiblərə məruz qalır, onların ata-baba mülkü əllərindən alınır, ailənin bəzi üzvləri "xalq düşməni" kimi güllələnir, bəziləri həbs edilərək vətəndən uzaqlara sürgün olunur. Yazıçının atası Məhəmməd Əfəndiyevin evi, böyük mülkü, bağı zəbt edilir, "səs hüququndan" məhrum olur.

İllər keçəcək, gələcəyin böyük yazıçısı o hadisələri belə xatırlayacaqdı: "Bizim ailəmiz çox ağır vəziyyətdə idi. Atam səs hüququndan məhrum edildiyi üçün uzun illər işsiz qaldı. Yeddi uşağın böyüyü mən idim. Bizim doqquz adamdan ibarət ailəmizə hökumət tərəfindən zəbt edilmiş evimizin ikinci mərtəbəsində iki balaca otaq vermişdilər".

Qarabağın aran rayonlarında yaşayan ailələr kimi Məhəmməd kişi də yay aylarında ailəsi ilə bərabər yaylağa – Şuşaya köçər, İlyasın uşaqlıq illərinin bir hissəsi Şuşada keçərdi.

İllər keçəcəkdi, İlyasın uşaqlıq xatirələri zaman-zaman boy verəcək, Şuşa və Qarabağ mövzusu onun yaradıcılığında mühüm yerlərdən birini tutacaqdı.

Ancaq ailənin xoş günləri, İlyasın uşaqlıq illərinin sevincli anları uzun sürmür, atası Məhəmməd kişi 1934-cü ildə 50 yaşında vəfat edir. Atasının vəfatından sonra İlyasın bir gənc kimi formalaşmasında, kitaba, ədəbiyyata marağının artmasında anası Bilqeyis xanımın əvəzsiz xidmətləri olur. İ.Əfəndiyev anası haqqında xatirələrində yazır: "Anam keçmiş müsəlman qızları kimi, evdə mollakunə adamlardan dərs almışdı. Ərəb və rus əlifbalarında yazıb oxuyurdu. Mütaliəni çox sevirdi... Ümumiyyətlə, anamız çox incə zövqə malik bir qadın idi..."

Yolların sonundakı işıq

İlyas Əfəndiyev 1930-cu ildə pedaqoji təmayüllü orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirdikdən sonra bir müddət Böyük Bəhmənli kəndində dil və ədəbiyyat fənnindən dərs deyir. Gələcəyin görkəmli dramaturqu Füzulidə fəaliyyət göstərən kiçik kollektivin tamaşalarında "teatr" adlı sehrli bir aləmlə tanış olur. Sonralar o, qeyd edir ki, "mən də ora tez-tez gedir və böyük maraqla aktyorların oyunlarına tamaşa edirdim".

Ailə vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq, təhsilində bir neçə il fasilə versə də, ali təhsil almaq arzusu İlyası tərk etmir. 1934-cü ildə API-nin ədəbiyyat şöbəsinə daxil olsa da, elə həmin il İ.Əfəndiyev "qolçomaq" oğlu olduğu üçün institutdan uzaqlaşdırılır.

Ancaq hökm verən zamandır. İlyas Əfəndiyevin alın yazısını kimsə dəyişə bilməzdi. 1938-ci ildə o API-nin coğrafiya fakültə-

sinin qiyabi şöbəsinə bitirib rayona qayıdaraq müəllimliyinə davam etdirir.

... 30-cu illərin sonlarında İ.Əfəndiyev ədəbiyyata gəlir və bir-birinin ardınca hekayələr yazmağa başlayır. "Rayonda orabura qaçaraq gündə səkkiz-doqquz saat işləməklə bərabər hələ gecə kurslarında da dərs deyirdim. Çox yorulmağıma baxmayaraq, Qarabağın qarlı, uzun qış gecələrində heç kəsə bir söz demədən hekayələr yazdım. Sonralar "Kənddən məktublar" adı ilə çap olunan həmin hekayələri götürüb 1938-ci ilin yayında pulsuz-pənəsiz gəldim Bakıya..."

Bakı ədəbi mühiti onun yaradıcılığında mühüm rol oynayır. İ.Əfəndiyev ilk mətbu əsərlə əlaqədar yazır: "1939-cu ildə "Revolusiyaya və kultura" ("İnqilab və mədəniyyət") jurnalında "Gözlənilməyən sevgi" adlı ilk hekayəm çıxdı. Bundan az sonra "Kənddən məktublar" kitabım nəşr olundu".

Yazıçı bir neçə qəzetlə əməkdaşlıq edir. Bundan sonra İ. Əfəndiyev əmək fəaliyyətini əvvəlcə "Kommunist" (1939-1940), sonra isə "Ədəbiyyat qəzeti"ndə nəsr şöbəsinin müdiri kimi davam etdirir.

"İlyas Əfəndiyev teatru"

Böyük Vətən müharibəsinin başlanması bütün sənət adamları kimi İ.Əfəndiyevin də yaradıcılığını yeni səmtə çevirir. İ.Əfəndiyev dramaturgiyaya gəldiyi illəri belə xatırlayır: "...Təninmiş yazıçı Mehdi Hüseyn mənə yaxınlaşıb... "İstəyirsən, birlikdə bir pyes yazaq", – dedi. Məşhur yazıçının təklifi gənc yazıçı üçün çox xoş idi və mən razılıq verdim. Beləliklə, də biz birlikdə "İntizar" pyesini yazdıq. Pyesi Adil İsgəndərov özü tamaşaya qoydu, musiqisini Səid Rüstəmov yazdı. Beləliklə, mən nəsr yazmaqla bərabər dramaturgiyaya daxil oldum".

Bundan sonra yazıçı milli teatrimız üçün "İşıqlı yollar" (1946) və "Bahar suları" (1947) pyeslərini yazır. 40-cı illərin axırlarında İ.Əfəndiyev artıq özünü bir nəsr və dramaturq kimi təsdiq edir. Yaradıcılıq yollarında inamla addımlayan gənc yazıçı 1941-1945-ci illərdə Azərbaycan Radio Komitəsində ədəbi verilənlər şöbəsinin müdiri, 1945-ci ildən Bakı kinostudiyasında

ssenari şöbəsinin rəisi, daha sonra isə "Azərnəşr"də bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışarkən ədəbi ictimaiyyətlə bilavasitə təmasda və əlaqədə işləyir, həyatı dərinədən öyrənir, dünyagörüşünü daima artırır. 1945-ci ildə İ.Əfəndiyevin "Aydınlı gecələr" adlı ikinci kitabı nəşr olunur.

1949-cu ildə Azərbaycanın ədəbi-mədəni ictimaiyyəti və bütün sənətsevərləri Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının 75 illiyini təntənə ilə qeyd edərkən, səhnə sənətinin inkişafındakı xidmətləri nəzərə alınaraq İ.Əfəndiyev "Şərəf nişanı" ordeni ilə təltif edilir.

1954-cü ildə tamaşaya qoyulmuş "Atayevlər ailəsi" dramaturq İ.Əfəndiyevin yaradıcılığında uğurlu bir addım kimi yadda qalır. Pyes Tofiq Kazımovun quruluşunda səhnələşdirilir.

Bir-birini kəşf etmiş iki sənətkar sonralar Azərbaycan teatru tarixinin parlaq səhifələrini yazacaq, yaradıcılıq əlaqələri uzun illər davam edəcəkdə.

Yazmaq onun alın yazısı idi

İlyas Əfəndiyev 1958-ci ildə ilk dəfə iri həcmli "Söyüdlü arx" romanını oxuculara təqdim edir. Əsər yazıçıya böyük uğur qazandırır.

Ədəbiyyatın bütün janrlarında kamil sənət nümunələri yaranan İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığında 60-80-ci illər ən məhsuldar dövr hesab olunur. Bu illərdə onun yaradıcılığında janr rəngarəngliyi özünü göstərir, bir-birinin ardınca iri nəsr əsərləri, ciddi ictimai-siyasi problemlər qaldıran, gözəl mənəvi keyfiyyətlər aşılaraq, eyni zamanda müasir Azərbaycan nəsrinin yüksək bədii-estetik səviyyəli nümunələri kimi şöhrət qazanmış "Körpüsəlanlar" (1960), "Dağlar arxasında üç dost" (1963), "Sarıköynəklə Valehin nağılı" (1976-78), "Geriyə baxma, qoca" (1980), "Üçatılan" (1981) kimi povest və romanlarını dərc etdirir, eyni zamanda maraqlı dram əsərlərini qələmə alır, publisist və ədəbiyyatşünas kimi məhsuldar yaradıcılıq yolu keçir. Bu illərin məhsulu olan "Sən həmişə mənimləsən" (1964) pyesi ilə Azərbaycan səhnəsində lirik-psixoloji dramın əsasını qoyur. Bu yolu uğurla davam etdirən dramaturq "Mənim günahım"

(1967), "Unuda bilmirəm" (1968), "Məhv olmuş gündəliklər" (1969), "Qəribə oğlan" (1973), "Bağlardan gələn səs" (1976) və s. pyeslərini yazır.

Ölməz sənət nümunələri ilə Azərbaycan dramaturgiyası xəzinəsini zənginləşdirir, beləliklə, "İlyas Əfəndiyev teatrı" yaranır.

"İlyas Əfəndiyev teatrı"nın uğurlarından söhbət açarkən, təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, ilk tamaşası 1968-ci ildə olmuş "Unuda bilmirəm" pyesi 1981-ci ilə qədər Azərbaycan Milli Teatrı səhnəsində 350 dəfə oynanılmışdır.

Əlinə qələm aldığı ilk gündən müasir mövzulara daha çox müraciət edən dramaturq 1971-ci ildə tarixi mövzuda "Mahnı dağlarda qaldı" pyesini yazır. Yeni yaradıcılıq uğuru kimi qarşılanmış pyesə görə 1972-ci ildə Respublika Dövlət mükafatına layiq görülür.

Görkəmli ədəbiyyat xadimi kimi geniş şöhrət qazanmış İ. Əfəndiyev 1979-cu ildə Azərbaycanın Xalq yazıçısı fəxri adına layiq görülür.

60 ildən çox yaradıcılıq yolu keçmiş İ. Əfəndiyev 90-cı illərdə də məhsuldar bir yazıçı kimi yazıb yaradır, "Şeyx Xiyabani" (1986), "Bizim qəribə taleyimiz" (1988), "Sevgililərin cəhənnəmdə vüsali" (1989), "Tənha iydə ağacı" (1991), "Dəlilər və ağıllılar" (1992), "Hökmdar və qızı" (1994) və s. pyesləri tamaşaya qoyulur, yeni kitabları nəşr edilir.

Azərbaycanın ədəbi ictimaiyyəti 1994-cü ildə Xalq yazıçısı İ. Əfəndiyevin anadan olmasının 80 illiyini təntənəli surətdə qeyd etdi. Prezident Heydər Əliyevin sərəncamı ilə yazıçı ədəbiyyatın inkişafında xidmətlərinə görə "Şöhrət" ordeni ilə təltif edildi. Zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş, həyatın acılı-şirinli günlərini yaşamış İlyas Əfəndiyev 1996-cı il oktyabrın 3-də dünyasını dəyişdi, Fəxri xiyabanda dəfn olundu.

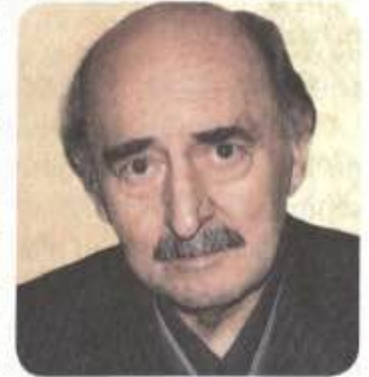
Böyük sənətkarın əbədi – hər zaman anılacaq və xatırlanaacaq ömrü başladı...

30.09.2011

Ölümsüz həyat

İyunun 12-də Xalq yazıçısı İsa Muğannanın Yer üzünə gəlişinin 82-ci ili tamam olur.

Eşitdiyə qədim və doğma ün onun gələcək taleyini büsbütün dəyişdi. Bağlarını itirib dünyada sərğərdən gəzən insanlara, elə özünə də yazığı gəldi. Axı bir zamanlar bu dünyada ölümsüz insanlar yaşardı. Sonuncu ölümsüz insan qeyb olanda, insan xoşbəxtliyini həmişəlik itirdi. O zamandan çox minilliklər keçib, lap çox... Ölümsüz insan, əbədi həyat, həqiqət işığı insanların yaddaşından silinib. Nə qədər çətin də olsa, o bağları xatırlamağa və qələmə almağa yazıçı İsa Hüseynovun-Muğannanın qüdrəti çatdı.

– Hərdən adama elə gəlir ki, Muğannanın 500 yaşı var. Amma sizin 82 yaşınız tamam olur. Özünüzü hansı yaşda hiss edirsiniz?

– 70-ə yaxın...

– Bəlkə, bir az da azaldaq?

– (Gülür.) Yox, ondan aşağı salmaq çətindir. İki dəfə kilinik ölüm keçirmişəm. Birində altı, birində doqquz dəqiqə. Bu xəstəliyin mənə xeyri də oldu, zərəri də. Zərəri bu oldu ki, səh-hətimdə problemlər yarandı, uzun müddət yaddaşım olmadı. Xeyri də bu oldu ki, belə demək mümkündürsə, o dünyanı görüb gəldim. Yəni ki ölümü hiss etdim.

– Necə hiss etdiniz? Ölüm eşitdiyimiz qədər dəhşətlidirmi?

– Əslində, ölüm yoxdur. Əməlisaleh adamın nəfəsi kəsildiyi dəqiqədən beynindən işıq çıxıb şar şəklində toplaşır. Onun içərisində insanın silueti görünür. Bunu ancaq kainatın sirlə-

rinə bələd olan adamlar görür. Sonra o şarın işində insanın gözünün rənginə, saçının sayına qədər nə varsa, bərpa olunur. İki-üç gün Yerdə qalandan sonra kainata, ayrı bir planetə doğru hərəkət başlayır...

Geriya sananan tarix

Bu məqamda Muğanna "Mən kainatın sirlərindən danışmağa başlasam, gərək çox uzaqlara gedəm", – deyib söhbətin səmtini dəyişmək istəyir.

Amma mənə "uzaq planet" maraqlandırır. İsa müəllim söhbətinə davam edir.

– Planetlərin adları Odər dilindədir. Od həqiqət, Ər işıq deməkdir. Bu qədim türk xalqının həm adı, həm dilinin adıdır. Yerdə bəşəriyyətin, insan həyatının üç tarixi məlumdur. Birinci tarix 50 min il irəli sayılan tarixdir. Bu Odər bəşəriyyətinin tarixidir. Bəzi xalqların günahı ucbatından atomu parçalayıblar. İndiki dövrdə necə parçalanma gedir, necə raketlər uçuş, 50 min ilin axırlarına yaxın da belə olub. Onda da indiki kimi yağışlar başlayıb, su basqınından sonra kainatın sahibləri Odər sivilizasiyasının yaddaşını insanın beynindən siliblər. Və tarix həmin dövrdən geri sananmağa başlayıb. İkinci tarix geri sayılaraq gəlib çıxıb birinci ilə. Birinci ildən başlayır üçüncü tarix. İndi 2010-cu ilə kimi gəlib çıxmışıq. O 100 min il, bu da 2010 il. Bu, bəşəriyyətin ümumi tarixidir. Bu tarix zəngin, keşməkeşli və təhriflərlə doludur.

– Siz bu fikirdəsiniz ki, bir zamanlar Yer üzündə ölümsüz insanlar yaşayırdı. Hansı günaha batdıq ki, əbədi həyatdan məhrum olduq?

– Bu, Yerdəki dil təhrifləri ilə bağlıdır. Dil "məna" deməkdir. Kainatdan alınan həqiqətlərlə yaşamaq insana və Yer planetinə əbədiyyət verir. Sonradan bu əbədi həyat minillik həyata çevrilib. Sonra insan 600 il, daha sonra 400 il yaşayıb. İndi heç yüz yaşına da çatmır.

– Dönüb yaşadığınız ömrə baxanda ən çox nələri görürsünüz?

– Ən çox özümü, öz həyatımı görürəm. Həyatda necə yaşamışam, o həyatın ən xırda anlarını da xatırlayıram.

– Əsərlərinizdə yüzlərlə obraza həyat, tale vermisiniz, bu obrazlar nəsil-nəsil insanların dostuna, sirdaşına, idealına çevrilib. O qəhrəmanlarla təkrar qarşılaşmaq istərdinizmi?

– O qəhrəmanların bəzilərini həyatdan götürmüşəm. Onları tez-tez xatırlayıram. Qılınc Qurban adlı qəhrəmanım "Saz", "Tütək səsi" "Quru budaq" əsərlərimdə və "İdeal" romanımda iştirak edir. Amma bu obraz oxucunu bezdirmir. Həyat dəyişdikcə bu obraz da dəyişir, yeniləşir, özünə tənqidi yanaşır.

Taleyi dəyişmək olmaz

– "Arx" adlı hekayəniz sizi ədəbiyyata gətirdi. Sonra arx çaya, çay dənizə çevrildi...

– 1947-ci ildə 19 yaşında "Arx" adlı ilk hekayəm, 1949-cu ildə "Anadil ötən yerdə" oçerkim çap olundu. Atam haqqında oçerki gənclər günündə Yazıçılar İttifaqında oxudum. Mehdi Hüseyn ayağa qalxıb dedi ki, ədəbiyyata gəlməyin münasibətilə səni təbrik edirəm. Sonra oçerk janrından da əl çəkdim.

– N.Nərimanov adına Tibb İnstitutuna daxil olsanız da, təhsilinizi yarımçıq qoyub kəndə qayıtdınız. Çünki Tanrı sizi başqa bir missiya üçün yaratmışdı. Yazıçı olmalı idiniz və oldu-nuz da...

– Tamamilə doğrudur. Tale söhbəti boş-boşuna deyil. İnsanın taleyi, alın yazısı həqiqətdir. İnsan ana bətnindən başlayaraq idarə olunur. Taleyi dəyişmək olmaz.

– "Yanar ürək", "Doğma və yad adamlar", "Tütək səsi", "Məşhər" əsərləriniz nəsrimizə yeni təlatüm gətirdi. Tənqidçilər qeyd edirlər ki, məhz bu əsərlər vasitəsilə Azərbaycan nəsrinə 37-ci illərin vahimələrindən xilas olaraq cəsarətlə yeni mərhələyə qədəm qoydu. Bu sizin daxili azadlığınızdan irəli gəlirdi, yoxsa...

– Bunu daxili azadlıq adlandırmıram. Bu ünlə, mənim nəslimlə bağlıdır. Muğanna nəslinin kökü Süleyman peyğəmbərə gedib çıxır. Ataşpərəstlik yarananda Süleyman peyğəmbər

öz adını və nəslinin adını Muğanna qoydu. Muğanna bizim muğlar, bizim bağlar, bizim Allahlar deməkdir.

Ünə tabe olmaq bir tərəfdən azadlığı itirmək deməkdir. Amma ikinci tərəfdən o qədər kainatdan məlumat alırsan ki, o məlumatlar sənin özünü daxilən azad edir. Sən özünü Odər bəşəriyyətində hiss edirsən və o dövrün – birinci sivilizasiyanın qayıtması üçün çalışırsan. Bu da mənim yaradıcılığımın ikinci dövründə yazdığım əsərlərdə öz əksini tapıb.

– Sizi Azərbaycanın Folkneri adlandırırlar. Dünya miqyasına çıxmağınıza nə mane oldu?

– Mənim həddindən çox milli, Odər mədəniyyəti ilə bağlı olmağım.

– İnsanda ən çox hansı cəhəti qiymətləndirirsiniz?

– Bir var kamil, bir də var cahil insan. Lap dünya gözəli olsun, cahilin nəyini xoşlayım? Ağılı, dərrakəsi, eşqi ilə vəhdətdə olan insan mənim üçün insandır.

Qədim sivilizasiyanı dirildən gələcəyin yazıçısı

– Ədəbiyyatımızla yanaşı, milli kinomuzun inkişafında da böyük xidmətləriniz olub. İstərdim, bu barədə danışsınız.

– Bir zamanlar mənim əsərlərim çox ciddi tənqidlərə məruz qaldı. Yazıçılar İttifaqı Moskvaya, Mərkəzi Komitəyə yazdı. Oradan siyasi şöbənin müdiri gəlib növbədənəknar plenum çağırıldı, məni möhkəm tənbeh elədilər. Mənəvi atam adlandırdığım Mehdi Hüseyn məni yanına çağıraraq tapşırırdı ki, 26-lar haqqında ssenari yazım. Sən demə, Mərkəzi Komitədə məni sovet yazıçısı kimi qəbul etməmişlər. Ona görə də Mehdi Hüseyn ona tapşırılan ssenarini mənə tapşırıb ki, yersiz hücumlardan, təzyiqlərdən məni qorusun. Üç şərikli müəllifin iştirakı ilə film çəkildi. O vaxt respublikaya rəhbərlik edən Vəli Axundov bizi qəbul elədi, filmi bəyəndiyini dedi və Mərkəzi Komitənin adından tapşırırdı ki, Nəriman Nərimanov haqqında film çəkək. Film çəkildi və böyük mübahisələrə səbəb oldu. Məni Mərkəzi Komitəyə çağıraraq Hacı Zeynalabdin Tağıyev obrazına görə danladılar, dedilər

ki, kapitalisti ideallaşdırmısan. Onu da deyim ki, respublikanın rəhbəri Heydər Əliyev həmin iclasda iştirak etməmişdi. Mərkəzi Komitənin ideoloji işlər üzrə katibi iclasda mənə söz vermək istəmədi. Mən ayağa qalxıb dedim ki, bu iclas məndən ötürü çağırılıbsa, sözümlü deməliyəm. Bir cümlə işlətdim. Dedim ki, böyük əsər yazılıb, böyük zəhmət çəkilib, amma yalnız sosiologiya bizim həтта ən iri sənətkarlarımızı da məhv edir.

İclasın səhərişi günü Heydər Əliyev plenumun stenoqrafiyasına baxıb, birinci mənim çıxışımı oxuyub və deyib ki, o, haqlıdır! Göstəriş verib ki, film nə qədər gedir, o qədər kinoteatrlarda nümayiş olunsun. "Ulduzlar sönür" adlı bu film 40 gün bütün kinoteatrlarda göstərildi. Sonradan bu filmi yenidən montaj elədim, adını dəyişib "Doktor Nərimanov" qoydum.

Ulu öndər Heydər Əliyev ziyalılara, Azərbaycanın dəyərlərinə çox böyük qiymət verirdi. Günlərin birində məni Mərkəzi Komitəyə çağıraraq dedi ki, Nəsiminin yubileyi keçiriləcək, film çəkilməlidir, ssenarisini sənə tapşırıraq. O ərafədə Rəsul Rza Hələbdən qayıtmışdı, oradan Nəsiminin divanını və Nəsiminin edamına aid çoxlu materiallar gətirmişdi, mən də roman yazmağa başlamışdım. Heydər Əliyevə dedim ki, axı mən Nəsiminin haqqında az bilirəm. Dedi ki, sənə əlavə materiallar verəcəyik. Dedi ki, kimi də oldu, mənə çoxlu əlavə materiallar verdilər, bu da mənə kömək elədi. "Nəsimi"nin ssenarisini yazdım, film çəkildi.

Sonra povestlərim əsasında "Tütək səsi" və ssenarim əsasında "Nizami" filmləri də çəkildi.

– Bir müddət kinostudiyada baş redaktor vəzifəsində işləmişiniz...

– Azərbaycan jurnalında nəsr şöbəsinin müdiri idim. Mehdi Hüseyn məsləhət gördü ki, kinostudiyaya keçim. Adil İsgəndərovla bir gündə, bir büro iclasında təsdiq olundu. Onu da qeyd edim ki, kinostudiyada işlədiyim müddətdə bir çox filmlərin – "Yeddi oğul istəram", "Babək", "Dəli Kür", "Axırıncı aşırım" filmlərinin taleyində həlledici rol oynamışam.

– Kinodan ədəbiyyata qayıdaq. “Məşhər” romanından sonra “İdeal”, “Qəbiristan”, “Gürün”, “Cəhənnəm” əsərləri barədə qısaca belə deyirsiniz – bu əsərlərin məğzində bəşəriyyətin taleyi dayanır.

– Hər kəs bəşərin tarixindən yazır, bəşəriyyəti bir addım irəli aparmağa xidmət eləyirsə, o, yazıçıdır.

– İkinci Dünya müharibəsinin ağır-acılarını böyük ustalıqla ədəbiyyatımıza gətirdiniz. Bu gün Qarabağ dərdimiz var...

– “Qəbiristan” adlı romanım Qarabağ mövzusunda. “Azərbaycan” jurnalında bir qədər ixtisarla çap olunub.

– Niyə əsərinizin adını “Qəbiristan” qoymusunuz?

– Mən elmsiz adamların bətnində gəzdirdiyi qəbiri və qəbiristanlığı nəzərdə tutaraq əsərimi “Qəbiristan” adlandırmışam.

– Qədim sivilizasiyanı diriltməyə cəhd edərək gələcəyin yazıçısı olan Muğanna 2012-ci ildə dünyanın sonu fərziyyəsinə necə baxır?

– 2012-ci ildə Amerikada bütün xəstəliklərə qarşı bir dərman kəşf olunacaq və bu dərman bütün dünyaya yayılacaq. Mən özlüyümdə bunu əbədiyyət dərmanı adlandıram. Yeri nə qədər su basır bassın, nə qədər tufan qopur-qopsun, həyat davam edəcək.

– Dünya şirindir, niyə belə deyirlər?

– (Gülür.) Həyat şirindir, ona görə. Yeməklər də şirindir, həyat da şirindir, insanın bir-biri ilə ünsiyyəti, söhbəti də şirindir...

– Oxucularımız adından sizə cansağlığı, uzun ömür və əbədi həyat arzulayıq.

11.05.2010

“Qarlı aşırım”dan “Axırncı aşırım”a doğru

Həmkarları dövrün ədəbi əsərlərini yazanda o, yaddaşımıza çökmüş hissi, pası, unutkanlıq qalıqlarını bir kənara atıb əsl ədəbiyyat nümunələri yaratdı.

Yazıçı Fərman Kərimzadə 1937-ci il martın 3-də Ermənistanın Vədi rayonunun Böyük Vədi kəndində anadan olub. İndi nə Vədi var, nə Böyük Vədi, nə də Fərman Kərimzadə... Ancaq Vədinin və vedililərin bol-bol xatirələri, dərdləri, yaşantıları var. Bir də Fərman Kərimzadənin yazdıqları...

“Ə, nə hökumət, hansı hökumət? Mən belə hökumət tanıyıram!” Bu sözləri “Axırncı aşırım” filmində Kərbəlayi İsmayıl deyir. Ancaq bu sözləri sovet hökumətinin qılincinin tiyəsi də, qəbzəsi də kəsdiyi 1967-ci ildə yazıçı, 60-cı illər nəslinin görkəmli nümayəndəsi Fərman Kərimzadə deyirdi. Qırmızı ilğimin puç və əfsanə olduğunu yazıçı fəhmi ilə çoxlarından əvvəl o duymuşdu. “Qarlı aşırım” romanı ilə aldanmış insan selini dayandırıb bəylikdən kələliyə sürüklənən bir xalqa aşırımın o üzündəki həqiqəti göstərirdi...

İllər keçdi, ilğim dağıldı, ədəbiyyatımızda və kinomuzda “Qarlı aşırım” (“Axırncı aşırım”) qaldı...

İllər öncə isə Fərman Kərimzadəni böyük ədəbiyyata gətirən iki səhifəlik “41 nömrəli ayaqqabı” hekayəsi olmuşdu. “Son eksponat”, “Toy toğlusu”, “Mis qazan”, “Talada”, “Ümid”, “Xınalı” hekayələri, “Xallı maral”, “Toy dəvətnaməsi” povestləri böyük uğur qazansa da, Fərman Kərimzadə Azərbaycan ədəbiyyatında “Qanlı aşırım”, “Xudafərin körpüsü”, “Çaldıran döyüşü” kimi tarixi romanların, “Təbriz namusu”, “Qoca qartalın ölümü” əsərlərinin müəllifi kimi tanındı və sevildi.

Fərman Kərimzadə həyatı ədəbiyyata gətirdiyindən yaradıcılığında obrazlar qalereyası da olduqca real və zəngindir. Ziddiyyətli, koloritli obrazlar, min illərin o üzündəki tarixi məqamlar və yaşantılar, xalqın milli və mənəvi yüksəlişi, uğurlar və məğlubiyyətlər, şərlə xeyrin amansız mübarizəsi və bütün bunların fonunda yazıçı şəxsiyyəti. O, sənətkar kimi də, şəxsiyyət kimi də vaxtdan ucada dayanmağı bacardı. Çünki həmkarları dövrün ədəbi əsərlərini yazanda o, yaddaşımızın üstünə çökmüş hissi, pası unutqanlıq qalıqlarını bir kənara atıb əsl ədəbiyyat nümunələri yaratdı.

Fərman Kərimzadə maraqlı yazıçı olduğu kimi, həyatda da özünəməxsus insan idi. Sabir Rüstəmxanlı "Salam Fərman" məmuarında yazır: "Bütün ağılı, insanlığı, mənəvi gözəlliyi ilə Allah onu xoşbəxt yaratmışdı. Amma bu xoşbəxtliyin içində kənarından heç kəsin görmədiyini, duymadığı bir dərd vardı..."

Doğrudan da, Fərman Kərimzadənin ədəbi taleyi ilə şəxsi taleyi arasında qəribə bir oxşarlıq vardı. Əsrlər boyu xalqının başına gələn dərdlər, faciələr, bəlalər onun da taleyindən yan keçmədi. XX əsrdə ən faciəli tarixini yaşayan Vədi və vedillər dəfələrlə məkrli erməni siyasətinin qurbanı olub, deportasiyaya məruz qaldı. 1948-ci ildə başlanan deportasiyada onun da nəslə, el-obası sürgünlərə, səs-küysüz soyqırımlara düşərək oldu. Fərman Kərimzadə də bu taleyi yaşadı. Ancaq illər keçsə də, Vedini unuda bilmədi. Ağrı dağının ağrılarına ürəyində daşıdı. 1988-1989-cu illərdə Vedinin qara günləri yenidən başladı. Bu dəfə dərd batmanla gəldi. Bu dəfə Vedidə bir nəfər də azərbaycanlı qalmadı.

Fərman Kərimzadə Vətəninə sevir. Bu özgə bir sevgi idi. Bəlkə, ona görə də xalqının başına gələn fəlakətlərin kökünü keçmişdə axtarırdı.

O illərdə Fərman Kərimzadə Vedibasarın sözə qarışmış qələmlə döyüşən sərkərdəsi, başındakı tüstü-dumanı ilə elə bil Ağrı dağının özü idi. Vedinin adı çəkilən kimi gözündə yaş gillənir, dilindənsə ürəkləri titrədən bayatı qopurdu:

*Vedinin yanı dağlar,
Ürəyi, canı dağlar,
Burda bir el var idi,
Siz deyən, hanı dağlar?!*

Çox az adam bilir ki, bu bayatının müəllifi Fərman Kərimzadədir. O, yazıçı olmamışdan əvvəl rəssam idi. Şair Musa Yaqubun təbirincə desək, "Fərman rəssam təfəkkürü, şair zərifiyi ilə nəsrimizə bir şirinlik gətirdi".

Deyirlər, Fərman Kərimzadə bahar çağı çiçəkləyən şaftalı ağacını çox sevərdi. Bəlkə, ona görə ki çiçəkləyən şaftalı ağacı insanın çəhrayı arzularına bənzəyir. O, ömrü boyu ağıl-qaralı dünyadan çəhrayı rəngə doğru can atdı. Arzuları, əməlləri, istəkləri şaftalı ağacının çiçəkləri kimi işıq saçdı. Bir də onu deyirlər ki, Fərman Kərimzadə haqqını sağlığında almayan, layiqincə qiymətləndirilməyən sənətkar taleyi yaşadı. Əslində, yazıçı heç vaxt sənəti müqabilində təmənna güdmədi. Meyarlar dəyişsə də, o öz zirvəsində necə varsa, eləcə də əzəmətli qaldı.

Baharda dünyaya gələn sənətkar elə baharda da – 1989-cu il mayın 17-də dünyasını dəyişdi.

Bizə qalan isə əsərləri və Fərman Kərimzadənin "Qarlı aşırım" romanı əsasında rejissor Kamil Rüstəmbəyovun 1971-ci ildə elə yazıçının öz ssenarisi əsasında ekranlaşdırdığı "Axırıncı aşırım" filmi oldu. O film ki, Azərbaycan kinosunun şah əsrlərindən biridir.

O, ömrün aşırımlarını aşı bilməsə də, tarixin aşırımlarını aşacaq və ədəbiyyatımızda özünəməxsus, təkrarsız Fərman Kərimzadə kimi qalacaq.

02.03.2011

Şirin və duzlu qələm sahibi

Seyfəddin Dağlı – 90

Avqustun 27-si nasir, dramaturq, publisist, tərcüməçi kimi Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus yeri olan Seyfəddin Dağlının anadan olmasının 90 ili tamam olur.

Ömür yolundan qısa qeydlər

Seyfəddin Dağlı (Seyfəddin Əli-ağa oğlu Abbasov) 1921-ci il avqustun 27-də Xızıda dünyaya gəlib. Bir müddət "Kommunist" və "Ordu" qəzetlərində müxtəlif vəzifələrdə işləyib.

Dövlət Radio Komitəsində baş redaktor (1956-1959), sonra Bakı Telestudiyasının direktoru və sədr müavini vəzifələrində çalışıb. Uzun müddət "Kirpi" jurnalının baş redaktoru, "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında ssenari redkollegiyasının üzvü, "Yazıçı" nəşriyyatında redaktor işləyib. 1948-ci ildə "Dəniz kəşfiyyatçısı" adlı ilk kitabı nəşr edilib. "Adı sənin, dadı mənim", "Aydınlığa doğru", "Mənziliniz mübarək", "Taza gəlin", "Kölgələr pıçıldadır" pyesləri, "Bahar oğlu", "Məşəl", "Kəcil qapısı", "Sabiqlər" və sair kitabları geniş oxucu kütləsinin rəğbətini qazanıb. Pyesləri Akademik Milli Dram Teatrı, Musiqili Komediya Teatrı, Gənc Tamaşaçılar Teatrında dəfələrlə tamaşaya qoyulub. Yazıçı 1983-cü il yanvarın 18-də dünyasını dəyişib.

Cəmi 62 il yaşasa da, Seyfəddin Dağlı mənalı ömür yaşadı. Həm insan, həm yazıçı, həm həyat yoldaşı, həm ata, həm dost kimi. Bu gün də - ölümündən 29 il keçsə belə, yaddaşlarda, xatirələrdə sanki hələ həyatda yaşayırmış kimi yaşayır. Seyfəddin Dağlının ömür-gün yoldaşı Cəfər Cabbarlının qızı Gülarə xanım illərin o üzündə qalmış Seyfəddinli günlərini belə xatırlayır:

- Seyfəddinin bir az mənə qohumluğu çatır. Onun həyatı asan olmayıb. Dünyaya gələndən 13 gün sonra anası Qəmərxanım rəhmətə gedib. Seyfəddinin atası Əlağa Abbasov dövlət

qulluqçusu olub, müxtəlif rayonlara işləməyə göndərilib. Elə buna görə də uşaq ata babası Bəhlul kişinin ümidinə qalıb. Bir müddət sonra Seyfəddinin atası mənim əmim qızı ilə ailə qurub. Seyfəddin ailəsi ilə birgə Bakıya köçüb, orta məktəbi də elə bu şəhərdə oxuyub.

Bir müddətdən sonra Seyfəddinin babası da rəhmətə gedir. Seyfəddin taleyin bu zərbəsini də sakit qarşılayır.

Gülarə xanım deyir ki, Seyfəddin tez-tez atamın - Cəfər Cabbarlının yanına gəlirdi. Atam onu əzizləyər, könlünü alardı.

- Atamın gənc yaşında dünyasını dəyişməsi 13 yaşlı Seyfəddinə də böyük dərd oldu. Onu çox sevən, qayğı göstərən insanlardan birini də itirdi.

Seyfəddin orta məktəbi bitirib, əvvəlcə texnikumda təhsil alır. İlk iş yeri "Kommunist" qəzetinin redaksiyası olur.

Taleyin qisməti

- Seyfəddin bədii yaradıcılığa orta məktəbdə oxuduğu illərdən başlayıb. 1941-ci ildən 1956-cı ilədək hərbi xidmətdə olub. Həmin illərdə "Ordu" qəzetində ədəbi işçi, "Diviziya" qəzetində redaktor işləyib. Sovet ordusunun tərkibində İrana gəlib. Sonra Moskvada Hərbi Akademiyaya qəbul olunub. O vaxt artıq mən də tələbə idim, universitetdə oxuyurdum.

Günlərin birində tale onları yenidən qarşılaşdırır

- 1951-ci ildə nişanlandıq. Hər ikimiz tələbə idik. Ona görə də 1953-cü ildə, mən universiteti bitirəndən sonra toyumuz oldu. Sonra Moskvaya getdik. Seyfəddin dərslərini davam etdirdi. Akademiyanın əlaçı tələbələrindən olan Seyfəddinin güclü hafizəsi vardı. Bakıda Azərbaycan dilində təhsil alsada, rus dilini mükəmməl öyrənmişdi. Çoxları buna inana bilmirdi. Tələbə yoldaşlarına hansı material lazım olurdusa, ondan soruşurdular, Seyfəddin də hansı kitabın neçənci cildində, neçənci səhifəni oxumalı olduqlarını deyirdi.

Təhsilini başa vurub Bakıya qayıtdıqdan sonra Seyfəddin həm jurnalistlik, həm də yaradıcılıqla məşğul olur. İllər keçir. Seyfəddin Dağlı ilk övladına babası Bəhlulun, ikinci övladına

Cəfər Cabbarlının ədəbi qəhrəmanlarından birinin – Altayın, qızına isə anası Qəmərin adını qoyur.

Seyfəddin Dağlı 1956-1959-cu illərdə Dövlət Radio Komitəsində baş redaktor, sonralar isə "Bakı" telestudiyasının direktoru və sədr müavini vəzifələrində işləyir. Yaradıcı fəaliyyətinin böyük bir hissəsi "Kirpi" jurnalı ilə bağlı olur. Həmin dərgidə o, uzun illər baş redaktor vəzifəsində çalışır.

Gülərə xanım o günləri belə xatırlayır:

– Gərgin iş gününün sonunda Seyfəddin evə yorğun-argın dönərdi. İki-üç saat dincələr, gecə saat üçə-dördəcən, bəzən lap səhərə qədər yazı masasının arxasından qalxmazdı. Nə qədər çox işi olsa da, həmişə ailəsinin qayğısına qalardı. Heç vaxt istirahətə təkçə getməzdi. Hər yay bizi istirahətə aparardı. Riqada, Sankt-Peterburqda, Volqaboyu şəhərlərdə keçirdiyimiz o günlər ömrümüzün ən şirin günlərindəndir.

Satira onun ruhuna yaxın idi

Gülərə xanım Seyfəddin Dağlının yaradıcılığından da söz açır:

– Bir çoxları kimi o da yaradıcılığa şeirlə başlamışdı. Sonralar bunu ardıcıl şəkildə davam etdirmədi. Amma şeir yazmaqdan əl də çəkmədi. Onun satirik şeirlərindən bəzilərinə musiqi də yazıldı. Bunların içərisində bəstəkar Cəhangir Cəhangirovun bəstələdiyi, müğənni Mirzə Babayevin oxuduğu "Çayçı" mahnısı çox məşhurdur.

Yazdığı əsərlərin əksəriyyətinin ilk oxucusu idim. Onun qələmindən çıxan bütün yazılar mənə maraqlı görünürdü. Arabir deyirdim ki, belə yazsaydın, daha yaxşı olardı. Məni diqqətlə dinləyirdi. Amma sonda yenə öz fikrində qalırdı. Həyatda da belə idi. Seyfəddini fikrindən daşındırmaq çətin məsələ idi.

Seyfəddin Cənubi Azərbaycan həyatından bəhs edən "Kəcil qapısı", Cəfər Cabbarlıya həsr etdiyi "Bahar oğlu" əsərləri oxucular tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanırsa da, daha çox satirik əsərlər yazardı. Bu janr onun ruhuna yaxın idi. Məqalələrində, satirik hekayələrində, novellalarında gördüyü nöqsanları tənqid edirdi. Deyib-gülməyi, maraqlı söhbətlər etməyi çox xoşlayırdı. Amma kənardan baxanlara elə gəlirdi ki, bu adam hələm-

hələm gülməz. Görkəmi çox ciddi, zəhmli idi. Elə xarakterində də ciddilik vardı. Ancaq danışmağa başlayanda özünü gülməkdən saxlaya bilmirdin. İştirak etdiyimiz toy məclislərində, şənliklərdə hamı onun çıxışını səbirsizliklə gözləyərdi.

Seyfəddinin ədəbi qəhrəmanlarının hər biri həyatdan götürülüb. "Sabiqlər" əsərinin qəhrəmanları kimlərdir? Vəzifələrindən uzaqlaşdırılmış nazirlər. Məgər biz belələrini az görmüşük? Onun tənqid obyektləri "Kirpi" jurnalında dərc etdirdiyi yazılarda konkretləşirdi. Əlbəttə, bunlar Seyfəddinə bəzən başağrısı da gətirirdi. Amma onu tutduğu yoldan çəkəndirmək mümkün deyildi.

– Mərd adam idi. Elə buna görə də ona hörmət eləyir, xətrini istəyirdilər.

Həmişə bizə deyirdi: "Gecə saat üçdə də qapımı döysələr, gedib ürəyi rahat açacağam. Ona görə ki heç kimin yanında nə dilim qısadır, nə də gözüm kölgəlidir. Mən yalnız öz zəhmətimin haqqını yemişəm. Uşaqlarına nəsihət edirdi ki, hər şeyə özləri nail olsunlar, iş-gücdən, zəhmətdən qorxmasınlar. Çox məsuliyyətli adam idi. Bir işi öhdəsinə götürübsə, onu mütləq görməli idi. Heç vaxt boş yerə kimsəyə söz verməzdi. Vəd verdisə, hökmən yerinə yetirməli idi. Yorulmaq nə olduğunu bilməzdi. Ona üz tutanları naümid qaytarmazdı. Əlindən gələnin qədər hamıya yaxşılıq edirdi.

Gülərə xanım Seyfəddin Dağlının son günlərindən də danışdı:

– Onun ölümü mənim üçün qəflətən oldu. Seyfəddinin bir gün dünyasını dəyişəcəyini ağılıma belə gətirmirdim. Elə bilirdim ki, o heç vaxt ölməyəcək. Biz bir-birimizi çox istəyirdik. Bilmirəm, bəlkə, elə buna görə mən onun xarakterində, davranışında heç bir nöqsan görmürdüm. Yoldaşım olduğuna görə demirəm, uşaqlarımın atası olduğuna görə demirəm, Seyfəddin yaxşı adam idi. Yaxşıya yaxşı deyirlər. Seyfəddin həmişə çalışırdı ki, xalqa yaxın olsun.

Darıxıram onun üçün

– Seyfəddin Dağlı 1950-ci ildən yazmağa başladığı və hissə-hissə yazdığı "Şirin duz" əsərinin çap edilməsini çox arzulasa

da, bu əsərin nəşrini görmək ona qismət olmur. Atasının ölümündən üç-dörd ay sonra Qəmər "Şirin duz"u köçürür və çap etdirir.

Seyfəddin Dağlının qızı, C.Cabbarlının ev-muzeyinin baş elmi işçisi Qəmər Seyfəddinqızı atası ilə bağlı xatirələrini bizimlə bölüşdü:

– Nə qədər yaxşı sözlər, yaxşı hislər varsa, atama aid edirəm. Atam çox dürüst, çox zəhmətkeş, namuslu, öz xalqını istəyən bir insan idi. Kömək lazımdırsa, tanımadığı adama belə kömək edərdi. Fikirləşirəm, bir dənə mənfi xüsusiyyətini tapa bilmirəm. Zəhmi vardı, amma çox zarafatçı adam idi.

Qəmər xanım bildirdi ki, Seyfəddin Dağlının 90 illik yubileyini sentyabr ayında Cəfər Cabbarlının ev-muzeyi ilə C.Cabbarlı adına Mədəniyyət, Elm və Təhsilin İnkişafına Yardım İctimai Birliyi birgə keçirməyi planlaşdırırlar.

Söhbət zamanı Qəmər xanım bir arzusunu da dilə gətirdi: "Atamın əsərləri o zamanlar kiril əlifbası ilə çap olunub. Ona görə də gənc nəslin Seyfəddin Dağlı yaradıcılığı barədə məlumatı azdır. İstərdim ki, atamın əsərləri latın qrafikası ilə çap olunsun. Çünki bu əsərlər, çox dəyərli əsərlərdir".

Görüşümüzün sonunda Gülarə xanım "Seyfəddinlə bağlı hər bir xatirə mənim üçün əzizdir. Darıxıram onun üçün" – dedi. Gülarə xanım aşib-daşan xatirələrini bir söhbətə sığışdırma bilməsə də, biz böyük insanı şirin, kövrək xatirələrlə yad etdik. Yad edilmək isə hər insana nəsib olmur...

26.08.2011

Yeri səhv düşməyən şair

Onun şeirləri özü kimi sadə, səmimi və təbii idi. Odur ki onun barəsində keçmiş zamanda danışmaq çətindir. Amma onu hər zaman – ilin dörd fəslində də xatırlamaq xoşdur... Söhbət poeziyamızın Qabilindən gedir. Avqustun 12-i Xalq şairi Qabilin doğum günü idi...

..."Yayın təndir kimi istisində bir körpə də İçərişəhərin təzə sakininə çevrildi. Kim bilərdi ki, təqvimin bu adı günü vaxt ötəcək tarixə dönəcək, Qabil adlı sənətkar yetişəcək". Yazıçı-publisist Əmir Mustafayev Qabil haqqında belə yazacaqdı: "Bəlkə də, tariximizin qədim bir parçasında dünyaya gəldiyinə görədir ki, sonralar Qabilin yaradıcılığını rəngli poeziya adlandırıb göy qurşağına bənzədəcəkdilər. Əslində, Qabilin poeziyası özünə bənzəyən poeziyadır. Sadə, işıqlı, qanadlı..."

Ötən əsrin tən yarısında – 1950-ci ildə "Səhər açılır" adlı ilk şeirlər kitabı ilə Qabil yaradıcılığında səhər açıldı. Və nə yaxşı ki bu səhər özü ilə poeziyamıza yeni nəfəs, yeni ruh gətirdi. Bu mənada 1958-ci ildə şairin "Mehparə" adlı poeması mühitdə və ictimaiyyət arasında böyük hadisə kimi dəyərləndirildi. Qabil 30-dan çox kitabın müəllifi kimi tanındı və sevildi.

Hələ 33 il əvvəl qələm yoldaşı, yazıçı Elçin Qabil yaradıcılığı barədə yazırdı: "Qabilin poeziyası iddiasız poeziyadır. Burada iddia ilə imkan arasında təzad yoxdur, ona görə də ürəklərə yol tapa bilir, hisləri oxumağı bacarır, düşüncələrə həmsöhbət olur. Qabil poeziyası həm də müasir poeziyadır, zəngin Azərbaycan poeziyası ənənəsinə sadıq, novator poeziyadır. Qabil poeziyası vətəndaş - şair poeziyasıdır".

*Vətən sözü müqəddəs,
Əs bu söz üstündə, əs!*

Qabilin şeirlərinin öz musiqisi var. Bu musiqini duymaq üçün Qabilin sənətini duymaq lazımdır. Çünki Qabilin şeirlərindəki lirika həyatdan gəlmə, sağlam lirikadır.

*Harda ümman görürəm
Sən yadıma düşürsən,
Mənim mavi Xəzərim!
Harda liman görürəm
Sən yadıma düşürsən,
Mənim doğma şəhərim!*

Aristotel deyirdi ki, poeziya əslində tarixdən daha ciddi və daha fəlsəfidir. Bu mənada şairin on il müddətinə qələmə aldığı on üç min misralıq "Nəsimi" poemasını Qabil yaradıcılığının zirvəsi adlandırırlar. Qabil "Nəsimi" poeması ilə sözün və şairin ölməzliyini bir daha sübut etdi.

Nəğməkar şairimiz Cabir Novruz Qabil yaradıcılığı barədə yazırdı: "Bir kimsə, hətta rəqibləri də dilinə gətirə bilməz ki, "Səhv düşəndə yerimiz", eləcə də digər neçə-neçə gözəl şeirlərin, poemaların, nəhayət, "Nəsimi" kimi bir əsərin müəllifi Qabilin poeziyamızda yeri səhv düşüb. Əksinə, hamımız yaxşı bilirik ki, görkəmli sənətkarımız Qabilin ədəbiyyatımızda özünün çox görümlü, dənılmaz yeri var. Artıq o bu yerin daimi sakinidir..."

*Müsibət oluruq biz,
Səhv düşəndə yerimiz.*

Əgər Qabil təkcə "Səhv düşəndə yerimiz" şeirini yazmış olsaydı belə, o poeziyamızda yaşayacaqdı.

Qabil yazdıqları ilə, poeziyamıza gətirdiyi səmimi duyğuları, fikirləri ilə zamansız şairdir.

*Milyon sıfır
Bir rəqəmin solunda
Hədədi...
Birçə sıfır
Bir rəqəmin sağında
Qədədir!*

Və bir də Qabil doğum günündə yox, hər zaman xatırlana-
caq şairdir... Çünki o hər zaman xalqının yanında olub. 20 Yanvar
müsibətində hər misrası qan ağlayan "Mərsiyyə" şeiri ilə dərddi
xalqına ağı dedi, talan olmuş yurdunu düşmənlərdən azad et-
mək üçün Azərbaycan əsgərinə ünvanladığı "Ümid sənədir an-
caq..." şeiri vətənpərvərlik ruhunda yazılmış ən gözəl şeir nü-
munələrindən biri oldu:

*Uzanır danışıqlar,
İmzalanır sənədlər.
Xəritədə aləmə
Göstərilir sənədlər...
Səsimizə səs verir
Dünya başbilənləri,
Ümid sənədir ancaq
Azərbaycan əsgəri!*

Qabil yazdıqları, yaratdıqları ilə ölümsüz şairdir. 12 avqust isə
onun dünyaya gəldiyi gün idi...

13.08.2010

Əliağa Kürçaylı adlı bir şair vardı...

Ömrünün sonunacan Əliağa Kürçaylı işıq içində, poeziya işığının içində üzdü. Çağdaş Azərbaycan poeziyasında nə o bir kimsəyə bənzədi, nə bir kimsə ona bənzədi. "Qu quşunun nəğməsi" şeirində dediyi kimi:

*Qu quşu nəğməni bir ağız deyir,
Ömründə bir ağız...
Amma nəğmə ha.*

"Ən xoşbəxt dəqiqələrimdə, ən sıxıntılı anlarımda da nədənsə birinci növbədə Kürü xatırlayıram" – 1928-ci ildə Salyan rayonunun Kürqaraqaşlı kəndində dünyaya gələn Əliağa Kürçaylı sonralar belə yazırdı. Deyirlər, "müharibə uşaqları" vaxtından əvvəl böyüyür. Onun da uşaqlığı müharibə illərinə düşmüşdü. Əliağa əsl həyatla qarşılaşdığı gün ilk şeirini yazdı, ilk şeirindən özünə "Kürçaylı" təxəllüsü götürdü. Və elə ilk şeirindənə diqqəti cəlb etdi. O dövrdə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının sədri Səməd Vurğun Salyana belə bir məktub göndərdi: "Gənc şair Əliağa Kürçaylıni bir həftəlik çörək kartoçkası ilə təmin edib, 1947-ci il iyun ayının 16-da Yazıçılar İttifaqında keçiriləcək gənc yazıçıların birinci respublika müşavirəsinə göndərməyinizi xahiş edirik".

Rayon partiya komitəsinin katibinə göndərilən bu məktub Əliağa Kürçaylınin həyat və sənət yolunu qəti müəyyənləşdirdi. O, arzularının dalınca böyük şəhərə üz tutdu. Sonralar xatirələrində Əliağa Kürçaylı yazırdı: "Səməd Vurğun gənc yazıçılara söz verir. Ayağım dolaşa-dolaşa xitabət kürsüsünə tərəf gedirəm. Öz adını Səməd Vurğunun dilindən eşitmək adi bir kəndli balasına necə təsir edə bilər? Sifətim alışıb yanır, ürəyimin qanı gicgahlarıma vurur. Xitabət kürsüsündəyəm. İndi Səməd Vurğuna daha yaxınam. Çəkinə-çəkinə Səməd Vurğuna baxıram. Danışım ya şeir oxuyum?"

– Şeir oxu, natiqimiz onsuz da az deyil. "İlk bahar çiçəyi" adlı şeirimi oxuyuram:

*Yadımdadır, güllələr şığıyıb keçən zaman
Səni qanlı otların üzərindən dərdiyim.
O incə tellərini marmilər deşən zaman
Xatirə dəftərimin arasına sərdiyim...*

Səməd Vurğun – "Bu cavanın böyük gələcəyi var. Mən onun əsərlərini oxuyanda öz gənclik illərimi xatırlayıram" – deyir.

Səməd Vurğunun xeyir-duası və yaxından köməyi ilə Əliağa Kürçaylı Bakıya köçür, burada fəhlə-gənclər məktəbini başa vurur. 1954-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetini, 1957-ci ildə Moskva Ali Ədəbiyyat Kursunu bitirir.

50-ci illərdə Əliağa Kürçaylı şair kimi tanınıb sevilir. "Arifin bağçası", "Salam, gələcək illər", "Gözəllik" adlı şeir kitabları çap olunur. O təkə istedadlı şair deyil, həm də dramaturq, publisist, tənqidçi kimi tanınır. "...Yesenin poeziyada etiraf nöqtəsidir" – deyən Əliağa Kürçaylı bədii tərcümə sahəsində uğurlu işləri ilə diqqəti cəlb edir. Sergey Yeseninini əsərlərini, Dantenin "İlahi" komediyasını ilhamla dilimizə çevirir.

"Günlərin bir günü hökmən ən yaxşı şeirimi yazacağam" – Əliağa Kürçaylı bu sözləri deyəndə 40 yaşı vardı. O, kifayət qədər tanınır və sevilirdi.

Tabiat, məhəbbət lirikası, incə, səmimi hislər Kürçaylı yaradıcılığı üçün səciyyəvi idi. Onun şeirlərini lirik miniatürlər də adlandırırlar.

*Canım qurban elimə,
Çəmənimə, çölümə;
Elsiz, günsüz bir ömür
Başsız küləkdi – dedim.*

*Çox yanırısan dedilər,
Odlanırsan dedilər;
Vətən üçün alışan
Mən yox, ürəkdi – dedim.*

Kürçaylının şeirləri öz lirik tempinə, axarına və ritmik melodik xüsusiyyətlərinə görə nəغمə janrına yaxındır. Ona görə də şeirləri mahnılara çevrilib qanadlanır. Üstündən 20-30 il keçməsinə baxmayaraq, "Yadıma sən düşürsən", "Belə ola həmişə", "Heç xəbərin yoxdu sənin", "Səslə məni" mahnıları bu gün də eyni sevgi, məhəbbətlə qarşılanır.

Dramaturq kimi Əliağa Kürçaylının yaradıcılığı, əsasən, musiqili komediya teatrının repertuarı ilə bağlıdır. "İstədiyimi şeirlə ifadə edə bilməyəndə komediya, yaxud pyes yazıram", – deyən Əliağa Kürçaylının "Ləpələr", "Nənəmin şahlıq quşu", "Boşanaq, evlənərik" və başqa pyesləri indi də teatrlarımızın səhnəsində uğurla tamaşaya qoyulur.

"Mənim ən yaxşı şeirim budur. Onun gözləri məni həyat yollarında azmağa qoymaz" – Əliağa Kürçaylı sevimli qızı Ülkər barədə belə deyirdi. Bilmirdi ki, dünyaya əlvida dediyi gün Ülkər atasını tək qoymayıb onunla uzun bir yola, əbədiyyət yoluna çıxacaq və dünyanın ən kədərli dastanlarından biri yaranacaq...

*Bu nədir, saraldı, soldu şəfəqlər,
Dünyaya göz yumdu ata da, qız da.
Bu nədir, Ülkərsiz qaldı üfüqlər
Qaldı Kürçaylısız Kür çayımız da.*

Bu misralar o dəhşətli gün – 1980-ci il fevralın 13-də Əliağa Kürçaylının və qızı Ülkərin qoşa məzarı başında Nəbi Xəzrinin qəlbindən süzölmüşdü.

Əliağa Kürçaylının ölüm xəbəri poeziyanı sevən, Kürçaylı sənətinə bələd olan hər kəsi sarsıtmışdı. 52 yaşında dünyasını dəyişən Kürçaylının ölüm xəbərini eşidən Xəlil Rza Ulutürk belə demişdi: "Müasir şeirimizin ən uca və barlı-bəhərli budaqlarından biri sındı".

Əliağa Kürçaylı müxtəlif illərdə dövrü mətbuatda və nəşriyyat sahəsində işləmiş, "Yazıçı" nəşriyyatında baş redaktor vəzifəsinə qədər yüksəlmişdi.

70-ci illərdə Kürçaylı yaradıcılığı kamillik mərhələsinə çatır. "Yollarda axtar məni", "Həyatın dolayları", "Dünya ağışumdadır", "Bütövlük" kitabları işıq üzü görür. Nəşr olunan kitabların-

da "Durnalar cənuba uçar", "Məhəbbət", "Sən kimsən", "Sınaq", "Payız günləri" – ümumilikdə 25 poeması çap olunur.

Əliağa tənədən dirnağacan şair idi və şair ömrü də yaşadı. O, sənətdə, poeziyada şəxsiyyət idi. Onun şəxsiyyəti ilə sənəti arasında heç bir ziddiyyət, təzad yox idi.

Yəqin ki, az adam bilir ki, Nəsiminin anadan olmasının 600 illik yubileyi ərəfəsində Xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev dahi şairin portretini yaradarkən Əliağa Kürçaylının üz cizgilərindən yararlanıb. Əliağa Kürçaylı isə "Nəsimi" adlı şeirini böyük sənətkara ithaf edib.

"Seçilmiş əsərlər"inə müqəddimədə Əliağa Kürçaylı yazırdı: "Yaşasın poeziya!" Əsl şair kimi Əliağa Kürçaylı bilirdi ki, əsl poeziya ölmür. Əsl poeziya ölmürsə, demək, o da yaşayacaq.

*Harda olsan gələm,
Təki sən səslə məni,
Darda olsan gələm,
Təki sən səslə məni.*

Dünyada bir Kür çayı vardı. İndi də var. Dünyada Əliağa Kürçaylı adlı bir şair vardı. Ölümündən illər keçməsinə baxmayaraq, indi də var... Baxın, diqqətlə baxın, göydəki Aya, yerdəki Kür çayına, poeziyamızın budaqlarına və yarpaqlarına, birca "Səslə məni" şeirini söyləyin. O, gələcək, mütləq gələcək...

25.11.2011

**"Mənə yarımçıq azadlıq verincə,
bütöv ölüm ver, ilahi"**

22 iyun poeziyamızın həmişə-yaşıl Eldar şamı Eldar Baxışın doğum günüdür.

Eldar Baxış bütün varlığı ilə ax-tardığı bütöv azadlığı son mənzilində tapdı. "İstədim ki, mənim qəb-rim mənim şeirim olsun" – dedi Eldar Baxış. Bir də vəsiyyət etdi ki, baş daşıma "Azadlıq" sözünü ya-zarsınız. Belə də oldu...

*Fil dartıb dağıdır, aslan dağıdır,
Qarışqa üzülə-üzülə gedir.
Aslanın bir günə getdiyi yolu
Qara qarışqalar yüz ilə gedir.*

Başqalarının yüz ilə getdiyi yolu Eldar Baxış 49 ilə başa vurdu. Təpədən dırnağacan şair olan Eldar Baxışın özündən sonra bitib-tükənməyən söz ömrü başladı.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə isə "XXI əsr Eldar Baxış əsri olacaq", – deyirdi.

Eldar Baxış keçən əsrdə doğulub – 1947-ci il iyun ayının 22-də Qubadlı rayonunun Diləli Mürskanlı kəndində. On yaşında atasını itirsə də, yetimliyən dadını dada-dada, yığıla-yığıla, duradura Eldar bu dünyanı sevdi. Orta məktəbi, daha sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU) tarix fakültəsini bitirdi. Böyük ürəyini əvvəl balacalara açdı. Azərbaycan radiosunda "Sandıqça", "Yaşıl yarpaq", "Tumurcuq" uşaq verilişlərini Eldar Baxış yaratdı. "İydə çiçəyi", "Allı qız, ballı qız, xallı qız", "Qara ilə Qaracanın nağılı" kitabları çap olundu. Böyükləri də yaddan çıxarmadı Eldar Baxış:

*...Yazıq insan, yetim insan
balka, duyur elə,
duyur ki, bu dünyaya
gəldiyi gündən
duyur ki, bu dünya
gidi dünyadır –
yaşamağı ölməyindən,
ölməyi yaşamağından gözəl.*

Eldar Baxış şairlər içində şairlik yükünü ləyaqətlə daşıyan şairlərdən idi.

*Anam deyir ki.
Allah hamının Allahıdır, –
Yaxşının, pisin,
Əyrinin, düzün,
Nəmərdin, mərdin...
...Allah hamının Allahıdır,
Ancaq mən
Hamının şairi ola bilmərəm, ana!*

"Mənə görə sözü qırıq olunca, gözü qırıq olmaq yaxşıdır", – deyən Eldar Baxış hamının şairi ola bilməsə də, AZADLIQ şairi oldu.

Milli mənliliyimizin beşiyi başında məğrur dayanan ziyalılarımızdan olan Eldar Baxış 70 il qolumuzu bağlayan əsarət zəncirlərinə baxıb:

*Bu yurdun qızılı, gümüşü də var,
Altına sərməyə palazı yoxdur,
– deyirdi. Sadəcə, demirdi, həm də üsyan edirdi. Kələ insan
ömründənsə, özünə qara balıq ömrü arzulayırdı:*

*Sən məni bir qara adam kimi yox,
Qara balıq kimi öldür dünyada.*

Eldar Baxış qəlbini, düşüncələrini, arzularını şeirlərinə köçürdü:

*Bu dünyanın sevincini götürün,
Dərdinə dəyməyin, dərdi mənimdir.*

Eldar Baxışın bir-birinin ardınca "Ağ saçların işığı", "Deyə bilmədiyim sözlər" kitabları işıq üzə gördü. "Ölüsü ilə ərəbcə, dirisi ilə rusca" lətifə kitabı isə Eldar Baxışın gülüş içində həqiqətləri idi.

Nə yazıq ki həqiqətlərin hamısı deyildi. Külək kimi, su kimi azad olan Eldar Baxışın da "Deyə bilmədiyim sözlər"i vardı.

*...Siz ey ürəyimin başında
dolaşan sözlər,
ürəyimin qanına bulaşan sözlər,
ağı deyib, ağlaşan sözlər,
bədi ağladınız,
bədi sızladınız,
sizin gözünüzün yaşı
mənim gözümün yaşıdır,
sizin başınızın daşı
mənim başımın daşıdır.*

Eldar Baxış poeziyamızın həmişəyaşıl Eldar şamıdır. Həyatı boyu heç kimdən, heç nədən zərəcə də olsa, qorxub-çəkinmədən yazdı. Duyduqlarını yazdı, düşündüklərini yazdı, istədiklərini yazdı.

*Azadlıq dediyin ayrı şeydi –
Göyün quşuna toxunsa,
Göyün quşu sevinər,
Yerin daşına toxunsa,
Yerin daşı sevinər,
Gözün yaşına toxunsa,
Gözün yaşı sevinər...*

22.06.2011

Bircə qarış yol varıymış, Adəmdən Akif Səmədə...

Şairlik Akif Səməd üçün təmənnasız, umacaqsız borc hissi idi. Onu xalq eləmiş Tanrı, ayağı altında dayanmış üzüyola Yer, başı üstündə çətir tutmuş Göy qarşında. Bu baxımdan Akif Səməd çağdaş poeziyamızın ən iddiasız şairlərindən biri idi.

Dünya o vaxt gözündən düşdü ki, pasportuna yazdılar ki, Akif Səməd 1959-cu il iyulun 22-də Qazax rayonunun Astanbəyli kəndində anadan olub. Akif Səmədin və onu tanıyanların bildiyi həqiqət isə budur ki, Akif Səməd lap qədimdən qalmadı, min illərin o üzündən gəlir. Heç burada da qalası deyil, yol adamıdır, günlərin birində:

*Ömrün sazı yaxşı,
Ölümün nazı yaxşı,
Hər şeyin azı yaxşı,
Ömür yaman uzundu.*

– gileyini edib səssiz-səmirsiz çıxıb gedəcək. O vaxta qədər özünü sözlə ovudacaq, tale şairi olacaq, zəif, xəstə ürəyi ilə qələmdaşlarına, insanlara ürək-dirək verə-verə yaşayacaq. Dünyanın faniliyini bilə-bilə onu sevəcək. Yunis Əmrə, Nəsimi yolunu seçib sülilikdən su içəcək.

*Yarəb, adamam adıma –
Sanıma yazığın gəlsin.
Bu dünya xandır, mən qulu,
Quluna yazığın gəlsin.*

Akif Səmədin canında, cismində ən qədim türk ruhu yaşayır, ən qədim türkün xarakteri, taleyi qərar tuturdu. Ağirtaxtali,

sanballı, əsl türk kişisi olan Akif Səməd təpədən dırnağacan türkçü idi. Deyirdi, türk dünyaya azad gəlib, azadlığın bir adı da türkdür. Azad olan türk heç vaxt qul ola bilməz. Qolunda zəncir olan qul deyil, qolundakı zənciri öpən quldur.

*Gecələr sabaha kimi
Səhərin davası gedir.
Gülnən arı arasında
Zahərin davası gedir.*

Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı Akif Səməd barəsində yazırdı: "Azərbaycanın əsl, canlı poetik fikrinin daşıyıcılarından olan, öz sözü ilə vaxtın, yüzilliklərin sərhədini qırıb atan, ruhumuzun ölməzliyini göstərən böyük el şairimizdir Akif Səməd".

*Bir nar ağacı var,
Bir də dar ağacı.
Namərdə nar düşər,
Mərdə dar ağacı.*

Ölümlə qol-boyun yol gedən Akif Səməd heç vaxt adi insan ömrü yaşamadı. Şeirləri, həyatı kimi sevgisi, qisməti də İlahidən gəldi. "Sevgi ömürdür, ölümdür, məcnunluqdur, aqillikdir, kamillikdir", – Akif Səməd belə deyirdi.

Akif Səməd xəstə, zəif ürəyi ilə ölümün üstünə gedirdi. O, ölümdən yox, ölümsüzlükdən qorxurdu.

*Ölüm nədi? – adi divar,
Həllac Mənsur var, Hadi var,
Fağır ölümün adı var,
Qardaş, ölüm nəməndir?*

Akif Səməd yalnız özünü, balalarını, dostlarını düşünmürdü. Akif qarabağlı qaçqının, paltosuz-pencəksiz tələbənin, gecə növbəsindən çıxan əli mazutlu fəhlənin, yeməxana qapısından qovulan kimsəsiz itin, xırmanda dən axtaran sərçənin qayğısına qalır, bütün bunları ürəyinə salırdı. Sonra da Akif Səməd deyirdilər ki, ürəyini qoru.

40 yaşına kimi ölüm iki dəfə ürəyini çalmışdı. 40 yaşında Akif Səməd min il yol gələn pirani qocaya oxşayırdı. "Dörd ki-

tab, bir Tanrı haqqı"ndan özgə haqqı tanımayan Akif Səmədin şeirləri özünə, özü şeirlərinə oxşayırdı.

*Kim qovladı Tanrı haqqı
Ana haqqı, Tanrı haqqı
Dörd kitab, bir Tanrı haqqı
Çox duruyam, çox arıyam.*

Akif Səməd kamil insan idi. Onun şəxsiyyəti, dupduru şeirləri bədii və publisistik yaradıcılığı bir yərə cəmlənəndə, əsl harmoniya yaranırdı. "Qiblə yerləri", "Uzaqdan gəlirəm", "Adəmdən", "Ömrü özünə yaşasan", "Özümə yol" kitabları Akif Səmədin ürəyinin qanı ilə yazılmışdı.

Bütün məziyyətləri ilə Akif Səməd orijinal adam idi. Onun üçün dünyada sözdən qiymətli heç nə olmadığından, dediyi sözün çəkisi də həmişə ağır gəlirdi.

Ölümü də ani oldu Akif Səmədin. 2004-cü ilin 6 iyulu. Bir anda ölüm gəldi, qanadlarına alıb apardı qanadlı Adəm övladını. Heç əzizləri, dostları ilə vidalaşmağa da vaxt tapmadı. Ölüm-dən sonra Akif Səmədin, özü demişkən, yeni ömrü başladı.

*Yadımdamı qardım?
Səhraya yağdım,
Əvvəl də mən vardım,
Sonra da mən varam.*

10.08.2011

Ayrılığın sonu yoxmuş...

Avqustun 28-də xalqını çox sevan və xalqın çox sevdiyi yazıçı Əlibala Hacızadənin 75 yaşı onsuq qeyd olunacaq.

Əlibala Hacızadə əlinə qələm alan gündən xalqın yazıçısı oldu. "Ona görə sənət aləmində təmənəsiz xidmətim çox böyük mükafata layiq görüldü, o da xalqımın, oxucularımın mənə məhəbbətidir", - deyirdi.

"İtkin gəlin", "Əfsanəsiz illər", "Ayrılığın sonu yoxmuş..." trilogiyası, "Təyyarə kölgəsi", "Vəfalım mənim", "Dünyanı tanı", "Möcüzə", "Yandırılan adam", "Ölüm yoxdur" romanları və incə ruhlu şeirləri Əlibala Hacızadəni tanıtdırdı, məşhurlaşdırdı, sevdi. Çünki Əlibala Hacızadə yazıçı idi. Yazıçı hissiyatı heç vaxt onu aldatmadı. Ölümündə belə. Son müsahibəsində "artıq mənə ayrılan yaşamaq limitinin qurtardığını hiss eləyirəm..." və bir də "son kitabımın adı "Son hekayələr" olacaq", - demişdi. Bilmirəm, bu kitab çap olunub, yoxsa çap olunacaq, ancaq Əlibala Hacızadənin həyat hekayəti sakitcə sona çatdı...

Əlibala Hacızadə anadan yazıçı doğulmuşdu, milyonları görə bilmədiyini görür, duya bilmədiyini duyur, yazı bilmədiyini yazırdı.

"Allah mənə yaradıb, mən isə kitablarımdakı qəhrəmanları yaratmışam. Onlara tale, ömür, mükafat, cəza vermişəm. Bu obrazların, bu adamların atası da, anası da mənəm. Bunların dərdi dərdim, xoşbəxtliyi xoşbəxtliyim, sevgisi sevgim, ayrılığı mənim ayrılığımıdır. Öz ömrümdə onların taleyini yaşamışam" - deyirdi.

Bir dəfə ondan "Hansı hislər sizi yazıçılığa yönəltdi, yoxsa bu elə alın yazısının özü idi?" - deyə soruşdum. Cavabı belə

oldu: "Görünür, bu, alın yazısıdır, Allah vergisidir. Şöhrətpərəst adam deyiləm, gənclik illərimdə qarşıma məqsəd qoymamışdım, məşhur adam olum. Mən, sadəcə, ürəyimin istədiklərini, ürəyimin dediklərini kağıza köçürürəm. Özümü fəhlə hesab edirəm. Ona görə sənət aləmində təmənəsiz xidmətim çox böyük mükafata layiq görüldü, o da xalqımın, oxucularımın mənə məhəbbətidir. O məhəbbəti hər eldə, hər obada görmüşəm. Azərbaycanın hansı bir guşəsinə, hansı bir kəndinə getsən, orada ya Əfsanə, ya bir Elməddin taparsan. Qəhrəmanlarım Azərbaycanın hər yerinə səpələnib".

Əlibala Hacızadə 1961-ci ildə çap olunan "Heykəl gülür" adlı ilk kitabını qorxa-qorxa sənət aləminə təqdim etsə də, kitabının ayağı uğurlu oldu. "Unutmaq olmur", "Məhəbbət olmayan evdə" povestləri onu maraqlı yazıçı kimi məşhurlaşdırdı, 16 ilə yazdığı trilogiyası isə Əlibala Hacızadəyə böyük şöhrət qazandırdı. "16 il mən fikrən, xəyalən onlarla danışmışam, onlarla dərtdləşmişəm. Onlara elə öyrəşmişdim ki... Bilirdim ki, nöqtəni qoyan kimi bu qəhrəmanlarla xudahafizləşəcəyəm..."

"İtkin gəlin", "Əfsanəsiz illər", "Ayrılığın sonu yoxmuş..." kitabları o dövrdə ən yüksək tirajla çap olunaraq rekord həddə çatdı. Əsərləri təkrar-təkrar, hər dəfə 100, 200, 300 min tirajla çap olundu, ən çox sevilən və ən çox satılan əsərlər kimi yada qaldı.

Əlibala Hacızadənin ədəbiyyatımıza gətirdiyi Əfsanə obrazı isə o illərin ən yaddaqalan obrazlarından biri kimi şöhrət tapdı. Görəsən, Əfsanə həyatdan götürülmüş obrazdır, yoxsa yazıçı təxəyyülünün məhsuludur? Bu sual uzun illər oxucuları maraqlandıran suallardan biri oldu. Əlibala Hacızadə bu suala belə cavab verərdi: "1966-cı ildə Əfqanıstana getdim. Onda Yazıçılar İttifaqının üzvü idim. 4 kitabım çap olunmuşdu. Oradakı insanlar da, həyat da mənim üçün təzə idi. "Qürbət hekayələri" silsiləsindən bir neçə hekayə yazdım. Sonra gördüm ki, yox, bu hekayə çərçivəsinə sığmır. Düşündüm ki, böyük əsər yazım. Süjetini qurdum, hər şey hazırdır, amma yazmağa otura bilmirdim. Çünki yazıçılıq aləmində bir təkan lazımdır və bir gün Allah bu təkanı mənə qismət elədi.

Bir dəfə Əfqanıstanın paytaxtı Kabilin mərkəzi küçələrindən biri ilə gedirdik, gördük, dörd yol ayrıcında hərəkət dayanıb. Sürücüdən soruşdum ki, bax gör nə olub? Sürücü dedi ki, ağa, bir ora bax. Baxıb gördüm ki, ağappaq bir libas geyinmiş, son dərəcə gözəl bir qız şahənə yerləşlə küçədə yeriyir, uzaqdan baxanda elə bildim ki, onun qara gözlərindən üstümə işıq seli axdı. Elə gözəl idi ki, dil bunu təsvir edə bilməz. Qaş-daşı, ayağındakı qızıl xalxalı, qızıldan düymələri, – bunların hamısı göstərirdi ki, zəngin ailənin qızıdır. Başa düşdüm ki, küçənin hərəkəti onun gözəlliyinə görə dayanıb. O gözəlliyi görəndən sonra Əfsanəni tapdım”.

Əlibala Hacıadə tək Əfsanəni tapmadı. Qəlbindəki işıq seli insanların ürəyinə, yaddaşına nüfuz etdi, onun gözəl nəsr nümunələri kimi ömrünün kövrək vaxtlarında duyğulu, həssas, yazdığı incə ruhlu şeirləri də oxucularını heyrləndirdi.

Sadə, sadə olduğu qədər böyük, böyük olduğu qədər həssas, həssas olduğu qədər səmimi Əlibala Hacıadənin günlərin birində ömrü bitdi, yeni bir ömrü başladı. Biz buna ayrılıq deyirik. Özü deyirdi ki, “Ayrılığın sonu yoxdu...” Bəlkə də, var, onu biz bilmirik...

27.08.2010

“Özümü dramaturgiyada daha rahat hiss edirəm”

“Əgər yazıçının deməyə sözü varsa, o, ədəbi növdən, janrdan asılı olmayaraq, sözünü deyəcək, özünü ifadə edəcək”.

“Aza qane olmağı bacaran adamlar çox vaxt rahat olurlar. Mənim bir həyat devizim var: şikayətlənmə və istəmə! Çox vaxt bu devizə əməl etməyə bilirəm”.

Əli Əmirli

Müsahibimiz yazıçı-dramaturq Əli Əmirlidir.

– **İyirmi illik yaradıcılıq təcrübəsi olan, altı nəsr kitabının müəllifi Əli Əmirli necə oldu ki, günlərin birində dramaturgiya yoluna qədəm qoydu və bir də nəsrə qayıtmadı? Elə bil canınızı nəsrədən qurtarmaq istəyirmişsiniz.**

– Doğrudur, mən günlərin birində dramaturji fəaliyyətə başladım, amma bu bir günün işi deyildi. Kitab oxumağı öyrəndiyim gündən mən teatra doğru gəlirdim, amma orada hansı keyfiyyətdə olacağımı, nə edəcəyimi bilmirdim. Çoxlu pyes oxusam da, dramaturq olmaq heç ağılıma da gəlmirdi, aktyor olmaq mənim üçün daha qavranılan, daha görünən idi. Bununla belə artıq yeniyetməlik dövrümdə aktyor ola bilməyəcəyimi başa düşdüm və uzun müddət, nəsrə məşğul olduğum dövrdə də teatru ancaq tamaşaçı kimi sevdim. Düz iyirmi ildən sonra qanımdakı teatr virusu özünü çox fəal şəkildə göstərməyə başladı, nəticə də pis olmadı. Gənc Tamaşaçılar Teatrında çox prozaik adı olan “Ərizə” pyesim tamaşaya qoyuldu, 1990-cı ildə. Azərbaycan üçün çox qəddar il idi: komendant saati, fəvqəladə vəziyyət, siyasi-iqtisadi qarışıqlıq, Sovet İttifaqının aqoniyə dövrü, ermənilərin təcavüzü. Yeddi-səkkiz ay çəkmə məşqlərdən sonra istedadlı rejissor Mövsüm Mürsəlov ta-

maşanı təhvil verdi. Akademik Milli Dram Teatrının direktoru mərhum Həsənağa Turabov da premyerada iştirak edirdi. Tamaşanı çox bəyənmişdi, məni Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrı ilə əməkdaşlığa dəvət etdi. Beləliklə, olduq dramaturq! Canımı nəsrədən qurtarmaq məsələsinə gələndə isə... Burada sussam, yaxşıdır.

– Müsahibələrinizin birində dediyiniz kimi, dramaturgiya sərt səhnə qanunlarına tabedir. Bir vaxtlar nəsrə dəyə bildiklərinizi pyeslərinizdə də dəyə bilərsinizmi?

– Əgər yazıçının deməyə sözü varsa, o, ədəbi növdən, janrdan asılı olmayaraq, sözünü deyəcək, özünü ifadə edəcək. Konkret mənə gəldikdə isə deyim ki, mən özümü dramaturgiyada daha rahat hiss edirəm, hətta səhnənin dediyiniz o sərt qanunları, dar çərçivəsi, teatrın şərtiliyi də mənə kömək edir. Məni düşündürən istənilən mövzunu artıq səhnə, teatr çərçivəsində görürəm. Sizə bir sirr açım: dramaturgiyanın çətinliyi haqqında deyilənlər dramaturqların uydurduğu mifdir. Çətin olan onun açarını, düsturunu əldə etməkdir. Dramatik vəziyyət, üstəgəl peşəkarlıq! Ən vacibi odur ki, dramatik və ya komik situasiyanı düzgün tapasan. Yoxsa Əmin Bəxtiyarov ("Alov" əsərinin qəhrəmanı nəzərdə tutulur) demiş, Kantın transsendental fəlsəfəsi də bir şey eləyə bilməz.

– Zamanında yazılmış "Bala bəla sözündəndir" komediyanız əsasında çəkilmiş "Bala – başabəla" teletamaşası son iyirmi ilin ən yaddaqalan tamaşalarından biridir. Bu əsərə görə başınız ağrımadı?

– Deməzdim, başım ağrıyıb, əksinə, bu tamaşa öz yaradıcılarına populyarlıq gətirdi. Təəssüf ediləsi odur ki, həmin əsərdə qoyulan problem bu gün də öz aktuallığını itirməyib.

– "Köhnə ev", "İyirmi ildən sonra", "Varlı qadın", "Ağqoyunlular və Qaraqoyunlular", "Mesenat" və sair pyeslərinizi 2006-cı ildə nəşr etdirdiyiniz "15 pyes" kitabında cəm etmişiniz. Maraqlıdır, bu pyeslərdən neçəsi bu gün səhnədədir?

– Sualınızdakı sətiraltı mənanı başa düşdüm. Məlumat üçün deyim ki, "15 pyes" kitabındakı əsərlərin çoxu yazıldığı zamandan, ildən asılı olmayaraq, bu gün Azərbaycanın əsas teatrlarının əksəriyyətinin repertuarındadır. Buraya adlarını çəkmədiyiniz "Kişi və qadın", "Səhnədə məhəbbət", "Sevən qadın", "Müqəddəs Valentin günü" pyesləri də daxildir. Eləcə də 17 il əvvəl yazılmış "Bala bəla sözündəndir" komediyası hazırda Qaxda gürcü dilində tamaşaya hazırlanır. Əlbəttə, bunlar hamısı dövlət teatrlarıdır, onlara məhsul istehsal etmək lazımdır, deməli, pyes gərəkdir. Məni daha çox sevdirən əsərlərimə həvəskar teatr kollektivlərinin də müraciət etməsidir. Məsələn, ötən il "Ağqoyunlular və Qaraqoyunlular"ı səhnələşdirmiş Qafqaz Universitetinin teatr dərnəyi bu il çox mürəkkəb arxitektobnikası olan "Mesenat"ı tamaşaya hazırlayır. Müəllimi olduğum Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin diplom tamaşaları sırasında hər il mənim pyeslərimin də olması mənim üçün fərəhli haldır. "Varlı qadın" komediyası isə yazıldığı 1999-cu ildən başlayaraq bu günədək 10-dan çox teatrın repertuarındadır.

"Varlı qadın"ın Tacikistana gedib çıxması xoş təsadüf idi

– "Varlı qadın"ın adını çəkdiyiniz, növbəti sualım yarandı. Sovetlər dönəmində deyərdilər ki, hansısa bir yazıçının əsərləri nəinki respublikamızda, hətta onun hüdudlarından çox-çox uzaqlarda da tanınır, sevilir, halbuki o pyeslərin çoxu heç öz çevrəsində belə tanınmırdı. Sizdə vəziyyət necədir? Bildiyimizə görə elə indi adını çəkdiyiniz "Varlı qadın", "Köhnə ev", "Onun iki qabırğası" xarici ölkələrdə də tamaşaya qoyulub.

– İnformasiyanız bir qədər dəqiq deyil. Sovet dönəmində Azərbaycanın bir çox dramaturqlarının əsərləri xaricdə uğurla tamaşaya qoyulurdu. İlyas Əfəndiyevin, İmran Qasimovun, daha sonralar Anarın, Elçinin pyesləri xarici ölkələrdə tamaşaya qoyulub, indi də müxtəlif ölkələrin teatrları bizim ədiblərin əsərlərinə müraciət edirlər. Burada, ilk növbədə, istedad, sonra dil

baryerinin olmaması və əlbəttə ki, müəllifin fəallıq dərəcəsi rol oynayır. Mənim əsərlərimin xaricə çıxmasında isə sonrakı iki faktor yox dərəcəsidir. "Varlı qadının" Tacikistana gedib çıxmasının özü xoş bir təsadüf idi. Düşənbədə yaşayan Amal Hacıyeva adlı həmyerlimiz "Tacikistan mədəniyyəti günləri"ndə Bakıda olanda mənə telefon açıb kitabımı istəmişdi. 4-5 aydan sonra məni Düşənbəyə premyeraya dəvət elədi. Gedə bilmədim, amma bir müddət sonra Tacikistanda "Azərbaycan mədəniyyəti günləri" keçiriləndə mən də nümayəndə heyətinin tərkibində Düşənbəyə getdim və rus dilində hazırlanmış tamaşaya baxdım. Eyni vaxtda daha bir teatr da əsəri tamaşaya hazırlamışdı, tacik dilində. Həmin tamaşa Orta Asiya ölkələrinin II Beynəlxalq teatr festivalında iki nominasiya üzrə qızıl medala layiq görülüb. Daha sonra festival iştirakçılarından Qırğızistan və Qazaxıstan teatrları da "Varlı qadına" müraciət ediblər. Gördüyünüz kimi "Varlı qadın" mənsiz gəzir. Amma etiraf edirəm ki, əsərlərimin doğma teatrlarımızda tamaşaya qoyulması məni daha çox sevindirir.

- Əli müəllim, bu gün dünyamızda, yaşadığımız cəmiyyətdə qəribə, bəzən dəhşətli hadisələr baş verir: ağlasıq-faciələr, gözlənilməz sonluqlu məhəbbət macəraları, qəribə insan münasibətləri, insan tipləri... Sizə elə gəlmirmi ki, bütün bunların fonunda yazıçı təxəyyülündən doğulan əsərlər çox solğun, təsirsiz görünür?

- Sual xeyli maraqlıdır, müzakirəyə geniş imkanlar açır, amma mən qısa deməyə çalışacağam. Var həyat həqiqəti, var bədii həqiqət. Biz çox vaxt bu iki həqiqəti qarışıq salırıq, ona görə də dəhşətli faciələri səhnəyə gətirəndə ya təsirsiz olur, ya da utanc gətirir. Yazıçılar, xüsusilə dramaturqlar və kinossenaristlər həqiqi gerçəkliyi deyil, məhz onun tam bənzəri olan surətini, realizmin özündən çıxarılmış qəlibini yaratmağa çalışmalıdırlar. Bədii həqiqət bu zaman yaranır, onun gücü reallığı olduğundan daha real, daha təsirli göstərmək iqtidarındadır.

- Zamanın müxtəlif dövrlərində teatrın sonunun gəldiyini deyirlər, ancaq teatr ölmür, sanki yenidən dirçəlmək üçün nəfəs dərir, möhlət istəyir...

- Dünya teatri nə ölmək fikrindədir, nə də onun ölümünü gözləyənlər var. Ölkəmizə gəldikdə isə, teatr həyatımızın mənzərəsi rəngarəngdir, maraqlıdır. Prezidentin teatrların inkişafı ilə bağlı sərəncam və tapşırıqları, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin gördüyü genişmiqyaslı işlər Azərbaycan teatrinin yeniləşməsinə, yeni nəfəslə inkişafına təkan verəcək. Bu gün Azərbaycan teatri islahatlar və yeniliklər, daha böyük inkişaf ərafəsində və əzmindədir. Verilmiş fürsətdən bacarıqla istifadə etmək üçün teatri sevmək lazımdır, çünki sevgi yaradıcıdır.

Teleparıcılıq mənim həyatımda bir epizoddur

- "Axirətdən qabaq gəzinti", "Ölü doğan şəhər", "İldırım-ötürən", "Sevən qadın" ... Əsərlərinizə yaxşı, cəlbedici adlar qoyursunuz. Necə seçirsiniz adı? Əsəri yazmağa başlayanda, yoxsa sonda?

- İnsanın adı taleyinə təsir elədiyi kimi, əsərlərə də adları təsirsiz qalmır. Dramaturgiyada isə bunun əhəmiyyəti daha böyükdür, tamaşanın adı birbaşa kassaya təsir edir. Ad əsərdən əvvəl də, sonra da yarana bilər, bəzən də təsadüf kömək edir. Bir dəfə avtobusda bir rusun qolunda döymə yazı gördüm: "Jizn proqulka pered smertyu", yəni həyat ölümdən qabaq gəzintidir. Mən kiçik bir redaktə ilə o yazıdan istifadə edib elə o vaxt yazı prosesində olan romanımı "Axirətdən qabaq gəzinti" adlandırdım. Əsəri çapa verəndə jurnalın baş redaktoru adın mütləq dəyişdirilməsini tələb elədi, amma çap ərafəsində kadr dəyişikliyi oldu və Yusif Səmədoğlu "Azərbaycan" jurnalına baş redaktor gəldi, əsər də elə öz doğma adı ilə çap olundu.

- Yazıçı, dramaturq, auditoriyada müəllim, teleparıcı... Vaxtın da bolluğundan şikayətlənirsiniz. Bu necə olur?

- Teleparıcılıq mənim həyatımda bir epizoddur, hətta bir qədər əyləncəli epizod. Altmış yaşında bir növ özüm özümə sa-

taşdım. Qalan fəaliyyət növləri də elə çox vaxt aparmır. Ümumiyyətlə, gərgin işləməyi, gərgin yaşamağı sevmirəm, hər şeyi öz axarına buraxıram, nəticə heç də pis olmur, sizə də məsləhət görürəm.

– **“Yazıçıya yaraşmayacaq dərəcədə realistəm” deyən Əli Əmirinin reallıqdan qaçdığı vaxt olubmu?**

– Müsahibələrimin birində işlətdiyim bu gəlişigözəl cümlə və ya teatral replika yaradıcılığım deyil, mənim həyat tərzimə aiddir. Reallıqdan qaçmağa gələndə isə bu, mümkünsüzdür, ondan nə qaça bilərsən, nə də gizlənə. Havayı güc, enerji sərf etməyə dəyməz. Həmin gücü reallığın yaratdığı problemin həllinə yönəltmək daha səmərəli nəticə verir.

– **Nə vaxt özünüzü tam rahat hiss edirsiniz?**

– Aza qane olmağı bacaran adamlar çox vaxt rahat olurlar. Mənim bir həyat devizim var: şikayətlənmə və istəmə! Çox vaxt bu devizə əməl eləyə bilirim.

17.12.2010

Yaxşı jurnalist insanların səsinə çevrilir

Sənətdən və həyatdan beş alan Flora Xəlilzadənin 55 yaşı tamam olur.

Sözla oynamaq odla oynamaq kimidir. Hər ikisi təhlükəlidir. Bu gün söz bazarında at oynadıb sözü öldürənlər, dırnaqarası yazılarla mətbuatı gözəndən salanlar görəsən, nə vaxtsa Flora Xəlilzadənin, heç olmazsa, bircə yazısını oxuyublarmı? Gərgin axtarışların, yuxusuz gecələrin he-sabına qələmlə günəşi qarşılayıb sözü qaranlıqdan işığa çıxarıblarmı? Tarixin qaranlıq səhifələrində it-bata düşmüş, haqqı yeyilməmiş insanların taleyini, halalca haqqını bərpa edib ruhunu şad ediblərmı? Danışmaq lazım gələndə susanlar, susmaq lazım gələndə danışanlar Flora xanım kimi vaxtında danışmağı və susmağı bacarıblarmı? Flora xanım haqq sözünün və jurnalistikanın yolunda oddan-alovdan keçib, kirpiyi ilə qor götürüb, amma heç vaxt qələminin gözü qorxmayıb, heç vaxt gözüqıpiq yazılar yazmayıb. Bu mənada o, müasir jurnalistikamızın örnək simalarından biridir.

Flora Xəlilzadənin yazıları təbiətin özü kimi rəngli, tərəvətli və ruhludur...

Flora Xəlilzadənin yazdıqları anı şanı kimi ölçülü-biçili, nizamlı və bal kimi şirindir...

Flora Xəlilzadənin yazdıqları vaxtında yazılan, amma vaxta sığmayan, zamansız yazılardır...

...55 il bundan sonra belə Flora xanımın yazdıqlarını oxuyan elə biləcək ki, bu yazılar elə indi, elə bu an yazılıb. Çünki Flora xanım əlinə qələm alan gündən bu günəcən ürəksiz, ruhsuz yazı yazmayıb. Onun yazılarının daimi musiqisi ürək çırpıntılıdır və Flora Xəlilzadə imzasını zaman-zaman oxucuya sevdirən də elə budur. Əminəm ki, Flora Xəlilzadə sözə inandığı

qədər dünyada heç nəyə inanmır. Oturub yazanda bir söz olur, bir qələmi, bir də başının üstündə Allahı...

Odur ki 30 ildən çoxdur ki, Flora Xəlilzadə imzası Azərbaycan mətbuatında sevilən, izlənilən və hörmət bəslənilən imzalarından biri olub və bu gün də belədir...

Doğma imza: Flora Xəlilzadə

Bu imzanı nə vaxt sevdiyim, bu imza ilə nə vaxt doğmalaşdığım yadımda deyil. Yadımda olan budur ki, orta məktəbdə oxuyurdum, həm də Flora xanımın yazılarını oxuyurdum. Sevə-sevə, zövq ala-ala, heyran ola-ola...

İllər sonra çox imzalar tanıdım, çox yazılar oxudum, amma Flora Xəlilzadə imzasına olan sevgim və rəğbətim heç vaxt dəyişmədi.

Sonralar jurnalistika aləminə qədəm qoydum. İlk dəfə Flora xanımı "Azərbaycan" nəşriyyatında görəndə sadəliyi ürəyimə kimi işlədi, yazılarını nə qədər sevirdimsə, özünü də o qədər sevdim. Ancaq bütün bunlara rəğmən heç vaxt ona yaxınlaşmaz, sadəcə kənardan müşahidə edərdim. Yazıları kimi, geyim tərz, saç düzümü, hətta saati də fərqli idi... Günlərin birində təsadüf bizi qarşılaşdırdı. Flora xanımın otağına getdim, adıma dedim, soyadımı soruşdu. Flora xanım bir anda çiçək kimi açdı, dedi ki, bu imzanı çoxdan axtarıram, yazılarını oxuyuram və ünvanıma bir qucaq xoş sözlər də dedi... Bunları deməyə də bilərdi, amma Flora Xəlilzadə olduğu üçün dedi. Bu sözləri onun dilindən eşitmək mənim üçün çox xoş idi. O vaxtdan düz beş il keçir və keçən bu beş ildə Flora xanımı bir az da yaxından tanımaq imkanı qazandım...

Sözü ancaq söz xilas edə bilər

Flora Xəlilzadə 1955-ci il avqust ayının 23-də Qərbi Azərbaycanda, Zəngəzur mahalının Sisyan (Qarakilsə) rayonunun Urud kəndində anadan olub. Hamı kimi o da doğma kəndlərini sevərdi, ağına da gətirməzdi ki, amansız ruzigar bu mahalı, bu obanı yerindən oynadacaq, o uşaqlıq, yeniyetməlik xatirələrini böyük bir şəhərin səs-küylü qarışıqlığında qoruyub saxlayacaq,

doğma kəndi üçün burnunun ucu göynəsə də, bağlı yolları heç cür aşib keçə bilməyəcək. Bunlar sonra olacaqdı.

O zaman isə orta məktəbi bitirib böyük ümidlərlə Bakıya gəldi, Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirdi, "Azərbaycan təbiəti" jurnalında və "Azərbaycan müəllimi" qəzetlərində işlədi və ömrünün ən gözəl çağlarında dünyanın ən böyük dərdlərindən birini – yurd itkisini yaşadı. Ən ağır anlarında sözə sığındı, sözə pənah apardı, çətin məqamlarında söz onu xilas etdi. Bəlkə, bu səbəbdəndir ki, Flora xanımın yazılarında hər kəsin duya biləcəyi xəfif, titrək bir kədər var...

Sonralar bir müddət "Azərbaycan qadını" jurnalının baş redaktoru vəzifəsində çalışdı. Ancaq hərdən mənə elə gəlir ki, Flora xanım dünya yaranandan "Azərbaycan"dadır. Artıq neçə illərdir ki, "Azərbaycan" qəzetində mədəniyyət şöbəsinin müdürüdür və mədəniyyətimizlə, ədəbiyyatımızla bağlı dərc olunan silsilə yazılarının saysız-hesabsız oxucuları var...

Təsadüfi deyil ki, Flora xanımın yüzlərlə elmi, publisistik, tənqidi məqalələri müasir Azərbaycan mətbuatının ən gözəl nümunələrindəndir.

Flora xanım həm də 12 kitabın müəllifidir. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür. Bir çox mükafatların laureatıdır. Jurnalistika sahəsindəki xidmətlərinə görə prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Tərəqqi" medalına layiq görülüb, "Qızıl qələm", Həsən bəy Zərdabi və bir çox mükafatlarla yanaşı, beynəlxalq mükafatlar alıb.

Flora xanımın çoxşaxəli yaradıcılığının bir qolunu da özünəməxsus publisistikası təşkil edir. Bu, insan-tale-zaman, sənətkar-şəxsiyyət-zaman prizmasından baxılan, yaşanan və yazılan publisistikadır. Qəhrəmanın daxili aləmini xırda, nəzərə çarpmayan ştrixlərlə açmaq, şişirdilmiş yox, gerçək obraz yaratmaq, hadisələrə birtərəfli deyil, tam obyektiv yanaşmaq, az qala hər yazısını yeni formada, yeni biçimdə oxucuya təqdim etmək və zaman məfhumunu unutmamaq Flora qələminin özünəməxsusluqlarıdır. Flora xanım qələmi ilə Azərbaycan mə-

dəniyyəti, incəsənəti və Azərbaycan insanının keşiyində durmağı bacaran publisistdir.

Bütün dünyada belə bir deyim var: yaxşı jurnalist insanların səsinə çevrilir. Tariximiz, milli-mənəvi dəyərlərimiz, mənəviyyətimizlə bağlı Flora xanımın yazdıqları, əslində, milyonların səsidir. Kitabları arasında elmi-ədəbi toplu olan "Məmməd Arza məktub", tarixi-etnoqrafik-bədii nəsr olan "Yolum düşə Zəngəzura", "Analar", "Tələymdən keçən adamlar" publisistik kitabları, Flora Kərimovaya həsr etdiyi "Bənövşə ətirli səs", Afaq Bəşirqızının həyat və yaradıcılığından bəhs edən "Bu mənim tale yolum", gözəl sənətkarımız Yaqut Abdullayevanın kəşmə-kəşli həyatını əks etdirən "Dağları tərpadən fəryad" ədəbi portretləri jurnalistikamızın gözəl nümunələrindəndir. Ancaq heç kim deyə bilməz ki, yazılarında bu qədər həssas və duyğulu olan Flora xanım qələmini şeirdə sınamayıb.

Flora Xəlilzadənin gerçək "Yuxular"ı

Flora xanım həm də şairdir. "Şeiri göndərən Allah, yaşadan ürək, yazan əldir. Bu gələn şeirlərin çoxu eləcə ürəyimdə qaldı. Onu kağıza köçürməyə əlimin vaxtı olmadı", – desə də, vaxt tapıb kağıza köçürdüyü şeirləri də az deyil. Bu şeirlər qatarlanıb günlərin birində "Ürəyim aldatdı məni", "Yuxular" şeir kitabı kimi oxuculara təqdim olundu. Flora xanımın qəlbindən qopan bu şeir yarpaqları rəngli, kövrək və həm də səmimidir.

*Biz piyada, fürsət atlı,
Hər döngədə tutulmaz ki,
Yazı vardı tale adlı,
Ömrümüzdən atılmaz ki...*

Vətən, torpaq, yurd itkisi Flora xanımın şeirlərində dil açıb dərini danışır:

*Könlüm ağlar ötənə,
Ümid bağlar yetənə,
Ovul ürəyim, ovul,
Əlin çatmaz Vətənə*

Flora xanım deyir ki, mən söz adamıyam, söz mənim üçün dünyanın bütün var-dövlətindən yuxarıda dayanır. Məncə, artıq şərhə ehtiyac yoxdur...

Dünyada qapılar çoxdur. Bu qapılardan biri də, Flora xanımın iş otağının qapısıdır. Bu qapı heç vaxt bağlı olmur. Sözü olan, dərini danışan, məsləhət alan bu qapını ürəklə döyür, bu qapıdan ümidlə çıxır. Flora xanım bacardığı kimi, insanların əlindən sözlə tutur. Axı yaxşı söz də sədəqədir. Bu gün bütövlükdə bütün dünyanın ünsiyyətə, yaxşı sözə ehtiyacı var.

Sadəlik, xeyirxahlıq, yaxşılıq onun boyuna biçilib. Flora xanım bu mənada da xoşbəxt insandır.

Yenə qapı döyülür, Flora xanım həmişəki təkini, ürəyi-açıqlığı ilə gələn qonağı qəbul edir. Bu dəfə gələn nə məsləhətə gələndir, nə də dərini götürüb gələndir. Bu dəfə Flora xanım qonaq gələn "55"-dir...

Bütün beşlər ona yaraşır

Flora xanım sənətdə də, həyatda da beşi çoxdan alıb. Jurnalistika ağır peşədir. O bu peşənin yükünü uzun illər çiyinlərində daşıyıb. Jurnalistika həssas sənətdir, o bu sənətdə daima həssas yanaşılıb. Eyni zamanda ailə, uşaqlar, axı bunlar da qayğı istəyir. Flora xanım iki oğul anasıdır. Elnur anası kimi sənət yolunu seçib, "Lider" kanalında telejurnalistdir, ikinci oğlu Bəhruz rejissorluq sənətinin sirlərini öyrənir. Flora xanım bu gün həm də nənədir. Özündən çox şirin-şəkər nəvələrindən – Gülnurla Gülcandan danışmağı xoşlayır.

İki beş (55) Flora xanıma çox yaraşır. Ömrünün bu anında yubilyarımıza nə arzulaydıq? Təbii ki, ürəyindəki arzuların gerçəkləşməsini, cansağlığı, qarşdakı 50 ilin bütün beşlərini, söz ağacından dərmək istədiyini əlçatmaz sözləri və bir də nə qədər istəyirsə, o qədər yazıb-yaratmağı. Çünki mətbuatımızın, oxucularımızın, əslində, hər birimizin Flora Xəlilzadə yazılarına və imzasına ehtiyacı var.

20.09.2010

Qələm adamı

Mustafa Çəmənlı barlı-bəhərli yazıçıdır. Yazdığı kitabların sayı da, sanbalı da ildən ilə artır...

Mustafa Çəmənlı maraqlı yazıçıdır. Hansı janrdadır, hansı mövzuda yazırsa-yazsın, oxunur...

Mustafa Çəmənlı ürəkli yazıçıdır, yazdıqlarını ürəklə, sevə-sevə yazır...

Mustafa Çəmənlı zamansız yazıçıdır. Yazdıqları faktır, həqiqətdir, tarixdir...

Mustafa Çəmənlı həm də taleli yazıçıdır, ədəbiyyatımıza 21 yaşında "Ləpirlər" hekayəsi ilə gəlib. 40 ilə yaxındır ki, onun ləpirləri ədəbiyyatımızda, publisistikamızda qeyri-adiliyi, yeniliyi ilə seçilir. Odur ki qismətinə düşən yazıçı taleyini gileylənə-gileylənə yox, sevə-sevə yaşayır. Özü demişkən, yazıçılıq adama var-dövlət gətirmir, amma elə bilirsən ki, yazmasan, bunları daha heç kim yazmayacaq...

Həmsöhbətimiz yazıçı-publisist Mustafa Çəmənlıdir. Söhbətimizi kitablarının adı üzərində qurmağa çalışdım.

– "Mənim dünyamın adamları" ilk kitabınızdır. Sizin dünyanızda kimlər vardı?

– Ağdam rayonunun Çəmənlı kəndində anadan olmuşam. Atamı çox erkən yaşımda itirmişəm. Babam Məhəmmədin himayəsində böyüyüb, onun tərbiyasını almışam. Uşaq yaşlarımda atamın yoxluğunu dərk edib dünyanı daha tez tanımışam.

Təbiətin içində böyüdükcə təbiəti çox sevmişəm, sübh tədən meşəyə qaçıb əncir ağacının başına dırmaşmışam, meşənin səsinə qulaq asmışam və sonralar bilmişəm ki, sən demə, dərdiyim o əncirlər, o narlar halalca malımız imiş. O bağ vaxtı ilə anamın dayısının olub. Şura hökuməti qurulanda Musa dayım kolxoz girmədiyinə görə sürgün olunub, gedib qayıtmayıb. Təəssüflər

olsun ki, sonralar bu meşəni qırıb yerində pambıq əkdilər. Əlim heç yerə çatmasa da, "Meşə yeri" adlı bir hekayə yazdım.

Düzdür, evimizdə yazan-pozan yox idi, amma babam sənət adamlarına çox qayğı ilə yanaşırdı. O zaman deyirdilər ki, Şuşa Qafqazın konservatoriyasıdır, Ağdamın konservatoriyası isə Abdal-Gülablı kəndi idi. O kənddə çoxlu xanəndələr, aşıqlar, sənətkarlar yaşayırdı. O zaman dolanışıq çətin idi, amma babamın imkanları geniş olduğundan daima evimizdə çal-çağır olardı. Mən də uşaq marağı ilə bunlara qulaq asardım. Bəlkə də babamın himayəsində yaşadığıma görə idi, lap kiçik yaşlarımdan uşaqlara qoşulub oynamaqdansa, yaşlı kişilərin söhbətinə qulaq asardım. Onların danışdıqları mənə nəgıl kimi gəlirdi, amma böyüyəndə bildim ki, bunlar nəgıl deyil, bunlar 30-cu, 37-ci illərin real hadisələridir.

"Mənim dünyamın adamları" ilk kitabım oldu.

O, səsləri axtardı və tapdı

– Dünyada çoxlu itirilmiş səslər var. Necə oldu ki, "İtirilmiş səslər"i axtarıb tapmaq qərarına gəldiniz?

– Unudulmuş insanları axtarıb, arayıb radioya verilişlər hazırlayırdım. Bir dəfə radio studiyasında gördüm ki, belə bükülmüş bir xanım koridorda o yan-bu yana gedir. Dedilər ki, bu adam deyir ki, mən vaxtı ilə müğənni olmuşam, müharibəyə gedəndən sonra səsimi itirmişəm. Onunla tanış oldum, məlum oldu ki, onun dedikləri həqiqətdir. Bu xanım Bikə Səmədzadə idi. Onun adına dövrü mətbuatda rast gəlmişdim. "Yadigar səslər" adlı bir veriliş hazırladım, Bikə Səmədzadə o verilişdə həm də Üzeyir Hacıbəyovun oxunmayan mahnılarını oxudu. Sonra bu hadisə əsasında "İtirilmiş səs" adlı hekayə yazdım. İkinci kitabım belə yarandı.

– Həm də o qənaətdəsiniz ki, "Səs qərib olmur".

– "Səs qərib olmur" bədii əsərim olsa da, həm də sənədli hekayədir, mayasında real həyat hadisələri dayanır. Bu kitabda povestlərimlə yanaşı, 21 nəfər sənətkar haqqında portret oçerklərim çap olunub. Kitabın adına gəldikdə isə Əhsən Da-

daşov haqqında bir yazı oxumuşdum, o deyirdi ki, tarın nəyə qadir olduğunu 1961-ci ildə İstanbulda qastrolda olarkən bilib. Səhnəyə çıxıb "Rast" ifa edərkən birdən görüb ki, çox yaşlı bir kişi salonda oxuyur. Konsertdən sonra o kişini axtarıb tapıb. Məlum olub ki, vaxtı ilə Azərbaycanı tərk etmiş, bizim xanəndəmiz Məşədi Məmməd Fərzəliyevdir. Bu hadisə o zaman mənə o qədər təsir elədi ki, "Səs qərib olmur" kitabını yazdım...

- Xatirələr hərəsi bir ovqatda, bir rəngdə, bir səsdə olur. Amma "Nəğməli xatirələr" in özgə ovqatı var.

- Bir dəfə rəhmətlik Yavər Kələntərini danışdırmaq eşqinə düşdüm. O vaxtlar diktofon yox idi, bu söhbətin xətrinə maqnitofon alması oldum. Yavər Kələntərli o qədər söhbətçil, rəvan danışan bir insan idi ki, iki gün onunla söhbət etdim. Mənə hər şey danışdı, amma o zaman hər şeyi yazmaq olmazdı.

Yazını hazırlayıb "Sovet kəndi" qəzetinə verdim. Bu yazını o qədər ləngitdilər ki, bir ildən sonra Yavər xanım dünyasını dəyişdi. "Nəğməli xatirələr" adlı böyük bir yazı hazırlayıb "Azərbaycan" jurnalına verdim. Sonra "Nəğməli xatirələr" kitabım çap olundu

Əvvəli və sonu olmayan roman

- Muğam sənətinin bəyi, sultanı çox olsa da, siz "Muğam dünyasının Xanı"ndan yazdınız...

- Xan əmi uşaqlığımin, gəncliyimin xanəndəsi idi. Gözümü açandan onun barəsində rəvayətlər, əfsanələr, nağılabənzər söhbətlər eşitməmişəm. Xan əminin "Şur"una, "Rast"ına patefon vallarında qulaq asmışam. Tələbə olarkən filarmoniyaya gedərdim, görərdim ki, xanəndələr Xan əminin başına yığışib, mən ona heyranlıqla baxardım, amma yaxınlaşmağa cürət eləməzdim. Sonra elə oldu ki, onunla tanış olduq, 75 yaşında evində onun səsinə qulaq asdım. Bir dəfə dedim ki, Xan əmi, niyə indi filarmoniyada oxumursunuz? Dedi ki, mən Xanam, bir dəfə mənim səsimi eşitdikləri kimi eşitməsələr, mən bunu özümə bağışlamaram. Xan əmi səsinə və şəxsiyyətinə hörmət edən sənətkar idi. Xan əmindən kitab yazarkən onunla çiyin-çiyinə işləyən, Xan əminin tələbəsi olan, onu yaxından ta-

niyan insanların xatirələrini topladım, üstəlik bunların hər biri haqqında ensiklopedik məlumat yazdım. Özüm də Xan əminin evində olanda Xan əmi "Şur" dərsi keçmişdi, xatirə hekayə yazdım, adını da - "Şur dərsi" qoydum. Hörmətli tənqidçimiz Vaqif Yusifli bu kitabı əvvəli və sonu olmayan roman adlandırmışdı.

Doğma səslər

- O zaman səs səs olur ki, "Səsin ruhu" olur.

- Bir nəfər təəccüblə soruşdu ki, doğrudanmı, səsin ruhu olur? Mən onu başa sala bilmədim ki, gecənin bir yarısı Səxavət Məmmədovun səsinə qulaq asıb, onu məclisdə gözümün qabağına gətirirsən, görürsən ki, ona qulaq asan var, heyranlıqla o səsi udan var, o səsdən ayrılmaq istəməyən var, o zaman səsin ruhu olduğuna inanmaya bilmirsən.

- "Oxu gözəl..." in də öz tarixçəsi var...

- Şövkət xanımdan yazdığım birinci kitab sağlığında çap olundu. Bu kitabda Şövkət xanımın dövrünü - 37-ci ildən ta sağlığına qədər olan dövrü əhatə etmişdim. Ancaq bu kitabı "Oxu gözəl..." adı ilə çap olmağa qoymadılar. "Oxu gözəl..." mahnısının sözləri Səməd Vurğunun, musiqisi Səid Rüstəmovundur. İlk dəfə də Şövkət xanım bu mahnını Səməd Vurğunun yubiley gecəsində oxuyub. Halbuki Səməd Vurğun xəstə olduğu üçün o gecədə iştirak edə bilməyib. Şövkət xanım bu hadisəni mənə təsirli danışmışdı deyə, mən də təsirli yazmışdım. Kitabın adı isə "Şövkət Ələkbərova" oldu.

Vaxt gəldi mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev fərman verdi ki, Şövkət xanımın yubileyi keçirilsin və onun barəsində kitab hazırlansın. O kitabı təkrar hazırladım, xatirələr əlavə elədim və kitab "Oxu gözəl..." adı ilə çap olundu.

- Səhv etmirəmsə, "Sənətkar ömrünün izləri" itmir.

- Elədi, gəncliyimdə opera sənətində çalışan sənətkarlardan yazmaq istəyirdim. Xanlar Haqverdiyev adına çox rast gəldim, Bəhram Mənsurova zəng edib belə bir adamın olub-olmadığını soruşdum. Dedi ki, bu adam sağdır. O adamla görüşüb taleyini yazdım. Məlum oldu ki, bu adam bəy nəslindəndi, onu çox incidilər, 1938-ci ildə Aşqabada gedib, orada

fəaliyyət göstərən Dövlət Opera və Dram Teatrında çalışıb, operalarımızın baş rollarını ifa edib, ən böyük uğurlarından biri isə Koroğlu rolunu ifa etməsi olub. 1939-cu ildə SSRİ üzrə 11 nəfərə Əməkdar artist adı veriblər ki, onlardan biri də Xanlar Haqverdiyev olub. "Sənətkar ömrünün izləri" bu mənada itmir.

– **"Leyli və Məcnun" 100 il səhnədə** böyük bir əməyin ürəkaçan nəticəsidir. Yüz ili bir kitaba sığışdırmaq yəqin ki, asan olmadı.

– 2008-ci ildə "Leyli və Məcnun"un 100 illiyi olacaqdı. Ona görə də 2006-cı ildən başlayaraq iki il sərəsər o işlə məşğul oldum, arxivləri arayıb-axtardım, "Leyli və Məcnun 100 il səhnədə" kitabını yazdım. Bu kitab sənədli-bədii ensiklopediyadır. Bu kitab üçün arxivlərdən, evlərdən 500-ə yaxın şəkil toplamışdım, kitaba 345 şəkil salındı. Kitabın çapına göstərdiyi köməyə görə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə təşəkkürümü bildirirəm. Çünki bu kitab mənim 30 illik zəhmətimin bəhrəsidir.

– **Siz eyni zamanda "Buradan bir atlı keçdi", "Fred Asif", "Mən olmayanda dostum ol", "Ruhların üsyanı" kimi dəyərlili kitabların və adını çəkmədiyimiz neçə-neçə kitabların müəllifisiniz. Ancaq qəsdən 40 yaşında yazdığınız və şah əsəriniz sayılan "Xallı gürzə" tarixi romanınızı sona saxladım. "Xallı gürzə" sevilən bir roman oldu...**

– Bu kitab XVIII əsrin tarixi şəxsiyyətlərindən olan Pənah xandan bəhs edir. Qələmə aldığım bu kitabda faktlara, hətta hər sözə, ifadəyə olduqca diqqətlə, ehtiyatla yanaşmışam.

Mustafa Çəmənli üzərinə düşən missiyanı heç bir təmənnə güdmədən, qapılar döymədən, "böyük işlər görmüşəm", – demədən daşıyır. Fakt isə fakt olaraq qalır: Mustafa Çəmənli 40 ilə yaxındır ki, mədəniyyətimiz, incəsənətimiz yolunda qələm çalır.

11.08.2010

"Yazıçı cəsarətli olmalıdır"

"İki cür ədəbiyyat var: pis və yaxşı ədəbiyyat. Oxunan və oxunmayan ədəbiyyat. Oxunmayan ədəbiyyat mənim nəzərimdə pis ədəbiyyatdır".

Elçin Hüseynbəyli

...Hərdən fikirləşirəm ki, görəsən, ədəbiyyatın qapısı var? Axı ədəbiyyata gələnlər haradansa keçməlidir? Tez də bu ağılsız fikri başımdan qovub uzaqlaşdırıram. Ədəbiyyatın nə qapısı var, nə pəncərəsi... Ədəbiyyatın sözü, sözün işığı var. Bu işığa gələnlər əvvəlcə özlərindən, vaxtlarından və talelərindən keçib gəlirlər. Tabii ki, söhbət əsl ədəbiyyatdan gedir...

O da bir yazıçı kimi keçmiş gələcəkdə, gələcəyi keçmişdə axtarır...

O, fərqli düşüncəsi, maraqlı ideyaları, iti qələmi ilə oxucunun vaxtını oğurlayır...

O özünü məhsuldar yox, zəhmətkeş yazıçı sayır...

O, cəsarətsiz yazıçını maraqsız yazıçı adlandırır...

O, yuxuda uçsa da, ədəbiyyatda yeridiyini etiraf edir...

O, yazmaq istədiyini yazmaq bacaran yazıçıdır...

Müsaibimiz "Rəqs edən oğlan", "Balıq adam", "İki nəfər üçün oyun", "Cənab XXI əsr", "Yovşan qağayılar", "Tut ağacı boyunca", "On üçüncü həvari – 141-ci Don Juan", "Şah Abbas" kitablarının müəllifi, yazıçı-dramaturq, publisist Elçin Hüseynbəylidir.

– **Keçmiş gələcəkdə, gələcəyi keçmişdə axtaran yazıçı ilə söhbətimizə haradan başlayaq?**

– İndidən.

– **İndidən söz düşmüşkən, bir yazıçı kimi vaxtın qıtlığından, yoxsa vaxtın bolluğundan şikayətlənirsiniz?**

– Bəlkə də, mən yeganə yazıçıyam ki, vaxtın bolluğundan əziyyət çəkirəm. Görünür, bu da ondan irəli gəlir ki, sadəcə

vaxtı düzgün bölüşdürməyi bacarıram. Rasional təfəkkür daima saat kimi işləyir. Eyni zamanda paralel bir neçə işi görmək mümkündür. O baxımdan mən həm yazıram, həm oxuyuram, həm danışaram, hətta kimə isə qulaq da asıram.

- Hər yazıcının özünəməxsus iş rejimi olur?

- Yazılarımı işdə yazıram. Səhər işə gəlirəm, elə bil emalatxananın qapısını açırım. İş otağım bir az da laboratoriyaya oxşayır, yazıram, oxuyuram, yeri gələndə yazdıqlarımı pozuram, poçtuma gələn məktubları oxuyuram, yenə də vaxt çatır.

- Adətən, yazıçı və şairlər əsər yazanda sakit bir guşəyə çəkilirlər...

- Sakitlik mənə yuxu gətirir. Görünür, bu mənim həyat təzimdən irəli gəlir. İşə başlayandan dinamik yerlərdə – informasiya agentliklərində işləmişəm. Daima başımın üstündə səsküylə olub. O səslərə öyrəşmişəm. Yazmağa başlayanda heç nə məni yazıdan qopara bilmir. Həm də yazı prosesi düşünmə prosesidir, texniki proses deyil. Hisslərin hansısa çalarları, cümlənin forması dəyişə bilər. Sadəcə, bunlar ola bilər.

- Cəbrayıl rayonunda böyüyüb boya-başa çatmışsınız, Moskvada ali təhsil alıb Bakıda əvvəl jurnalist, sonra yazıçı kimi tanınmışsınız. Hansı əsər sizə ilk uğuru gətirdi və sizi bir yazıçı kimi ilk olaraq kim qiymətləndirdi?

- Birinci olaraq özüm-özümü yazıçı kimi dərk eləyib qiymətləndirmişəm. Yaradıcılığa erkən yaşlarımdan başlamışam. 21-22 yaşında hekayələr yazmağa başladım. İlk və indi də mükəmməl saydığım "Abunə pulu" adlı hekayəm isə çox gec çap olundu. Çünki tərəddüd edirdim.

- Nəyə tərəddüd edirdiniz?

- Deyirdim, bəlkə, həvəsidir, keçib gedər. Sonra gördüm, yaradıcılığa çox ciddi meylim var. İstəyirdim yazdıqlarım kiminsə yazdığına bənzəməsin.

- Kiminsə yaradıcılığından təsirlənmədən yazmaq mümkündür?

- Təbii ki, təsirlər olur. Oxuyursan, öyrənirsən, şüuraltı təsir həmişə mümkündür. Hətta ağıllı şəkildə bəhrələnmək də mümkündür. Orxan Pamuka bir müsahibəsində sual verirlər ki, deyi-

lənə görə, siz Umberto Ekodan təsirlənirsiniz. O cavabında bildirir ki, təsirlənmək yumşaq sözdür, bəzi şeyləri ondan çırpışdırıram. Düşünürəm ki, burada qorxulu heç nə yoxdur. Əsas odur ki, ideya, əsər özünün olsun.

- Dediniz ki, "Abunə pulu" gec dərc olundu.

- Bu hekayə 1989-1990-cı illərdə "Gənclik" jurnalında çap olundu.

- Bəs ədəbiyyat tənqidçilərindən ilk olaraq yazıçı kimi haqqınızda kim yazdı?

- O vaxt Vaqif Yusifli mənim haqqımda "Yaşlıdlarından bir boy yuxarı görünən yazıçı" adlı yazı yazdı. İkinci yazısında isə məni bir boy da artıq qiymətləndirdi. Yazdı ki, ədəbiyyatımıza Sabir Əhmədli kəndin dramını, İsa Hüseynov faciəsini, Elçin Hüseynbəyli şeir və romantik nağılını gətirdi.

"Hekayə mənim üçün desertdir, çarəzdir"

- Vaqif Yusifli yanlışdı. Artıq bu gün hekayəçi, romançı, dramaturq kimi özünüzü təsdiqləmişsiniz. Əvvəlcə hekayələrinizdən danışaq. "Qara çadralı qadın", "Pəncərədən baxan ayın şəkli", "Vulkan adam", "Yekəpər", "Günahın gül üzü", "Dezodərant qız" və yazdığınız hər bir hekayə axtarılıb oxucusunu tapdı. Müxtəlif janrlarda özünüzü sınısanız da, "məna ən doğma olanı hekayəçilikdir", - deyirsiniz. Səbəbi?

- Müxtəlif janrlarda özümü sınımışam. Rəngarənglik, həyat tərzimdə olduğu kimi, yaradıcılığım da izlənilir. Hekayə mənim üçün desertdir, bir növ çarəzdir. Mən hekayəni ləzzət alala, heç nə düşünmədən, heç nəyi qurmadan rahatlıqla yazıram.

- Bəs publisistika?

- Publisistika gündəlik həyatıma daxil olan və mənim qələməmin işlək olmasına xidmət edən bir sahədir.

- Qabriel Qarsia Markes böyük ədəbiyyata jurnalistikadan gəlmişdi və deyirdi ki, "Jurnalistika məna gerçəkliklərlə əlaqə saxlamağa imkan yaradır". Sizdə necə, bu iki sahə bir-birinə mane olmur ki?

- Əksinə, bunlar bir-birinə stimül verir. Mən maraqlı adamlarla söhbət etməyi, maraqlı tarixçələri dinləməyi, xüsusilə tarixi yerləri gəzməyi xoşlayıram.

- Tarixin yadigarlarına baxdıqca nə düşünürsünüz?

- Dərhal həmin məkanı, həmin adamları təsəvvürümdə canlandırmağa çalışıram. Onların hənirtisini, səsinə duyuram.

- Əsərlərinizdə də hiss olunur ki, sizin keçmişə və gələcəyə səyahətləriniz asanlıqla baş verir.

- Zaman və məkan vəhdəti ilə yanaşı, virtual zamanla keçmişə və gələcəyə getmək, o zamanı və məkanı duymaq, təsəvvüründə canlandırmaq mümkündür.

Mən zəhmətkeş yazıçıyam

- "Don Juan", "Balıq adam", "Şah Abbas", "Metro vadisi", "Tut ağacı boyunca" romanlarınız qısa vaxt ərzində məşhurlaşdı, sevildi. Romançılıq zəhmət tələb edən bir sahədir...

- Bəzən mənə məhsuldar yazıçı deyirlər. Mən məhsuldar yazıçı deyiləm, zəhmətkeş yazıçıyam. İş saatım 8 saatdır. Hesab etmirəm ki, bu qədər zəhmətin qabağında üzə çıxan məhsul o qədər də çox deyil. 50 yaşı haqlamışam, 8 roman yazmışam. Hazırda yeniyetmələr üçün "Azıx" romanının üzərində işləyirəm. O da virtual – sintetik tipli, yeni yazıçı texnologiyası ilə yazılan bir romandır. İdeyası maraqlıdır, "Azıx" adamın dirildilməsindən – klonlaşdırmadan bəhs edir. Klonlaşdırmada saf və sağlam hüceyrələr götürülür. Amma bu romanda ölmüş hüceyrənin dirildilməsi və sonradan klonlaşdırılmasından bəhs olunur. Keçmişlə gələcək, doğrudan da, məni həmişə maraqlandırır. Çünki keçmiş və gələcək qırılmaz tellərlə bir-birinə bağlıdır.

- Qələminizi dramaturgiya sahəsində də sınınamısınız və sizi həm də ən yaxşı absurd pyes müəlliflərindən hesab edirlər. Son 10 ildə "Axırı sakitlikdir", "İlgim", "Labirint", "İki nəfər üçün oyun", "Fanatlar", "Hamının günahı" pyesləriniz müxtəlif teatrların səhnəsində tamaşaya qoyulub. "Leyli və Məcnun", "Adəm və Həvva", "Sezar", "İmperator" əsərləri janrına və üslub xüsusiyyətlərinə görə seçilib. Pyeslərinizin səhnə həlli sizi qane edirmi?

- Qane edəni də var, qane etməyəni də. Rəhmətlik Hüseynağa Atakişiyev Gənclər Teatrında 7 əsərimi tamaşaya qoyub. O, həmişə mənə deyirdi ki, sənəin səhnə duyumun çox fərq-

lidir, yaxşı olar ki, eksperiment eləyib bir əsərini özün səhnələşdirəsən. Bu barədə fikirləşirəm, ola bilsin ki, nə vaxtsa öz əsərimi özüm səhnələşdirim.

Əgər dramaturqla rejissor oyunu yaxşı qurursa, bu məni cəlb eləyir. Ancaq istər dünya, istər klassik əsərlərin təkrar səhnəyə qoyulması tamaşaçı üçün maraqlı deyil, çünki tamaşaçı əsərin sonluğunu bilir. O yalnız peşəkarlar – sənətsünaslar, rejissorlar üçün maraqlı ola bilər. Belə düşünürəm ki, teatr rəhbərləri yeni əsərlərdən, yeni imzalardan çəkinməməlidir.

- Müsahibələrinizin birində demisiniz ki, yazıçı cəsarətli olmalıdır.

- Şübhəsiz. Yazıçı cəsarətli olmasa, düşüncələrini qələmə alıb, fikirləşdiklərini oxucuya verə bilməyə, onda o nə yazıçıdır? O yazıçı maraqlıdır ki, cəsarətlidir.

- Bu gün yazıçının ən böyük problemi nədir?

- Bu gün yazıçının ən ciddi problemi kitab satış şəbəkəsinin olmamasıdır. Ölkə üzrə 11-12 işlək kitab mağazası var. Bakı kimi şəhərdə 7-8 kitab mağazası ola-olmaya. İki yüz minlik əhalisi olan rayon mərkəzlərində kitab mağazaları yoxdur. Demək, yazıçının bazarı yoxdur. Bu da bizim həm populyarlığımıza, həm maddi dolanışığımıza, həm də oxucularla birbaşa təmas yaratmağımıza imkan vermir.

Yaxşı və pis ədəbiyyat

- Nə olursa olsun, yazıçı yaxşı yazmalıdır. Bu fikrə münasibətiniz?

- İki cür ədəbiyyat var: pis və yaxşı ədəbiyyat. Oxunan və oxunmayan ədəbiyyat. Oxunmayan ədəbiyyat mənim nəzərimdə pis ədəbiyyatdır.

- Belə bir deyim var: yazıçını bütələşdirmək onu məhv etməkdir. Hər halda yazıçı istəməz ki, onu bütələşdirsinlər, yazıçı istəyər ki, onu sevsinlər.

- Bəzi televerilişlərdə yazıçıları və şairləri az qala müttəhim kimi ittiham edirlər ki, siz niyə populyar deyilsiniz, sizi niyə oxumurlar? Sosial status baxımından yazıçı oxucudan üstün-

dür. Çünki məhsul istehsal edən məhz yazıçıdır, şairdir. İndi onun günahıdır ki, kitab bazarı yoxdur, onu oxumurlar? Yaxşı əsərə görə yazıçıya minnətdar olmaq lazımdır.

– **Çexov deyirdi ki, ədəbiyyat ağrının özüdür. Bu baxımdan Qarabağ ağrısını ədəbiyyata gətirmək o qədər də asan deyil.**

– Qarabağla bağlı yazılarım çoxdur. "Kəndə gün çıxanda qayıdacağıq" hekayəm var, hər dəfə o hekayəni oxuyanda kövrəlirəm. Bunlar yaşanmış həqiqətlərdir.

Qarabağ mövzusunda yazdığım "Gözünə gün düşür" hekayəmin motivləri əsasında qısametrajlı film çəkilir. "Qaracanın qara başı" hekayəm də Qarabağ mövzusunda bəhs edir. Axtarıb arayan olsa, bütün əsərlərimdə Qarabağ var. Ən acı həqiqət isə budur ki, Qarabağ özü bu gün bizdə deyil.

– **Son pulunu kitaba verən adam görsəydiniz, ona necə baxardınız?**

– Düşünərdim ki, bu, doğrudan da, ədəbiyyat vurğunudur. Ədəbiyyat obrazlardan ibarətdir, insan ensiklopediyasıdır, insan mozaikasıdır. Ədəbiyyatı sevən insanları sevir. Mən də o insana bu sevgi ilə yanaşardım.

– **Ədəbiyyat uçuşdu, hər kəs uça bildiyi qədər uçar, siz hara doğru uçursunuz?**

– Yuxularımda çox uçuram, ədəbiyyatda isə hələ yeriyirəm. Uçmaq üçün sürət götürmək lazımdır...

05.11.2010

Ədəbiyyatımızın güzgüsü

"Azərbaycan"ın dəyişməyən ənənəsi vicdanlı seçimdir".

İntiqam Qasımzadə

Yanvarın 28-də "Azərbaycan" jurnalının 88 yaşı tamam oldu. İki səkizlərin qoşa dayanması üçün "Azərbaycan" jurnalı bu illərdə ağır, ləngərli, həm də şərəfli bir yol keçdi. Mətbuat tariximizdə daimi fəaliyyətdə olan ən uzunömürlü jurnal da məhz "Azərbaycan" oldu. Elə bu gün də çağdaş ədəbiyyatımızın seçmə nümunələrini bu jurnalın sahifələrindən oxuyuruq. Gənc istedadların ədəbi uçuşu da çox vaxt şəffaf uçuş zolağından – "Azərbaycan"dan başlayır.

Müəhəbbimiz "Azərbaycan" jurnalının baş redaktoru, Əməkdar incəsənət xadimi İntiqam Qasımzadədir.

"Azərbaycan"ın tarixindəki tarixlər

1923-cü il yanvarın 28-də "Maarif və mədəniyyət" adı ilə işıq üzü görən jurnal daha sonralar "İnqilab və mədəniyyət", "Vətən uğrunda", 1946-1952-ci illərdə təkrar yenə "İnqilab və mədəniyyət", 1953-cü ildən bu günə kimi isə Səməd Vurğunun təklifi ilə "Azərbaycan" adı ilə nəşr olunur. Tağı Şahbazi Simurq jurnalın ilk redaktoru olub. Sonralar Cəlil Məmmədzadə, Ruhulla Axundov, Mirzə İbrahimov, Məmməd Arif, Mehdi Hüseyn, İsmayıl Şıxlı və neçə-neçə böyük sənətkarlar bu missiyanı şərəflə daşıyıblar.

– **"Azərbaycan" jurnalı zaman-zaman ədəbi incilərimizin ilk müjdəçisi olub. Bu gün "Azərbaycan" ədəbiyyatımızın ümumi mənzərəsini əks etdirə bilirmi?**

– "Azərbaycan" jurnalı yazıçılarımızın, şairlərimizin irihəcmli əsərlərini çap edən yeganə qalın jurnaldır. Dünən də, elə bu

gün də məqsədimiz ən yaxşı əsərləri bu jurnalda çap eləməkdir. Bu gün də jurnalımıza axın çoxdur. Köhnə ənənələrə sadiq qalaraq, ən yaxşı əsərləri növbədənkənar çap edirik, redaktəyə ehtiyacı olan yazıları yaxşı mənada bir qədər darayırıq. Elə yazıçılar var ki, əsərini illər boyu cilalayır, nöqtə-vergülünə qədər düzəldir, duzunu-istiötunu vurub bizə təqdim edirlər, amma elə yazıçılar da var ki, çap olunmağa tələsirlər, onların yazılarının redaktəyə ehtiyacı olur, biz də üzərimizə düşən işi yerinə yetiririk. Özü də vicdanla.

– Bir neçə il bundan əvvəl poeziyaya axın sizi narahat edirdi. Hətta poeziyaya axını epidemiyaya bənzətmışdiniz.

– Bu gün müasir dünyada poeziyadan çox prozaya axın var. Bəli, biz bir az poetik xalqıq, zəngin poeziya ənənələrimiz var, amma bu gün şeir yazanların sayı çox olsa da, seçilən, yaddaqalan əsl şair azdır. Ədəbi hadisəyə çevrilə biləcək şeirlər, imzalar o qədər də çox deyil. Müqayisə üçün 60-cı illərə qayıdaq. 60-cı illərdə ədəbiyyata kimlər gəldi: Vaqif Səmədoğlu, İsa İsmayilzadə, Ələkbər Salahzadə, Əli Kərim... Gələnlər kimi də tanındılar. O zamanlar şairlərin sayı indikindən qat-qat az idi, amma fərqlənən imzalar, istedadlı şairlər daha çox idi.

– Ədəbiyyata üz tutan gənclərin intellektual səviyyəsi necə, sizi qane edirmi?

– Ədəbiyyata gələnlərin arasında yüksək intellektual səviyyəli çox istedadlı uşaqlar var. İndi ucdantutma deyirlər ki, təhsildə vəziyyət acınacaqlıdır - oxuyan yoxdur. Amma belə deyil, auditoriyada 40 tələbə arasında iki istedadlı tələbə varsa, kifayət edər. Hər oxuyan Molla Pənah olmur. O mənada intellektual səviyyəsi kifayət qədər yüksək olan, geniş dünyagörüşlü, zövqlü gənclərimiz var.

Hər xalqın milli xüsusiyyətləri var

– Nəsrimizdə vəziyyət necədir?

– Nəsrimizdə vəziyyət eynən poeziyamızda olduğu kimidir. 90-cı illərə qədər Azərbaycan nəsrinin ənənəvi bir yolu vardı.

Müasir gənclik o ənənədən uzaqlaşmağa cəhd eləyir. Hətta yaşlı nəslin nümayəndələri – 60-cılar nəslinə məxsus yazıçılarımızın da, məsələn, Elçinin, Anarın son yazılarında forma axtarırları, dövrümüzə uyğun yazı tərzini, üslub özünü göstərir. Bu ondan irəli gəlir ki, yaşlı yazıçılarımız zamanla ayaqlaşmağa çalışırlar və buna ustalıqları, peşəkarlıqları ilə nail olurlar.

Amma bir çox gənclər bəzən mexaniki təqlid yolunu tutur, Avropa ədəbiyyatında, nəsrində olan bir çox hadisələri tam özünü küləşdirmədən, ürəyinin süzgəcindən keçirmədən, milli variantını tapmadan qələmə alır. Hər xalqın öz milli xüsusiyyətləri, psixologiyası, adət-ənənələri ilə yanaşı, ədəbi ənənələri də var. Öyrənmək lazımdır. Ötən əsrin 20-ci, 30-cu, 40-cı, 50-ci, 60-cı illərində Azərbaycan ədəbiyyatı rus ədəbiyyatından çox şey əxz eləyib. Sözlün düzü, təqlid eləyənlər onda da olub, ancaq onlar heç nə əldə edə bilmədilər. O kəslər ki, öyrəndilər, yaradıcı tərzdə mənimsədilər və öz əsərlərini İsmayıl Şıxlı, İsa Hüseynov, Elçin, Anar, Sabir Əhmədov kimi ortaya qoydular, bu əsərlər qəbul olundu, sevildi və yaşadı. O illərdə İsmayıl Şıxlı "Dəli Kür" romanını yazdı. "Dəli Kür", əslində, Avroparomanı səpkisində yazılmış bir əsərdir. Mən niyə birbaşa rus demədim, ona görə ki rus romanının özü də Avropa romanının təsirindən yaranmış bir roman idi. Bizə qonşu olan, dilini bildiyimiz bir xalqın ədəbiyyatından öyrəndik, ona görə də bu roman milli bir roman kimi uğur qazandı. Biz dünya ilə təmasdayıq. Ədəbiyyatda inteqrasiya lap qədimdən olub. Vaxtilə Şərq poeziyasına inteqrasiya etmişik; ərəb şeiri, fars şeiri, türk şeiri bizə çox şey verib. Ədəbiyyatın, sənətin sərhədi olmur.

– Vaxtilə "Azərbaycan" jurnalında çap olunmaq üçün müəlliflər uzun müddət, hətta illərlə gözləməli olurdular.

– Qovluqlar yenə doludur. 35 ildir, bu jurnalda çalışıram, 14 ildir ki, baş redaktoram. Bu illərdə İsmayıl Şıxlı, Cabir Novruz, Yusif Səmədoğlu kimi redaktorlarla işləmişəm. Sizə bir sirr açım, çox istedadla yazılmış əsərlər heç vaxt ləngiməyib, heç vaxt da

növbə gözləməyib. İrad tutublar ki, filankəs niyə növbə gözləmir? Cavabımız bu olub ki, filankəs ona görə növbə gözləmir ki, istedadla yazılmış əsəri saxlamaq olmaz. O əsəri tez çap edib oxucusuna çatdırmaq lazımdır ki, başqaları da ondan yaxşı mənada bəhrələnsinlər.

Müsaibə içində müsahibə

– Bu gün ədəbi tənqiddə nə baş verir?

Söhbətimizin bu yerində qapı açıldı. Bir anlıq sükut yarandı. İntiqam müəllim "Görkəmli tənqicimiz, ədəbiyyatşünas alimimiz Rüstəm Kamal, təşrif buyurub. Etiraz etmirsizsə, bu sualı ona ünvanlayaq", – dedi. Etiraz etmədim. O isə sualı belə cavablandırdı:

– Çox çətin sualdır. Mənim ələmdə, müasir tənqidin estetik proqramı, müstəvisi məlum deyil. Tənqidçi sözü öz siyasi anlamını bir qədər itirib. Bölgü aparsaq, görərik ki, var estetik tənqid, yəni əsərlərin yaxşı tərəflərini görən, onu qabardan yazılar, buna tənqidi yazı demək mümkündürsə, bir də var şou atmosferindən gələn, bir qədər şəxsi qərəzin üstün olduğu yazılar. Əslində, ədəbi tənqid daha böyük anlam daşıyır.

İntiqam müəllim "Bizim görkəmli tənqidçimiz, özünün də tənqidçi olmasına baxmayaraq, tənqidimiz haqqında çox tənqidi münasibət söylədi", – deyib ədəbi tənqidlə bağlı Rüstəm müəllimin fikirlərinə öz fikirlərini də əlavə etdi:

– Yenə qayıdırıq sovet dönainə. O dövrdə Yaşar Qarayev, Akif Hüseynov kimi tənqidçilər sistemli olaraq ədəbiyyatı izləyirdilər. Akif Hüseynov Azərbaycan nəsrini ardıcıl olaraq izləyirdi, Yaşar Qarayev isə çoxşaxəli idi. O həm dramaturgiyanı, həm poeziyanı izləyirdi. Bu cür peşəkar, operativ, özünü bu işə həsr etmiş sırf tənqidçilər bu gün demək olar ki, yoxdur. Varsa da, bir-iki nəfərdir.

– **"Azərbaycan" jurnalının bir missiyası da dünya ədəbiyyatının ən qiymətli nümunələrini Azərbaycan oxucusuna çatdırmaq olub.**

– İndi "Azərbaycan" jurnalı o ənənəni saxlasa da, daha çox Azərbaycan ədəbiyyatına yer ayırır. Dediym kimi, o dövrdə başqa jurnallar yox idi, ona görə də bu missiyanı öz üzərimizə götürmüşdük. İndi sırf tərcümə əsərləri çap edən jurnallar var, ona görə də daha çox öz ədəbiyyatımızın nümunələrini çap edirik.

– **Zaman dəyişdikcə münasibətlər, baxışlar, üslublar, mövzular, hətta nəsil dəyişir, "Azərbaycan" jurnalının dəyişməyən ənənəsi hansıdır?**

– "Azərbaycan" jurnalının dəyişməyən ənənəsi vicdanlı seçimdir. Vicdanla, ədəbiyyata xəyanət eləmədən istedadlara yol açmaq, müasir ədəbiyyatın mənzərəsini mümkün qədər əhatəli əks etdirməkdir. İstedadlı yazılara zaval yoxdur. Yaxşı ənənələr yaşayır. Biz dəridən-qabıqdan çıxırıq ki, o ənənələr hər zaman yaşansın.

11.02.2011

Lənkəran folkloru, Mirhaşım müəllim və bir ovuc giləs çiçəyi...

O xalq xoşbəxtkdir ki, zəngin folkloru var.

Hacı Mirhaşım Talışlı filologiya elmlər namizədi, Lənkəran Dövlət Universitetinin dosentidir. Əməkdar müəllim, Prezident təqaüdçüsüdür. Deyir ki, bu il 86 yaşım tamam olur, fikirləşirəm ki, daha işləməyim, evdə oturub xatirələrimi yazım.

Yazmaq demişəm, Mirhaşım müəllim həm də tanınmış qələm sahibidir. 16 yaşından "Müsafir" imzası ilə yüzlərlə qəzal, qəsidə, təxmis, təzmin, mürəbbə, mərsiyə, satirik şeir yazıb. Əruz vəzninin mahir bilicisidir, Azərbaycan ədəbiyyatında ilk dəfə əruz vəznində sonet yazıb. "Dedim ki, sözüm qala" şeirlər kitabı, "125 yaşlı məktəb", "Lənkəran" kitablarının, XIX əsr Lənkəran ədəbi mühiti haqqında elmi əsərin müəllifidir. Ötən il isə "Xatirəmdə yaşayanlar" kitabı çap olunub.

Məlum olduğu kimi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin "2010-2014-cü illər üçün Xalq Yaradıcılığı Paytaxtları" Proqramına əsasən, Lənkəran şəhəri 2011-ci il üzrə "Azərbaycanın folklor paytaxtı" elan edilib. Cənub mirvarisinin özünəməxsus zəngin folkloru barədə dolğun məlumatlar əldə etmək üçün qocaman şair, ədəbiyyatşünas, tədqiqatçı-alim Hacı Mirhaşım Talışlıni ziyarət etdik.

Hacı Mirhaşım Talışlı Lənkəranın Böyük Bazar hissəsində – ulu babası Mirmustafa xanın adını daşıyan küçədə yaşayır. Lənkəranın tarixi, mədəniyyəti ilə bağlı zəngin bilgiler sahibi olan 86 yaşlı Mirhaşım müəllimi öz hücrəsində – doğma kitablarının arasında "tapdıq".

Çəltik və çay nəğmələri

Lənkəranın sonuncu xanı Mir Mustafə xanın nəslindən olan Hacı Mirhaşım 86 illik ömründə çox tarixi hadisələrin şahidi olub. Ötən əsrin ağır-acısını, qırmızı imperiyanın din düşmənciliyini, milli-mənəvi dəyərlərimizə qarşı biganəliyini görüb. Ancaq heç nə onu öz əqidəsindən, yolundan döndərə bilməyib. Allaha sevgisi, inamı heç vaxt sarsılmayıb. Ağılı kəsəndən namaz qılıb, oruc tutub, müqəddəs yerləri ziyarət edib, zəngin biliyi, geniş dünyagörüşü ilə dövrünün işıqlı simalarından birinə çevrilib. El-obasına, yurd-yuvasına qəlbən bağlı olan Mirhaşım müəllim Lənkəranın folklorundan ürək dolusu danışdı:

– Lənkəran folkloru çox zəngindir. Əgər Qarabağda xanəndəlik, təkifaçılıq məşhurdursa, Lənkərandə birgə oxumaq, kollektiv şəkildə xorla oxumaq dəbdir. Bunun da öz səbəbi var. Lənkərandə qədimdən çəltik əkib becəriblər. Çəltikçilik kollektiv işdir. Əmək prosesində yaranan nəğmələr çəltik nəğmələri kimi yaddaşlardan yaddaşlara köçüb. Zaman gəldi ki, çəltikçiliyi çayçılıq əvəz etdi. Çayçılıq da birgə işdir. Beləliklə, çay nəğmələri yarandı. Sonra bu nəğmələr toy nəğmələrinə çevrildi.

Mirhaşım müəllim deyir ki, Lənkəran folklorunda yüzə yaxın nəğmələr var. El arasında belə bir deyim də var ki, dəryadan balıq qurtarmaz, Lənkəran kəndlərindən nəğmələr.

Vaxtı ilə Mirhaşım müəllim bu nəğmələrə sevə-sevə söz yazmış.

Söhbətimizin bu yerində Mirhaşım müəllim nəğmələrdən birini zümzümə edir:

*Çayımızın adı var,
var, var,
Gör, nə gözəl dadı var,
var, var.
Çayda bizim qızların
var, var,
Əmək, hünər payı var,*

var, var.

Ürəyinin odu var,

var, var.

Çay yığan qızlar xorla bu nəğməni oxuyardılar.

Çəltik yığan qızların isə öz nəğmələri vardı:

İki gözəl gördüm dünən bulaqda,

Biri al geyinib, birisi ağda.

Qardaşdan soruşdum, hansını sevdin?

Dedi, gözüm qırmızıda, ürəyim ağda.

Mirhaşım müəllim Lənkəranın toy adətlərindən də danışır.

– Bizim toy adətlərimiz çox maraqlıdır. Bütün toy mərasimləri nəğmələrlə keçir. Gəlini evə gətirəndə ayağının altında qurban kəsirlər, belə bir nəğmə oxuyurlar:

Ay gəlinin toy qoyunu,

Bıçaq gətir, soy qoyunu.

Bu gün də Lənkərandə toy mərasimləri nəğmələrlə keçirilir.

Lənkəranın yas mərasimləri də özünəməxsusdur. Yasda həddindən artıq ağlamaq adət deyil. Belə deyirlər ki, öləni Allah aparır. Sən Allaha etiraz eləyirsənmi? Yas məclisində biri ağı deyib öləni oxşayır, sonra hamılıqla imam üçün mərsiyə deyirlər.

Lənkəran folklorunda bir çox sənətlər, peşələrlə bağlı ənənələr bu gün də yaşayır. Əsrlərdir ki, bu bölgədə müxtəlif cür həsirlər toxunur. Əvvəllər xalça-palaz az olardı, camaat həsir üstə oturur, məscidlərə həsir döşəyardılar. Haşiyəli həsirlər, sadə həsirlər, Gilani həsirlər məişətdə ən çox işlənən həsirlərdəndir.

Qədim dulusçuluq sənəti də bu gün Lənkəranın bir çox kəndlərində, xüsusi ilə Separadi kəndində yaşadılır. 150-200 il bundan əvvəl stəkan-nəlbəki, məişət əşyaları olmayan vaxtlarda dulusçuluq sənəti ən gərəklili sənətlərdən biri kimi inkişaf etmiş, özündən sonra zəngin izlər qoymuşdur. Bu gün də Lənkərandə az qala hər evdə gil bardaqlar saxlanılır. Bunun da öz tarixəsi var.

Lənkəranın Novruz ənənələri

Novruz bayramı Lənkərandə bir qədər fərqli keçirilir. Çərşənbə axşamı bütün evlərdə hökmən ziyad balığı bişirilir. Çərşənbənin səhəri evdəki bütün sular atılır, adamlar çay qırağına, bulaq başına gedib bardaqlarla təzə su gətirir, suyu evə, həyatə səpirlər.

Mirhaşım müəllim deyir ki, Lənkərandə bir çərşənbə tanırırlar. Novruzdan əvvəlki çərşənbə – ilaxır çərşənbəni. Axırncı çərşənbədə od üstədən atlanır, üzərlik yandırır, evdəki adamların sayına görə şam yandırırırlar. Süfrəyə təndirdə bişirilmiş balıq ləvəngisi qoyulur. Ancaq "il şirin olsun", – deyə bu ləvəngiyə turşu vurulmaz. Çərşənbə axşamı hər kəsin ağızına sarımsaq dəyməsi adətdir. Süfrəyə yeddi adda "s" hərfi ilə başlayan nemətin qoyulması da adətdir.

Çərşənbə axşamı bişirilən balığın başı isə 13 gün saxlanıldıqdan sonra atılır. İnanca görə 13 gündən sonra nəhslik qurtarır, xoşbəxt həyat başlayır.

Folklorumuzu sevə-sevə təbliğ edən Mirhaşım müəllim deyir ki, sovet vaxtı folklorlardan, adət-ənənələrimizdən danışanları sürgünə, ölümə göndərirdilər. İndi öz folklorumuzdan ürəklə danışırıq, necə var, eləcə də gənc nəsə öyrədirik. Folklorumuzu, adət-ənənələrimizi yaşatmaqsa gənc nəsəllərin üzərinə düşür.

Mirhaşım müəllimin evi əsl ziyarətəgahdır. Bu evdə kimlər olmayıb? Azərbaycanın görkəmli alimlərindən akademik Feyzulla Qasımzadə, professorlar Seyfəddin Qəndilov, Əliyar Səfərli, Əjdər Ağayev, Rəhilə Məhərrəmovə, Mirzə Rəhimov, Seyfulla Əsədullayev, şair və yazıçılardan Bəxtiyar Vahabzadə, Qabil, Nəriman Həsənzadə, Hüseyn Abbaszadə və neçə-neçə böyük sənətkarlar bu ocaqda Mirhaşım müəllimin qonağı olublar.

Sadə, mehriban, təvazökar Mirhaşım müəllim bir şerində belə deyir:

*Safdır diləyim mənim,
Yoxdur gileyim mənim.
Dəvaçılarla dostam,
Darvazam dar olsa da,
Gendir ürayim mənim.*

Mirhaşım müəllimin evində nadir bir çiçək növü – güləs yetişdirilir. Bu gülü Mirhaşım müəllimin babası Mirmustafa axund vaxtı ilə Kərbəla ziyarətindən gətirib. Gözəl, xoş ətri olan bu gül indi Lənkəranın əksər evlərində ətir saçır.

Söhbətimizin sonunda Mirhaşım müəllim ayağa qalxıb kövrək barmaqları ilə güləs çiçəklərini dərib ovcuma tökdü. Mirhaşım müəllimin bacısı həci Səadət xanım çiçəkləri sapa düzüb mənə hədiyyə etdi. Bu işıqlı ocaqdan, doğma insanlardan xoş hisslərlə ayrıldım. Əgər yolunuz nə vaxtsa Lənkərandan düşsə, Mirhaşım müəllimi ziyarət etməyi unutmayın. Axı belə qiymətli, işıqlı, nadir insanlar tariximizin, yaddaşımızın, folklorumuzun bir parçasıdır.

27.07.2011

"Məni ədəbiyyat yaşadır"

İyulun 21-i yazıçı-dramaturq Marat Haqverdiyevin doğum günüdür. 73 yaş tamam olan dramaturq ömrünün bir hissəsini memarlıq sənətinə, bir hissəsini isə ədəbiyyata, dramaturgiyaya həsr edib. Hər iki sahədə uğurlar əldə etsə də, özünü belə deyir: "Hesab edirəm ki, tarixi-memarlıq abidələrinin bərpası müqəddəs bir işdir, ancaq açığını deyim ki, məni ədəbiyyat yaşadı. Ədəbiyyat olmasaydı, bəlkə də bu yaşa gəlib çatmazdım".

"Ailədə məhkəmə" adlı ilk komediyası ilə ədəbiyyata qədəm qoyan Marat Haqverdiyev "Məhəbbət, şeytan və lambada", "Məşuqələr", "Ah, qadınlar, qadınlar", "Qısqanc ürəklər", "Amerikalı kürəkən", "Fədakarlıq", "Sənsiz yaşaya bilmərəm", "Məhəbbət əzabları", "Məhəbbət yaşa baxmır" və neçə-neçə uğurlu əsərləri ilə səhnəmizə yeni nəfəs, yeni ruh gətirdi.

Doğum günü ərəfəsində yazıçı-dramaturqla görüşüb ötən günlərdən danışdıq. Təbiətçə təvazökar, sadə və səmimi olan Marat Haqverdiyevin ömür yoluna birgə nəzarət salaıq.

Marat Haqverdiyev 1938-ci il iyulun 21-də Bakıda sənətkar ailəsində anadan olub. Atası Azərbaycan və Türkmənistanın Əməkdar artisti Xanlar Haqverdiyev uzun illər Opera və Balet Teatrının solisti olub. "Əsli və Kərəm"də Kərəm, "Aşıq Qərib"də Qərib, "Şah İsmayıl"da Şah İsmayıl, "Leyli və Məcnun"da Məcnun rollarını özünəməxsus məharətlə yaradıb.

Anası Cahan Əfruz (Dilanova) şairə-dramaturq kimi şöhrət tapıb. "Şeirlər", "Dağlar", "İki ana", "Sevgi sətirləri", "İki bayram" kitabları rus, ispan, türkmən, hind dillərinə tərcümə olunub. Cahan Əfruzun "Qanqın böyük dalgası", "Tahirin aqibəti" və başqa əsərləri 70-ci illərdə Moskvada səhnələşdirilib. Onun "İlham

pərisi", "Gəldim ki, deyəm sevirəm" faciəsi sonralar doğma səhnəmizdə və başqa respublikaların səhnəsində dəfələrlə tamaşaya qoyulub.

İki sənətkarın əhatəsində böyüyən Marat uşaqlıqdan rəsəməliyə böyük maraqla göstərsə də, orta məktəbi bitirərkən memar olmağı qərara alır.

Ədəbiyyata tərcüməçi kimi gəlmişəm

İllər keçəcək, 73 yaşın tamamında Marat müəllim səmimiyyətlə etiraf edəcəkdi: "Anamın yanında yazmağa, atamın yanında oxumağa utanırdım". Çünki atasının sözləri hələ də qulaqlarında səslənirdi. Atasını həmişə belə deyirdi: "Sənətə gəlirsənsə, yaxşılardan yaxşısı olmalısan".

Marat Haqverdiyev 1956-cı ildə Azərbaycan Politexnik İnstitutunun memarlıq şöbəsinə daxil olur. Tələbəlik illərində incəsənətə olan marağı ötürüb keçmir, institutun xalq çalğı alətləri ansambli və estrada orkestrinin solisti kimi bir sıra MDB ölkələrində qastrol səfərlərində olur.

Marat Haqverdiyev təhsilini başa vurandan sonra qısa müddətdə tikinti sahəsində çalışır. Ömrünün 40 ilə yaxın hissəsini isə Mədəniyyət Nazirliyinin nəzdində olan Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin Bərpası İdarəsində müxtəlif vəzifələrdə işləyib.

Respublikamızın tarix və mədəniyyət abidələrinin, o cümlədən Akademik Opera və Balet Teatrı, Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrı, saysız-hesabsız muzeylər, məscidlər, mədrəsələr, qalalar, türbələr, sarayların bərpası ilə məşğul olub.

Bəs, görəsən, Marat müəllimin ədəbiyyata gəlişi necə olub?

– İşimlə paralel olaraq, 70-ci illərdə ədəbiyyata əvvəlcə bir tərcüməçi kimi gəlmişəm. Orta və ali məktəbi rus dilində bitirdiyim üçün, heç bir çətinlik çəkmədən anamın əsərlərini – şeirlərini, poemalarını ana dilindən rus dilinə çevirirdim.

Anam dünyasını dəyişəndən sonra belə qərara gəldim ki, onun yolunu davam etdirim.

Böyük səhnənin cazibəsi

Marat Haqverdiyevin yazıçı-dramaturq kimi ilk əsəri "Ailədə məhkəmə" komediyasıdır. Bu əsər Lənkəran Dövlət Dram Te-

atrında Əməkdar incəsənət xadimi Baba Rzayevin quruluşunda tamaşaya qoyulur.

Tamaşa uğurlu alınır. Marat müəllim o illərə qayıdır: "İlk əsərim tamaşaya qoyulanda Baba Rzayev dedi ki, bax ha, bundan sonra əsər yazmasan, günah eləmiş olarsan. Deyirdi ki, səndə komediya yaxşı alınır".

Bu uğur dramaturqu həvəsləndirir. Bir il sonra Gənc Tamaşaçıları Teatrında Mərahim Fərzəlibəyovun quruluşunda dramaturqun "Məhəbbət, şeytan və lambada", ardınca isə "Məşuqələr" əsəri tamaşaya qoyulur. Hər iki əsər mədəniyyət aləminə səs salır.

– Bir gün Akademik Milli Dram Teatrının direktoru Həsənə Turabov gəlib tamaşaya baxdı. Tanış olduq. Dedi ki, xahiş edirəm bizim teatr üçün də bir əsər yaz. 1992-ci ildə "Ah, qadınlar, qadınlar" komediyasını yazıb Həsən Turabova təqdim etdim, çox bəyəndi. Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində Mərahim Fərzəlibəyov bu əsəri tamaşaya qoydu. Tamaşada baş rolda görkəmli aktyor Səyavuş Aslan və tanınmış aktrisa Firəngiz Mütəllibova oynayırdılar. Tamaşa maraqla qarşılandı. Bir ildən sonra "Qısqanc ürəklər" komediyam yenə də bu teatrdə Mərahim Fərzəlibəyovun quruluşunda tamaşaya qoyuldu. Bu tamaşa da yaxşı mənada böyük səs-küy yaratdı.

Marat Haqverdiyevin bir-birindən maraqlı yeni əsərləri – "Fədakarlıq", "Sənsiz yaşaya bilmərəm", "Məhəbbət əzabları", "Məhəbbət yaşa baxmır" və s. ölkəmizin müxtəlif teatrlərində uğurla tamaşaya qoyulur.

"Qısqanc ürəklər" komediyasının sorağı isə qardaş Türkiyədən gəlir, İstanbul şəhəri Sarıyer Bələdiyyə Teatrının yaradıcı heyəti "Qısqanc ürəklər"i səhnəyə qoyur.

– 2000-ci ildə məni İstanbula – "Qısqanc ürəklər" tamaşasının premyerasına dəvət etdilər. Tamaşanın premyerası Çırağan sarayında keçirildi. Bu sarayda, adətən, dövlət tədbirləri keçirilir, amma o zaman hörmət əlaməti olaraq bu tamaşanın premyerası orada keçirildi. Premyera yüksək səviyyədə təşkil olunmuşdu. O zaman məndən başqa bir əsər istədilər, mən də "Ah qadınlar, qadınlar" əsərini təqdim etdim. Hər iki əsər Türkiyənin bir çox teatrlərində – İstanbulun Çemberlitaş teatrı, Sarıyer Bələdiyyə Teatrı, "Fateh" Universitetinin teatrında səhnələşdirilib.

Marat Haqverdiyev dram əsərləri ilə yanaşı, eyni zamanda maraqlı ssenarilərin də müəllifidir.

– Xalq artisti Lütfü Məmmədbəyov mənim ssenarim əsasında "Səninlə və sənsiz" bədii televiziya filmi çəkib. Bu melodrama azərbaycanlı yazıçı ilə türk müğənnisinin məhəbbətindən bəhs edir. Film Azərbaycan dövlət televiziyası ilə dəfələrlə nümayiş olunub. "Səni gözləyirəm" lirik əsərimi də Lütfü Məmmədbəyov ekranlaşdırıb.

"Fədakarlıq"

"Mənim yaradıcılığımın böyük bir hissəsi ulu öndərimiz Heydər Əliyevlə bağlıdır", – deyən Marat Haqverdiyev 1993-cü ildə yazdığı "Qarabağ şikəstəsi" ssenarisində dahi siyasətçinin Azərbaycanın ağır günlərində hakimiyyətə qayıdışını, ölkənin xilasını naminə tarixi xidmətlərini əks etdirib. Bu ssenari əsasında M.Fərzəlibəyov ikiseriyalı bədii televiziya filmi çəkib.

Marat Haqverdiyevin ümummilli lider haqqında ikinci əsəri "Fədakarlıq" adlanır. Müəllifin ssenarisi əsasında "Fədakarlıq" bədii televiziya filmi çəkilir. Sonra müəllif bu ssenarinin dram variantını qələmə alır. Əsər Sumqayıt Dövlət Musiqili Dram Teatrında səhnələşdirilir, premyerası isə Akademik Milli Dram Teatrında uğurla keçirilir.

Marat Haqverdiyevin "Əsrin möcüzəsi" pyesi və "Üç dəniz möcüzəsi" adlı ssenarisi də xalqımızın rifahı naminə həyata keçirilən Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft boru kəmərinin tikintisindən bəhs edir.

Yazıçı-dramaturq olmaqla yanaşı, Marat Haqverdiyev həm də öz mövqeyi olan ziyalılarımızdan biridir. Ömrünün zirvəsinə doğru yol gedən Marat Haqverdiyev "Cənnət sarayı" əsərini yenicə tamamlayıb.

Çox iş görüb az görünən Marat Haqverdiyevə ömrünün bu çağında ürəyi istədiyi əsərləri yazmağı, yeni tamaşalarının premyerasının həyəcanını yaşamağı, tamaşaçı alqışını və tamaşaçı sevgisini arzulayırıq. Çünki o, söz sarayı ilə insanları güldürməyi də, ağlatmağı da, düşündürməyi də bacarır.

20.07.2011

20 Yanvar həyatın güzgüsündə

Ədəbiyyat həyatın güzgüsüdür. O güzgülüyə diqqətlə baxsaq xalqımızın keçmişini, xoşbəxt çağlarını, başına gələn faciələri aydınca görürük.

Bu mənada yaxın tariximizin – 20 Yanvar faciəsinin qanlı izləri, göz yaşları ədəbiyyatımızda hələ qurumayıb. O qanlı gecənin ilk harayı, ilk əks-sədası isə ədəbiyyatımızın həssas qanadında – poeziyada əksini tapdı. Şəhidlərimiz hələ torpağa tapşırılmamış Xalq şairi Qabilin ürəyinin qanı ilə yazdığı "Mərsiyə"si ədəbiyyatımızı təlatümə gətirdi. Şairin ürəkparçalayan misraları xalqın dərdinə, kədərinə, əhval-ruhiyyəsinə qarışdı.

*Öldü gənc, öldü uşaq,
öldü gəlin-qızlarımız,
Ölmədi, şəhid oldu neçə yüzlərimiz,
Bu Kərbəla düzləridir, düzlərimiz,
Necə qan ağlamasın
üzlərimiz, gözlərimiz?!
Gecəni ataş ilə qırmızı qan eyelədilər.
Xalqımı, millətimi gülləbaran eyelədilər.*

Qabilin harayına Məmməd Aslan "Ağla, qərənfil, ağla" şeiri ilə qoşuldu. Vaxtında və zamanında yazılmış bu şeir qərənfilin obrazını, ədəbiyyatımıza gətirib heykəlləşdirdi.

*Qərənfil – şəhid qanı,
Ağla, qərənfil, ağla.
Ağla, inlət meydanı,
Ağla, qərənfil ağla.*

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin dörd aya yazdığı "Şəhidlər" poeması isə 20 Yanvar müsibətini dastanlaşdırdı. Xalqımızın, millətimizin başına gətirilən qanlı faciənin geniş mənzərəsini, tablosunu ədəbiyyatımızda əbədləşdirdi.

*Qatil gülləsinə qurban gedərkən
Gözünü sabaha dikdi şəhidlər.*

*Üçrəngli bayrağı öz qanlarıyla
Vətən göylərinə çəkdi şəhidlər.*

O ağır, o qanlı günlərdə Nəbi Xəzri, Cabir Novruz, Xəlil Rza Ulutürk, Məmməd Araz, Sabir Rüstəmxanlı, Fikrət Qoca, Musa Yaqub, Musa Ələkbərli qələmindən süzülən göz yaşları dərdlərimizə ağı dedi.

Xalq şairi Zəlimxan Yaqubun hönkürtü, hayqırtı dolu misraları kədər rəngli səməmizdə şimşək kimi çaxdı:

*Sınar dağların beli, bu qədər
ah götürməz,
Adi insan olan kəs belə
günah götürməz,
Yerdə bəndə götürsə,
göydə Allah götürməz,
Qəm yemə, dəli könlüm,
nahaq qan yerdə qalmaz.*

Nəriman Həsənzadənin "Şəhidlər xiyabanı" adlı şeri müqəddəs yerdə – Şəhidlər xiyabanında hər kəsi bir anlıq dayanmağa, düşünməyə və "Şəhidlər xiyabanı" adlı bir dünyanın sakinlərinin taleyini dinləməyə səslədi:

*Dayanın, Şəhidlər xiyabanıdı,
Yas toya qarışıb, toy yasa burda.
Qızıl qumaşlarda qara xonçalar,
Nişan gətiriblər bir qıza burda.*

20 Yanvar Güney Azərbaycan ədəbiyyatında da öz əksini tapdı. Bakıda baş vermiş qanlı olaylarda şəhidlik zirvəsinə ucalan igidləri Vətənimizin azadlığının mücahidi kimi tərənnüm etdilər. "Varlıq" jurnalının səhifələrində 20 Yanvara həsr olunmuş xeyli yazılar işıq üzü gördü.

20 Yanvar nəsrimizdə də öz əksini tapdı. Azadlıq yolunda canını qurban verən Vətən oğullarının həyatından, fədakarlığından bəhs edən neçə-neçə hekayələr, povestlər yarandı. "Fərizə və İlham" dastanı isə xalq arasında XX əsrin son gerçək məhəbbət dastanı kimi tarixə düşdü.

Zamanında yaranan ədəbiyyat nümunələri ilə yanaşı, ədəbiyyat həm də hadisələrə kənardan baxmaq, müşahidə etmək qüdrətinə malikdir. Vaxtından və zamanından asılı olmayaraq, şəhidlik mövzusu ədəbiyyatımızdan keçməkdədir. Hələ XVI əsrdə poeziyamızın dahisi Məhəmməd Füzuli şəhidlik abidəsi olan "Hədiqətüs-süəda" əsərində inam və etiqadları yolunda müsibətlərlə rastlaşan, lakin bu yoldan dönməyən haqq aşiqlərini vəsf etmiş, şəhidliyi ən böyük şərəf və ən böyük rütbə kimi qiymətləndirmişdi.

Bu mənada 20 Yanvar faciəsi ədəbiyyatımızda zaman-zaman cücarəcək, qanlı tariximizi törədənlər lənətlənəcək, Vətənin azadlığı uğrunda canını qurban verən Vətən övladlarının ruhu ehtiramla yad ediləcək.

20.07.2011

Xocalı faciəsinin izləri ədəbiyyatımızda

Xocalı faciəsi ədəbiyyatımıza elə o gecədən – fevralın 25-dən 26-na keçən – səhəri olmayan gecədən boylandı. O gündən taleyimizə yazılan Xocalı yazısını yazmağa çalışırıq...

İlahi! Sən onlara rahatlıq ver...

İlahi! Təskin et!..

Sən onlara səma nəğmələri göndər,

Təsəlli səp...

Bu misralar Nurəngiz Günün "Xocalı simfoniyası"ndandır. Və əslində "Xocalı simfoniyası" Xocalı faciəsinin ağısı, oxşamasıdır. "Xocalı simfoniyası" balasını itirmiş ananın qorxu, tələş, hıçqırıq, hönkürtü qarışıq harayıdır:

Yox, ruzgar! O cürə əsmə sən!

Torpaqda...

Torpağın altında dip-diri ölümlər var

Diksina bilər Onlar...

Nurəngiz Günün "Xocalı simfoniyası" həm də Xocalının yer üzündən silindiği gecənin ədəbiyyata hopan səsidir. Hələ ki bu səsi bütün dünya eşitməyib, hələ ki "Xocalı simfoniyası" üç dildə – Azərbaycan, rus və ingilis dilində nəşr olunub. Ancaq Xocalı faciəsini dünyanın kar olmuş qulaqlarına çatdırmaq istəyiriksə, "Xocalı simfoniyası" dünyanın bütün dillərinə tərcümə olunmalıdır.

Hər kəs Xocalı faciəsini gördüyü, hiss etdiyi, duyduğu və yaşadığı kimi yazır. Bir dərddin yüz yozumu, bir dərddin yüz çaları dil açib danışır.

Bu il yenə

Xocalının ad günündə

Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrına getdik,

"Xocalı faciəsi"nə

tamaşa etdik...

Bu misralar şair Qəşəm Nəcəfzadənin "Xocalı mövsümü fevral" başlığı altında dərc etdirdiyi silsilə şerindəndir. Qəşəm Nə-

cəfzadə Xocalı faciəsinə ağı demir, Xocalı faciəsinə içində yaşadığı vaxtın içindən baxır:

Xocalı uşaqlarının

Soyuqdan donduğunu görəndə,

Uşağımızın paltosunu

Yaxşıca düymələdik,

Əlinə peçenyə verdik

Üzündən öpdük

Başını sığalladıq...

Əslində, bu səmimi, çox səmimi bir etirafdır. Həyat öz axarı ilə gedir. Uşaqlar böyüyür... böyüməyən, lentlərin yaddaşında yaşayan, don vurmuş, güllələnmiş, qar üstünə səpələnmiş uşaqlardır. İblisin divan tutduğu mələk sifətli uşaqlar... İnsan ovunun qurbanları, qisası alınmayan tiffilər... Biz ilin bir günü yox, ilin 365 günü Xocalı faciəsini yaşamalıyıq. Bir gün çox azdır, o qədər azdır ki, Xocalı soyqırımının qurbanlarının adını belə sayıb qurtarmağa çatmaz...

Xocalı mövsümü fevral!

Xocalı mövsümüdür bu ay.

Lentin tozu alınır,

Bir də göstərilməyi

Qaldı gələn ilə.

Şair Ələmdar Quluzadənin qələmə aldığı "Şəhid şəhər" poeması da Xocalı faciəsinin dəhşətlərinə, ağrılarına, faciələrinə həsr olunub.

Bəşər görməmişdi bu qovhaqovu,

Danışa bilmirəm, dilim də əsir.

Bülənd olub ərsə qalxdı alovu,

Sağlar girov düşdü, şəhidlər əsir.

Şair "Şəhid şəhər" in dərdlərini, dərdlərin köklərini axtarır:

Oduna qalandıq çox imdadların,

Sözümün yüz sual, yüz nidası var.

Qapıma qonaqtək gələn yadların

Evimə sahiblik iddiası var.

Ələkbər Salahzadənin "Xocalı xəcilləri", Ədalət Əsgəroğlunun "Dərdimizin qan rəngi" poemaları da Xocalı faciəsinə həsr olunub.

Xocalı faciəsindən danışarkən yadıma və çoxlarının yadına jurnalist Səriyyə Müslümqızı düşür. Xocalı hadisəsi onun gözlərinin qabağında baş verib, bu faciənin bütün ağrı-acısını, insan ağına sığmayan müsibətlərini yaddaşından əvvəl gözlərinə köçürüb. Üstündən 19 il keçməsinə baxmayaraq, hər dəfə Səriyyə Müslümqızı ilə qarşılaşanda gözlərində Xocalının qanlı mənzərəsini görürəm. Bir jurnalist, bir vətəndaş, bir xocalılı, bir şahid kimi Səriyyə Müslümqızının qələmə aldığı "Qar üstünə qan yağdır", "Ümid olmasa, ölərəm" (İngilis dilində), "Ölümündən o yandakı Xocalı" kitablarını ədəbiyyatımızın Xocalı dərdi ilə bağlı canlı salnaməsi sayıram...

Çox güman ki, Xocalı faciəsi ilə bağlı adlarını çəkə bilmədiyim çoxlu əsərlər, şeirlər, hekayələr yazılıb. Ola bilsin ki, kimsə hələ Xocalını qəlbindən kağıza köçürməyib, ola bilsin ki, kimsə sözünü deməyib, amma Xocalı mövzusunun Azərbaycan ədəbiyyatında daimi mövzulardan birinə çevriləcəyinə gərək kimsə şübhəsi olmasın. Biz dərdimizi sözlə deməyi bacarmalıyıq. Zaman-zaman Xocalı lövhələri ədəbiyyatımızdan boylanıb qanlı gecənin dəhşətini, faciəsini, qətlə yetirilən günahsız insanların səsinə batmağa qoymamalıdır. Çünki zamanın, vaxtın, yaddaşın unuduğunu ədəbiyyat unudulmağa qoymur...

19.01.2011

Bir azadlıq şairi vardı...

"Atamın tək istəyi Azərbaycanın müstəqilliyi idi"

Azər Almas

"Elazığ-Bakı mədəniyyət və sənət görüşü" (2-4 fevral) zamanı böyük şairimiz, ömrünü qardaş diyarında başa vurmuş Almas İldırımın oğlu Azər Almasla görüşdük. Ömrünün müdriklik çağını yaşayan bu nurani insan, üstündən uzun illər keçsə belə, hələ də atasını göz yaşları ilə xatırlayır. O xatirələr hər birimiz üçün qiymətlidir...

Almas İldırımın həyatı qəmli bir nağıla, qürbət, həsrət, dərd dolu hekayəyə, əslində tarixin çətin bir dönəmində bir millətin başına gətirilən faciələrdən bəhs edən tarixi romana bənzəyir. 45 illik ömründə sürgün, mühacirət, qürbət həyatı yaşayan Almas İldırım tarixin sərt döngələrində xalqını, millətini, vətəninə hər kəsdən çox sevdiyi üçün "xalq düşməni" damğası ilə günahlandırıldı...

Canından çox sevdiyi Azərbaycandan əvvəlcə Dağıstana, sonra Aşqabada sürgün olundu...

Ömrünün baharında dəfələrlə ölümə göz-gözə, nəfəs-nəfəsə dayandı...

Onun iradəsini, əqidəsini heç nə qıra bilmədi: nə təqiblər, nə böhtanlar, nə haqsızlıqlar...

O, oddan-alovdan keçib bütün varlığı ilə bağlandığı Türkiyəyə can atdı, qardaş ölkəyə pənah apardı ...

Türkiyə qollarını açıb onu öz balası kimi qarşıladı...

Almas İldırım Türkiyənin söz, sənət beşiyi olan Elazığda 19 il yaşadı. Bu torpaqda kök atdı, şəxsiyyəti, istedadı, şəriyyəti ilə bu torpağın sevimli övladlarından biri oldu.

Zaman axdı, sular duruldu, SSRİ adlı imperiya 70 ildən sonra süqut etdi. O günü görmək böyük şairimizə nəsib olmasa da, övladlarına nəsib oldu.

Almas İldırım iki qardaş ölkənin vətən, xalq şairi kimi tarixə düşdü...

Almas İldırımın həyat hekayəsindən

Almas İldırım 1907-ci il martın 25-də Bakının Qala kəndində varlı ailədə dünyaya gəlib. Bir müddətdən sonra ailəsi Qaladan Çəmbəkəndə köçür. Burada fars təmayülü yeddiillik "İttihad məktəbi"ndə təhsil alır. Hələ məktəbdə oxuyarkən şeirlər yazır, farsca mükəmməl öyrənir. Sonra Abdulla Şaiq adına Pedaqoji Məktəbi bitirir. Bu məktəbdə rus dilini də dərindən öyrənir, Qafur Əfəndiyev, Qantəmir, Seyid Hüseyn Tağızadə, Abdulla Şaiq kimi məşhur şair və yazıçılardan dərs alır.

1927-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsinə daxil olsa da, bir neçə ay sonra zəngin ailənin övladı olduğu üçün universitetdən uzaqlaşdırılır. Ancaq bu, yeganə səbəb olmur. 1927-ci ildə İstanbulda "Həyat" jurnalında çap olunan şeiri də əsas səbəblərdən biri olur.

Almas İldırım ədəbi aləmə erkən yaşlarından qədəm qoymuş, 1919-cu ildə Seyid Hüseynin "Yaşıl qələmlər" dərnəyində fəal iştirak etmiş, dərnək bağlandıqdan sonra 1922-ci ildə Əhməd Cavadın və Hüseyn Cavidin təşəbbüsü ilə yaradılan "Yaşıl yarpaq" dərnəyində, bu dərnəyin "Yaşıl yarpaq" qəzetində Mikayıl Müşfiqlə birgə çıxış etmişdir.

Türk dünyasına bağlı olan azad fikirli gənc zamanın sosial və siyasi məsələlərinə qarşı çıxdığına görə kiçik burjua yazarı kimi 19 yaşında NKVD-nin "qara siyahısı"na düşür.

Milli-mənəvi məsələlərdə etdiyi vətənpərvər çıxışları, İstanbulda çap olunan şeiri ona şan-şöhrətlə yanaşı, bəlalər də gətirir.

Rəfiq Zəka Xəndanın ifadəsi ilə desək, "qabiliyyətsiz və satqın qələm sahibləri" İldırımı açıqca günahkar elan edirlər.

Böyük bir sevgi ilə vətəni, millətini sevən Almas İldırım 1931-ci ildə Aşqabadda sürgün olunur. Bu zaman o, "Əlvida, Bakı" şeirini yazır.

*Səndə keçib getdi iyirmi dörd yaşım,
Bir zaman bələdən çıxmadı başım,
Sən oldun həmdəmə, dərdli yoldaşım,
Laylalar söylədin mənə, əlvida!*

O, Aşqabadda çeşidli türk ellərindən sürgün edilən ailələrin uşaqlarına elm öyrədib, dərs deyir. 1932-ci ildə Şamaxıdan sürgün edilən və əslən Güney Azərbaycandan olan bir ailənin qızı ilə evlənir. Aşqabadda Almas İldırımın azadlıq mövzuları ilə bağlı şeirləri əldən-ələ gəzir.

Sovet ideologiyasına xidmət etmədiyi üçün burada da təqib olunur. 1933-cü il iyunun 19-da Zivər xanımı və üç aylıq körpəsi Azəri götürüb karvanla yola çıxır:

*Bilmirəm ki, yurdunu sevən bir şair,
Nə üçün bir cani kimi izlənilir.
Elazığda bir göl var – Xəzər
Azər Almasın söylədiklərindən:*

Mən o zaman 3 ay 19 günlük körpəymişəm. Məni qucaqlarına alıb yola düşürlər. Karvanla 24 saat yol gedəndən sonra bu yolçuluğun riskli bir yolçuluq olduğunu düşünən atam Firuzə yaylasında karvandan ayrılır. Atamla anam günlərlə ac və susuz yol gedirlər. İran sərhədinə yaxın bir yerdə istiqaməti itirirlər. Onları tuturlar, "Bolşevik sovet casusu" damğası ilə 25 gün atama işgəncə verirlər, 24 saat sinəsinə kimi soyuq suda saxlayırlar. Atamgil maddi və mənəvi sıxıntılar içərisində yaşasalar da, 1934-cü ildə böyük müsibətlərdən keçib Türkiyənin Van şəhərinə gəlirlər. Bir neçə aydan sonra biz Vandan Elazığa gəlmişik. Gözümü açdım ki, Elazığdayam. Atam bu vilayətin Palunun Qaraca bölgəsində də əvvəl müəllim, sonra nahiyə müdiri işlədi. Belə-belə Elazığın bütün bölgələrində təhsillə bağlı böyük işlər gördü, məktəblər açdı.

Elazığda bir göl var, atam həmişə onun sahilinə gedib göl ilə dərdləşərdi. Bir gün Atatürkə məktub yazır ki, qürbətdə böyük bir Xəzərim var, adı olmayan bu gölə Xəzər adı verməyimizə izin verin. Atatürk bu xahişi qəbul edir. O zamandan bu gölcüyün adı Xəzər olur.

*Aç qoynunu, uzaqdan gəlmişəm, çox yaslıyam;
Eli, yurdu çalınmış bir qərib Qafqazlıyam.
Zənn etmə ki, yoxsulam, Kürüüyəm, Arazlıyam
Bakıdan ayrılalı yaxın zamandır Gölcük.
("Gölcüklə dartlaşma")*

Atamın güldüyünü heç xatırlamıram

**– Atanız Azərbaycan üçün çox darıxırdı, o günlər yadı-
nızdadır?**

– Çox insan vətəmindən qovulur, amma mən vətənimni bu qədər geri almaq istəyəm, vətəni üçün öləm bir adam – atamı tanıyıram. Atam vətəmindən ayrı heç bir şey düşünməzdi. Vətəni nəfəs almaq, su içmək kimi bilirdi. Bizi də elə hislərlə böyütdü. Atamın tək istəyi Azərbaycanın müstəqilliyi idi.

*Könlümə tək Kəbə seçdim səni mən,
Sənsiz neynim qürbət eldə günü mən,
Sənsiz neynim Allahı mən, dini mən!
Azərbaycan, mənim tacım, taxtım oy!
Oyanmazmı kor olası baxtım oy?!
("Əsir Azərbaycanım")*

– Atanızın son illərini necə xatırlayırsınız?

– Xəstə idi, xəstə-xəstə də atın belində əraziləri gəzib nəzarət edirdi. Atam 1951-ci ildə 45 yaşında vəfat etdi. Bakının Qala kəndində doğulub, Malatyanın Qalasında dünyasını dəyişdi.

Atamın güldüyünü heç xatırlamıram. Çox ciddi idi, daima fikirli görünürdü. Vətəni düşünərdi, əlinə qələm alıb mahnı zümzümə edə-edə şeir yazardı. Onun içində bir vətən mahnısı vardı.

*Qafqaz; o yaşıl yurd, o məhəbbət vətənimdir.
Qafqaz; onu mən görmədən ölsəm, ona dair;
Qəbrimdə yazılsın iki misra bu kitaba:
"Aşıqdır gözəl yurduna qürbətdə də şair,
Xəyyam necə aşıq idisə gül rəngli şəraba".
("O məhəbbət Vətənimdir")*

– Bildiyimizə görə, siz atanızın məsləhəti ilə neft mühəndisi oldunuz...

– 1940-cı illərdə kənddə məktəb yox idi, biz Ağına köçdük. Atam Ağında müəllim işləyirdi, 1943-cü ildə mən üçüncü sinifdə oxuyanda atam müəllimləri başına yığıb Üzeyir Hacıbəylinin "O olmasın, bu olsun" əsərini tamaşaya qoydu. Özü də baş rollardan birini ifa edirdi. Bütün nahiyənin camaatı gəlib o tamaşaya baxdı. 1945-ci ildə mən ilk məktəbi bitirib orta məktəbə getdim. 3 il orada, 4 il də gimnaziyada oxudum. 1950-ci ildə gimnaziyanı bitirib diplomu aldım. 3 ay sonra atam vəfat etdi. Malatya valisi vardı, mən o valini heç unutmadım. O gördü ki, biz küçədə qalmışıq, bizə kiçik bir ev verdi. Mənə də valilikdə bir iş verdi. Bir gün mənim gimnaziya müdirim valini ziyarətə gələrkən qapıda məni görür, içəri girib deyir ki, bu gənc məktəbi əla qiymətlərlə bitirib, burada nə iş görür? Vali məni yanına çağıraraq dedi ki, oğlum, oxumaq istəyirsənmi? "İstəyirəm", – dedim. Mənə bir az pul verib qatara mindirdi, dedi ki, qardaşlarını, ananı mənə əmanət elə, qatara minib İstanbula get. İstanbula gəldim, burda Azərbaycan Mədəniyyət Dərnəyi vardı, orada mənə sığınacaq verdilər. İmtahanlarımı verib İstanbul Texniki Universitetinə daxil oldum. Valiyə telefonla məlumat verdilər. Mən universitetdə oxuyarkən anamı, qardaşlarımı – Aras, Odkan və Mehmet Bakıxanı da yanıma göndərdilər. Azərbaycan Mədəniyyət Dərnəyində anama balaca bir iş verdilər. Üçüncü kursda oxuyarkən Almaniyada oxumaq üçün iki tələbə seçməyə görə imtahan keçirdilər. İmtahan verdim, məni Almaniyaya oxumağa göndərdilər. Hər ay təqaüdümün yarısını anamla göndərirdim. 1961-ci ildə təhsilimi başa vurub İstanbula qayıtdım. Yeraltı mədənlərdə yaxşı bir işə düzəldim. Atam həmişə mənə deyirdi ki, sən neft mühəndisi olacaqsan, gedib Bakıda türk mütəxəssisi kimi neft sahəsində çalışacaqsan.

Bu nağıl bitməyəcək

– O illərdə Azərbaycanla bağlı hər hansı bir əlaqəniz vardı mı?

– Azərbaycanla əlaqələrimiz tamam kəsilməmişdi. 1940-cı illərdə atam anasına məktub yazır, oradan bir nəfər atama ca-

vab yazır ki, buraya məktub göndərmə, hansı ünvanı göndərsən, o ailəni Sibirə sürgün edərlər. Ondan sonra atam daha məktub yazmadı, əlaqəmiz buna görə kəsildi. Amma 1990-cı ildə bir gün oturmuşduq evdə, telefon zəng çaldı. Dedi, mən Azərbaycandan gəlmişəm, Zeynəb Xanlarovayam, İstanbuldayam, sizə Azərbaycandan məktub gətirmişəm. Bu məktubu bizə əmim oğlu Hacığa yazmışdı. Beləliklə, bizim Azərbaycanla əlaqələrimiz yarandı. İldə iki dəfə Bakıya gedirik, Bakıdakı doğmalarımız da bizə qonaq gəlirlər.

Türkiyədə, Elazığda atamı çox sevirlər. Atam iki ölkənin şairidir. Atamın 100 illiyi əvvəlcə burada, sonra isə Bakıda yüksək səviyyədə qeyd olundu.

Atam vətəni üçün, Türkiyə üçün o qədər gərəkli bir insan oldu ki, nə Azərbaycan, nə Türkiyə onu heç unutmadı. Onun şəxsiyyəti, ədəbi fəaliyyəti, şeirləri Elazığda bir nağıla döndü...

...Bu nağıl bitməyəcək, Xəzərdən Xəzərə könül yolları salan Almas İldırım Azərbaycanın, Türkiyənin, Elazığın şairi kimi anılacaq, xatırlanacaq, onun vətən yanğısı ilə od tutub yanan şeirləri zaman-zaman insanların ruhunu oxşayacaq, yaddaşlardan yaddaşlara, nəsillərdən nəsillərə keçib yaşayacaq...

22.02.2012

Xəyyamın dünyası, dünyanın Xəyyamı

Səhra gəmisi deyilən dəvə karvanı yol gedir, piyalədən qan rəngli şərab süzülür, ərəb qızı rəqs edir, qum saatında zaman axır... Şərqi nadir incilərindən biri olan Ömər Xəyyam zamanla birgə axıb dünyaviləşir. Dünya onu tanıyır: riyaziyyatçı, filosof, ilahiyyatçı, astronom, həkim və bir də rübai ustası kimi...

...O bahar Tanrı Çadırçı İbrahim sevindirdi. Uzun illərdən sonra övladı oldu. İbrahim oğlunun adını Ömər qoydu.

Ömər sözünün mənası "həyat", Xəyyam sözünün mənası "çadır ustası" deməkdir. Sonralar xalq arasında belə bir deyim olacaqdı: atası çadır, oğlu müdriklik çadırı tikdi.

Xəyyamın dünyası. Nişapur Şəhəri, 1048-ci il. Tarixçi Əbdül-Həsən Əli ibn Beyhəqi "Müdrikliyi mühafizə edənlərə əlavələr" kitabında yazır ki, Ömər Xəyyam adı ilə tanınan Əbül-Fəth Ömər ibn İbrahim əl-Xəyyami 1048-ci il mayın 18-də İranın Nişapur şəhərində dünyaya gələndə Merkuri Günəşlə birləşmiş vəziyyətdə, Yupiter isə ona nisbətən üçbucaq vəziyyətində olmuşdu. Göy cisimlərinin qəribə düzülüşü altında dünyaya gələn körpə, doğrudanmı, qeyri-adi olacaqdı? Bunu zaman göstərəcəkdiki...

O dövrdə Nişapur bütün Şərqi alimlərinin cəmləşdiyi elm mərkəzi idi. Xorasanın, İranın, ərəb dünyasının hər yerindən biliyə can atanlar məhz bu şəhərə üz tuturdular.

Ömər bu elm beşiyində adlı-sanlı alim və ruhani Nəsrəddin şeyx Məhəmməd Mənsurun yanında təhsil alır. Müəllimi tez-tez Pifaqorun bu sözlərini təkrar edərdi: "İnsanın firavanlığı idrakin qanunlarına əsaslınsa, çox yaxşı olar".

Ömər yaşlılarından xeyli fərqlənirdi. O, elmləri öyrənir, öyrəndikcə dünya haqqında düşünür, sonda bir fikir onu kəndərləndirirdi: "Bəlkə də, biz heç vaxt dünyanın sirlərini öyrənmə bilməyəcəyik". Sonra isə bu qənaətə gəlirdi: "Həyat qısaadır, insan isə dünyada hər şeyi dərk etmək istəyir. Amma təəssüf ki, onun bir qarışını belə dərk etməyə qüvvəsi çatmır".

Ömər elmlərə yiyələndikcə öz-özünə deyirdi: "Elmlərin içərisində bütöv, ən ciddi və dəqiq bir elm var. Bu, cəbr elmidir. Lakin bu elmdə də nə qədər qaranlıq səhifələr və həll olunmamış məsələlər var. Deməli, məqsədim bax bu olmalıdır".

*Yaşasan üç yüz il, beş yüz il, min il,
Bu köhnə dünyadan gedəcəksən, bil,
İstər dilənçi ol, istərsə şah ol,
Məzarda qiymət bir, iki cür deyil.*

İlahi An. Səmərqənd Şəhəri, 1066-cı il. Bu tarixdə yollar onu əfsanəvi şəhərə – Səmərqəndə gətirir. Ömər bu sirlə şəhərdə vaxtının çoxunu elm ocaqlarında keçirirdi. 1066-cı ildə Buxaraya yollanır. Buxaraya gəldikdən bir neçə gün sonra "Doğruluq külliyyatı"nın müəllifi Əl-Buxarinin məzarına baş çəkir. Məzara yaxınlaşdıqca Ömərə ilham gəlir. O, on iki gün gecə və gündüz səhrada gəzib-dolaşır, dilinə rübaidən başqa heç nə gəlmir. Məhz dördlüyün bu növü fars ədəbiyyatında fəlsəfi poeziyanın geniş yayılmış janrı kimi şöhrət qazanır.

*Fələk qulağıma söylədi pünhan:
Nə görsə qədərdən-qəzadan insan,
Məndən bilir, ancaq mənim qüdrətim,
Olsaydı, gəzməzdim belə sərgərdan.*

Tarixi görüş. İsfahan, 1074-cü ilin baharı. Buxaranın Şərq darvazasından karvan İsfahana yola düşür. Ömər Xəyyam ağılına da gətirməzdi ki, həyatının 20 ili bu şəhərlə bağlı olacaq. O dövrdə Ömər Xəyyamın şöhrəti hər tərəfə yayılmışdı və bu qoca şəhərdə də onun yolunu gözləyənlər vardı.

İsfahanda alimlərin müdafiəçisi, müdrik insan, "Siyasətnamə" risaləsinin müəllifi, Məlik şahın ağıllı və tədbirli vəziri Ni-

zam əl-Mülklə Ömər Xəyyamın görüşü hələ də tarixin yaddaşından silinməyib.

Ulduzların sirri. İsfəhan rəsədxanası. Miladi tarixi ilə 1074, hicri tarixi ilə 467-ci ildə Sultan Məlik şah tərəfindən rəsədxana tikilir və Şərqi ən tanınmış astronomları bu rəsədxanaya cəlb olunur. Ömər Xəyyam 18 il bu rəsədxanaya rəhbərlik edir.

Bu illərin axtarışları hədəf getmir. Ömər Xəyyam Müəyyid əl-Mülkün sifarişi ilə "Novruznamə" əsərini yazıb başa çatdırır. 1077-ci il dekabr ayının ortalarında Ömər Xəyyam özünün riyaziyyata aid ən mühüm əsərlərindən birini – "Evklidin kitabındakı girişdə olan çətinliklərin şərhləri"ni yazır.

1091-ci ildə Ömər Xəyyam fəlsəfəyə dair "Mövcudluq haqqında risalə"sini yazır. Ümumiyyətlə, Xəyyamın qələmindən çıxmış 5 fəlsəfi risalə dövrümüzə qədər gəlib çıxıb.

*Bu səhralar dolur, boşalır hər an,
Baxdıqca bu çölə oluram heyran.
Çünki bilinməyir hardan gəlibdir
Haraya yollanır bu uzun karvan.*

Ömər Xəyyam qeyri-adi istedadla malik idi. O, "Qurani-Kərim"i əzbərdən bilməklə yanaşı, onun bütün ayələrinin dəqiq təfsirini də verə bilmişdi. Şərqi ən bilikli ilahiyatçıları Xəyyamdan məsləhət alırdılar. Ərəb fəlsəfə tarixçisi Yusif Kifli "Filosofların tarixi" adlı əsərində yazır: "Xəyyam yunan fəlsəfəsini bilirdi, nücum elmində və fəlsəfədə onun misli-bərabəri yox idi".

Əl-Beyhəqinin sözlərini yada salaq: "İnsan necə qüdrətli yaddaşa malik olmalıdır ki, kitabı yeddi dəfə oxuduqdan sonra səhvə yol vermədən onun üzünü köçürsün!"

Nişapur, 1098-ci il. Xəyyam ömrünün sonunu yoxsulluq içində yaşayırdı. Onun biliyi, ağılı daha heç kimə gərək deyildi. Xəyyamı anlamayan və yaqın ki, heç vaxt anlamağa qüdrəti çatmayan adamlar onun bərasində: "Bədbəxt filosof, yeddi göydə bir ulduzu yoxdur", – deyirdilər.

*Kimin bir çörəklik buğdası vardır,
Başını çəkməyə yuvası vardır.*

*Nə ağadır, nə də kimsəyə nökar,
Şad olsun, zənn etsin dünyası vardır.*

Dünyanın xəyyamı. Deyilənlərə görə, Ömər Xəyyamın son oxuduğu kitab İbn Sinanın "Şəfa kitabı" olub. Kitabı oxuduqdan sonra "Pak şəxsləri çağırın, mən vəsiyyət edəcəyəm" – deyir. Axşam namazını qurtardıqdan sonra "İlahi, sənə məlumdur ki, mən imkan daxilində səni dərk etmişəm. Bağışla məni, – səni dərk etməyim – mənim sənə doğru gedən yolumdur", – deyərək vəfat edir.

*Yaradan dünyanı neçin yaratdı?
Sonra dəyişməyə neçin əl atdı?
Əgər gözəldirsə, məhvə nə layiq
Çirkinsə, nə üçün qüsura batdı?*

Elmə dünyəvi ölçü qazandıran Xəyyamı Qərbdə "Şərqi Dantesi" adlandırırlar, sənətkar, mühəndis, filosof kimi tanınan Leonardo Da Vinçi və riyaziyyatçı-alim Bles Paskalla müqayisə edirlər.

XX əsrin əvvəllərində Böyük Britaniyada tikilmiş ən böyük sənişin gəmisini "Titanik" batarkən göyərtəsində 13 milyon sterlinq məbləğində sərvətlə yanaşı, Ömər Xəyyamın qədim əlyazması "Rübəyyat"ın da olduğu bildirilir. Bu, Qərbdə Ömər Xəyyam yaradıcılığına böyük marağın daha bir sübutudur.

Zaman külək kimi əsdikcə, tarix ələk kimi ələndikcə, bəşəriyyətin nadir inciləri almaz dənələri kimi üzə çıxır. Zamansız və məkansız Ömər Xəyyam kimi...

7.02.2012

RUHUMUZUN MEMARLARI

Ustadlar ustadı Dirili Qurbani

Ehtimal olunur ki, "aşiq" sözü ərəb dilindəki "eşq", "aşiq" sözündən yaranıb, vurulmaq, bənd olmaq, sevmək deməkdir. Orta əsrlərdə aşiq sözü "Haqq aşığı", "Allah aşığı" mənasını verməklə yanaşı, həm də titul kimi işlənir, şifahi xalq yaradıcılığında və klassik ədəbiyyatda da "aşiq" sözü yenə eyni mənanı daşıyırdı. Türk dilində isə "aşiq" sözü işiq mənasını verir. Övliya Çələbi "eşq" və "aşiq" sözlərinin türkcə "işiq" sözündən yarandığını söyləyirdi. "İşiq" və "aşiq" sözləri isə Allaha məhəbbətlə yanan mənasını verir.

Aşiq sözü ilə bağlı başqa bir ehtimal isə bundan ibarət idi ki, ilkin orta əsrlərdən başlayaraq hər şeyi bilən, hər sirrə vaqif olan bilici adamlara "şeyx", və ya "şix" deyə müraciət edərlərmiş. XVI əsrdə Şah İsmayıl Xətəinin sarayındakı bilici ozanlara hörmət əlaməti olaraq "a şix" deyə müraciət edilirmiş, bu da sonralar "aşiq" titulu kimi söz dünyamızda yaşamaq hüququ qazanır.

Ehtimallar, yozumlar nə qədər olsa da, aşiq sözü əsrlərdir ki, yol gəlir. Elə bir zaman gəlib çatdı ki, ozanı aşiq, qopuzu saz əvəz etdi. Bir yolun bitdiyi, bir yolun başlandığı XVI yüzillikdə Dirili Qurbani haqq yolunun – aşiq sənətinin, aşiq şeirinin ilk yolçusu oldu.

*Əzizim Diri dağı,
Duman, gəl, bürü dağı.
Xudam bir körpü salıb,
Arxası Diri dağı.*

500 ildən çoxdur ki, xalq ruhuna yaxın olan Qurbani irsini, Qurbani izlərini sevə-sevə yaddaşında yaşadır. 500 ildən çox-

dur ki, Qurbani haqqında rəvayətlər, əfsanələr xalqın yaddaşında zaman-zaman cücərib boy atır.

Mirzəlixan oğlu Dirili Qurban XV əsrin 70-ci illərində, təqribən 1477-ci ildə Xudafərin körpüsünün yaxınlığında, Cəbrayıl rayonundakı Dirli dağının döşündəki Dirli kəndində anadan olmuş, bu kənddə böyümüş, sonralar şeirlərində dəfələrlə doğma yurdunu xatırlatmışdı.

"İsmim Qurbanidir, kəndim Diridir..." – deyən el sənətkarı başqa bir şeirində kimliyini belə ifadə edir:

*"Dirili Qurbanın ərzi-halını
Yalvara-yalvara yara deyərsən".*

Şairin əsl adı Qurban olmuş, Şah İsmayıl Xətai ilə tanışlığa qədər "Dirili Qurbani" kimi tanınsa da, saray mühitinə düşəndən sonra o dövrün ənənəsinə görə şair Qurbani təxəllüsünü qəbul etmişdir.

Nəzir-niyazla dünyaya gələn Qurbaniyə 17 yaşında Mazan-nənə pirində buta verilir. Gəncə xanının qızı Pəriyə aşiq olan Qurbaninin həyatı büsbütün dəyişir.

*Qurbaninin dərdi olub ziyada,
Allahı çağırram, yetişər dada,
Bir gözəl seçmişəm işiq dünyada,
O pari salıbdı çöllərə mənə.*

Aşiq Qurbani tezliklə həm lirik şair, həm dastançı kimi xalq arasında tanınıb sevilir. Üstündəki Tanrı nəzəri, fərqli düşüncəsi və ilahi eşqi onu imtahana çəkir.

Ədəbiyyatımızın solmayan "Bənövşə"si

İnsan və təbiət gözəlliklərinin vəhdəti Qurbani yaradıcılığında bir-birini tamamlayır. Bu baxımdan Qurbaninin "Bənövşə" şeiri ədəbiyyatımıza yeni bir mövzu gətirdi. Bənövşəyə yüz-lərlə şeir həsr olunsa da, heç bir şeirin ömrü Aşiq Qurbaninin "Bənövşə"sinin ömrü qədər uzun və ətirli olmadı.

*Tanrı səni xoş camala yetirmiş,
Səni görən aşiq ağlın itirmiş,
Malaklərimi dərmiş, göydən gətirmiş?
Heyif ki, dəriblər az bənövşəni.*

Tarixi mənbələrə görə, Aşiq Qurbani Şah İsmayıl Xətainin hakimiyyəti dövründə yaşamış, 1500-cü ildə gənc Şah İsmayıl Xətai Xudafərin körpüsündən keçib Şirvana yürüş edərkən Qurbani onunla tanış olmuş və bu görüşü ömrü boyu unutmamışdır. Sonralar Qurbani hökmdara yaxın olmuş, şeirlərində onu vəsf etmişdir.

*Bu dünyada bir haqq divan,
O dünyada cənnət-məkan.
Qoy var olsun, türki zaban,
Şah Xətai, Şah Xətai.*

Səfəvi dünyagörüşünün tərkib hissəsi olan türkçülük, millətçilik duyğuları Qurbani yaradıcılığında qabarıq şəkildə hiss olunur. 1535-1537-ci illərdə Osmanlı qoşunlarının Azərbaycana yürüşü zamanı Qurbani yerli hakimin təhriki ilə Türkiyəyə aparılmış, Sultan Səlim tərəfindən 11 ildən artıq Qars qalasında qütbətdə qalmış, Vətən həsrəti ilə ağırlı-acılı günlər yaşamışdı.

*Ayrı düşdüm vətənimdən, elimdən.
Başı çənli, qarlı dağlar qal indi.
İçən ölməz dərdə dərman suyundan,
Ayar sular, tər bulaqlar qal indi.*

1548-ci ildə şah Təhmasibin ordusu Qarsı ələ keçirərkən Qurbani azad edilir. Vətənə dönən aşiq Xətainin xatirəsinə böyük kədər, qüسسə ilə dolu "Ola" rədifli mərsiyə divanını yazır.

*Fələk, sənə vuruşmağa bir qabil meydan ola,
Tut əlimi, fürsət sənin, kaş belə ehsan ola.
Getmiş idim mürşüdima dərdimə dəva qıla,
Mən nə bilim, mən gəlinca xak ilə yeksan ola.*

Ustad aşığılar belə güman edirlər ki, Qurbani Şah İsmayıl Xətaiyə – “Şah Xətai”, “Şahsevəni”, “Şahsarayı”, “Baş divanı”, “Heydəri”, “İbrahimi” və “Sultani” kimi yeddi saz havası həsr etmişdi.

“Qurbani” dastanı

Qurbani irsini nəsilərdən nəsilərə, yaddaşlardan yaddaşlara ötürüb yaşadanlardan biri də Aşıq Qurbaninin həyatından və yaradıcılığından bəhs edən “Qurbani” dastanıdır. Görkəmli folklorşünas Məhəmməd Hüseyin Təhməsi “Qurbani” dastanını şərti olaraq Gəncə, Diri, Zəncan versiyalarına ayırmışdı. “Qurbani” dastanı xalqın çox sevdiyi məhəbbət dastanlarından biridir.

*Qurbani der: Diriliyəm mən, diri,
Yolunda qoymuşam can ilə səri,
Axtardığım yardı, şikarım Pəri,
Mətləbimdi, Pəri üçün gəlmişəm.*

“Qurbani” dastanında 61 qoşma ustadnamədən, 8 gəraylıdan, 2 divanı, 5 deyişmə və bir mükəmməsdən istifadə olunub.

Dirili Qurbani haqqında gəzən rəvayətlər, əfsanələr isə bu gün də bitib-tükənmir. Sevgilisi yolunda min-bir azab-əziyyətə tuş gələn, həyatı qüسسə-kədər içində keçən Qurbanini ov zamanı ilan çalır, sevgilisi Pərinin qolları arasında canını tapşırır. Ayrılığa dözməyən Pərinin ürəyi partlayır. Başqa bir rəvayətdə isə Qurbanini ilan çalır, haraya gələn atasının qolları üstündə can verən aşığı belə bir bayatı çağırır:

*Vurdu bir talxa məni,
Şəms etdi xalxa məni,
Apar, qəbrim gəndə qaz,
Göstərmə xalxa məni.*

Qurbaninin günümüzə gəlib çatan şeirləri gəraylı, qoşma, divanı, deyişmə, bayatı və qitələrdən ibarətdir. Qoşmalar içərisində qıfılənd-qoşmalar, təcnis qoşmalar və 20 bəndlik “Cahannamə” vardır.

*Qurbanidi mənim adım,
Adəm atadı bünyadım,*

*Şeş atdim, çahar oynadım,
Axır fələk uddu məni.*

Qurbaninin ən böyük xidmətlərindən biri isə ilk dəfə aşığı şeirində divanı yazmasıdır. O dövrdə divanı el şerinin qəzələ qarşı duran ən mükəmməl forması idi və bu janrı yaratmaqla Qurbani köhnə ənənəni dağিদaraq yeni bir çıxır açdı.

Qurbani zaman-zaman tarixin yaddaşına, xalqın ruhuna hopdu. Hər il bahar gəlib bənövşələr torpaqdan baş qaldıran da, saz dil açıb danışanda, “Ustadnamə”lər oxunub ustadlar yada düşəndə Dirili Qurbaninin şeiriyyəti əvvəlcə ruhumuzu, sonra yaddaşımızı, keçmişimizi dirildir.

04.03.2011

Miskin Abdal

*"Qırxlar piri" özü verib darsimi ümman mənim,
Çətin gira ürayımə ləini-şeytan mənim.
Seyid Miskin Abdal mənəm, söz mənim, meydan mənim,
Qoruyanı özün qoru xain dostlardan mən.*

Sazının səsi, qəlbinin sözü ilə əsrləri adlayıb keçən Miskin Abdal kimdir? Sazla-sözün vəhdətində hansı möcüzələr yaratdı? Miskin Abdal hansı tarixi şəxsiyyətin yaxın sirdaşı, məsləkdaşı oldu? Bu suallara cavab tapmaq üçün XV əsrin sonu XVI əsrin əvvəllərinə – Miskin Abdalın zamanına yollanırıq.

Miskin Abdal adı ilə tarixə düşən Seyid Hüseyn 1430-cu ildə Göyçə mahalının Zərgərli (Sarıyaqub) kəndində anadan olub. Hüseynin mənsub olduğu "Zərgərli" tayfası o dövrün tanınmış tayfalarından biri idi. Hüseynin ulu babası Yaqubla Şeyx Səfi arasında qırılmaz dostluq əlaqələri olmuş, bu mənəvi yaxınlıq sonralar hər iki nəslin törəmələri arasında davam etmişdir. Hüseynin babası Cəfər, atası Məhəmməd Ərdəbil şeyxlərinin ən sınıanmış müridləri kimi Göyçədə sufiliyin təriqət ideyalarının yaranmasına hamilik etmişdilər.

Belə bir mühitdə böyüyən Hüseyn müqəddəs nəslin tarixi və mənəvi-dini missiyasını ləyaqətlə daşıyır. Miskin Abdal adı ilə aşiq-sufi ədəbiyyatının binasını qoyur, Zərgərli şəcərəsinin Mövlana Miskin Abdalı – ruhun memarı kimi tanınıb şöhrət tapır. Təriqət ideologiyası ilə ədəbiyyata, aşiq sənətinə bəllurlük, müqəddəslik gətirir.

Miskin Abdalın sufi dünyasında gözəl səs musiqiləşir, gözəl söz şeirləşir:

*Tərs düşüb fələyin işi,
Lil basan arxdımı, nədi?
Fani dünyanın gərdisi,
Dolanın çarxdımı, nədi?*

"Miskin" sözünün leksik mənasından başqa, fərqli bir mənası da ilahi eşq naminə nəfsini boğmaq, mənəvi ucalığın zir-

vələrinə, pir məqamına qovuşmaqdır. Miskinin məğlub olan bədəni, qalib gələn ruhu onu həqiqətin on doqquzuncu pilləsində abdallaşdırır. Sufilikdə abdallıq – şeyxlik, pirlük mərtəbəsi sayılır.

Rafik Özdək "Türkün qızıl kitabı"nda yazır ki, "Orta Asiyada Alp ərənlər, Anadoluda "babalar", "abdallar" və "qazilər" vətənə xidmət edən rəhbərlər olmuşlar".

İslam ensiklopediyasında isə "abdal" sözünü görkəmli türk alimi Fuad Körpülü belə açıqlayır: "Abdal sufiliyin mərtəbə silsiləsindəki dərəcələrindəndir".

Miskin Abdal da bu dərəcəyə zərrə-zərrə, pillə-pillə ucalmışdır.

*Yazıq könlüm nə sızlarsan, bülbülə tay olmusan,
Haçan yardan yarımisan, sevilib bay olmusan.
Sən dərvişsən, haqq yolunda, haqqı istə, haqqı sev,
Nə olsun ki, bel bükülüb, kamana tay olmusan.*

Tarixi mənbələrin verdiyi məlumatlara görə, Şah İsmayıl Xətai Azərbaycanın şimalına yürüzlərə hazırlaşarkən yolunu Göyçə mahalından salır. Çünki səfəvilərin yaxın dostu, inanılmış müridləri bu ərazidə yaşayırdı. Mənəvi tellərlə Göyçəyə bağlı olan gənc sərkərdə 1500-cü ildə müqəddəs övliya kimi tanınan Miskin Abdalla görüşür. Miskin Abdal gənc səfəvi sərkərdəsini böyük ehtiram və sonsuz məhəbbətlə qarşılayır. Bu tarixi görüş zamanı Miskin Abdal şaha saz bağışlayır. Sazın, sözün, şəxsiyyətin birliyi qızılbaş müridlərinin ruhunu coşdurur. Bu görüş rəvayətlərə, əfsanələrə çevrilir.

Sonralar Miskin Abdal Şah İsmayıl Xətainin rəsmən səlahiyyətli vəziri olur, dövlətlərarası diplomatik əlaqələrə rəhbərlik edir. Tarixi mənbələrin verdiyi məlumata görə, o dövrdə sarayda ən nüfuzlu şəxslər söz və sənət adamları sayılırdı. Haqq aşığı Miskin Abdal alim, şair, övliya kimi əvəzsiz idi.

Miskin Abdal Şah İsmayıl Xətainin şərəfinə saysız qoşmalar, şərəfnamələr qoşur, saz və söz divanları yaradır. Deyilənlərə görə, "Şahsevəni" və "Şahqalxdı" saz havalarını da Şah İsmayılın şərəfinə səsləndirmişdir.

Miskin Abdal şah sarayında böyük nüfuz qazanır. Yüksək diplomatik məharətinə görə mükafatlandırılır. Yaşadığı Sarıyaqub kəndi ona bağışlanır. Ətrafdakı beş kəndin vergisi şahın xüsusi fərmanı ilə ona ayrılır.

Miskin Abdalın şəxsi həyatı isə heç də asan olmur. Mövlası tərəfindən ona buta verilən sevgilisi cavan ikən faciəvi şəkildə dünyasını dəyişmiş, Miskin Abdalın könül evi viran olmuşdur.

*Abdal, yastıq daş olar,
Üst torpağın yaş olar,
Mələklər yoldaş olar,
Allah, ölümün həxdir!*

İtkilər onu həyatı boyu izləmiş, Dağıstanda səfərdə olarkən ata-anasının ölüm xəbərini eşidən Miskin Abdal qış ayında vətənə dönərkən borana düşüb iki oğlunu itirmişdir.

*Yıxdın könlüm şəhrini,
Dad fələk, aman fələk!
İçdim hicran zəhrini,
Zülm etdin yaman, fələk!*

Miskin Abdal ən dəhşətli sarsıntını Şah İsmayıl Xətəinin ölümünü eşidərkən keçirir.

*İqlimin şahıydı Həzrət Süleyman,
Ədalətə pənah idi Nuşirəvan.
Şıx oğlu İsmayıl, o cənnət-məkan,
Düşməz ələ o, bir yadıqardı, getdi.*

1524-cü ildə sarayla birdəfəlik vidalaşaraq doğma yurduna – Göyçə mahalına qayıdır. Ömrünün ahıl çağlarında Sarıyaqubda açdığı ilk məktəb Göyçənin elm, irfan, sənət dünyasında mühüm rol oynayır.

Miskin Abdal 1535-ci ildə 105 yaşında vəfat edir. Onun yaşadığı ev, uyuduğu məzar müqəddəs ocaq kimi uzun əsrlər ziyarət edilir.

*Seyraquba yıxıldımı görən nə,
Aşx sinsa sin axtarar, gor enər,
Belə dedi bu çağımı görənnər:
"Miskin Abdal bir zamanlar piriydi".*

Miskin Abdalın gəraylı, qoşma, divanı və təcnisləri XV-XVI yüzilliklər türkdilli şeirimizin nadir nümunələrindən sayıla bilər.

*Ay beymürvət, neyləmişəm,
Yandırsan oda məni?
Calladsansa, al xəncərin,
Gecə-gündüz buda məni.*

Təsadüfi deyil ki, o dövrlərdə təcnis geniş yayılmasa da, Miskin Abdal təcnisin kamil nümunələrini yaratmışdır.

Aşığın əldə olan divaniləri göstərir ki, o, kamil, bilikli və dünyagörüşlü, nəcib təbiətli, xeyirxah, ruhən pak, təmiz, müqəddəs əməllərə və amallara tapınan bir insan olmuşdur.

Bir əsrlik ömrü saraylarda, səfərlərdə, həyatın ağırılı-acılı yollarında keçən Miskin Abdal əsrlərdən keçə-keçə rəvayətlərə, əsətlərə büründü. "Miskin Abdal və Sənubər" dastanı şairin ömür yolundan bəhs edən məhəbbət dastanıdır. Dastanın ruhundan aydın duyulur ki, Miskin Abdal dünyasını dəyişəndən sonra bu dastan onun xalq arasında dolaşan şeirləri əsasında yaranmışdır.

"Şah İsmayıl və Miskin Abdal" dastanı isə öz ideya-bədii xüsusiyyətlərinə görə məhəbbət və qəhrəmanlıq dastanlarından fərqlənir. Bu dastanın süjetində real tarixi hadisələr dayanır. "Aslan şahla İbrahim", eləcə də "Yetim Hüseyn" dastanları isə Göyçənin saz-söz ustalarının söylədiklərinə görə Miskin Abdal tərəfindən yaradılmışdır.

Sonda onu da qeyd edək ki, Miskin Abdal dünyasına yol almaqda bizə filologiya elmləri doktoru, professor Hüseyn İsmayilovun böyük zövq və ürəklə qələmə aldığı "Miskin Abdal" kitabı bələdçilik etdi.

11.11.2011

Aşıq şeirinin padşahı – Abbas Tufarqanlı

Aşıq şeirinin şəksiz və şəriksiz padşahı Abbas Tufarqanlı 400 ildən çoxdur ki, sənətinin sultanı, söz karvanının yorulmaz, usanmaz yolçusudur. Aşıq Tufarqanlı o bəxtəvər padşahlardandır ki, onun xəzinəsinin qapısı hər kəsin üzünə açıqdır. Bu qapıdan kimsə əliboş geri dönməz, bu xəzinə nə azalmaz, nə tükənməz.

*Mən sənə can dedim, sən də mənə can,
Alış eşq oduna, mənim kimi yan.
Adım Aşıq Abbas, yerim Tufarqan,
Gahdan ağla, gahdan yada sal məni.*

Tarixin yaddaşında, zamanın çarxında, sazın ruhunda "Qul Abbas", "Tufarqanlı Abbas", "Şikəstə Abbas", "Yazıq Abbas", "Bikəs" təxəllüsləri ilə yaşayan aşıq Abbas Tufarqanlının dünyası dünyanın özü qədər əzəli və əbədidir...

*Usta ol, ustanı tanı,
Üstümüzdə durub qanı.
Qul Abbasın din-imanı,
Get, pərim, gələ bilmərəm.*

Tufarqanlı Abbasın nə zaman anadan olub, dünyasını dəyişdiyi məlum olmasa da, ehtimal edilir ki, o, XVI əsrin sonlarında XVII əsrin əvvələrində Güney Azərbaycanda yaşayıb-yaratmış, deyilənlərə görə, Şah Abbasın müasirlərindən olmuşdur. Abbas Tufarqanlının həyat və yaradıcılığı barədə ən diri və duru mənbə əsrlərin sınağından çıxmış "Abbas və Gülgəz" dastanıdır.

Gənc yaşlarında Abbasa buta verilir, o Batmançı Məhəməd xanın bacısı Gülgəz Pərinin sorağı ilə Təbrizə gedir. Yuxuda bir-birlərini görən sevgililər görüşüb əhdi-peyman bağlayırlar. Şah Abbas da Gülgəz Pərinin gözəlliyini eşidib öz pəhləvanı Dəli Becanı Təbrizə Gülgəzi gətirməyə göndərir. Dəli Becan qızı zorla İsfahana aparır. Aşıq Abbas bu xəbəri eşidib sevgilisinin sorağı ilə yola düşür.

*Nə ağlarsan, nə sızlarsan,
Bir dərdi beş olan könlüm!
Axırda zünnar bağlarsan,
Qəmə yoldaş olan könlüm!*

"Abbas və Gülgəz" dastanının əldə tam yeddi variantı, yeddi variantın da hər birinin özünəməxsus orijinal cəhətləri, fərqli xüsusiyyətləri var.

*Duman, gəl get bu dağlardan,
Dağlar tazə bar eyləsin.
Nə gözlərim səni görsün,
Nə könlüm qubar eyləsin.*

Əksər dastan qəhrəmanları kimi Abbasın da başına bir çox müsibətlər gəlir. Yolda karvana çatan Abbası Dəli Becan su quyusuna atır. Xoca Yaqub onu xilas etmək üçün kəndə gedir, qaıydanda gözünə inanmır. Dastan boyu Abbas ağır sınaqlara çəkilsə də, gözəgörünməz bir qüvvə onu xilas edir.

*Mən Abbasam, yara qurban yar üçün,
Doğra bağrım, kəs ciyərim, yar üçün,
Yar odur ki, bu dünyada yar üçün,
Yaxa yırt, zülf dağıda, yara üz.*

Dastandan məlum olur ki, dövrünün açıqgözlü insanların olan Abbas Tufarqanlı üç dildə – ərəbcə, farsca, türkcə söz demək qüdrətinə malik olmuşdur.

*Yaşa, sevdiciyim, yaşa,
Yazılanlar gələr başa,
Bir yandan özün bas daşa,
Bir yandan el car eyləsin.*

Zəhərli quyuya salınsa da, bütün bəlalardan sağ-salamat çıxan Abbası yeni bəlalər gözləyir. Onu dar ağacından asmağa aparırlar. Abbas ayrılıq vədəsinin çatdığını güman edir.

*Abbas deyər: gül fəslidi,
Bundan artıq dərd hansıdı?
Ayrılığın vədəsidir,
Gəl könlümü al, ölürəm.*

"Abbas və Gülgəz" dastanının sonu xoşbəxtliklə bitir. Abbasın başına bir çox müsibətlər gəlsə də, sonda Şah Abbas aşıq Abbasın haqq aşığı olduğuna əmin olub sevgililərə xeyir-dua verir. Abbas da şaha "Mərhəmətin artıq olsun, Pərinə mənə buta verən həmişə köməyimizdədir", – deyir.

Aşıq Abbas Tufarqanlının sənətkarlıq qüdrəti, şairlik məharəti, üslub xüsusiyyəti, obraz yaratmaq qabiliyyəti, təbinin rəvanlığı, dilinin səlistliyi və gözəlliyi qarşısında insanlar bu gün də heyranlıqlarını gizlədə bilmir.

*Ay ağalar, gedənə bax, gedənə,
Məni gözüyaşlı qoyub yar gedər,
Yüklənibdi qəflə-qatır, barxana,
Sanasan ki, küllü-ələm var gedər.*

Abbas qüdrətli bir şair-aşıq olmuş, gözəlləmələr, nəsihətimiz ustadnamələr, mənalı, gözəl təcislər, şux, oynaq gəraylılar, divanilər yaratdığı kimi, həm də gözəl dastanlar qoşmuş, öz dövrünün ən çirkin hadisələrindən birini – gözəl qızların güclə saraya aparılmasını məharətli dastançı kimi dolğun yaratmışdır. Aşıq dastançılar isə zamanın axarında bu dastanı müxtəlif variantlarda danışmışlar. Abbasın dastançı şair-aşıq olduğunu sübut edən ən yaxşı dəlillərdən biri də onun bu dastandan başqa "Abbas" adlı daha bir əsərinin olmasıdır.

*Qadəm qoyub yar bağına gələndə
Elə gəl, elə get yol inciməsin.
Şakar lablərindən mənə busə ver,
Dodaq tərpanməsin, dil inciməsin.*

Aşıq Abbasın uğurlu ustadnamələri gözəlləmələrindən də çoxdur. "Bəyənməz", "Əyilməz", "Olmaz" rədifli qoşmaları əsrlərdir aşıqların dilinin əzbəri, dastanların zinatidir. Aşıq Abbas Tufarqanlı həm də dərd, kədər, nisgil şairidir.

*Ölkəmizdə nə aşnayam, nə yadam,
Dost yanında nə qəmginəm, nə şadam,
Ay camaat, nə bəlalı səyyadam,
Tor qururam tərən üçün, sar gəlir.*

Söz-sənət karvanında yüz illər yol gələn Abbas Tufarqanlı dünyasına boylandıq, ustadın fikir bağçasından söz dərdik, ruhlandıq, təzələndik. Ruhumuza sağlıq!

11.03.2011

Sarı Aşığın bayatı dünyası

Azərbaycan aşıq ədəbiyyatında qüdrətli söz sərrafı, bayatı ustası kimi adını tarixin yaddaşına yazan Sarı Aşıq o sənətkarlar dandır ki, hər bayatısı söz xəzinəmizin qızıl kərpiclərindəndir və onun zəngin irsi ilə hər xalq, hər millət öyünə bilər.

İllərin, əsrlərin o üzündə Sarı Aşıq adlı bir haqq aşığı yaşardı. O da bütün bəndələr kimi Allahın verdiyinə şükür edər, sabahdan ümid dilərdi. Ancaq Yaradan onu ilahi məhəbbətlə imtahana çəkdi, aşıq nakam məhəbbətdən kərpic-kərpic söz sarayı tikdi.

*Mən aşığam hasarı,
Sınıq könlüm hasarı.
Aşıq dərdədən ev tikmiş,
Qəmdən çəkmiş hasarı.*

Günümüzə gəlib çıxan rəvayətlərə görə, qüdrətli el sənətkarı, saf məhəbbət, zərif duyğular ustası Sarı Aşıq XVII əsrdə Laçının Gələbird kəndi yaxınlığında yaşamış, bayatları yaranmış, elə o torpağa da qovuşmuşdur. Sarı Aşığın o yerdə yaşamasını bayatları da təsdiq edir:

*Aşıqəm Gələbirdə,
Şeh qonub gülə bir də.
Bir quş olub uçaydım
Düşəydim Gələbirdə.*

Sarı Aşıqdan söz açan ilk yazılı qaynaq isə Əndəlib Qaracadağının "Təzkirəyi-Qaradaği" əsəridir.

Bir sıra əsərlərdə Aşıq Qərib, Yetim, Qurbanəli, Abdulla, Nəbi adı ilə tanınan Sarı Aşığın əsl adı Sarı olmuş, Yaxşı adlı bir qıza aşıq olandan sonra "Aşıq" təxəllüsü ilə tanınmış, bayatı janrının ləlini, gövhərini, incilərini yaratmışdır. Dünyanın ən nizamlı, ən kövrək, ən sərrast, ən ustad bayatları məhz Sarı Aşığın adı ilə bağlıdır.

*Aşığındır Sarı qız,
Sarı köynək, sarı qız,
Sınan tabutum olsun,
Saçın ilə sarı qız.*

Bu günümüzə gəlib çatan rəvayətlərə görə, Sarı Aşıq gözəl saz çalar, yanıqlı səsi könüllərə od salar, ocaq çatar, qəlbindən

qopan bayatıları könülləri yerindən oynadar, eldən-elə, obadan-obaya yayılmış.

Vaxt, vədə yetişəndə ağı, istedadı ilə tay-tuşları arasında sayılıb-seçilən haqq aşığı Maqsudlu şenliyinin qənirsiz gözəli Yaxşıya aşiq olur. Nə biləydi ki, eşq böyük balasız, qurbansız ötürmüşür.

*Mən Aşiq o yar mənim,
Qəm bağrım oyar mənim.
Məkkəmdir, Mədinəmdir,
Kəbəmdir o yar mənim.*

Sarı Aşıqla Yaxşının ilahi sevgisinin sorağı tezliklə hər tərəfə yayılır, dildə-dodaqda gəzir.

*Aşiq birinnən gərək,
Sədəf dürünnən gərək.
Dünyada gözəl çoxdu,
İlqar birinnən gərək.*

Sarı Aşığın atası Qaramanlı tayfasından olan Qara İbrahimlə Yaxşının atası Maqsudlu Salman bəy arasında örüş üstə dava düşür, Yaxşının qardaşı Fərman Sarı Aşığın atası Qara İbrahimin xəncərinə tuş gəlir.

İki ailə arasında qan düşmənçiliyi yaranır. Bu hadisə sevgililəri bir-birindən ayırır. Yaxşının qardaşı Yaman qan-qan deyib, Aşığa qənim kəsilir:

*Aşiq yamana gələ,
Dərdin yamana gələ.
Yaxşı yaxşıya gedə,
Yaman yamana gələ.*

Yaxşı bu sitəmə, bu ayrılığa dözmür. Onun ölümü Sarı Aşığın bütün dünyasını dağıdır.

*Mən aşiq, ağla barı,
Gözlərim, ağla barı.
Ayrılıq yaqın oldu,
Yar, döşən, ağla barı.*

Deyilənlərə görə, saf, pak bir eşq sahibi olduğu üçün Yaxşı öləndə onu uşaq qəbiristanlığında dəfn edirlər. Yaxşının məzarı

önündə Sarı Aşiq diz çökür, məzarı başında pərvanələr kimi dolanır. Yaxşının ölümündən sonra Aşiq çox yaşayır.

Rəvayətə görə, Sarı Aşiq vəsiyyət edir ki, öləndə onu atına sarıslar, at gedib harada dayansa, onu orada dəfn etsinlər. Belə də olur, at gedib dağın döşündə elə yerdə dayanır ki, Hərkərinin sağ sahilində Sarı Aşığın məzarı, sol tərəfində Yaxşının məzarı üz-üzə dayanır.

*Mən aşiq, tərsinə qoy,
Tər tənə tərsinə qoy.
Yaxşını qibləsinə,
Aşığı tərsinə qoy.*

Sarı Aşığın ilham pərisi Yaxşı olsa da, təbiət lövhələri, vətənə, torpağa, yurda sonsuz sevgisi bəşəri və əzəlidir. Sənətkar kimi xoşbəxtliyi ondadır ki, onun bayatıları insan hisslərinin, təbiət lövhələrinin canlı heykəlidir.

*Bu dağlar qoşa dağlar,
Verib baş-başa dağlar.
Yarım səndə gəzibdir,
Səni min yaşa dağlar!*

Tarixin daş yaddaşı zaman-zaman insanların yaddaşına köçür. Sarı Aşiq böyük bir xalqın ədəbiyyatında qüdrətli söz sərrafı, bayatı ustası kimi yaşayır. Ancaq yenə də yamanlar aşığı müqəddəs ruhunu rahat buraxmır. Sarı Aşığın məqbərəsi, sevgilisi Yaxşının qəbri düşmən əlində inləyir. Sarı Aşığın narahat ruhu bizi səsləyir:

*Aşiq, vətən yaxşıdı,
Köynək kətan yaxşıdı.
Qarıblik cənnət olsa,
Yenə vətən yaxşıdır.*

Vaxtından və zamanından asılı olmayaraq, Sarı Aşığın kövrək, həzin, zərif bayatıları dilinin gözəlliyi, sözünün qüdrəti, duyğularının saflığı, müqəddəsliyi ilə bizi zaman-zaman heyrləndirəcək.

Tikmədaşlı Xəstə Qasım

Tikmədaşlı Xəstə Qasım o xoşbəxt sənətkarlardandır ki, mənəvi dünyasında tükənməz işıq və ilahi eşq fəlsəfəsi daşıyır.

Odur ki sirlərlə, müəmmalarla dolu Xəstə Qasım bu gün də möcüzə olaraq qalmaqdadır. Tanıdığımız, əslində tanımaq üçün 40 hikmət qapısının 39-nu açsaq belə, 40-cı qapının o üzündəki Xəstə Qasım dünyasını dərk etmək qüdrətində deyilik. Sadəcə, zaman-zaman Xəstə Qasımın söz aləminə, hikmət qapısına boylanıq.

*Bir əcaib ağac gördüm, kökü bir, budağı üç.
Hər budaqdan altmış çiçək,
yüz səksən budağı üç.
Cəm idi on iki, on üç, altı otuz sərəsar,
Yeddi təbib açar, yumar,
bağçası bir, bağı üç.*

Yaddaşlardan yaddaşlara köçən rəvayətlərə görə, Xəstə Qasım XVIII əsrdə Tehran-Təbriz yolunun kənarında Qarqalan dağının ətəyində yerləşən Tikmədaş kəndində dünyaya gəlib. Doğma kəndində molla məktəbini başa vurandan sonra dövrünün elm mərkəzlərindən olan Ərdəbildə təhsil alıb, Şeyx Səfi mədrəsəsində yaradıcılığa da elə o illərdə başlayıb.

"Xəstə Qasımın Ərdəbil səfəri" dastanına görə, müəllimi ona nə qədər dərs öyrətsə də, Qasım başa düşmür, axırda müəllimi onun məktəbdən çıxaracağı ilə hədələyir. Qasımın əli hər yerdən üzülür. O gecə yuxuda Həzrəti Əlini görüb ondan bədə alır, bir gecənin içində təriqətin ən yüksək qatlarına çatır.

*Xəstə Qasım deyir, dəst-rəst oldum,
Şah əlindən bədə içib məst oldum,
Sayılı beş gün Şeyx Səfidə bəst oldum,
Onda bəyan oldu dörd kitab mənə.*

Xəstə Qasım sonralar 14 il müddətində Qum və Nəcəf şəhərlərində dini təhsil alır. Ömrünün 20 ildən çoxunu elmləri öyrənməyə sərf edir.

Şeirlərindən bəlli olduğu kimi, Xəstə Qasım "Qurani-Kərim"i əzbərdən bilməklə yanaşı, müqəddəs kitabı avazla oxuyar, eyni zamanda mahir xəttat olduğuna görə öz xətti ilə Quranın və başqa qiymətli kitabların üzünü köçürərmiş.

*Xəstə Qasım deyir, qalmadı tabım,
Qızılğültək çəkilibdir gülabım,
Cədvəlkeş Quranım, qırx cild kitabım,
Zərnişanlı qələmdanım necə olsun.*

"Xəstə Qasım", "Biçarə Qasım", "Molla Qasım" təxəllüsləri ilə şeirlər yazan aşığın "Xəstə" təxəllüsünü götürməsi ilə bağlı da müxtəlif fikirlər söylənməkdədir. Bu fikirlər arasında haqq aşığının özünü eşq xəstəsi adlandırması gümanı da var. Çünki Xəstə Qasım gənc yaşlarından təsəvvüf dairəsinə daxil olmuş, ali həqiqət axtarışına çıxmışdır.

Xəstə Qasımın yaradıcılığı çoxşaxəliliyi ilə seçilir. O, klassik şeir janrlarında – qəzəl, qəsidə, məsnəvi yazmaqla yanaşı, ilk dəfə aşıq ədəbiyyatında "döşləmə" şeir növünün əsasını qoymuş, qoşma-müstəzad, aşıq yaradıcılığında bugünədək məlum olan ilk dodaqdəyməz nümunəsini də elə o yaratmışdır:

*Oxudum Quranı çıxdım Yasinə,
İgid olan ixlas bağlar Yasinə,
Aşıq deyər ya sına,
Namərd boynu ya sına.
Nanəcibə söz demə,
Ya inciya, ya sına.
Qasım ölər, ellər gələr yasına,
Eşidənlər deyər, ay hayıf, hayıf.*

Bunlardan əlavə, Xəstə Qasım həm də "əvvəl-axır" deyilən şeir-sənət nümunəsini ilk dəfə bir gəraylisində işlətmişdir.

*Ay ariflər, bir tərhanım uçubdur,
Sağ əlimdən sol əlimə alınca.
Onu tutan xeyrü-bəhrin görməsin,
Mən yazığın naləsi var dalınca.*

Ancaq aşıq ədəbiyyatında Xəstə Qasım daha çox öz ustad-namələri ilə məşhurdur.

*Elə bir kişinin tut atayından,
Bil sənə imdadı ol eylər-eylər.
Zərrəcə üstündə olsa nəzəri
Yerdən daş götürsən, ləl eylər-eylər.*

Ömrünün çoxunu qürbətdə keçirdiyindən Xəstə Qasımın yaradıcılığında Vətən həsrətli şeirlərinin də xüsusi yeri var.

*Xəstə Qasım, tamam oldu sözlərim,
Eşq ucundan külə döndü gözlərim,
Qərib yerdə, yad ölkədə gözlərim,
Vətən deyib ağla, ağlar qal indi.*

Xəstə Qasımın adı ilə bağlı "Xəstə Qasımın Dərbənd səfəri", "Xəstə Qasımın Urmiyə səfəri", "Xəstə Qasımın Dağıstan səfəri" dastanları günümüzə qədər gəlib çatmasa da, "Əliyar və Məsum", "Camal ilə Abdulla" (Azərbaycanda yayılmış "Cahan ilə Abdulla"), "Xəstə Qasım və Mələksima" dastanlarının onun tərifindən yaradıldığı söylənilir.

*Xəstə Qasım, kimə qılsın dadını
Canı çıxsın, özü çəksin odunu,
Yaxşı igid yaman etməz adını,
Çünkü yaman addan ölüm yaxşıdı.*

Xəstə Qasım aşiq ədəbiyyatında elə bir bağıdır ki, ondan sonra gələnlər bu bağı söz güllərini dərdilər, fikir yükündən yük götürdülər, hikmət bulağından su içdilər. Bu gün də Xəstə Qasım dünyası saz-söz sənətimizin ən müqəddəs, toxunulmaz abidələrindəndir. Zaman su kimi rahat, dəvə karvanı kimi ləngərli, dəyirman daşı kimi ağır-ağır ötüb keçdikcə də belə olacaq.

08.04.2011

Ağ Aşığın bəyaz dünyası

Ağ Aşiq aşiq ədəbiyyatının bəmbəyaz, uğurlu yoludur. Ondan sonra Aşiq Alı, Aşiq Ələsgər kimi sənətkarlar da bu ağ yolun yolçusu oldular...

Yaddaş insana və tarixə məxsusdur. Bəzən tarixin unudulduğunu yaddaş, yaddaşın unudulduğunu tarix qoruyub saxlayır. Əvvəli və sonu bilinməyən insan selinin arasında dövrə, vaxta sığmayanlar zaman-zaman üzə çıxır.

Aşiq ədəbiyyatında Ağ Aşiq kimi tanınan, ağ ucalıqda dayanan Aşiq Allahverdinin XVIII yüzilliyin sonu, XIX yüzilliyin əvvəllərində (1775-1880) yaşadığı güman edilir. Çox da uzaq olmayan bir tarixdə yaşayıb-yaratsa da, Ağ Aşiq barədə məlumatlar o qədər də çox deyil. XIX əsr Göyçə aşiq məktəbinin ən ünlü sənətkarlarından olan Ağ Aşığın yaradıcılığı kimi həyatı, nəsil şərcəsi maraqlıdır.

Deyilənlərə görə, Allahverdinin anadangəlmə saçı, qaşığı, kirpiyi ağ olduğu kimi, dünyaya baxışı, yaradıcılığı da fərqli olmuşdur. Ömrünü-gününü aşiq sənətinə bağlayan Allahverdi xalq arasında Ağ Aşiq adı ilə tanınıb şöhrət tapmışdır.

Allahverdinin Ağ Aşiq deyə çağırılması ilə bağlı başqa bir versiya da mövcuddur. Folklorşünas alimlərin tədqiqatlarına görə, Ağ Aşığın babası Şeyx Osman sufi-dərviş təkkəsinin müridi olmuş, müridləri ilə quzeydən, çox güman ki, Qazax-Şəmşəddil, yaxud da həmin bölgəyə aid Qaraqoyunludan köçüb Şərurda, Arazın qırağındakı Kosacan kəndində məskunlaşmışdı. Şeyx Osman və onun oğlu Qara Osman oğlu aşiq olmasalar da, gözəl saz çalib-oxuyarmışlar. Ancaq onların aşıqlığı təkkə mərasimi çevrəsindən kənara çıxmamış.

Ağ Aşığın bacısının da saz-söz sənətinin bilicisi olduğu, Kosacanda gəlin olduğuna baxmayaraq, ölənədək sazı yerə qoymadığı faktları mövcuddur. Günümüzə gəlib çatan rəvayətlərə görə, Ağ Aşiq Arazın o tayından Telli Cəfərin qızı Süsənbər xa-

nimlə ailə qurmuş, "Süsənbəri" havası da məhz onun şərəfinə yaranmışdır. Aşığın İsmayıl və Məhərrəm adlı iki oğlu olduğu da məlumdur.

Ağ Aşığın Göyçəyə köçməsi səbəbini isə tədqiqatçılar iki hadisə ilə bağlayır. Atası öldükdən sonra ailənin bütün ağırlığının Allahverdinin üzərinə düşməsi və o zaman kəsiyində Qacarların İranda və Qafqazda tüğyan etməsi ilə əlaqələndirirlər.

Xalq öz qəhrəmanını mifləşdirməyi sevir. Deyilənlərə görə, Allahverdiyə Allah vergisi verildiyindən, onun saz çalıb oxumasından sağalmaz xəstələr şafa taparmış. Bu xəbər tezliklə Şərqi Anadolu hakimlərindən Sərdar Hüseyn paşaya çatır. Yuxusuzluqdan əzab çəkən Sərdar Hüseyn paşa əmr edir ki, aşığı, nəyin bahasına olursa-olsun, tapıb gətirsinlər. Göndərilən silahlı dəstə onu çox axtarır, axırda Göyçədə tapıb Sərdar Hüseyn paşanın hüzuruna aparırlar. Ağ Aşıq 5 ilə yaxın burada qalır. Deyilənlərə görə, aşığın ilk çalıb-çağırmağı ilə Sərdar Hüseyn yuxuya gedir. Yaxın adamlar paşanın öldüyünü güman edib, Allahverдини öldürmək istəyirlər. Sərdar Hüseyn 2 gün 2 gecə yatıb oyanır və həmin andan dərdinə dava edən Ağ Aşığı heç yana buraxmır.

Bu hadisədən beş il sonra Sərdar Hüseyn Allahverdiyə qızıl yəhər-yüyanlı at və çoxlu pul bağışlayıb yola salır. Ağ Aşıq Göyçəyə üz tutur. Onun yolda dediyi:

*Durnam, gedər olsan bizim ellərə,
Qatıq söylə, qaymaq söylə, yağ söylə.
Əgər soruşsalar Ağ Aşığın halını,
Boynu armud saplaq, canı sağ söylə,*

– bəndi ilə başlanan şeiri bu günümüzədək gəlib çatmışdır.

Ağ Aşığın gəzib-dolaşdığı, çalıb-çağırıldığı coğrafi çevrə olduqca geniş olmuş, Misirdən Şərqi Türkünstanə kimi gəzib dolaşmışdır.

Ağ Aşığın irsindən əlimizdə çox az nümunələr olsa da, onun zərif, incə bayatıları günümüzə kimi gəlib çatıb.

*Mən aşıq, gəldi keçdi,
Günlarım gəldi keçdi.
Yarın odu baxışı
Sınami dəldi keçdi.*

Ağsaqqalların söylədiyinə görə, Ağ Aşıq çuxa, buxara papaq və İran məsti ("əcəmi çarıq" da deyirdilər o zaman) geyər, geydiyi çuxa həmişə şabalıdı rəngdə olardı. Kim olursa-olsun, heç zaman hərcəyi-hədyən sözlərə baş qoşmaz, ağzından bir-cə ağır söz belə qaçırmazdı. Heç kim və heç nə qarşısında əyilməzdi.

Deyilənlərə görə, Ağ Aşıq ömrünün son 15 ilini çalıb-oxuması da, söz qoşar, bayatılar çağırarmış.

Aşıq ədəbiyyatında Ağ Aşığın ən böyük xidmətlərindən biri də ustad aşıqlar, məsələn, Aşıq Alı kimi sənətkar yetişdirməyidir. Aşıq Alı isə öz növbəsində Aşıq Ələsgərin ustası oldu.

06.05.2011

Bir gün eşidərsiz, Alı da köçdü...

Haqqı və ədaləti təbliğ edən ürfan sahibi, sufi şair Aşiq Alının yaradıcılığı ilə aşiq şeirinin yeni ömrü, yeni dövrü başlandı.

1801-ci ildə Göyçə mahalının Qızılvang kəndində yoxsul bir ailədə dünyaya gələn Aşiq Alı XIX əsr Göyçə aşiq mühitinin ən ünlü sənətkarlarından biri oldu.

*Camalın şövqündən dilim oldu tənq,
Çayda baliq olar, dəryada nəhəng,
Mahalım Göyçədi, kəndim Qızılvang,
Aşiq Alı birdir, birə-bir gərək.*

Oğlunun dərrakəli və həssas bir uşaq olduğunu erkən yaşlarından hiss edən Aşiq Alının atası Mirzə kişi onu oxutmaq qərarına gəlir. Alı mollaxanada təhsil alsada, içində olduğu aşiq mühiti onu daha çox çəkir.

Alının gözəl və məlahətli səmindən xəbər tutan atası oğlunu Göyçənin Kərkibaş kəndində yaşayan Ağ Aşığa şeyirdliyə verir.

İlk günlərdən şeyirdinin fitri istedadada malik olduğunu duyan Ağ Aşiq az müddətdə bütün saz havalərini Alıya öyrədir.

Deyilənlərə görə, Aşiq Alı boyu iki metrədən uca, enlikürək, sarışın, qumral gözlü bir adam olmuşdur. Mələhətli səsi, olduqca şirin ləfzi, dastan söyləmək qabiliyyəti onu insanlara sevdirmiş, dövrünün nadir şəxsiyyətlərindən biri kimi ad-san qazandırmışdır. Aşiq Alının səsi-sorağı tezliklə Göyçənin hüdudlarını aşır. Onun həyatı və aşıqlıq fəaliyyəti ilə bağlı məlumat verən qaynaqlardan biri "Aşiq Alının Türkiyə səfəri" dastanıdır. Alının dastandakı aşiq obrazı haqq aşığıdır. Klassik məhəbbət dastanı tipi ilə "aşiq rəvayəti" arasında orta mövqedə dayanan bu dastan aşiq haqqında yaddaşlarda saxlanılan bilgilərlə zəngindir.

Dastanda Aşiq Alının Göyçə mahalının Çamırlı kəndində Niftalı adlı varlı bir kişinin Bəsti adlı qızını sevdiyindən bəhs edilir. Başlığı verə bilməyən Alı Naxçıvana, Türkiyəyə səfər edib bu diyarlarda aşıqlıq edir. Sevgilisinə iki ilə gələcəyini desə də, həmin müddətdə Aşiq Alı vətənə dönmə bilmir. Qürbətdə həmyerlilərindən birinə rast gələn aşiq "Deyinən" rədifli qoşmasını yazıb göndərir:

*Qasid, gedər olsan bizim ellərə,
Bu naməni o canana deyinən.
Qohum-qardaş, dost-müsaib olanlar,
Göz dikməsin başqa yana deyinən.*

Qızın ata-anası onu zorla başqasına əvə vermək istəsə də, Aşiq Alı doğma vətəninə sevgilisinin toyunun başlandığı gün gəlib çatır və dastan xoşbəxt sonluqla bitir.

"Aşiq Alı və Əsmər xanım" dastanı isə "Aşiq Alının Türkiyə səfəri" dastanının variantıdır.

Aşiq Alı gözəl şair olmaqla yanaşı, həm də saz havalərini milsiz yaradıcısı kimi tarixə düşüb. "Göyçə şərili", "Göyçəgülü", "Ağır şərili", "Göyçə qaytağı", "Qəhrəmani", "El bayatısı" ("Köç bayatı"), "Gilənar" saz havalərini Aşiq Alı tərəfindən yaradıldığı heç kimsə sirr deyil.

Onun əzəmətli və möhtəşəm poetik dühası insan gözəlliyini, harmoniya və ahəngdarlığı mükəmməl sənət nümunəsi kimi təqdim etməyə imkan yaradır.

*Süsənli, sünbüllü, tər bənövşəli,
Yaylaq, bizim yaylaqlara bənzərsən.
İçən ölməz sənəin kövsər suyundan,
Bulaq, bizim bulaqlara bənzərsən.*

Aşiq Alı yaradıcılığında səmimi insan hislərini yüksək sənətkarlıqla qələmə alır:

*İstəkli sevgilim, gəldik üz-üza,
Əlimi əlinə al gülə-gülə.
Çox gəzdim dünyanı, seçə bilmədim
Sənəin tək gözəldən, al gülə-gülə.*

Aşıq Alının öz dəst-xətti ilə yazdığı üç kitab əlyazması şeirləri və ustadı Ağ Aşıqdan yazdığı bir kitab əlyazması 1938-ci ilədək Kəlbəcərdə "Dilsuz və Xəzangül" dastanının müəllifi Aşıq Nəbinin şəxsi arxivində saxlansa da, təəssüf ki, bu nadir nüsxə həmin il anlaşılmazlıq üzündən yandırılmışdır.

Aşıq Alının 20-dən çox şayiirdi olduğu da məlumdur. Aşıq Ələsgər, Aşıq Mehdi, Aşıq Məhəmməd, Aşıq Hümmət kimi qüdrətli sənətkarlar ustadın əlindən su içmiş, özləri də ustadlıq səviyyəsinə yüksəlib, ustadlarının üzünü ağ etmişlər.

*Bu gün bir hikmət görmüşəm
Alamə iman verir,
Yediyi təkrar yeyilir,
Hamısını tamam verir.
Özü aləmi doyurur,
Nalə çəkir, acam mən,
Onun nə ki yeməyi var,
Cəmini insan verir.*

Aşıq Alı böyük təcnis ustası olduğundan el arasında onu "Təcnis Alı", "Loğman Alı", "Dədə Alı", "Şıx Alı" da deyə çağırırmışlar. Aşığın ədəbi irsi bütövlükdə bizə gəlib çatmasa da, əldə olan qoşma, təcnis, təsnif, bayatı, gəraylı, ustadnamə, deyişmələrin hər biri əsil sənət nümunəsidir:

*Havalanma, dəli könül,
Zorunan işin nədi?
Mənsur təki Haləbdə
Darınan işin nədi?
Tut orucun, qıl namazın,
Şükür et Allahına,
Yoxsulsan, alçaqdan yeri,
Varnan işin nədi?*

Deyənlərə görə, Aşıq Alı ömrünün axırlarında dünya işığına həsrət qalmış, öz işıqlı söz dünyasından dünyaya boylanmışdır.

*Çəkmə xacaləti, unutma an,
Saxla bu sinədə ar, Aşıq Alı.
Bir zaman aqıldım, başda aylaşan
İndi də ayaqda kor Aşıq Alı.*

1911-ci ildə dünyasını dəyişən sənətkardan gələcək nəsillərə böyük bir irs miras qaldı. Aşıq Alı həm də tarixə Ağ Aşığın şayiirdi, Aşıq Ələsgərin ustası kimi düşdü. Bu üç sənətkar – Ağ Aşıq, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər XIX əsr aşıq ədəbiyyatının üç gedişli-gəlişli, əbədi yoluna çevrildi.

29.04.2011

Aşıq Ələsgər möcüzəsi

Aşıq Ələsgər zəngin yaradıcılığı ilə Azərbaycan aşıq ədəbiyyatının barlı-bəhərli əbədiyyət ağacıdır. Zaman-zaman nəsilər bu ağacı ziyarət edəcək, Aşıq Ələsgərin söz dünyasından nübar sözlər, mısralar, fikirlər dəracək, Ələsgər möcüzəsi yena da bitib-tükənməyəcək.

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan aşıq ədəbiyyatında Aşıq Ələsgər möcüzəsi ilə sazın, sözün yeni ömrü başladı. "Haqq aşığı" ifadəsi Dədə Ələsgərin simasında yenidən dirilib gerçəkləşdi.

1821-ci ildə Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində anadan olan Ələsgəri atası Alməmməd kişi böyük külfətini dolandıra bilmədiyindən 14 yaşında Kərbəlayı Qurban adlı bir varlıya nö-kər verir. Ələsgər 4 il Kərbəlayı Qurbanın həyatında nö-kərçilik edir. Ələsgər Kərbəlayı Qurbanın qızı Səhnəbanıya aşıq olsa da, bu sevda baş tutmur.

İllər keçir, Ələsgər nakam məhəbbətin ağrı-acısını yaşayır, uzun illər ilk məhəbbətini unuda bilmir, çətinliklərdən, sınaqlardan keçə-keçə sazla-sözün qovuşduğu dəryaya can atır. Dövrünün qüdrətli sənətkarı Aşıq Alı onun gələcək taleyini büsbütün dəyişir. Fitri istedadı, kəskin hafizəsi, şəxsiyyəti, nə-cibliyi ilə hər kəsdən seçilən Ələsgər beş il Aşıq Aliya şayırdlik edir, saz dünyasının sirlərinə bələd olur, sirlər qapısını açıb, ustadlıq mərtəbəsinə yetişir.

Aşıq Ələsgər sazı sinəsinə sıxıb bədahətən şeirlər deyər, həmsöhbət olduğu adamların fikrini "oxuyar", baş verəcək hadisələri əvvəlcədən xəbər verərdi. Yuxuda Ələsgərə bədə veril-

məsi haqqında söz-söhbətlər isə bitib-tükənməz, xalq onu "haqq aşığı" çağırardı.

Ələsgər xümsünən zəkətin verə
Əməlin mələklər yaza dəftərə,
Hər yanı istəsə, baxanda görə,
Təriqətlə bu sevdalı gərəkdir.

Dünyaya səs salan Aşıq Ələsgəri zamana ağır imtahanlara çəkir, gözəlilməz tarixi hadisələr, dönüşlər onun könül evini silkələdikcə duyğularını saza-sözə köçürür.

Səksəni, doxsanı keçibdir yaşım,
Əzrayıl həmdənim, məzar yoldaşım.
Gor deyə tərpanir bəlalı başım,
Daha köç təbilin çal, qoca baxtım.

Gözəlliyə, sevgiyə, torpağa, elə, vətənə, təbiətə münasibət Aşıq Ələsgər yaradıcılığında yeni bir formada, real və səmimi boyalarla əks olunur. Böyük sənətkar məhəbbəti yolunda canını fəda edən aşıqlərə qibtə edir.

Ələsgərəm, mən deyirdim,
Pərvana əfsanə yanır,
Eşqidən bir od düşüb
Cismimə, mərdanə yanır;
Deyirəm, danışiram,
Dönürəm, hər yana, yanır.
Ürəyim bir Kərəmə,
Bir Şeyx Sənana yanır;
Qəlbədən yas tuturam
Məcnuna, Fərhadə bu gün.

Aşıq Ələsgər poeziyasında dodaqdəyməz, müxəmməs, qıfılbənd, təcnis, cıqalı təcnis, gəraylı, divan şeir növləri özünü ən gözəl şəkildə, yüksək sənətkarlıqla bürüzə verir.

Arif olan, bir od düşüb canıma,
Əridib döndərir a yağa məni.

Aşıq deyər ay ağa,
Yetiş dada, ay ağa!
İllər xəstəsi canım,
Yar gəldi, qalx ayağa!
Ağa olan qulun salmaz nəzərdən,
Salma nəzərindən, ay ağa, məni!

Xalq şairi Səməd Vurğun çıxışlarının birində belə demişdir: "Hansı mövzuya əl atıram, hansı daşı qaldırıram, altında Dədə Ələsgərdən bir nişanə görürəm".

Aşıq Ələsgər yaradıcılığının bənzərsizliyi söz dünyamızı beləcə bəzəmiş, xalqın ruhuna, yaddaşına köçmüşdür.

Deyilənlərə görə, Aşıq Ələsgər yüz ildən çox ömür sürsə də, nə qəddi ayılmış, nə qulağı ağırlaşmış, nə gözləri zəifləmiş, nə də saçları tamam ağarmışdır. Dünyadan köçəcəyi günü əvvəlcədən xəbər verən ustad 1926-cı il martın 7-də dünyasını dəyişsə də, haqqında dastanlar, rəvayətlər, xatirələr bitib-tükənməmiş, zəngin yaradıcılığı ona ölümsüzlük qazandırmışdır.

26.08.2011

Növrəs İmanın sirri

"Növrəs İman böyük bir daryadır ki, ondan bir damla biza gəlib çatıb".

İslam Ələsgər

Üstündən uzun illər keçsə belə, Azərbaycan aşıq ədəbiyyatının klassiklərindən sayılan Növrəs İmanın uğursuz və müəmmalı taleyi insanları hələ də kədərləndirməkdədir. Bu nakam taleli şairin həyatı niyə sirlər, müəmmalarla doludur? Suallara cavab tapmaq üçün zamanın gəldiyi yolla ötən əsrin əvvəllərinə qayıdıraq.

"Növrəs İman kimdir" sualına cavab tapmaq üçün Aşıq Ələsgərin nəvəsi, folklorşünas alim İslam Ələsgərə müraciət etdik.

– Növrəs İman aşıq sənəti tariximizdə özünün yeri olan sənətkarlardan biridir. O, 1903-cü ildə Göyçə mahalının Ağıkilsə kəndində anadan olub. Aşıq Ələsgərin qardaşı oğlu Məşədi Salehin oğludur. İman uşaqlıqdan çox zəkali bir uşaq olduğuna görə Məşədi Saleh oğlunu mollaxanaya qoyur. Vaxtı ilə İmanla mollaxanada oxuyan Aşıq Bəhman sonralar danışarmış ki, İman öz zəkası ilə, hamını heyran qoyarmış. Aşıq Ələsgərin şeirlərini əzbər bilən İman yeniyetmə yaşlarından şeir yazmağa başlayır. Rəhmətlik Aşıq Nəcəf danışardı ki, Növrəs İmanın yazdığı şeirlər o vaxt dilimizdə əzbər idi.

Bu təb sənəti puç edəcək

Aşıq Talib söhbət eləyir ki, bir gün Nəcəf əlində bir kağız gətirdi, Aşıq Ələsgər dedi, a bala, o nə kağızdır? Nəcəf deyir ki, İmanın şeiridir. Nəcəf şeiri oxuyur, dədəm (Aşıq Ələsgər) şeirə qulaq asandan sonra deyir, a bala, gedin, İmanı tapın, deyin, şeirlər yazdığı dəftəri də götürüb bura gətirsin. İman gəlir, bir-

iki şeir oxuyandan sonra görürlər ki, Aşıq Ələsgərin gözündən yaş axır. İman soruşur ki, dədə, niyə ağlayırsan? Aşıq Ələsgər deyir ki, oğul, sənin halına ağlayıram. Bu təb ki, səndə var, bu səni axırda puç eləyəcək, ona indidən ağlayıram.

İman da deyir ki, ay dədə, səndə olan təb heç kəsdə yoxdur. Bəs o təb səni niyə puç eləmədi? Aşıq Ələsgər deyir ki, a bala, mənə də bax, özünə də bax. Mənim bədənim səndən iki-üç dəfə böyük olar. Bir də mən səbirli olmuşam, özüm-özümün həkimi olmuşam, özümü istidən-soyuqdan gözləmişəm, amma sən bunu eləməyəcəksən. Zəmanə bəd gəlir, sən zəmanə ilə düz gəlməyəcəksən.

Deyir, dədəm bunu dedi, sonra dəsmalla gözünün yaşını sildi.

Növrəs İman nadir istedad sahibi olduğundan tezliklə Ələsgər ocağının ən istedadlı nümayəndələrindən biri kimi ad qazanır.

*Yaralı gəlmişəm fani dünyaya,
Mənim sağalmağa dərmanımı var?
Əzrayıl gələndə canım almağa,
Onu verməməyə fərmanımı var?*

İti yaddaşa, coşqun təbə və bədahətən şeir demək qabiliyyətinə malik olan Növrəs İman haqqında məlumatlara ötən əsrin 20-30-cu illərindəki dövrü mətbuatda rast gəlinir.

"Yeni kənd" jurnalı 1927-ci ildə İman haqqında çox qısa məlumat verir. Məlumatda deyilir: "İmanın yaşı hələ çox cavan olub, özünün də savadı vardır. Bunun gələcəyindən istedadlı el şairi çıxacağını gözləmək olar".

Göyçə mahalının Hüseyinquluağalı kəndində molla məktəbində oxuyan Növrəs İman sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra bir müddət Kəlbəcər rayonunun Seyidlər kəndində kənd sovetinin katibi vəzifəsində işləyir, eyni zamanda, aşıq şeirinin bütün janrlarında gözəl sənət nümunələri yaradır.

İmanın həyatındakı faciə

– Zaman keçdikcə çox əhvalatlar baş verdi. Çar hakimiyyəti yığıldı, sovet hakimiyyəti quruldu. O vaxtlar idarələrdə işləmək üçün savadlı adamlar axtarırdılar. İmanı Kəlbəcər rayonunun Seyidlər kəndində kənd şurasının sədrinin katibi vəzifəsinə qoyurlar.

Sovet hakimiyyətinin ilk illərində İman da yeni quruluşa şeirlər yazır. Amma bir qədər sonra görür ki, onlar adət-ənənələrimizə çox xor baxırlar, məscidləri təhqir eləyirlər, o zaman İmanda bu quruluşa qarşı bir etiraz yaranır. Başa düşür ki, bu quruluşa qulluq eləmək olmayacaq. O vəzifədən imtina eləyir, 1925-ci ildən saz götürüb aşıqlıq eləməyə başlayır.

*İman qələm çalır, nə xoş səfədir,
Nə nizam qoyulub, nə xoş səfədir,
Pərişan xəyalım nə xoş səfədir,
Xain bəd qandırar o yara məndən.*

Növrəs İmanın həyatı barədə məlumatlar olduqca azdır. Şeirlərində nakam bir məhəbbət yaşamış şairin iztirabları duyulmaqdadır. Bəs, əslində, Növrəs İmanın sevgisi barədə nə bilirik?

– İmanın həyatında başqa bir faciəvi hadisə də baş verir. İman qonşularında yaşayan bir qıza nişanlanır. Amma İmanın böyük qardaşı Aşıq Qurban bu zaman vəfat edir. Aşıq Ələsgərin qızı Gülnisə də Qurbanın yoldaşı imiş. Bir neçə il keçəndən sonra Saleh məsləhət görür ki, İman nişanlısından ayrılısın, Qurbanın arvadı Gülnisə ilə ailə qursun. Bu fikri Aşıq Ələsgərə deyəndə Aşıq Ələsgər razılaşmır. Deyirlər, Məşədi Saleh ağıladı, gözünü silə-silə dedi ki, ay qardaş, Qurban öldü, bir evim yığıldı, istəmə ki, Gülnisə də evimdən çıxıb getsin, bir də evim yığılsın. Həmin vaxtı Gülnisənin iki uşağı varmış. İman bu xəbəri eşidəndə ipə-sapa yatmaq istəmir. Danlamaqla, öyüd-nəsihətlə birtəhər onu yola gətirib kəbin kəsdirirlər. Bu hadisədən sonra İman çox sarsılır. Ona elə gəlir el içində hamı onu qınayır ki, adam da qardaşı arvadı ilə evlənərdimi? İman bu xəcalətə görə kəndin içinə çıxıb heç kimlə görüşmək istəmir. Həm quruluş-dövrən, həm də ailə daxilində olan bu faciəvi əhvalat İmanı tamamilə sarsıdır.

Növrəs İman 1932-ci ildə müəmmalı şəkildə itkin düşür. Onun müəmmalı şəkildə yoxa çıxması haqqında isə bu günə qədər müxtəlif fikirlər mövcuddur.

– Deyilənlərə görə, İman şeirlərini çox vaxt gecələr yazarmış. Məlum hadisələrdən sonra İman gecələr yazdığı şeirləri

səhər cırıb atarmış. Səbəbini soruşanda deyərmiş ki, şeirə qiymət verən yoxdur. Deyilənə görə, bir dəfə də yazdığı dəftərləri (içində dram əsəri də varmış) alovlu təndirə töküüb yandırmışdı.

Bəziləri onun bu hərəkətini dəli olmaq kimi yozurdular. Amma İman dəli olmamışdı, onu zamanə dəli etmişdi.

1927-1928-ci illərdə İman bir neçə dəfə evdən getməyə təşəbbüs göstərir. Ələsgərin oğlu Aşıq Talib, Aşıq Ələsgərin qardaşı oğlu Aşıq Nəcəf, bir də İmanın qardaşı Aşıq Musa onu axtarıb Azərbaycanın ayrı-ayrı kəndlərindən tapıb gətirirlər. Onun itkin düşməsi barədə bir neçə mülahizə var. Belə deyilir ki, İman haradasa qəzaya uğrayıb, meyitini basdırıblar. Bəziləri hesab edirdi ki, onun paxıllığını çəkən aşıqlar onu öldürtdürüblər. Ən axırncı mülahizə odur ki, İman ölkədən baş götürüb gedib. Əvvəlki variantlar səhvdir, çünki düşmən də olsa, İman kimi vücuda qiyməzdi. Amma ölkədən getməsi inandırıcıdır.

1935-ci ildə Hübət Əlizadə "Ədəbiyyat" qəzetində Növrəs İman barədə belə bir məlumat verir: "Aşıq İmana son zamanlar bədbəxt hadisə üz vermiş, o, dəli olaraq evlərindən qaçıb getmiş, harada olması indi də məlum deyildir".

– İman qeyri-adi istedad sahibi olmaqla yanaşı, həm də onda elə qüdrət varmış ki, söhbət etdiyi adamın fikrindən keçənləri bilirmiş, hətta gələcəkdən xəbər verirmiş. O, itkin düşəndən sonra belə haqqında rəvayətlər, xatirələr dildə-ağızda dolaşır.

Tarixin ən böyük silahı faktdır

Tarixin yaddaşında Növrəs İmanla bağlı faktlar hələ də qalmaqdadır. Aşıq Məsim 1966-cı ildə bir xatirəsində danışır ki, 1928-ci ildə Qazaxda Azərbaycan aşıqlarının toplantısı keçirilmiş. Məclisə 100 aşıq dəvətli olur, Növrəs İman da xüsusi olaraq çağırılır. Tədbirin sədri Aşıq Əsəd, müavini (katibi) Aşıq İmirzə Bayramov imiş. Səməd Vurğun isə kənd müəllimi olaraq o tədbirdə iştirak edirmiş. Məclis başa çatanda yerdən deyirlər ki, kim bu gün – 30 mayda Qazaxa bir şeir deyə bilər. Sədr də, müavin də, eləcə də bir çoxları çiyinlərini çəkər ki, hazır deyilik. Növrəs İman ayağa qalxıb bədahətən Qazaxın şəninə bir şeir

deyir. Alqışlar zalı titrədir, ona qızıl saat hədiyyə verirlər. O vaxtlar Cahandar ağanın oğlu Qiyas bəy Şıxlinski Qazax qəzasının millis rəisi işləyirmiş, o da orada imiş. Növrəs İmanın istedadı onu heyran edir, aşığı evinə dəvət edir, onun şəninə təzədən bir məclis başlayır...

Növrəs İmanın şeirləri qanadlı, ruhla, ilhamla yazılmış şeirlərdir.

*Bir tanrı nurudur hüsni-kənanın,
Söylə, dərd əhlinə varmı dərmanın?
Növrəs İman kimi qəmli cavanın,
Yaralı könlünə yar olan dağlar.*

Eyni zamanda Növrəs İmanın şeirləri kədərli şeirlərdir. Sanki şair sonrakı taleyini duyurmuş kimi o nisgili, kədəri, ayrılığı, qəmi şeirinə köçürüb.

"Var" adlı qifilbəndinin sonunda Növrəs İman deyir:

*Mən istərəm, bu gün açam ər aşıqlar meydanı,
Pirim mənə nüsət versə, tək alaram dünyanı.
Toxunmayın, incitməyin, siz bu Növrəs İmanı,
Tifil vaxtdan qəm əhliyəm, canda qəm dəryası var.*

– Bayaq dedim ki, İman yazdıqlarını sonradan cırıb atarmış. Xoşbəxtlikdən Tovuz rayonunun Aşağı Ayıblı kəndində Məşədi Qədim adlı bir nəfər İmanın şeirlərini qoruyub saxlamışdı. İman o tərəflərə gedəndə Məşədi Qədimin qonağı olarmış. Hətta İmanı görmədən onun şeirlərini ondan-bundan oxuyub yazırmış. İman ora gedəndən sonra xahiş eləyir ki, İman bu şeirləri öz xətti ilə yazsın. İllər keçir, Məşədi Qədim ömrünün son illərində oğluna deyir ki, a bala, mən dünyadan köçürəm, bu əmanəti Aşıq Ələsgərin qohumlarına çatdır. Mənim qardaşım Haqverdi o vaxt Gəncədə oxuyurdu. Həmin adamlar gəlib Haqverдини tapıb şeirləri ona verirlər. Haqverdi də o şeirləri mənə çatdırdı. Növrəs İmanın yüz illiyində bu şeirləri kitab halında çap etdirdim.

İman ən çox qoşmalar yazıb, 35-dək təcniyi, 10 divanisi, 7 qəzəli günümüzə gəlib çatıb.

İmanın 22 yaşı olanda şeirləri dillər əzbəri imiş. O çox yaşamadı, cəmi 27 il ömür sürdü. İman böyük bir dəryadır ki, ondan bir damla bizə gəlib çatıb.

Növrəs İmanın müəmmalı yoxa çıxmasından çox illər keçir, lap çox... Ancaq Növrəs İmanın nakam taleyi, kədərli şeirləri dildən dilə, eldən elə dolaşib onu unudulmağa qoymur...

16.09.2011

Aşıq Hüseyn Bozalqanlının söz dünyası

XIX əsrə yollanırıq. O əsrə ki, Azərbaycan aşıq ədəbiyyatına üç nəhəng sənətkarı – Aşıq Hüseyn Şəmki, Aşıq Ələsgər və Aşıq Hüseyn Bozalqanlını bəxş etdi. 1862-ci ildə Tovuzun Bozalqanlı kəndində gələcəyin böyük sənətkarı Aşıq Hüseyn Bozalqanlı dünyaya gəldi.

Hüseyn kəndlərində yeni açılan dini məktəbdə – molla Səməd Axundun məktəbində üç il təhsil alır, ərəb və fars dillərini mükəmməl öyrənir. Kiçik yaşlarından sözə, sənətə bağlanır, on iki yaşında ikən şeir yazmağa başlayır. Toylarda, məclislərdə aşıqlara qulaq asa-asa bu sənətə valeh olur.

Cəmi üç ay aşıq Məmmədquluya şagirdlik edir. Tezliklə fitri istedadı ilə toylarda, ziyafətlərdə bacarıqlı aşıq kimi şöhrət qazanır. Çünki Hüseyn haqq aşığı idi, sənəti ona möcüzələr yarıdan Allah vermişdi.

*Nə lazımdır, naqafilə söz deyim,
Xatirinə ya dəyməyə, ya dəyə.
Sizin olsun, eyvan, otaq, alaçıq,
Bizə bəsdə ya kölgəlik, ya dəyə.*

Aşıq Hüseyn Bozalqanlının atası Məşədi Cəfərqulu cəmərdliyi, qəhrəmanlığı ilə zamanəsinin nadir şəxsiyyətlərindən biri olduğundan Hüseyn də həmişə üstündə sazla yanaşı, mauzer də gəzdirər, hazır cavablığı, özünə inamı ilə seçilmiş. Aşıqlarla deyişəndə heç vaxt sözünü birinci deməz, öz rəqibinə fürsət verər və nəticədə təkmini ilə qalib gəlmiş.

Müxənnət zamana, beymürvət falək.

Qoymadı mətləbim, bir alam indi,

Gözüm açdım, qərinələr dolandım,

Görünür gözümə bir alam indi.

Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Vaqif kimi sənətkarların irsi ilə tərbiyələndən Hüseyn Bozalqanlı aşıq poeziyasının bütün formalarında özünü sınayır – gözəlləmələr, qoşmalar, təcnislər, dodaqdəyməzlər, divanilər, gəraylilər və dastanları ilə aşıq şeirinin ən gözəl nümunələrini yaradır.

Bahar gəldi, çiçək açdı,

Güllər qırmızı geyindi.

Çırtıq dəydi, üz qanadı,

Xallar qırmızı geyindi.

Ölməz sənətkarın on dörd şagirdi olduğu bəllidir. Onların arasında Bozalqanlı Aşıq Vəli, Əlimərdanlı Aşıq Nəcəf, Aşıq Mirzə Bayramov, el arasında Kor Ələkbər kimi tanınan Aşıq Ələkbər Əsgərov və başqaları Aşıq Hüseyn Bozalqanlı məktəbinin davamçıları olmuşlar. Deyilənlərə görə, Aşıq Hüseyn müasirləri olan məşhur Aşıq Ələsgər, Növrəs İman, Aşıq Ağacan, Xəyyam Mirzə, Qazaxlı Mirzə Səməd, şairlər Vəli, Nəcəf və başqaları ilə deyişib. Bu deyişmələr xalqın yaddaşında xoş xatirələr kimi qalmaqdadır.

Bilmirəm, nə dedim, yar küsdü məndən,

Coşqun çaylar kimi axdı da getdi.

Oynatdı qaşını, süzdü gözünü,

Mənə oğrun-oğrun baxdı da getdi.

Azərbaycan xalq yaradıcılığının inkişafında Hüseyn Bozalqanlının ən böyük xidmətlərindən biri də dastan yaradıcısı olması, "Qara Tanrıverdi", "Nəriman", "Xanlar", "Hacı Tağı" dastanlarını yaratmasıdır.

"Koroğlu" dastanının ən kamil bilicisi də məhz Hüseyn Bozalqanlı hesab edilir. Dastanın bir neçə qolu – "Koroğlunun Toqat səfəri", "Bağdad səfəri", "Həmzənin Qıratı aparması", "Koroğlunun vuruşması" və s. qolları onun dilindən yazılıb.

Böyük sənətkar dövrünün görkəmli tarixi şəxsiyyətləri ilə qarşılaşıb və həmişə də onların məhəbbətini qazanıb. Aşıq Metex qalasında həbsdə olarkən Nəriman Nərimanovla yaxından tanış olur və sonradan "Qoca Şərqi Nərimanı gəlirmi?" şeirini və "Nəriman" dastanını yazır.

Bədəhətən söz deməkdə Hüseyn Bozalqanlının əvəzi olmadığından Xalq şairi Səməd Vurğun onu "əli qılınclı şair" adlandırır, ona dərin məhəbbət bəsləyirdi.

*Səyyad olub ov bərəsin keçəndə,
Yaxşı yerdə yaxşı gözlə, yaxşı yat.
Ovun gəlib bərəsinə çatanda,
Sərvaxt dayan, dürüst tuşla, yaxşı at.*

"Geri dur" müxəmməsi və digər şeirlərindən aydın olur ki, Hüseyn Bozalqanlı Sədi, Firdovsi, Füzuli kimi klassiklərin əsərlərinə dərinləndən bələd olub. Satira isə onun yaradıcılığında xüsusi yer tutub.

Aşıq Hüseynin bütün şeirləri zəngin xalq təcrübəsinə əsaslanan ibrətamiz nəsihətlərdir, sınaqlardan çıxmış həyat fəlsəfəsidir. Onun fəlsəfi fikirləri, dini baxışları, həyatın yaranması haqqında şeirləri aşığın dünyagörüşünün nə qədər kamil olduğunu sübut edir:

*Cəlili-Cabbarım, Qadiri-Muxtar,
Altı gündə bu dünyanı çəkibdi.
On səkkiz min aləm küllü hər nə var,
Ərşi, kürsü, nöh asmanı çəkibdi.*

1937-ci ildə Hüseyn Bozalqanlı Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının üzvü və İttifaq nəzdində aşıqlar bölməsinin rəhbəri seçilir. Ustad sənətkar I və II Aşıqlar Qurultaylarının, eləcə də Moskvada keçirilən Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti ongünlüklərinin iştirakçısı olur. Şairin əməyi dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. "Şərəf nişanı" ordeni və fəxri fərmanla mükafatlandırılır, 1941-ci ildə isə ən yüksək fəxri ada – Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimi adına layiq görülür.

Hüseyn Bozalqanlı 1941-ci il noyabrın 13-də vəfat edir, onu Bozalqanlı kəndinin qəbiristanlığında dəfn edirlər.

Bundan sonra aşığın zamansız ömrü başlayır. Bu ömrün nə əvvəli, nə sonu var. Harada aşıq sənətindən, sazdan-sözdən söz düşürsə, Aşıq Hüseyn Bozalqanlının şeirləri dil açıb danışır, ustadın qanadlı misraları ruhumuzu oxşayır. O, beləcə yaşayır...

07.10.2011

Aşıq Pərinin azad ruhu

Görkəmli alman şərqşünası Adolf Berje 1867-ci ildə Leypsiqdə nəşr etdirdiyi "Məcmuəyi-əşəri-şüərayi-Azərbaycan" adlı məcmuədə yazırdı: "1829-cu ilin axırlarında Araz çayı sahillərində uzanan Maralyan kəndində 18 yaşında bir qız zübur etdi. Eşidilməmiş bir gözəlliyə malik olan bu qız Aşıq Pəri idi..."

Azərbaycan qadın aşıq sənətinin banisi sayılan Aşıq Pəri 1813-cü ildə Cəbrayıl qəzasının Maralyan kəndində anadan olub. Aşıq Pəri şeirlərinin birində doğma diyarını belə tərənnüm edirdi:

*Pərinin dərdi tūğyandır,
Sakin yeri Maralyandır,
Gülüm qönçəsində yandı,
Bülbüllər əfqan eylədi.*

Deyilənlərə görə, Aşıq Pərinin atası xırda alverlə məşğul olduğundan ona el arasında tacir Hacı Sayad deyərmiş. Pərinin anası Gülistan xanım isə zamanəsinin mütərəqqi fikirli qadınlarından biri olduğundan, Pəri kiçik yaşlarından ruhani təhsili alır, ərəb-fars dillərinə dərinləndən bələd olur. Qarabağ aşıq məktəbinin nümayəndələrindən biri – Məhəmməd bəy Aşıqdan aşıq sənətinin sirlərini öyrənir. O dövrdə geniş yayılmış "Vəlican", "Nağılkəsməşikəstə", "Güllü qafiyə", "Qara qafiyə" saz

havalarını cürə sazda çalmağı ustadından öyrənir. Pəri saz çalılıb-oxumaqla yanaşı, məclislərdə bədahətən şeirlər deyər, qeyri-adi istedadı, azad ruhu, azad fikirləri ilə hər kəsi heyrləndirərdi.

Görkəmli alman şərqşünası Adolf Berje daha sonra yazır: "... Onun deyişmələri, hazır cavablıqla dediyi şeirlər diqqəti cəlb edirdi. Öz dövrünün istedadlı şairləri ilə deyişmələrdə həmişə müvəffəqiyyət qazanardı. Heç kəsin ona qalib gəlməsinə imkan verməzdi".

*Can içində mən bu canı neylərəm,
Lali-Yəmən, bədaxçanı neylərəm,
Xanı, bəyi, mən paşanı neylərəm,
Pəriyəm, eyləram dualar sənə.*

Aşıq Pəri aşıqanə lirik şeirlər yazar, saf məhəbbəti, ana təbiəti, ulvi insan hislərini özünəməxsus ustalıqla təənnüm edərdi. Odur ki həyatilik və səmimilik Aşıq Pəri şeirlərinin əsas xüsusiyyətlərindəndir.

*Dad eyləram haray naşı əlindən,
Yandı ciyar eşq ataşi əlindən,
Mən nə deyim gözüm yaşı selindən
Ürküşür sonalar, göllər oyanır.*

Tanrı Aşıq Pərinə sanki Qarabağ ədəbi mühitinə düşünlümüş şəkildə göndərmişdi. O həm zahiri gözəlliyi, həm istedadı ilə Qarabağ ədəbi mühitini öz ətrafında cəmləşdirmiş, sazla-sözün işığında onları valeh etmişdi.

Böyük ədəbiyyatşünas alim Firudin bəy Köçərli 1903-cü ildə yazırdı: "Özünün ağıl və istedadı ilə çoxlarında heyrat doğuran gözəl və gənc şairə Aşıq Pəri o zamankı savadlı, təhsil görmüş ədəbi simaların diqqət mərkəzində dayanırdı". Aşıq Pəri müasirləri Məhəmməd bəy Aşıq, Cəfərqulu ağa Nəva, Əsəd bəy və başqa neçə-neçə dövrünün görkəmli sənətkarları ilə yaxın dost olmuş, onlara şeirlər həsr etmişdir.

Aşıq Pərinin şeirləri XIX əsrin ortalarından ədəbiyyatşünasların diqqətini cəlb etmiş, bütün təzkirə və ədəbiyyat müntəxəbatlarında şairənin şeirlərindən nümunələr verilmiş, adı ifti-

xar hissi ilə çəkilmişdir. 1856-cı ildə Nesesov Teymurxanşurada – indiki Şimali Qafqazın Buynaksk şəhərində çap etdirdiyi "Məcmueyi-Vaqif və müasirani-digər" adlı məcmuəsində Aşıq Pəri yaradıcılığından söz açır. Mir Möhsün Nəvvab, Salman Mümtaz, Əliabbas Münzib, Əzizə Cəfərzadə, Sədnik Paşayev və başqaları Aşıq Pərinin yaradıcılığı barədə dəyərli fikirlər söyləmişlər.

Aşıq Pəri çox yaşamamış, təxminən 1848-ci ildə, 37 yaşında dünyasını dəyişmişdir.

*Bir dilbar pəriyə Pəri qan ağlar,
Çəkilib sinəmə düyünü dağlar,
Ölübdür bülbülüm, lal olub dağlar,
Saralıb, savılıb güllər, ağlaram.*

İllər, qərinələr keçsə də, aşıq sənətinin gözəl Pərisi Qarabağın bir parçası kimi ruhumuzda, yaddaşımızda, tariximizdə yaşayacaq, onun zərif duyğuları zaman-zaman aşıq şeirini bəzəyəcək.

21.01.2012

Haqq aşığı – Aşıq Hüseyn Şəmkirli

Aşıq Hüseyn Şəmkirli o xoşbəxt sənətkarlardandır ki, zaman axdıqca, sular durulduqca, sazın sarı simi könlümüzə toxunduqca dirilən, durulan söz xəzinəsi ilə ruhumuzu işıqlandırır, yada düşür, xatırlanır.

*Yeri dağlar, sənə həmdəm olmaram,
Dağlar, əsirgədin qarını da məndən!
Seyraqubun tənə-tənə sözləri,
Bir gün ayrı salar yanı da məndən.*

Aşıq Hüseyn Şəmkirli XIX əsrin əvvəllərində 1811-ci ildə Şəmkir rayonunun Qapanlı kəndində anadan olub. Sonra ailəsi Qaracəmirlə kəndinə köçüb, Hüseyn ömrünün son gününə kimi o kənddə yaşayırdı. Atası Qurban kişi oğlunu Alabaşlı kəndində yaşayan məşhur dəmirçi Kəblə Bağırın yanına gətirərək ona şəyird verir. Kəblə Bağır adı dəmirçi deyildi, mükəmməl

mədrəsə təhsili almış, ərəb-fars dillərini öyrənmiş dövrünün gözüaçıq, savadlı, yeni fikirli adamlarından biri idi. Dəmirçilik sənəti ilə yanaşı saz çalar, şeir qoşar, "Məzlum" təxəllüsü ilə qoşmalar yazardı.

Kəblə Bağır az vaxt içərisində Hüseynin istedadını qiymətləndirir, ona saz-söz sənətinin sirlərini öyrədir. Hüseynin əlində dəmir, ürəyində söz muma dönür.

*Nazlı yarın gül yanağı,
Yaraşbıdır xal üstünə.
İncə bəldə gümüş kəmə
Düzülübdür pul üstünə.*

Filologiya elmləri doktoru, professor Məhərrəm Qasımlı Aşıq Hüseyn Şəmkiyə ilə bağlı maraqlı məqamları bizimlə bölüşdü:

– XIX əsr mənzərəsində Aşıq Hüseyn Şəmkiyə, Aşıq Ələsgər və Aşıq Hüseyn Bozalqanlı üçlüyü Azərbaycan aşıq sənətinin unudulmaz üçlüyüdür. Cərgənin bu cür düzülüşü onların yaş dövrləri ilə bağlıdır. Aşıq poeziyasının inkişafında bu üçlük misilsiz xidmətlər göstərmişdir.

Bu il həm də Aşıq Hüseyn Şəmkiyənin 200 illik yubileyidir. Aşıq Hüseyn Şəmkiyə, doğrudan da, böyük simadır və onun yubileyinin geniş miqyasda, çox yüksək səviyyədə qeyd olunması olduqca vacibdir.

– **Məhərrəm müəllim, deyilənlərə görə, Aşıq Hüseyn Şəmkiyə ilə Molla Pənah Vaqif arasında qohumluq əlaqələri olub. Bu nə dərəcədə doğrudur?**

– Bir rəvayətə görə, Aşıq Hüseyn Şəmkiyə Molla Pənah Vaqifin bacısı nəvəsidir. Burda özünü doğruldan müəyyən bir tərəf də var, "qoç igid dayısına oxşar". Vaqif nəfəsi, şeir ənənəsi Şəmkiyə Aşıq Hüseynə özünü göstərə bilərdi və bəzi əlamətlər də var. Vaqifin məşhur "Oynasın" rədifli qoşmasının davamını biz Şəmkiyənin eyni adlı qoşmasında görürük. Bu genetik koddan, ənənədən də irəli gələ bilərdi.

İki böyük sənətkarın unudulmaz görüşü

Maraqlıdır ki, Aşıq Hüseyn Şəmkiyənin dövründə onunla üzbəüz gəlib onun meydanında qürrələyə biləcək bir sənətkar

görünmür. Özü başqa yerlərdə sənətkarlara meydan oxuyur və nəticədə dastanlar yaranır. İki böyük sənətkarı – Aşıq Hüseyn Şəmkiyə ilə Aşıq Ələsgəri deyişən yox, görüşən görürük.

Maraqlı bir əhvalat danışirlar. Aşıq Hüseyn Şəmkiyə yaylaqda olanda ürəyinə düşür ki, gedib Göyçədə Aşıq Ələsgəri görsün. Aşıq Ələsgərin də ürəyinə damır ki, Aşıq Hüseyn Şəmkiyə onlara qonaq gələcək. Oğlu Talib danışmış ki, səhər atam durub dedi ki, bu gün bizə Aşıq Hüseyn Şəmkiyə qonaq gələcək. Gətirin, qoç bağlayın, gələndə qabağında kəsəcəm. Deyir, inanmadıq. Aşıq Hüseyn Şəmkiyə gəlib kəndə girir, görür ki, damın üstündə bir ağsaqqal kişi oturub qəlyan çəkir. Bilir ki, bu Aşıq Ələsgərdir. Yanına çatan kimi deyir, salam-əleyküm, aşıq Ələsgər! Aşıq Ələsgər eyni ilə cavab verir: "Əleykəssalam, Aşıq Hüseyn Şəmkiyə!" Heç vaxt bir-birinin üzünü görməyən haqq vergisi olan istedadlar, həqiqətən də, bir-birini tanıyırlar. O görüş sonralar dastana çevrilərək dillər əzbəri olur. Bu onu göstərir ki, Ələsgərin sənət meyarları ilə Aşıq Hüseyn Şəmkiyənin sənət meyarları biri-birinə tən gələn səviyyədə idi və Ələsgər Şəmkiyə şeiriyyətinə, Şəmkiyə də Ələsgər şeiriyyətinə böyük ehtiram bəsləyirdi.

– **Aşıq Hüseyn Şəmkiyənin özünün dediyinə görə, onun altı yüz divanisi, təcniyi, yeddi yüz qıfılbəndi, səksən bəhri-təhvili olsa da, zəngin irsinin çox az bir hissəsi bizə gəlib çatıb. Bunun səbəbi nədir?**

– Aşıq Hüseyn Şəmkiyə yazıb-oxumaq bildiyindən şeirlərini həm də yazı şəklində ortaya qoyub. Deyilənə görə, Vəli Xuluflu 1930-cu illərdə Qaracəmirliyə gedib, aşıqın iki at yükü xurcunla dolu əlyazmasını götürüb Bakıya gətirib. Sonralar Vəli Xuluflunun repressiya olunub güllələnməsindən sonra bu əlyazmaları itib-batır, aqibəti naməlum qalır.

Bir ayrı rəvayət də danışıldılar ki, Aşıq Hüseyn Şəmkiyənin bir erməni şagirdi əlyazmalarını götürərək aradan çıxarıb məhv eləmişdir. Hər halda indi Aşıq Hüseynin əldə olan əsərləri nəhəng irsinin cüzi bir hissəsidir. Bununla belə, yenə də dastan,

rəvayət və yüzə yaxın şeiri – divanillər, müxəmməslər, təcnislər, qoşmalar yaddaşlara sığınıb günümüzə qədər gəlib çatıb.

Aşığın zərif bəstələri

– **Aşıq Hüseyn Şəmki**ri həm də tarixə bəstəçi aşıq kimi **düşüb...**

– Bütün başqa aşıqlardan fərqli olaraq, Aşıq Hüseyn Şəmki-ri bəstəçi aşıq idi, o bir çox saz havalarının müəllifi idi. Köhnə aşıqlar deyirdilər ki, Şəmki-ri 10-dan çox hava bəstələyib, ancaq indi onun adı ilə ortada olan havalar "Aşıq Hüseyn gözəlləməsi" deyilən məşhur hava (Borçalı aşıqları bu havaya "Dastanı" deyirlər), "Zarıncı havası", "Şəmki-ri sarayı" və nəhayət, məşhur "Dilqəmi" saz havasıdır. Ola bilsin ki, desinlər ki, "Dilqəmi" havasını Aşıq Dilqəm yaradıb, elə deyil. Bu hava Aşıq Hüseyn Şəmki-ri tərəfindən yaradılıb, sadəcə olaraq, Dilqəmin sözlərini bu hava üstündə ilk dəfə səsləndirib. Bu hava da onun barmaq-larından yadigardır.

Dediyim havaların melodik tərkibinə baxanda adamı hey-rət bürüyür ki, nə qədər yüksək musiqi duyumu olmalıdır, nə qədər yüksək musiqi biliyi olmalıdır ki, havanı bu cür dəqiqliyi ilə bəstələyəsən. Təsadüfi deyil ki, bu havalardan ikisi – "Dil-qəmi" və "Aşıq Hüseyni" havaları bu gün solo saz ifaçılığında çox mühüm yer tutur.

Aşıq Hüseyn Şəmki-ri-nin şeirlərində də bu gözəllik var.

Yarın bağçasında üç gül açılmış,

Ağ gül, qırmızı gül, illah sarı gül.

Hər üçü də bir-birindən sevməli,

Ağ gül, qırmızı gül, illah sarı gül.

Nə qədər gözəldir. Bunların içərisində həm melodik axar, həm kolorit, həm cazibədarlıq var. Aşıq Hüseyn Şəmki-ri-nin sənət dünyası, poeziyası, aşıq sənətindəki xidməti, doğrudan da, unudulmazdır.

Aşıq Hüseyn Şəmki-ri-nin irsi böyük bir məktəbdir. Onun ir-sini uca tutmaq lazımdır. O buna layiq sənətkardır.

Hüseyn deyərək adıma,

Ellər yetişsin dadıma.

Yarım düşəndə yadıma

Yansa pərvanə layiqdir.

Aşıq Hüseyn Şəmki-ri lirik şeirlərlə yanaşı, irihəcmli əsə-rərin də müəllifidir. Bunların arasında "Vaqif" dastanı, "Hüseyn-Reyhan" dastanı, "Aşıq Hüseynin Bəyçobanla əhvalatı", "Aşıq Hüseynlə Aşıq Ələsgərin görüşü" və s. dastan və poetik rəva-yətlər var.

Aşıq Hüseyn Şəmki-ri 1891-ci ildə 80 yaşında haqq dünyası-na qovuşsa da, onun zəngin ədəbi irsi Azərbaycan aşıq ədə-biyyatının ən gözəl nümunələri kimi dildən-dilə, eldən-elə do-laşmaqdadır, yüz illər boyu da belə olacaq.

02.12.2011

Könlün qəmi – "Dilqəmi"

Yəhya bəy Dilqəm könlünün qəmini "Dilqəmi"yə köçürdü. Odur ki "Dilqəmi" könuəllərin qəmini, kədərini, həsrətini çəkir. Yüz illər də belə olacaq...

Əsrlərdir ki, incə ruhlu haqq aşığı Yəhya bəy Dilqəmin adı çəkiləndə yada "Dilqəmi" havası düşür. Klassik aşıq havaları arasında ölümsüzlük qazanan bu hava qəlbimizin sarı siminə toxunub könlü dünyamızı silkələyir. Nakam sevginin, ayrılığın, həsrətin harayı kimi qəlblərimizi havalandırır.

Dilqəməm, əridim dərd kürəsində,

Bivəfa dilbərin dörd dövrəsində,

Şikar sevdasıyla ov bərəsində

Gözləyib, gözləyib yorulan mənam.

XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəllərində Şəmki-ri mahalında yaşayıb-yaratmış Yəhya bəy Dilqəm aşıq ədəbiyyatında fərqli bir yolun yolçusu oldu.

Əyri gedən yoxuş, yollar!

Yollar, yarı qaytar geri.

Onun yollara üz tutub dediyi bu sözlər yarı geri qaytarmasa da, yollar haqq aşığının saz-söz dünyasını gələcəyə aparır. Yəhya bəy Dilqəm beləcə xatırlanır, zamansızlaşır.

Mükəmməl təhsili, geniş dünyagörüşü, incə ruhlu şeirləri, zərif bəstələri ilə ürəklərə yol tapan Yəhya bəy Dilqəm hələ gənc yaşlarında xalqın hörmətini, sevgisini qazanır.

Nə yazıq ki Yəhya bəyin nakam məhəbbəti, nisgil dolu həyatı könül evini dağıtmış, aşiq kədər dolu ömür yaşamışdır.

Yəhya bəy Dostuxanım adlı gözəl bir qızla ailə qursa da, taleləri uğursuz olur, övladları olmur. Deyilənlərə görə, bir gün Dostuxanım inəyi əmmək istəyən buzovu sərinclə vuraraq geri qaytarır. Bu aşiq Dilqəmin ürəyinə toxunur, bilmədən "Axı sən hardan biləsən bala qədrini?!" – deyir. Övladsızlıq həsrətindən üzülən Dostuxanımın sevdiyi insanın bu sözlərindən könül dünyası tar-mar olur. İnciyib gedir, bir daha geri dönmür. Nə Dostuxanım başqasına ərə gedir, nə də Yəhya bəy təzədən evlənir.

Hayıf oldu, əlim əldən üzüldü,

Mənim üçün bircə saat yüz ildir,

Bağlar xəzəl oldu, güllər pozuldu.

Mən kimi gülşəni solan varmola?

Könlünü şeirə, sənətə, saza bağlayan Dilqəm bütün ömrü boyu Dostuxanımı öz qoşmalarında Telli deyərək əzizləyib, həyləsa da, Dostuxanımın sınımış könlünə heç nə məlhəm ola bilmir. Bu sevgi hekayəti dildə-ağızda gəzib el-el, oba-oba dolaşır.

Dilqəm dünyasını dəyişəndən az sonra Dostuxanım da haqq dünyasına qovuşur.

O qızıl gülləri dərməyən Dilqəm,

Dərib pünhan yerə sərməyən Dilqəm,

Yarı bu dünyada görməyən Dilqəm,

Yarab o dünyada görüşərmola.

Yəhya bəyin "Dilqəmi" təxəllüsü götürməsinin də öz tarixçəsi var. Bu təxəllüsün qəmlə, kədərlə heç bir bağlılığı yoxdur.

Həqiqət budur ki, Dilqəm Yəhya bəyin atının adı olub. Onu çox sevdiyindən atının adını özünə təxəllüs götürüb.

Yəhya bəy Dilqəm zaman-zaman xalqın yaddaşında yaşayıb. Səməd Vurğun, Osman Sarıvəlli kimi böyük şairlərimiz Yəhya bəy Dilqəmin yaradıcılığı barədə dəyərli fikirlər söyləyiblər. Xalq şairi Hüseyn Arif isə dərd əlindən qəmə üz tutan haqq aşığını "Dilqəm" poemasında əbədiləşdirib.

Yəhya bəy Dilqəm öz fərqli, zəngin yaradıcılığı ilə saz-söz dünyamızda yeni cığır, yeni yol açdı. Sənətkarlığı ilə sevgini adilikdən eşq mərtəbəsinə ucaltdı, kədərini, qəmin ayrılığın nazını heç kimin çəkmədiyi kimi çəkdi. Odur ki Yəhya bəy Dilqəm həm zərif şeirlərində, həm yaddaşlarda, həm də "Dilqəmi"də yaşayacaq.

05.08.2011

Bəstini ölünce izləyən fələk, Öldür qurtar, ayağına gəlmişəm

Zərif şeirləri, incə duyğuları ilə Azərbaycan aşiq ədəbiyyatına naxış salan, gənc yaşlarında igid bir çobana aşiq olsa da, butasına əli yetməyən Aşiq Bəstinin şeirləri bu gün də dağ çiçəkləri kimi tərəvətini və ətrini qoruyub saxlamaqdadır.

Bəstinin ah-naləsindən

Oyan dağlar, oyan dağlar.

Qan damır dağ laləsindən,

Sən də qana boyan, dağlar.

Tarixdə Aşiq Bəsti kimi əbədiləşən Bəsti Bayramalı qızı XIX əsrin 30-cu illərində Kəlbəcər rayonunun Löh kəndində yoxsul bir ailədə anadan olub. Yeniyetməlik çağlarından fitri istedadı, gözəl təbi və ağıllı ilə dövrünün işıqlı simalarından birinə çevrilir. Aşiq Ələsgər və Ağdabanlı Qurban kimi ustadların məclisində iştirak edir, onlardan el ədəbiyyatını dərinlən öyrənir, bə-

dahətən şeirlər deyir. Alagözlü, gülərüzlü, azad sözlü Bəstinin sorağı hər yana yayılır.

Bəsti 17-18 yaşlarında bir çobana aşiq olur. Lakin bu sevgi fəlakətlə nəticələnir. Zəmanəsinin ağızlı, hazırcavab gənclərindən olan çobanı zalım bir bəy Bəstinin gözləri qarşısında vəhşi-cəsinə doğrayaraq qətlə yetirir:

*Müxənnətə can deyənin
Dili düşsün, dili düşsün.
Vədəsiz göy zamısına,
Dolu düşsün, dolu düşsün.
Düşmənlə kim peyman bağlar?
Sinəmdən getməyib dağlar,
Bu Bəstini qoyub ağlar
Zalım bəyin qolu düşsün.*

Bu hadisə Bəstinin sinəsinə sağalmaz yara vuraraq həyatını və dünyaya baxışını tamamilə dəyişir. Bəsti el-el, oba-oba gəzərək dərini sazla, sözlə deyir:

*Yarın qanlı köynəyi tək,
Qızarı yol üstə lələ.
Xan Çobanı gətir dilə,
Bir şirin can istə, lələ.*

Aşiq Bəstinin əlinə saz götürüb aşılıq etməsi o dövr üçün əslində ədəbi bir inqilab idi. Dini qadağaların hökm sürdüyü cəmiyyətdə qadının aşılıq etməsi o zaman cəsarət tələb edirdi. Bütün bunlar Bəstinin azad cəmiyyət arzularının, mübarizliyinin ifadəsi idi. Aşiq Bəsti nəinki qorxu və qadağalardan çəkindi, əksinə, sazı, cəsarətli, üsyankar şeirləri ilə dövrün amansızlıqlarını, xurafatı sarsıdır, tərki-diyar olub el-obada mübarizlik toxumu səpir, adını qadın aşıqların sırasına yazır.

*A bəy, nə gəzirsən hallı-havalı,
Süleyman mülkünün yiyəsi kimi.
Nədəndi yaxşının başın kəsməyə
Hazırsan xəncərin tiyəsi kimi?*

Fikrini kamil sənətkar, saz-söz xiridarı kimi ifadə edən, o dövrdə çox məşhur olan "Qurban bulağı" ədəbi məclisinin üzvlərindən biri kimi xatırlanan Aşiq Bəsti Ağdabanlı Qurbanın diqqətindən yayınmır. Ağdabanlı Qurban Aşiq Bəstinin el-oba-da məşhurlaşmasını, qoşmalarının birində belə ifadə edir:

*Bağça bülbülüsən güllər eşqinə,
Nəğməlisən - şirin dillər eşqinə.
Sənətkar olubsan ellər eşqinə,
Şöhrətin yayılıb hər yana, Bəsti.*

Bəsti öz faciəsini sazla, sözlə ifadə edə-edə oba-oba gəzərdə, əsasən Daşkəsən rayonunun Qabaqtəpə kəndində yaşayır. Aqlamaqdan gözləri kor olan aşiq qəlbinin, ruhunun işığı ilə yaşayır, "Kor Bəsti" kimi tanınır:

*Vaxtsız daşım qürbət elə atıldı,
Nə dərd desən mənim üçün tapıldı,
Aqlamaqdan gözlərim də tutuldu,
Getdi gözün nur işığı bilginən.*

Aşiq sonralar Göyçənin Sarıyaqub, Gədəbəyin Miskinli kəndlərində və Samuxda yaşayır. Harada yaşamasından asılı olmayaraq, yazdığı bütün şeirlərində çəkdiyi üzücü məhrumiyətləri, zəmanənin dözülməzliyini, ölkədəki dərəbəyliyi, haqqın, ədalətin yoxluğunu yanıqlı bir dillə bəyan edir. El-el dolaşmış sənətinin sirlərini şeyirdlərinə öyrədir, bir çox sanballı aşıqlar yetişdirir.

*Bir qəmli bülbüləm,
Güllər inanmır.
Məcnunsuz Leyliyəm,
Çöllər inanmır.*

Ömrünün axır illərində o yenidən doğma kəndinə qayıdır. 1936-cı ildə təxminən 100 yaşında vəfat edir.

*Şirinin beynində eşqin əsəri,
Fərhad qayalara vurur düsəri,*

*Kiprik qatlamıram o gündən bəri,
Yata bilməm, qəm dağına düşmüşəm.*

Aşıq Bəstinin yaradıcılığı hələ ötən əsrin 50-60-cı illərində ədəbi tədqiqatın obyektinə çevrilir. Həmid Araslının 1964-cü ildə toplayıb nəşr etdirdiyi "Azərbaycan aşıq yaradıcılığı", Əzizə Cəfərzadənin "Azərbaycanın aşıq və şair qadınları" kitablarında, 2005-ci ildə "Adiloğlu" nəşriyyatı tərəfindən buraxılmış "Kəlbəcər dünyası: yüz şairin bir kitabı"nda onun haqqında geniş məlumatlar verilmişdir.

*Hər dürlü çiçək sinəndə,
Tapılmaz qeyri çəməndə,
Bahar fəslə Bəsti sənə
Qonaq qaldı Çoban Dağı.*

Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru İlham Məmmədlinin "XX əsr Kəlbəcər ədəbi mühiti" monoqrafiyası bu baxımdan olduqca dəyərli ədəbi mənbədir. Aşıq Bəstinin ilk araşdırıcılarından biri də filologiya elmləri doktoru, professor, folklorşünas alim Sədnik Paşa Pirsultanlıdır. O, 1969-cu ildə Aşıq Bəstinin "Lalə", 2001-ci ildə isə "Bənövşələr"ini kitab şəklində oxucuların ixtiyarına vermişdir. Aşığın tədqiqatçısı kimi o, "Bəsti və Xançoban" dastanını bərpa etmişdir.

*Dağ üstündən, çəkdin dağı,
De, nəydi günahım, dağlar.
Sən mənə kasıldın yağı,
Tutsun səni ahım, dağlar.*

Aşıq Bəsti qəmli bir tale yaşasa da, söz baxçasından dərdiyi incilər aşıq ədəbiyyatının qiymətli nümunələri kimi bu gün də nakam taleli şairi yaşatmaqdadır.

16.11.2012

Yeri, yeri, yalan dünya...

Qaracaoğlu o xoşbəxt sənətkarlardandır ki, sərhədsiz söz dünyası zamanın sərhədlərini aşıb dünyanı həm öz, həm söz süzğəcindən keçirdi. Nəğmələri qanad açıb sözünü Yer üzünə yaydı.

Qaracaoğlu sazın-sözün qüdrəti ilə hər şeyi mümkün edən bir övliya kimi tapdanmış yollarla getməyib, öz yolu, söz yolu olan bir sənətkara çevrildi. Elə bir sənətkara ki, öz dövründə və özündən sonrakı dövrlərdə türkdilli poeziya uzun müddət Qaracaoğlu sənətindən bəhrələndi. Onun xalqın ruhunu oxşayan nəğmələri, lirik şeirləri xalqın yaddaşına köçüb günümüzə qədər gəlib çıxdı.

Tədqiqatçıların araşdırmalarına görə, Qaracaoğlu 1606-cı ildə Mut elinin Çuxur obasında tanınmış Sayıoğlu nəslinə mənsub ailədə anadan olub. Kiçik yaşlarından yayı Anadolu yaylalarında keçirən Qaracaoğlu ömrü boyu xalqa bağlı olmuş, gəzərgi həyat keçirmiş, Balkan ölkələrini, Şərq vilayətlərini, Azərbaycanı, İrən gəzmiş, şeirlərində də bu yerlərdən bəhs etmişdir.

Təsadüfi deyil ki, Qaracaoğlunun şeirlərini orta əsr türk həyatının güzgüsü sayırlar. Bu güzgüdə xalqın həyatı, məişəti, adət-ənənələri ilə yanaşı, türk gözəllərinin sevgisi, zərif duyğuları, böyük məhəbbəti yüksək sənətkarlıqla tərənnüm olunur.

*Ala gözlü xallı dilbər,
Xəlvət danış, söz edərlər.
Söndürərlər can odunu,
Ürəyimi buz edərlər.*

"Qaracaoğlunun şeir dünyası xalqın dünyasıdır" – deyən tədqiqatçılar haqlı olaraq, onun nəğmələrinin uzunömürlü olmasının sirrini də şeirlərin xalqa sıx bağlı olması, etnoqrafik baxımdan zənginliyi ilə əlaqələndirirlər. Xalq dilinin incəlikləri və zənginliyi Qaracaoğlu yaradıcılığında olduğu kimi qorunub

saxlanılır. Qaracaoğlan sənətinin ölümsüzlüyü də elə bundadır.

Qaracaoğlan, gəz mərdilən,

İşim yoxdur namərdilən.

Fələk bizi bu dərdilən

Qoyub qaçar demədimmi?

Qaracaoğlan şeirlərində fikir daha oynaq, dil daha şirin, qafiyələr daha tutumludur.

Qoyun mələr, quzu mələr,

Su axıb çuxura gələr,

Ağlayanlar bir gün gülər,

Qəmlənmə, könül, qəmlənmə.

Azərbaycan Qaracaoğlanın ikinci vətənidir. Qaracaoğlanın Gədəbəydə olması, Göyçədə yaşaması haqqında rəvayətlər də dolaşmaqdadır. XVI-XVII yüzillikdə yaşayıb-yaratmış Qurbani-nin, Sarı Aşığın təsiri Qaracaoğlan yaradıcılığında hiss olundu-ğu kimi, özündən sonrakı aşıqların – Aşıq Alının, Aşıq Ələsgərin və başqa sənətkarların yaradıcılığında da Qaracaoğlanın təsiri aydınca duyulmaqdadır.

Yeri, yeri, yalan dünya,

Sənə gələn gedər bir gün.

İnsan bir əkin misalı,

Əkin-biçin bitər bir gün.

Rəvayətlərin birində isə Qaracaoğlanın qədim bir zamanda yaşadığı söylənir. XVII yüzillikdə yaşamış Aşıq Ömər bir bey-tində belə deyir:

Öysüz aşıq deyişləri əsəldir,

Qaracaoğlan isə köhnə məsəldir.

Dastanlarda da Qaracaoğlan surətinə rast gəlinir. "Mahmud və Nigar" dastanında Qaracaoğlan bağban kimi iştirak edir, Bolqarıstanda yaşayan Rza Mollovun yazdığı "Xan Mahmud" əfsanəsində də, "Mahmud və Nigar" dastanındakı adlar eynidir, şeirlərin bir qismi də Qaracaoğlana məxsusdur.

"Qaracaoğlan və Qaracaqız əfsanəsi" də Qaracaoğlanın hə-

yatından, onun nakam məhəbbətindən bəhs edir. Qaracaoğlanla Qaracaqızın rəvayətləri isə Sarı Aşıqla Yaxşı rəvayətinə çox bənzəyir.

Der Qaracaoğlan yanam, alışam,

Axıb gedən göy sulara qarışam,

Başıma gələni gərək danışam,

Fələk mənə nazlı yardan ayırdı.

Bu gün də Azərbaycanda, Orta Asiyada, Türkiyədə, İranda və Avropanın türklər yaşayan bölgələrində Qaracaoğlan nəğmələri oxunur. Bizim aşıq məclislərində, sözləri Qaracaoğlana məxsus olan "xalq mahnısı", "el havası" kimi çox sevdiyimiz mahnılar da var:

Yar gərək yarı qeydina,

Qala yalvara-yalvara,

Yüz naz ilə, qol boynuna,

Sala yalvara-yalvara.

Çoxları bilmir ki, bu mahnının sözləri də, bəstəsi də Qaracaoğlana məxsusdur.

Qaracaoğlan ellər, ölkələr gəzsə də, ömrünün axırında Çuxurobaya qayıtmış, təxminən 1679-cu ildə vəfat etmiş, Qaracaoğlan təpəsi adlanan yerdə, istəklisi Qaracaqız da qarşı təpədə dəfn olunmuşdur.

Qaracaoğlan öz yaradıcılığında sözlə musiqini birləşdirdi. Nəğmələri qanad açdı, sözünü yer üzünə yaydı. Bu gün də ulu ozanın ruhu dünyanı qarış-qarış gəzir, sözü dünyadan, dünyanı sözdən keçirir. Mahnıları qədim türk ellərini sərhədsizləşdirir.

22.04.2011

KİTABDAKILAR

Tərənə Vahidlə daha bir tanışlıq (Telli Pənahqızı)..... 3

Musiqinin işığı

İki dahinin ilahi əsəri	9
"Şərq musiqisinin peyğəmbəri"	13
Tanıdığımız qədər tanımadığımız maestro.....	19
Sənət, eşq və işıq	24
"Dahilər hər gün anadan olmur".....	29
"Bilmirəm, bu nə hikmətdir, "Segah"ın əsiriyəm"	34
Biz əfsanələri çox vaxt uzaqda axtarıq.....	39
Şərəfli ömür yaşamışam.....	45
Məcnun Kərimovun səs xəzinəsi	51
Kərpic evin pəncərəsindən muğam dünyasına.....	56
"İki ömrüm də olsaydı, yenə bu sənəti seçərdim".....	61
"Kamança mənim dünyamdır"	65
Aşıq İsgəndər dərini "Ağ dəvə"yə yükləyib yol gedir.....	70
Sənətinin vaqifi – "Segah Vaqif"	74
Anadolunun səsi – Esat Kabaklı.....	78
"Əldə etdiyim nailiyyətlər mənim yox, Azərbaycanındır".....	82
Qeyri-adi pianoçu barədə adi yazı	88

Teatr və kino

138 illik səhnə həyatı.....	93
Bir əsrə sığmayan Adil İsgəndərov	97
Gülüş kralı.....	101
Zaman içində zamansız: Tofiq Kazımov.....	106
Vəfasız illər	111
Vaxt içində vaxt tapan rejissor.....	113
"Gərək sənətin dəlisi olasan"	119

"Mənim üçün mənfə, müsbət rol yoxdur".....	124
Bu dünyada mən də yaşamışam.....	129
"Tamaşaçı alqışını eşitmək sənətkar üçün böyük xoşbəxtlikdir"	135
Sənətinin paşası – Azər Paşa Nemətov	140
"Səhnə aynadır, tamaşaçı orada özünü görməlidir"	145
"Mən teatrsız yaşaya bilmərəm".....	150
"Səhnə müqəddəs yerdir"	155
"Sənətdə özümü xoşbəxt sayıram"	160
Azərbaycan teatrı Vaqifini itirdi	165
Məbədin sirri, gizli kod və teatr.....	170
Yetmiş yaşlı cavan	176
"Ölülər"ın sonrakı taleyi	181
Sənətinin sultanı	187
Eldar Quliyev: "Kino sənəti böyüdücü şüşədir"	190
Kino, ilk sevgi və ağ qarpız	195
Aydın Kazımadə: 70+1.....	200
Ölümdən əvvəl "Qətl günü".....	204
"Teatr tale sənətimdir".....	207

İncəsənətin rəngləri

Böyük sivilizasiyanın beşiyi – Qobustan abidələri.....	213
Tariximizin yaddaşı, İçərişəhərin baş tacı: Şirvanşahlar sarayı.....	217
"Qarabağ şikəstəsi" rənglərin göz yaşında	222
"Ən böyük rəssam Yaradanın özüdür"	224
"Xalça sənəti ornamental mədəniyyət və tarix kitabəmizdir".....	227
40 il dayanmadan rəqs	232
Rəqqasənin taleyi.....	237

Əbədi uçuş

Azad düşüncənin ilk mehi və ya uzun yolun başlanğıcı	243
Təbi dəniz kimi dalğalanan şair	257
Şair, ölüm dalğası və azadlıq	263
Ədəbiyyatımızın böyük dayağı	269
Səhnəməzə gülüş və təbəssüm gətirən Sabit Rəhman	274
İki imperiyanın qorxduğu şair – Əli Tudə	277
Şəxsiyyəti ilə yaradıcılığı bir-birini tamamlayan yazıçı	280
Ölümsüz həyat	285
"Qarlı aşırım"dan "Axırncı aşırım"a doğru	291
Şirin və duzlu qələm sahibi	294
Yeri səhv düşməyən şair	299
Əliğa Kürçaylı adlı bir şair vardı	302
Mənə yarımçıq azadlıq verincə, bütöv ölüm ver, ilahi	306
Bircə qarış yol varıymış, Adəmdən Akif Səmədə	309
Ayrılığın sonu yoxmuş	312
"Özümü dramaturgiyada daha rahat hiss edirəm"	315
Yaxşı jurnalist insanların səsinə çevrilir	321
Qələm adamı	326
"Yazıçı cəsarətli olmalıdır"	331
Ədəbiyyatımızın güzgüsü	337
Lənkəran folkloru, Mirhaşım müəllim və bir ovuc gilə çiyi	342
"Məni ədəbiyyat yaşadır"	347
20 Yanvar həyatın güzgüsündə	351
Xocalı faciəsinin izləri ədəbiyyatımızda	354
Bir azadlıq şairi vardı	357
Xəyyamın dünyası, dünyanın Xəyyamı	363

Ruhumuzun memarları

Ustadlar ustadı Dirili Qurbani	369
Miskin Abdal	374
Aşıq şeirinin padşahı – Abbas Tufarqanlı	378
Sarı Aşığın bayatı dünyası	381
Tikmədaşlı Xəstə Qasım	384
Ağ Aşığın bəyaz dünyası	387
Bir gün eşidərsiz, Alı da köçdü	390
Aşıq Ələsgər möcüzəsi	394
Növrəs İmanın sirri	397
Aşıq Hüseyn Bozalqanlının söz dünyası	402
Aşıq Pərinin azad ruhu	405
Haqq aşığı – Aşıq Hüseyn Şəmki	407
Könlün qəmi – "Dilqəmi"	411
Bastini ölünce izləyən fələk, Öldür qurtar, ayağına gəlmişəm	413
Yeri, yeri, yalan dünya	417

"Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evinin məhsuludur.

www.eastwest.az

www.fb.com/eastwest.az

Buraxılışa məsul Sevil İsmayılova
Dizayner Gülnar Qurbanova
Səhifələyici Kübra Bədəlova
Korrektor Nübar Qarayeva
Texniki redaktor Fəridə Səmədova
Baş redaktor Samirə Bəxtəşi
Texniki direktor Allahverdi Kərimov
Nəşriyyat direktoru Rasim Müzəffərli

Çapa imzalanmışdır: 21.08.2014. Format 60x90 1/16. Ofset çapı
Fiziki çap vərəqi 26,5. Sifariş 13148. Tiraj 500

"Şərq-Qərb" ASC-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

AZ1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17

Tel.: (+99412) 374 83 43, Faks: (+99412) 370 18 49

"Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evinin bütün kitablarının toplusu:
<http://www.eastwest.az/az/books/> ünvanında